

การพัฒนาแบบการสร้าชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
Development of a Model for Strengthening Communities in
Sathingphra District, Songkhla Province

เจตน์สฤทธิ์ สังขพันธ์
Jedsarid Sangkapan

วิทยานิพนธ์นี้สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree
of Doctor of Philosophy in Human and Social Development
Prince of Songkla University

2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์   การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา
 ผู้เขียน   นายเจตน์สฤกษ์ สัจขพันธ์
 สาขาวิชา   พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชนก เขิงเขาว์)

.....ประธานกรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรไทย ศิริสาธิตกิจ)

.....
 (รองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และหีม)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา เทพสิงห์)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชนก เขิงเขาว์)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และหีม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำหรับ
 การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

.....
 (ศาสตราจารย์ ดร. ดำรงค์ดี ฟ่างสูง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ .....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชนก เสิงเช่าว์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ .....

(รองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และหิ้ม)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ลงชื่อ .....

(นายเจตน์สฤณี สังข์พันธ์)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ .....

(นายเจตน์สฤกษ์ สัจพันธ์)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	การพัฒนาแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน	นายเจตน์สฤกษ์ สังกษพันธ์
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา	2562

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งของชุมชน 2) เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน วิธีดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ระยะเวลา ระยะเวลาหนึ่งใช้วิธีวิจัยแบบผสานวิธีคือ วิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 1 วิธีการเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากตัวแทนครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจากตำบลท่าหิน และตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ตำบลละ 200 คน รวมทั้งหมด จำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งของชุมชน นำเสนอข้อมูลเป็นตาราง ส่วนวิธีการเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคูขุด ตำบลละ 45 คน สัมภาษณ์ประเด็นปัจจัยจำแนกความเข้มแข็ง 5 มิติ ระยะเวลาที่สอง ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 2 ด้วยการสนทนากลุ่มในประเด็นรูปแบบและแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งในวิธีการเชิงปริมาณระยะที่ 1 มาสนทนากลุ่ม 2 ครั้งคือ ครั้งแรก สนทนากลุ่ม แยกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 แกนนำชุมชน ผู้นำกลุ่มตำบลคูขุด จำนวน 12 คน กลุ่มที่ 2 แกนนำชุมชน ผู้นำกลุ่มตำบลท่าหิน จำนวน 12 คน กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. และ อสม.หมู่บ้าน จำนวน 7 คน. หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้จาก 3 กลุ่มแรกมาสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 โดยเลือกจาก 3 กลุ่ม มาจำนวน 15 คน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสนทนากลุ่ม มาจำแนกประเภทข้อมูลตามประเด็นการวิจัย ดีความ และสร้างข้อสรุป นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis) พบว่า พบอยู่ 3 ตัวแปร คือกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ทั้ง 3 ตัวแปรเรียกชื่อใหม่ว่า “การจัดการความรู้และเศรษฐกิจชุมชนคู่คุณธรรม”

2. ความเข้มแข็งของชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคูขุด จากการศึกษาพบว่า ตำบลท่าหินมีความเข้มแข็งมากกว่าตำบลคูขุดโดยพิจารณาปัจจัยจาก 5 มิติ ซึ่งในตำบลท่าหินมิติผู้นำที่เป็นกลุ่มแกนนำแบบไม่เป็นทางการคือป่าลมสามารถขับเคลื่อนจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งที่การ

แสวงหาความรู้ การจัดเก็บค้นคืน และการใช้ประโยชน์เห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โดยการจัดตั้ง ศูนย์เรียนรู้ชุมชนวิถีโหนดนาเล มีกิจกรรมเชื่อมโยงกับชุมชนภายนอก สามารถผลักดันผลิตภัณฑ์ ชุมชนเข้าสู่ระบบตลาดได้จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นสามารถ พึ่งตนเองได้สูง มีการวางกฎกติกาในการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรม การทำนาที่เป็นมิตรต่อผู้ผลิตและ ผู้บริโภคถือว่าเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่ส่งเสริมคุณธรรม ในตำบลคูขุดขณะที่ครูปราณีมีการจัดตั้งศูนย์ เรียนรู้ชุมชน กลุ่มคนรักขีโหนด กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน กลุ่มนารวม แต่ยังไม่เห็นการขับเคลื่อน กิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนครั้งจึงจะจัดกิจกรรม ศูนย์เรียนรู้เป็นลักษณะของการจัดเก็บสิ่งของ ไม่มี การต่อยอดกิจกรรม สมาชิกภายในกลุ่มยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้จากกิจกรรมที่ครูปราณีจัดขึ้น

3. รูปแบบและแนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสังขละบุรี ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ฐานความสำเร็จ (Input) กระบวนการ (Process) และ ผลที่ได้ (Output) มีดังนี้

3.1 รูปแบบในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

3.1.1 ฐานความสำเร็จ (Input) นำเข้า 5 มิติที่สำคัญคือ มิติภาวะผู้นำ มิติเศรษฐกิจ ชุมชน มิติภูมิปัญญาการจัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน

3.1.2 กระบวนการ (Process) เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. องค์ประกอบกระบวนการชุมชน และ 2. องค์ประกอบสภาพสิ่งแวดล้อมที่หล่อหลอม ชุมชน โดยองค์ประกอบกระบวนการชุมชนแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านการเตรียมคนพัฒนาแกนนำ 2) ด้านการเตรียมความพร้อมชุมชนใน 5 มิติ 3) ด้านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และ 4) ด้านระบบ เครือข่ายขยายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอก ส่วนองค์ประกอบสภาพแวดล้อมที่หล่อหลอมชุมชน แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ 1) ด้านสภาพสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมชุมชน และ 2) ด้านทุนชุมชน

3.1.3 ผลที่ได้ (Output) พบว่า การสร้างชุมชนเข้มแข็ง และกลไกการขับเคลื่อนชุมชน เน้นการจัดการความรู้และเศรษฐกิจชุมชนคุณธรรม ประกอบด้วย 3 ด้านคือ 1. ด้านการสร้างองค์ ความรู้ 2. ด้านการเสาะแสวงหา จัดเก็บความรู้ และ 3. ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน

3.2 แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

3.2.1 ด้านเศรษฐกิจชุมชนส่งเสริมคุณธรรมด้วยการสร้างกลไกการขับเคลื่อนให้แกนนำ กลุ่มร่วมมือกันสร้างกฎกติกาการใช้ทรัพยากรชุมชนอย่างเป็นธรรม

3.2.2 ด้านสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรชุมชน ด้วยการสร้างกลไกการขับเคลื่อน ภาครัฐเครือข่ายและแกนนำชุมชน ด้วยการดึงความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านมาบูรณาการกับนวัตกรรม

3.2.3 ด้านการเสาะแสวงหาจัดเก็บองค์ความรู้ ด้วยการสร้างกลไกขับเคลื่อนให้แกนนำ ชุมชนจัดเวทีสาธารณะบ่อยครั้งเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดกิจกรรมต่อเนื่อง การจัดเก็บความรู้โดยดึง ความรู้ออกมาจากตัวคนแล้วจัดเก็บในฐานข้อมูล ฉลาด แผ่นพับ

ประโยชน์ที่ได้คือ ได้รูปแบบและแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในอำเภอ
สติงพระ สามารถนำผลที่ได้ไปปรับใช้ในการพัฒนาศักยภาพคน ชุมชน สังคม และประยุกต์ใช้บูรณาการ
ต่อยอดนวัตกรรมการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอื่นต่อไป

Thesis Title   **Development of a Model for Strengthening Communities in Sathingpra District, Songkhla Province**

Author   **Jedsarid Sangkhapan**

Major Program   **Human and Social Development**

Academic Year   **2019**

Abstract

The objectives of this thesis are to study: 1) the factors of community strength 2) the pattern and approach for community strengthening. The research methodology was divided into two phases. The first phase, a mixed methodology of quantitative and qualitative methods was used to answer the first objective. For quantitative method, data were collected by using questionnaires from 400 representatives of households; through the sampling of 200 people in each sub-district from Tha Hin and Khu Khut Sub-districts, Sathing Phra District, Songkhla Province. Data were analyzed by means, standard deviation, and discriminant analysis, and presenting the data of strength discrimination factor analysis in table. For qualitative method, in-depth interview of five-dimensional strength classification factor was used with 90 informants; 45 people from each of Tha Hin and Khu Khut sub-districts. Qualitative method was used in the second phase to answer the second objective by using group discussions on issues of pattern and approach of building strong community. Group discussions were used in two stages to discuss the result of strength discrimination factor analysis from the first phase. In the first stage, the group discussion was divided into three groups: (1) 12 community leaders of Khu Khut sub-district, (2) 12 community leaders of Tha Hin sub-district, (3) seven government officials, such as, sub-district heads, village heads, assistant village heads, officials of sub-district administrative organization, and village health volunteers. The second stage, a group of 15 people, selected from the three groups of the first stage, analyzed the data from in-depth interviews and group discussions, by classifying the data according to the research issues, then interpreting, concluding and presenting the data by analytical descriptive method. The results showed that:

1. Three variables were identified as factors of the strength of community through classification techniques (Discriminant Analysis): (1) economic activity promoting community virtue. (2) The searching, collecting, and (3) producing of knowledge. The three variables are entitled "Knowledge Management and Community Economy with Virtue."

2. For the strength of the community, Tha Hin Sub-district is stronger than Khu Khut Sub-district, considering from the five dimensions. In Tha Hin community, Aunty Lom, the informal leader, can continuously push the activities of searching, collecting and the utilizing of knowledge for tangible benefits. This is clearly realized by the establishing of the "Nod-Na-Le" Community Learning Center, which has activities connected with the external communities to promote community products into the market system, and is well-known to the general public. The members of the group have increased income, and high self-reliance. In the community there are rules for fair allocation of water. The farming of the community is eco-friendly to producers and consumers, so it is considered as a community economy that promotes virtue. In contrast, in Khu Khut community, Teacher Pranee set up a Community Learning Center, the "Nod" Conservationist Group, Community Product Processing Group, and Collective Farming Group, but the activities are not holding continuously. Each activity has a long interval. The learning center has only activities for collecting objects, no further connecting activity. From the activities organized by Teacher Pranee, the members of the group could not be self-reliant.

3. Pattern and approach to create strong community in Sathing Phra District consists of three parts: basis of success (input), process and output as follows:

3.1 Pattern of creating strong community

3.1.1 Basis of success, inputting of five important dimensions: leadership, community economy, wisdom and knowledge management, generous community, and community immunization.

3.1.2 Process of a strong community consisting of two factors: (1) Community process factor, is divided into four elements: 1) Human resource development of the leaders, 2) The preparation of community in the five dimensions, 3) Participatory learning processes, 4) Network system, expanding co-operation within

and outside the community. (2) The community environment factor, with two elements: 1) social, economic, and environmental conditions, and 2) community funds.

3.1.3 Output of a strong community, focusing on knowledge management and community economy with virtue, consisting of three elements: (1) knowledge producing, (2) searching and collecting knowledge, (3) economic activity promoting community virtue, ,

3.2 Approaches for creating strong community:

3.2.1 Community economy promoting virtue, by creating a mechanism for group leaders to co-operate in creating rules for fair use of community resources.

3.2.2. Producing knowledge from the community resource base, by creating a mechanism for network partners and community leaders, and pooling knowledge of the village scholars to integrate with innovation.

3.2.3 In searching and collecting of knowledge, by creating a mechanism for community leaders to organize public forum to exchange knowledge, and further related activities, to collect knowledge by turning tacit knowledge to explicit knowledge in the form of database, label, and brochure.

Benefit gained: the pattern and approach to create strong community in Sathing Phra District of this research could be adapted to develop the capability of people, community, and society, and could be applied to integrate continuous innovations for strengthening other communities.

กิตติกรรมประกาศ

การจัดทำคณาจารย์นิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ ด้วยความกรุณาจากคณาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ข้าพเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชนก เขิงเชาว์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก เป็นผู้ที่ตั้งใจให้คำแนะนำทางด้านวิชาการ งานวิจัย และเปิดมุมมองงานทางด้านการศึกษาชุมชน และสถิติที่ใช้ในการวิจัยให้แก่ข้าพเจ้าด้วยความเมตตาอย่างยิ่ง ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และหิม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วมที่มีความห่วงใยเอาใจใส่ทั้งเรื่องงานวิชาการ และเรื่องส่วนตัว คอยให้คำแนะนำในสิ่งที่ดี

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ช่วยชี้แนะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชุมชน การพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งอธิบายถึงตัวชี้วัดของความเข้มแข็งชุมชน ให้ข้อเสนอแนะในการศึกษาชุมชนในมุมมองใหม่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรไท ศิริสาธิตกิจ อีกท่านที่เป็นผู้คอยให้กำลังใจอยู่เสมอ และให้ข้อเสนอแนะด้านวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณ ดร.อิศรวิทย์ รินไธสง ที่คอยให้คำปรึกษาด้านสถิติวิจัย ท่านอาจารย์เป็นผู้ที่คอยให้คำปรึกษาและช่วยแก้ปัญหาเสมอมา

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลัก ชาวบ้าน ปราชาญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ เกษตรอำเภอสิงหนคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งป้าลม ศูนย์การเรียนรู้วิถีโหนดนาเล ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์ และช่วยให้การทำวิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณครูปราณี สมาชิกชุมชนบ้านดอนคันไต้ที่ให้ความร่วมมือในการสนทนากลุ่ม

ขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คุณกิตติปัทม์ แสงงาม และคุณชนัญญา มีงาม ที่ช่วยเหลือตลอดระยะเวลาในการเป็นส่วนหนึ่งของลูกพระบิดา

ท้ายนี้ขอขอบคุณมิตรสหายที่คอยให้กำลังใจทุกคน คุณแม่ละไม สังข์พันธ์ ตลอดจนผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกีตถวา บุญปรากฏ คุณนันทรัฐ สุริโย คุณปรีดาพร สุริโย และคุณนันทิยา รัตน์ สุริโย ที่คอยผลักดันงานวิชาการให้ก้าวหน้า และเป็นกำลังใจเสมอมา

เจตน์สฤกษ์ สังกข์พันธ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(5)
ABSTRACT	(8)
กิตติกรรมประกาศ.....	(11)
สารบัญ.....	(12)
สารบัญภาพ.....	(16)
สารบัญตาราง.....	(19)
รายงานผลการนำเสนอบทความ.....	(28)
สำเนาต้นฉบับ Certificate การนำเสนอบทความและใบตอบรับการลงตีพิมพ์ในวารสาร TCI	(29)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาของปัญหา.....	1
คำถามของการวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ประโยชน์ของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
2 แนวคิด ทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรม.....	10
แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน	10
แนวคิดมิติผู้นำ.....	38
แนวคิดมิติเศรษฐกิจชุมชน	42
แนวคิดมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้.....	52
แนวคิดมิติชุมชนเกื้อกูล	67
แนวคิดมิติภูมิคุ้มกันชุมชน	77
แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis).....	85
บริบทพื้นที่ศึกษา	95
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	107

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	110
พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย.....	110
วิธีการวิจัย.....	111
ระยะที่ 1 ดำเนินการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) ตามวัตถุประสงค์ข้อ 1.....	111
ระยะที่ 2 ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ข้อ 2.....	123
4 ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.....	127
ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง.....	127
ตอนที่ 2 ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.....	131
1. การตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นทางสถิติของข้อมูล.....	131
2. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์จำแนกประเภท.....	137
บทสรุปปัจจัยจำแนกการสร้างความเข้มแข็งชุมชน.....	145
ตอนที่ 3 ความเข้มแข็งของชุมชนตำบลท่าหิน.....	147
1. มิติผู้นำชุมชนตำบลท่าหิน.....	147
2. มิติเศรษฐกิจชุมชนตำบลท่าหิน.....	154
3. มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ชุมชนตำบลท่าหิน.....	159
4. มิติชุมชนเกื้อกูลตำบลท่าหิน.....	171
5. มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนตำบลท่าหิน.....	172
ตอนที่ 4 ความเข้มแข็งของชุมชนตำบลคูขุด.....	178
1. มิติผู้นำชุมชนตำบลคูขุด.....	178
2. มิติเศรษฐกิจชุมชนตำบลคูขุด.....	182
3. มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ชุมชนตำบลคูขุด.....	187
4. มิติชุมชนเกื้อกูลตำบลคูขุด.....	193
5. มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนตำบลคูขุด.....	194
5 รูปแบบและแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็ง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.....	200
รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง.....	200
ส่วนที่ 1 ฐานความสำเร็จ (Input).....	203
ส่วนที่ 2 กระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบชุมชนเข้มแข็ง (Process).....	205

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ส่วนที่ 3 ผลที่ได้ (Output)	207
แนวทางที่ควรจะเป็นในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา...	208
1. แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติผู้นำ.....	209
2. แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติเศรษฐกิจชุมชน	211
3. แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ ของชุมชน	212
4. แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติชุมชนเกื้อกูล	213
5. แนวทางการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งผ่านมิติการสร้างภูมิคุ้มกัน.....	214
6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	216
สรุปผลการวิจัย.....	216
อภิปรายผล.....	219
ข้อเสนอแนะ.....	229
บรรณานุกรม.....	232
บุคลากร.....	248
ภาคผนวก	252
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	253
ภาคผนวก ข ทดสอบคุณภาพเครื่องมือหาค่า Content Valid Index (CVI).....	263
ภาคผนวก ค ทดสอบคุณภาพเครื่องมือหาค่า Corrected Item-Total Correlation	274
ภาคผนวก ง ทดสอบคุณภาพเครื่องมือหาค่า Reliability	305
ภาคผนวก จ รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย.....	314
ภาคผนวก ฉ ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา.....	321
ภาคผนวก ช ความสัมพันธ์ระหว่าง 5 มิติกับความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Correlation Analysis).....	340
ภาคผนวก ซ ภาพประกอบการลงพื้นที่.....	348
ภาคผนวก ฌ บทความ Proceeding นำเสนอในที่ประชุมระดับนานาชาติ มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขอนแก่น.....	351
ภาคผนวก ญ บทความนำเสนอ Proceeding ระดับนานาชาติที่ฮานอย เวียดนาม.....	363
ภาคผนวก กฏ บทความตีพิมพ์ลงในวารสาร TCI ฐาน 1 วารสารไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.....	374

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก ฐ บทความตีพิมพ์ลงในวารสาร TCI ฐาน 1	
วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	427
ประวัติผู้เขียน.....	454

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 การเกิดขึ้นของทุนทางสังคมที่มีต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่ก่อให้เกิดชุมชนเกื้อกูล	74
2 แผนที่ตำบลในอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.....	97
3 พื้นที่ศึกษาตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.....	100
4 สภาพภูมิทัศน์ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร.....	101
5 ที่ว่าการองค์การบริหารส่วนตำบลท่าหิน.....	101
6 ศูนย์เรียนรู้วิถีไหนนาเลตำบลท่าหิน.....	101
7 ผลผลิตชุมชนผลผลิตของภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์เรียนรู้วิถีไหนนาเลตำบลท่าหิน...	101
8 ข้าวไรต์เบอร์รี่ ข้าวหอมนิลที่ชาวนาปลูกข้าวแล้วส่งให้ป่าลม.....	102
9 คลองมิไรที่ชาวประมงใช้ออกเรือเพื่อทำประมงในทะเลสาบสงขลาตอนใน.....	102
10 พื้นที่ศึกษาตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.....	103
11 ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลคูขุดหมู่ 6-8 จะทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมงทะเลสาบสงขลาตอนใน.....	104
12 หมู่บ้านดอนคันหมู่ 8 จะตั้งบ้านเรือนเรียงริมฝั่งชายทะเลสาบสงขลาตอนใน.....	104
13 เด็กและคนแก่สามารถว่ายน้ำพายเรือได้.....	105
14 วิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลคูขุด จะทำนา ขึ้นตาลโตนดทำน้ำส้มโหนด และนำลูกตาลไปจำหน่ายเพื่อให้มีรายได้.....	105
15 ชาวประมงหาปลามาได้จะขายหน้าบ้านและเก็บไว้เป็นอาหาร.....	105
16 ร้านค้าในชุมชนและการรับจ้างตัดข้าวพริก ปลอกหอม กะเทียม.....	106
17 การจำหน่ายผลผลิตชุมชนกุ้งหวาน และกุ้งส้มชาวชาวบ้านตำบลคูขุด และภาพवासภาพบ้านเรือนชาวบ้านตำบลคูขุด.....	106
18 เครือข่ายชุมชนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา หมู่ 4 ตำบลคูขุด และภาพชาวประเพณีชิงเปรต ทำบุญเดือนสิบของหมู่บ้านดอนคัน.....	106
19 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ.....	108
20 แสดงวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage sampling).....	114
21 ตัวแปรจำแนกความเข้มแข็ง “การจัดการความรู้และเศรษฐกิจชุมชนคู่คุณธรรม”.....	146
22 “ป่าลม” กับผู้วิจัย ป่าลมเป็นผู้นำกิจกรรมกลุ่มศูนย์เรียนรู้วิถีไหนนาเลในพื้นที่ตำบลท่าหิน.....	148
23 นักเรียนโรงเรียน ม.อ.ว. หาดใหญ่มาเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้วิถีไหนนาเลในพื้นที่ตำบลท่าหิน.....	149

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
24	
รางวัลนวัตกรรมสีเขียว (Green Innovation) กับผลิตภัณฑ์ชุมชนทำหิน ที่ป่าลมเป็นแกนนำ.....	152
25	กิจกรรมกลุ่มการทำสบู่จากตาลโตนดในชุมชน 152
26	โล่รางวัล และใบเกียรติบัตรที่ชุมชนตำบลท่าหินได้รับจากการทำกิจกรรมของป่าลม.....153
27	คลองมีไรชาวบ้านสามารถทำประมงและนำน้ำมาทำนา ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ได้ตลอดทั้งปี.....157
28	วิธีการผลิตของชาวบ้านตำบลท่าหินคือการทำนา ทำตาลโตนด 158
29	วิถีเล การทำประมงพื้นบ้านยกยอตามแม่น้ำลำคลอง และประมงทะเลสาบสงขลาคลองมีไร .158
30	กิจกรรมการรวมกลุ่มการสอนเยาวชนทำนาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของตำบลท่าหิน 159
31	ใบเกียรติบัตรการเข้าร่วมประชุมการจัดการความรู้ชุมชนของตำบลท่าหิน 162
32	ความรู้จากภายในตัวคนที่มีประสบการณ์การทำอาหารมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้..... 164
33	ความรู้จากภายนอกที่เข้ามาด้วยการนำนวัตกรรมมาช่วยเหลือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 164
34	การจัดเก็บความรู้อยู่ในรูปผลากบอกส่วนประกอบ คุณค่าและประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ 166
35	กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงกับเยาวชนภายนอกชุมชน..... 167
36	การนำมาใช้ประโยชน์ด้วยการนำผลผลิตมาบรรจุไว้ในบรรจุภัณฑ์ ติดตามสัญลักษณ์ และจำหน่ายให้ความรู้ผ่านฉลากความรู้ข้างขวดและกล่อง..... 169
37	การถ่ายทอดเผยแพร่วิถีไหนดนาเลให้กับเยาวชนโดยแกนนำศูนย์เรียนรู้วิถีไหนดนาเล.....170
38	ป่าลมกับการจัดการความรู้ชุมชนผ่านศูนย์เรียนรู้วิถีไหนดนาเลตำบลท่าหิน 171
39	คนขึ้นตาล 174
40	กำนันตำบลคูชูดกับการพัฒนาตำบลคูชูด..... 179
41	ครูปรารถน์เป็นประธานกลุ่มคนรักขีไหนดในหมู่บ้านดอนคั้น ตำบลคูชูด..... 181
42	ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลคูชูด..... 181
43	ผู้นำกลุ่มคนรักสุขภาพโดยชายไข่เปิดจากการเลี้ยงเปิดไล่ทุ่ง..... 181
44	เรือชาวประมงกับร่องน้ำของหมู่ 8 ไปยังทะเลสาบสงขลาตอนในเพื่อหาปลา 184
45	กิจกรรมการผลิตวิถีน้า การปักดำ การตากข้าวของชาวบ้านตามถนนในหมู่บ้าน.....185
46	การเกี่ยวข้าวของชาวบ้านยังคงใช้เคียวเกี่ยว.....185
47	วิธีการผลิต การทำไร่นาสวนผสมเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้.....185
48	กิจกรรมการผลิตวิถีไหนดของชาวบ้าน.....185
49	การขึ้นต้นตาลโตนดโดยใช้พะองเพื่อเอาน้ำตาลสด.....186

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
50 การขึ้นต้นतालของชาวบ้านคูซุดเพื่อนำลูกตาลมาจำหน่าย.....	186
51 ความรู้ฝังอยู่ในตัวบุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การขึ้นตาลโตนด การทำประมง ถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร	190
52 ศาลาประชาคมในหมู่ 8 ตำบลคูซุดที่ประกอบด้วยป้ายกลุ่มต่าง ๆ.....	192
53 สภาพที่อยู่อาศัยของหมู่บ้านดอนคั้น ตำบลคูซุดเมื่อฤดูน้ำหลาก	196
54 การเก็บข้าวหลังจากตากให้แห้งกับการเลี้ยงวัวของคนในชุมชน.....	197
55 รูปแบบและแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสทิงพระ	202
56 แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติผู้นำ	209
57 แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชน .	212
58 เก็บข้อมูลภาคสนามการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม	349
59 เก็บข้อมูลภาคสนามการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม	350

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	113
2 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	117
3 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการ หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	118
4 จำนวน และร้อยละของข้อมูลสถานภาพทั่วไปของประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยภาพรวมและจำแนกรายตำบล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	127
5 วิเคราะห์ตรวจสอบผลการแจกแจงแบบปกติหลายตัวแปรด้วยข้อมูลสุดโต่งแบบหลาย ตัวแปร (Multivariate Outliers) ด้วย Mahalanobis Distances.....	132
6 วิเคราะห์ตรวจสอบขนาดความสัมพันธ์เชิงเส้นตรง (Linearity of Relationships) ระหว่างตัวแปรอิสระกับความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.....	133
7 วิเคราะห์ตรวจสอบตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์ร่วมเชิงพหุเชิงเส้น (Multicollinearity) ด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ.....	135
8 วิเคราะห์ตรวจสอบตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์ร่วมเชิงพหุเชิงเส้น (Multicollinearity) โดยใช้สถิติ Collinearity ด้วยวิธีหา Tolerance และ VIF	136
9 แสดงผลการคัดเลือกตัวแปรจำแนกกลุ่มของตัวแปรอิสระในแต่ละกลุ่มความเข้มแข็ง ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	138
10 แสดงผลการวิเคราะห์การจำแนกกลุ่มความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา แบบหลายขั้นตอน.....	139
11 ค่าสถิติที่ใช้ในการประเมินสมการจำแนกกลุ่มความเข้มแข็งของชุมชนใน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา (Canonical Discriminant Function) แบบหลายขั้นตอน ..	140
12 ค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอลที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ (Unstandardized Coefficients) และคะแนนมาตรฐาน (Standardized) ของตัวแปรในสมการจำแนกกลุ่มความเข้มแข็ง ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	140
13 แสดงสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจำแนก (Discriminating Variables) หรือตัวแปรอิสระ แต่ละตัวกับตัวแปรฟังก์ชันการจำแนกคานอนิคอลมาตรฐานความเข้มแข็งของชุมชน ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยการจัดลำดับจากมากไปน้อย	143

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
14 ค่าสัมประสิทธิ์ (ค่าน้ำหนัก) และค่าคงที่ของสมการจำแนกโดยแยกเป็นกลุ่มตามวิธีของ Fisher's (Fisher's linear discrimination function).....	144
15 ผลการจำแนกกลุ่มที่เป็นจริงและกลุ่มพยากรณ์ และอัตราส่วนที่ทำการจำแนกความถูกต้องของความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละ.....	145
16 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งภาพรวมมิติผู้นำของชุมชนในอำเภอสังขละ.....	275
17 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารตนเองของชุมชนในอำเภอสังขละ.....	278
18 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารสังคมของชุมชนในอำเภอสังขละ.....	279
19 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารงานของชุมชนในอำเภอสังขละ.....	280
20 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งภาพรวมมิติเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอสังขละ.....	281
21 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิตของชุมชนในอำเภอสังขละ.....	283
22 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมการรวมกลุ่มของชุมชนในอำเภอสังขละ.....	284
23 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละ.....	285

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
24 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งภาพรวม มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละ.....	286
25 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้ ของชุมชนในอำเภอสังขละ	290
26 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้ ของชุมชนในอำเภอสังขละ	291
27 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บ องค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละ.....	292
28 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน ในอำเภอสังขละ	293
29 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ ของชุมชนในอำเภอสังขละ	294
30 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติชุมชนเกื้อกูลของชุมชนในอำเภอสังขละ	295
31 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง ภาพรวมมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนในอำเภอสังขละ	296

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
32 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสวัสดิการชุมชนของชุมชน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	300
33 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้าง ภูมิคุ้มกันชุมชนด้านความสามารถพึ่งตนเองได้ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา...	301
34 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้าง ภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชนของชุมชน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	302
35 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติ การสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	303
36 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้าง ภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสุขภาพอนามัยของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา.....	304
37 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความ เข้มแข็งมิติผู้นำของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	306
38 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความ เข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารตนเองของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	306
39 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความ เข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารสังคมของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา.....	307

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
40 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารงานของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา	307
41 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา	307
42 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิตของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา.....	308
43 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมการรวมกลุ่มของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา	308
44 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา	308
45 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา	309
46 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา.....	309

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
47 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมีติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา.....	309
48 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมีติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา.....	310
49 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมีติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา.....	310
50 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมีติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา.....	310
51 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมีติชุมชนก่อกูลของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา.....	311
52 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมีติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา.....	311
53 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมีติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสวัสดิการชุมชน.....	311
54 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมีติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านความสามารถพึ่งตนเองได้ของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา.....	312

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
55 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	312
56 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	312
57 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัด ความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสุขภาพอนามัยของชุมชน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	313
58 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	322
59 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติผู้นำของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา.....	322
60 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติผู้นำด้านบริหารตนเองของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา.....	323
61 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติผู้นำด้านบริหารสังคมของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา.....	324
62 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติผู้นำด้านบริหารงานของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา.....	325
63 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา.....	326
64 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิตของชุมชน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	326

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
65 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมการรวมกลุ่มของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	327
66 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนของชุมชน ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	328
67 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.....	329
68 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้ของชุมชน ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	329
69 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้ของชุมชน ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	330
70 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	331
71 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	332
72 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ของชุมชน ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	333
73 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติชุมชนเกื้อกูลของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	334
74 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.....	335

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
75 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสวัสดิการชุมชนของชุมชน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	335
76 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านความสามารถพึ่งตนเองได้ของชุมชน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	336
77 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชนของชุมชน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	337
78 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	338
79 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสุขภาพอนามัยของชุมชน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา	339
80 ค่าความเบ้ (Skewness) ความโด่ง (Kurtosis) ของตัวแปร เพื่อทราบลักษณะการแจกแจงของตัวแปร	342
81 ความสัมพันธ์ระหว่างมิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับ การจัดการความรู้ มิติชุมชนเครือข่าย และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนกับ ความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา.....	344

รายงานผลการนำเสนอบทความ

การเผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ

Jedsarid Sangkapan, Chidchanok Chengchao and Kasetchai Laeheem. (2017). The Development of Leadership Potential for Strengthening Communities in Tha Hin Sub-District, Sathing Phra District, Songkhla Province. In *NEUNIC 2017, 21 July 2017 North Eastern University*. (pp.1-8). Khonkaen: North Eastern University

Jedsarid Sangkapan, Chidchanok Chengchao and Kasetchai Laeheem. (2018). Community strengthening through the community economic dimension for sustainability in Sathing Phra District, Songkhla Province. In *9th International Conference on Socio-economic and Environmental Issues in Development, 2018 At National Economics University, Hanoi, Vietnam on May 11-12, 2018*. (pp.9-18) Hanoi, Vietnam: National Economics University

การตีพิมพ์ลงในวารสารฐาน TCI ระดับ 1

เจตน์สฤษฎ์ สังข์พันธ์ ชิดชนก เขิงเขาวน และเกษตรชัย และหีม. (2561, กรกฎาคม-ธันวาคม). การจัดการความรู้ชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา. *วารสารไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 15(2), 249-300.

เจตน์สฤษฎ์ สังข์พันธ์ ชิดชนก เขิงเขาวน และเกษตรชัย และหีม. (2562, กันยายน-ธันวาคม). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา. *วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*. 30(3), 61-79

สำเนาต้นฉบับ Certificate การนำเสนอบทความ
และใบตอบรับการลงตีพิมพ์ในวารสาร TCI

CERTIFICATE OF PARTICIPATION

This Certificate has been awarded to
JEDSARID SANGKAPAN

For his/ her participation as a research presenter in

**The 9th International Conference on Socio-economic
and Environmental Issues in Development (IC-SEID 2018)
at Hung Vuong University, Viet Tri, Phu Tho, Vietnam
11 - 12 May, 2018**

Dr. Trinh The Truyen
President
Hung Vuong University

Assoc. Prof. Dr. Tran Thi Van Hoa
Vice President
National Economics University

Assoc. Prof. Dr. Sudda Ngonkum
Associate Dean, Faculty of Humanities and
Social Sciences, Khon Kaen University

UNIC
017
ern University

The 4th NEU National and International Conference 2017

The 4th NEU National and International Conference 2017 Certificate of Appreciation

Jedsarid Sangkapan

For participating in "Oral Presentation"
North Eastern University, Khon Kaen, Thailand

July 21th, 2017

Chanun Sombatsakulkit.

(Dr.Ekanun Sombatsakulkit)
President of North Eastern University

ที่ ศธ ๐๕๑๖.๓๖/๒๕๕

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ท่าพระจันทร์ กท ๑๐๒๐๐

๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารไทยคดีศึกษา

เรียน นายเจตน์สฤกษ์ สังกษพันธ์ และคณะ

ตามที่ท่านได้เสนอบทความทางวิชาการ เรื่อง การจัดการความรู้ชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้
โหนดนาเล เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในอำเภอสังขละบุรี จังหวัด
สงขลา เพื่อตีพิมพ์ลงในวารสารไทยคดีศึกษา มาแล้วนั้น บัดนี้ คณะกรรมการวารสารไทยคดีศึกษาได้พิจารณา
บทความดังกล่าวแล้ว มีมติให้ตอบรับบทความของท่านเพื่อตีพิมพ์ลงในวารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒
(กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑) โดยสถาบันฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับเกียรติจากท่านอีกในโอกาสต่อไป
และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์กิติมา สุรสนธิ)
บรรณาธิการบริหาร (Executive Editor)

สถาบันไทยคดีศึกษา

โทรศัพท์ ๐-๒๖๑๓-๓๒๐๓-๕ ต่อ ๒๐ มือถือ ๐๘๑-๒๐๗๔๓๕๑

โทรสาร ๐-๒๖๒๖-๒๑๑๒

ผู้ประสานงาน นายวรานนท์ จงพูนผล

หนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความ

กองบรรณาธิการ "วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์" สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ขอรับรองว่า บทความเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างความสำเร็จชุมชนในอำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา" โดย นายเจตน์สฤกษ์ สังกข์พันธ์, รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชนก เชิงเชาว์, และ รองศาสตราจารย์ ดร.เกษกรชัย และทีม ได้ผ่านการประเมินคุณภาพของบทความก่อนตีพิมพ์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิลงความเห็นว่าเป็นบทความดังกล่าวสมควรเผยแพร่แก่สาธารณชนได้ ดังนั้น กองบรรณาธิการ จึงได้พิจารณาอนุญาตบทความเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างความสำเร็จชุมชนในอำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา" ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒ ซึ่งมีกำหนดเผยแพร่ฉบับพิมพ์ ประมาณเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๖๒ และฉบับออนไลน์ประมาณเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๒

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

(นายพิเชษฐ เพียรเจริญ)

บรรณาธิการวารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

กระแสการพัฒนาเกิดขึ้นภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยองค์การสหประชาชาติเป็นผู้นำจุดกระแสการพัฒนาให้เกิดขึ้นทั่วโลก เพราะประเทศชาติต่าง ๆ บอบช้ำจากภาวะสงคราม และเห็นคุณค่าความรู้สึกร่วมกันมากขึ้น จะต้องพัฒนาให้เก[m]มuj ความเท่าเทียมกันจึงจะเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน นำไปสู่สันติภาพ และความเจริญของโลก ประเทศไทยก็เข้าสู่กระแสการพัฒนาด้วย และเริ่มการพัฒนาย่างเป็นจริงเป็นจังมีแบบแผนเป็นระบบ ตั้งแต่ พ.ศ.2504 เป็นต้นมา แต่การพัฒนาทั้งในระดับโลกและระดับประเทศเป็นการพัฒนาที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายความสมดุลของธรรมชาติ ทำลายจิตใจที่ดีงามของมนุษย์ เพราะมุ่งพัฒนาวัตถุ ละเลยการพัฒนาทางจิตใจ เป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อน (ธนากร สังเขป, 2556) การพัฒนาดังกล่าว ส่งผลให้เกิดวาทกรรมการพัฒนาของรัฐที่มองชาวบ้านในท้องถิ่นชนบทว่า โง่เขลา ยากจน ไร้วัฒนธรรม ถูกเอาเปรียบ รายได้ต่ำ ด้อยโอกาส ไร้การศึกษา ชุมชนจึงไม่มีศักยภาพหรือพลังในตัวเองในการขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้นจากภายใน แต่ต้องอาศัยรัฐช่วยโอบอุ้ม และผลักดันการเปลี่ยนแปลง ภาพของชุมชนจึงเป็นภาพที่ห่างไกลความเจริญ หยุตนิ่ง และล้าหลัง เพราะตกอยู่ในวัฏจักรด้อยพัฒนา (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2546)

การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงและคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อสร้างสมดุลของการพัฒนาทุกมิติ และการขับเคลื่อนให้เกิดผลในการปฏิบัติแบบบูรณาการ การพัฒนาคนและสังคมมุ่งสร้างความเป็นธรรมในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในกระบวนการพัฒนา การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในทุกช่วงวัยเพื่อให้ภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) ในขณะเดียวกัน อาจเป็นโอกาสในการพัฒนาของชุมชนได้เช่นกัน หากชุมชนสามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากบริบทการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยวิถีปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง จึงเป็นกระแสเรียกร้องของสังคมให้หันกลับมาพิจารณารากเหง้าของตนเอง ตั้งแต่ความเป็นจริงของสังคม กระบวนการศึกษาการเรียนรู้ หันมาสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง สร้างความรักในชุมชนท้องถิ่น รักในเพื่อนรอบข้าง รวมทั้งสิ่งแวดล้อม อีกทั้งการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายยังเป็นการถักทอสายใยแห่งความร่วมมือ เพื่อพัฒนาสังคม (สาวิณี รอดสิน, 2554) ดังนั้นการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง จึงเป็นหนทางที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน โดยที่ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมที่เป็นองค์รวม มีกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยทุนทางทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน มีการผลิตเพื่อ

เลี้ยงตัวเองอย่างเพียงพอ พึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอกชุมชนบนพื้นฐานการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การพัฒนาชุมชนชนให้เข้มแข็งนอกจากทุนทางสังคมจะเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดพลังในชุมชนแล้ว นั่นคือการพัฒนาที่มาจากภายในตัวชุมชนเอง เป็นหลักการระเบิดจากข้างใน ซึ่งเป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ทรงชี้แนะในการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมุ่งเน้นการพัฒนาคน ทรงตรัสว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” หมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนา มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อนแล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอกการพัฒนาเพื่อให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา มีความพร้อมเข้าไปมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากภายนอกเข้าไปหาชุมชน โดยประชาชนเริ่มตื่นตัวให้ความสนใจในการพัฒนาตนเองและท้องถิ่น ไม่รอรับการให้บริการจากส่วนราชการเหมือนที่ผ่านมา เพราะประชาชนตระหนักรู้ว่า การรอรับบริการและการบริหารประเทศแบบสั่งการจากบนลงล่าง (Top Down) เป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ชุมชนมีความอ่อนแอ ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องให้สร้างความเข้มแข็งของชุมชนในทุกระดับ นั่นคือทำอะไรให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการพัฒนาชุมชนร่วมกับการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ก็จะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของสมฤทธิ พงษ์วิวัฒน์ (2552, น.45) กล่าวถึงทฤษฎีสถาบันราก ไว้ว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็งคือชุมชนที่คนในชุมชนสามารถดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ไม่รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกมีความสามารถในการพึ่งตนเอง คนในชุมชนมีความปลอดภัยในการดำรงชีวิต มีวิสัยทัศน์คาดการณ์ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และมองเห็นแนวทางแก้ปัญหาเหล่านั้น คนในชุมชนมีความรักและหวงแหนชุมชน นอกจากนี้ลักษณะของชุมชนเข้มแข็งยังพบว่า สมาชิกในชุมชนต้องมีความผูกพันกัน มีการพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ มีจิตสำนึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ชุมชนมีอำนาจในการจัดการและตัดสินใจด้วยตนเองในการจัดการปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านเศรษฐกิจ การบริหารจัดการ การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และพัฒนาศักยภาพของชุมชนตนเองอย่างต่อเนื่อง (ณรัชชอร์ ศรีทอง, 2558, น.135-136)

พื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญ มีที่ตั้งอยู่ในตอนกลางของทะเลสาบสงขลา เป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรสทิงพระที่มีรูปทรงแหลมยาวยื่นลงไปในทะเลด้านหนึ่งขนานด้วยทะเลอ่าวไทย อีกด้านขนานด้วยทะเลสาบสงขลา ในอดีตถือเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ เป็นอยู่อาศัยน้ำของภูมิภาคภาคใต้ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่ทำการเกษตร มีพืชเศรษฐกิจคือ ตาลโตขนาดจำนวน 300,000 ต้น ที่ขึ้นอยู่บริเวณพื้นที่นาและคันนา สภาพดินเป็นดินเหนียว มีทุ่งหญ้า ซึ่งชาวบ้านใช้เลี้ยงสัตว์มาตั้งแต่อดีต ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยแยกเป็นการเพาะปลูกพืชที่สำคัญคือ ทำนา ทำตาลโตขนาด ไร่นาสวนผสม เลี้ยงสัตว์ และทำประมงขนาดเล็กในทะเลสาบสงขลา (เจตน์สฤกษ์ สัจพันธ์

เกิดจาก บุญปรากฏ สุภาวดี ธรรมรัตน์ และนันทรัฐ สุริโย, 2558) แต่ในปัจจุบันเกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านวิธีการผลิตการดำรงชีพรวมทั้งความเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่เป็นผลมาจากกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ จึงส่งผลให้บทบาทในฐานะแหล่งผลิตอาหารหล่อเลี้ยงภูมิภาคนี้ลดลง

การพัฒนาที่ผ่านมามุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพื่อนำไปสู่ความทันสมัย ที่ล้าวก่อให้เกิดเป็นวิกฤตการณ์การพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี โดยเฉพาะในตำบลท่าหิน และตำบลคูซูด ที่สะท้อนให้เห็นถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเจน ว่างพารามีราคาแพง ทำให้ชาวนาเริ่มหันมาปลูกยางพาราในพื้นที่นาที่มากขึ้น ปรับเปลี่ยนนาข้าวเป็นนายาง การปลูกยางเริ่มรุกพื้นที่นาที่มากขึ้น พื้นที่ปลูกพืชอาหารโดยเฉพาะข้าวได้ผลผลิตไม่ดีราคาผลผลิตตกต่ำ ต้นทุนการผลิตสูง เกษตรกรในพื้นที่เปลี่ยนจากทำนาข้าว หันมาปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ว่างพารา และปาล์มน้ำมันแทน ส่งผลให้พื้นที่นา และป่าใช้สอยชุมชนลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของจังหวัดสงขลา ปี พ.ศ. 2558 (คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.), 2558) พบว่า พื้นที่ของอำเภอสังขละบุรี ทั้งหมด 75,000 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 55,979 ไร่ จำแนกเป็นพื้นที่นา 26,746 ไร่ (ร้อยละ 47.78) พื้นที่ปลูกยางพารา 3,702 ไร่ (ร้อยละ 6.6) และมีพื้นที่นาร้าง 367 ไร่ (ร้อยละ 0.66) พื้นที่อื่นอีก เช่น พื้นที่ชายหาด พื้นที่ทิ้งขยะ 22,114 ไร่ (ร้อยละ 39.5) ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนและชุมชนที่ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้วิถีहनด-นา-เล วิถีชีวิตเหล่านี้กำลังสูญหายไปเหลือเพียงไม่กี่รายเท่านั้น วิถีตาลโดนดซึ่งมีความผูกพันกับชุมชนในคาบสมุทรสทิงพระถูกละเลยไม่มีการสืบทอด (เจตน์สฤกษ์ สังกษพันธ์ เกิดจาก บุญปรากฏ สุภาวดี ธรรมรัตน์ และนันทรัฐ สุริโย, 2558) ทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาลดลง ประกอบกับทะเลสาบตื้นเขิน ระบบนิเวศเสื่อมโทรมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตของชุมชน ความมั่นคงทางอาหารได้รับผลกระทบ การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบการผลิตและการบริโภคที่สัมพันธ์กับระบบตลาด ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก ในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านได้ถูกผลักเข้าไปอยู่ในวังวนของความทันสมัย ซึ่งจะต้อง ใช้เครื่องมือประมงที่มีประสิทธิภาพสามารถจับสัตว์น้ำได้มาก ในขณะเดียวกันก็แสวงหาสิ่งของในการอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันให้มีมากขึ้น (เกิดจาก บุญปรากฏ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เจตน์สฤกษ์ สังกษพันธ์ และนันทรัฐ สุริโย, 2556) สมาชิกในชุมชนต่างต้องดิ้นรนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตเลี้ยงดูครอบครัวให้อยู่รอดภายใต้สถานการณ์ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ทำให้ชาวบ้านหันไปพึ่งพากลไกตลาด มีการใช้สารเคมีในการทำนา การใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง ประกอบกับการเกิดภัยภิบัติน้ำท่วม และแห้งแล้ง ช้ำซาก จึงทำให้ทรัพยากรชุมชนที่เคยดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์เกิดวิกฤต และเสื่อมโทรมลง ชาวบ้านในวัยทำงานได้อพยพเข้าไปทำงานในเมือง บางครอบครัวต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเขตเมือง คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นเพียงคนแก่กับเด็ก ส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในครัวเรือนเพื่อทำนา ขึ้นตาลโดนด และทำประมง

ก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว (เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ ชิตชนก เจริญเชาว์ และ เกษตรชัย และหิม, 2561)

สภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้ผู้นำและสมาชิกในชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคูซูด ร่วมกันคิดค้นหาทางในการจัดการปัญหาผ่านกระบวนการจัดทำแผนชุมชนที่มุ่งเน้นถึงความสำคัญในการฟื้นฟูทรัพยากรตาดอนต นาช้าว สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มทำอาชีพเสริม ด้วยการแปรรูปตาลโดนต ในขณะที่เดียวกันก็มีการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การฟื้นฟูระบบการทำนาแบบดั้งเดิมด้วยการหันไปใช้เมล็ดพันธุ์พื้นเมืองและใช้สารชีวภาพในการดูแลผลผลิตทางการเกษตร เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่า ชุมชนได้มีการรวมตัวกันอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านการจัดตั้งกลุ่ม เรียนรู้เพื่อที่จะจัดการตนเอง บนรากฐานภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวิถีวัฒนธรรม และรากเหง้าของชุมชน (เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ เก็ดถวา บุญปรากฏ สุภาวดี ธรรมรัตน์ และนันทรัฐ สุริโย, 2558)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดคำถามว่าปัจจัยใดบ้างที่สามารถจำแนกความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา รูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่มีความเป็นไปได้ ควรเป็นอย่างไร และแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งควรเป็นอย่างไร ซึ่งผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเสริมศักยภาพชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนและเป็นแนวทางในการพัฒนาให้เกิดกับชุมชนอื่นอีกต่อไป เพื่อจะได้หนุนเสริมปัจจัยนั้น ๆ ให้กับชุมชน

คำถามของการวิจัย

1. ปัจจัยใดบ้างที่สามารถจำแนกความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา
2. รูปแบบและแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลาควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ตัวชี้วัดโมเดลที่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในอำเภอสังขละบุรี เพื่อที่จะนำไปเป็นข้อเสนอแนะให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ต่อยอดในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอื่นต่อไป
2. สามารถเพิ่มศักยภาพของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในประเด็นของการมีส่วนร่วมในกระบวนการที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง
3. ได้องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชน นำมาเสนอให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในการประยุกต์ใช้เพื่อให้ปรับกลยุทธ์ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน
4. ได้รูปแบบและแนวทางที่ควรจะเป็นในการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่ประเมินจากปราชญ์ชุมชนจะสามารถนำไปเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และเชิงปฏิบัติการ เพื่อหนุนเสริมการพัฒนาในชุมชนอื่นที่มีบริบทแวดล้อมในลักษณะใกล้เคียงกันได้พัฒนาให้เข้มแข็งต่อไป
5. ชุมชนที่มีลักษณะใกล้เคียงสามารถนำผลจากการวิจัยไปใช้ในการขับเคลื่อนชุมชนให้เข้มแข็งได้ต่อไป
6. หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานพัฒนาชุมชนสามารถประยุกต์ใช้ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกประเภทความเข้มแข็งชุมชน ด้วยการหนุนเสริมด้านที่เป็นข้อดีของชุมชนให้เข้มแข็ง และส่งเสริมด้านที่ด้อยอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ได้ จำกัดขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. **ขอบเขตด้านพื้นที่** ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรสังขละบุรีที่มีความสำคัญมาแต่โบราณ และได้ชื่อว่าเป็นอู่อาว อู่น้ำของภูมิภาคภาคใต้ และภายในอำเภอสังขละบุรี ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่มา 2 ตำบล คือ ตำบลท่าหิน และตำบลคูขุด เป็นพื้นที่ทำวิจัย เนื่องจากพื้นที่ตำบลท่าหินและตำบลคูขุด เป็นชุมชนที่มีลักษณะภูมิโนเวศใกล้เคียงกัน โดยทั้งสองตำบลมีพื้นที่ทำนาข้าว ขึ้นตาลโตนด และทำประมงทะเลสาบตอนใน สำหรับพื้นที่ตำบลท่าหิน ผู้วิจัยเลือกศึกษาหมู่ 4 หมู่ 5 และ หมู่ 6 เนื่องจาก เป็นชุมชนที่มีแนวความคิดที่จะจัดการตนเอง ในขณะเดียวกันก็ได้รับการหนุนเสริมจากภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชน จนกระทั่งในปัจจุบันจัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ผู้นำและคนในชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมในการแก้ไขปัญหา และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ภายใต้ความสัมพันธ์ของผู้คนสามารถเป็นแรง

ขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดการพัฒนา การแก้ไขปัญหาหรือการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ เกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่ร่วมกันโดยไม่ได้รอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการระดมทุนกันเองทั้งทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสร้างให้เกิดการบริหารจัดการทุนการเงิน และสวัสดิการชุมชนทำให้เกิดภูมิคุ้มกัน ส่วนพื้นที่ตำบลคูขุด ผู้วิจัยเลือกศึกษาหมู่ 6 หมู่ 7 และหมู่ 8 เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่พยายามจะจัดการตนเองเช่นเดียวกัน มีการหนุนเสริมจากภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชน ถึงแม้ว่าจะพยายามรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชน และช่วยกันขับเคลื่อน แต่ก็ยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควรจะเป็น จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจว่า การที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งมากขึ้นควรมีรูปแบบและแนวทางอย่างไร

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ในวิธีการเชิงคุณภาพผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาประเด็นความเข้มแข็งของชุมชนตำบลท่าหินและตำบลคูขุดผ่านตัวแปร 5 มิติ คือมิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน ว่าชุมชนในตำบลท่าหิน และตำบลคูขุดมีความเข้มแข็งแต่ละด้านแตกต่างกันอย่างไร ตลอดจนศึกษาถึง รูปแบบความเข้มแข็งชุมชน และแนวทางที่ควรจะเป็นในการสร้างชุมชนเข้มแข็งจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสนทนากลุ่ม ส่วนวิธีการเชิงปริมาณผู้วิจัยศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนโดยอาศัยการวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis) ซึ่งการวิเคราะห์นี้จะสามารถคัดเลือกตัวแปรหรือตัวชี้วัดที่สามารถจำแนกถึงความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลท่าหินและตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ว่าขึ้นอยู่กับตัวแปรใดบ้างและให้สมการพยากรณ์ สมการที่ได้จะให้น้ำหนักค่าตัวแปรที่สามารถนำไปคาดคะเนความเข้มแข็งของกลุ่มตามลำดับความสำคัญของค่าน้ำหนัก นอกจากนั้นยังหาความสัมพันธ์ระหว่างมิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนกับความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา ผู้วิจัยศึกษาตัวชี้วัด และวิเคราะห์ตัวแปรจำแนกความเข้มแข็งของชุมชน รูปแบบชุมชนเข้มแข็ง และหาแนวทางความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในช่วง ปี พ.ศ. 2559-2562

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องของชุมชน รักและผูกพันต่อชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองในระดับสูง แม้จะต้องพึ่งพิงภายนอกบ้าง พัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ จาก 5 มิติ โดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์ชุมชนของตำบลท่าหิน และตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

โดยพิจารณาจากตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนจากกรมการพัฒนาชุมชน (2559) สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดสงขลา (2560) นกภรณ์ หะวานนท์ (2548) ประยุกต์ใช้ในการศึกษาความเข้มแข็งชุมชน

มิติผู้นำ หมายถึง ภาวะผู้นำชุมชนในตำบลท่าหิน และตำบลคูซูดพิจารณาจากมาตรฐาน ผู้นำชุมชนโดยวิเคราะห์จากความสามารถบริหารตนเอง บริหารสังคม และบริหารงานของชุมชน โดยแต่ละด้านประกอบด้วยดังนี้ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา, 2560)

1) ด้านบริหารตนเอง หมายถึง บุคลิกภาพ สุขภาวะกาย ใจ สติปัญญา การแต่งกาย การเป็นแบบอย่างที่ดี ทักษะการพูด การถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน มีคุณธรรมจริยธรรม มีความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัว มีวินัยในตนเองของผู้นำ และสามารถฟังตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) ด้านบริหารสังคม หมายถึง การที่ผู้นำเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสังคม ให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เอื้ออาทร เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน รับฟังเสียงข้างมาก และความคิดเห็นและข้อวิพากษ์จากคนในชุมชน เป็นที่ฟังของคนในชุมชน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถให้คำปรึกษา สามารถประสานความร่วมมือกับคนภายในและภายนอกชุมชน และเสียสละเพื่อส่วนรวม

3) ด้านบริหารงาน หมายถึง ผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ วิเคราะห์วางแผนในการทำงาน แก้ปัญหาชุมชนได้ รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป พัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง ให้เสรีทางความคิด และได้รับการยอมรับจากผู้ใต้บังคับ สามารถส่งเสริมให้ชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรม และสามารถนำกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันมาทำงานร่วมกันได้

มิติเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง คนในชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคูซูด มีการดำเนินกิจกรรม 3 ด้าน คือด้านกิจกรรมการผลิต ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม และและด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน โดยแต่ละด้านประกอบด้วยดังนี้

1) ด้านกิจกรรมการผลิต หมายถึง กิจกรรมที่ชาวบ้านในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีวิถีการผลิตในลักษณะการทำเกษตรแบบไร่นาสวนผสม การผลิตตามหลักชุมชนพึ่งตนเอง ใช้แรงงานในครัวเรือน มีการกระจายผลผลิตในตลาดภายในชุมชน

2) ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม หมายถึง กิจกรรมที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิก และรับผลประโยชน์ในการรวมกลุ่มแปรรูปผลผลิตวิธีไหนटनाเลขของชุมชน ชาวบ้านมีเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน

3) ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน หมายถึง การที่ชาวบ้านในชุมชนได้รับสวัสดิการจากกิจกรรมกลุ่ม การทำเกษตรที่เอื้อต่อระบบนิเวศเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ การได้รับจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรม กิจกรรมการผลิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ

ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ได้รับทราบกฎ กติกา และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

มติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ชุมชน หมายถึง ชุมชนตำบลท่าหิน และชุมชนตำบลคูซูด มีการดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้ชุมชนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการกำหนดองค์ความรู้ สร้างองค์ความรู้ เสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้มาใช้ประโยชน์ อย่างไร โดยแต่ละด้านประกอบด้วยดังนี้

1) ด้านการกำหนดองค์ความรู้ หมายถึง การที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดภูมิปัญญาท้องถิ่น กำหนดชนิดและประเภทของภูมิปัญญา กำหนดให้มีประชาชนชาวบ้านประเภทต่าง ๆ

2) ด้านการสร้างองค์ความรู้ หมายถึง ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมการสร้างความรู้ชุมชน มีการนำภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ให้ทันต่อเหตุการณ์ มีการสร้างศูนย์เรียนรู้ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนและจัดทำแผนชุมชน และนำแผนชุมชนไปปฏิบัติ ร่วมคิดค้นนวัตกรรมใหม่ต่อยอดภูมิปัญญาการทำประมง การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด และการทำนาแบบดั้งเดิม เช่น การพัฒนาเครื่องมือประมงที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน การพัฒนาการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด และการทำนาข้าวปลอดสารพิษ

3) ด้านการเสาะแสวงหา จัดเก็บ และค้นคืนองค์ความรู้ หมายถึง การที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นจากสื่ออื่นเพิ่มเติม การประชุมสัมมนากิจกรรมเสริมเพิ่มความรู้กับหน่วยงานภาครัฐ การจัดบันทึกภูมิปัญญาจากคนเฒ่าคนแก่เก็บซึ่งถูกฝังในตัวคนออกมาเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จัดเก็บภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบในรูปแบบเอกสาร แผ่นพับ ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ และชาวบ้านหรือคนนอกชุมชนสามารถค้นหาภูมิปัญญาชุมชนที่จัดเก็บไว้ได้สะดวกและรวดเร็ว

4) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หมายถึง ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการพัฒนาอาชีพ การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน การรับมือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในชุมชน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน และเข้าร่วมเวทีเสวนาความรู้ที่หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนดำเนินกิจกรรม

5) ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ หมายถึง ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับนวัตกรรม ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มคุณค่าผ่านศูนย์เรียนรู้สามารถนำความรู้และภูมิปัญญาไปเป็นข้อมูลในการเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กับเยาวชนและชุมชนอื่น และนำความรู้มาพัฒนาศักยภาพเพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงเครือข่าย

มติชุมชนเกื้อกูล หมายถึง การที่ชุมชนตำบลท่าหินและชุมชนตำบลคูซูด เป็นชุมชนที่มีความรักความเอื้ออาทรความสามัคคีและมีจิตสำนึกห่วงหาพันความเป็นชุมชนของตนร่วมกัน ส่งเสริมให้

เยาวชนปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง ร่วมกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาและเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน หมายถึง ชุมชนตำบลท่าหินและตำบลคูขุดมีการจัดกิจกรรม ด้านสวัสดิการชุมชน ด้านการพึ่งตนเอง ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน ด้านการจัดการ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน และสุขภาพอนามัยชุมชน ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ด้านสวัสดิการชุมชน หมายถึง สมาชิกกลุ่มสวัสดิการชุมชนได้รับความช่วยเหลือ อย่างต่อเนื่อง ในเรื่องการประกอบอาชีพ ทุนการศึกษาบุตรของสมาชิก ช่วยเหลือผู้สูงอายุ ผู้พิการ การ เจ็บป่วย และเสียชีวิต และภัยพิบัติ

2) ด้านการพึ่งตนเอง หมายถึง ชาวบ้านสามารถดำเนินชีวิตและพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถปลูกข้าวไว้กิน จับสัตว์น้ำไว้กินอย่างเพียงพอ หากเหลือจึงจะนำไปจำหน่าย

3) ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน หมายถึง กลุ่มแกนนำมีส่วนร่วมในการ เชื่อมโยงภาคีและเครือข่ายภายนอกชุมชน มีส่วนร่วมในการประชุมหารือกับเครือข่ายภายนอกชุมชน เพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชน มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มผลิต กลุ่มแปรรูปกับชุมชนอื่น หรือหน่วยงานภาครัฐ และชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นวิทยากรให้ความรู้กับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานนอกชุมชน

4) ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผน จัดสรรทรัพยากรชุมชนน้ำ ป่า กำหนดกฎกติกาการจัดการจัดสรรทรัพยากรชุมชน การอนุรักษ์ป่าชายเลน อนุรักษ์น้ำเพื่อใช้ในการเกษตร มีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

4) ด้านสุขภาพอนามัยชุมชน ชาวบ้านได้รับการดูแลสุขภาพจากหน่วยงานภาครัฐหรือกลุ่ม อสม. อย่างต่อเนื่อง มีส่วนร่วมในการจัดทำธรรมนูญสุขภาพชุมชนและนำมาปฏิบัติ ได้เข้าร่วมหลักประกันสุขภาพและได้รับบริการพื้นฐานจากหน่วยงานภาครัฐ ได้รับการป้องกันโรคระบาด มีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสุขภาพ และได้รับความรู้ด้านสุขภาพจากหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง

ตัวชี้วัดถึงความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคูขุดมี ความเข้มแข็งใน 5 มิติคือ มิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ชุมชน มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน โดยพิจารณาจากการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งนำตัวชี้วัดมาจากรมการพัฒนารัฐ (2559) สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สงขลา (2560) นภาพรณธ์ หะวานนท์ (2548) ประยุกต์ใช้ในการศึกษา

การวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis) หมายถึง การวิเคราะห์ที่สามารถ คัดเลือกตัวแปรหรือตัวชี้วัดที่สามารถจำแนกถึงความเข้มแข็งของชุมชนตำบลท่าหินและตำบลคูขุด

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรม

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลท่าหินและตำบลคูขุดที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งชุมชน 6 แนวคิดคือ แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน แนวคิดมิติผู้นำ แนวคิดมิติเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ชุมชน แนวคิดมิติชุมชนกึ่งอูฐ และแนวคิดมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน

การพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 มุ่งพัฒนาภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ปรับเปลี่ยนเร็วคาดการณ์ได้ยากและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท จากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ภัยธรรมชาติที่รุนแรง อันเป็นผลมาจากการทำลายธรรมชาติของมนุษย์ กระแสนิยมวัฒนธรรมต่างชาติ การบริโภคนิยม การว่างงาน ความขัดแย้งภายในประเทศ ส่งผลให้ความรัก ความสามัคคีความเอื้ออาทร และคุณธรรมของคนในชุมชนลดลง จึงจำเป็นต้องพัฒนาส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถปรับตัวให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งจะเป็นหนทางต่อการแก้ไขปัญหาและเป็นแรงหนุนต่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีสภาพเศรษฐกิจที่ไม่เป็นหนี้สิน และอยู่อย่างพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันสำหรับสมาชิกในชุมชน แนวทางหนึ่งคือ การน้อมนำหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มาเป็นหลักในการดำรงชีวิต อีกแนวทางหนึ่งคือการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของประชาชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล โดยจัดเวทีเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไข ปัญหา ไปจนถึง การเรียนรู้เพื่อค้นหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ทั้งในส่วนที่ครัวเรือนดำเนินการเอง ทำร่วมกันเป็นกลุ่ม และร่วมกับหน่วยงานภายนอกชุมชนเป็นภาคีเครือข่าย ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน

ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

การให้นิยามความหมายของคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” มีบริบทที่แตกต่างกัน กล่าวคือ หากมองจากประสบการณ์ของนักพัฒนา หรือนักวิชาการสายชุมชน ในแง่มุมมองประสบการณ์ของการพัฒนา เพราะการพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จจนสามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้นั้นจะมีเงื่อนไขหรือตัวแปรที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพราะขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ของชุมชนเป็นสำคัญด้วย ชุมชนอาจมีความแตกต่างกันออกไปในบริบทแวดล้อม เช่น ระบบการบริหารจัดการเครือข่าย ภาวะผู้นำ การเรียนรู้ หรือการมีส่วนร่วมภายในชุมชน จิตสำนึกภายในชุมชน หรือศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของชุมชน โครงสร้างอำนาจรัฐ หรือกลไกในระบบเศรษฐกิจของสังคม ดังนั้นเมื่อชุมชนมีความแตกต่างกันไปในเชิงบริบทแวดล้อม ความสำเร็จของการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนหนึ่ง อาจไม่ใช่คำตอบที่ถูกต้องลงตัวสำหรับอีกชุมชนหนึ่งนั้นย่อมเป็นไปได้ แต่อาจมีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันบ้าง ในรูปแบบของการดำเนินงาน ซึ่งอาจใช้เป็นทั้งแม่แบบหรือประยุกต์ใช้ในงานการพัฒนาชุมชนอื่นๆ (โกวิท พวงงาม, 2553, น.215) คำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” จึงเป็นคำกล่าวซึ่งได้รับการสนใจจากหน่วยงาน องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน ถ้าจะมีงานหรือกิจกรรมใดที่จะเกี่ยวกับการพัฒนา ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับชุมชนแล้ว มักจะเอ่ยหรือพูดถึง “ชุมชนเข้มแข็ง” อยู่เสมอ โดยอาจจะหมายถึง เพื่อให้ชุมชนนั้นเข้มแข็งต่อไป หรือการที่จะให้ชุมชนเข้ามาร่วมเพื่อให้เกิดความสำเร็จของโครงการนั้นๆ

ในงานศึกษาของธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543, น.38) ได้กล่าวถึง ความเข้มแข็งของชุมชนว่า หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่มชมรมสหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายหรืออื่นๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคมด้วย การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต้องอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยในแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางสังคม และมิติทางวัฒนธรรม ซึ่งในการสร้างความเข้มแข็งนั้นอาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น เนื่องจากเงื่อนไขและกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน

ส่วนในงานศึกษาของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541, น.14-17) ได้อธิบายไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่เป็นชุมชนเรียนรู้ (Learning Organization) คือ สมาชิกของชุมชนเรียนรู้ มีการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวคราวทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม และการเมืองของประเทศ รวมทั้งการเพิ่มความรู้ที่จำเป็นให้แก่ชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การลงมือทำร่วมกัน เป็นการเรียนรู้ขั้นสูง เรียกว่า ปัญญา ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ เพราะปัญญา

เช่นนี้จะเสมือนพลังผลักดันชุมชนตลอดเวลา เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตนเอง(Community Management) การจัดการประกอบด้วยการวางแผน คือ โครงการของชุมชนในโครงการต้องระบุว่าชุมชนจะทำอะไร (What) ใครทำ (Who) ทำที่ไหน (Where) ทำเมื่อไร (When) และทำอย่างไร (How) การจัดกระบวนการ (Organizing) เป็นการเตรียมการเพื่อการดำเนินการตามแผน เตรียมคน เตรียมวัสดุ เตรียมเงิน มีการวางแผนว่าใครรับผิดชอบงานใด การลงมือทำตามแผนงานเป็นการทำตามแผนงานที่กำหนด และปฏิบัติตามขั้นตอนจนกว่าจะเสร็จงาน เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) แสดงออกโดยการที่สมาชิกมีความผูกพัน รักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน มีความรัก รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งที่สมาชิกจะยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด หรือผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง และชุมชนเข้มแข็ง ต้องเป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peace) หมายถึงภาพรวมของคนในชุมชนมีความสันติสุข ในขณะที่ความสันติสุขเป็นยอดของคุณภาพและคุณธรรม สันติภาพเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ความสามารถในการจัดการและการมีชีวิตจิตใจ หรือวิญญาณ

งานศึกษาของโกวิทย์ พวงงาม (2553) กล่าวว่าการศึกษาว่าชุมชนมีความเข้มแข็งมากน้อยเพียงใดนั้นต้องพิจารณาใน 2 ประเด็นก่อนคือ

1. ชุมชนมีความเข้มแข็งเป็นพื้นเดิมพอสมควรอยู่แล้ว (ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก) จะมากน้อยขึ้นอยู่กับศักยภาพชุมชนที่พร้อมจะรับบริการหรืองบประมาณที่มีองค์กรหรือผู้มอบให้นำไปเพิ่มพูนการพัฒนาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

2. ชุมชนบางแห่งยังมีความอ่อนแอ (ซึ่งมีค่อนข้างมากในประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนา) ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะช่วยเหลือตนเองในเกือบทุกด้าน องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนให้ความช่วยเหลือด้วยมีเจตนาจะพัฒนาศักยภาพของชุมชนนั้น ๆ ให้พัฒนาขึ้นจนเข้มแข็ง

กรมการพัฒนาชุมชน (2559) ได้อธิบายความหมายชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็งหมายถึงชุมชนที่มีขีดความสามารถในการจัดการปัญหาของตนเองได้ในระดับหนึ่ง ด้วยการมีผู้นำที่มีความสามารถ มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ศาสนา และเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งพาเอื้อเฟื้อกันและกัน โดยแต่ละชุมชนได้ใช้ศักยภาพของตนเองเข้าคลี่คลายและจัดการปัญหาได้ด้วยตนเองภายใต้ความร่วมมือและสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภายใน คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติได้กำหนดกรอบองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่าจะต้องประกอบด้วย (โกวิทย์ พวงงาม, 2553)

1. บุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ได้
2. มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก

3. มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักษาเอื้ออาทรต่อกัน และมีความรักท้องถิ่น รักชุมชน
4. มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ
5. มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
6. มีการเรียนรู้เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
7. มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
8. มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
9. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงษ์ (2540) กล่าวว่าลักษณะเด่นของชุมชนเข้มแข็งต้องประกอบด้วย

1. สามารถรวมตัวกันได้อย่างเหนียวแน่น สมาชิกมีความรักต่อกันและต่อชุมชน และมีความรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน
2. มีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองได้ในระดับสูง แม้จะต้องพึ่งพิงภายนอกอยู่บ้าง แต่อำนาจการตัดสินใจทุกด้านยังอยู่ที่ชุมชน

3. มีการพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างต่อเนื่องโดยกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ

จากงานศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ชุมชนเข้มแข็งจะต้องประกอบด้วยมีการรวมตัวกันภายในชุมชน เพื่อทำกิจกรรมสาธารณะหรือร่วมกันแก้ปัญหาชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง และมีอิสระในความคิด การแสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจด้วยตนเองหรือกลุ่ม ใช้ทรัพยากรภายในชุมชนอย่างคุ้มค่า มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีการเสริมสร้างให้ทุกคนในชุมชนเป็นผู้นำ ทั้งในการนำตนเอง และชุมชนได้ต่อไป

นอกจากนั้นในงานศึกษาที่ผ่านมายังพบว่า ภายใต้กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนาได้มีการศึกษาเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการจัดการกับปัญหา และพัฒนาได้พบองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาโดยเน้นชุมชนเป็นตัวตั้ง ได้แก่ (บัณทร อ่อนคำ และวิริยา น้อยวงค์นียงค์, 2533, น.79)

1. ภูมิปัญญาและความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
2. องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มและจัดระเบียบในชุมชน
3. เวทีการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการจากภายนอก

จากการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น ประสบการณ์ของนักพัฒนาชนบทไทยเกี่ยวกับตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนที่ผ่านมา สามารถสรุปได้ดังนี้ (สีลาภรณ์ นาคบรรพ และคณะ, 2538, น.48)

1. มีการนำมิติด้านวัฒนธรรมมาผสมผสานในการทำกิจกรรม เพราะการมีรากฐานทางวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้สามารถสร้างองค์กรชุมชนที่มีคุณภาพได้
2. มีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา
3. มีการจัดกลุ่ม มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและชุมชน
4. มีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างยุติธรรม ได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก มีการขยายผล ขยายกิจกรรม และขยายเครือข่ายสมาชิก รวมถึงความร่วมมือขององค์กรชุมชนได้เป็นอย่างดี

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543) ได้เสนอองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของการรวมเอาประสบการณ์ และแนวคิดต่างๆ มาเพื่อใช้ในการนำไปสู่การปฏิบัติ ดังนี้

1. อุดมการณ์และวิสัยทัศน์ เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ช่วยยึดเหนี่ยวคนในชุมชน และความเป็นชุมชน โดยมีวิสัยทัศน์มุ่งสู่คุณภาพชีวิตที่ดี เชื่อในศักยภาพของคนในชุมชน มีสำนึกความเป็นชุมชนและรู้จักแบ่งปัน
2. การจัดการองค์กรและการบริหารจัดการ มีการจัดการและการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่มีการบริหารจัดการทรัพยากรและกระบวนการวางแผนที่ดี และประสานความร่วมมือจากชุมชนหรือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การมีกิจกรรมต่อเนื่อง เป็นภาพของควมมีชีวิตชีวาของชุมชน มีการขยายกิจกรรมและสมาชิก เกิดการริเริ่มในโครงการใหม่ๆ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป
3. ชุมชน มีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ และสำนึกเพื่อส่วนร่วม มีเงิน สถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ มีภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ผสมผสานกับความรู้ ประสบการณ์เท่ากัน ตลอดจนทุนทางวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ เครือข่ายความร่วมมือ มีความหลากหลายทั้งกิจกรรม และองค์กร เกิดความร่วมมือเพื่อกิจกรรมสาธารณะและมีอำนาจต่อรอง เกิดการติดต่อสื่อสารแนวราบ (เป็นสาธารณะ) แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเทคโนโลยี
4. สิทธิและอำนาจต่อรองทางการเมือง มีสิทธิในการจัดการทรัพยากรทางท้องถิ่นมีอำนาจในการกำหนดยุทธศาสตร์ของชุมชนและต่อรองกับภาครัฐหรือทุน มีการควบคุมกลไกตลาด กฎหมายและคุ้มครองสิทธิของประชาชนในชุมชน เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก เกิดการยอมรับจากองค์กรภายนอกและชุมชนเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองพร้อมถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชนอื่น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) อธิบายถึงความเข้มแข็งของชุมชนไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง “ชุมชนที่มีการรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นมีศักยภาพในการพึ่งตนเองและการเรียนรู้ในระดับสูงมีองค์กรในชุมชนกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงและภาคีเครือข่ายการพัฒนาที่เข้มแข็งของชุมชนรวมทั้งมีความสามัคคีเอื้ออาทรอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและดำรงไว้ซึ่งคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน /ท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทยได้อย่างต่อเนื่อง” โดยสามารถแยกองค์ประกอบความเข้มแข็งของชุมชนออกได้เป็น 3 องค์ประกอบหลักดังนี้ (วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล และธีระพงษ์ มาลัยทอง, 2550)

1. ชุมชนพึ่งตนเองได้หมายถึงชุมชนที่มีการรวมตัวกันอย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่นสามารถพึ่งพิงตนเองทางเศรษฐกิจทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชนได้เป็นหลักมีกลุ่มผู้นำองค์กรในชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนหรือภาคีเครือข่ายการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
2. ชุมชนเกื้อกูลกันคือชุมชนที่มีความรักความเอื้ออาทรความสามัคคีและมีจิตสำนึกห่วงแหนความเป็นชุมชนของตนร่วมกัน
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนหมายถึงคนในชุมชนได้ร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมทำร่วมรับผิดชอบด้วยความผูกพันและมีอิสระเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาความเป็นอยู่ของชุมชนหรือรักษาคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทยให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องกับกลุ่มต่างๆ ในชุมชนทั้งนี้การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะสร้างภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบที่ชุมชนอาจได้รับจากกระแสโลกาภิวัตน์มิให้ทำลายเอกลักษณ์และวัฒนธรรมชุมชนโดยยึดมั่นในการใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเองรู้จักพัฒนาตนเองคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงรู้จักลดทอนและลดความต้องการของตนเองลงทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมมากขึ้นมีการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรรู้จักสามัคคีตลอดจนการเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนสามารถนำมาปรับพฤติกรรมของชุมชนเองได้ต่อเนื่อง

ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

ในการศึกษาลักษณะของชุมชนเข้มแข็งมีนักวิชาการให้ความสนใจอธิบายถึงลักษณะชุมชนเข้มแข็งไว้หลายท่านดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541) กล่าวถึงลักษณะชุมชนเข้มแข็งหลายประการดังนี้

1. เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) กล่าวคือ การที่คนในชุมชนมีการเรียนรู้ และรู้เท่าทันข่าวทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งชุมชนมีการเพิ่มพูนความรู้ในด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ

2. เป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง (Community Management) ด้วยระบบการบริหารจัดการในกิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการ คือการวางแผน การจัดกระบวนการขององค์กรภายในชุมชน การลงมือปฏิบัติตามแผน และมีการประเมินผล

3. เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) กล่าวคือชุมชนมีจิตสำนึก จิตวิญญาณ ซึ่งอาจหมายถึงความภักดี ความรัก ความหวัง และความรู้สึกเป็นเจ้าของ ในชุมชน โดยมีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในชุมชน

4. เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) กล่าวคือเป็นชุมชนที่มีความสงบสุข คนในชุมชนมีจิตใจที่สงบเยือกเย็น มีคุณภาพและคุณธรรม

กรมการพัฒนาชุมชน (2559) อธิบายถึงชุมชนที่มีความเข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญดังนี้คือ

1. สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

2. สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชนมีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง เป็นวิถีของชุมชนภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม โปร่งใส และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชนกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิดตัดสินใจ ดำเนินงานติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการชุมชนสมาชิก ชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชนมีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกๆ คนและมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนการพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุดไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไปมีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่นๆ ท้องถิ่นภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่นๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

สมาชิกชุมชนร่วมประเมินสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกำหนดอนาคตของชุมชน ร่วมคิดตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตาม และประเมินผลการแก้ปัญหา และการพัฒนาชุมชน สมาชิกชุมชนเรียนรู้ที่จะพัฒนาดตนเองและชุมชนจากการร่วมเวทีชาวบ้าน และการทำงานร่วมกัน มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกด้าน โดยมุ่งพึ่งตนเองเพื่อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกๆ คน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544 อ้างถึงใน ศิริพร ใจสุข, 2552) และสามารถพิจารณาความเข้มแข็งของชุมชนได้จากประเด็นดังนี้

1. ตัวบุคคลหรือทุนมนุษย์ เป็นสิ่งที่บ่งบอกความเข้มแข็งของชุมชน คือ การเจริญเติบโตในเชิงปริมาณและคุณภาพขององค์กรนั้นคือ มีสมาชิกเพิ่มขึ้นมาก และมีการสืบทอดคนรุ่นใหม่เข้ามารับช่วงภาวะงาน ส่วนในมิติเชิงคุณภาพได้จากความรู้ ความสามารถ และทักษะ รวมทั้งความคิดและ

พลังแห่งศีลธรรมทั้งของสมาชิกและผู้นำ อีกทั้งผู้นำอาจดูได้จากความสามารถ และการประสานผลประโยชน์ สิ่งที่สำคัญที่ต้องดูอีกอย่างคือ พลังสร้างสรรค์ของสมาชิกในการคิดค้น และทำกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวา และมีความต่อเนื่อง

2. ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม คือ ผลงานหรือกิจกรรมกลุ่มที่มีความต่อเนื่อง ดำเนินการอย่างเป็นเครือข่าย และขยายกิจการใหม่ๆ นอกจากจะพิจารณาได้จากความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่องค์กรเผชิญในภาวะวิกฤตปริมาณและคุณภาพของทุนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ หรือสภาพแวดล้อม พิจารณาจากปริมาณของวัตถุที่เพิ่มมากขึ้น หรือได้มีส่วนมิติเชิงคุณภาพพิจารณาจากความยั่งยืนของทุน

3. ทุนเพื่อนหรือเครือข่าย การมีเครือข่ายสมาชิกหรือกิจกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเห็นถึงศักยภาพในการระดมทุนพิจารณาได้จากเครือข่าย สมาชิกที่มีกว้างขวางมากขึ้น และความสามารถในการจัดการเครือข่าย

4. สถานภาพขององค์กรชุมชน ซึ่งองค์ประกอบจากหนึ่งถึงสี่เป็นเพียงการพิจารณาจากตัวองค์กรชุมชนเท่านั้น การพิจารณาศักยภาพควรพิจารณาอ้างอิงจากภายนอกด้วย นั่นคือการประเมินการยอมรับต่อองค์กรชุมชนจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องว่าให้การยอมรับในเรื่องไหนมากน้อยเพียงใด

นอกจากนี้ การพิจารณาความเข้มแข็งของชุมชน ในงานศึกษาของกาญจนา แก้วเทพ (2540, น.53 - 59) กล่าวไว้ว่า ควรพิจารณาถึงขีดความสามารถของชุมชนในการควบคุมตัวแปรที่ควบคุมไม่ได้ เช่น การกำหนดราคาขายการอยากให้ลูกหลานอยู่ในหมู่บ้าน กรรมสิทธิ์ที่ดินและป่าชุมชน โดยมีความสามารถในการควบคุมได้มากขึ้น ตั้งแต่วิถีชีวิตของตนเอง ครอบครัว กลุ่ม หมู่บ้าน เครือข่าย และนโยบายของรัฐ จึงเห็นได้ว่าความเข้มแข็งของชุมชนเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มสมาชิก ตัวองค์กร และการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดกิจกรรม ผลประโยชน์เกิดเครือข่าย และอุดมการณ์ ดังนั้นสามารถแยกพิจารณาชุมชนเข้มแข็งได้ 3 ประการ คือ ประการแรกพิจารณาถึงเฉพาะความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน หรือองค์กรชาวบ้าน ซึ่งมีบทบาทไม่มากนักในการเคลื่อนไหวภาคสาธารณะ เป็นเพียงความเคลื่อนไหวในระดับองค์กร กลุ่มของตน ประการที่สองพิจารณาความเป็นชุมชน เป็นลักษณะการรวมตัวที่หลากหลาย ทั้งเป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการในความร่วมมือเป็นประชาสังคม กล่าวคือ มีความร่วมมืออย่างกว้างขวางหลากหลาย เป็นพหุภาคีมีการสำนึกการพึ่งพาตนเอง และขยับประโยชน์จากเฉพาะกลุ่มสู่จิตสาธารณะมากขึ้น และประการสุดท้ายพิจารณาความเป็นชุมชนสาธารณะ เป็นสังคมของส่วนรวมที่ไม่ใช่การจัดการ โดยภาครัฐหรือภาคทุนที่แสวงหาประโยชน์ ซึ่งองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนภาคสาธารณะมีความเข้มแข็ง ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ และช่องทางการสื่อสาร กระบวนการที่สำคัญของชุมชนให้เกิดสำนึกสาธารณะ (เกิดชุมชนแห่งการ

เรียนรู้) ภาวะการณนำหรือผู้นำชุมชน กรอบแนวคิด หรือจินตนาการของตนในชุมชนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน สำนึกความเป็นชุมชน และรู้จักแบ่งปัน (ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2543ก,น.42)

นอกจากนั้นยังพบว่าในงานศึกษาของทวีศักดิ์ นพเกษตร (2542, น.20-21) กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า จะต้องมิลักษณะของความเป็นประชาสังคมสูง โดยประชาสังคมจะมีส่วนในการถักทอความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน และประชาสังคมที่เข้มแข็งจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบเหล่านี้

1. จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Consciousness) คือ การสำนึกกว่าเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชน และมีเจตจำนงที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบ และร่วมแก้ไขปัญหากับฝ่ายต่างๆ ยอมรับในการร่วมตัว และความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยมิตรภาพในการเรียนรู้ร่วมกันหรือแก้ไขปัญหากที่เผชิญอยู่ให้ความสำคัญกับศักยภาพของปัจเจกชนในชุมชน ยอมรับ และเห็นคุณค่าความแตกต่างหลากหลายของสมาชิกในชุมชนในการร่วมทำงานร่วมกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกความเป็นชุมชน

2. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางสื่อสาร หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อให้ผู้ที่มีโอกาสสื่อสารพูดคุยถึงปัญหาาร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการพูดที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการการให้มีเวทีประชาคม (Civil Forum) ในรูปแบบต่างๆจึงเป็นที่ที่สร้างความเป็นพลเมืองให้แก่ประชาชน ในการร่วมกันแก้ไขปัญหากของชุมชนและสาธารณะ โดยโครงสร้างพื้นฐาน (Civic Infrastructure) นี้แยกได้หลายระดับ พื้นฐานที่สุด คือการพบปะของผู้คนเป็นบางครั้งบางคราว เช่น การพบปะกันของเพื่อนบ้านในวัด การพูดคุยถึงประเด็นสาธารณะต่างๆ ระดับถัดมา คือ การรวมตัวกันเป็นกลุ่มงานด้านใดด้านหนึ่งหรือเป็นองค์กร เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น ระดับสูงสุด คือ องค์กรร่ม (Umbrella Organization) เป็นที่เชื่อมองค์กรสมาชิก และสมาชิกเข้าหากันเป็นเครือข่ายชุมชน องค์กรต่างๆ ในประชาสังคมที่เข้มแข็งการพบปะกันในเวทีประชาคม ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพูดคุยถึงปัญหาความเป็นอยู่ของชุมชนไม่เพียงในเวทีวงเล็กหากแต่รวมไปถึงเวทีสาธารณะขนาดใหญ่ด้วย

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และการตัดสินใจ การตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะจำเป็นต้องดำเนินการหลังกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ประชาชนเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดกับคนในชุมชนสาธารณะ ซึ่งกระบวนการเรียนเรียนรู้ไม่ใช่ประชาชนหรือชุมชนเพียงรับฟังข้อมูลและข้อเสนอเท่านั้น ประชาชนจำต้องพูดคุยถกเถียง แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพราะไม่มีใครที่มีประสบการณ์ที่เหมือนกันในเรื่องเดียวกัน ต่างคนต่างมีประสบการณ์ และมองสิ่งเดียวกันจากมุมมองและการให้คุณค่าที่ต่างกัน ชุมชนที่มีประชาสังคมเข้มแข็งจึงเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

4. ภาพการณ์นำ และผู้นำชุมชน ลักษณะเด่นของชุมชนที่มีความเป็นประชาสังคม มิได้อยู่ที่จำนวนและแหล่งที่อยู่ของผู้นำ แต่อยู่ที่วิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับผู้อื่น ผู้นำต้องสร้างโอกาสให้แก่ผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วม และริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่ผูกขาดความคิด หรือการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน ชุมชนจะเต็มไปด้วยภาพการณ์ผู้นำจากผู้ที่หลากหลาย มีความสามารถแตกต่างกันมีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มองปัญหาชุมชนอย่างเชื่อมโยง พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลความคิดเห็น ผู้นำที่หลากหลายเหล่านี้จะไม่ค่อยแตกต่างกับชาวบ้านคนอื่น คือ ไม่มีชนชั้นผู้นำที่แยกจากผู้ตามและคอยปกป้องฐานะของตนเอง รวมทั้งการควบคุมการกระทำของผู้อื่นอย่างเข้มงวด หากแต่ผู้นำที่ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่น และร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน

5. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันและชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นประชาสังคมมักจะพึ่งพาสถาบันของรัฐเพียงอย่างเดียว ตรงกันข้ามชุมชนที่ไม่เข้มแข็งมักจะพึ่งพารัฐ ส่งผลให้รัฐมีภาระรับผิดชอบชุมชนทุกด้าน จนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ทุกด้าน นำมาซึ่งความไร้ประสิทธิภาพในที่สุด สำหรับความเป็นประชาสังคมนั้น ความสัมพันธ์ของคนไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบขององค์กรหรือเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มักเป็นความสัมพันธ์แนวระนาบ ในชุมชนที่ไม่เป็นประชาสังคม พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน หรือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่งหรือแบบอุปถัมภ์ ข้อมูลที่ไหลผ่านช่องทางความสัมพันธ์ในแนวดิ่งมักเชื่อถือได้น้อย

นอกจากนี้ในงานศึกษาของนภาพกรณ์ หะวานนท์ (2550) ได้เสนอมิติความเข้มแข็งของชุมชนไว้ดังนี้

1. มิติทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ศักยภาพของชุมชนในการจัดการระบบเศรษฐกิจที่สมาชิกในชุมชนสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบการผลิตเพื่อการค้า คือ มีกลไกในการระดมเงินทุนของชุมชน เพื่อเป็นสินเชื่อให้แก่สมาชิกในชุมชน มีการจัดระบบการผลิตสามารถลดต้นทุนการผลิตในเรื่องการใช้เครื่องมือ หรือเครื่องทุ่นแรงในการผลิต ความสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า การเพิ่มแหล่งรายได้ให้มีความหลากหลาย

2. มิติทางด้านสังคม ได้แก่ ความสามารถของชุมชนในการที่จะจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนให้สามารถร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมในชุมชนไม่ว่าปัญหานั้น จะเกิดจากสมาชิกภายในชุมชนหรือเกิดจากคนภายนอกชุมชน เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงแรงเกาะเกี่ยวในชุมชนที่มีต่อกัน และสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพชุมชนในการสร้างให้ชุมชนดำรงตนได้ (Self-contained) อย่างมั่นคง มีสันติสุข มีความสามัคคีอันเป็นรากฐานของความเข้มแข็งของชุมชน

3. มิติด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถของชุมชนในการแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง มีการสืบสานภูมิปัญญาความรู้ชุมชน มีความเชื่อมั่น

ในศักยภาพ ภูมิปัญญา และความภูมิใจในชุมชน ชุมชนมีความสามารถปรับตัวจนสามารถสร้างความเข้มแข็งขึ้นมาได้ในลักษณะต่างๆ กัน

4. มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถของชุมชนในการจัดการระบบและแบ่งสรรทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และเป็นธรรมแก่สมาชิกของชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถสร้างระบบการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนได้

ดังนั้นชุมชนเข้มแข็งจึงมีลักษณะดังนี้

1. ประชาชนในชุมชนเป็นผู้มีจิตสำนึกประชาสังคม โดยตระหนักว่าตนเป็นเจ้าของปัญหาชุมชน และพร้อมที่จะเข้าไปแก้ปัญหามุมชนร่วมกัน

2. เป็นชุมชนที่ให้เสรีทางความคิด ประชาชนสามารถคิดและร่วมตัดสินใจไม่มีการบาดหมางใจกัน เพราะใช้มติของความเป็นประชาธิปไตย คือใช้เสียงของคนส่วนใหญ่

3. มีผู้นำที่คอยสร้างโอกาสให้แก่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการจัดเวทีประชาชนเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาร่วมกับผู้นำชุมชน ในการแก้ไขปัญหาชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคของการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

งานศึกษาของ ชมภูณูช หุ่นาค ศิริวัฒน์ เปลียนบางยาง และวรรณรัตน์ อัสวเดชาชาญ ยุทธ์ (2559) พบว่าปัญหาและอุปสรรคของการสร้างชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย การสื่อสารที่ไม่ชัดเจน องค์ความรู้ใหม่บางส่วนไม่สอดคล้องกับสภาพบริบทของพื้นที่ และแนวปฏิบัติบางประเด็นเป็นรสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ อย่างจริงจัง ขาดรูนลู่รูนหลานที่สานต่ออาชีพเกษตร รวมถึงการจัดการความรู้ขาดความเป็นระบบ

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ชุมชนเข้มแข็ง เป็นเป้าหมายปลายทางของการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 โดยหวังว่ากระบวนการประชาสังคมจะเป็นเครื่องมือที่ดี จึงมีคนกล่าวถึง “ชุมชนเข้มแข็ง” เช่นเดียวกับคำว่า “ประชาคม” (Civil Society) แต่มักขาดความเข้าใจอย่างชัดเจนและไม่เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์กัน อย่างเป็นเหตุเป็นผล การจะเกิดชุมชนเข้มแข็งได้ต้องมีกระบวนการประชาคมที่อยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมชุมชนนั้นๆ มิใช่การผลักดันจากฝ่ายราชการ นักวิชาการหรือแม้แต่นักพัฒนา NGO การพยายามจัดเวทีประชาคมเพียงชั่วคราวชั่วคราวไม่อาจเกิดกระบวนการประชาคม ที่ต่อเนื่องจริงจัง เพราะเป็นเพียงพิธีกรรมเมื่อเสร็จแล้วต่างคนต่างแยกย้ายกันกลับไปอยู่บ้านตัวเองแบบ “ตัวใครตัวมัน” กระบวนการประชาคมจึงจำเป็นต้องอาศัยเวลา และรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนที่อยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของคนในชุมชนนั้น ในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ควรยึดเอาแนวคิด หลักการ เป้าหมาย ที่สำคัญ

คือ ชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนา ความเข้มแข็งของชุมชนและกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาช่วยให้เกิดการสร้างและจัดระเบียบชุมชนที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน และนำไปสู่โครงสร้างทางการเมืองและระบบการจัดทรัพยากรที่เป็นของประชาชนอย่างแท้จริง ตลอดจนระบบความร่วมมือและความเป็นประชาคม ประชาสังคม จะทำให้สังคมโปร่งใสตรวจสอบได้ มีการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างคุณภาพทางการพัฒนา ซึ่งกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนนั้น มีผู้ให้ข้อเสนอแนะกระบวนการที่สำคัญ สามารถสรุปได้ดังนี้

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง อาจกระทำได้โดยอาศัยกระบวนการที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ (ธีระพงษ์ แก้วหาญ, 2543, น.66-84)

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคล

ทรัพยากรบุคคลในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาองค์กรชุมชน การจัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้และพัฒนาวิสัยทัศน์ “การพัฒนาทรัพยากรบุคคล” หรือ “การเตรียมคน” จึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญในความสำเร็จของการพัฒนาในระดับชุมชน โดยผู้นำหรือแกนนำที่ประสบผลสำเร็จและมักสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีความสามารถในการวิเคราะห์และวางแผนแก้ไขปัญหาในระยะสั้น ระยะยาว คิดรอบด้าน และบูรณาการสู่การปฏิบัติ ใฝ่รู้ จัดระบบการเรียนรู้ความสามารถในการบริหารและประสานงาน ตั้งใจจริง แสดงความเสียสละเพื่อส่วนร่วม นำเสนอทางเลือก และชี้วิสัยทัศน์ให้กับสังคมมีความเข้าใจโลกเข้าใจธรรม เท่าทันเหตุการณ์ ควบคุมตนเองและยอมรับการวิพากษ์ วิจารณ์ด้วยใจที่เป็นธรรม ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน มีอุดมการณ์ เชื้อมั่นและยึดในหลักการ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลในชุมชน จึงควรมีการดำเนินการดังนี้

1) การค้นหาทรัพยากรบุคคล

2) เนื้อหาสาระที่จะถ่ายทอดต้องมีความครอบคลุม และผลักดันให้เป็นไปตามเป้าหมายซึ่งประกอบด้วย สภาพชุมชน วิถีชุมชน ความรู้ความเชี่ยวชาญด้านอาชีพเพื่อการดำรงชีพ ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพและคุณภาพชีวิต ส่งเสริมอุดมการณ์และวัฒนธรรมชุมชน

3) วิธีการถ่ายทอดความรู้แปรผันไปตามบทบาทขององค์กรทางสังคม ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้ อุดมการณ์วัฒนธรรม ทักษะสังคม ความรู้ความเชี่ยวชาญด้านอาชีพ ด้านสุขภาพ และคุณภาพชีวิต

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนและการพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรมต้องมีการดำเนินการ โดยผ่านกระบวนการที่สำคัญ คือ

1) กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน ทั้งด้านคน ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งนี้เพื่อสร้างให้ชุมชนเข้าใจตนเอง กล่าวคือ “รู้เขา รู้เรา รู้เท่า รู้ทัน รู้กัน รู้แก่”

2) การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม จำเป็นต้องส่งเสริมให้มีการนำข้อมูลจากการศึกษา วิเคราะห์มาสู่การสนทนาอย่างพินิจพิเคราะห์ภายใต้โอกาสที่เปิดให้ทุกคนได้นำทัศนะของตนเองต่อปัญหาและแนวทางแก้ไข ทั้งทัศนะที่เป็นข้อสนับสนุนหรือขัดแย้ง ภายใต้การให้เกียรติในฐานะเป็นคนในชุมชนอย่างเท่าเทียม

ในการเลือกดำเนินกิจกรรมของชุมชนมักมีลักษณะแบบองค์รวม (Holistic) กล่าวคือ มีความรอบด้าน ทั้งปัญหาเศรษฐกิจ อาชีพ โครงสร้างพื้นฐาน ทน และการออม การศึกษา วัฒนธรรม สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม สวัสดิการและการเมืองไปพร้อมๆ กัน

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน เกิดจากความสนใจและการมีเป้าหมายร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้การร่วมพลัง มีการสนทนาอย่างพินิจพิเคราะห์ ริเริ่มกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์หลากหลาย มีการจัดการร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์แนวระนาบเรียนรู้และสรุปบทเรียนร่วมกัน โดยสิ่งที่ดำเนินการ ได้แก่

1) การจัดการและการบริหารจัดการ มีการมอบหมายหรือการจัดตั้งองค์กรผู้รับผิดชอบหรือคณะทำงาน ซึ่งอาจจะเป็นองค์กรที่มีอยู่แล้วในชุมชน หรือจัดตั้งขึ้นใหม่

2) ส่งเสริมการวางแผนแบบมีส่วนร่วม โดยใช้เทคนิคการประชุมหรือเทคนิคอื่นๆ เพื่อให้สามารถกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกัน วางแผนร่วมกัน แบ่งบทบาทหน้าที่ จัดทำเครื่องมือชี้วัด จัดระบบติดตามความก้าวหน้า และการสรุปบทเรียนจากการดำเนินงานร่วมกัน

3) การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ การประเมินผลต้องให้ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการ อาจเชิญบุคคลภายนอกเข้ามาร่วมประเมิน และมีการปรับเปลี่ยนโครงการได้อย่างต่อเนื่อง

4) พหุภาคี จัดระบบสนับสนุนกระบวนการและการวางแผนงานโครงการขององค์กรชุมชน โดยจุดเปลี่ยนที่สำคัญคือ ภาครัฐต้องปรับบทบาทมาเป็นฝ่ายกระตุ้นและอำนวยความสะดวก เพื่อส่งเสริมและสนับสนุน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนท้องถิ่นภายใต้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดจากทั้งภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ธุรกิจ นักวิชาการนักพัฒนา สื่อมวลชน รวมทั้งองค์กรปกครองท้องถิ่น ในลักษณะพหุภาคี โดยในการปฏิบัติของสังคมไทยอาจแยกเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมเป็น 2 ระดับ คือ ระดับหมู่บ้าน เป็นชุมชน กลุ่มและองค์กรชุมชน และระดับตำบลหรือองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 4 ขยายเครือข่ายความร่วมมือ

ความเข้มแข็งของชุมชนจำเป็นต้องประสานความร่วมมือกันทั้งหมด โดยมีกระบวนการที่สำคัญคือ

1) ส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มต่างๆ เพื่อเป็นเครือข่ายความร่วมมือในสังคมวงกว้างที่ต่อยอดจากชุมชนท้องถิ่น

2) พัฒนาความเป็นประชาคมอำเภอ และจังหวัด เพื่อเปิดโอกาสให้เครือข่ายต่างๆ รวมตัวกันในลักษณะพหุภาคี

3) ส่งเสริมความเคลื่อนไหว “ประชาสังคม” เน้นความเป็นประชาคม คือ เป็นความร่วมมือ และรับผิดชอบต่อสาธารณะ โดยมีแรงจูงใจจากความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะพลเมือง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศจึงต้องผนึกกำลังดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเองด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ทั้งนี้กิจกรรมหลักที่ดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, น.224)

1. การส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต โดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญกับการปรับวิถีคิดและวิธีการทำงานของบุคลากรภาครัฐ จากการเป็นผู้สั่งการเป็นผู้สนับสนุนในการจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

2. การส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย กระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสวัสดิการสังคมและสวัสดิภาพของชุมชน การฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการ ของชุมชน รวมทั้งการสร้างประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชน

การพัฒนาดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มีการพัฒนาดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อชี้วัดผลสำเร็จหรือผลลัพธ์ความเข้มแข็งของชุมชนที่มีต่อการเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขที่เกิดขึ้นในสังคมไทยโดยได้นำผลการศึกษาวิจัยบทความทางวิชาการรวมทั้งผลการพัฒนาตัวชี้วัดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งเชื่อมโยงกับการเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุข หรือการพัฒนาคนหรือการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่องค์กร/สถาบัน และสศช. ได้มีการพัฒนาขึ้นมาสังเคราะห์หาตัวบ่งชี้หรือประเด็นตัวชี้วัดและตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงเป้าหมายสุดท้าย (Ends) ของความเข้มแข็งของชุมชนที่จะส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายความอยู่เย็นเป็นสุขในชุมชนได้ในที่สุด

ผลการทบทวนและการระดมรับฟังความคิดเห็นจากหน่วยงานต่างๆ ในเบื้องต้นสามารถสังเคราะห์ได้ตัวบ่งชี้หรือประเด็นชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งสะท้อนถึงเป้าหมายและกลไกการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งที่สำคัญได้รวมตัวบ่งชี้และตัวชี้วัดโดยกระจายอยู่ในองค์ประกอบหลักของความเข้มแข็งของชุมชนดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2559)

1. ชุมชนพึ่งตนเองได้ ประกอบด้วยตัวบ่งชี้หรือประเด็นชี้วัดที่สำคัญคือความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างต่อเนื่องและเศรษฐกิจชุมชนดังนี้

1.1 ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนหมายถึงองค์กรในชุมชนใดๆ มีการรวมตัวกันอย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่นมีการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและการบริหารจัดการที่ดีเป็นที่พึ่งพิงของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นโดยมีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ

(1) ตัวชี้วัดความมีเสถียรภาพทางการเงินหรือความมั่นคงขององค์กรต่างๆ ในชุมชนโดยรวมซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพขององค์กรต่างๆ ของชุมชนในการพึ่งตนเองและเป็นพึ่งพิงของสมาชิกกลุ่ม

(2) ตัวชี้วัดกลุ่มองค์กรในชุมชนซึ่งสะท้อนถึงความพยายามแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความมั่นคงและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

(3) ตัวชี้วัดการพึ่งพิงทุนการเงินในชุมชนที่สะท้อนถึงขีดความสามารถการพึ่งพิงทุนขององค์กรต่างๆ ในชุมชน

(4) ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของกลุ่มผู้นำในชุมชนสะท้อนถึงกลไกการขับเคลื่อนชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

1.2 การเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างต่อเนื่องคือกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนหรือภาคีเครือข่ายการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงการปรับตัวตลอดเวลาตลอดจนการจัดการและการบริหารจัดการที่ดีของชุมชนโดยมีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ

(1) ตัวชี้วัดการเรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้านหรือศูนย์เรียนรู้ของชุมชนสะท้อนถึงศักยภาพการเรียนรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถพึ่งตนเองได้ภายในชุมชน

(2) ตัวชี้วัดผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น/ชาวบ้านในหมู่บ้านสะท้อนถึงศักยภาพของความรู้ของคนในชุมชนที่จะพัฒนาตนเองได้

(3) ตัวชี้วัดภาคีเครือข่ายการพัฒนาสะท้อนถึงแหล่งเสริมสร้างศักยภาพในการเรียนรู้ของชุมชนได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้นและ

(4) ตัวชี้วัดการจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพสะท้อนถึงศักยภาพของการเรียนรู้ที่จะพัฒนาชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองได้

1.3 เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งหมายถึงชุมชนมีศักยภาพและขีดความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชนสูงรวมทั้งคนในชุมชนมีงานทำและรายได้ที่พอเพียงต่อการเลี้ยงชีพของครอบครัวไม่ให้เกิดการอพยพออกไปหางานทำที่อื่นโดยมีชีวิตที่สำคัญคือ

(1) ตัวชี้วัดผู้ย้ายถิ่นที่หางานทำและต้องการรายได้เพิ่มซึ่งสะท้อนถึงผลกระทบขั้นสุดท้ายของการเป็นชุมชนพึ่งตนเองและ

(2) ตัวชี้วัดการประกอบอาชีพเกษตรทฤษฎีใหม่หรือการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสะท้อนถึงการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเอง

2. ชุมชนเกื้อกูลกัน ประกอบด้วยตัวบ่งชี้หรือประเด็นชี้วัดที่สำคัญคือการจัดสวัสดิการในชุมชนและความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันดังนี้

2.1 การจัดสวัสดิการในชุมชนหมายถึงการเป็นชุมชนที่มีความเอื้ออาทรในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์หรือกำไรจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนโดยมีตัวชี้วัดที่สำคัญได้แก่

(1) ตัวชี้วัดการจัดสวัสดิการของชุมชนอย่างต่อเนื่องสะท้อนถึงความสามารถของชุมชนที่ให้การช่วยเหลือและแบ่งปันกันของคนในชุมชน

2.2 ความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันหมายถึงชุมชนมีความสามัคคีและการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันของคนในชุมชนซึ่งมีตัวชี้วัดสำคัญได้แก่

(1) ตัวชี้วัดครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะของชุมชน/หมู่บ้านซึ่งสะท้อนถึงความสามัคคีของคนในชุมชนที่เข้ามาร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ของส่วนรวม

3. การมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยตัวบ่งชี้หรือประเด็นชี้วัดที่สำคัญคือการเป็นสมาชิกกลุ่มและการรักษาคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน / ท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทยการมีส่วนร่วมของชุมชนมีดังนี้

3.1 การเป็นสมาชิกกลุ่มหมายถึงคนในชุมชนเข้าร่วมกันพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่หรือร่วมแก้ไขปัญหาของตนเองให้ดีขึ้นโดยมีตัวชี้วัดที่สำคัญได้แก่ (1) ตัวชี้วัดครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนสะท้อนถึงการเข้าร่วมกับกลุ่มต่างๆ เพื่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชน

ในประเด็นความเข้มแข็งของชุมชนมีนักวิชาการให้ความสนใจศึกษาไว้หลายท่านดังนี้

พัชรชาติ ตรีชัย (2552) อธิบายถึง การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลางดงตำบลศิลาออยอำเภอสามร้อยยอดจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยสำคัญของการพลิกฟื้นจากสังคมที่มีปัญหาวิกฤติในด้านต่างๆ สามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เป็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญคือ 1) ผู้นำมีภาวะผู้นำโดดเด่นใน

ด้านขีดความสามารถของผู้นำ (ผู้ใหญ่โชคชัยลิมประดิษฐ์) ในการสร้างกระบวนการประชาธิปไตยในการบริหารงานเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพในการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่นศรัทธาการมีจุดยืนทางความคิดวิธีคิดเห็นคุณค่าและพลังในการพัฒนาชุมชนตระหนักสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรู้จักพึ่งพาตนเองลดการพึ่งพิงจากภายนอกเป็นผู้นำที่มีความมั่นใจในตนเองสูงมีวิสัยทัศน์กว้างไกลมุ่งมั่นและมีความสามารถในการถ่ายทอดอย่างชัดเจน 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนบ้านหนองกลางดงการสร้างพลังการทำงานเป็นทีมสร้างคนดีคนเก่งคนมีความสามารถสร้างผู้นำในชุมชนประสานผนึกกำลังร่วมคิดร่วมทำ 3) การมีทุนทางสังคมในมิติต่างๆ ความสัมพันธ์เกื้อกูลภายในชุมชนความรักสามัคคีผูกพันกันสานสัมพันธ์กันในระบบอาวุโสภูมิปัญญาชาวบ้านเก่งคิดเก่งทำเห็นผลได้ในทางปฏิบัติ 4) ทุนทางเศรษฐกิจสามารถพึ่งตนเองได้มีการรวมกลุ่มทางอาชีพนำภูมิปัญญาเพิ่มมูลค่าผลผลิต (แปรรูป) ลดปัญหาการว่างงานสร้างรายได้ชุมชนปลอดภัยสังคมมีความสุข

2. กลยุทธ์ที่ผู้นำชุมชนสามารถพลิกฟื้นไปสู่ความเข้มแข็งจากการศึกษาพบว่ากรณีสภาและการจัดทำแผนชุมชนเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่ทำให้เกิดการหลอมรวมคนในชุมชนและเป็นการผนึกกำลังประสานประโยชน์เป็นหนึ่งเดียวกรณีสภา เป็นพื้นฐานที่มั่นคงในระบอบประชาธิปไตยการจัดทำแผนชุมชนเป็นการสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพกองทุนชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคมให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพัฒนาพลิกฟื้นให้เป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริงแผนชุมชนเป็นแผนที่ชีวิตของสังคมให้ดำเนินไปตามแนวทางที่ได้ร่วมกันคิดแก้ปัญหาเพื่อเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนบ้านหนองกลางดงสภา และแผนชุมชนถือเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านหนองกลางดงเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

สิทธิพร สุทรวัชรินทร์ สุทธิศักดิ์ พงศ์หอมหวน และอรธณพ โปธิสุข (2558) ศึกษาถึงการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่าด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและธุรกิจชุมชนทั้งสองแห่งมีความเข้มแข็งอันเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจประชาชนในชุมชนมีรายได้มากขึ้นรวมทั้งมีช่องทางในการหารายได้มากขึ้นแต่การขยายตัวทางเศรษฐกิจจัดกล่าวเกิดจากบุคคลภายนอกกลุ่มนายทุนหรือนักธุรกิจที่เข้ามาลงทุนในพื้นที่เพื่อแสวงหากำไรมากกว่า การที่คนในพื้นที่สร้างความเข้มแข็งในชุมชนโดยการนำภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพของคนในอดีตมาประยุกต์กับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายในชุมชนให้สามารถแข่งขันกับโลกภายนอกภายใต้ระบบความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชน

ด้านสังคมการเมืองและการปกครองจากการที่ความทันสมัยความเจริญเข้ามาในพื้นที่ทั้งสองดังกล่าวทำให้สภาพโครงสร้างทางสังคมภายนอกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วรวมทั้งสภาพภายในสังคมจากอดีตที่อยู่ร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันเอื้อเพื่อเอื้อแก่กันเริ่มลงน้อยลงนอกจากนี้ยังพบว่าประชาชนมีความรู้ด้านการเมืองการปกครองมากขึ้นและมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ มากขึ้นสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันความเข้มแข็งในด้านสังคมการเมืองและการปกครองถูกยึดโยงกับ

ความเจริญภายนอกอันเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพียงฝ่ายเดียวมากกว่าการที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างความเข้มแข็งด้านสังคมการเมืองและการปกครองในพื้นที่โดยเน้นอัตลักษณ์ของตนประยุกต์เข้ากับความทันสมัยในรูปแบบต่างๆ ที่เข้ามาเพื่อให้เป็นต้นทุนทางสังคมอยู่เคียงคู่กับชุมชนตามวิถีแห่งความเป็นอยู่ของตน

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านสิ่งแวดล้อมจากสภาพการขยายตัวทางเศรษฐกิจในชุมชนทั้งสองแห่งทำให้สภาพบ้านเรือนเดิมเปลี่ยนแปลงไปเป็นตึกร้านค้าอพาร์ทเมนต์และหมู่บ้านจัดสรรมากขึ้นส่งผลให้ผืนนาผืนป่าและแหล่งน้ำลดน้อยลงนอกจากนั้นยังเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ตามมามากขึ้นจากสภาพความเป็นจริงเห็นได้ว่าชุมชนทั้งสองแห่งยังไม่มี ความเข้มแข็งพอในการปรับตัวให้เข้ากับ ความทันสมัยความเจริญที่เข้ามาเพราะทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายมากขึ้นโดยไม่มี การปลูกทดแทนในสัดส่วนที่สมดุลกันและมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากผลพวงของ การขยายตัวทางเศรษฐกิจใน ขณะเดียวกันคนในพื้นที่ยังไม่มี ความตื่นตัวตระหนักและให้ความสำคัญกับปัญหาดังกล่าวเท่าที่ควร

รูปแบบการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม จะต้องเป็นการนำความรู้จากเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ตลอดจนองค์ความรู้เดิมมาประยุกต์ใช้ให้กลมกลืนกับความเชื่อและอัตลักษณ์ของพื้นที่เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนในจังหวัดมหาสารคามทั้งนี้การสร้าง ความเข้มแข็งดังกล่าวต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการสร้างจิตสำนึกให้คนในพื้นที่ร่วมกันรักษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่และอัตลักษณ์ของพื้นที่ให้คู่ขนานไปกับความทันสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

สุพัตรา คงขำ และนรินทร์ สังข์รักษา (2558) ศึกษาเรื่องการพัฒนา รูปแบบการจัดการ ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านหนังตะลุง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่นผลการวิจัยพบว่า คณะหนังตะลุงมีความต้องการจำเป็นในด้านการแสวงหาความรู้และด้านการจัดเก็บความรู้เป็นขั้นตอนที่มีปัญหา มากที่สุดและยังเป็นลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นสูงสุด ส่วนคุณค่าของหนังตะลุง จำแนกออกเป็น 2 ด้านหลักคือ ด้านการพัฒนาบุคคล และด้านการพัฒนาสังคม และแนวทางในการอนุรักษ์หนังตะลุง จำเป็นต้องเสริมสร้างและพัฒนาบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้เป็นนายหนังตะลุง ลูกคู่ หรือนักดนตรี ผู้รับหนังตะลุง ผู้ดูหรือผู้ชม และผู้ส่งเสริมหนังตะลุง การพัฒนา รูปแบบการจัดการความรู้ ประกอบด้วยหลักการ วัตถุประสงค์ องค์ประกอบของการจัดการความรู้และองค์ประกอบร่วมโดย องค์ประกอบของการจัดการความรู้ มีองค์ประกอบย่อย 8 ประการ คือ 1) ภาวะผู้นำ 2) โอกาสของการเรียนรู้ 3) สร้างเครือข่ายในการทำงาน 4) กิจกรรมต่อเนื่อง 5) การจัดการ 6) ค่านิยมร่วมกัน 7) การใช้เทคโนโลยี และ 8) อยู่ในความดูแลของภาครัฐ ส่วนผลการประเมินรูปแบบการจัดการความรู้ใน ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

วรัทยา ธรรมกิตติภพ พิรพงศ์ ทิพนาค และวิทยา เบ็ญจาธิกุล (2558) ศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการธุรกิจชุมชนเพื่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การจัดการชุมชน และ 3) กระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน โดยใช้จากการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสำรวจความ ต้องการ มีความสมัครใจในการจัดตั้งกลุ่มร่วมกัน ผู้นำกลุ่มเริ่มหาความรู้เกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มและ ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าไหมมัดหมี่ด้วยตนเองก่อนและขยายผลความรู้ไปยัง สมาชิกที่สนใจ ใช้การเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วมในการเตรียมสมาชิกของชุมชนให้มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการ ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การสาวไหม การออกแบบลายผ้าไหม การทอผ้าโดยใช้การเรียนรู้แบบทดลองทำกันเองในระยะแรกกลุ่มสมาชิก เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง

วิชิตา นินวน และชนิษฐา ชูสุข (2557) ศึกษาเรื่อง ทูทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลหนองแรม อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายจำนวน 4 กลุ่ม ประกอบด้วย (1)กลุ่มผู้นำชุมชน คือ กำนัน,ผู้ใหญ่บ้านโต๊ะอิหม่าม (2) ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน/กลุ่มอาชีพ/องค์กร/เครือข่ายในชุมชน (3) ตัวแทนหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่และ (4) ตัวแทนประชาชนทั้ง 6 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5 คน รวมทั้งหมด 60 คน โดยใช้เกณฑ์ของทูทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน 4 ด้าน ในการทำการศึกษาคือ (1) ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ (2) ทูทางมนุษย์ (3) ทูทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และ(4) ทูทางสถาบัน ผลการศึกษาพบว่า ในตำบลหนองแรมมีหมู่บ้านทั้งหมด 6 หมู่บ้าน มี 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองแรม บ้านแบร่อ บ้านปือแนลว้า บ้านลางาและบ้านวอซา ที่มีสภาพของทูทางสังคมที่คล้ายคลึงกันส่งผลให้ความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกันด้วย และจากการศึกษาพบว่า มี 1 หมู่บ้าน คือ บ้านแหลม เป็นชุมชนเดียวที่มีสภาพทูทางสังคมแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ซึ่งชุมชนนี้มีปัจจัยหลายอย่างที่ก่อให้เกิดทูทางสังคมและส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้มากกว่าชุมชนอื่นๆ ซึ่งปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีดังนี้ (1) ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งมีความรู้ความสามารถ คนในชุมชนศรัทธาและไว้วางใจให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน (2) คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความเคารพซึ่งกันและกันเอื้ออาทรต่อกันโดยไม่มีเรื่องบาดหมางหรือขัดแย้งกัน (3) คนในชุมชนมีส่วนร่วมกับชุมชน ทั้งการร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในทุกกระบวนการของชุมชน และ(4) ชุมชนมีกระบวนการจัดการของชุมชนที่ดี มีการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมกับชุมชน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ไม่ปรากฏอยู่ในชุมชนอื่นๆ ของตำบลหนองแรมเลย ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้จึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้ทูทางสังคมมีคุณค่าต่อชุมชนนั้นๆ และสามารถสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชนได้

ส่วนงานศึกษาของสุนทรียา ไชยปัญหาเสาวลักษณ์โกศลกิตติอัมพรและสัญญา เคนาภูมิ (2557) ศึกษาถึงรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มทอผ้าไหมตำบลกุดรัง อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคามผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งกลุ่มทอผ้าไหมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการคือ 1) สมาชิก และการดำรงอยู่ของกลุ่มทอผ้าไหมกุดรังโดยพิจารณาจาก 1.1) สมาชิกจะต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง 1.2) สมาชิกจะต้องมีวินัยต่อตนเองทั้งในการออมเงินและการจ่าย 1.3) ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต 1.4) ต้องคัดเลือกบุคคลที่มีทักษะ ความรู้ ความสามารถและความชำนาญเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ 1.5) ต้องปฏิบัติตามตามหน้าที่ที่รับผิดชอบด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต และ 1.6) ดูแลและใช้สินทรัพย์ต่างๆ ของกลุ่มทอผ้าไหมกุดรังอย่างเหมาะสม คุ่มค่า และเกิดประโยชน์ต่อสมาชิก 2) คณะกรรมการดำเนินการกลุ่มทอผ้าไหมกุดรัง จะต้อง 2.1) มีความรับผิดชอบในการบริหารจัดการและดำเนินการ 2.2) ต้องปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใส ซื่อสัตย์ สุจริตเป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่สมาชิก 2.3) มีระบบการควบคุม ภายในที่ดีและเพียงพอต่อการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ 2.4) รู้จักใช้ข้อมูลทางบัญชีในการบริหารงานเพื่อช่วยในการตัดสินใจ และ 2.5) หมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ

งานศึกษาของปิยานุช ปันยง สุพรชัย ศิริโวหาร และจุไรรัตน์ จุลจักรวัฒน์ (2557) ศึกษาเรื่องการเสริมสร้างให้กองทุนสวัสดิการชุมชนมีความเข้มแข็งจังหวัดลำพูนพบว่าปัจจัยที่เสริมสร้างให้กองทุนสวัสดิการชุมชนมีความเข้มแข็งมี 3 ปัจจัย เรียงลำดับความสัมพันธ์จากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) ความรู้ความสามารถของคณะกรรมการบริหารกองทุนสวัสดิการชุมชนในการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนที่ดี 2) การได้รับการสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรจากหน่วยงานของรัฐ และ 3) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน และกองทุนสวัสดิการชุมชนในจังหวัดลำพูนปี พ.ศ.2554 มีความเข้มแข็งระดับปานกลาง ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเสริมสร้างให้กองทุนสวัสดิการชุมชนในจังหวัดลำพูนมีความเข้มแข็งเรียงตามลำดับความถี่จากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) ผู้นำชุมชนบางส่วนยังไม่เข้าใจในหลักการวัตถุประสงค์ของกองทุนสวัสดิการชุมชน ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัวคิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงความมั่นคงและยั่งยืนของกองทุนในอนาคต 2) กองทุนสวัสดิการชุมชนมีการเข้าซ้อนกับกองทุนอื่นในชุมชน 3) การประสานงานระหว่างรัฐกับกองทุนสวัสดิการชุมชนล่าช้า 4) สมาชิกกองทุนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกองทุนในระดับต่ำ 5) คณะกรรมการขาดความรู้ความสามารถในการใช้อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน 6) งบประมาณไม่เพียงพอต่อจัดสวัสดิการ เอกสารการเงิน เช่นใบเสร็จรับเงินมีจำนวนมากยุ่งยาก สับสน ในการเก็บเอกสาร และ 7) ขาดการประชาสัมพันธ์เพื่อขยายฐานสมาชิก

ปัญหาและอุปสรรค ในการเสริมสร้างให้กองทุนสวัสดิการชุมชนในจังหวัดลำพูนให้มีความเข้มแข็ง เรียงตามลำดับความถี่จากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) กองทุนสวัสดิการชุมชนขาดที่ตั้งสำนักงาน และอุปกรณ์ช่วยในการปฏิบัติงาน เช่น คอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลได้สะดวกรวดเร็ว ชัดเจน

และแน่นอน 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญกับกองทุนสวัสดิการชุมชนน้อย ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ข้อเสนอแนะการเสริมสร้างให้กองทุนสวัสดิการชุมชนในจังหวัดลำพูนมีความเข้มแข็งเรียงลำดับความถี่จากมากไปหาน้อย 1) ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกหรือประชากรในตำบลได้รับทราบหลักการ วัตถุประสงค์และความเคลื่อนไหวการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนโดยผ่านทางวิทยุชุมชน เสียงตามสายของเทศบาลหรือชุมชน และแผ่นพับ 2) ควรมีการประสานงานขอรับการสนับสนุนเงินงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้น 3) ควรจัดให้มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับกองทุนสวัสดิการชุมชนแก่คณะกรรมการบริหารและสมาชิกที่ยังไม่มีความรู้หรือกองทุนที่จัดตั้งขึ้นใหม่ 4) ควรให้มีการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนร่วมกับกองทุนอื่นๆ ในชุมชน 5) ควรมีการจัดซื้ออุปกรณ์สำนักงาน เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องพิมพ์ เครื่องถ่ายเอกสารมาใช้ในสำนักงานให้เพียงพอสำหรับการใช้งาน 6) ส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารกองทุนมากขึ้น 7) ควรส่งเสริมให้เยาวชนเข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารกองทุนสวัสดิการชุมชน เพื่อช่วยในการทำงาน 8) ควรเชื่อมโยงกองทุนทุกภาคส่วนในชุมชนด้วยการสร้างเครือข่าย 9) ควรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนเงินงบประมาณเท่ากับรัฐบาลสัดส่วน 1:1:1 ทุกปี

บุญธรรม วังวอน (2557) ศึกษาถึงศักยภาพและรูปแบบผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแบบองค์รวมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลปงคางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง พบว่า ผู้นำส่วนใหญ่มีศักยภาพค่อนข้างสูงและมีส่วนร่วมทั้งภายในและภายนอกชุมชน แต่มีข้อจำกัด คือ ผู้นำชุมชนยังขาดองค์ความรู้ด้านการจัดการเชิงรุก และการดำเนินงานภายในชุมชนที่เป็นระบบ โอกาส คือ มีเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นที่คอยให้ความช่วยเหลือและส่งเสริม อุปสรรค คือ ฤดูกาล โดยเฉพาะฤดูเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตรชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องทำอาชีพการเกษตร จึงทำให้การดำเนินงานขาดความต่อเนื่องศักยภาพผู้นำมีความหลากหลาย ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับปานกลางถึงสูง การมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีเครือข่ายในการทำงาน มีทุนทางสังคมค่อนข้างมาก มีความมุ่งมั่น ตั้งใจและมีส่วนร่วมในการทำงาน และมีภาวะการณ์เป็นผู้ประกอบการ

รูปแบบผู้นำชุมชนจำแนกได้ 7 รูปแบบ 1) ผู้นำทางธรรมชาติ 2) ผู้นำแบบเผด็จการ 3) ผู้นำแบบใช้พระคุณ 4) ผู้นำแบบประชาธิปไตย 5) ผู้นำแบบเสรีนิยม 6) ผู้นำที่เน้นงานเป็นศูนย์กลาง 7) ผู้นำแบบเป็นทางการ โดยจะมีการประยุกต์ใช้รูปแบบผู้นำตามสถานการณ์ภายในชุมชน เพื่อเป็นกลไกในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านนโยบายท้องถิ่น โครงการหรือกิจกรรมเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการทำงาน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในชุมชน เน้นการสื่อสารทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยมีตัวชี้วัดผู้นำ คือ 1) การมีส่วนร่วมของสมาชิก 2) การบูรณาการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด 3) ผลลัพธ์ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ 4) ทศนคติของผู้ตาม 5) คุณภาพของกระบวนการกลุ่ม 6) ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานหรือโครงการ

สยาม อรุณศรีมรกต ชุมพร ยวรี อนงคณ์ หัมพานนท์ และรัฐพล ศรประเสริฐ (2556) ได้ศึกษาถึงรูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : กรณีศึกษาตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในด้านที่มีระดับศักยภาพสูงคือ ความสามัคคีของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน ความเข้มแข็งของคนในชุมชน ความร่วมมือของคนในชุมชน ความซื่อสัตย์ของชุมชน ระดับศักยภาพที่น้อยที่สุดคือ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านเกษตรกรรมโภชนาการ และการแปรรูปอาหาร ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น สำหรับกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนและกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากสถาบันอุดมศึกษาหรือสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น พบว่า การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ โรงเรียน หน่วยงานราชการ แต่ไม่มีสถาบันอุดมศึกษาช่วยเหลือหรือให้ความรู้แก่ชุมชนแต่อย่างใด

รัชณี เพ็ชรช่าง (2556) ศึกษาถึงรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแก่ทรายงาม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนบ้านทรายงาม ตำบลน้ำหมั้น อำเภอลำปลาย จังหัดอุดรดิติ์พบว่ มิติทงสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนมีข้อค้นพบคือ

1. วิถีชีวิตและวัฒนธรรมหมู่บ้านทรายงามเป็นหมู่บ้านที่มีวิถีชีวิตเรียบง่ายแบบคนเมือง เหนือันบือศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมีประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนที่น่าสนใจเช่นประเพณี การแต่งงานประเพณีสงกรานต์แห่เทียนเข้าพรรษาบวชพระดำหัวผู้สูงอายุเทศน์มหาชาติการขึ้นบ้านใหม่ แต่บางประเพณีได้สูญหายไปเช่นประเพณีตรุษโกนจุกแห่นางแมวประเพณีเล่นนางข้างนางตั้งนางก๊วก นางหนูและประเพณีเล่นนางก้านคาเนื่องมาจากพื้นที่ทำนาเหลือน้อยและคนรุ่นใหม่เข้าไปทำงานในเมืองและต่างจังหวัดจึงไม่มีผู้สืบทอดประเพณีดังกล่าวแต่ชุมชนบ้านทรายงามก็ยังมีกรสืบทอดการใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านวัฒนธรรมและการส่งเสริมอาชีพเช่นการเย็บบายศรีพิธีสงเคราะห์บายศรีสู่ขวัญ การสอนรำและหมอทำขวัญเป็นต้น

2. กลุ่มอาชีพและภูมิปัญญาความเป็นอยู่ของชาวบ้านอยู่แบบพึ่งพาตนเองโดยยึดหลัก ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงในการดำเนินชีวิตประจำวันและบ้านทรายงามมีความเข้มแข็งสูง เนื่องจากการทำงานแบบร่วมกันคิดร่วมกันทำและร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านรวมทั้งมีการ เสริมสร้าง“รู้จักสามัคคี”โดยการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนเช่นการทำปุ๋ยชีวภาพการทำไม้กวาด ดอก ตองกงการทำข่าตากแห้งและการปลูกกล้วยแบบปลอดสารเคมีและสารพิษการทำเครื่องจักสานการเย็บ บายศรีการสอนรำและหมอทำขวัญเป็นต้นมีการรวมกลุ่มอาชีพ ได้แก่ (1) กลุ่มเงินทุนหมุนเวียนการผลิตข่ามีสมาชิก 86 รายโดยการทำผลิตภัณฑ์ข่าที่มีคุณภาพที่ทำรายได้ให้กับชุมชน (2) กลุ่มออมทรัพย์ มีสมาชิก 130 รายจัดเก็บเงินเป็นรายเดือนแบ่งปันผลทุกวันที 7 มาราคมทุกปีสมาชิกเร่งระเบียบการกู้- ยืมร่วมกัน (3) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสมาชิก 20 รายแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยปัจจุบันไม่ได้ทำกิจกรรม

แปรรูปจริงตั้งแต่เงินทุนยังมีอยู่และ (4) กลุ่มส่งเสริมอาชีพโฮมสเตย์สมาชิก 26 รายทำกิจกรรมนำร่องการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

3. การพัฒนาผู้นำและสมาชิกในชุมชนหมู่บ้านทรายงามและอบต.น้ำหมั้นได้ส่งเสริมพัฒนาผู้นำและสมาชิกในชุมชนดังนี้

3.1 การศึกษาดูงานของกลุ่มท่องเที่ยวโฮมสเตย์ในพื้นที่จังหวัดระยองและอยุธยาโดยการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานีและการอบรมมัคคุเทศก์

3.2 การอบรมการผลิตข้าวตามมาตรฐาน GMP และการผลิตข้าวแบบครบวงจรการพัฒนาจากการวิจัย

3.3 การอบรมการส่งเสริมแปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าวการทำลูกประคบการนวดลูกประคบโดยการสนับสนุนจากคลินิกเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

3.4 การอบรมการทำกระดาษจากลำต้นข้าวและการแปรรูปกระดาษข้าวเป็นของที่ระลึกและดอกไม้จันทน์

4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีการส่งเสริมการปลูกข้าวทดแทนการขุดขามาตากแห้งขายทุกปีและใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อเพิ่มผลผลิตมีกิจกรรมปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นเป็นหมู่บ้านน้ำอยู่ 2 กิจกรรมคือ (1) การปลูกต้นไม้ในที่สาธารณะรอบหมู่บ้านวัดโรงเรียนหน่วยงานราชการสนามกีฬา (2) การปลูกต้นไม้ถาวรร่วมกับโครงการฟื้นฟูธรรมชาติปลูกทุกๆ ลำห้วยของหมู่บ้านมีการจัดการดูแลต้นไม้ร่วมกับหน่วยจัดการต้นน้ำสี

วารุณี สารีเครือ และวิเชียร วรพุทธพร (2556) ศึกษาถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งกลุ่มอาชีพขององค์การบริหารส่วน ตำบลตะบ้าย อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า 1) ด้านการดำเนินงานมีการสนับสนุนให้กลุ่มอาชีพในพื้นที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการของกลุ่มอาชีพโดยมีโครงสร้างการทำงานและอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจนและมีการบริหารจัดการภายในกลุ่มอาชีพด้วยความโปร่งใสอาศัยการมีส่วนร่วมจากสมาชิกภายในกลุ่มอาชีพการดำเนินงานด้านการผลิตควรมีการตรวจสอบคุณภาพของสินค้าให้ได้มาตรฐานและมีคุณภาพดีอยู่เสมอโดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิตและกระบวนการต่างๆ ในการผลิตสินค้าของกลุ่มมีการฝึกอบรมก่อนที่จะมีการผลิตเพื่อให้สมาชิกได้มีความรู้ความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน 2) แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งกลุ่มอาชีพควรจัดให้มีการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการผลิตสินค้ายังสถานที่ที่ได้รับรางวัลและได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่างๆ การส่งเสริมด้านการตลาดองค์การบริหารส่วนตำบลตะบ้ายจะต้องส่งเสริมช่องทางในการจัดจำหน่ายอย่างหลากหลายสนับสนุนงบประมาณในการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ตัวสินค้าให้เป็นที่ยู้งักกันอย่างแพร่หลาย ด้านการลงทุนของกลุ่มอาชีพควรมีการหาแหล่งเงินทุนที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำมาสนับสนุนการดำเนินงานซึ่งจะทำให้กลุ่มอาชีพมีสภาพคล่องมากยิ่งขึ้น

กฤตยาวัตติ เกตุวงศา (2555) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงด้วยวิถีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานราก: กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนชาวนาโดยการศึกษานิติศาสตร์ที่เกิดขึ้น ณ โรงเรียนชุมชนชาวนา บ้านปลาบู่ หมู่ที่ 14 ตำบลหนองแสงอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การแปลความและตีความหมายของข้อมูล และสร้างโมเดลด้วยโดยอาศัยความไวทางทฤษฎีด้วยโปรแกรม Atlas.ti รุ่น 6.2 ผลการวิจัยพบว่า การปรับตัวความเข้มแข็งของโรงเรียนชุมชนชาวนาท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน ส่งผลให้ชุมชนที่เกี่ยวข้องเกิดความเข้มแข็งในมิติต่างๆ อันแสดงให้เห็นจากโมเดลที่สะท้อนออกมา 5 ด้านคือ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านผู้นำ

ปรียา โสภณา (2553) ศึกษาถึงปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อความเข้มแข็งของหมู่บ้านชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทยพบว่า กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาความเข้มแข็งหมู่บ้านชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างกำหนดตัวแปรศึกษาไว้ 6 ตัวแปร ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของหมู่บ้านชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างเรียงตามลำดับของความสำคัญคือ 1) บุคคล 2) ครัวเรือน 3) กองทุนชุมชน 4) กลุ่มองค์กรชุมชน 5) เครือข่ายองค์กรชุมชนโดยมีความสัมพันธ์ทางโครงสร้างดังนี้

1. บุคคลที่มีอิทธิพลทางตรงต่อกองทุนชุมชนเครือข่ายองค์กรชุมชน
2. ครัวเรือนที่มีอิทธิพลทางตรงกับกองทุนชุมชนเครือข่ายองค์กรชุมชน
3. กลุ่มองค์กรชุมชนที่มีอิทธิพลทางตรงกับกองทุนชุมชนกลุ่มองค์กรชุมชน
4. บุคคลครัวเรือนและกลุ่มองค์กรชุมชนต่างมีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อความ

เข้มแข็งของหมู่บ้านชุมชน

สมบุรณ์ ธรรมลังกา (2556) ศึกษาถึงรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงรายพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงราย เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ทางด้านการเมือง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรม ชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และทางด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีอาทิเช่นภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

และตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง: การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาอภิमानพบว่า ลำดับขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 7 ขั้นตอนคือ ชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันแสวงหาและเลือกแนวทางแก้ไขปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันดำเนินการ สมาชิกชุมชนร่วมกันประเมินผลชุมชน สมาชิกชุมชนร่วมกันปรับปรุงหากดำเนินการไม่สำเร็จ

ชุมชนส่วนใหญ่รับรู้และตระหนักในปัญหา จากการที่สมาชิกในชุมชนประสบปัญหาและรับรู้เอง เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกในชุมชนทั้งหมดหรือส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับการทำมาหากิน การวิเคราะห์ชุมชนจะร่วมกันวิเคราะห์เป็นกลุ่มย่อย หรือประชุมหมู่บ้าน การเลือกแนวทางแก้ไขปัญหามุมมองจะลองผิดลองถูก สมาชิกชุมชนร่วมกันวางแผนในที่ประชุมแล้วดำเนินการรวมกลุ่มในลักษณะการก่อตั้งองค์กร สถาบันและประเมินโดยสมาชิกและผู้เข้าร่วมกัน

องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ ฐานการเรียนรู้ เนื้อหาและองค์ความรู้ ส่วนใหญ่กิจกรรมเรียนรู้ที่ปรากฏในงานวิจัย ได้แก่ การศึกษาประสบการณ์จากชุมชนอื่น การศึกษาดูงาน ทัศนศึกษา การสนทนาปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประชุมอย่างเป็นทางการปฏิบัติจริงฐานการเรียนรู้ประกอบไปด้วย ฐานการเรียนรู้ภายในชุมชน ได้แก่ สมาชิก ผู้นำชุมชน และฐานการเรียนรู้ภายนอกชุมชน ได้แก่ บุคคล องค์กร ภายนอกเนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย เนื้อหาด้านปัญหา ความต้องการพัฒนา และด้านการแก้ปัญหา/พัฒนาชุมชน โดยเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องการทำมาหากิน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยภายในที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ ผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นที่ยอมรับนับถือ สมาชิกมีคุณธรรม จริยธรรม สมาชิกเห็นประโยชน์ของการพัฒนาร่วมกัน ความสัมพันธ์ในชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นการแก้ปัญหาเกิดจากชุมชนเอง ปัจจัยภายนอกที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอกการสนับสนุนจากองค์กร/แหล่งทรัพยากรภายนอก ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

Howell-Chisolm (2006) ศึกษาเรื่องผู้นำชนบท: กรณีศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในทั้งสองชุมชนชนบทในเซาท์แคโรไลนา มีวัตถุประสงค์คือ การทำความเข้าใจลักษณะทั่วไป และลักษณะเฉพาะของผู้นำ 10 อย่างที่มีอยู่ ว่ามีอิทธิพลทางตรงหรือทางอ้อมที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ในการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ศึกษาสองชุมชนใช้วิธีวิจัยใช้วิธีแบบผสมผสาน (Mix Method) โดยสัมภาษณ์กรณีศึกษาแบบเจาะลึก และประเมินลักษณะความเป็นผู้นำโดยใช้แบบประเมินของ Guttman Scale ว่ามีความสำเร็จหรือล้มเหลวในชุมชนทั้งสองแห่งที่รัฐแคโรไลนาทางใต้อย่างไร ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำที่มีจุดแข็ง 5 ประการ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้ประสบผลสำเร็จมีดังนี้ (1) มีพลังสูง (2) ความคิดสร้างสรรค์ (3) มีแรงจูงใจสูง (4) ให้คุณค่ากับทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (5) เน้นย้ำว่าความอดทนเป็นสิ่งสำคัญมาก ส่วนผู้นำที่มีจุดอ่อน 5 ประการ ที่ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนล้มเหลวมีดังนี้ (1) การขาดรายละเอียด (2) ไม่ชอบระบบราชการ (3) เรียกร้องให้ผู้นำ (4) ทำงานไม่เป็นระบบและไม่จัดลำดับความสำคัญ (5) การเอาใจใส่มากเกินไป ผลกระทบของการพัฒนาความเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจในชนบทที่ประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลว ในด้านการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ผู้นำในชนบทที่จะเข้าใจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมมีน้อยมาก เนื่องจากความซับซ้อนที่จะบูรณาการศาสตร์หลายแขนง เพื่อที่จะนำมาช่วยให้การตัดสินใจในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีคุณภาพ

Tajuddin (2011) ศึกษาในประเด็นของทุนทางสังคมและการพัฒนาตนเองของชุมชนชนบท: การทำความเข้าใจความพึงพอใจของชุมชนและผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของผู้ประกอบการและผลลัพธ์ของชุมชนใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Mix Method) การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนพัฒนาตนเองและชาวบ้านในท้องถิ่น ใช้ทฤษฎีทุนทางสังคมซึ่งเน้นความสำคัญของความสัมพันธ์ทางสังคมในการเสริมสร้างกิจกรรมการพัฒนาตนเอง ทดสอบโดยใช้ Model วิเคราะห์เชิงยืนยันผลการวิจัยพบว่า การรับรู้เกี่ยวกับทุนทางสังคมของชุมชน ความพยายามพัฒนาตนเองในชุมชนชนบท พบว่า ทุนทางสังคมของชุมชนเป็นทรัพยากรที่สำคัญชุมชนชนบท การพัฒนาตนเองมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างชาวชนบท ด้านสภาพสังคมและเศรษฐกิจ การสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมและความพึงพอใจของชุมชนในการรับรู้ แสดงให้เห็นว่าชาวชนบทที่รับรู้คุณลักษณะทางสังคมที่ไม่เพียง แต่ส่งผลกระทบต่อสภาพทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะหรือเงื่อนไขมาจากความพยายามพัฒนาตนเอง ชุมชนนักพัฒนาและผู้นำชุมชนทางด้านเศรษฐกิจจะได้รับคำแนะนำในการมุ่งเน้นไปที่เศรษฐกิจชุมชนในชนบท โดยการส่งเสริมการสร้างและการพัฒนาของผู้ประกอบการและกิจกรรมทางธุรกิจที่น่าสนใจกับกลยุทธ์ที่มีผลกระทบต่อชุมชนผ่านการสร้างงาน เงินเดือนที่ดี และมีประสิทธิภาพสูง ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ผลจากการศึกษาครั้งนี้ให้ข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญเกี่ยวกับบทบาทของการพัฒนาตนเอง ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์การทำงานสำหรับชุมชนในชนบทที่ประสงค์จะสร้างความเข้มแข็งของสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจ

Koolnaphadol (2012) ศึกษาการมีส่วนร่วมในนวัตกรรมใหม่ของครอบครัวและชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ตรวจสอบความเข้มแข็งของครอบครัวในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียง 2) พัฒนาโปรแกรมสำหรับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวแบบมีส่วนร่วมของครอบครัว ผู้นำชุมชน และหมู่บ้านอาสาสมัคร 3) ศึกษาผลของโปรแกรมสำหรับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้จะแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาความเข้มแข็งของครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเป็นพ่อแม่และเด็กจากการสุ่มตัวอย่างในพื้นที่ 4 จังหวัดสระแก้ว ฉะเชิงเทรา ระยอง และจังหวัดชลบุรี ซึ่งสุ่มเลือกสองอำเภอของแต่ละจังหวัด และสุ่มเก็บจากกลุ่มตัวอย่าง 800 ครอบครัวและ 1,600 คน ส่วนที่สองคือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการพัฒนาความเข้มแข็งของคนในครอบครัวเป็นพ่อแม่และเด็กในภาคตะวันออกเฉียงที่ได้รับการแต่งตั้งโดยผู้นำชุมชนที่มีทั้งหมด 30 ครอบครัว จำนวน 60 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ประกอบด้วยแบบสอบถามความเข้มแข็งของครอบครัวและโปรแกรมสำหรับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวที่พัฒนาโดยนักวิจัย ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาความเข้มแข็งของครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงพบว่าความเข้มแข็งของครอบครัว อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาในแต่ละองค์ประกอบพบว่า การรักษาความปลอดภัยของคนในครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง ($X = 2.57$) การมีส่วนร่วมของหลายครอบครัวในชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ($X = 2.47$) ความพึงพอใจในชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง ($X = 2.39$) และการทำงานของ คนในครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง ($X = 2.33$) ครอบครัวส่วนใหญ่ไม่เคยรับการเข้าร่วมในกิจกรรมกับประเทศเพื่อนบ้านในอัตราร้อยละ 59.9 ชุมชนบางครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับประเทศเพื่อนบ้านของชุมชนในแต่ละปี (ร้อยละ 30.9) มีส่วนร่วมในกิจกรรมกับเพื่อนบ้านในชุมชน 2 ครั้งต่อปี (ร้อยละ 8.9) และมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับประเทศเพื่อนบ้านในชุมชนมากกว่า 2 ครั้งต่อปี (ร้อยละ 0.4)

2. การพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงที่มีโปรแกรมสำหรับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว พบว่าครอบครัวที่ได้รับการฝึกฝนโดยผู้นำชุมชนหรือหมู่บ้านอาสาสมัครที่ได้รับการศึกษาโปรแกรมที่พัฒนาโดยนักวิจัยมีความรู้สึกของครอบครัวเข้มแข็งในการทดสอบหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. นวัตกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวถูกแนะนำโดยร้อยละ 90 ของผู้นำชุมชนและอาสาสมัครที่จะสามารถเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรม ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และความสามารถในการประเมินและสนับสนุนครอบครัว ได้เป็นอย่างดี ร้อยละ 85 โดยให้ความเห็นว่าการพัฒนาครอบครัวขึ้นอยู่กับโปรแกรมนี้จะมุ่งเน้นไปที่แต่ละคน และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญภายในครอบครัว

Cvijanović, Subić, & Jeločnik (2013) ศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวังในพัฒนาการเชิงกลยุทธ์เกษตรยั่งยืน และการพัฒนาชนบทของชุมชนท้องถิ่นชนบทภายในภูมิภาคแม่น้ำดานูบ ใน

สาธารณรัฐเซอร์เบีย พบว่าความยั่งยืนของการเกษตรและการพัฒนาชนบท และอิทธิพลในการพัฒนาอย่างยั่งยืน การพัฒนาของภูมิภาคแม่น้ำดานูบสามารถทำโดยผ่านกิจกรรมการประสานงานของนโยบายการเกษตรและสิ่งแวดล้อมในการสร้างความสมดุลที่ดีที่สุด ในปัจจุบันระบบการผลิตที่สอดคล้องกับกฎหมายระดับชาติและนานาชาติ ระดับของความสำเร็จจะขึ้นอยู่กับระดับของความรุนแรง ความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้เสียต่างๆ (จากท้องถิ่นและแห่งชาติ ระดับภูมิภาค และระหว่างภูมิภาค) จัดเป็นส่วนหนึ่งของผลที่ได้รับจากโครงการจัดลำดับความสำคัญการพัฒนาเกษตรกรรมชนบทในท้องถิ่นในการทำงานของการเกษตรแบบยั่งยืนและการพัฒนาชนบท ดำเนินการโดยทีมวิจัยของ IAE เบลเกรดที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ STAR ภายในดินแดนของเซอร์เบีย

ในกิจกรรมจำนวนมากของการดำเนินโครงการดังกล่าวจะต้องมีการเขียนแผนเชิงกลยุทธ์สำหรับทั้งสองชุมชนชนบทนำร่องชุมชนแรกชื่อ Glogonj (อยู่ในเมืองพานเซโว Pančevo ภายในเขตของเบลเกรด - โนวินา Novi Sad) และชุมชนที่สองชื่อ จาเซโนโว Jasenovo (ซึ่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองเบลา Crkva ซึ่งถือได้ว่าเป็นเทศบาลที่เป็นภูมิภาคแม่น้ำดานูบ-Carpathian ในเซอร์เบีย) ก่อให้เกิดโครงการที่เป็นสหวิทยาการ การทำงานโดยกำหนดกิจกรรมที่เฉพาะเจาะจงและวิธีการ ผลการศึกษาพบว่าสิ่งที่ชุมชนจะยั่งยืนจะต้องพัฒนาภายในชุมชน Glogonj ดังนี้คือ พื้นฟูระบบน้ำ (เปลี่ยนแปลงของท่อใยหินและการเชื่อมต่อไปยังเมืองระบบน้ำ) การปรับปรุงระบบบำบัดน้ำเสียที่มีอยู่ให้ดีขึ้น ปรับปรุงอาคารของโรงงานรีไซเคิลของเสียและการทำปุ๋ยหมักและประกอบสิ่งอำนวยความสะดวก (สำนักงานจัดเก็บข้อมูล, ที่จอดรถ) ส่วนอีกหนึ่งชุมชนจะต้องพัฒนาภายในชุมชน Jasenovo การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการผลิตการขนส่งและการใช้พลังงานทดแทนพื้นฟูและการถมหลุมฝังกลบที่ผิดกฎหมาย ซ่อมแซมถังบำบัดน้ำเสียในการใช้งาน อาคารของระบบบำบัดน้ำเสีย

Ristic (2013) ศึกษาเรื่องการจัดการเชิงกลยุทธ์ของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในชนบทการพัฒนาในสาธารณรัฐเซอร์เบีย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนในสาธารณรัฐเซอร์เบีย ด้านศักยภาพในการพัฒนาและปัญหา ความจำเป็นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความทันสมัย การพัฒนาชนบทเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญ ประเด็นที่กล่าวถึงมีการตรวจสอบให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ในชนบท สาธารณรัฐเซอร์เบียและหลักการที่ยอมรับโดยทั่วไปของการพัฒนาที่ยั่งยืน (เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและสังคม) คำนึงถึงผลประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต งานวิจัยนี้วิเคราะห์ทิศทางที่จำเป็นและความเป็นไปได้ของการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนของสาธารณรัฐเซอร์เบีย บทบาทที่สำคัญของนโยบายการพัฒนาของรัฐอย่างเป็นทางการ คือการแก้ปัญหาในพื้นที่ชนบทโดยการสร้างความคาดหวังที่เหมาะสมและแนวทางที่เฉพาะเจาะจงสำหรับอนาคต พัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนสรุปคือการทำงานที่ครอบคลุมและต่อเนื่องในการฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่ชนบทเป็นสิ่งจำเป็นและต้องเป็นไปตามหลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืน มันมีความสำคัญว่ามีความพยายามไปสู่การพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนรวมอย่างมีนัยสำคัญ การลงทุนโปรแกรมการศึกษา ความคิดริเริ่ม และกิจกรรมของ

นักแสดงทุกคน พัฒนาในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น เช่นเดียวกับคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในด้านการเกษตรและการผลิตทางการเกษตร

แนวคิดมิติผู้นำ

ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของงานและองค์การ ปัจจุบันมีความเชื่อว่า ผู้นำไม่ได้เป็นมาโดยกำเนิด การเป็นผู้นำสามารถสร้างขึ้นได้ จากการที่ผู้นั้นใช้ความพยายามและการทำงานหนัก (Leaders are not born, leaders are made and they are made by effort and hard work) การเป็นผู้นำจึงเป็นเรื่องที่เรียนรู้ได้ ภาวะผู้นำเป็นคำที่มีผู้ให้นิยามมากมาย แต่ที่คนส่วนใหญ่เข้าใจตรงกันก็คือ เป็นกระบวนการอิทธิพลทางสังคมที่บุคคลหนึ่งตั้งใจใช้อิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนด รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์การ ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการอิทธิพลที่ช่วยให้กลุ่มสามารถบรรลุเป้าหมาย ซึ่งประกอบได้หลายด้วยองค์ประกอบ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความไว้วางใจและเชื่อมั่นในภาวะผู้นำเพื่อเป็นตัวบ่งชี้ความน่าเชื่อถือได้มากที่สุดในความพอใจของพนักงานในองค์การ รวมถึงการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพโดยภาวะผู้นำที่มีประโยชน์ในขอบข่ายที่สำคัญสามขอบข่าย นั่นคือ กุญแจในการเอาชนะความไว้วางใจและความเชื่อมั่นของคนในองค์การ

ความหมายของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง สัมพันธภาพในเรื่องของการใช้อิทธิพล ที่มีต่อกันและกันระหว่างผู้นำกับผู้ตามที่มุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยสะท้อนถึงวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกันภาวะผู้นำเกี่ยวข้องกับ การใช้อิทธิพล (Influence) เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มบุคคล โดยกลุ่มบุคคลเหล่านั้นมีความตั้งใจที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกันระหว่างผู้นำกับผู้ตาม โดย Daft (1999) กล่าวว่า อิทธิพล (Influence) หมายถึง สัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่ไม่ใช่การยอมจำนนและการบังคับ ซึ่งต้องมีลักษณะเป็นการยอมรับซึ่งกันและกัน (Reciprocal) ระหว่างผู้นำกับผู้ตามบุคคลในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว มีความต้องการการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับการสร้างและการพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่การรักษาสถานภาพเดิม (Status quo) ยิ่งไปกว่านั้นการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการผู้นำไม่ได้เป็นผู้กำหนดแต่เป็นที่วัตถุประสงค์กำหนดร่วมกันระหว่างผู้นำและผู้ตาม อันจะก่อให้เกิดแรงจูงใจที่จะโน้มน้าวบุคคลให้มุ่งไปสู่ผลสำเร็จที่ต้องการอย่างแท้จริง ส่วน พระธรรมปิฎก ให้ความหมายภาวะผู้นำไว้ว่าเป็น “คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันกันไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีงาม”

หลักการของภาวะผู้นำ

หลักการที่ทำให้เป็นผู้นำนั้นประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ การรู้จักตนเองและค้นหาปรับปรุงตัวเอง ให้รู้จักตัวเอง ให้เกิดความเชี่ยวชาญ เพื่อชี้นำองค์กรสู่สิ่งใหม่ๆ ด้วยความรับผิดชอบและมีการวางแผนในการดำเนินงานเพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่คนในองค์กร รวมถึงเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างให้กับพนักงาน และเข้าถึงพนักงานในองค์กรด้วยความเข้าใจ ทำให้สามารถสื่อสารกับคนในองค์กรได้ง่าย เพื่อให้การสื่อสารความหมายเป็นกุญแจก้าวไปสู่ความสำเร็จดังกล่าว

องค์ประกอบของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำนั้นมีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลัก 4 ปัจจัย ได้แก่

1. ผู้นำ (Leader): หมายถึงตัวบุคคลที่นำกลุ่ม มีบุคลิกอุปนิสัยในการเป็นผู้นำเพื่อให้ผู้ตามเกิดความไว้วางใจ และสามารถกระตุ้นผู้ตามให้กระทำการต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ
2. ผู้ตาม (Followers): หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับอิทธิพลจากผู้นำ ที่ต้องการรูปแบบภาวะผู้นำที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับ พื้นฐานความเข้าใจในในธรรมชาติของมนุษย์
3. การสื่อความหมาย: หมายถึง การสื่อความหมายสองทางไม่เพียงแต่การใช้คำพูด ยังรวมถึงการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง
4. สถานการณ์ (Situation): หมายถึง เหตุการณ์และสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน จึงต้องใช้วิจารณ์ญาณที่เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์

บทบาทและภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำที่ดีขององค์การ ควรมีลักษณะดังนี้ 1) เป็นตัวแทนในทุกสถานการณ์ 2) เป็นนักพูดที่ดี 3) เป็นนักเจรจาต่อรอง 4) การสอนงานที่ดี 5) เป็นผู้สามารถสร้างทีมงานได้ 6) แสดงบทบาทการทำงานเป็นทีม 7) สามารถแก้ปัญหาด้านเทคนิคได้ 8) การประกอบกร

คุณลักษณะของผู้นำ

การศึกษาภาวะผู้นำจากคุณลักษณะของผู้นำ (Leader Traits) เป็นวิธีการศึกษาวิธีแรกสุด แต่เนื่องจากการศึกษาไม่สามารถยืนยันได้ว่าคุณลักษณะ (Trait) ของผู้นำแบบใดที่จะส่งผลต่อประสิทธิภาพของภาวะผู้นำได้มากที่สุด จึงได้มีผู้ศึกษาถึงลักษณะผู้นำไปในหลายแนวทาง ทั้งในด้านคุณลักษณะ บทบาท หน้าที่ ฯลฯ แต่ในความเป็นจริงนั้นเราสามารถที่จะแบ่งผู้นำออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ผู้นำแบบเป็นทางการ (Formal Leaders) หมายถึง ผู้บังคับบัญชาในหน่วยงาน เพราะว่ามีผู้บังคับบัญชานั้นคือผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าหรือให้มีอำนาจ หน้าที่ในการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดตามกฎหมายระเบียบขององค์การ

2. ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ (Informal Leaders) คือผู้นำที่ไม่ใช่ผู้บังคับบัญชา เพราะไม่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าในองค์กร แต่สมาชิกในหน่วยให้การยอมรับ และยกย่องให้เป็นผู้นำ เพราะเขามีคุณสมบัติบางประการที่หน่วยงานหรือสมาชิกในองค์กร ต้องการ ให้การยอมรับ หรือให้ความไว้วางใจ เช่น ประสบการณ์ ความรู้ความสามารถ มนุษย์สัมพันธ์ เป็นต้น

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของผู้นำ ไม่ว่าจะ เป็นแบบทางการ หรือ ไม่เป็นทางการ ก็คือ จะต้องมึลูกน้อง มีเงื่อนไขในการปกครองต่าง ๆ เช่น กฎระเบียบ ข้อบังคับ การให้คุณ ให้โทษ ฯลฯ นอกจากนี้ผู้นำยังมีเรื่องของ วิสัยทัศน์ ความซื่อสัตย์ การจัดความสำคัญก่อนหลัง ความสามารถในการสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงทางบวก ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการสื่อสารที่ดี และมีวินัย ส่วนคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของผู้นำที่มีประสิทธิผลมีลักษณะดังนี้

1. เป็นบุคคลที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ และบรรลุผลสำเร็จ
2. เป็นผู้ที่มีความสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ร่วมงาน
3. การจูงใจผู้อื่นให้ปฏิบัติตามการติดต่อสื่อสาร และมีอิทธิพลเหนือผู้ร่วมงานตามอำนาจหน้าที่ของการบริหารที่ดำรงตำแหน่งอยู่
4. ผู้นำมีส่วนทำให้เกิดวิสัยทัศน์ขององค์กรและของพนักงาน ซึ่งรวมถึงผู้นำที่สามารถใช้อำนาจ อิทธิพลต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อนำกลุ่มประกอบกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งด้วย
5. ผู้นำยังเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อกลุ่ม และสามารถนำกลุ่มให้ปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร

แนวคิดมาตรฐานผู้นำชุมชน

มาตรฐานการพัฒนาชุมชน (มชช.) เป็นข้อกำหนดรายการที่ถือเป็นหลักสำหรับเทียบกำหนดเกี่ยวกับคุณภาพการพัฒนาชุมชนใน 4 มาตรฐานคือ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา, 2560) มาตรฐานผู้นำชุมชน มาตรฐานกลุ่มองค์กรชุมชน มาตรฐานเครือข่ายองค์กรชุมชน และมาตรฐานชุมชน ซึ่งมาตรฐานระบบการพัฒนาชุมชนนำไปสู่ประโยชน์คือ ผู้นำชุมชนรู้จักตนเองเกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างมีทิศทาง และต่อเนื่อง จนมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการสูงขึ้นในระดับมาตรฐานได้รับการยอมรับจากสังคม มาตรฐานผู้นำประกอบด้วย

1. ด้านบริหารตนเอง ประกอบด้วย บุคลิกภาพดี ตัวชี้วัดดูได้จากมีสุขภาพดี แต่งกายเหมาะสม และมีทักษะการพูด เป็นครอบครัววิถีพอเพียงคือมีการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนการพัฒนาความรู้ความสามารถ คือมีการเรียนรู้และจัดการความรู้ด้วยตนเอง และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนได้ และมีความสงบเสถียรไม่ถือตัว (Modesty) ผู้นำที่ดีจะต้องไม่หยิ่งยโส ไม่จองหอง ไม่วางอำนาจและไม่ภูมิใจในสิ่งที่ไร้เหตุผลความสงบเสถียรนี้ ถ้ามีอยู่ในหัวหน้างานคนใดแล้วก็จะทำให้ลูกน้องมีความนับถือและให้ความร่วมมือ มีความอดทน (Patience) ความอดทนจะเป็น

พลังอันหนึ่งที่จะผลักดันงานให้ไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างแท้จริง ความระมัดระวัง ความสุขุมรอบคอบ ความไม่ประมาท ความกระฉับกระเฉงมีความฉับไวในการปฏิบัติงานทันต่อเหตุการณ์ คิดไตร่ตรองต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นรู้จักใช้ดุลยพินิจที่จะพิจารณาสิ่งต่างๆหรือเหตุต่างๆได้อย่างถูกต้อง นั่นคือจะต้องรู้จักควบคุมตัวเองนั่นเอง (Self control)

2. ด้านบริหารสังคม ประกอบด้วย ความภักดีต่อหมู่คณะ ความมีมนุษยสัมพันธ์ การประสานงานที่ดี โดยมีรายละเอียดดังนี้

ความภักดี (Loyalty) การเป็นผู้นำหรือหัวหน้าที่ดีนั้นจำเป็นต้องมีความจงรักภักดีต่อหมู่คณะ ต่อส่วนรวมและต่อองค์กร ความภักดีนี้จะช่วยให้หัวหน้าได้รับความไว้วางใจและปกป้องภัยอันตรายในทุกทิศได้เป็นอย่างดี

ความมีมนุษยสัมพันธ์ตัวชี้วัดพิจารณาจากมีการปรับตัวเข้ากับสังคม และสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม มีความเอื้ออาทร มีจิตสาธารณะ เกื้อกูลต่อบุคคลอื่นและเป็นที่ยอมรับจากชุมชน

การประสานงานที่ดี คือ มีทักษะในการประสานงานและสามารถบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้ ส่วนการเป็นที่พึ่งของคนในชุมชน คือ สามารถให้คำปรึกษา แนะนำ และให้กำลังใจคนในชุมชนในการประกอบอาชีพ และปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้

3. ด้านบริหารงาน ประกอบด้วย ความรู้ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความกล้าหาญและเด็ดขาด การมีแผนงานโครงการที่ดี ความยุติธรรมและซื่อสัตย์สุจริต โดยมีรายละเอียดดังนี้

ความรู้ (Knowledge) การเป็นผู้นำนั้นความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่สุดความรู้ในที่นี้มิได้หมายถึงเฉพาะความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่เท่านั้นหากแต่รวมถึงการเฝ้าหาความรู้เพิ่มเติมในด้านอื่นๆ ด้วย การจะเป็นผู้นำที่ดีหัวหน้างานจึงต้องเป็นผู้รอบรู้ ยิ่งรอบรู้มากเพียงใดฐานะแห่งความเป็นผู้นำก็จะยิ่งมั่นคงมากขึ้นเพียงนั้น

ความคิดริเริ่ม (Initiative)ความคิดริเริ่มคือ ความสามารถที่จะปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดในขอบเขตอำนาจหน้าที่ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องคอยคำสั่งหรือความสามารถแสดงความคิดเห็นที่จะแก้ไขสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้นหรือเจริญขึ้นได้ด้วยตนเองความริเริ่มจะเจริญงอกงามได้หัวหน้างานจะต้องมีความกระตือรือร้น คือ มีใจจดจ่องานดี มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่มีพลังใจที่ต้องการความสำเร็จอยู่เบื้องหน้า

ความกล้าหาญและความเด็ดขาด (Courage and firmness) ผู้นำที่ดีจะต้องไม่กลัวต่ออันตรายความยากลำบาก หรือความเจ็บปวดใดๆ ทั้งทางกาย วาจา และใจ ผู้นำที่มีความกล้าหาญจะช่วยให้สามารถผจญต่องานต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้นอกจากความกล้าหาญแล้วความเด็ดขาดก็เป็นลักษณะอันหนึ่งที่จะต้องทำให้เกิดมีขึ้นในตัวของผู้นำเองต้องอยู่ในลักษณะของการ “กล้าได้กล้าเสีย” ด้วย

การมีแผนงานโครงการที่ดีตัวชี้วัดพิจารณาจากการมีแผนปฏิบัติงานของตนเองในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรชุมชน อาชีพของคนในชุมชน การปฏิบัติตามแผนคือ การส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติกิจกรรมตามแผนชุมชน และคนในชุมชนมีอาชีพที่ก่อให้เกิด

รายได้ และการสร้างทีมงานคือมีทีมงานหรือกลุ่มแกนนำในระดับชุมชนที่สามารถให้ความช่วยเหลือแก้ไขปัญหาชุมชนได้

ความยุติธรรมและซื่อสัตย์สุจริต (Fairness and Honesty) ผู้นำที่ดีจะต้องอาศัยหลักของความถูกต้องหลักแห่งเหตุผลและความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น เป็นเครื่องมือในการวินิจฉัยสั่งการหรือปฏิบัติงานด้วยจิตที่ปราศจากอคติปราศจากความลำเอียงไม่เล่นพรรคเล่นพวก

นอกจากนั้นในงานศึกษาของวอลล์และฮอคินส์ (Robert G.Wall and Hugh Hawkins) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำไว้ว่า ผู้นำควรเป็นนักบริหารที่ดี (Good Ececutive) เป็นผู้วางนโยบาย (Policy maker) เป็นผู้วางแผน (Planner) เป็นผู้เชี่ยวชาญ(Expert) เป็นผู้แทนของกลุ่มในการติดต่อภายนอก (External group representative) เป็นผู้รักษาสัมพันธภาพระหว่างผู้ร่วมงานกับผู้บังคับบัญชา (Control of internal relationship) เป็นผู้ให้คุณและโทษ (Purveryor rewads and punishments) เป็นอนุญาโตตุลาการ (Group symbol) เป็นแบบอย่างที่ดี(Exempler) เป็นนักอุดมคติ (Ideologist) เป็นผู้ยอมรับในการปฏิบัติงานขององค์การ (Scapegoat)

สรุปได้ว่า ผู้วิจัยนำแนวคิดภาวะผู้นำมาวิเคราะห์ผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชน ได้แก่ ผู้นำกลุ่มแกนนำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยพิจารณาจากการบริหารตนเอง การบริหารสังคม และการบริหารงานตามมาตรฐานการพัฒนาชุมชน (มชช.)

แนวคิดมิติเศรษฐกิจชุมชน

ในส่วนของการวิเคราะห์มิติเศรษฐกิจชุมชน ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทุนชุมชน แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์มิติเศรษฐกิจชุมชนไว้ดังต่อไปนี้

แนวคิดทุนชุมชนเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชน

การดำรงชีวิตของคนในชุมชน (Livelihoods approach) การที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็งด้านมิติเศรษฐกิจจะต้องมีทุนชุมชนสูง ซึ่งทุนชุมชนประกอบไปด้วย (เยาวนิจ กิตติธรรกุล และคณะ, 2557)

ทุนมนุษย์ (Human Capital) เป็นทุนที่เกิดจากทักษะ ความรู้ ความสามารถซึ่งเป็นศักยภาพของกลุ่มแกนนำชุมชน ทำให้สามารถใช้กลยุทธ์ เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นไปทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน โดยที่ทุนมนุษย์เป็นปัจจัยที่กำหนด ปริมาณคุณภาพของคนในชุมชนทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน การสนับสนุนเพื่อให้เกิดการสร้างทุน ได้แก่ การศึกษา การพัฒนาความรู้และทักษะ

ทุนทางสังคม (Social capital) เป็นทรัพยากรทางสังคมที่มีกระบวนการ 3 ส่วนที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ 1) เครือข่ายและการเชื่อมโยง (Networks and connectedness) ในแนวดิ่ง (ระบบอุปถัมภ์) แนวนราบ (ระหว่างบุคคลผู้มีผลประโยชน์ร่วมกัน) เป็นการเพิ่มความไว้วางใจ ซื่อ ความสามารถในการทำงานร่วมกัน 2) การที่สมาชิกในกลุ่มที่เป็นทางการ ได้ยึดถือกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และ บทลงโทษที่ยอมรับร่วมกัน 3) ความสัมพันธ์บนพื้นฐานของความไว้วางใจ การตอบแทน และการแลกเปลี่ยน เอื้อให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างกัน

ทุนกายภาพ (Physical capital) เป็นโครงสร้างพื้นฐานเป็นการ เปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ช่วยให้ผู้คนสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เช่น การขนส่ง แหล่งน้ำ พลังงาน สะอาด และเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (โทรคมนาคม) ซึ่งเป็นสินค้าสาธารณะที่ใช้ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย โดยตรง ส่วนการส่งเสริมทุนกายภาพ ได้แก่ การจัดสรรบริการ และโครงสร้างพื้นฐาน

ทุนเงินตรา (Financial capital) มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการทำกิจกรรม เพราะหากองค์กรชุมชนไม่มีทุนก็ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ ทุนมีทั้งที่ได้รับจากภายนอก เช่น การสนับสนุนของธุรกิจเอกชน NGO หน่วยงานภาครัฐ การดำเนินกิจกรรมออมทรัพย์ หรือการทำธุรกิจชุมชน เช่น การทำร้านค้าชุมชน การรวมกลุ่มกันทำการค้าขายที่ผลทางการเกษตรและปัจจัยการผลิตทางการเกษตร การทำธุรกิจชุมชน เป็นองค์ประกอบหนึ่งในการจัดการทุนของชุมชน เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน โดยชุมชน มีเป้าหมายท้ายสุดอยู่ที่การใช้ทุนเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสวัสดิการสังคม การฟื้นฟูอาชีพ การพัฒนาคน ชุมชน สังคม วัฒนธรรม สุขภาพอนามัย ซึ่งก็คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนนั่นเองหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ธุรกิจชุมชนเป็นเพียงเครื่องมือ (mean) ที่นำไปสู่เศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน

ทุนธรรมชาติ (Natural capital) เป็นแหล่งของทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็น ที่มาของทรัพยากรและบริการต่าง ๆ มีความจำเป็นต่อการทำมาหากิน มีหลากหลายประเภทตั้งแต่ ทรัพยากรร่วมที่มองไม่เห็น เช่น บรรยากาศ และความหลากหลายทางชีวภาพ จนถึงทรัพยากรที่จัดสรรได้ที่ใช้เพื่อการเกษตรโดยตรง (ต้นไม้ที่ดิน เป็นต้น) การอนุรักษ์ทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการบริการเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

เศรษฐกิจชุมชน (community economy) ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ของฐานทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า ฯลฯ) ระบบการผลิต ระบบการบริโภค ระบบการจัดการทุน (ทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้เงิน) โดยอาศัยกิจกรรมกลุ่มเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อม คน ครอบครัว ชุมชน และอาชีพ เพื่อช่วยยกระดับการกินดีอยู่ดี และการทำมาค้าขายของชุมชนในการ

พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ซึ่งที่ผ่านมาได้มีความพยายามในการพัฒนา แต่ได้ถูกเศรษฐกิจกระแสหลักกดบัง ปัจจุบันจึงได้รับการยกระดับให้เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาวิกฤติที่เผชิญ

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่เป็นกระแสทางเลือกใหม่จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปให้ดีที่สุด จึงจะทำให้การพัฒนาบรรลุเป้าหมาย (Barbier 1987) ถึงแม้จะมุ่งเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจก็ตาม เช่นเดียวกับในพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลท่าหิน และตำบลคูขุด พบว่า เศรษฐกิจชุมชนระบบการผลิตยังพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมภายใต้วิถีโหนดนาเล ทั้งนี้เนื่องจาก ชาวบ้านประกอบอาชีพทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมง รวมทั้งคนในชุมชนมีรายได้ที่พอเพียงต่อการเลี้ยงชีพของครอบครัว แรงงานในครัวเรือนมีการอพยพออกไปหางานทำที่อื่นน้อย มีการรวมกลุ่มนำผลผลิตมาแปรรูปจำหน่าย ชาวบ้านมีการดำเนินกิจกรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีการส่งเสริมให้เกิดการออม โดยการตั้งกลุ่มสัจจะวันละบาทในชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคมยังเป็นระบบเครือญาติ สะท้อนให้เห็นถึงเศรษฐกิจชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเป็นชุมชนพึ่งตนเอง และนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง

เศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญคือ ครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการอยู่รอดของครอบครัวต่อความพอเพียง และต่อความสามารถในการพึ่งตนเอง ตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนเป็นตัวของตัวเอง มีพลวัต และสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเองได้ พัฒนาเคียงคู่ไปกับพัฒนาการของระบบทุนนิยม (ครอบครัวนักกิจกรรมภาคใต้, 2553)

ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์ (2541, น. 1) ได้ให้ความหมาย เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง เศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งปรารถนา คือกิจกรรมเศรษฐกิจทั้งภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการที่คนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับ ผลประโยชน์ และร่วมเป็นเจ้าของ โดยการพัฒนาจากฐานของศักยภาพของท้องถิ่น โดยมีหลักการดังต่อไปนี้

1. เน้นการพัฒนาอย่างบูรณาการมีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และยึดพื้นที่เป็นหลัก เพื่อให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน และสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น
2. สร้างภาคีและเครือข่ายความร่วมมือ ในลักษณะ “พหุภาคี” เพื่อประสาน “พลังสร้างสรรค์” ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน โดยมีองค์กรชุมชนเป็น แกนกลาง ส่วนภาคีอื่นๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้น อำนวยความสะดวก ส่งเสริม และสนับสนุน การพัฒนา
3. เริ่มการพัฒนาจากชุมชนท้องถิ่นไปสู่ระดับชาติและให้องค์กรชุมชนเป็นจักรกลสำคัญในการดำเนินการพัฒนาเพื่อให้เกิดพลังการพัฒนาจากความต้องการของคนในชุมชนซึ่ง จะช่วยให้การพัฒนามีความต่อเนื่อง

4. ส่งเสริมการรวมกลุ่มชาวบ้านและการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อให้คน ในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข การผลิต การตลาด การระดมทุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

5. ใช้กิจกรรมเศรษฐกิจสร้างการเรียนรู้และสร้างอาชีพที่หลากหลายเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่คนในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านเพศ วัย การศึกษาความถนัด ฐานะเศรษฐกิจ

6. ยึดปรัชญาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวพระราชดำริส “การพัฒนา เศรษฐกิจแบบพอเพียง” ตามขั้นตอนของ “ทฤษฎีใหม่”

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้สรุปจากการประมวลและ ถิ่นกรองพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำริสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 มีใจความดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นความเสี่ยงของเศรษฐกิจสังคมไทยที่พึ่งพิงปัจจัยภายนอกสูง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อย่างรวดเร็ว จึงทรงเตือนให้พสกนิกรตระหนักถึงความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และ ทรงเน้นย้ำว่าการพัฒนาต้องเริ่มจากการ “พึ่งตนเอง” สร้างพื้นฐานให้พอมี พอกิน พอใช้ด้วยวิธีการ ประหยัดและถูกต้องตามหลักวิชาการให้ได้ก่อน โดยต้องรู้จักประมาณตนและดำเนินการด้วยความรอบรู้ รอบคอบระมัดระวัง และ “ทำตามลำดับขั้นตอน” สู่การ “ร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ” เมื่อ พัฒนาตนเองและชุมชนให้เข้มแข็งแล้ว จะได้ “พัฒนาเครือข่ายเชื่อมสู่สังคมภายนอกอย่างเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน” ต่อไป โดยที่องค์ประกอบของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัตินำไปสู่ความสมดุลอันส่งผลให้มีความสุขอย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้ 1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และต้องไม่เบียดเบียน ตนเองและผู้อื่น 2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการอย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการ หลัก กฎหมาย หลักคุณธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถ่วงถ่วง “รู้จักอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค” และคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ “รู้เขา รู้เรา รู้จักเลือกนำสิ่งที่ดีและ เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ ” 3) การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้สามารถบริหารความเสี่ยงปรับตัวและรับมือได้อย่างทันท่วงที ในการปฏิบัติเพื่อให้เกิด

ความพอเพียงนั้น จะต้องเสริมสร้างให้คนในชาติมีพื้นฐานจิตใจในการปฏิบัติตน ดังนี้ 1) มีคุณธรรม ทั้งนี้ บุคคล ครอบครัว องค์กร และชุมชน ที่จะนำปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงไปใช้ต้องนำระบบคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตมาประพฤติปฏิบัติก่อน โดยเริ่มจากการ อบรมเลี้ยงดูในครอบครัว การศึกษาอบรมในโรงเรียน การสั่งสอนศีลธรรมจากศาสนา ตลอดจนการฝึก จิต ช่มใจของตนเอง 2) ใช้หลักวิชาความรู้ โดยนำหลักวิชาและความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ทั้งในขั้นการวางแผนและปฏิบัติ ด้วยความรู้ รอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่ง 3) ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร ความอดทน มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ

กาญจนา บุญยัง และคณะ (2552) ได้สรุปแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ยึดหลักทางสายกลางเป็นหัวใจสำคัญของกรอบแนวคิด โดยความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ ความพอประมาณความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี เพื่อเตรียมพร้อมที่จะจัดการกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทั้งภายนอกและภายใน เงื่อนไขในการดำเนินกิจกรรมใดๆ ให้อยู่ใน ความพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้ง ความรู้ (รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง) ผนวกกับคุณธรรม (จิตใจมีคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต และเพียร อดทน ปัญญา) เพื่อนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับคือ การ พัฒนาที่สมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และ ความรู้/เทคโนโลยี

นอกจากนี้ยังพบว่า คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ได้วิเคราะห์ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้วิธีการจำแนกวิเคราะห์ (Parsing) ซึ่งเป็นหลักวิธีทางตรรกศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจ สร้างความเชื่อมโยงองค์ประกอบต่างๆ จากการวิเคราะห์ด้วยวิธีดังกล่าว ได้ข้อสรุปว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบอย่างสมบูรณ์ที่จะสามารถใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนากรอบทาง เศรษฐศาสตร์ได้ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 5 ส่วน ดังนี้ (กาญจนา บุญยัง และคณะ, 2552)

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้น จากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน โดยเป็นปรัชญาที่มองโลกเชิงระบบ เน้นการรอดพ้นจากวิกฤติในแต่ละช่วงเวลาเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนาทั้งในมิติทางธรรมชาติ ทางสังคม และทางเศรษฐกิจ ตลอดจนพิจารณาและวิเคราะห์สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลง รวมทั้งนโยบาย วิธีการพัฒนา และผลที่เกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี วัฒนธรรมและค่านิยมทางสังคม

3. ค่านิยม ความพอเพียงถือได้ว่าเป็นพื้นฐานไปสู่ความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภายนอกได้ ซึ่งความพอเพียง หมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำซึ่งประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ดังนี้

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป ในมิติต่างๆ ของการกระทำเช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ เพื่อนำไปสู่ความสมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง และหมายความรวมถึงการพึ่งตนเองและการมีชีวิตที่เรียบง่าย

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอประมาณนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น จากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ และยังรวมถึงการสะสมความรู้และประสบการณ์ ความสามารถในการวิเคราะห์ การรู้จักตนเอง การมองการณ์ไกลตลอดจนมีความเมตตาเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ในอนาคตทั้งใกล้และไกล มาจากความสามารถในการพึ่งตนเองและควมมีวินัยในตนเอง ภายใต้ข้อจำกัดของความรู้ที่มีอยู่ และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้พอเพียงที่จะสามารถพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระดับของความพอประมาณต้องครอบคลุมมิติการจัดการความเสี่ยงเชิงพลวัต จึงจะนับได้ว่าเป็นความพอเพียงที่สมบูรณ์

4. เงื่อนไข การตัดสินใจ การกระทำ และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ โดยมีเงื่อนไขดังนี้

4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้ เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างรอบคอบ ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย การพัฒนาคนให้เป็นทั้งคนเก่ง และคนดี มีสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่เข้มแข็งพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอันจะต้องเสริมสร้างใน2ด้านได้แก่ 1)ด้านจิตใจ/ปัญญา โดยเน้นความรู้คู่คุณธรรมตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม และ 2) ด้านการกระทำหรือแนวทางการดำเนินชีวิต เน้นความอดทน ความเพียร สติปัญญา และความรอบคอบ

5. แนวทางปฏิบัติ และผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวางทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมความรู้ เทคโนโลยี และ วัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ จะทำให้เกิดทั้งวิถีการ พัฒนาและผลของการพัฒนาที่สมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ

5.1 ความพอเพียง เป็นวิธีการที่คำนึงถึงความสมดุล พอประมาณอย่างมีเหตุผล และ การสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม ในขณะที่เดียวกันก็นำไปสู่การกระทำที่ก่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง

5.2 ความสมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความสมดุลในทุกด้าน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความรู้/เทคโนโลยี ในขณะที่เดียวกันความสมดุลของการกระทำ ทั้งเหตุและผลที่เกิดขึ้นในมิติของเวลาจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนาของทุนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ทุนทาง เศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางสิ่งแวดล้อม และทุนทางภูมิปัญญา รวมทั้งความพร้อมในการรองรับต่อการเปลี่ยนแปลง ต่อผลกระทบในด้านต่างๆ

สรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้นำแนวทางการดำรงชีวิตที่เหมาะสม ให้คนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ตนเอง ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับชาติ เพื่อปฏิบัติตนให้ดำเนิน ชีวิตไปได้โดยทางสายกลาง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท สอนให้รู้จักความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ และมีเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ พึ่งพาตัวเองได้ คือ ให้มีความพอเพียงในตัวเอง ให้มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ ทั้งเป็นหลักปรัชญาที่มีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ทุกๆ คนได้รับการสั่งสมอบรมมาอยู่แล้วเช่นความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น ซึ่งเป็นการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน สามารถประยุกต์ใช้ร่วมกันได้ทั้งในระดับ นโยบาย ระดับองค์กร และระดับบุคคล โดยการปลูกจิตสำนึกของตนให้เกิดมีศรัทธาเชื่อมั่นเห็นคุณค่าของ ทรัพยากรที่มีอยู่รอบตัวและพัฒนาให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าที่สุด ภายใต้มิติทางเลือกในการพัฒนาที่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และแนวทางปฏิบัติของเศรษฐกิจพอเพียงในประเด็นเรื่องความเท่าเทียมกันของคนในสังคมมากกว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ ประชาชนในระดับฐานรากของสังคมคือครอบครัวหรือชุมชน มีการกำหนด เป้าหมายที่มุ่งสู่ความพอเพียง ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท มีความพอดี มีเศรษฐกิจที่สามารถ พึ่งพาตัวเองได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้มากมาย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและเรียบเรียงไว้ ดังนี้

ปิติณัฐ ไสลบาท (2550) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” นี้มีความหมายว่า “เป็นวิธีการเลี้ยงชีวิตแบบรู้จักพอ ด้วยการพยายามผลิตสินค้าขึ้นมาเอง ให้พอเพียงสำหรับคนในครอบครัวกินและใช้ หากผลิตได้เหลือกินเหลือใช้จึงขาย หากผลิตได้ไม่พอก็ต้องซื้อบ้าง มิได้มุ่งผลิตเพื่อขายอย่างเดียว แต่ต้องคิดที่จะผลิตสินค้าและบริการเพื่อตนเองได้บริโภคด้วย

นอกจากนั้นการผลิตและการบริโภคต้องอยู่ในหลักของความพอดี รู้จักพอในการผลิตและพอใจในการบริโภค พร้อมกันนั้นก็ร่วมมือกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ และให้ประสานงานกับเอกชนภายนอกด้วย เพื่อทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เข้มแข็งขึ้นอีก”

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชนว่าถ้าสังคมไทยทำความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพื้นฐานกันอย่างทั่วถึง เราสามารถขจัดความยากจนของคนทั่วประเทศ พร้อมกับสร้างฐานทางสังคมและธรรมชาติแวดล้อมให้พื้นฐานฟูบารุงเพิ่มพูนขึ้นเต็มประเทศ ความเข้มแข็งที่เป็นพื้นฐานทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมจะส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจใน ระดับบนมั่นคงและยั่งยืน เศรษฐกิจพื้นฐาน หรือเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสถึงเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 มีความคล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน เศรษฐกิจพื้นฐาน หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของชุมชนให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือชุมชน เพราะฉะนั้น เศรษฐกิจ ชุมชนกับเศรษฐกิจพื้นฐานก็เป็นอย่างเดียวกัน เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียงมีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล จะเรียกว่าเศรษฐกิจสมดุลก็ได้ เมื่อสมดุลเป็นปกติ ก็สบาย ไม่เจ็บไข้ไม่วิฤต เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนล้วนมุ่งไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง ข้อสำคัญเมื่อ พูดถึงเศรษฐกิจพื้นฐานต้องไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วนแต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของสังคมหรือชุมชน อาศัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ ซึ่งลักษณะพื้นฐาน 4 ประการของเศรษฐกิจพอเพียงคือ 1) เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล ไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อย แต่ที่คนส่วนใหญ่ให้ยากจน 2) มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน 3) มีบูรณาการ คือ ไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดดๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป 4) อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง

การพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้มากมาย ซึ่งผู้วิจัย ได้ศึกษาและเรียบเรียงไว้ ดังนี้

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้อธิบายถึงการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ว่าหมายถึง การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผนการตัดสินใจและการกระทำพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมี 2 รูปแบบ ดังนี้ รูปแบบที่ 1 เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน คือ พออยู่พอกิน สามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่โลภมาก และไม่เบียดเบียนคนอื่น รูปแบบที่ 2 เศรษฐกิจพอเพียง

แบบก้าวหน้า คือ การแลกเปลี่ยนร่วมมือช่วยเหลือกัน เพื่อให้ส่วนรวมได้รับประโยชน์ และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมให้เจริญอย่างยั่งยืน แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรม คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีทางสายกลาง ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน โดย เงื่อนไขความรู้ (รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง) เงื่อนไขคุณธรรม (ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน แบ่งปัน) จะนำพาชีวิตเศรษฐกิจและสังคม ไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนได้

สรุปปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากการประมวลอธิบายความหมายหลักๆ ของกรอบหลักแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้นไว้ดังต่อไปนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น ต้องเป็น ไป อย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการ กระทำนั้นๆ
3. มีภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้ และไกลในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน คือเงื่อนไขความรู้ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการ วางแผน และระมัดระวังในชั้นปฏิบัติ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์และมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักสำคัญ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไข ความรู้ คุณธรรม เพื่อจะนำไปสู่ชีวิต เศรษฐกิจ สังคม โดยความสมดุล มั่นคงและยั่งยืนนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมได้โดยการดำเนินการ เกษตรทฤษฎีใหม่ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานไว้ให้แก่ปวงชนชาวไทย

การแปลงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ

การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ นั้น ขั้นแรก ต้องยึดหลัก "พึ่งตนเอง" คือ พยายามพึ่งตนเองให้ได้ก่อนในแต่ละครอบครัวมีการบริหารจัดการอย่างพอดี ประหยัดไม่ฟุ่มเฟือยสมาชิกในครอบครัวแต่ละคนต้องรู้จักตนเองเช่น ข้อมูลรายรับ-รายจ่าย ในครอบครัวของตนเองสามารถรักษาระดับการใช้จ่ายของตนไม่ให้เกินหนี้และรู้จักตั้งศักยภาพในตัวเองในเรื่องของปัจจัยสี่ให้ได้ในระดับหนึ่ง

การพัฒนาตนเองให้สามารถ "อยู่ได้อย่างพอเพียง"คือ ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลางให้อยู่ได้อย่างสมดุลคือ มีความสุขที่แท้ไม่ให้อารมณ์เสียคลอน จนต้องเบียดเบียนตนเองหรือดำเนินชีวิตอย่างเกิน

พอดี จนต้องเบียดเบียนผู้อื่นหรือเบียดเบียนสิ่งแวดล้อมโดยยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่าย ลดความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องและสุจริตละ เลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันในการค้าขาย ประกอบอาชีพมุ่งเน้นหาเช้าหาปลา ก่อนมุ่งเน้นหา เงินหาทองทำมาหากินก่อนทำมาค้าขายภูมิปัญญาชาวบ้านและที่ดินทำกิน คือ ทูนาทางสังคมตั้งสติที่มั่นคง ร่างกายที่แข็งแรงปัญญาที่เฉียบแหลมนำความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพื่อปรับวิถีชีวิตสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

การใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะต้องมีความพอดี 5 ประการคือ (กรมการ พัฒนาชุมชน, 2559)

1. ความพอดีด้านจิตใจได้แก่ มีจิตใจที่ต้องเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้มีจิตสำนึกที่ดีเอื้อ ออาหาร ประนีประนอมนึกถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก
2. ความพอดีด้านสังคมได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันรู้จักสามัคคีสร้างความเข้มแข็งให้ ครอบครัวและชุมชน
3. ความพอดีด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้แก่วัสดุใช้และจัดการอย่างชาญฉลาดและ รอบคอบเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนอย่างสูงสุด
4. ความพอดีด้านเทคโนโลยี ได้แก่วัสดุใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมสอดคล้องต่อความต้องการ และสภาพแวดล้อมพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเองก่อนก่อให้เกิดประโยชน์กับคนหมู่มาก
5. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ ได้แก่เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอควรพออยู่ พอ กินสมควรตามอัตภาพ และฐานะของตน

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานทรัพย์สิน ส่วน พระมหากษัตริย์ มูลนิธิพัฒนาไทย และธนาคารโลก (2546, น.8-11) มองว่ากิจกรรมในชุมชนที่ สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจ มี 3 กลุ่ม กิจกรรม ดังนี้

1. กิจกรรมการผลิต เป็นกิจกรรมการผลิตของชุมชนที่อิงกับนิเวศภายใต้วิถีโหนดนาเล นั่นคือ การทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมง นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เช่น กิจกรรมทำปุ๋ยชีวภาพ การปลูกผัก และข้าวที่ปลอด สารพิษ การทำสวนสมุนไพรของชุมชนการคิดค้น สารไล่แมลงสมุนไพร การทำถ่านชีวภาพ การรวมกลุ่มขยายพันธุ์ปลา การแปรรูปผลผลิตและการทำ การเกษตรผสมผสาน

2. กิจกรรมการรวมกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ การรวมกลุ่มเพื่อปลูกผัก การรวมกลุ่ม ทำขนมของแม่บ้าน การจัดตั้งร้านค้าที่เป็นของชุมชน การจัดทำแผนแม่บทชุมชน การรวมกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด กิจกรรมรวมกลุ่มเพื่อเรียนรู้ร่วมกันผ่านศูนย์การเรียนรู้หรือ โรงเรียนของชุมชน และกิจกรรมต่อต้านยาเสพติด

3. กิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมของชุมชนในท้องถิ่น เช่น กิจกรรมที่ปลูกฝังสมาชิกในชุมชนให้มีความเอื้ออาทรต่อกันมากกว่าคำนึงถึงตัวเงินหรือวัตถุเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ กิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกทำบุญชื้ออย่างโปร่งใสและสุจริต กิจกรรมพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพและมีจิตสำนึกผูกพันกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ รวมทั้งกิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนพึ่งตนเองก่อนที่จะพึ่งหรือขอความช่วยเหลือจากคนอื่น

โสภณ สุภาพงษ์ (2541, น.71-79) กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชนว่าเป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ ซึ่งเศรษฐกิจชุมชน เน้นการพึ่งตนเองและการเติบโตโดยมีทุกอย่างพอเพียง ได้แก่ การแบ่งปันพอเพียง มีตลาดพอเพียง มีวัตถุประสงค์พอเพียง มีความรู้พอเพียง มีการผลิตพอเพียง และมีความดีพอเพียง ในสังคมชนบทนั้นมีพื้นฐานทางการเกษตร ดังนั้น ความพอเพียงในสังคมชนบทคือ การปลูกทุกอย่างมีกินและกินทุกอย่างที่ปลูกที่เหลือก็ขาย พอขายได้ก็มีเงินออม ซึ่งในระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้น ชุมชนสามารถร่วมมือกับองค์กรให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของจนสามารถกลายเป็นองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้โดยองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้นมีพื้นฐานมาจากครอบครัว แต่ละครอบครัวและชุมชนที่มีการบริโภคพอเพียงและมีเงินออกมาร่วมกัน เพื่อจัดการการผลิตการค้าและสวัสดิการร่วมกัน สรุปแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ว่า เป็นการทำงานเพื่อการดำรงชีพอยู่ร่วมกัน โดยสมาชิกในชุมชนสนใจในการรวมกลุ่ม เช่น การปลูกพืชกิจกรรมการผลิต นอกการเกษตร การบริการเพื่อให้เกิดพออยู่พอกิน เพื่อความพึงพอใจเพื่อให้คุ้มกับการลงทุน หรือเพื่อกำไรผลที่เกิดขึ้นมาทำให้คนมีความสุข ชุมชนเกิดความเข้มแข็งซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน เป็นเศรษฐกิจรากฐานที่มีความสำคัญยิ่งจึงควรส่งเสริมการสร้าง ความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจของชุมชน และสนับสนุนการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

แนวคิดมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่าภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งหมายถึง ความรู้ความสามารถ ความเชื่อที่นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาของมนุษย์ หรือภูมิปัญญา คือพินความรู้ที่สร้างขึ้นโดยคนในสังคมนั้นๆ และคนในสังคมยอมรับรู้ เชื่อถือเข้าใจร่วมกัน ซึ่งได้มีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ต่างๆดังนี้

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544, น.42) ได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาไว้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและ วัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆใน พื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นๆ จาก พื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่น ที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือ แก้ปัญหาได้ ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญา อันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อ การแก้ปัญหาและปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง

คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่นที่ ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ หรือถ่ายทอดต่อกันจากสถาบันต่างๆในชุมชน เช่น จาก สถาบันครอบครัว ความเชื่อและศาสนา การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสถาบันทางสังคม (กฤษณา วงษาสันต์, 2542, น.243)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่ง เป็นการสะสมจากประสบการณ์ชีวิตของชาวบ้านเองหรือจากการได้สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ภูมิ ปัญญาแต่ละด้านได้รับการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานมีการสังเกต ทดลองใช้ ปรับเปลี่ยน แก้ไข ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตประจำวันในแต่ละท้องถิ่นด้วยสติปัญญา ความสามารถ ความเชื่อของ ชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันตามสภาพทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่ แตกต่างกัน เป็นเหตุให้ชุมชนในท้องถิ่นสามารถดำเนินชีวิตสงบสุข สอดคล้องกับวิถีชีวิต อันประกอบด้วย ปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการคือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ภูมิปัญญาชาวบ้านทำให้ ชุมชนในท้องถิ่นในอดีตดำรงอยู่ด้วยความสุขร่มเย็น และสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยมา จนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาความหมายของภูมิปัญญาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาหมายถึง ความรู้ความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้นๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้ตนเองอย่างหลากหลาย ผลผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และ กระบวนการเหล่านี้ได้ถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุคน ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้น ฐานความรู้เดิมของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือความรู้ที่ สะสมสืบทอดกันมา ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านได้คิดเอง ที่นำมาใช้แก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ทำให้ท้องถิ่นสามารถดำรงความเป็นท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆไว้ได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า ซึ่งช่วยจรรโลงชีวิตและวิถีชุมชนของคนในท้องถิ่นให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างสมดุล จึงถือว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น และยังส่งผลต่อการพัฒนาประเทศอีกด้วย ซึ่งได้มีผู้ให้ความสำคัญของภูมิปัญญาไว้ต่างๆ มากมายดังนี้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536, น.3) ได้แบ่งความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการคือ

1. ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาจากความคิดเพียงเท่านั้น แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาว่าชาวบ้านรู้อะไรอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอหากแต่ต้องศึกษาให้รู้ด้วยว่า สิ่งนั้นมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆและวิถีชีวิตชาวบ้านอย่างไร

2. การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจายความรู้ ความรู้นั้นไม่ถูกวางไว้เฉยๆแต่ถูกนำมาใช้เพื่อบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในคนๆหนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้และกระจายความรู้สู่คนในชุมชน

3. การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่มีสถาบันในการถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ดังนั้นหากต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

4. การสร้างสรรค์และปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้านถูกปรับเปลี่ยนตลอดมาโดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง หากเราต้องการศึกษาให้เข้าใจถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเรียนรู้และเข้าใจว่าภูมิปัญญานั้นสร้างสรรค์ขึ้นและได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาอย่างไรบ้าง

การที่องค์การสหประชาชาติได้มีการรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชนในแต่ละท้องถิ่น แสดงให้เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นที่ยอมรับกันถึงคุณค่าในตัวของมันเอง ซึ่งมีลักษณะเป็นสากลและถือว่าเป็นสมบัติของนานาชาติ เป็นตัวแทนของท้องถิ่นของภูมิภาคและของชาติ เพราะมีการผลิตงานขึ้นตามรูปลักษณะที่แตกต่างกันทั้งทางด้านวัฒนธรรม ลักษณะ ความเชื่อและประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นสิ่งที่มีคุณภาพ เนื่องจากสิ่งนั้นต้องเป็นที่ยอมรับกันของคนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นเพื่อดำรงความเป็นท้องถิ่นและความเป็นชาติได้ (วิถนะ จุฑะวิภาต. 2552, น.44)

ภูมิปัญญาชาวบ้านยอมให้ผลสัมฤทธิ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มชนมากกว่าปัจเจกชน ซึ่งสามารถขยายผลสืบส่งอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง คนส่วนใหญ่ของกลุ่มสามารถรับเอาภูมิปัญญานั้นๆเข้าสู่วิถีชีวิตได้อย่างมีระบบ ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงไม่ใช่อภิปรัชญาที่สูงเหนือวิสัยที่ชาวบ้านจะเอาประโยชน์ได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ทรงคุณค่ายิ่งและสืบทอดต่อกันมายาวนานจะค่อยๆซึมซาบเข้าสู่นิสัยการคิดและการกระทำจนกลายเป็นสามัญลักษณะ เป็นขนบนิยมหรือจริยวัตรปกติของคนรุ่นหลัง รากเหง้าของภูมิปัญญา

ชาวบ้านมักเกี่ยวเนื่องกับสถานะตามธรรมชาติที่อยู่ในวิสัยที่จะจัดได้ หรือภาวะที่เกิดจากการกระทำ การสร้างสรรค์ของคนรุ่นก่อนมาใช้ให้เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานหรือปัจจัย4 ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แล้วภูมิปัญญาเหล่านั้นค่อยๆเติบโตเปลี่ยนแปลงเป็นภูมิปัญญาเพื่อจรรโลงจิตใจ เป็นเครื่องประเทืองอารมณ์ อันได้แก่ภูมิปัญญาประเภทงานฝีมือ และศิลปกรรมพื้นบ้าน ตลอดจนคติชาวบ้านที่ถือว่าเป็นความดีความงามตามคติชน (สุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2548)

सार สารทัศนายนท์ (2544, น.17) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณค่าและความสำคัญเพราะ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญของบุคคลและท้องถิ่นนั้น อีกทั้งยังเป็นเครื่องแสดงถึงบุคลิกลักษณะประจำท้องถิ่นนั้นๆ นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นเครื่องกลมเกลารจิตใจมนุษย์ เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข และที่สำคัญภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องให้คนในท้องถิ่นภูมิใจและรักในความเป็นท้องถิ่นของตน อันจะเป็นผลให้ดำรงความเป็นท้องถิ่นนั้นได้ด้วยดีตลอดกาล

จากการศึกษาความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีความสำคัญในด้านการสร้างสรรค์ขึ้นซึ่งเกิดจากความรู้และระบบความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาจากความคิดเพียงเท่านั้น แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆในชุมชนและได้สั่งสมและกระจายความรู้โดยมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ซับซ้อน ดังนั้นหากต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องเข้าใจว่าภูมิปัญญานั้นสร้างสรรค์ขึ้นและได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาอย่างไรบ้างภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะเป็นตัวแทนของท้องถิ่นนั้นๆ ผลงานและภูมิปัญญาที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่นมักเกิดจากลักษณะทั้งทางด้านวัฒนธรรม ลักษณะความเชื่อและประเพณีของท้องถิ่นนั้นๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าและสืบทอดต่อกันมายาวนานจะค่อยๆซึมซาบเข้าสู่นิสัย ความคิดและการกระทำจนกลายเป็นขนบนิยม ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญในการแสดงถึงการดำรงความเป็นท้องถิ่นและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

การถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเป็นเรื่องที่คนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้าง สืบสานหรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญานั้นให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่ หรือมีการประยุกต์ให้ทันสมัย มิฉะนั้นความรู้และภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาอาจขาดการสืบทอดและตายไปในที่สุด

เอี่ยม ทองดี (2542) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญา มีลักษณะเป็นนามธรรม ซึ่งต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

1. ความคิด เป็นสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด ที่เรียกว่า Cognitive System ซึ่งประกอบด้วยระบบประสาท ระบบสมอง และต่อมต่าง ๆ ทำหน้าที่คิดให้แก่ร่างกายและนักมานุษยวิทยาเชื่อว่าทำงานอยู่นอกเหนือจากการบงการของร่างกาย หมายถึง ทั้งส่วนที่เป็นจินตนาการและผลของการวิเคราะห์และ

สังเคราะห์จากสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้เป็นแหล่งสำคัญหรือที่มาของความรู้อันเป็นองค์ประกอบของภูมิปัญญาในลำดับถัดไป

2. ความรู้มีการนำมาใช้ในลักษณะต่างๆ เช่น องค์ความรู้ ภูมิรู้ ปรากฏอยู่ในแนวคิดทฤษฎี ญาณวิทยาที่ว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ การสืบค้นกำเนิดแห่งความรู้ และธรรมชาติของความรู้ การหาคำตอบว่าตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ หรือว่าความรู้เป็นเพียงการพิจารณา เทียบเคียงซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและยังสืบค้นความรู้เรื่องกาล (Time) อวกาศ (Space) เนื้อสาร (Substance) สัมพันธภาพ (Relation) และความเป็นเหตุเป็นผล (Causality) องค์ความรู้เป็นหมวดๆ (Category) ความรู้หรือองค์ความรู้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาที่กล่าวข้างต้น

3. ความเชื่อ เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ มนุษย์แต่ละกลุ่มมีความเชื่อแตกต่างกันไป ซึ่งความเชื่อคือความศรัทธา หรือความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการดำเนินชีวิต และความมั่นคงของสังคม ความเชื่อมีอยู่หลายระดับทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวัน อันเป็นความเชื่อโดยทั่วไป และความเชื่อที่เกี่ยวกับจิตวิญญาณ โลกนี้ โลกหน้า ความดี ความชั่ว นรกสวรรค์ บาปบุญคุณโทษ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่ง ในภูมิปัญญา

4. ค่านิยม คือ สิ่งที่คนสนใจ ความปรารถนาอยากจะมี อยากจะเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ หรือเป็นสิ่งที่บังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ มีความรักและความสุข เมื่อได้เห็นหรือได้สิ่งเหล่านั้นมา ค่านิยมจึงเป็นพื้นฐานของการจัดรูปแบบพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ภายใน และแสดงออกเป็นพฤติกรรมในลักษณะต่างๆ ทั้งทางกาย วาจา และความคิด โดยสรุปค่านิยมก็คือ สิ่งในกลุ่มสังคมหนึ่งๆ เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การกระทำ น่ายกย่อง หรือเห็นว่าถูกต้องดีงาม ค่านิยมเป็นพื้นฐานสำคัญทางภูมิปัญญา เป็นบ่อเกิดพฤติกรรมของบุคคลแต่ละสังคม

สามารถ จันท์สุรย์ (2534) ได้จำแนก การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ 2 ประการ ดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เด็กโดยทั่วไปจะมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งใกล้ตัว กิจกรรมการถ่ายทอดต้องเริ่มจากง่าย ไปถึงความซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่นการเล่านิทาน การลองทำ การเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนาซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านต่างๆมาพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรง บอกเล่าโดยพิธีสู่ขวัญ พิธีทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ เช่น การแต่งงานของท้องถิ่น จะมีขั้นตอนมีคำสอนที่ผู้ใหญ่คู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้ง รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอด

ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญานั้น โดยธรรมชาติแตกต่างจากความรู้สากลอย่างฟิสิกส์ เคมี ชีวะ คณิตศาสตร์ อะไรต่างๆที่เรียนกันเป็นพันวิชา ฉะนั้นอย่าสถาปนาให้ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ไร้เรียนกัน

เหมือนในระดับอุดมศึกษา มีการจัดเป็นหน่วยกิต ถ้าทำอะไรอย่างนั้น ภูมิปัญญาก็เหมือนตายแล้ว แต่ต้องปล่อยให้ไปไปตามธรรมชาติอยู่กับคน และเมื่อเราตั้งฐานข้อมูลได้แล้ว ก็ต้องสะท้อนกลับไป (feedback) ให้คนได้กิน ได้ใช้ ได้อยู่ ได้สานต่อ ได้ปรับแก้ให้มีผลต่อไป (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2546)

จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นสรุปได้ว่า กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากความคิดซึ่งจะเป็นแหล่งสำคัญหรือที่มาขององค์ความรู้ เมื่อมนุษย์มีองค์ความรู้แล้วมนุษย์ยังมีความเชื่อซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมมนุษย์แต่ละกลุ่มมีความเชื่อแตกต่างกัน และนอกจากนั้นยังมีค่านิยม คือ สิ่งที่มีมนุษย์สนใจ ความปรารถนาอยากจะมี อยากจะเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ การที่มนุษย์มีองค์ความรู้ ความเชื่อและค่านิยมนั้นนำไปสู่กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยถ่ายทอดได้หลายรูปแบบตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นนั้นๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยได้เน้นศึกษางานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีรายละเอียดดังนี้

การศึกษาของพรสวรรค์ มณีทอง (2544) ได้ศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีพื้นบ้านวงสะล้อ ซอ ซึงของปราชญ์ชาวบ้าน บ้านแม่ตา ตำบลปงดอน อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง โดยวิธีการสำรวจวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน สอบถามประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้าน ด้วยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปของวงสะล้อ ซอ ซึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านให้กับลูกศิษย์ พบว่า ดนตรีพื้นเมืองสะล้อ ซอ ซึง เป็นดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นภาคเหนือเป็นกลิ่นอายที่บ่งบอกถึงความเป็นรากเหง้า วิถีชีวิตอันอ่อนโยน มีน้ำใจ แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลง ทำให้วิถีชีวิตของคนบ้านแม่ตาเปลี่ยนแปลงไปด้วย ผู้คนไม่ค่อยให้ความสำคัญกับดนตรีพื้นบ้าน เด็กและเยาวชนมองดนตรีพื้นบ้านว่าเป็นเรื่องไม่ทันสมัย พบว่าในหมู่บ้านมีผู้สูงอายุที่เล่นดนตรีพื้นบ้านอยู่บ้างเพียง 7 คน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีพื้นบ้านวงสะล้อ ซอ ซึง จึงได้เกิดกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการถ่ายทอดจากปราชญ์ผู้มีความชำนาญและมีประสบการณ์ในการเล่นดนตรีพื้นบ้านสู่เด็กนักเรียนผู้มีความสนใจและเห็นคุณค่าความสำคัญของดนตรีพื้นบ้าน ในกระบวนการสอนดังกล่าว ปราชญ์ชาวบ้านได้ใช้วิธีการสอนแบบสาธิตแล้วให้นักเรียนปฏิบัติตาม โดยปราชญ์ชาวบ้านจะสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและปฏิบัติตามได้ทุกขั้นตอน แต่ในเบื้องต้นปราชญ์ชาวบ้านได้สร้างความคุ้นเคยกับนักเรียนด้วยการล้อมวงสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์การเล่นดนตรีพื้นบ้าน รวมทั้งบรรเลงเพลงให้นักเรียนได้ฟัง นอกจากนี้ยังมีการไหว้ครู เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อครูบาอาจารย์ กระบวนการนี้ถือเป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษที่สอนให้เรามีสัมมาคารวะ มีความอ่อนน้อม ในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน

อาศัยการเลียนแบบ ฝึกฝน และทำซ้ำ เพื่อให้เกิดความชำนาญ ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเป็นสิ่งซับซ้อนก่อให้เกิดการหวงแหน การอนุรักษ์ฟื้นฟู ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสล้อ ซอ ซึ่ง คงอยู่คู่รุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป

จากการศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกระเปาะดินเผาในจังหวัดสงขลาของ อุษณีย์ เสือดี (2549) โดยวิธีการสัมภาษณ์ช่างพื้นบ้านและการสอบถามความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาระดับชั้นม.1-ม.3 พบว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกระเปาะดินเผาในจังหวัดสงขลาเกิดจากช่างพื้นบ้านมีความใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม การได้คลุกคลีคุ้นเคยทำให้เกิดการเรียนรู้ซึมซับไปในตัว ช่างต้องการสืบทอดงานอันเป็นมรดกของท้องถิ่น และครอบครัวมีความภูมิใจในวิชาชีพของบรรพบุรุษและมีความต้องการปัจจัยในการดำเนินชีวิตอันเป็นแรงผลักดันที่ต้องการจะถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกระเปาะดินเผา กระบวนการถ่ายทอดมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ปฏิบัติได้จริง และรู้คุณค่าของงาน รูปแบบการเรียนรู้คือการลงมือทำจริง การฝึกฝนด้วยตนเอง การฝึกฝนจากผู้รู้ ผู้ชำนาญ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผู้เรียนและผู้สอนต้องมีความพร้อมทางด้านจิตใจที่ดี เรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ เทคนิคในการถ่ายทอดคือ การทำให้ผู้เรียนมีความศรัทธาต่อวิชาชีพ การตั้งใจให้เกิดความสนใจ ผลที่เกิดจากการถ่ายทอด คือช่างที่มีความรู้ ความชำนาญ มีความภูมิใจ และผูกพันกับชุมชนและครอบครัว สามารถสืบทอดการทำงานสืบต่อกันจากบรรพบุรุษ ชุมชนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น สังคมภายนอกยอมรับและยกย่อง ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดคือ ผู้ถ่ายทอดส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ผู้รับการถ่ายทอดจากความสนใจและไม่เห็นคุณค่า เนื่องด้วยความเจริญทางด้านเทคโนโลยี วัตถุดิบในการผลิตขาดแคลน และการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มีความต่อเนื่องและจริงจัง

ธัญยาภรณ์ โพธิกาวิณ (2553, น.230-252) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีประเภทขลุ่ยและแคนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรีโดยการลงพื้นที่และการสัมภาษณ์ระดับลึก ซึ่งผลการวิจัยพบว่ากระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีขลุ่ยและแคนแบบดั้งเดิม แบ่งเป็น 3 ด้าน 1)ด้านครอบครัว ประกอบด้วย การเห็นการทำเครื่องดนตรีของครอบครัว การช่วยงานของครอบครัว การถ่ายทอดโดยตรง และการเรียนรู้ในหมู่เครือญาติ 2) ด้านชุมชน ประกอบด้วย การสังเกตและการจดจำ การเป็นลูกมือช่วยงาน การฝึกปฏิบัติจริง 3) ด้านพิธีกรรม ประกอบด้วย การต่อเพลงในชุมชน ทำให้มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีขลุ่ย และแคนในระบบโรงเรียน กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีขลุ่ย และแคนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคูบัว ประกอบด้วย

- 1) ความเข้มแข็งด้านสังคม ได้แก่ระบบเครือญาติ พิธีกรรมทางสังคม ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน
- 2) ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณีของชุมชน ความสัมพันธ์ในพิธีกรรม 3) ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ พิธีกรรมการผลิต การช่วยเหลือเกื้อกูลในวิถีการผลิต การปรับตัวของชุมชนในระบบเศรษฐกิจ เพื่อการค้า การพัฒนาชุมชนจากภูมิปัญญาด้านดนตรี

การศึกษาของ กฤตภัค ทองสุพิมพ์ (2553, น. 83-85) ถึงการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ กลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูปสุกร ในเขตเทศบาลนครปฐมโดยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการอาชีพที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์แปรรูปสุกรและวิธีการสังเกต พบว่า กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์แปรรูปสุกรในเขตเทศบาลนครปฐมประกอบด้วยปัจจัยดังนี้ 1. แรงจูงใจในการเรียนรู้จำแนกได้ 5 ประการ ได้แก่ สภาพแวดล้อม การสนับสนุนจากผู้ใหญ่ แรงจูงใจด้านเศรษฐกิจ ความสนใจและความชอบส่วนตัว 2. ลักษณะการเรียนรู้จำแนกได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษ การเรียนรู้จากการดัดแปลง การเรียนรู้จากการเลียนแบบ 3. รูปแบบการถ่ายทอดเป็นการถ่ายทอดภายในครอบครัว 4. วิธีการถ่ายทอด จำแนกได้ 4 วิธี ได้แก่ การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การให้ปฏิบัติจริง การบอกกล่าวและแนะนำ การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร 5. ปัญหาอุปสรรคในการถ่ายทอดและเรียนรู้ ด้านผู้ถ่ายทอดคือ ไม่มีเวลาถ่ายทอด คนรุ่นใหม่มีการศึกษาสูงจึงเลือกประกอบอาชีพอื่น ภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์แปรรูปสุกรและการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ มีกรรมวิธีการผลิตที่มีความเป็นอัตลักษณ์ ลักษณะเฉพาะ สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์แบบใหม่ แต่ยังคงความเป็นท้องถิ่นเช่นเดิม

การศึกษาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมสาเกต : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหม บ้านห้วยหลิม ตำบลมะบ้า กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ของประพิมพ์พรรณ วรรณ (2552) พบว่า แนวทางการอนุรักษ์การทอผ้าไหมสาเกตควรพัฒนาลายผ้าไหมที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยองค์การบริหารส่วนตำบลมะบ้า ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านห้วยหลิมจำนวนมากขึ้น จัดฝึกอบรมหรือศึกษาดูงานเพื่อหาวิธีการใหม่ๆ ในกระบวนการผลิต ควรส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลมะบ้าทุกคนได้แต่งการด้วยผ้าไหมสาเกตและผ้าไหมมัดหมี่สวดลายอื่นๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมรายได้แก่กลุ่มทอผ้า ควรให้การสนับสนุนและประสานงานกับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนเพื่อให้มีการนำผ้าไหมสาเกตไปจัดแสดงงานเทศกาลต่างๆ ควรจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการทอผ้าไหมเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อเป็นแนวทางในการปลูกฝังวัฒนธรรมการทอผ้าไหมแก่เด็กและเยาวชน ควรมีการถ่ายทอดการทอผ้าไหมสาเกตให้แก่ลูกสาวหลานสาว เพื่อปลูกฝังให้มีความรักในการทอผ้าไหม และภูมิใจในอาชีพการทอผ้าไหม

ปรียาพร บุชบา (2552) ได้ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาผ้าทอกระเหรี่ยงจังหวัดราชบุรีเพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญา รวมทั้งค้นหาเอกลักษณ์ของผ้าทอกระเหรี่ยง จังหวัดราชบุรี และหาแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาผ้าทอกระเหรี่ยงไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวกระเหรี่ยง จังหวัดราชบุรีพบว่า องค์ความรู้และภูมิปัญญาผ้าทอกระเหรี่ยงจังหวัดราชบุรีได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ เริ่มตั้งแต่การปลูกฝ้ายและย้อมสีธรรมชาติด้วยวัสดุในท้องถิ่น แต่ปัจจุบันขั้นตอนการเตรียมเส้นด้ายจากฝ้าย และการย้อมสีได้สูญหายไปจากชุมชน เนื่องจากมีกระบวนการและขั้นตอนที่ยุ่งยาก จึงได้เปลี่ยนมาใช้ไหมสำเร็จรูปหรือไหมประดิษฐ์ แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้า ควรจัดกิจกรรมเกี่ยวกับอารอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เพื่อส่งเสริมการใช้ผ้าทอกระเหรี่ยงในกิจกรรมต่างๆ จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นโดยเชิญช่างฝีมือทอเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ผ้าทอกระเหรี่ยงในโรงเรียน อนุรักษ์วิธีการทอผ้าแบบดั้งเดิมเพื่อรักษาเอกลักษณ์ของผ้าทอท้องถิ่นไว้ สร้างความตระหนักใน

ชุมชนให้เห็นความสำคัญของผ้าทอที่มีต่อวิถีชีวิต และยกย่องช่างทอผ้าให้เกิดความภูมิใจในอาชีพ ส่วนแนวทางการฟื้นฟู ควรเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ รมรณรงค์การใช้ผ้ากะเหรี่ยง พัฒนาเชิงอาชีพและเศรษฐกิจและหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนงบประมาณ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

อรุณี เกรียงเรือง (2554) ได้ศึกษาแนวทางในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อศึกษาความสำคัญและแนวคิดของการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นและเพื่อเสนอแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้นเนื่องจากหลายปัจจัยหลายประการ เช่น ประเทศไทยไม่มีกฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ครอบคลุมภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกประเภท ไม่มีการบริหารจัดการบูรณาการฐานข้อมูลให้ดีและมีระบบ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม อาหาร และวัฒนธรรม ทำให้ประเทศสูญเสียผลประโยชน์ ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ รัฐบาลควรผลักดันออกกฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีการบูรณาการฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการอ้างสิทธิความเป็นเจ้าของและช่วยป้องกันผู้อื่นมิให้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยมิชอบ ดังนั้น รัฐบาลจึงควรผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อให้มีระบบกรคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ

ทัศนีย์ อารมณกุลเลี้ยง (2556) ได้ศึกษาถึงเส้นทางการสืบสานภูมิปัญญาอาหารล้านนาสู่ความยั่งยืนเพื่อศึกษาแนวทางในการสืบสานและธำรงรักษาภูมิปัญญาอาหารล้านนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา มี ๓วิถีทาง คือ ทางวัฒนธรรม ทางความเชื่อ ค่านิยม และทางทักษะวิธีการ แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาล้านนา มี 4องค์ประกอบคือ 1)ด้านผู้ถ่ายทอด โดยใช้วิธีการจัดทำระบบฐานข้อมูล การสร้างโอกาสหรือจัดเวทีในการแสดงออก การเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชน2) ด้านผู้รับการถ่ายทอด ใช้วิธีการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้คนในท้องถิ่น และการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาอาหารล้านนา 3)ด้านกระบวนการถ่ายทอด ใช้การสาธิต การคิดร่วมกัน การสร้างสรรค์ และการแบ่งปัน 4)ด้านผลการถ่ายทอด เน้นการศึกษาค้นคว้า การอนุรักษ์ฟื้นฟู และการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาอาหารล้านนา

แนวคิดการจัดการความรู้ของชุมชน

การจัดการความรู้เริ่มได้รับความนิยมในสังคมไทยมาประมาณ 10 ปีนี้โดยเป็นเครื่องมือทางวิชาการที่บริษัทโรงงานหน่วยราชการและมหาวิทยาลัย ได้กำหนดค้นหาสร้างความรู้ใหม่ประยุกต์ความรู้ต่างๆเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำความรู้ของคนในชุมชนและความรู้ต่างๆที่รวบรวมไว้เป็นเอกสารมาใช้ประโยชน์ในองค์กรจนทำให้องค์กรต่างๆเหล่านี้ประสบผลสำเร็จมากขึ้นแต่สำหรับชุมชนชนบทไทยแล้วเรื่องการจัดการความรู้เป็นเรื่องใหม่เป็นเครื่องมือทางวิชาการที่คนในชุมชนโดยทั่วไป กว่า 8 หมื่นชุมชนยังไม่ได้สัมผัสและยังไม่ได้ทดลองนำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรเพื่อนำไปสู่ความสุข

การนิยามความหมายของความรู้

ในส่วนของการนิยามความหมายความรู้พบว่ามีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ Raj Madhu (1996) ได้นิยามความหมายของความรู้ไว้ว่า เป็นข้อเท็จจริง และความเชื่อที่บุคคลได้รับจากการศึกษาและประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Sharratt and Usoro (2003) อธิบายไว้ว่าความรู้เป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงระหว่างความเข้าใจตลอดจนถึงการให้ข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจน ในขณะที่ Sallis and Jones (2002) มองว่าความรู้เป็นทรัพย์สินที่มีค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่งขององค์กร สำหรับการสร้างสรรค์และเพิ่มคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ และบริการ ซึ่งต้องอาศัยการจัดการความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม ในการนำความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลหรือความรู้ที่ไม่ชัดเจน กับความรู้ภายนอกหรือความรู้ชัดเจนมาใช้ในการพัฒนาองค์กร ซึ่งองค์กรต้องตระหนักว่า ความรู้เป็นสิ่งขับเคลื่อนเพื่อนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ และผู้นำองค์กรต้องเห็นคุณค่าของการจัดการและการสร้างสรรค์ความรู้เพื่อประโยชน์ในการเพิ่มพูนประสิทธิภาพขององค์กร ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Drucker (2007) ที่มีมุมมองว่าความรู้เป็นทรัพยากรที่สามารถกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อให้องค์กรสามารถสร้างรายได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน

ประเภทของความรู้

ในการแบ่งประเภทของความรู้มีนักวิชาการหลายท่านได้จำแนกประเภทของความรู้เป็นหลายมิติดังนี้

Marquardt (1996) ได้แบ่งประเภทของความรู้ออกเป็น 2 มิติคือ

1. ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์ หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่างๆ เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางครั้ง จึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม

2. ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่างๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่างๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม

ส่วนในงานศึกษาของ Raj (1996) ได้จำแนกความรู้ออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. ความรู้เชิงประจักษ์ (Empirical Knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดจากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ความรู้ประเภทนี้ได้มีความพยายามแปลงให้อยู่ในรูปที่สามารถจัดการได้ด้วยเทคโนโลยี

2. ความรู้เชิงวิเคราะห์ (Analytical Knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดจากการใช้ตรรกะเป็นเครื่องมือในการอนุมานจากฐานความรู้ที่มีอยู่เดิม

3. ความรู้เชิงทฤษฎี (Theoretical Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ในลักษณะที่เป็นนามธรรมโดยการใช้สัญชาตญาณและการหยั่งรู้ โดยอาศัยจิตที่ได้รับการฝึกฝนอย่างเสมอ

4. ความรู้เชิงปทัสสถาน (Normative Knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดจากการใช้ปทัสสถานและค่านิยมของสังคมเป็นตัวกำหนด ไม่สามารถใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือได้

Choo (2000) ได้จำแนกความรู้ออกเป็น 3 มิติคือ

1. ความรู้โดยนัย (Tacit หรือ Implicit Knowledge) เป็นความรู้เฉพาะตัวที่เกิดจากประสบการณ์ การศึกษา การสนทนา การอบรม ความเชื่อ เจตคติของแต่ละบุคคล เป็นความรู้บวกกับสติปัญญาและประสบการณ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์รวมของความรู้ของแต่ละบุคคล จะไม่หยุดนิ่งมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ของการใช้ความรู้ของแต่ละคน ซึ่งเป็นความรู้ที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เมื่อมีการปฏิบัตินาน ๆ จนเกิดความชำนาญ ความรู้ประเภทนี้เป็นความรู้ไม่เป็นทางการไม่ได้จัดระบบ สามารถแลกเปลี่ยนเล่าสู่กันฟังได้ สามารถถ่ายทอดแบ่งปันความรู้ได้ และสามารถสังเกตและเลียนแบบได้ ซึ่งองค์กรต้องพยายามปรับเปลี่ยนความรู้โดยนัย ให้เป็นความรู้ที่ปรากฏเพื่อเป็นความรู้ที่ฝังกับองค์กร (Embedded Knowledge) ไม่ยึดติดกับตัวบุคคล

2. ความรู้ที่ปรากฏ (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลออกมาในรูปของบันทึกในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งก็คือสารสนเทศนั่นเอง เช่น หนังสือ บทความ เอกสารมาตรฐาน ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ ความรู้ที่ปรากฏถือได้ว่ามีการใช้สัญลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด ภาษาเขียน เพื่อบันทึกความรู้นั้น ทำให้คนเข้าใจได้กว้างขวาง และสะดวกยิ่งขึ้น ความรู้ที่มีการสะสมกันมานานเป็นความรู้ที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ

3. ความรู้ที่เกิดจากวัฒนธรรม (Culture Knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดจากความเชื่อศรัทธาซึ่งเกิดจากผลสะท้อนกลับของตัวความรู้ และสภาพแวดล้อมขององค์กร องค์กรที่มีการพัฒนามาเป็นระยะเวลานาน จะมีการพัฒนาความเชื่อร่วมกันในเรื่องที่เกี่ยวกับบรรทัดฐานขององค์กร ความสามารถหลักขององค์กร (Core Competency) ซึ่งก็คือวัฒนธรรมขององค์กร

วงจรรความรู้ (Knowledge Spiral: SECI Model)

วงจรรความรู้เกิดจากการคิดค้นของ Nonaka and Takeuchi (2004) ได้อธิบายไว้ว่า ความรู้ในลักษณะที่เป็น Tacit Knowledge และ Explicit Knowledge สามารถปรับเปลี่ยนสถานะระหว่างกันได้ตลอดเวลา โดยผ่านกระบวนการ Knowledge Spiral: SECI Model เกิดเป็นความรู้ 4 รูปแบบดังนี้ (ผู้เกียรติ ญาติเสมอ. 2559)

1. Socialization เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนผ่านการแบ่งปันความรู้ และประสบการณ์ อันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมเดียวกัน โดยที่บุคคลสามารถรับความรู้ที่

อยู่ในตัวตนได้จากการสังเกต ลอกเลียนแบบ การปฏิบัติ ของผู้ที่สื่อสารระหว่างกัน การพูดคุยระหว่างกัน
อย่างไม่เป็นทางการ การประชุมพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์

2. Externalization เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนไปเป็น
ความรู้เด่นชัด ขั้นตอนนั้นนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการสร้างความรู้ เพราะเป็นขั้นที่ความรู้ที่อยู่ใน
ตัวตนถูกทำให้ชัดเจน โดยการเปรียบเทียบใช้ตัวอย่างหรือตั้งสมมติฐาน

3. Combination เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่เด่นชัด นั่นคือทำให้
ความคิดต่าง ๆ เป็นระบบ จนกลายเป็นความรู้ที่นำมาารวมกัน เกิดจากการแลกเปลี่ยนของบุคคลเป็นหลัก
รวมกับความรู้ที่ผ่านสื่อหรือช่องทางความรู้ต่าง ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเอกสารการประชุม การสนทนาทาง
โทรศัพท์ หรือเครือข่ายการติดต่อสื่อสารทางคอมพิวเตอร์ ดังนั้นความรู้ใหม่ในกระบวนการนี้จึงต้องมีการ
จัดหมวดหมู่ความรู้ให้ชัดเจน

4. Internalization เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่เด่นชัด ไปเป็นความรู้ที่อยู่ใน
ในตัวตนจากความรู้ต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับ ทั้งที่เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวตนและความรู้ที่เด่นชัดก็จะรวมกัน
กลับไปเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวตนที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลนั้นอีกครั้งหนึ่ง นั่นคือเป็นการนำความรู้จาก Explicit
Knowledge กลับเข้าไปเป็นความรู้ Tacit Knowledge คือการนำความรู้ที่เรียนรู้มาไปปฏิบัติจริง เช่น
หัวหน้างานเขียนคู่มือการปฏิบัติงาน (เป็น Explicit) เมื่อลูกน้องอ่านแล้วสามารถทำงานได้ จะเกิดเป็น
ความรู้ประสบการณ์อยู่ในตัวลูกน้อง

ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ในองค์กร หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งกระจัด
กระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้
และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถ
ในเชิงแข่งขันสูงสุด

กระบวนการจัดการความรู้

สำนักงาน ก.พ.ร.และ สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2548, น.5) ได้อธิบายถึงกระบวนการ
จัดการความรู้ (Knowledge Management Process) ไว้ว่า เป็นกระบวนการแบบหนึ่งที่จะช่วยให้องค์กร
เข้าใจถึงขั้นตอนที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ หรือพัฒนาการของความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายใน
องค์กร ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การบ่งชี้ความรู้ เช่น พิจารณาวินิจฉัยทัศน/พันธกิจ/เป้าหมาย คืออะไร และเพื่อให้บรรลุ
เป้าหมาย เราจำเป็นต้องรู้อะไร ขณะนี้เรามีความรู้อะไรบ้าง อยู่ในรูปแบบใด อยู่ที่ใคร

2. การสร้างและแสวงหาความรู้ เช่น การสร้างความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอก รักษาความรู้เก่า กำจัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว

3. การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ เป็นการวางโครงสร้างความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต

4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ เช่น ปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน ใช้ภาษาเดียวกัน ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์

5. การเข้าถึงความรู้ เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้นั้นเข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ web board บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำได้หลายวิธีการ โดยกรณีเป็น Explicit Knowledge อาจทำเป็นเอกสาร ฐานความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ หรือกรณีเป็น Tacit Knowledge อาจจัดทำเป็นระบบข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัว เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น

7. การเรียนรู้ ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น เกิดระบบการเรียนรู้จากการสร้างองค์ความรู้ นำความรู้ไปใช้ เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ หมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง

ในงานศึกษาของรังสรรค์ เนียมสนิท (2555) กล่าวว่ากระบวนการ หรือวิธีการที่ใช้จัดการกับความรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กร ซึ่งจะประกอบด้วย 5 กระบวนการด้วยกันคือ

1. การกำหนดองค์ความรู้ (Define) คือ การกำหนดองค์ความรู้ที่จำเป็น หรือมีความสำคัญกับองค์กร ไม่ว่าจะเป็ความรู้สำหรับการปฏิบัติงานในแต่ละหน้าที่ ความรู้ที่ใช้เพื่อตอบสนองต่อกลยุทธ์ ความรู้หลักขององค์กร (Core Competency) ความรู้ที่ใช้ในการสร้างความแตกต่าง รวมถึงการสำรวจและค้นหาว่าองค์ความรู้ที่จำเป็นและต้องการนั้นมีอยู่หรือไม่ในองค์กร ถ้ามี อยู่ที่ใคร และความรู้ที่จำเป็นตัวใดที่เรายังขาด ซึ่งอาจดำเนินการโดย การทำแผนที่ความรู้, การวัดสมรรถนะและการปฏิบัติงาน การกำหนดทุนทางปัญญา การกำหนดสมรรถนะหลักการกำหนดสมรรถนะของคนในแต่ละตำแหน่งงาน และการกำหนดหน้าที่ในแต่ละตำแหน่งงานเป็นต้น

2. การสร้างองค์ความรู้ (Create) คือ การจัดหา หรือสร้างความรู้มาเติมเต็มส่วนที่องค์กรยังขาดหายไป โดยอาจสร้างหรือต่อยอดจากความรู้ที่มีอยู่เดิม เรียนรู้จากประสบการณ์ หรือการจัดหาความรู้จากแหล่งภายนอก ซึ่งอาจทำได้โดย การจ้างที่ปรึกษา, การเรียนและการฝึกอบรม, การทำวิจัย, การค้นหาแนวปฏิบัติที่ดี และการเทียบเคียงเป็นต้น

3. การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ (Capture) คือ การจัดเก็บความรู้ที่มีทั้ง ความรู้ฝังลึก และความรู้ชัดแจ้ง ให้อยู่ในรูปของฐานความรู้ (ทุนองค์กร) ที่มีการจัดระเบียบ โครงสร้าง ให้ง่ายต่อการสืบค้น ค้นคืน แบ่งปัน และยกระดับ ซึ่งส่วนใหญ่นิยมใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร และสารสนเทศเข้ามา

ช่วยในการจัดการ เช่น ฐานข้อมูลแนวทางปฏิบัติที่ดี, สมุดหน้าเหลืองผู้เชี่ยวชาญ, ฐานความรู้ และคู่มือการปฏิบัติงาน เป็นต้น

4. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Share) คือ การกระจาย แบ่งปัน แลกเปลี่ยน ความรู้ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยช่องทาง และรูปแบบที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น การจัดบอร์ดประชาสัมพันธ์, จัดหมายข่าว, กระดานข่าว ยังรวมถึงการจัดสถานที่ ที่เปิดโอกาสให้พนักงานได้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เช่น การจัดงาน Expo วิชาการเวทีสัมมนาการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และ Show & Share เป็นต้น

5. การใช้ความรู้ (Use) คือ การนำความรู้มาใช้ประโยชน์ หรือนำไปสู่การปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนางาน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างนวัตกรรม การพัฒนาความรู้ความสามารถของคน และการตัดสินใจ

Kucza (2016) นำเสนอรูปแบบของกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) ไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. เป็นการระบุถึงความต้องการของความรู้ (Identification of Need for Knowledge) ซึ่งประกอบด้วย การระบุ และการกำหนดความต้องการ

2. การคัดเลือกความรู้ (Knowledge Pull) จุดประสงค์หลักของการจัดการความรู้คือการแบ่งปันความรู้ ประกอบด้วย การสร้างเกณฑ์ในการสืบค้น การค้นหาผู้ที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ การประเมินผู้ผ่านการคัดเลือก คัดเลือกผู้ และการปรับตัวของผู้ที่ถูกคัดเลือก

3. การส่งมอบความรู้ (Knowledge Push) เป็นกระบวนการส่งมอบความรู้ไปให้ผู้ที่ต้องการ ประกอบด้วย การย่อยคือ การแจ้งหรือประกาศให้ทราบถึงความรู้ และการแบ่งปันความรู้ในโอกาสต่าง ๆ

4. การสร้างความรู้ (Creation of Knowledge) มีกระบวนการย่อย 6 ประการคือ การระบุถึงความคิดใหม่ ๆ การประเมินถึงความคิดใหม่ ๆ การรวบรวมผู้ที่อยู่ในข่ายที่มีความคิดใหม่ ๆ การประเมินผู้ที่อยู่ในข่ายที่มีความคิดใหม่ ๆ การคัดเลือกผู้ที่อยู่ในข่ายที่มีความคิดใหม่ ๆ และการสร้างความรู้

5. การรวบรวมและจัดเก็บ (Knowledge Collection and Storage) การระบุถึงความรู้ การประเมินความรู้ การออกแบบสิ่งที่ใช้เก็บความรู้ การบูรณาการความรู้ และการปรับปรุงแผนความรู้ให้ทันสมัย

6. การปรับปรุงความรู้ (Knowledge Update) เป็นการปรับปรุงความรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ความต้องการที่ไม่หยุดนิ่ง มีกระบวนการย่อย 3 ประการคือ การระบุถึงความเปลี่ยนแปลง การประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง และการปรับปรุงความรู้ให้ทันสมัย

เครื่องมือที่ช่วยในการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ประกอบด้วย กระบวนการหลักๆได้แก่การค้นหาความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ใหม่การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ การประมวลผลและกลั่นกรองความรู้การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้สุดท้ายคือ การเรียนรู้ และเพื่อให้มีการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร เครื่องมือหลากหลายประเภทถูกสร้างขึ้นมานำไปใช้ในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ (กู่เกียรติ ญาติเสมอ, 2559)

ประโยชน์ของการจัดการความรู้

ประโยชน์ของการจัดการความรู้มีดังนี้ (กู่เกียรติ ญาติเสมอ. 2559)

1. ปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพและเพิ่มผลผลิตให้กับทุกส่วนขององค์กร
2. สร้างนวัตกรรมและการเรียนรู้ ส่งเสริมให้แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความรู้อย่างเต็มที่
3. เพิ่มคุณภาพและลดรอบเวลาในการให้บริการ
4. ลดค่าใช้จ่าย โดยกำจัดกระบวนการที่ไม่สร้างคุณค่าให้กับงาน
5. ให้ความสำคัญกับความรู้ของบุคลากรและให้ค่าตอบแทนและรางวัลที่เหมาะสม

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการความรู้

ชมภูนุช หุ่นนาค ศิริวิวัฒน์ เปลี่ยนบางยาง และวรรณรัตน์ อัสวเดชาชาญยุทธ์ (2559) ศึกษาการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ พบว่า กระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนบ้านโหนดชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า ได้แก่ 1) การระบุความต้องการของความรู้มุ่งเน้นไปที่กระบวนการของการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหลัก 2) การคัดเลือกความรู้ เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ กระบวนการคิด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การลงมือทำซ้ำ ๆ ร่วมกันของคนในชุมชน 3) การส่งมอบความรู้ มีการแบ่งปันความรู้ในโอกาสต่าง ๆ มีลักษณะไม่จำกัดรูปแบบ และไม่เน้นความเป็นทางการ 4) การสร้างความรู้ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง และสภาพของบริบทชุมชน โดยการลองผิดลองถูก และลงมือปฏิบัติจริง 5) การรวบรวมและจัดเก็บความรู้ พบว่า กลุ่มต้องพัฒนาและออกแบบสิ่งที่ใช้เก็บความรู้ 6) การปรับปรุงความรู้ เน้นมีการพัฒนาความรู้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ

เสาวรส ไพจิตร (2556) ศึกษาการจัดการความรู้ชุมชนเพื่อสืบสานอาชีพท้องถิ่นศึกษา: กลุ่มอาชีพสตรีทำผ้าปาเต๊ะบ้านคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ สาขาวิชาพัฒนาอาชีพศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มอาชีพสตรีทำผ้าปาเต๊ะมีแนวคิดการผลิตผ้าปาเต๊ะมาจากสมาชิกในชุมชนที่มีการนุ่งผ้าปาเต๊ะในชีวิตประจำวัน มีการสืบทอดมาจากบรรพ

บุรุษหลายชั่วอายุคน ทำให้เกิดการผลิตผ้าปาเต๊ะขึ้นในชุมชนโดยมีการคิดค้นใช้ลายผ้าจากธรรมชาติ และเกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งความรู้ด้านต่าง ๆ ส่วนใหญ่ได้จากการศึกษาดูงานจังหวัดนราธิวาส และอาศัยประสบการณ์ การดำเนินงานของกลุ่มการจัดการความรู้ชุมชนพบว่า ความรู้ได้จากการศึกษาดูงานการอบรม สัมมนา และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพูดคุยภายในกลุ่ม นำความรู้ที่สมาชิกในกลุ่มได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน นำไปประยุกต์ใช้ในงานของกลุ่ม การถ่ายทอดความรู้ และใช้ประโยชน์ให้กับคนในชุมชนโดยการเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนโดยการสาธิตให้ผู้ที่จะเข้ามาในกลุ่ม

ปัญหาในการจัดการความรู้ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มอาชีพสตรีทำผ้าปาเต๊ะ ยังขาดฐานข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้และมีความจำกัดในด้านเวลาในการเพิ่มพูนความรู้ ทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ได้น้อยลง ซึ่งทางกลุ่มยังไม่มีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบของเอกสาร ส่วนใหญ่จะใช้การถ่ายทอดความรู้ภายในกลุ่ม ส่วนความรู้ภายนอกกลุ่มอาชีพสตรีทำผ้าปาเต๊ะเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน และคนภายนอกชุมชนที่สนใจเกี่ยวกับเรียนรู้กระบวนการทำผ้าปาเต๊ะ แนวทางในการจัดการความรู้ชุมชนคือ การจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้กับสมาชิกในกลุ่มอาชีพสตรีทำผ้าปาเต๊ะ ควรการจัดเวทีที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม และภายนอกกลุ่ม และการประกวดผ้าปาเต๊ะอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง กลุ่มอาชีพสตรีทำผ้าปาเต๊ะควรตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบเอกสารสร้าง ควรตระหนักถึงความสำคัญของอาชีพการทำผ้าปาเต๊ะในชุมชน และเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มได้มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้

แนวคิดมิติชุมชนเกื้อกูล

แนวคิดทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดมิติชุมชนเกื้อกูล

ทุนทางสังคมที่ปรากฏในระยะแรกๆ ยังไม่ชัดเจนมากนัก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2540 จึงมีการนำมาใช้มากขึ้นภายหลังจากที่ได้มีการจัดตั้งสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) โครงการของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมดังกล่าว ได้พยายามทำให้สังคมไทยหันกลับไปมองคุณค่าที่มีอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นทุนเดิมแต่ถูกมองข้ามไป ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวบุคคล เช่นความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นต้น หรือเป็นสิ่งที่อยู่ในชุมชนและได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพชน เช่น ภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เป็นศักยภาพในการพัฒนาชุมชน เช่น ผู้นำ กลุ่ม องค์กรประชาชน เครือข่าย เป็นต้น อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาตามปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น “ทุนทางสังคม” ถือว่าปรากฏในประเทศไทยมาช้านานแล้วเพียงแต่ไม่ถูกเรียกอย่างเป็นทางการนอกจากนี้ยังได้เสนอมุมมองของทุนทางสังคมในเรื่องของความสัมพันธ์ของคนที่มีทั้งในแนวราบและแนวตั้ง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ และค่านิยมในการตอบแทนบุญคุณ รวมถึงค่านิยมและบรรทัดฐานที่สังคมยึดถือที่มีผลต่อวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน เครือข่ายและประชาสังคม ซึ่งทุนทางสังคมเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติในแต่ละ

สังคม เป็นเรื่องของระบบคิดของคนในสังคม ที่จะส่งผลถึงวิถีปฏิบัติในหมู่ประชาชนที่จะสร้างประโยชน์ร่วมกันในด้านต่างๆ ทูทางสังคมจึงมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจ เช่น การลดต้นทุน หรือสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้ ทูทางสังคมอาจมองในมิติของระบบและกระบวนการทางสังคม โดย ทูทางสังคมเป็นเรื่องของระบบคิดและอยู่ในรูปของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกัน ความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของ และความเป็นชุมชนเดียวกัน จะมีผลต่อความสัมพันธ์ของคน ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจสังคม ความเป็นชุมชนและเกิดผลดีต่อการดำเนินกิจกรรม (วรุฒิ โรมรัตนพันธ์, 2546)

ทูทางสังคมถือเป็นนามธรรม หมายถึงความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคีรวมพลัง การมีองค์กร มีหน่วยที่จะจัดการ จัดระบบต่างๆ ในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจุดรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานในท้องถิ่นและชุมชนให้มีการพัฒนาที่เข้มแข็ง จริงจัง และยั่งยืน นอกจากนี้ยังกล่าวว่าทูทางสังคมต่างจากทุนเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปธรรม เป็นตัวเงินหรือวัตถุ แต่ ทูทางสังคมเป็นนามธรรม เป็นจิตใจ เป็นจิตวิญญาณ เป็นความรู้ความสามารถ เป็นพลังงานของสังคม ซึ่ง ทูทางสังคมเป็นทั้งพลังขับเคลื่อนเพื่อให้ก้าวไปข้างหน้า และเป็นฐานยึดโยงในยามที่ชุมชนและสังคมอาจจะอ่อนไหว ฉะนั้นทูทางสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญ และมีคุณค่ามากต่อกลุ่มคน ต่อองค์กร ต่อชุมชน ประชาคมและสังคม (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, 2540) ทูทางสังคมเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน และการมีการเมืองและระบบราชการที่ดี ทั้งนี้ทูทางสังคมจะเป็นฐานที่ทำให้เศรษฐกิจ การเมือง และศีลธรรมดีซึ่งส่งผลให้เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็งได้ (ประเวศ วะสี, 2541) ซึ่งทูทางสังคมในลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชน มิใช่เป็นเรื่องที่เพิ่งเกิดขึ้นในประเทศไทย แต่หากเป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะมีความมีน้ำใจต่อกัน หรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่ายโรงสีชุมชน เป็นต้น ซึ่งทูทางสังคมนั้นคือพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนชุมชนต่างๆ ให้มีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าและทูทางสังคมให้กับชุมชนตนเองมากขึ้น มีความเท่าทันต่อปัญหา และมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาได้มากขึ้นและท้ายที่สุดคือสามารถพึ่งพาตนเองได้จริงในระยะยาว (อเนก นาคะบุตร, 2545) นอกจากนี้ทูทางสังคมยังหมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธีที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นเครือข่าย เป็นสังคม ที่ไว้วางใจกัน พึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยวิธีการและรูปแบบทั้งเก่าและประยุกต์สร้างสรรค์ใหม่ (เสรี พงศ์พิศ, 2551) ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของอมรวิชช์ นาครทรรพ และคณะ (2551) ที่กล่าวว่าทูทางสังคม หมายถึงความสัมพันธ์รักใคร่และความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นไปแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยและมีความเกื้อกูลกัน

อย่างไรก็ตามนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2541) ได้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทูทางสังคมว่า ทูทางสังคมของคนไทย มิใช่มีความหมายเพียงแต่คุณภาพของคนในสังคมที่มีอนามยัติ การศึกษาดี และมี

สมรรถภาพในการผลิตเท่านั้น คนไทยยังมีทุนทางสังคมอีกมากมายแต่ทุนทางสังคมเหล่านี้ไม่ได้มีโอกาสพัฒนาปรับเปลี่ยนให้ก้าวหน้าตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากมีสาเหตุดังนี้

ประการแรก ความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัว เครือญาติ และผู้อื่นในชุมชน เช่นแรงงานคืนถิ่น ต้องอาศัยครอบครัวและเครือญาติในการดำรงชีวิต

ประการที่สอง ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัวและชุมชนสามารถปรับให้เป็นส่วนสนับสนุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่

ประการที่สาม ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย เช่น สมุนไพร หมอพื้นบ้าน

ประการที่สี่ การรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาชนในชุมชน เช่น กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มดูแลรักษาป่าชุมชนประการที่ห้า การมีความสุขจากความสงบและความสันโดษและประการสุดท้าย การมีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชนเช่น การจ้างงาน การบริโภคทรัพยากรในชุมชน

สำหรับทุนทางสังคมตามแนวคิดของนักวิชาการตะวันตก ยังหมายถึงเรื่องของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และเป็นชุดของความสัมพันธ์ที่อยู่บนความคาดหวังและค่านิยมร่วมกัน ทุนทางสังคมอาจมองในมิติที่กว้างขึ้น เป็นการมองสังคมที่นอกเหนือจากตัวองค์กร สถาบัน หรือชุมชน ซึ่งการมองทุนทางสังคมในมิติระหว่างองค์กร ระหว่างสถาบัน และระหว่างชุมชนนี้ จะเห็นได้ว่า ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของการเชื่อมโยงกันระหว่างองค์กร สถาบัน หรือเครือข่ายชุมชน ที่เป็นเรื่องนอกเหนือจากระบบคิดและวิถีปฏิบัติที่เกิดขึ้นในองค์กร ชุมชน หรือสังคมเท่านั้น ซึ่งหมายความว่าทุนทางสังคมสามารถเกิดจากภายนอกได้ ทุนทางสังคมอาจหมายถึงความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดได้จากการเรียนรู้ระหว่างบุคคล ในขณะที่ความไว้วางใจระหว่างกัน อาจจะได้เกิดได้ทั้งจากการเรียนรู้และความเชื่อมั่นศรัทธาของบุคคล ดังนั้นทุนทางสังคมจึงเป็นค่านิยมที่ไม่เป็นทางการที่มีความสอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามและทำให้เกิดความชัดเจนว่า ถ้าความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงาม ก็ไม่น่าจะถือว่าเป็นเรื่องของทุนทางสังคม เพราะทุนทางสังคมเน้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดและค่านิยมความเชื่อที่มีส่วนทำให้บุคคลเกิดความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไว้วางใจกัน หรือต่างตอบแทนกัน ในบรรทัดฐานและจารีตประเพณีที่ดีงามและมีความเป็นเครือข่ายที่ปรากฏอยู่ในองค์กร/กลุ่มที่มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม การที่จะพิจารณาว่า ทุนทางสังคมที่เกิดจากการมีสิ่งเอื้อที่ดีในชุมชนมีหรือไม่ อาจดูได้จากสถิติและตัวเลขต่างๆ เช่น ตัวเลขที่แสดงให้เห็นว่ามีอัตราการเกิดอาชญากรรมต่ำ การมีสุขภาพดี การมีการศึกษาดี และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่ากลุ่มหรือองค์กรที่มีทุนทางสังคมสูง มักจะใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือในการทำงาน และใช้เพื่อทำงานอื่นๆ มิติของทุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความหนาแน่นของเครือข่ายทางสังคมนั้น อาจพิจารณาได้จากการที่มีคนมารวมกันในที่เดียวกันด้วยความตั้งใจที่จะต่อสู้ร่วมกับคนอื่นในกิจกรรมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการในฐานะที่เป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบัน (วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2546)

องค์ประกอบของทุนทางสังคม

“ทุนทางสังคม” เกิดจาก การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใย ความผูกพันและวัฒนธรรมที่ฝังงมของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มีบทบาท และยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549)

ประการแรกคือคน ซึ่งมีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านสุขภาพ ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา บุคคลซึ่งมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สุขภาพจิตใจดีเป็น บุคคลที่มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะ พร้อมทั้งมีศักยภาพความรู้ความสามารถสามารถทำกิจกรรม ร่วมกับคนอื่น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก่อให้เกิดประโยชน์และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สองคือสถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนใน ชุมชนและสังคมทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก เช่น สถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนให้มีคุณธรรม จริยธรรม สถาบันศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ คนในสังคมให้ยึดมั่นอยู่ในคุณความดี สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับดูแลให้สังคมอยู่ใน ระเบียบแบบแผน สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมโดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชนภาคธุรกิจเอกชน และสื่อที่สามารถชี้แนะและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และค่านิยมของคนในสังคมวงกว้าง

ประการที่สามคือวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับใน สังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่อาจเป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดี งาม วัฒนธรรมจะเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะ รักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศ

ประการที่สี่คือองค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ สามารถ นำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติได้หลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ ทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อสนองต่อความต้องการของชุมชนได้

สำหรับงานศึกษาของวรวุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2548, น.84-85) ได้อธิบายถึงทุนทางสังคมไว้ว่า สามารถแยกได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนที่เป็นกระบวนการ ประกอบด้วย

1.1 ระบบคิด ระบบดั้งเดิม ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่เป็นปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร สถาบัน ชื่อชุมชนที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพชน ในอดีต และ ระบบคิดที่ได้จากสิ่งที่เรียนรู้ในปัจจุบัน รวมถึงความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติแบบใหม่

ระบบคิดที่เพิ่มทุนทางสังคมของประเทศไทย ได้แก่ ค่านิยมที่มีการเอื้ออาทรต่อกัน มีการตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และความสามัคคีกัน

1.2 ส่วนที่เป็นวิธีปฏิบัติ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับระบบคิด หมายความว่า เมื่อปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชน มีระบบความคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูล ระบบคิด จะส่งผลให้สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทร มีความร่วมมือกันช่วยเหลือเกื้อกูล จะส่งผลให้สมาชิกมีความร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

1.3 ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ เกิดจาก 1 และ 2 ผลลัพธ์อาจอยู่ในโลกของทรัพยากรหรือทุนในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่นทุนเป็นตัวเงิน (อยู่ในรูปกองทุนชุมชน) ทุนมนุษย์(การลงแขกเอาแรงช่วยเหลือกัน) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (มีป่าไม้ที่เป็นของชุมชน) ทุนภูมิปัญญา (มีความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน)

2. ส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการ ได้แก่ ปัจจัยภายนอกต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมคือเงินจากภายนอก เครื่องมือจากภายนอก บุคลากร และนักวิชาการจากภายนอก และในส่วนที่เป็นนามธรรม คือผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี จากภายนอก ที่มีผลต่อระบบคิด และวิธีปฏิบัติภายในกลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน

สำหรับลักษณะที่สำคัญของทุนทางสังคมแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มแรกจะเป็นทุนทางสังคมที่ระบุถึงเรื่องของโครงสร้างและหน้าที่ของทุนทางสังคม ซึ่งอยู่ในระบบหรือกระบวนการทำงานของทุนทางสังคม ซึ่งทุนทางสังคมในส่วนที่เป็นโครงสร้างนั้น สะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบและระดับการปฏิบัติการของสถาบันท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่สามารถตอบสนองต่อการทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา มักจะเกิดในองค์กรแนวราบและมีความเป็นเครือข่าย สิ่งที่มีมักจะปรากฏหรือเกิดขึ้นในองค์กรแบบนี้คือกระบวนการตัดสินใจที่มีความโปร่งใส การมีผู้นำที่มีความรับผิดชอบ มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชน เพื่อสนองตอบต่อประโยชน์ของส่วนรวม และกลุ่มที่สองจะเป็นทุนทางสังคมที่นำเสนอในเชิงบูรณาการหรือผลลัพธ์ ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้ (วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2546)

ประการแรก ศาสนธรรม หรือหลักธรรมในศาสนา ที่เป็นเครื่องชี้แนะบุคคลให้มีความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อกัน และใช้หลักการทางศาสนานั้นๆ มาสร้างความเป็นปึกแผ่น เช่นศาสนาพุทธที่มุ่งสอนให้คนละเว้นความชั่ว ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การทำความดีด้วยการให้ทาน เสียสละ รักรักษา และมิจิตใจที่สงบ มีความเมตตาต่อสรรพสิ่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทุนที่สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคมได้

ประการที่สอง สำนึกในท้องถิ่น ในการที่บุคคลในชุมชน มิจิตสำนึกต่อชุมชนและท้องถิ่นของตน บรรณานาที่จะเห็นการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ จึงมีความตั้งใจและร่วมแรงร่วมใจในการทำงานร่วมกัน โดยยึดส่วนรวมเป็นใหญ่

ประการที่สาม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมของชุมชน และที่ประยุกต์ขึ้นมาใหม่ในการสร้างและจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

ประการที่สี่ ทรัพยากรบุคคลและเครือข่ายบุคคล ได้แก่ การนำบุคคลที่เป็นผู้นำ ประชาชน ท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์และศาสตร์ต่างๆ มาให้ความรู้และถ่ายทอดความรู้นั้นแก่ชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างทุนทางสังคมในระดับบุคคล

ประการที่ห้า ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรในท้องถิ่นดั้งเดิม น้ำ ป่า ภูเขา ที่สามารถนำมาใช้สอยให้เกิดประโยชน์สูงสุด พร้อมมีกระบวนการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างเหมาะสม

ประการที่หก วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน ที่จะนำเสนอในรูปแบบ ที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนและเป็นวิถีชีวิตที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง

ประการสุดท้าย ความเอื้ออาทร นับว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง ที่คนในสังคมจะต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งความเอื้ออาทรนี้เป็นพลังที่สำคัญยิ่งของทุนทางสังคม

นอกจากนี้ยังพบว่า ในงานศึกษาของสุจินดา สุขกำเนิด และสมพจน์ สมบูรณ์ (2542) ได้กล่าวถึงแหล่งทุนทางสังคมว่ามี 6 ประการ ดังนี้

1. วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นๆ เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด การมองโลก ความเชื่อและจิตสำนึกที่สัมพันธ์กับบุคคลในระดับปัจเจกบุคคล ชนเผ่า และเชื้อชาติ ได้แก่ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม และประเพณีต่างๆ ตามแต่ละเชื้อชาติ

2. กฎ จารีต ประเพณี อันเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่หล่อหลอมมาจากประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มุ่งสร้างระบบขึ้นมาเพื่อควบคุมชุมชนให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่าและระบบคิดของชุมชนนั้น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสั่งสมมา เช่น ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม การแพทย์พื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรม และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้กลั่นกรองจากประสบการณ์ที่ละเอียดลึกซึ้ง และแนบแน่นกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก

4. ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการร่วมกัน และการจัดการทรัพยากรของชุมชนซึ่งได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นของปัจเจกบุคคลและของส่วนรวม โดยทรัพยากรส่วนรวมมีพิธีกรรมทางศาสนา เป็นกลไกการจัดการทรัพยากรโดยความร่วมมือของชุมชน ทุกคนยอมรับเชื่อฟัง ในกฎระเบียบและปฏิบัติตาม

5. ระบบความสัมพันธ์ จะเป็นโครงสร้างอันสำคัญที่จะยึดโยงชุมชนไว้ให้เข้มแข็ง ไม่แตกสลายโดยง่าย

6. ทรัพยากรบุคคล ถือว่าเป็นกำลังสำคัญในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ได้แก่ผู้นำชาวบ้าน พระ ผู้อาวุโส ผู้นำเกษตรกร ประชาชนชาวบ้านเหล่านี้มีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น การพึ่งตนเอง อันเป็นเงื่อนไขของความเข้มแข็งของชุมชน และ

กลุ่มองค์กรชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นกลุ่มที่รวมกันเป็นกลุ่มความคิด กลุ่มอาชีพ กลุ่มศาสนา เพื่อทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์แก่ชุมชน ผลที่เกิดขึ้นจากการมีทุนทางสังคม ก่อให้เกิดผลดีต่อผู้ที่เข้ามาสัมพันธ์ในหลายๆ ด้าน ที่สำคัญคือการทำให้เกิดพลังในการต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ช่วยให้คนได้สร้างสรรค์และพัฒนาความสามารถ รวมทั้งเปิดโอกาสให้คนได้ทำหรือเข้าถึงสิ่งที่ต้องการได้ ซึ่งทั้งหมดนี้อาจถือได้ว่าทุนทางสังคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาคน เพื่อให้สามารถทำสิ่งต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้ ดังนี้ (นภาภรณ์ หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2549)

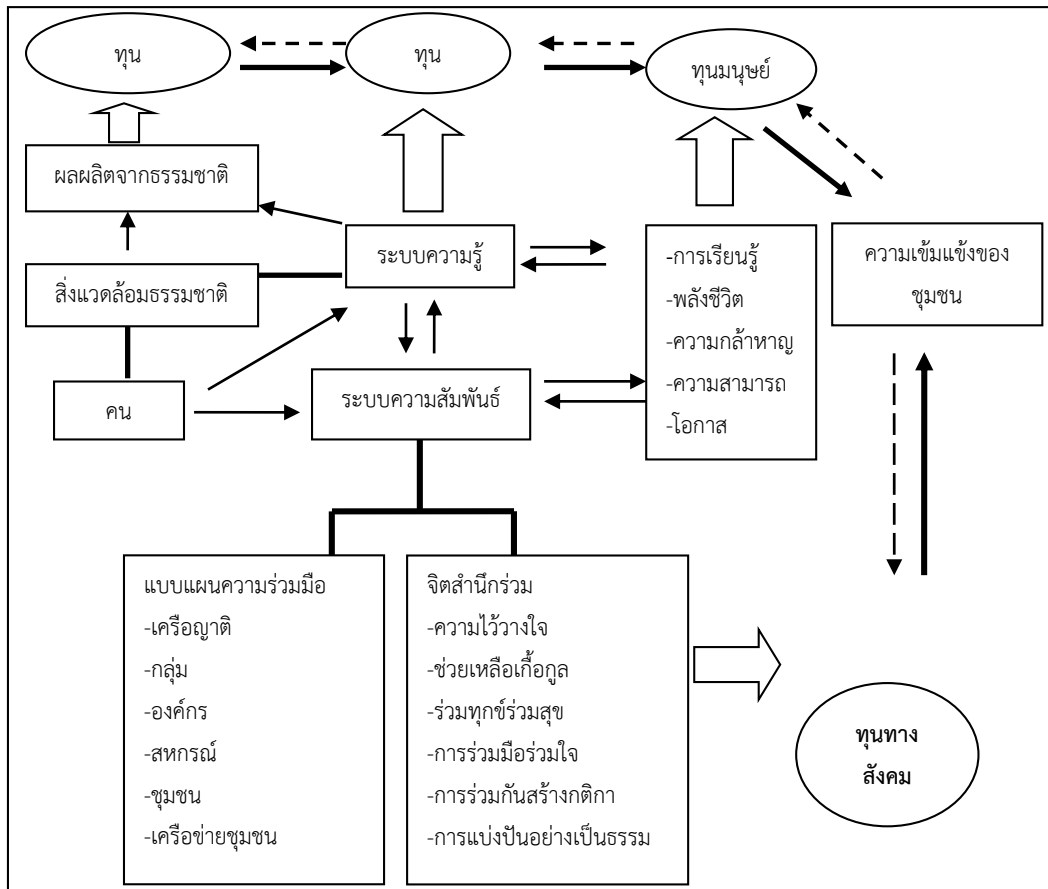
ประการที่หนึ่ง พลังชีวิต (Vitality) เมื่อทุนทางสังคมเกิดขึ้น อาจพัฒนาไปเป็นบรรทัดฐานของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน บรรทัดฐานนี้กลายเป็นสิ่งที่กลุ่มมีอยู่ร่วมกัน ความมั่นใจของสมาชิกที่เชื่อว่าจะได้รับความช่วยเหลือเมื่อต้องการ หรือความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุข คือเมื่อเห็นคนอื่นประสบปัญหา อุปสรรค วิกฤต ก็พร้อมจะช่วยเหลือ ซึ่งในขณะเดียวกัน ผู้ช่วยเหลือก็สามารถคาดหวังได้ว่า เมื่อตนเองประสบภาวะวิกฤตก็จะได้รับความช่วยเหลือด้วยเช่นกัน สิ่งเหล่านี้คือพลังชีวิตที่ทำให้คนรู้สึกว่าจะสามารถจะทำสิ่งต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้

ประการที่สอง โอกาส (Opportunity) การมีสายใยทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายหรือการติดต่อเชื่อมโยงกันแบบเห็นหน้ากันทุกวัน การพบปะพูดคุย ปรึกษาหารือ หรือเมื่อมีความจำเป็น จะช่วยให้บุคคลที่เข้ามาสัมพันธ์กันสามารถสร้างหรือเพิ่มความสามารถของคนที่เขามาร่วมมือกัน ซึ่งหากไม่มีสายใยนี้เกิดขึ้น คนก็อาจไม่มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร ไม่มีโอกาสเข้าถึงการบริการ ไม่มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือไม่มีโอกาสเข้าร่วมในการลงทุนหรือการออมเงิน การมีทุนทางสังคมจึงเป็นกลไกของการหลอมรวมคนเข้ามา เพื่อให้คนได้รับโอกาสที่สูญเสียไป

ประการที่สาม ความสามารถ (Ability) มีความสำคัญต่อการสร้างและดำรงรักษาทุนทางสังคม อาจมีหลากหลายรูปแบบ แต่ต้องเป็นความสามารถที่จะช่วยให้คนที่เขามาร่วมเครือข่ายบรรลุวัตถุประสงค์ได้ มีทั้งความสามารถที่เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะและความสามารถเสริม ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนของการที่คนมีบรรทัดฐาน คือวัฒนธรรม ประเพณีร่วมกัน มีความต้องการเขามาร่วมทำกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และมีการเปิดโอกาสให้คนที่มีความรู้ความสามารถได้เขามาร่วมกิจกรรมหรือร่วมเป็นสมาชิก เกิดจิตสำนึกร่วมกัน จึงถือเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับทุนทางสังคม

นอกจากนี้การศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างทุนสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง มีกรอบของการเกิดขึ้นของทุนทางสังคมดังนี้

ภาพที่ 1 การเกิดขึ้นของทุนทางสังคมที่มีต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่ก่อให้เกิดชุมชนเกื้อกูล
ที่มา : นภาพรณี หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2549

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นกระบวนการเกิดขึ้นของทุนทางสังคมว่า ไม่อาจแยกออกจากทุนธรรมชาติ ทุนความรู้หรือทุนวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ได้ ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทำให้คนสามารถสร้างระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ ที่ทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมของคน เป็นความรู้ที่คนสร้างขึ้น และสามารถปรับเปลี่ยนได้เมื่อกาลเวลาผ่านไปและสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ระบบความรู้ชุดต่างๆ ที่คนในชุมชนสร้างขึ้น เป็น “ทุนความรู้” ซึ่งแต่ละชุมชนมีไม่เหมือนกัน เพราะระบบความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสนองตอบต่อความสัมพันธ์ที่คนสร้างขึ้นยากที่จะแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจนว่า อะไร เกิดขึ้นก่อน อะไร เกิดขึ้นหลัง แต่ทั้งสองมิตินี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และเป็นสิ่งที่คนสามารถทำให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กลายเป็น “ทุนธรรมชาติ” ที่คนสามารถพึ่งพิงเพื่อการดำรงชีวิตได้ ระบบความสัมพันธ์ที่คนสร้างขึ้น มีลักษณะสำคัญสองประการ คือแบบแผนความร่วมมือและจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ นอกจากนี้ระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ที่คนสร้างขึ้น นับได้ว่าเป็นทุนความรู้

และทุนทางสังคมของชุมชน เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ทั้งคนและชุมชนดำรงอยู่ได้ และเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นคนที่มีความสามารถในการเรียนรู้ มีความกล้าหาญ มีพลังชีวิต และทำให้คนมีโอกาสที่จะเลือกทำสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นการสร้างคนที่มีคุณค่าหรือการสร้าง “ทุนมนุษย์” นั้นเอง (นภาพรณ์ หะวานนท์ และพิศมัย รัตนโรจน์สกุล, 2549)

ดังนั้นในการมองถึงเงื่อนไขและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างทุนชุมชน ทั้งที่เป็นทุนธรรมชาติ ทุนความรู้ ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ แต่ละมิติของทุนชุมชนเป็นสิ่งที่คนในชุมชนสามารถสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ หากคนในชุมชนสามารถสืบสานทุนเหล่านี้จะทำให้มีพลังชีวิต มีการเรียนรู้ มีความกล้าหาญ และมีความสามารถที่จะฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ ซึ่งทั้งหมดนี้จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างแท้จริง

มิติของทุนทางสังคม

หทัยรัตน์ รัตนสร้อย (2552, น.12-16) ได้ระบุมิติทุนทางสังคมไว้ 5 มิติ ดังนี้

1. มิติที่เป็นทุนของชุมชนหรือทุนสาธารณะ เป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนได้ ซึ่งทุนทางสังคมเป็นทรัพย์สินที่มีความสำคัญต่อชุมชนไทยในระดับเทียบเท่าหรือมากกว่า ทุนในความหมายของเศรษฐศาสตร์ ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มิได้อยู่เต็มในชุมชน ไม่ใช่เงิน มีอยู่เองทางธรรมชาติ และที่เกิดจากผลงานของสมาชิกในชุมชน เช่น กฎมณเฑาะว์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2. มิติที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นการปฏิบัติต่อกัน เช่น หลักพุทธศาสนา เรื่องพรหมวิหาร4ความช่วยเหลือเกื้อกูล ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิต และวิถี การผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน และประชาสังคม ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้มาจากความสัมพันธ์ในลักษณะอุปถัมภ์ 2 ระดับ คือ 1) ระดับครอบครัว เครือญาติอยู่บนบรรทัดฐาน เรื่อง ความกตัญญู และการตอบแทนบุญคุณ 2) ระดับชุมชนสังคม เป็นการพึ่งพาอาศัยกัน แม้ว่าจะมีการได้เปรียบหรือเสียเปรียบอยู่บ้าง นอกจากนี้ทุนทางสังคมยังอยู่ในลักษณะของนามธรรม และรูปธรรมอีกด้วย

3. มิติที่เป็นพลังชุมชน เพื่อนำไปใช้เป็นพลังในการแก้ไขปัญหาของสังคม สร้างประโยชน์และความสงบสุขในสังคม ทุนทางสังคม ที่เป็นพลังชุมชนมี 5 รูปแบบ (หทัยรัตน์ รัตนสร้อย, 2552, น.13-14) ดังนี้

3.1 ทุนทางจิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่น ความภาคภูมิใจต่อถิ่นฐานบ้านเกิดที่เรียกว่า spirit capital

3.2 ทุนทางภูมิปัญญาอยู่ในท้องถิ่น และสามารถนำมาใช้ใหม่ได้ เช่น การใช้ชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และการดูแลสุขภาพ เป็นต้น

3.3 ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรบุคคล เช่น ความรักพวกพ้อง รักศักดิ์ศรีของคนไทย เช่น ผู้นำในชุมชน ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีวันหมด มีความสามารถ มีความพร้อมที่จะปรับตัวเพื่อร่วมมือกันและกัน

3.4 ทุนทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และการสร้างอาชีพ ฐานเศรษฐกิจ และฐานการมีชีวิตรอดในชุมชน

3.5 กองทุนสาธารณะของชุมชน (social fund) เช่น ธนาคารข้าว กองทุนฌาปนกิจและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นต้น

4. มิติที่เป็นวิถีคิด และระบบความรู้ในการจัดการวิถีความเป็นชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากร เล็กการจักระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นต้น

5. มิติที่เป็นระบบและกระบวนการทางสังคม เป็นลักษณะของการเชื่อมโยงระหว่างวิถีคิดที่นำไปสู่การปฏิบัติ จนถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติกิจกรรม

การวัดทุนทางสังคม

วิธีการวัดทุนทางสังคมพอจะแบ่งได้ 2 แบบ คือ หนึ่งวัดไปที่ต้นกำเนิดของทุนทางสังคม ซึ่งก็คือจำนวนและคุณภาพของการมีปฏิสัมพันธ์หรือทำกิจกรรมร่วมกันในหลายๆ รูปแบบ และสองวัดไปที่ตัวทุนทางสังคมนั้นเลย

วิธีแรก เป็นการวัดกิจกรรมร่วมกันในหมู่บ้าน อายุของชุมชน จำนวนผู้เข้าร่วมการทำกิจกรรม ความหลากหลายทางลักษณะของผู้คนในเครือข่ายความสัมพันธ์ เป็นต้น แต่ปัญหามีอยู่ว่า จำนวนและคุณภาพของกิจกรรมร่วมกันที่มากกว่าอาจไม่ได้หมายถึงการมีทุนทางสังคมที่มากกว่าก็ได้ โดยเฉพาะการทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ต้องการ

วิธีการที่สอง เป็นวิธีการที่มุ่งวัดทุนทางสังคมโดยตรงเลยว่ามีอยู่มากน้อยแค่ไหน เช่น ระดับของความเชื่อถือไว้วางใจกัน ปริมาณและคุณภาพของกลุ่มองค์กร เครือข่ายและสถาบันต่างๆ ที่ปัจเจกชนหรือชุมชนมี อย่างไรก็ตามการสร้างตัวชี้วัดหรือแม้แต่การชี้แจงจำกัดว่าอะไรคือความเชื่อถือไว้วางใจ เครือข่าย สถาบัน เป็นเรื่องไม่ง่ายเลย ยังไม่ต้องนับว่า วิธีการวัดทุนทางสังคมที่ใช้นั้นมีความเที่ยงตรงและชัดเจนมากน้อยเพียงไร

Knack and Keefer (1997) ได้สร้างตัวชี้วัดทุนทางสังคมขึ้นมาสองตัวคือ ระดับของความเชื่อถือไว้วางใจ (Trust) และแบบแผนพฤติกรรมร่วมกัน (Civic norms) แล้วนำไปศึกษาในประเทศที่มีเศรษฐกิจแบบตลาด 29 ประเทศ พบว่า ประเทศที่มีระดับของตัวชี้วัดดังกล่าวมากกว่า มีแนวโน้มที่จะมีระดับประสิทธิผลทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศดีกว่า

Narayan and Pritchett (1997) แสดงให้เห็นว่า ทุนทางสังคมเป็น "ทุน" เพราะสามารถเพิ่มระดับรายได้ของครัวเรือน โดยได้วัดทุนทางสังคมจากจำนวนกลุ่ม/องค์กรที่สมาชิกในครัวเรือนเป็นสมาชิก

ระดับการร่วมมือกันในกลุ่มนั้น และความหลากหลายทางลักษณะของสมาชิกในกลุ่มนั้นๆ คราวเรือนที่มีระดับตัวชี้วัดดังกล่าวมากกว่า มีแนวโน้มที่จะมีรายได้มากกว่า

ในประเทศไทย มีตัวอย่างมากมายที่แสดงให้เห็นว่า ทูททางสังคมโดยเฉพาะการรวมกลุ่มหรือรวมตัวกันจัดสรรทรัพยากรกันเองของคนในชุมชนที่มีความไว้วางใจกัน สามารถทำให้พวกเขาได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหลายอย่าง เช่น การตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อเป็นแหล่งเงินทุน การรวมตัวเพื่อจัดสรรทรัพยากรน้ำ ป่า ที่ดินสาธารณะของชุมชน กลุ่มเกษตรกรรมทางเลือกต่างๆ เป็นต้น ยิ่งกลุ่มหรือเครือข่ายเหล่านี้สามารถเชื่อมกับกลุ่มอื่นๆ นอกชุมชนอย่างหลากหลายแล้ว ทูททางสังคมก็จะยิ่งขยายวงมากขึ้นเท่านั้นแต่มีข้อพึงระวังเช่นกันว่า มิใช่ทุกกรณีของการมีกิจกรรมร่วมกันของคนหรือชุมชนจะให้แต่ผลดีหรือให้ผลประโยชน์ที่คุ้มค่า เพราะหากมิได้พิจารณาเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างดีแล้ว การมาทำอะไรร่วมกันของกลุ่มคนที่หลากหลายอาจทำให้สูญเสียเวลาและทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์ ในบางครั้งอาจเกิดความขัดแย้งจนบานปลายได้ (SinadTreevanchai, 2003).

สรุปแนวคิดทูททางสังคมที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนคือความสัมพันธ์รักใคร่และความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นไปแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยและมีความเกื้อกูลกัน เกิดการเชื่อมโยงเป็นสายใยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและเครือข่ายต่างๆ ก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ เกิดการรวมกลุ่มของคนในชุมชนจัดตั้งเป็นกลุ่ม องค์กร เป็นทูททางสังคมที่เป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนชุมชนให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองตลอดจนจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ กลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

แนวคิดมิตติมูมิคุ้มกันชุมชน

มิตติมูมิคุ้มกันตนเองจะประกอบด้วยชุมชนพึ่งตนเองซึ่งก่อให้เกิดการสร้างมูมิคุ้มกันให้กับชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยมีรายละเอียดดังนี้

การพึ่งตนเองก่อให้เกิดมูมิคุ้มกันชุมชน

การพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์การพึ่งตนเองได้มีทั้งระดับปัจเจกชน และระดับชุมชน กล่าวคือ การพึ่งพาตนเองได้ของปัจเจกชนหมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาอยู่ต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเลี้ยงตัวได้ ตัดสินใจในเรื่องสำคัญได้เอง หรือสามารถของคำ แนะนำจากผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตน การพึ่งตนเองได้ของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชน มีความสามารถในการกระทำระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอตามกฎระเบียบของสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายของแต่ละ

ละคน หรือเป้าหมายร่วมกัน ณ พื้นที่แห่งหนึ่งเป็นเวลานานพอสมควร ซึ่งชุมชนในที่นี้หมายถึง ชุมชนในชนบท (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2534, น.8)

การพึ่งพาตนเองในเชิงปัจเจกบุคคลนั้น คือการกระทำโดยปัจเจกชนหรือครัวเรือนให้บรรลุถึงหลักประกันของการดำรงชีพ แต่ความหมายในลักษณะกลุ่ม หมายถึง สังคมที่มีการจัดระเบียบระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเองด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง โดยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ชุมชนมีอิสระในการตั้งเป้าหมายในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายาม และกำลังของตนเอง (กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2530, น.5) กล่าวได้ว่า การพึ่งพา ตนเองเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ ความต้องการที่จะยืนหยัดบนพื้นฐานอันเข้มแข็งของตน อันเป็นนัยสำคัญที่แสดงไว้อย่างชัดเจนทั้งในแนวคิดของทฤษฎีการพึ่งพาตนเองและทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (สุภัทร ขจรมาศบุศย์, 2540, น.24 - 26) พื้นฐานความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งมาจากการพึ่งพาตนเองเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบทแบบหนึ่ง คือ การพัฒนาโดยร่วมกันทำสร้างชุมชนให้เกิดความมั่นคงและพึ่งตนเองได้ด้วยการกระตุ้น การติดต่อสื่อสาร และการสนับสนุน กิจกรรมระดับหมู่บ้าน เป็นการฟื้นฟูชีวิตในชนบท

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี และคณะ (2549, น.67) ได้ให้ความหมายว่า การพึ่งตนเอง (Self - Reliance) หมายถึง การที่ตนเองและชุมชนสามารถดำเนินการด้วยตนเองซึ่งมีความหมายตรงข้ามกับการพึ่งผู้อื่น การพึ่งผู้อื่น คือ ความสัมพันธ์ที่ฝ่ายหนึ่งเอาเปรียบและเหนือว่าอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งฝ่ายที่ถูกครอบงำจะสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองและเป็นลักษณะ “ต้องยืมจมูกคนอื่นหายใจ” หรือ “ยืนบนขาตนเองไม่ได้”

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การพึ่งตนเอง หมายถึง การที่บุคคลหรือชุมชนมีความสามารถในการดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเองให้บรรลุเป้าหมายของตนหรือชุมชน โดยอาศัยความพยายามและความสามารถของตนเองหรือร่วมกับผู้อื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกันเพื่อให้ตนเองหรือชุมชนสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีลักษณะที่สำคัญ คือ สมาชิกมีจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของตน มีความคิดที่จะรวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมมือร่วมปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและร่วมรับผลประโยชน์

แนวคิดพื้นฐานของการพึ่งตนเอง

แนวคิดพื้นฐานของการพึ่งตนเองเป็นแนวทางการจัดการที่เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มองเห็นคุณค่าของคนและสรรพสิ่งอย่างเป็นระบบ เป็นการพัฒนาแบบรอบด้านครบถ้วน เป็นธรรม เสมอภาค ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ (โกวิท พวงงาม, 2553, น.169 - 170)

1. เน้นการพัฒนาแบบองค์รวม คือ ต้องมีความเป็นองค์รวมของสรรพสิ่งเป็นพื้นฐาน โดยไม่แยกว่าเป็นมนุษย์ ธรรมชาติ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ แล้วให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีความเด่นชัดเฉพาะด้าน เฉพาะเรื่องเป็นแนวทางเลือก
2. เน้นการพัฒนาที่ยึดระบบคุณค่า คือ ต้องมองเห็นคุณค่าของคนและสรรพสิ่งไม่ว่า จะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรชุมชน ระบบเทคโนโลยีต่างๆ ควบคู่ไปกับการมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารและพัฒนาที่มีคนเป็นแกนกลางในการพัฒนา
3. เน้นการพัฒนาแบบครบถ้วนรอบด้าน คือ ต้องเป็นการพัฒนาแบบครบถ้วน นั่นก็คือ ต้องให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาในทุกด้านและพร้อมที่จะพัฒนาไปด้วยกัน โดยมีเป้าหมายใหม่คือการสร้างแนวทางการอยู่ร่วมกันที่มีความเป็นชุมชนเป็นหัวใจหลักของการพัฒนา
4. เน้นการพัฒนาแบบกระจาย คือ ต้องเป็นการพัฒนาที่นำไปสู่ความก้าวหน้าของทุกภาคส่วนของชุมชน ไม่ใช่เป็นระบบการพัฒนาที่ให้โอกาสแก่ผู้ที่เหนือกว่าทางด้าน การเข้าถึงทรัพยากร เศรษฐกิจ และการเมือง อันจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างไม่เป็นธรรม

องค์ประกอบของการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเองได้นั้นจำเป็นต้องมีความเชื่อมั่นว่า ตนย่อมช่วยตนเองได้ก่อน ในการที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าตนเองย่อมช่วยตนเองได้นั้น มีกระบวนการ (Process) ดังนี้คือ (ดิเรก ฤกษ์สาทร่าย, 2527, น.40-41)

1. ความรู้สึกของการรวมกันเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจร่วมกันและร่วมกันอย่างครบถ้วน (Sense of Solidarity)
2. ค่านิยมประชาธิปไตย (Democratic Values) โดยเน้นในเรื่องของการปลูกฝัง ให้คนในชุมชนมีการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และใช้มติของที่ประชุมตัดสิน โดยไม่ใช่อิทธิพลส่วนตัวของใครเข้าไปแทรกในการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนในชุมชน
3. สปีริตในการทำงานร่วมกัน (Spirit of Cooperation) คือ จะต้องมีการร่วมกันตกลงเกี่ยวกับกิจกรรมร่วม (Joint Activity) และกระทำร่วมกันโดยมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและร่วมช่วยเหลือกัน
4. สปีริตในการทำงานเป็นกลุ่ม (Collective Spirit) โดยสร้างให้เกิดสปีริตที่จะมองและให้ความสำคัญต่อความสนใจร่วมของกลุ่ม ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและมีความพยายามร่วมกันในอันที่จะดำเนินการให้บรรลุผลของความสนใจนั้น
5. สปีริตในการสร้างสรรค์ (Creative Spirit) คือ ปลูกฝังให้มีความคิดริเริ่มมีการแสวงหาทรัพยากรใหม่ๆ และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เหมาะสม การบริหารและการจัดรูปองค์การใหม่ๆ และใช้สิ่งเหล่านี้แก้ปัญหาของชุมชน ไม่ใช่หนีปัญหาหรือละเลยปัญหาที่เกิดขึ้น

6. สปีริตของการร่วมกันสร้างความเชื่อถือว่าช่วยตนเองได้ โดยมีการรวบรวมทรัพยากร ของกลุ่มหรือชุมชนทั้งทางกายภาพหรือทางวัตถุนอกกับทางจิตใจ กระทำการให้บังเกิดผลให้มากที่สุด และมองทรัพยากรจากภายนอกชุมชนมีความสำคัญเป็นอันดับรองหรือเป็นเพียงตัวประกอบเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม โดยสรุปการกำหนดกรอบความคิดว่าชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ จะต้องประกอบด้วย การพึ่งตนเอง 5 ด้าน คือ

1. ด้านเทคโนโลยี (Technology: T) มีลักษณะเหมาะสมในสภาพชนบทซึ่งอาจรวมถึง เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน และเทคโนโลยีใหม่ที่มีความทันสมัย หากแต่ควบคุมได้และควรเป็น เทคโนโลยีที่ผ่านการวิจัย และพัฒนาภายในประเทศ

2. ด้านเศรษฐกิจ (Economic: E) อยู่ในลักษณะที่สามารถสร้างภาวะสมดุลให้เกิดขึ้น ระหว่างความต้องการและขีดความสามารถการสนองความต้องการเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีพัฒนาการ ต่อเนื่องมีประสิทธิภาพในการแข่งขันกับภายนอก ความสามารถในการออมและการลงทุน ความสามารถในการรวมกลุ่มเพื่อการผลิตและการตลาด ตลอดจนมีการวางแผนสำหรับอนาคตด้วย

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Resource: R) ควรใช้อย่างอุดมสมบูรณ์หรือสามารถนำมา ใช้ประโยชน์ได้อย่างมีคุณภาพของระบบนิเวศ และอยู่ในสภาพที่สามารถฟื้นฟูได้

4. ด้านจิตใจ (Mental: M) คนในชุมชนควรมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเองมีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่ พัฒนา มีความรู้ และความสามารถในการประยุกต์ มีคุณภาพ ลดละอบายมุข และมีความขยัน หมั่น เพียร

5. ด้านสังคมวัฒนธรรม (Social: S) ชุมชนมีภาวะผู้นำดี การมีส่วนร่วมสูง มีความเป็น ปึกแผ่นทางสังคมมีองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็งรวมทั้งมีความรู้และข่าวสารที่เท่าทันโลกภายนอกการ พึ่งตนเองทั้ง 5 ด้านนี้ จะต้องมีการบูรณาการสร้างขีดความสามารถของชุมชน 3 ประการ คือ

1. การสร้างความสมดุลของการพึ่งตนเอง (Balance: B) เป็นความสอดคล้องความ กลมกลืนระหว่างเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม

2. การสร้างความสามารถในการจัดการ (Ability: A) เป็นการวิเคราะห์การวางแผนและการ จัดระบบชุมชน โดยเฉพาะเรื่องการพึ่งตนเอง ทั้งที่ชุมชนอาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกเพื่อขอ ความคิดเห็นและการสนับสนุน

3. การสร้างเครือข่ายการทำงาน (Net - Working: N) เป็นความสัมพันธ์ของชุมชนและ องค์กรเครือข่ายให้ชุมชนมีพลังในการจัดการชุมชนเพื่อความสมดุลของการพึ่งตนเองในการดำเนิน กิจกรรมนำไปสู่การพึ่งตนเองนั้น ต้องมีจุดเน้นที่การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชน และมีความแข็งแกร่ง พอที่จะต่อสู้กับแรงกดดันที่มาจากภายนอกชุมชนได้

นอกจากนี้ยังพบว่า กรอบความคิดขององค์ประกอบการพึ่งตนเองดังที่กล่าวมาข้างต้น สอดคล้องกับ แนวคิดที่สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2531, น.25) ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองในระดับ

ภายในและภายนอกชุมชนว่า เป็นความสามารถในการดำรงตนอยู่อย่างอิสระ มั่นคงสมบูรณ์ทั้งระดับปัจเจกชน และระดับชุมชนและได้กล่าวถึงแบบจำลองการพึ่งตนเองว่าจะต้องพึ่งตนเองให้ได้ใน 5 ประการ คือ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ สังคม (Technology, Economic, Resource, Mental, Social - TERMS) ดังนี้

เทคโนโลยี (T) หมายถึง การมีปริมาณ และคุณภาพของเทคโนโลยีและสังคม และมีความสามารถที่จะใช้ และชำระไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีเพื่อการผลิตและการรับข้อมูลข่าวสาร

เศรษฐกิจ (E) หมายถึง ชาวบ้านสามารถในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่สมบูรณ์พอเพียง ต่อการเลี้ยงตนเองและครอบครัว

ทรัพยากรธรรมชาติ (R) หมายถึง ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่พอเพียงต่อการใช้ประโยชน์และมีความยั่งยืน

จิตใจ (M) หมายถึง จิตใจที่กล้าแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการดำรงชีวิตและไม่มัวเมา ในอบายมุข

สังคม (S) หมายถึง สมาชิกในชุมชน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน และมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นกัน

ในเชิงทฤษฎี กล่าวได้ว่าการพึ่งตนเองที่ประกอบด้วยปัจจัย 5 ประการนั้นเป็นการพึ่งตนเองอย่างสมบูรณ์ แต่การพึ่งตนเองนี้ประกอบขึ้นมาด้วยการพึ่งตนเองบางส่วน (Partial Self - Reliance) คือ การพึ่งตนเองทางจิตใจหรือการพึ่งตนเองของบุคคลแต่ละคน การพึ่งตนเองทางสังคมและวัฒนธรรม หรือการพึ่งตนเองของกลุ่มคน การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี และการพึ่งตนเองทางสภาพแวดล้อม การพึ่งตนเองด้านใดด้านหนึ่งอย่างสมบูรณ์นั้น จะต้องอาศัยปัจจัยอีก 4 ประการ นั่นคือ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของสังคมไทย จะต้องอาศัยการพึ่งตนเองทางจิตใจ สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ

นอกจากนี้ประเวศ วะสี (2531, น.33-35) ยังได้มีการเสนอถึงองค์ประกอบของการพึ่งตนเองที่สำคัญไว้ 5 ประการ ในการพัฒนาชุมชนและสังคมที่พึงประสงค์ไว้ดังนี้

1. จิตใจที่เป็นธรรม หมายถึง จิตใจที่มีธรรมะ มีความขยันหมั่นเพียรไม่กลัวลำบาก ไม่โลภมาก มีความสันโดษธรรมไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย กำหนดแบบแผนการผลิต และทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ

2. แบบแผนการผลิต หมายถึง กำหนดแบบแผนการผลิตให้เป็นแบบแผนการผลิตเพื่อกินเอง ใช้เอง ทำให้ต้องทำหลายอย่าง เป็นเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ซึ่งทำให้มีกินมีใช้ครบ และธรรมชาติแวดล้อมมีความสมดุล

3. ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม หมายถึง ความสมดุลที่เกิดขึ้นเพราะแบบแผนการผลิตที่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม และขึ้นอยู่กับจิตใจมนุษย์ที่ไม่โลภมาก และการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้

4. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ หมายถึง เป็นระบบการผลิตแบบใช้เองกินเองความสมดุลธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ่มเฟือย ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกินพอใช้ ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้ มีชีวิตที่สงบสุข มีเวลา และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

5. ชีวิตชุมชนและวัฒนธรรม หมายถึง ระบบชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว มีอาหารการกินที่เหลือเพื่อ มีเวลาที่จะช่วยเหลือกันสังสรรค์กัน และเกิดการผลิตทางวัฒนธรรมของชุมชนขึ้น คือมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีวัดเป็นสถาบันของชุมชนที่ช่วยพัฒนาจิตใจ เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา การสาธารณสุข ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นสถานสังคมสงเคราะห์ และเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ

จากความหมายและคำจำกัดความที่ว่า การพึ่งพาตนเอง คือ การที่คนสามารถช่วยเหลือตนเองได้โดยไม่เป็นภาระของคนอื่นมากเกินไปในทุกด้าน โดยมีความสมดุลความพอดีในชีวิต และต้องสอดคล้องกันระหว่างเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ สังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นการพึ่งพาตนเองเป็นการเสริมสร้างแรงงานให้ดำรงชีวิตได้ด้วยตนเอง เป็นการจัดการกับชีวิตให้เหมาะสม เช่น คนสังคม ธรรมชาติ โดยไม่มุ่งเน้นในด้านการแข่งขัน แต่มุ่งความเป็นอิสระช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การพึ่งตนเองเป็นการมองปัญหาต่าง ๆ และคอยตัดสินใจแก้ไขด้วยตนเองเช่นเดียวกันในงานศึกษาของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2529, น.95 - 101) ได้มีการเสนอเงื่อนไขในการพัฒนาโดยมุ่งการพึ่งตนเอง 6 ประการ ไว้ดังนี้

1. การพัฒนาจะต้องเป็นรูปแบบกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่รวมกันเป็นชุมชนเป็นหมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่
2. ต้องมีจิตสำนึกมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) พื้นฐานก็คือการพึ่งตนเองขึ้นอยู่กับจิตใจ ความสมัครใจที่จะทำอย่างนั้น (กิจกรรมพัฒนา) ของผู้คน (ชาวบ้าน)
3. จิตสำนึกจะต้องผลิตซ้ำขึ้นมาอีกได้ คือ ต้องสร้างขึ้นมาใหม่อย่างต่อเนื่อง
4. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในหน่วยย่อย คือ ในหมู่บ้าน และหมู่บ้านเหล่านี้สามารถที่จะรวมกันเป็นสหพันธ์ กล่าวคือต้องพัฒนาเป็นเขต เขตควรมียุ้งฉาง โรงเรียน โรงสีย โรงเรียน และศูนย์วัฒนธรรม สามารถต่อรองกับสถาบันภายนอกได้อย่างมีพลัง เพื่อก่อให้เกิดเครือข่ายหมู่บ้านเช่น พ่อค้าและรัฐ
5. การประสานวัฒนธรรม ควรส่งเสริมให้ชาวบ้านประสานวัฒนธรรมของตัวเองหรือกิจกรรมกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมด้วย

6. ชุมชนควรมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ควรเป็นชุมชนที่อนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมด้วย

นอกจากนี้ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ยังได้อธิบายถึงคำว่า ฟังตนเองว่ามีความหมายในเชิงสัมพันธ์ คือ ฟังตนเองในขณะที่ฟังพาคคนอื่น คือ เป็นการฟังพาคายกันอย่างรู้เท่าทัน และกรอปรองเรื่องการฟังพาคนี้จะต้องไม่มุ่งแข่งขัน หรือไม่มุ่งครอบงำเหนือกว่า แต่มุ่งสู่ความเป็นไทต่อกัน การช่วยเหลือกันเป็นสิ่งจำเป็น คือฟังพาคในสิ่งที่เราไม่มี เกื้อกูล สิ่งที่เรามิให้ผู้อื่น การฟังพาคนี้ทำไปเพื่อให้แต่ละชุมชนฟังตนเองได้

การฟังตนเองนั้นมีองค์ประกอบมากมายหลายประการด้วยกัน ดังที่นักวิชาการ หลายท่านได้เสนอไว้ข้างต้น นอกจากนี้ที่ศนีย์ ลักษณะภิกขชัช (2548, น.72-75) ยังได้นำเสนอองค์ประกอบของการฟังตนเองของชุมชนที่แตกต่างออกไป เพราะได้นำพื้นฐานของการกำหนดให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาและองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับชุมชนฟังตนเอง ดังต่อไปนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนในอดีตมีขีดความสามารถในการฟังตนเองสูงเพราะมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ มีป่าไม้ มีแหล่งน้ำ มีปัจจัยในการผลิตเลี้ยงตนเองได้อย่างมั่นคงหลายพื้นที่เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำ เป็นดินแดนท้องทุ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ ดังคำกล่าวที่ว่า เหมือนทุ่งรวงทอง และในสมัยสุโขทัยในอดีตได้สะท้อนถึง “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” และหลายจังหวัดโดยเฉพาะชื่อจังหวัดส่วนใหญ่สะท้อนถึงความมั่งคั่งของทรัพยากรสะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรชายฝั่ง เช่น อ่างทอง สุพรรณบุรี กาญจนบุรี เพชรบูรณ์ และเพชรบุรี

2. ทูทางสังคมและทูทางเศรษฐกิจ ชุมชนจำเป็นต้องมีทูทางสังคม หมายถึง ระบบสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมที่เกื้อกูลกับการดำรงอยู่ร่วมกัน ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือเอื้ออาทร และสมาชิกทุกคนมีจิตสำนึก มีอุดมการณ์ร่วมของชุมชน มีความผูกพันในการสรรสร้างความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและมั่นคง

3. ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ ชุมชนจะฟังตนเองได้ต้องมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน การแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ของชุมชน ตลอดจนการมีภูมิปัญญาในการคิด วางแผน กำหนดเป้าหมายของตนเอง องค์ความรู้เพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนโดยชุมชนเอง การมีเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชนเป็นนวัตกรรมของชุมชน รวมถึงองค์ความรู้ในการปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างปลอดภัยและมั่นคงในสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ชุมชนจำเป็นต้องมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ใหม่ๆ ในการจัดการความสัมพันธ์ภายใน ชุมชนและการจัดการความร่วมมือกับภายนอกชุมชน

4. ระบบการจัดการ ต้องประกอบด้วยปรัชญา คุณค่าและวัฒนธรรมชุมชน มีองค์กรชุมชนและการจัดการซึ่งจะช่วยในการประสานความร่วมมือ หากเรามองชุมชนเป็นองค์กร ชุมชนเปรียบเหมือนองค์กรที่มีชีวิตซึ่งประกอบด้วยระบบคุณค่า มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่

หลากหลาย มีปรัชญา คุณค่าที่สมาชิกยึดถือเป็นบรรทัดฐานและใช้ปฏิบัติร่วมกันและถ้าเราพิจารณา ถึงแนวคิดเรื่องผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) ชุมชนเป็นที่รวมของวิถีชีวิตและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ปฏิบัติ (Actors) ที่หลากหลายทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสถาบัน การมีระบบการจัดการจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

5. การสนับสนุนจากภายนอก มีหลายชุมชนที่ขาดศักยภาพหรือถูกกระทำให้สูญเสียศักยภาพจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุน ช่วยเหลือ ซึ่งอาจเป็นทุนทางเศรษฐกิจ เทคนิควิชาการ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีขีดความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับสูงขึ้น

6. เงื่อนไขปัจจัยที่เอื้อต่อการพึ่งพาตนเอง ในสถานการณ์ที่โลกขับเคลื่อนไปในกระแสโลกาภิวัตน์ สังคมในยุคทุนนิยม การเปิดเสรีทางการค้า และการสื่อสารโทรคมนาคม นับเป็นกระแสที่ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ทั้งนี้ชุมชนจะอยู่รอดได้และมีแบบแผนที่พึ่งตนเองได้นั้น ต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้

6.1 การปรับวิถีคิดของสมาชิกในชุมชน และปรับวิถีชีวิตใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ชีวิตอยู่ในทางสายกลาง เรียบง่าย มีความเพียร อยู่อย่างเกื้อกูลธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รู้เท่าทันตนเอง สามารถก้าวข้ามวัตถุนิยมและบริโภคนิยม จะทำให้สามารถปรับตัวดำรง อยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ได้

6.2 ปรับความคิด ปรับจิตสำนึกการเป็นผู้ให้ ผู้สนับสนุนช่วยเหลือซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต้องอาศัยปณิธาน ความมุ่งมั่นและวิสัยทัศน์ของผู้นำ

6.3 จำเป็นต้องมีการจัดระเบียบสังคมใหม่ ซึ่งหมายถึงการจัดระบบความสัมพันธ์ ของคนในชุมชนด้วยตนเอง เป็นการจัดระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอก ให้ตั้งอยู่บนฐานสำนึกใหม่ร่วมกัน ให้อยู่กันอย่างเห็นอกเห็นใจ เอื้ออาทร เสียสละแบ่งปัน

การสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนส่วนสำคัญนอกเหนือจากการพึ่งตนเองของชุมชนแล้ว ส่วนสำคัญคือกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เมื่อพิจารณาอีกส่วนหนึ่ง จะเห็นได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมเริ่มจากการศึกษาชุมชนโดยนักพัฒนาร่วมกับชาวบ้านในชุมชนร่วมกันเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ทรัพยากรที่มีในชุมชนและปัญหาต่างๆ ของชุมชนเพื่อให้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนแก้ไข ปัญหาการศึกษาชุมชนจะช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและรวมกลุ่มกันวางแผนแก้ไขปัญหาโดย มีกระบวนการในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน (วิรัช วิรัชนิการวรรณ, 2530, น.61 - 63)คือ

1. การศึกษาชุมชน คือการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชนโดยนักพัฒนาศึกษา และเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมต่างๆ ในชุมชนร่วมกัน ประชาชน โดยใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

2. การวางแผนเพื่อแก้ปัญหาโดยมีการรวมกลุ่มกันอภิปราย ถกเถียง แสดงความคิดเห็น นักพัฒนาเป็นผู้ประสานงานโดยคอยจัดลำดับผู้อภิปรายให้ข้อเท็จจริง และสรุปประเด็นสำคัญเป็นหลัก ส่วนชาวบ้านควรได้มีโอกาสเข้ามาร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และนักพัฒนาต้องกระตุ้นแรงเร้าให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด

3. การลงมือปฏิบัติตามแผนหรือวิธีการที่ได้ร่วมกันตัดสินใจแล้วจากขั้นตอนที่ 2 โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้จะต้องได้ร่วมด้วยความศรัทธา และเชื่อมั่นในตนเองที่จะพัฒนา ชุมชน

4. การประเมินผลงานโดยชาวบ้านและนักพัฒนาจะร่วมกันกำหนดขั้นต่อน้อยๆ ต่างๆ ในการทำงานประเมินผลตลอดจนดูแลปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างประเมินผลเพื่อที่จะแก้ไขได้ทันที

แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis)

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้สถิติการจำแนกกลุ่มซึ่งเป็นสถิติที่ใช้ในการศึกษาตัวแปร สำหรับการจำแนกหรือแบ่งกลุ่ม คน สัตว์ หรือสิ่งของ ออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ตั้งแต่สองกลุ่มขึ้นไป ผู้วิจัยได้นำเสนอโดยสรุปตามหัวข้อ ดังนี้

ความหมายของการวิเคราะห์จำแนกประเภท

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์จำแนกประเภทไว้ดังนี้

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2548, น. 521) อธิบายไว้ว่า การวิเคราะห์จำแนกประเภทเป็นเทคนิคการวิเคราะห์ตัวแปรหลายตัว เทคนิคการวิเคราะห์จำแนกประเภทมีชื่อเรียก Discriminant Analysis คำว่า Analysis หมายถึง การวิเคราะห์ และคำว่า Discriminant หมายถึง ตัวจำแนกหรือตัวแบ่งหน่วยวิเคราะห์ออกเป็นกลุ่มเป็นประเภท ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของเพชรน้อย สิงห์ช่างชัย (2548, น. 27) ศิริชัย กาญจนवासี (2550, น. 32) และกัลยา วาณิชย์บัญชา (2551, น. 33) ที่ได้อธิบายไว้ว่า การวิเคราะห์จำแนกประเภทเป็นเทคนิคการวิเคราะห์ที่เหมาะสมสำหรับการนำตัวแปรอิสระหลายตัวซึ่งวัดในมาตราอันดับหรืออัตราส่วนไปทำนายตัวแปรตาม ซึ่งเป็นตัวแปรกลุ่มหรือตัวแปรจัดประเภท (Categorical Variable) ตัวแปรกลุ่มอาจเป็นตัวแปรจัดประเภทแบบ 2 กลุ่มหรือมากกว่าก็ได้ ถ้าเป็นการจำแนก 2 กลุ่มเรียกว่า Two-Group Discriminant Analysis ถ้าจำแนกมากกว่า 2 กลุ่มเรียกว่า Multiple Discriminant Analysis (MDA)

แนวคิดของการจำแนกทดสอบสมมติฐาน คือการหาค่าเฉลี่ยของตัวแปรต้นแต่ละกลุ่มมีค่าเท่ากันหรือไม่ การทดสอบนัยสำคัญทางสถิติเป็นการทดสอบระยะห่างระหว่างค่า centroid (ค่าเฉลี่ยของคะแนนจำแนก) ของแต่ละกลุ่มทำให้ได้ฟังก์ชันการจำแนกไว้อธิบายว่าสามารถจำแนกกลุ่มใดด้วยตัวแปรใดการวิเคราะห์วิธีนี้นอกจากจะสามารถจำแนกระหว่างกลุ่มได้อย่างสูงสุดแล้ว ยังสามารถ

บอกธรรมชาติบางอย่างของการจำแนกนั้นด้วย เช่นบอกว่าตัวแปรใดจำแนกได้ดีมากน้อยกว่ากัน นั่นคือสามารถบอกประสิทธิภาพหรือน้ำหนักในการจำแนกของแบบสอบถามนอกจากนี้การวิเคราะห์จำแนกประเภทยังสามารถพยากรณ์การเข้าสู่กลุ่มของข้อมูลใหม่ด้วยดังนั้นการวิเคราะห์จำแนกประเภทจึงเป็นเทคนิคการวิเคราะห์ความสัมพันธ์หรือการหาสาเหตุเทคนิคหนึ่ง

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์จำแนกเป็นวิธีการแบ่งกลุ่มข้อมูลหรือหน่วยตัวอย่างออกเป็นกลุ่มย่อยหลาย ๆ กลุ่ม โดยอาศัยวิธีทางสถิติเพื่อให้ทราบว่าข้อมูลหรือหน่วยตัวอย่างที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันมีคุณลักษณะใดบ้างที่เหมือนกัน

วัตถุประสงค์ของการใช้การวิเคราะห์จำแนกประเภท

การวิเคราะห์จำแนกประเภทหรือบางครั้งเรียกว่า การวิเคราะห์จำแนกกลุ่มเป็นการคัดเลือกตัวแปรกลุ่มหนึ่งหรือตัวแปรชุดหนึ่ง ที่นักวิจัยคิดว่าตัวแปรเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่ต้องการศึกษาและทดสอบว่าตัวแปรที่ได้เก็บรวบรวมมาสามารถที่จะจำแนกหน่วยวิเคราะห์ออกเป็นกลุ่มได้อย่างถูกต้องหรือไม่ โดยจะชี้ให้เห็นว่า การเป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งขึ้นอยู่กับตัวแปรใดบ้าง

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2548, น. 521-566) ระบุไว้ว่า ในการวิเคราะห์จำแนกประเภทจะได้สมการที่ให้น้ำหนักของตัวแปรที่จะใช้ในการเป็นสมาชิกของกลุ่ม สมการนี้เรียกว่า สมการจำแนกประเภท (Discriminant Function) ซึ่งจำนวนสมการที่ได้จะน้อยกว่าจำนวนกลุ่มของประชากรที่ต้องการจำแนก 1 กลุ่มเสมอ หรือถ้ามีจำนวนกลุ่มมากกว่าตัวแปร จำนวนสมการจะเท่ากับจำนวนตัวแปรที่จะใช้จำแนกประเภท (Discriminant Variable) สมการแต่ละสมการที่ได้จะพยายามแบ่งกลุ่มที่ต่างกันให้มากที่สุด ส่วนกัลยา วาณิชย์บัญชา (2550, น. 235-245) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า โดยทั่วไปตัวแปรเหล่านี้จะเป็นตัวแปรที่ผู้วิจัยคิดว่ามีอิทธิพลต่อการเป็นสมาชิกของกลุ่มของหน่วยวิเคราะห์ถึงขั้นที่สามารถจะใช้ประโยชน์ในการจำแนกได้อย่างถูกต้องว่าหน่วยวิเคราะห์ใดจะตกอยู่ในกลุ่มใด ส่วนวัตถุประสงค์ในเชิงปฏิบัติการหรือการใช้ประโยชน์ของเทคนิคดังกล่าว จะเกิดขึ้นหลังจากที่ผู้วิจัยได้ค้นพบว่าความเป็นสมาชิกของกลุ่มของหน่วยวิเคราะห์ขึ้นอยู่กับตัวแปรใด และตัวแปรเหล่านี้สามารถจำแนกหน่วยวิเคราะห์ออกเป็นประเภทหรือกลุ่มได้ดีมากน้อยเพียงใดหากจำแนกได้ดีมาก ผู้วิจัยสามารถจะนำความรู้นั้นไปจำแนกหน่วยวิเคราะห์ใหม่ออกเป็นประเภทหรือกลุ่มได้ว่า หน่วยวิเคราะห์นั้นควรตกในกลุ่มใดอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพมากกว่าการจำแนกโดยที่ไม่มีความรู้หรือข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์จำแนกประเภท การวิเคราะห์จำแนกประเภท ช่วยทำความเข้าใจความแตกต่างระหว่างกลุ่มและการจำแนกกลุ่มอย่างถูกต้อง ใช้ในกรณีที่คำถามการวิจัย ต้องการคาดคะเนความสัมพันธ์หรือทำนายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยสามารถตอบคำถามวิจัยได้

ในงานศึกษาของศิริชัย กาญจนวาสี (2550, น. 35) ได้ระบุถึงวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์จำแนกประเภทไว้ ดังนี้

1. ทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป ว่ามีค่าเฉลี่ยของชุดตัวแปรต้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญหรือไม่ โดยใช้การเปรียบเทียบค่ากลางของกลุ่ม (Group Centroid)
2. สร้างฟังก์ชันการจำแนกกลุ่ม มิติการจำแนกระหว่างกลุ่ม จากชุดของตัวแปรต้นหรือตัวแปรจำแนกว่า มีมิติหรือฟังก์ชันใดบ้าง
3. พิจารณาว่าตัวแปรอิสระตัวใดบ้างเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ใช้ในการแบ่งกลุ่ม หรือตอบคำถามว่าลักษณะความแตกต่างของกลุ่มตัวอย่างเกิดขึ้นจากตัวแปรใด
4. ใช้พยากรณ์ข้อมูลหน่วยใหม่ เข้าร่วมเป็นกลุ่มที่ทราบล่วงหน้าบนพื้นฐานของกลุ่มชุดตัวแปรต้นที่เหมาะสม

ลักษณะและคุณสมบัติของเทคนิควิธีการวิเคราะห์จำแนกประเภท

การวิเคราะห์จำแนกประเภทมีคุณสมบัติหลายอย่างที่คล้ายกับการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบโลจิส และแบบมัลติโนเมียลโลจิส โดยเฉพาะในด้านตัวแปรตาม และในรูปแบบของสมการ การทดสอบนัยสำคัญทางสถิติของตัวแปร การวิเคราะห์จำแนกประเภทอาศัยเทคนิคการวิเคราะห์การผันแปรโดยพิจารณาจากเมตริกซ์การผันแปรร่วมภายในกลุ่ม (Within Group Variance - Covariance Matrix) เป็นหลักตัวแปรอิสระที่ใช้ในการวิเคราะห์จำแนกสามารถคัดเลือกได้จากผลงานวิจัยที่ผ่านมา หรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการพิจารณาด้วยเหตุผลว่าตัวแปรใดบ้างที่น่าจะมีความสำคัญต่อการทำนายหรือจำแนกการเป็นสมาชิกของกลุ่มในตัวแปรตาม ตัวแปรอิสระต้องเป็นตัวแปรเชิงปริมาณในระดับอันตรภาคชั้น หรืออัตราส่วน หรือตัวแปรนามบัญญัติที่ปรับเป็นตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) ตัวแปรตามจะต้องเป็นตัวแปรจัดประเภท ซึ่งอาจเป็น 2 กลุ่ม หรือมากกว่า การจำแนกสมาชิกของแต่ละกลุ่มจะต้องขาดจากกัน (Exclusive) คือเป็นสมาชิกแค่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น และการจัดกลุ่มจะต้องครอบคลุมกลุ่มทั้งหมด (Exhaustive) และตัวแปรอิสระแต่ละตัวไม่ควรมีความสัมพันธ์กันสูงมากจำนวนสมาชิกแต่ละกลุ่มพอๆ กัน นอกจากนี้ข้อมูลต้องไม่มีค่า Missing เลย ดังนั้นข้อมูลแต่ละชุดต้องมีตัวแปรอิสระและตัวแปรตามครบทุกตัว (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2548, น. 523)

เงื่อนไขและข้อตกลงเบื้องต้น

ข้อตกลงเบื้องต้นที่สำคัญของการวิเคราะห์จำแนกประเภทมีดังนี้ (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2550, น. 125) อธิบายไว้ว่า

1. ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ต้องมีการกระจายแจกแจงเป็นโค้งปกติ โดยเฉพาะตัวแปรอิสระ ต้องมีการแจกแจงเป็นโค้งปกติเสมอ แต่ตัวแปรตามอาจจะมีข้อยกเว้นได้ แต่ถ้าข้อมูลทั้งหมดแจกแจงเป็นโค้งปกติก็จะทำให้การวิเคราะห์มีความถูกต้องน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น(variable)

2. กลุ่มย่อยในตัวแปรตามมีเมตริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วมเท่ากัน (Equal Variance – Covariance Matrices) การทดสอบความเป็นเอกพันธ์ของเมตริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วม นิยมใช้ Box's M test ถ้าเมตริกซ์ ดังกล่าวของแต่ละกลุ่มย่อยในตัวแปรตามไม่เท่ากันจะมีผลต่อความผิดพลาดในการจำแนกกลุ่ม

3. ตัวแปรอิสระ 2 ตัวขึ้นไปไม่มีความสัมพันธ์กันสูง ถ้าหากพบว่ามีความสัมพันธ์กันสูงกว่า 0.5 (Multi-co linearity) จะต้องตัดตัวแปรอิสระค่านั้นออก

4. ตัวแปรค่าที่มีค่ากระจายออกจากกลุ่มอย่างผิดปกติ (Outliers) จะส่งผลกระทบต่อความถูกต้องของการจำแนกกลุ่ม จึงควรตัดค่าที่มีการกระจายผิดปกติออกไปก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล

5. จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม ควรมีจำนวนใกล้เคียงกัน ข้อตกลงเบื้องต้นข้อนี้อาจจะถูกละเมิดในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างมาจากการสุ่มโดยอาศัยความน่าจะเป็น จะทำให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณจากจำนวนประชากร

6. ค่าความแปรปรวนร่วมของตัวแปรอิสระแต่ละตัว ในแต่ละกลุ่มต้องใกล้เคียงกันและเมตริกซ์การแปรปรวนร่วมของแต่ละกลุ่มต้องเท่ากันหรือใกล้เคียงกันเสมอ

7. ความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม ต้องมีความสัมพันธ์กันเชิงเส้นเท่านั้น เช่นเดียวกับงานศึกษาของกัลยา วานิชย์บัญชา (2550, น. 237-238) เสนอไว้ว่า ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้การวิเคราะห์จำแนกประเภท จะต้องคำนึงหลักเกณฑ์และเงื่อนไขดังนี้

1. แบ่งตัวแปรออกเป็น 2 กลุ่ม ตัวแปรตามซึ่งเป็นตัวแปรเชิงกลุ่ม มีเพียง 1 ตัว คือเป็นสเกลแบ่งกลุ่มหรือสเกลอันดับ

2. ตัวแปรอิสระมีตั้งแต่ 1 ตัวขึ้นไป และเป็นสเกลแบบช่วงหรือสเกลการสรุปหรือแปลผลการวิเคราะห์

การสรุปผลการวิเคราะห์ว่า ตัวแปรอิสระตัวใดมีความสำคัญต่อการจำแนกกลุ่ม สามารถพิจารณาจากค่าต่อไปนี้ (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2550, น. 125 และยุทธ ไกยวรรณ, 2549, น. 98)

1. น้ำหนักการจำแนกมาตรฐาน หรือที่เรียกว่า สัมประสิทธิ์การจำแนก(Discriminant Coefficient) น้ำหนักมาตรฐานที่ได้ ถ้ามีค่าสูงแสดงว่า มีอำนาจจำแนกฟังก์ชันได้มากกว่าตัวที่มีค่าน้อย หมายถึงความสามารถในการจำแนกกลุ่มประชากรออกเป็นกลุ่มต่างๆได้ดี โดยไม่ต้องพิจารณาค่า + หรือ - เพราะเป็นเพียงค่าที่แสดงถึงทิศทางเท่านั้น

2. น้ำหนักการจำแนก (Discriminant Loading) หรือความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างเป็นสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นแต่ละตัวกับฟังก์ชันจำแนกนิยมใช้ค่านี้ในการบอกถึงความสำคัญของตัวแปรจำแนกมากที่สุด

3. ค่าสถิติเอฟบางส่วน (Partial F Values) ใช้ในการบอกถึงการมีอำนาจจำแนก ค่า F ที่สูงแสดงว่ามีอำนาจจำแนกที่สูงในทางปฏิบัติ การเรียงลำดับค่า F จึงเปรียบเสมือนการเรียงลำดับน้ำหนักความสำคัญ ซึ่งสัมพันธ์กับระดับนัยสำคัญของแต่ละตัวแปร

4. ค่า Potency Index เป็นอำนาจจำแนกรวมทั้งหมดของตัวแปรจากทุกฟังก์ชันจำแนกที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ใช้สำหรับประเมินความสำคัญของตัวแปรจำแนกในกรณีที่มีฟังก์ชันการจำแนกตั้งแต่ 2 ฟังก์ชัน ขึ้นไป

สถิติที่สำคัญและวิธีการวิเคราะห์จำแนกประเภท

สถิติสำคัญของการวิเคราะห์จำแนกกลุ่มพบว่า ในงานศึกษาของสมบัติ ท้ายเรือคำ (2552, น. 153) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. ค่าไอเก้น (Eigen Value) เป็นค่าที่แสดงอัตราส่วนการผันแปรระหว่างกลุ่มต่อการผันแปรภายในกลุ่มถ้าค่าไอเก้นมีค่าสูงก็แสดงว่าสมการดีหรือมีค่าจำแนกสูงหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า Eigen Value ก็คือ Variance ของคะแนนแปลงรูป Y ที่แปลงมาจาก $X_1, X_2, \dots, X_p$ นั่นเอง

2. ค่าสหสัมพันธ์คาโนนิคัล (Canonical Correlation) เป็นสถิติซึ่งสามารถใช้ในการตัดสินความสำคัญของสมการจำแนกเป็นมาตรวัดความสัมพันธ์ของสมการกับกลุ่มของตัวแปรซึ่งระบุการเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นๆของตัวแปรตามโดยชี้ให้เห็นว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มมีความสัมพันธ์กับสมการที่หามาได้มากน้อยเพียงใดดังนั้นถ้าค่าสหสัมพันธ์คาโนนิคัลมีค่าสูงแสดงว่าการเป็นสมาชิกของกลุ่มสามารถอธิบายความผันแปรของตัวแปรกับสมการจำแนกได้มาก

3. ค่าวิลค์แลมบ์ดา (Wilks' Lambda) เป็นสถิติที่ใช้ทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มและเป็นมาตรวัดอำนาจในการจำแนกกลุ่มของตัวแปรด้วยถ้าวิลค์แลมบ์ดามีค่ามากตัวแปรจะอธิบายการเป็นสมาชิกของกลุ่มได้น้อยถ้าวิลค์แลมบ์ดามีค่าน้อยตัวแปรจะอธิบายการเป็นสมาชิกของกลุ่มได้มาก

Klecka (1987, p. 88 อ้างถึงใน รัฐพล พรหมสะอาด, 2547, น. 44) กล่าวว่าไว้ว่าในการสร้างสมการวิเคราะห์จำแนกมี 2 วิธี คือวิธีทางตรง (Direct Method) และวิธีวิเคราะห์แบบมีขั้นตอน (Stepwise Method) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. วิธีทางตรง (Direct Method) เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์ตัวแปรทุกตัวโดยไม่ต้องพิจารณาผลของตัวแปรจำแนกที่มีต่อฟังก์ชัน

2. วิธีวิเคราะห์แบบมีขั้นตอน (Stepwise Method) เป็นวิธีการพิจารณาเลือกตัวแปรเข้าสมการทีละตัว และพิจารณาผลของตัวแปรที่นำเข้าสมการแต่ละขั้นตอนด้วย ซึ่งมีวิธีการคัดเลือกหลายวิธี ได้แก่

2.1 พิจารณาค่า Wilk's Lambda โดยเลือกตัวแปรที่ทำให้ค่า Wilk's Lambda ที่มีค่าต่ำสุด

2.2 พิจารณาค่า Rao'V หรือ Lowley-Hotelling ซึ่งเป็นสถิติที่แสดงถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่ม โดยถ้ากลุ่มมีความแตกต่างกันมาก ค่า Rao'V จะสูงในการเลือกตัวแปรด้วยวิธีนี้จะต้องเลือกตัวแปรที่ทำให้ค่า Rao'V สูงขึ้น

2.3 พิจารณาค่า Mahalanobis Distance (D2) การเลือกตัวแปรโดยวิธีนี้จะเลือกตัวแปรที่มีค่า D2 มากที่สุดของคู่ที่ใกล้กันมากที่สุด หรือมีค่า D2 น้อยที่สุดตั้งแต่แรกเข้าสมการก่อน

2.4 พิจารณาค่าความแปรปรวนเหลือน้อยที่สุด (Minimizing Residual Variance) ตัวแปรที่ทำให้ความแปรปรวนที่อธิบายไม่ได้ทั้งหมดเหลือน้อยที่สุด จะได้รับเลือกเข้าสมการ

2.5 พิจารณาค่า Between-Group F เป็นค่าสถิติที่แสดงความแตกต่างระหว่างกลุ่มในการเลือกตัวแปรด้วยวิธีนี้ จะเลือกตัวแรกที่มีค่า F สูงที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าการวิเคราะห์จำแนกประเภทหมายถึงเทคนิคสถิติที่ใช้จำแนกกลุ่มบุคคลหรือหน่วยวิเคราะห์ออกเป็นกลุ่มต่างๆที่มีการกำหนดไว้ล่วงหน้าตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญในการใช้สถิติได้แก่ตัวแปรตามซึ่งเป็นตัวแปรเชิงกลุ่มมีเพียง 1 ตัวตัวแปรอิสระมีตั้งแต่ 1 ตัวขึ้นไปและเป็นสเกลแบบช่วงหรือสเกลอัตราส่วนและตัวแปรอิสระของแต่ละกลุ่มต้องมีการแจกแจงแบบ Multivariate Normal รวมทั้ง Variance - Covariance Matrix ของตัวแปรอิสระของแต่ละกลุ่มต้องไม่แตกต่างกันโดยใช้สถิติที่สำคัญๆมีด้วยกัน 3 ค่าคือค่าไอเกน (Eigen Value) ค่าสหสัมพันธ์คาโนนิกอล (Canonical Correlation) และวิลค์แลมบ์ดา (Wilks' s Lamda)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ปัจจัยจำแนก

จากการทบทวนวรรณกรรมในประเด็นของการวิเคราะห์ปัจจัยจำแนกพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความสนใจศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านการเรียนการสอน การศึกษา

การนำการวิเคราะห์จำแนกมาใช้ในการวิเคราะห์กลุ่มที่เรียนสำเร็จและเรียนไม่สำเร็จพบว่า มีงานศึกษาของมณีวรรณ ยังปลื้มจิตต์ (2547, น.169-171) ได้วิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของผู้เรียนผ่านระบบออนไลน์ (E - Learning) ในสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย ใ้ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของผู้เรียนระหว่างกลุ่มผู้เรียนที่เรียนสำเร็จและที่เรียนไม่สำเร็จตัวแปรที่ได้รับการคัดเลือกเข้ามาในสมการจำแนก 2 ตัวแปร โดยคัดเลือกจากตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด 8 ตัว

แปรเรียงลำดับตัวแปรตามค่าสัมประสิทธิ์ในการจำแนกจากมากไปน้อยได้แก่แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (x8) และเจตคติต่อการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ (x6) ซึ่งได้สมการจำแนกประเภท (Discriminant Function) ของกลุ่มผู้เรียนที่เรียนสำเร็จและไม่สำเร็จ 1 มิติดังนี้ $Z = 0.856$ แรงจูงใจใฝ่ฝัน (Z8) + 0.599 เจตคติต่อการเรียนผ่านระบบออนไลน์ (Z6) ตัวแปรในสมการจำแนกประเภททั้ง 2 ตัวแปรมีส่วนในการจำแนกกลุ่มผู้เรียนที่เรียนและไม่สำเร็จได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และร่วมกันคาดคะเนการเป็นสมาชิกของกลุ่มผู้เรียนที่เรียนสำเร็จได้ถูกต้องร้อยละ 85.0 กลุ่มผู้เรียนที่เรียนไม่สำเร็จได้ถูกต้องร้อยละ 71.50 และทั้งสองกลุ่มได้ถูกต้องร้อยละ 78.3 โดยมีตัวแปรที่มีน้ำหนักไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของค่าน้ำหนักที่สูงที่สุดเป็นตัวแปรสำคัญในการจำแนกกลุ่มผู้เรียนที่เรียนสำเร็จและไม่สำเร็จคือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (X8) และเจตคติต่อการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ (X6) และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยจากสมการจำแนกประเภทของแต่ละกลุ่มพบว่าตัวแปรทั้ง 2 เป็นลักษณะของกลุ่มผู้เรียนที่เรียนสำเร็จ 2) ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของตัวแปรที่มีผลในการจำแนกกลุ่มผู้เรียนที่เรียนสำเร็จและไม่สำเร็จพบว่าตัวแปรแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (X8) และเจตคติต่อการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ (X6) สามารถจำแนกกลุ่มผู้เรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรจำแนกกลุ่มผู้เรียนมีความแตกต่างกัน

สิริสุตา เฝียงขวา (2553, น.136-139) วิเคราะห์ตัวแปรจำแนกกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและต่ำพบว่า (1) ตัวแปรในกลุ่มลักษณะของสถานการณ์การเรียนคือการใฝ่เรียนใฝ่รู้การได้รับการสนับสนุนการเรียนจากผู้ปกครองและแบบการเรียนแบบร่วมมือตัวแปรในกลุ่มจิตลักษณะเดิมคือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ความมีวินัยในตนเองและความเชื่ออำนาจภายในตนและตัวแปรในกลุ่มจิตลักษณะตามสถานการณ์คือเจตคติของผู้เรียนต่อการเรียนสามารถอธิบายความแตกต่างระหว่างกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและต่ำได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยตัวแปรทั้ง 7 ตัวนี้ร่วมกันสามารถจำแนกกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและต่ำได้ร้อยละ 89.9 (2) ตัวแปรที่ดีในการจำแนกกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและต่ำมี 4 ตัวแปรเรียงลำดับดังนี้การใฝ่เรียนใฝ่รู้ความเชื่ออำนาจภายในตนความมีวินัยในตนเองและเจตคติของผู้เรียนต่อการเรียนซึ่งตัวแปรทั้ง 4 ตัวนี้สามารถอธิบายความแตกต่างระหว่างกลุ่มนักศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและกลุ่มนักศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำได้ถึงร้อยละ 89.9 (3) สมการจำแนกกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงได้คือสมการจำแนกกลุ่มในรูปคะแนนดิบคือ $= 2.57X2 - 0.63X6 + 0.22X5 + 0.57X7 - 9.28$ สมการจำแนกกลุ่มในรูปคะแนนมาตรฐานคือ $= 0.94 - 0.48 + 0.22 + 0.44$

งานศึกษาของจิตรี โพธิ์มามกะ และคณะ (2553, น.5-11) ที่ศึกษาถึงการวิเคราะห์ตัวแปรจำแนกอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ในโครงการส่งเสริม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการประกอบด้วย 8 ตัวแปรย่อย คือ 1) การมีประสบการณ์ทำงาน 2) ผู้สอนสามารถพัฒนาผู้เรียน ได้ตรงตามศักยภาพ 3) ความภูมิใจและพอใจในผลงานของตนเอง 4) การได้รับการยอมรับจากเพื่อร่วมงาน 5) การได้รับการยอมรับจากหัวหน้างาน 6) การทำให้รายงาน SAR มีคะแนนสูงขึ้น 7) การมีทีมงานเป็นกัลยาณมิตร 8) องค์กรจัดหาทุนเพื่อพัฒนาสื่อและนวัตกรรมสมการจำแนกกลุ่ม พยากรณ์การเป็นสมาชิกของกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้ร้อยละ 82.10 และกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้ร้อยละ 86.30 สมการนี้สามารถพยากรณ์การเป็นสมาชิกของกลุ่มโดยเฉลี่ยได้ร้อยละ 84.40

สำหรับงานศึกษาของอเนก บุญสวน (2554, น.793-795) ในการวิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์สูงและต่ำของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดเพชรบูรณ์พบว่า 1) ปัจจัยที่สามารถจำแนกนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์สูงและต่ำ มี 9 ปัจจัยตามลำดับขั้นคือความรู้พื้นฐานเดิม (X7) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (X6) บรรยากาศในชั้นเรียน (X14) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับเพื่อน (X13) คุณภาพการสอนของครู (X11) ความถนัดทางการเรียนด้านจำนวน (X2) สภาพแวดล้อมทางบ้าน (X15) ความคาดหวังในการเรียน (X12) และนิสัยทางการเรียน (X5) 2) สามารถสร้างสมการจำแนกประเภทซึ่งสมการจำแนกประเภทสามารถจำแนกกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์สูงได้ถูกต้องร้อยละ 91.80 สามารถจำแนกกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ต่ำได้ถูกต้องร้อยละ 92.10 และสามารถจำแนกทั้งสองกลุ่มได้ถูกต้องร้อยละ 92.00 เช่นเดียวกับในงานศึกษาของอนุวัฒน์ คุณแก้ว (2555, น. 33) วิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการเรียนสูงและต่ำของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ที่มีผลการเรียนสูงและต่ำคือนิสัยในการเรียนและเวลาที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าปัจจัยที่สามารถจำแนกประเภทนักศึกษาที่มีผลการเรียนสูงและต่ำมี 2 ตัวแปร ได้แก่ นิสัยการเรียนและเวลาที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าโดยตัวแปรทั้งสองตัวแปรสามารถพยากรณ์ การเป็นสมาชิกของกลุ่มนักศึกษาที่มีผลการเรียนสูงได้ถูกต้องร้อยละ 85.70 กลุ่มนักศึกษาที่มีผลการเรียนต่ำได้ถูกต้องร้อยละ 88.90 และสามารถพยากรณ์ทั้งสองกลุ่มได้ถูกต้องร้อยละ 87.30

ส่วนอินทรา ปากันทะ และคณะ (2557, น.78-91) ได้ศึกษาตัวแปรจำแนกการสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรดุขุภักดิ์บัณฑิตมหาวิทยาลัยนเรศวรพบว่าตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มดุขุภักดิ์บัณฑิตมหาวิทยาลัยนเรศวรเป็นกลุ่มที่สำเร็จการศึกษาโดยใช้เวลาภายในที่หลักสูตรกำหนดและกลุ่มที่ใช้เวลามากกว่าที่หลักสูตรกำหนดมีจำนวน 2 ตัวแปรได้แก่ความรู้และทักษะเกี่ยวกับเทคนิคการวิจัยและบริการการศึกษา Pational Therapy (1998) วิเคราะห์จำแนกประสาทสัมผัสของนักเรียนที่พิการและ

ไม่พิกการ วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้คือการตรวจสอบว่าปัจจัยในรายละเอียดทางประสาทสัมผัสวัดการตอบสนองของเด็กปกติจะเกิดขึ้นประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสที่ดีที่สุดความแตกต่างในหมู่เด็กออทิสติกหรือความผิดปกติของพัฒนาการแพร่หลาย (PDD) เด็กที่มีความผิดปกติสมาธิสั้น (ADHD) และเด็กที่ไม่มีความพิกการ ผลการวิเคราะห์พบว่า ตัวแปรจำแนกความแตกต่างของเด็กพิกการจากเด็กที่ไม่มีความพิกการและอื่น ๆ คือ รูปแบบของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติของพัฒนาการบางอย่างที่จะสะท้อนให้เห็นในเด็กที่ไม่มีความพิกการ ได้แก่ ความถี่หรือความรุนแรงของพฤติกรรม Hall, Pearson & Carroll (2010, pp. 221-225) ได้ศึกษาตัวแปรจำแนกที่ส่งผลต่อความสำเร็จของครูพบว่า ครูที่วางแผนลาออกและวางแผนจะอยู่ประสบความสำเร็จมากกว่าครูที่อยู่ในเมืองใหญ่ Neumann & Neumann (2015, pp. 41-46) ศึกษาอำนาจจำแนกค่านิยมการปฏิบัติงานของนักศึกษา คณะวิศวกรรมและศิลปศาสตร์ พบว่าปัจจัยที่จำแนกประสิทธิภาพการทำงานของนักศึกษาทั้งสองกลุ่มคือ คุณลักษณะของงาน โดยคณะศิลปศาสตร์มุ่งเน้นการปฏิบัติงานทั่วไป ส่วนคณะวิศวกรรมศาสตร์มุ่งเน้นการปฏิบัติงานที่มีลักษณะเฉพาะ

2. ด้านการบริหารจัดการหน่วยงาน

จากการวิเคราะห์จำแนกปัจจัยของการบริหารจัดการภายในหน่วยงานที่ส่งผลให้คนในหน่วยงานยังคงอยู่ทำงานหน่วยงานหรือออกจากงาน พบว่ามีงานศึกษาของนิชนันท์ พุ่งลดา (2548, น. 36) ที่ได้ศึกษาการวิเคราะห์ตัวแปรจำแนกกลุ่มพยาบาลวิชาชีพที่คงอยู่ในงานโรงพยาบาลรัฐบาลและโรงพยาบาลเอกชนเขตกรุงเทพมหานคร สรุปว่าตัวแปรจำนวน 3 ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มพยาบาลวิชาชีพที่คงอยู่ในงานโรงพยาบาลรัฐบาลได้แก่ สวัสดิการ สัมพันธภาพระหว่างผู้ร่วมงาน และอายุ ส่วนตัวแปรจำนวน 4 ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มพยาบาลวิชาชีพที่คงอยู่ในงานโรงพยาบาลเอกชนได้แก่ สภาพแวดล้อมและความปลอดภัยในการทำงาน ความสะดวกในการเดินทาง ค่าตอบแทนและโอกาสก้าวหน้า ตัวแปรทั้ง 7 ตัวแปรสามารถร่วมกันพยากรณ์กลุ่มพยาบาลวิชาชีพที่คงอยู่ในงานโรงพยาบาลรัฐบาลและโรงพยาบาลเอกชนได้ร้อยละ 76.04 สมการจำแนกกลุ่มสามารถพยากรณ์กลุ่มพยาบาลวิชาชีพที่คงอยู่ในงานโรงพยาบาลรัฐบาลได้ถูกต้องร้อยละ 94.0 และสามารถพยากรณ์กลุ่มพยาบาลวิชาชีพที่คงอยู่ในงานโรงพยาบาลเอกชนได้ถูกต้องร้อยละ 96.0 โดยสมการจำแนกกลุ่มสามารถพยากรณ์การเป็นสมาชิกกลุ่มได้ถูกต้องเฉลี่ยร้อยละ 95.0 มีสมการจำแนก คือ $z = .710$ (สวัสดิการ) + $.507$ (สัมพันธภาพระหว่างผู้ร่วมงาน) - $.382$ (สภาพแวดล้อมและความปลอดภัยในการทำงาน) - $.336$ (ค่าตอบแทน) - $.215$ (ความสะดวกในการเดินทาง) + $.183$ (อายุ) - $.182$ (โอกาสก้าวหน้า)

เช่นเดียวกับงานศึกษาของสุพยาน แวบือชา (2556, น. 90) ศึกษาการวิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานี พบว่า ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มครูที่ยังคงอยู่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและกลุ่มครูที่ได้ลาออกจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มี 1 ตัวแปร ได้แก่ระยะเวลาการปฏิบัติงาน ซึ่งสามารถนำมา

พยากรณ์การเป็นสมาชิกของกลุ่มครูที่คงอยู่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้ถูกต้องร้อยละ 99.1 เมื่อพิจารณาในภาพรวมพบว่า สมการจำแนกกลุ่มสามารถพยากรณ์ทั้งสองกลุ่มได้ถูกต้องร้อยละ 97.6 และได้กำหนดชื่อตัวแปรจำแนกว่า ปัจจัยด้านระยะเวลาการปฏิบัติงาน สำหรับผลการสัมภาษณ์ ครูมีความต้องการให้ดูแลด้านสวัสดิการ มีระบบการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนที่ชัดเจน ควรให้โอกาสครูได้แสดงศักยภาพของตัวเองอย่างเต็มความสามารถ ข้อเสนอสำหรับภาครัฐ ควรให้การสนับสนุนการศึกษาในภาคเอกชนโดยการหาแนวทางการบรรจุครูโรงเรียนเอกชนเป็นพนักงานราชการหรือข้าราชการครูอย่างมีหลักเกณฑ์ที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส

ส่วนในงานศึกษาของยาการียา เจะโต และคณะ (2551, น. 104-107) ได้ศึกษาปัจจัยจำแนกผลการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า ปัจจัยภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนความสามารถของคณะกรรมการส่งเสริมสุขภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน การระดมทรัพยากรในชุมชนและความเข้มแข็งของเครือข่ายโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพอยู่ในระดับปานกลางภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเป็นปัจจัยเดียวที่สามารถจำแนกผลการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพได้โดยสมการจำแนกสามารถคาดคะเนการเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ถูกต้องร้อยละ 56.25 ซึ่งสมการจำแนกสามารถคาดคะเนการเป็นสมาชิกกลุ่มระดับสูงกว่าทองแดงได้ถูกต้องร้อยละ 55.77 และสมการจำแนกสามารถคาดคะเนการเป็นสมาชิกกลุ่มระดับทองแดงได้ถูกต้องร้อยละ 56.72 และได้เสนอให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสนับสนุนการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกระดับเพื่อส่งเสริมผลการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพให้อยู่ในระดับสูงสุด ในงานศึกษาของรุ่งรัตน์ บุญเรือง (2552, น.83) วิเคราะห์ปัจจัยจำแนกกลุ่มความสามารถในการอ่านภาษาไทยของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงรายเขต 2 ว่าปัจจัยด้านครูผู้สอนปัจจัยการบริหารปัจจัยด้านครอบครัวปัจจัยด้านนักเรียนสามารถจำแนกกลุ่มความสามารถการอ่านภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ได้ตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ของปัจจัยและสามารถสร้างสมการมาตรฐานของการจำแนกกลุ่มและสมการของการจำแนกกลุ่มดังนี้ $Z = .743(X3) + .740(X2) + (-.529)(X4) + .257(X1)$ และ $Y = -7.714 + 1.383(X2) + 1.332(X3) + (-1.022)(X4) + .432(X1)$ โดยสมการจำแนกกลุ่มสามารถพยากรณ์การเป็นสมาชิกของทั้งสองกลุ่มได้ถูกต้องร้อยละ 86.6

3. ด้านปัจจัยที่มีความเสี่ยงต่อการบาดเจ็บจากการออกกำลังกาย

ปทุมพร ศรีอิสาน (2555, น.75-76) ได้วิเคราะห์จำแนกประเภทปัจจัยที่มีความเสี่ยงต่อการบาดเจ็บในการออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาของประชาชนในจังหวัดอุดรธานี สรุปได้ว่า 1) ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงต่อการบาดเจ็บในการออกกำลังกายของประชาชนในจังหวัดอุดรธานีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่ สาเหตุการบาดเจ็บด้านร่างกาย (.780) รองลงมาคือลักษณะการบาดเจ็บที่ข้อต่อและเอ็นยึดข้อ (.778) และลักษณะการบาดเจ็บที่ผิวหนัง (.753) ตามลำดับส่วน

พฤติกรรมการออกกำลังกายมีความสัมพันธ์กันน้อยที่สุด (.580) 2) ปัจจัยที่สามารถพยากรณ์ความเสี่ยงต่อการบาดเจ็บในการออกกำลังกายของประชาชนในจังหวัดอุดรธานีจากการวิเคราะห์การจำแนกประเภท (Discriminant Analysis) ตัวแปรที่เข้าสมการเป็นตัวแรกได้แก่พฤติกรรมการออกกำลังกาย สาเหตุการบาดเจ็บด้านร่างกายสาเหตุการบาดเจ็บจากสภาพจิตใจและตัวที่แปรที่เข้าสมการตัวสุดท้ายคือสาเหตุการบาดเจ็บจากปัจจัยภายนอกตามลำดับซึ่งสามารถนำมาสร้างสมการจำแนกกลุ่มที่เสี่ยงต่อการบาดเจ็บจากการออกกำลังกายของประชาชนในเขตเทศบาลจังหวัดอุดรธานีได้ดังนี้ $Z = 0.519 \text{ TOTALBE} + 0.263 \text{ TOTALFB} + 0.393 \text{ TOTALFM} + 0.444 \text{ TOTALFO}$ สมการนี้มีอำนาจจำแนกกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีค่าไอเกน (Eigen Value) เท่ากับ 0.587 และสามารถอธิบายความผันแปรของข้อมูลได้ 100 % และมีค่าพยากรณ์ถูกต้องเฉลี่ย 84.80 %

บริบทพื้นที่ศึกษา

บริบทพื้นที่อำเภอสทิงพระ

ความเป็นมาของอำเภอสทิงพระ พบว่า “แคว้นสทิงพระ” หรือ “เกาะสทิงพระ” เกิดขึ้นในบริเวณรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่อำเภอหัวไทรลงมาคลุมพื้นที่ทั้งหมดในเขตจังหวัดสงขลา และพัทลุงบริเวณที่เป็นศูนย์กลางของแคว้น คือบริเวณที่เรียกว่า “แผ่นดินบก” เริ่มตั้งแต่อำเภอระโนด ผ่านอำเภอสทิงพระ มายังหัวเขาแดง อำเภอสิงหนครเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชน “ชาวบก” ซึ่งเป็นชุมชนโบราณก่อนประวัติศาสตร์ในสมัยศรีวิชัย เกิดเป็นท่าเรือหลายแห่งทำให้ต่อมามีการสร้างบ้านแปลงเมืองเกิดขึ้นโดยมี “เมืองสทิงพระ” เป็นเมืองท่าและเป็นศูนย์กลางของบ้านและเมืองในท้องถิ่น โดยมีศาสนสถานทั้งพราหมณ์และพุทธอยู่มากมาย ตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง “เกาะสทิงพระ” มีความสำคัญอีกครั้งหนึ่ง คือ มีพ่อค้าชาวอาหรับสร้างเมืองขึ้น ณ บริเวณหัวเขาแดง เป็นเมืองท่าที่เรียกกันว่า “เมืองสงขลา” แล้วตั้งตัวเป็นอิสระ แต่ถูกปราบได้ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นับแต่นั้นมาบรรดาบ้านเมืองบนเกาะนี้ก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองและดูแลของ “เมืองพัทลุง” ที่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา การทับถมของโคลนทรายและตะกอน โดยการกระทำของคลื่นลม ทำให้แผ่นดินงอกเพิ่มออกไปเปลี่ยนสภาพเกาะให้กลายเป็นคาบสมุทร ที่เรียกกันว่า “คาบสมุทรสทิงพระ” คนรุ่นเก่าๆในท้องถิ่นมักเรียกบริเวณที่เคยเป็นเกาะสทิงพระ นี้ว่า “แผ่นดินบก” พบว่าราวพุทธศตวรรษที่ 11 เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนที่อพยพมาจากทางเหนือตั้งแต่สมัยชุมชนเกษตรกรรมยุคแรกๆเป็นกลุ่มชนที่นิยมปลูกข้าว มี สระพัง และสระพังกระจายอยู่กว่า 200 แหล่ง และยังทำการค้า ทั้งทางบก และทางน้ำ (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา, 2562)

ในช่วง ร.ศ.114 (พ.ศ.2438) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับอิทธิพลจากหลวงวิจิตรวราสารสาสน์ ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลาและเมืองพัทลุงได้รายงานการตรวจราชการเมืองสงขลา ที่แขวงสทิงพระ ซึ่งขณะนั้นเรียกว่า "ฝ่ายปะทะ" มีหลวงบริรักษ์ภูเบนท์ เป็นกรมการนาย

แขวง ขณะนั้นที่ทำการแขวงอยู่ที่ตำบล ท่าหิน และได้รายงานเสนอต่อเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ว่า "ตำบลบ้านท่าหินที่ หลวงบริรักษ์-ภูเบนทร์กรมการนายแขวงตั้งอยู่เวลานี้ยังไม่เป็นศูนย์กลาง ค่อนข้างเมืองสงขลาเวลาที่เกิดเหตุการณ์ขึ้นข้างปลายแดนจะเป็นการลำบาก ข้าพระพุทธเจ้าได้ปรึกษากับพระวิเชียรคีรีเห็น ด้วยเกล้าฯ พร้อมกันมาให้ย้ายมาตั้งที่ตำบลจะทิ้งพระ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาวิเชียรคีรี หลวงบริรักษ์ภูเบนทร์ ได้ไป ตรวจสอบแล้วเห็นว่าเป็นทำเลดีน้ำท่าบริบูรณ์ แต่อยู่ห่างจากทะเลสาบกับทะเลใหญ่ต้องเดินขึ้นไปจากท่าราว 80 เส้น ปรากฏว่าเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ - เมื่อยังเป็นกรมหมื่น) ทรงเห็นด้วย

อำเภอปละท่ามีอาณาเขตทิศเหนือถึงบ้านปากแตรตำบลระวะ (ปัจจุบันขึ้นกับอำเภอระโนด) ทิศใต้ถึงตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร ทิศตะวันออกจดอ่าวไทย ทิศตะวันตกจดทะเลสาบสงขลามีกิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอปละท่า 1 กิ่ง คือกิ่งอำเภอระโนด ต่อมาราวพ.ศ.2460 ได้มีผู้รวบรวมเพลิง ที่ว่าการอำเภอปละท่าเอกสารต่าง ๆ เสียหายหมด ชาวทราบถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวง-ลพบุรีราเมศวร์อุปราชปักษ์ใต้ได้เสด็จตรวจสอบสถานที่ที่ถูกล้างเพลิงและได้ตรวจภูมิประเทศเห็นว่า การคมนาคมไม่สะดวกจึงยุบอำเภอปละท่าลงเป็นกิ่งอำเภอในปีพ.ศ.2467 และได้เปลี่ยนชื่อกิ่งอำเภอปละท่าเป็นกิ่งอำเภอจะทิ้งพระ และได้รับอาณาเขตทิศเหนือเข้ามาเพียงตำบลชุมพล ทิศใต้ถึงตำบลวัดจันทร์ พร้อมกับยกกิ่งอำเภอระโนดขึ้นเป็น "อำเภอระโนด"และให้กิ่งอำเภอจะทิ้งพระ ขึ้นกับอำเภอระโนด ต่อมาเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายนพ.ศ. 2490 ทางราชการจึงยกฐานะจากกิ่งอำเภอจะทิ้งพระขึ้นเป็น "อำเภอจะทิ้งพระ" และเมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2504 ได้เปลี่ยนชื่ออำเภอจะทิ้งพระเป็น "อำเภอสทิงพระ" โดยมี นายบรรหาร อุทยภาส เป็นนายอำเภอคนแรก

คำขวัญอำเภอสทิงพระ พบว่าเป็นคำขวัญที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทำชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในชุมชนคือ เมืองเก่าสองทะเล มนต์เสน่ห์น่าน้ำ งามหาดมหाराช พระไสยาศน์ค่าล้ำ ผลิตภัณฑ์ตาล ตำนานหลวงปู่ทวด

ที่ตั้งและอาณาเขตอำเภอสทิงพระเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดสงขลา ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ห่างจากจังหวัด ประมาณ 53 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 75,000 ไร่ หรือ 120 ตารางกิโลเมตร โดยมีทิศเหนือติดต่อกับตำบลปอตรุ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ทิศตะวันออกติดต่อกับอ่าวไทย ทิศใต้ติดต่อกับตำบลบางเขียด ตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลสาบสงขลา สภาพพื้นที่เป็นที่ราบต่ำ มีทะเลขนานทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านทิศตะวันออก เป็นอ่าวไทย ทิศตะวันตกเป็นทะเลสาบ ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินเหนียว เหมาะแก่การทำนา มีเนินเขาเล็ก 4 เนินเขา คือ เขาวัดพะโคะ เขาบ้านคลองฉนวน เขาน้อยเขาผี ตำบลชุมพล มีเกาะในทะเลสาบสองเกาะ คือ เกาะบรรทม และเกาะคำเที่ยง มีลำคลองหลักอยู่หนึ่งสาย คือ คลองพลเอกอาทิตย์ เป็นคลองขุดยาวประมาณ 40 กิโลเมตร กว้าง 8.10 เมตร

บริบทพื้นที่ตำบลท่าหิน

พื้นที่ตำบลท่าหินเป็นพื้นที่เก่าแก่ มีตำนานการตั้งถิ่นฐานของชุมชน โดยมีนิยามเล่าต่อกันมาเป็นเรื่องที่มีหัตถกรรมมีก้อนหินก้อนใหญ่เท่าเสาตอคล้ำ ลอยกระเพื่อมน้ำที่ท่าตันโพธิ์ (ปัจจุบันอยู่บริเวณที่ตั้งบ้านนางพัว แสงวันลอย) เด็กๆ ลงเล่นน้ำที่ท่าตันโพธิ์ ขึ้นไปเล่นบนก้อนหินนั้น เมื่อเด็กขึ้นหินก็จะจม แต่จะโผล่ขึ้นเหนือน้ำอีกด้านหนึ่งต่อมามีพายุลมใหญ่ได้พัดหินที่ท่าตันโพธิ์ได้หายไป ไม่มีใครพบเห็น มีคนตัดหญ้าไปพบหินเคลื่อนไปทางทิศตะวันตกของตันโพธิ์ อยู่ในหนองน้ำแห่งหนึ่ง คนจึงให้ชื่อว่า "ทอนบางหิน" มีชื่ออยู่จนทุกวันนี้ นี่คือเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาจึงตั้งชื่อว่า "บ้านท่าหิน" มาถึงปัจจุบัน

ในอดีตตำบลท่าหินเป็นตำบลที่มีความอุดมสมบูรณ์เพราะเป็นแหล่งรวมของฐานทรัพยากรอุ้งน้ำของ 9 คาบสมุทรสทิงพระ ไม่ว่าจะเป็นนาข้าว ตาลโตนดและสัตว์น้ำจากทะเลสาบสงขลาระยะหลังด้วย กระบวนการพัฒนาแนวใหม่ทำให้ทรัพยากรถูกทำลายอย่างเห็นได้ชัด ผลผลิตตกต่ำจากการทำนา ต้นทุนการผลิตสูง เปลี่ยนจากการทำนาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยคอก มาใช้ปุ๋ยตามแนวทางการพัฒนาของเกษตรแผนใหม่ ขาดแคลนน้ำบริโภคและน้ำในการเกษตรวิถีตาลโตนดซึ่งมีความผูกพันกับชุมชนในคาบสมุทรสทิงพระมาเป็นเวลายาวนานกลับถูกลืมหันไปทำงานรับจ้างในเมือง คริวเรือมีหนี้สินรวมทั้งตำบลประมาณ 58.10 ล้านบาท ทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาที่ลดน้อยลง ทะเลสาบตื้นเขินทำให้วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านเปลี่ยนไป ไม่มีสัตว์น้ำให้จับ คนในชุมชนขาดความสามัคคี มีความแตกแยกจากการเลือกผู้นำลุ่มประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่คนท่าหินเคยอยู่แบบสังคมเอื้ออาทร สังคมญาติพี่น้อง แบ่งปัน มีความสามัคคี ชุมชนต้องการให้วัฒนธรรมเดิมกลับมา ปัญหาเงินทุนหมุนเวียน การระดมทุนในชุมชนมีมากแต่ชาวบ้านยังขาดความเข้าใจในการจัดการทุนอย่างเป็นระบบขาดความรู้ใหม่ ๆ ในการพัฒนาตาลโตนดที่มีมากมายในพื้นที่

ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มและพื้นที่ชุ่มน้ำริมทะเลสาบสงขลาตอนกลางเหมาะแก่การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เป็นเขตอากาศร้อนชื้น ประกอบด้วย ฤดู 2 ฤดู คือ ฤดูฝน และฤดูร้อน ประชากรมีอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม ทำนา อาชีพรองคือ ทำน้ำตาลโตนด เลี้ยงสัตว์ ประมงพื้นบ้าน รับจ้างทั่วไป ค้าขาย ราชการ นอกจากนั้นยังพบว่าสภาพพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มดังกล่าว เป็นพื้นที่ที่ใช้ทำนาอยู่ติดริมทะเลสาบสงขลา ดินเป็นดินเหนียว โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ทิศเหนือ ติดกับตำบลคูชูด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาทิศใต้ ติดกับ ตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลบ่อแดง ตำบลบ่อदान ตำบลวัดจันทร์อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาทิศตะวันตก ติดกับ ทะเลสาบสงขลา

สำหรับเนื้อที่ และอาณาเขตพบว่าตำบลท่าหินอยู่ห่างจากอำเภอสทิงพระ 13 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 17 ตารางเมตร คิดเป็นเนื้อที่จำนวน 10,625 ไร่ พื้นที่ในการทำนาทั้งหมด 5700 ไร่ ทิศตะวันออกเป็นพื้นที่นายาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ ใช้ทำการเกษตร มีพืชเศรษฐกิจคือ ตาลโตนด

จำนวน 300,000 ต้นที่งอกอยู่บริเวณคันนาและทุ่งนา สภาพดินเป็นดินเหนียว ทางทิศตะวันตกเป็นพื้นที่ราบต่ำมีน้ำท่วมขังตลอดทั้งปี เป็นทุ่งหญ้าที่ชาวบ้านใช้เลี้ยงสัตว์มาตั้งแต่อดีต มีเนื้อที่ประมาณ 3,000 ไร่

ส่วนเขตการปกครองพบว่า พื้นที่ตำบลท่าหินมีจำนวนครัวเรือนจำนวน 1,074 ครัวเรือน ประชากรชายจำนวน 2,025 คน ประชากรหญิง 2,131 คน รวมประชากรทั้งหมด 4,156 คน ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านระฆังหมู่ 2 บ้านห้วยลาดหมู่ 3 บ้านทองลึงหมู่ 4 บ้านท่าหินใต้หมู่ 5 บ้านท่าหินหมู่ 6 บ้านท่าหินหมู่ 7 บ้านมิไรหมู่ 8 บ้านพรวนหมู่ 9 บ้านพรวน (ไทยตำบลดอทคอม, 2559)

สภาพทางเศรษฐกิจพบว่าประชากรส่วนใหญ่ในตำบลท่าหิน จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยแยกเป็นการเพาะปลูกพืชที่สำคัญคือ นาข้าว ทำตาลโตนด ทำสวน การปศุสัตว์ และการประมง การประมงส่วนใหญ่เป็นการประมงขนาดเล็กบริเวณในทะเลสาบสงขลา

สภาพทรัพยากรธรรมชาติของตำบลท่าหิน มีแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ ทะเลสาบสงขลา ลักษณะเป็นน้ำจืด น้ำกร่อย น้ำเค็ม มีแหล่งน้ำที่สำคัญที่ใช้ในการเกษตร ได้แก่ คลองห้วยลาด คลองท่าหิน คลองมิไร คลองพรวน คลองระฆัง เหมืองกสข. คลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก คลองลำห้วย

พื้นที่ส่วนใหญ่ทำนา ตาลโตนด ไร่นาสวนผสม เช่น กล้วย มะละกอ มะพร้าว มีพื้นที่เป็นทุ่งเลี้ยงวัวพื้นเมือง ทำประมงทะเลสาบ ประมงในคลองห้วยลาด และเหมืองหมอน เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงวัวพื้นเมือง เลี้ยงเป็ดเนื้อ เลี้ยงไก่พื้นเมือง เลี้ยงกบ เลี้ยงหมูหลุม

หมู่ที่ 1 กลุ่มทำนา ตาลโตนด เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงวัว เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด กลุ่มประมงทะเลสาบสงขลา

หมู่ที่ 2 กลุ่มทำนา ตาลโตนดวิสาหกิจชุมชนกลุ่มวิถีเศรษฐกิจพอเพียงคาบสมุทรสทิงพระ นายสมชาย มงคลบุตร เป็นประธานกลุ่ม ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มไข่เค็ม กลุ่มลูกโหนดสุก กลุ่มกล้วยตาก กลุ่มปลาร้า กลุ่มน้ำตาลแว่น กลุ่มเลี้ยงวัวพื้นเมือง กลุ่มทำน้ำตาลโตนด กลุ่มเลี้ยงเป็ดเนื้อ กลุ่มประมงในร่องน้ำ เลี้ยงกบ หมูหลุม กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มขนมพื้นบ้าน

หมู่ที่ 3 กลุ่มทำนา ตาลโตนดกลุ่มเลี้ยงเป็ดไข่ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสุชาติ มากชูชิตเป็นประธานกลุ่ม กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงวัวพื้นเมือง กลุ่มประมงทะเลสาบสงขลา

หมู่ที่ 4 กลุ่มทำนา ตาลโตนดกลุ่มเลี้ยงเป็ดไข่ กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงวัวพื้นเมือง กลุ่มประมงทะเลสาบสงขลา

หมู่ที่ 5 กลุ่มทำนา ตาลโตนดกลุ่มเลี้ยงเป็ดไข่ กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงวัวพื้นเมือง กลุ่มประมงทะเลสาบสงขลา

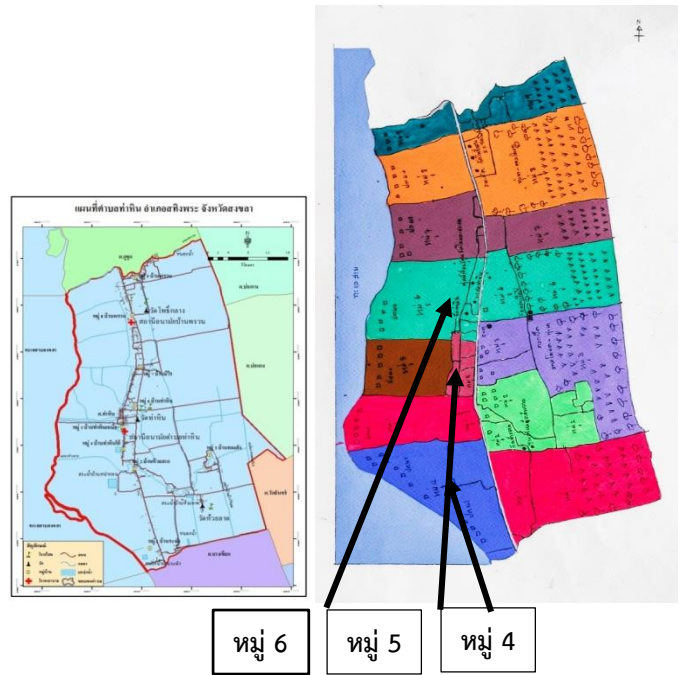
หมู่ที่ 6 กลุ่มทำนา ตาลโตนดกลุ่มเลี้ยงเป็ดไข่ กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงวัวพื้นเมือง กลุ่มประมงทะเลสาบสงขลา

หมู่ที่ 7 กลุ่มทำนา ตาลโตนดกลุ่มเลี้ยงเป็ดไข่ กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงวัวพื้นเมือง กลุ่มประมงทะเลสาบสงขลา

หมู่ที่ 8 กลุ่มทำนา ตาลโตนดกลุ่มเลี้ยงเป็ดไข่ กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงวัวพื้นเมือง กลุ่มประมงทะเลสาบสงขลา

หมู่ที่ 9 กลุ่มทำนา ตาลโตนดกลุ่มเลี้ยงเป็ดไข่ กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงวัวพื้นเมือง กลุ่มประมงทะเลสาบสงขลา

ศักยภาพคน/ชุมชนตำบลท่าหิน มีกลุ่มเลี้ยงวัวพื้นเมือง กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นเมือง ขนมหีบบ้าน กลุ่มไข่เค็ม กลุ่มลูกโหนดสุก กลุ่มกล้วยตาก กลุ่มปลาร้า กลุ่มน้ำตาลแว่น

ภาพที่ 3 พื้นที่ศึกษาตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลท่าหิน, 2559; เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ เก็ดถวา บุญปราการ สุภาวดี ธรรมรัตน์ บุญโชค สุบินรัตน์ สุภาพร สุบินรัตน์ และสุรพล พานิชกรณ, 2559

ภาพที่ 4 สภาพภูมิทัศน์ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 10 สิงหาคม 2561

ภาพที่ 5 ที่ว่าการองค์การบริหารส่วนตำบลท่าหิน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 10 สิงหาคม 2561

ภาพที่ 6 ศูนย์เรียนรู้วิถีไทหนานนาเลตำบลท่าหิน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 10 สิงหาคม 2561

ภาพที่ 7 ผลิตภัณฑ์ชุมชนผลผลิตของภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์เรียนรู้วิถีไทหนานนาเลตำบลท่าหิน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 10 สิงหาคม 2561

ภาพที่ 8 ข้าวไรต์เบอร์รี่ ข้าวหอมนิลที่ชาวนาปลูกข้าวแล้วส่งให้ป่าลม
เพื่อนำไปจำหน่ายตามงานโอท็อป

ที่มา: ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 5 เมษายน 2561

ภาพที่ 9 คลองมีไรที่ชาวประมงใช้ออกเรือเพื่อทำประมงในทะเลสาบสงขลาตอนใน
และไร่นาสวนผสมของชุมชนตำบลท่าหิน

ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 20 พฤศจิกายน 2561

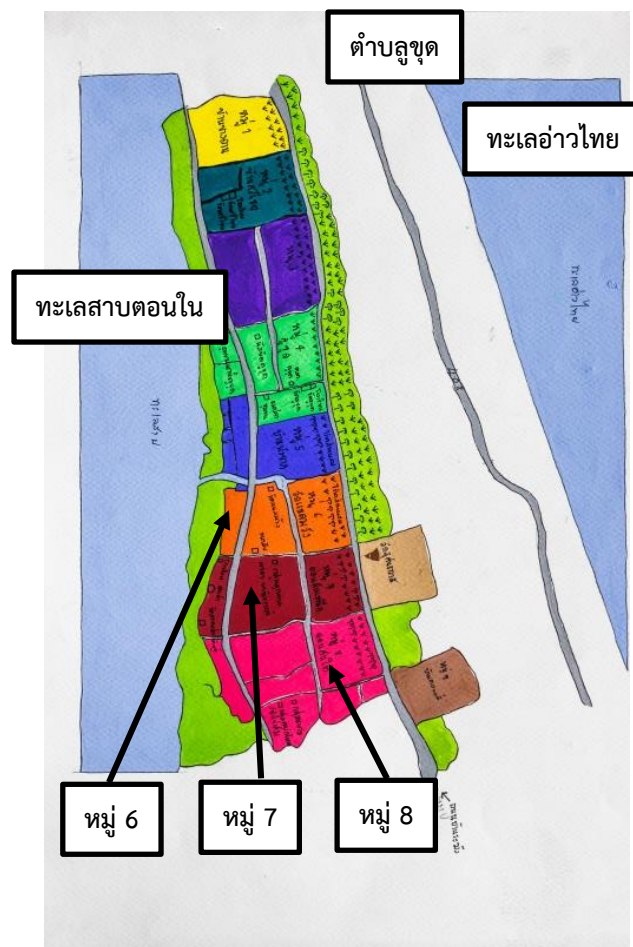
บริบทพื้นที่ตำบลคูขุด

สภาพภูมิประเทศของตำบลคูขุดเป็นพื้นที่ราบลุ่มลาดเอียง 0.1-0.4 % ลงสู่ทะเลสาบสงขลา สภาพพื้นที่แยกเป็นสองส่วนอย่างชัดเจนคือ ด้านตะวันออกและด้านตะวันตกของถนนสายเลียบริมฝั่งทะเลสาบสงขลา ดินมีลักษณะเป็นดินเหนียวและดินร่วนปนทราย

อาณาเขต ทิศเหนือติดต่อกับตำบลคลองรี ทิศใต้ติดต่อกับตำบลท่าหิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลกระดังงา จะทิ้งพระ และบ่อดาน ทิศตะวันตก ติดต่อกับทะเลสาบสงขลา

ตำบลคูขุดประกอบด้วย 9 หมู่บ้านคือ หมู่ 1 บ้านบางด้วน หมู่ 2 บ้านศรีไชย หมู่ 3 บ้านโตนดรอบ หมู่ 4 บ้านคูขุด หมู่ 5 บ้านพังจาก (คูขุดใต้) หมู่ 6 บ้านแหลมวัง หมู่ 7 บ้านดอนคั่นเหนือ หมู่ 8 บ้านดอนคั่นใต้ หมู่ 9 บ้านคองหงส์ (ปลายหาร) มีจำนวนครัวเรือน 1429 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 5,162 คน ชาย 2,531 คน หญิง 2,631 คน (ข้อมูลสำนักทะเบียน ณ เมษายน 2559)

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ แต่จะมีที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่จะอยู่ที่หมู่ 4 และ หมู่ 5 ประชากรในตำบลคูขุดประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการทำนา ขึ้นต้นตาลโตนด พื้นที่ทำนาข้าวประมาณ 6397 ไร่ ไร่ นาสวนผสม 850 ไร่ ปุ๊กพืชผัก 83 ไร่ พืชที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว 6,397 ไร่ มะม่วงเบา 519 ไร่ กล้วยน้ำว้า 74 ไร่ มะพร้าวน้ำหอม มะพร้าวน้ำหวาน 126 ไร่ ปาล์มน้ำมัน 35 ไร่ สำหรับการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนตำบลคูขุดได้แก่ โคเนื้อ 1622 ตัว สุกร 1060 ตัว ไก่ 33068 ตัว เป็ด 35611 ตัว แพะ 162 ตัวในพื้นที่หมู่ 4 และหมู่ 5 ของตำบลคูขุด จะมีแพปลา

ภาพที่ 10 พื้นที่ศึกษาดำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ที่มา: เจตนัสฤกษ์ สังขพันธ์ เกิดถวา บุญปรากฏ สุภาวดี ธรรมรัตน์ บุญโชค สุบินรัตน์
สุภาพร สุบินรัตน์ และสุรพล พานิชกรณ, 2559

พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลคูขุดทำนา ปุ๊กต้นตาลโตนด ทำไร่ นาสวนผสม และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงแพะ เลี้ยงวัว เลี้ยงไก่เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด ทะเลสาบสงขลาตอนในจะติดอยู่บริเวณหมู่บ้านแทบทุกหมู่บ้าน ชาวบ้านแถวนั้นจะทำประมง

ศักยภาพของคนในชุมชนตำบลคูชูดมีการรวมกลุ่มชุมชน ประกอบกับพื้นที่ของตำบลคูชูด เป็นแหล่งผลิตอาหาร และกิจกรรมการรวมกลุ่มที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมบริโภคในระยะยาวได้ และชุมชนอื่นยังสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาในอนาคต หมู่ที่ 6 บ้านแหลมวังจะมีกลุ่มไร่นาสวนผสม กลุ่มตาลโตนด หมู่ 7 บ้านดอนคันเหนือ จะมีกลุ่มลูกตาล นางมาลา พาณิชกรณ์ เป็นประธานกลุ่ม และกลุ่มประมงพื้นบ้าน ส่วนหมู่ที่ 8 บ้านดอนคันใต้ จะมีกลุ่มนารวม กลุ่มคนรักชโหนด กลุ่มคนรักสุขภาพเลี้ยงเป็ดและจำหน่ายไข่เป็ดที่กินอาหารจากคลองธรรมชาติ เลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง กลุ่มดอกไม้จันทร์ กลุ่มทำสบู่จากตาลโตนด โดยมีครูปราณี มณีกุลเป็นประธานกลุ่ม

ภาพที่ 11 ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลคูชูดหมู่ 6-8 จะทำนาขึ้นตาลโตนด และทำประมงทะเลสาบสงขลาตอนในที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 20 พฤศจิกายน 2562

ภาพที่ 12 หมู่บ้านดอนคันหมู่ 8 จะตั้งบ้านเรือนเรียบริมฝั่งชายทะเลสาบสงขลาตอนในที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 28 กันยายน 2562

ภาพที่ 13 เด็กและคนแก่สามารถว่ายน้ำพายเรือได้
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 28 กันยายน 2562

ภาพที่ 14 วิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลคูขุด จะทำนา ขึ้นตาลโตนดทำน้ำส้มโหนด
และนำลูกตาลไปจำหน่ายเพื่อให้มีรายได้
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 28 กันยายน 2562

ภาพที่ 15 ชาวประมงหาปลามาได้จะขายหน้าบ้านและเก็บไว้เป็นอาหาร
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 20 มีนาคม 2561

ภาพที่ 16 ร้านค้าในชุมชนและการรับจ้างเด็ดข้าวพริก ปอกหอม กะเทียม
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 20 มีนาคม 2561

ภาพที่ 17 การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนกึ่งหวาน และกึ่งส้มขาวชาวบ้านตำบลคูขุด
และภาพवासภาพบ้านเรือนชาวบ้านตำบลคูขุด
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 20 มีนาคม 2561

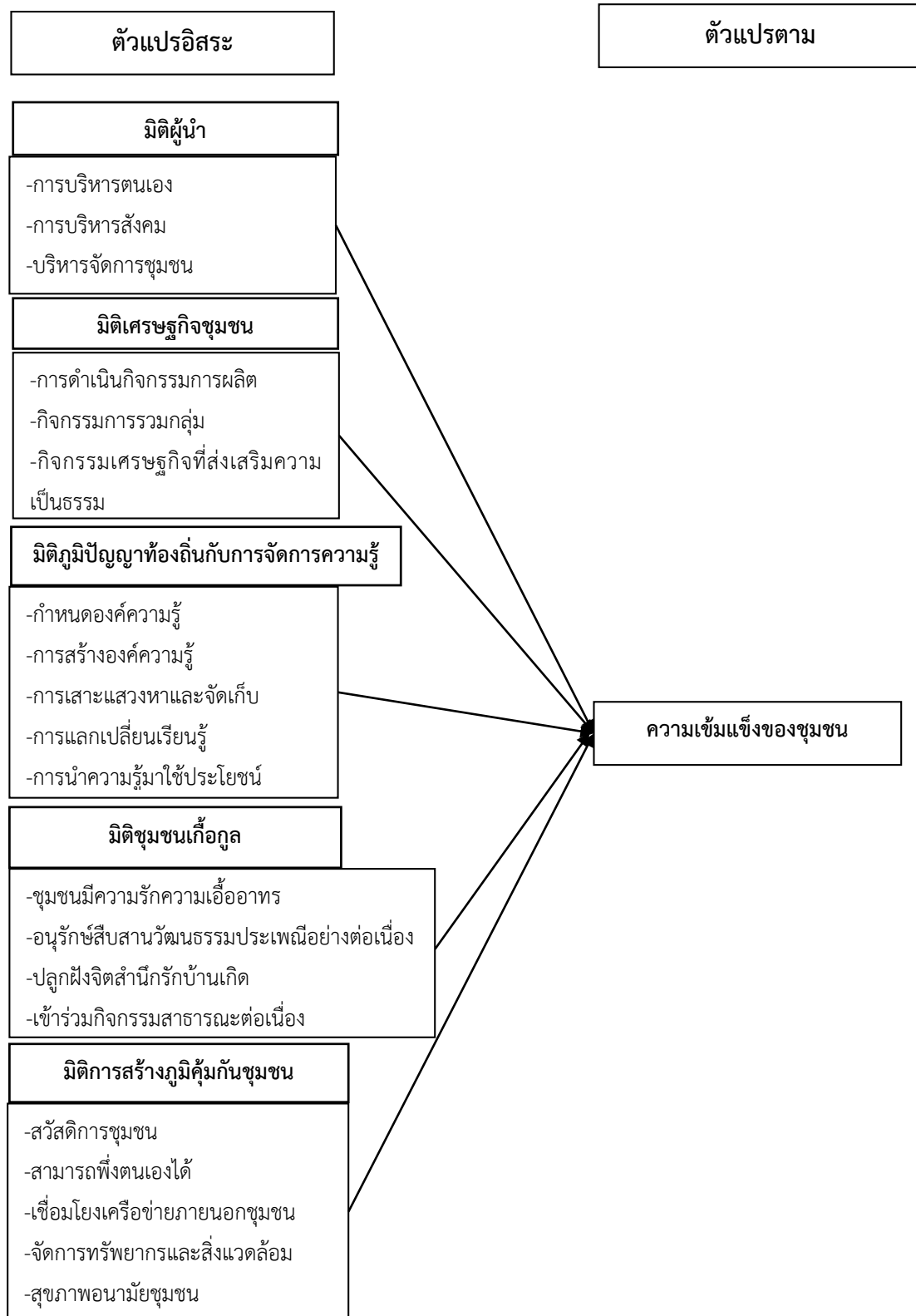

ภาพที่ 18 เครือข่ายชุมชนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา หมู่ 4 ตำบลคูขุด
และภาพชาวประเพณีชิงเปรต ทำบุญเดือนสิบของหมู่บ้านดอนคั้น
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 28 กันยายน 2562

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชน ผู้วิจัยได้นำมาสร้างเป็นกรอบแนวความคิดในการวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการเชิงปริมาณในขั้นตอนที่ 1 (ตามภาพที่ 19) ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรที่แสดงให้เห็นถึงระดับความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ได้แก่ ตัวแปร X เป็นปัจจัยจำแนกมิติความเข้มแข็งชุมชน 5 มิติคือ มิติแรก มิติผู้นำ พิจารณาจากการบริหารตนเอง การบริหารสังคม และการบริหารงาน มิติเศรษฐกิจชุมชน พิจารณาจากการดำเนินกิจกรรมการผลิต กิจกรรมการรวมกลุ่ม และกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน โดยอาศัยแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดชุมชนพึ่งตนเอง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ พิจารณาจากชุมชนสามารถกำหนดองค์ความรู้ สร้างองค์ความรู้ เสาะแสวงหาความรู้ และจัดเก็บองค์ความรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำความรู้มาใช้ประโยชน์ได้ มิติชุมชนเกื้อกูล พิจารณาจากชุมชนมีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน ให้ความช่วยเหลือแบ่งปัน เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิด สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง และมีการอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมประเพณีอย่างต่อเนื่อง ส่วนมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน พิจารณาจากการจัดสวัสดิการชุมชน ความสามารถในการพึ่งตนเอง การเชื่อมโยงเครือข่ายกับภายนอกชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน และสุขภาพอนามัยชุมชนดังกล่าวข้างต้น นำคะแนนมาจัดกลุ่ม เพื่อหากกลุ่มที่เข้มแข็งมากและเข้มแข็งน้อย

ส่วนตัวแปร Y คือ ซึ่งได้นำมาวิเคราะห์จำแนกประเภท จัดเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่เข้มแข็งมากกับกลุ่มที่เข้มแข็งน้อย

ภาพที่ 19 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ

ในส่วนของงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชนมาวิเคราะห์การ สร้างชุมชนเข้มแข็งตามองค์ประกอบและปัจจัยที่น่าจะเป็นตัวชี้วัดของความเข้มแข็งของชุมชน แต่ อย่างไรก็ตาม การที่จะวิเคราะห์หรืออธิบายความเข้มแข็งชุมชนจะต้องอาศัยบริบทที่เป็นปรากฏการณ์ ที่แวดล้อมชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคูซูด

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยนำแนวคิดภาวะผู้นำ และมาตรฐานผู้นำ มาวิเคราะห์มิติผู้นำว่ามี การบริหารตนเอง บริหารสังคม และบริหารงานอย่างไร นำแนวคิดการมีส่วนร่วมมาอธิบายว่า ผู้นำ ชุมชนสามารถดึงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะใด ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเป็นกลไกสำคัญในการ ขับเคลื่อนทุกภารกิจของชุมชน และเป็นทุนมนุษย์ที่มีความสำคัญ

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง และแนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชน แนวคิดทุนชุมชน มาอธิบายมิติเศรษฐกิจชุมชนว่า ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมการผลิต อย่างไร ส่วนกิจกรรมการรวมกลุ่ม ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกและร่วมรับผลประโยชน์ในการรวมกลุ่มออมทรัพย์ ศูนย์เรียนรู้วิถี โหนดนาเล ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และมีเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพจากกิจกรรมกลุ่ม อย่างไร สำหรับด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน ชุมชนมีการจัดการน้ำอย่างเป็นธรรม อย่างไร มีการปลูกพืชที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างไร

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวคิดการจัดการความรู้ นำมาอธิบายถึงภูมิปัญญาชุมชน ที่ดำรงอยู่ว่ามีภูมิปัญญาอะไร และอย่างไร มีการนำภูมิปัญญามาจัดการความรู้อย่างไร เช่น การกำหนด องค์ความรู้ โดยการสำรวจภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนอย่างไร มีการกำหนดชนิดและประเภทของภูมิ ปัญญาอย่างไร การสร้างองค์ความรู้ การเสาะแสวงหาและจัดเก็บและค้นคืนอย่างไร มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้อย่างไร และมีการนำความรู้มาใช้ประโยชน์อย่างไร

แนวคิดทุนทางสังคม นำมาอธิบายถึง ความเป็นชุมชนเกื้อกูลว่า ชุมชนมีความรักความเอื้อ ออาทรต่อกันหรือไม่อย่างไร มีการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังเยาวชนมีจิตสำนึกหวงแหนความเป็นชุมชนหรือ สำนึกรักบ้านเกิดอย่างไร สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่องหรือไม่ อย่างไร ชุมชนมีระบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไร มีการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีชุมชนอย่างไร มี การ

แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดชุมชนพึ่งตนเอง และ แนวคิดทุนชุมชน นำมาอธิบายถึงการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนอธิบายถึงการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีการ ช่วยเหลือด้านต่าง ๆ อย่างไร ชุมชนสามารถพึ่งตนเองหรือไม่อย่างไร ชุมชนมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับ ภายนอกชุมชนติดต่อสื่อสารที่หลากหลาย การกำหนดกฎกติกาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมชุมชน การมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง และการได้รับบริการด้าน ดูแลสุขภาพจากหน่วยงานภาครัฐหรือมีการดูแลสุขภาพอนามัยชุมชนอย่างไร

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการแบบผสมวิธี (Mixed Method) โดยใช้วิธีการเชิงปริมาณ และคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์ตัวชี้วัดที่สามารถจำแนกความเข้มแข็งของชุมชน และวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์หารูปแบบและแนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยมีรายละเอียดดังนี้

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการศึกษา 2 ตำบล คือ ตำบลท่าหิน และตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ทั้งนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่แบบชนบท อยู่ห่างจากตัวอำเภอสิงหนครประมาณ 10 กิโลเมตร สภาพนิเวศของชุมชนมีลักษณะใกล้เคียงกัน เป็นพื้นราบลุ่มผู้คนส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมงในทะเลสาบสงขลาตอนใน อดีตระบบการผลิตอาหาร และฐานทรัพยากรอาหารภายในระบบนิเวศมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตอาหารในพื้นที่เป็นแบบยังชีพเข้าสู่กลไกการตลาด ประกอบกับกระแสความทันสมัยเข้ามาในชุมชน ทำให้ชุมชนหันไปพึ่งพาปัจจัยภายนอกการผลิตเพื่อค้าขายจึงส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของชุมชนซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ทางการเกษตรของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ไร่นาสวนผสม ไม้ดอก ไม้ผล ยางพารา และปาล์ม อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีการเกิดอุทกภัยซึ่งมีโอกาสและความเสี่ยงต่อระบบการผลิตอาหารของชุมชนพื้นที่ทะเลสาบสงขลาที่เคยอุดมสมบูรณ์เริ่มมีปัญหาเรื่องการลดลงของสัตว์น้ำ การผลิตข้าวและตาลโตนดมีราคาตกต่ำ ขณะเดียวกันคนในชุมชนก็เริ่มเข้าเมืองเพื่อหางานทำโดยเฉพาะหนุ่มสาววัยแรงงาน ได้ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จากปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอเพราะการพึ่งพาตนเองลดลง แรงงานชุมชนเคลื่อนย้ายออกไปภายนอกชุมชน ในช่วงเวลาที่ชุมชนเริ่มอ่อนแอ ประมาณปี 2541 หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาหนุนเสริมเพื่อให้ชุมชนรวมกลุ่มทำกิจกรรมอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ของชุมชน และถอดบทเรียนโดยการดึงเอาความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนออกมาเป็นฐานเพื่อสร้างความเข้มแข็งชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการทำแผนชุมชน ตลอดจนมีการบริหารจัดการกลุ่มต่างๆ ของชุมชนอย่างเข้มแข็ง การรวมกลุ่มชุมชนจึงเป็นทางเลือกในการจัดการตนเองของชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งชุมชน อย่างไรก็ตามยังมีบางส่วนที่ควรได้รับการหนุนเสริมกลวิธีบางอย่างเพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ไปสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน จึงเป็นเหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ดังกล่าว

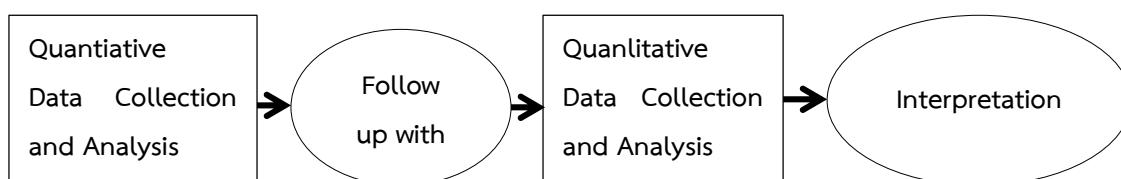
วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ระยะที่ 1 ใช้วิธีการผสมวิธี (Mixed Method) ในการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 ผู้วิจัยใช้ทั้งวิธีการเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ส่วนระยะที่ 2 ผู้วิจัยใช้วิธีการเชิงคุณภาพในการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

ระยะที่ 1 ดำเนินการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) ตามวัตถุประสงค์ข้อ 1

ในการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 ผู้วิจัยออกแบบการวิจัยเป็นลักษณะ The explanatory sequential design (Creswell, 2013) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกเป็นการวิจัยหลักใช้วิธีการเชิงปริมาณในการวิเคราะห์ปัจจัยจำแนก (Discriminant Analysis) และต่อด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อช่วยอธิบายผลให้กระจ่างยิ่งขึ้นดังแสดงในภาพโดยมีรายละเอียดดังนี้

The explanatory sequential design

1. วิธีการเชิงปริมาณ

1.1 ประชากรเป้าหมาย

1.1.1 ประชากรและการกำหนดขนาดตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในอำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา 13,082 ครัวเรือน (ระบบสถิติทางการทะเบียน, 2560, ข้อมูลเดือนมีนาคม, 2560) ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตาม Hair, Blak, Barbin, Anderson, & Tatham (2010) และ Tabachnick and Fidell (2007) ได้เสนอว่าขนาดกลุ่มตัวอย่างควรจะมีอย่างน้อย 200 คน และในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดตัวอย่างจากตัวแทนครัวเรือน 1 คน เท่ากับ 1 ครัวเรือน โดยกำหนดขนาดตัวอย่างในพื้นที่ตำบลที่เข้มแข็งมาก 200 คน และตำบลที่เข้มแข็งน้อย 200 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 400 คน

1.1.2 การสุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage sampling) จากชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา ขั้นตอนการสุ่มตัวอย่างดังแสดง ภาพที่ 6 และจำนวนตัวอย่างตามสัดส่วนปรากฏในตารางที่ 1 ดังนี้

ขั้นตอนแรก ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified sampling) สุ่มตำบล มีทั้งหมด 11 ตำบล ได้แก่ ตำบลจะทิ้งพระ กระดังงา สนามชัย ดิหลวง ชุมพล คลองรี คูชูด ท่าหิน วัดจันทร์ บ่อแดง และบ่อदान โดยแบ่งตำบลที่เข้มแข็งมาก และเข้มแข็งน้อย พิจารณาจากการขับเคลื่อนกิจกรรมกลุ่มอย่างต่อเนื่องของแกนนำและสมาชิกในชุมชน มีความรักและผูกพันต่อชุมชนมีความรู้สึกรักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่พร้อมจะแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน มีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองในระดับสูง แม้จะต้องพึ่งพิงภายนอกบ้าง แต่อำนาจการตัดสินใจทุกด้านยังอยู่ที่ชุมชน รวมไปถึงมีการพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ จาก 5 มิติ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา, 2560 ; นภาพรณ์ หะวานนท์, 2548) โดยเลือกมาอย่างละ 1 ตำบล ใช้วิธีจับสลากแบบไม่ใส่กลับคืน สำหรับตำบลที่เข้มแข็งมากได้ ตำบลท่าหิน ซึ่งมีทั้งหมด 9 หมู่บ้าน จำนวน 1,155 ครัวเรือน ส่วนตำบลที่เข้มแข็งน้อย ได้ตำบลคูชูด ซึ่งมีทั้งหมด 9 หมู่บ้าน จำนวน 1,486 ครัวเรือน (ระบบสถิติทางการทะเบียน, 2560; ข้อมูลเดือนมีนาคม 2560)

ขั้นตอนที่สอง ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified sampling) จากตำบลท่าหิน มี 9 หมู่บ้าน โดยเลือกมา 3 หมู่บ้าน ใช้วิธีจับสลากแบบไม่ใส่กลับคืนได้ หมู่ 4 จำนวน 134 ครัวเรือน หมู่ 5 จำนวน 64 ครัวเรือน และหมู่ 6 จำนวน 106 ครัวเรือน รวมทั้งสิ้น 280 ครัวเรือน (ตารางที่ 1)

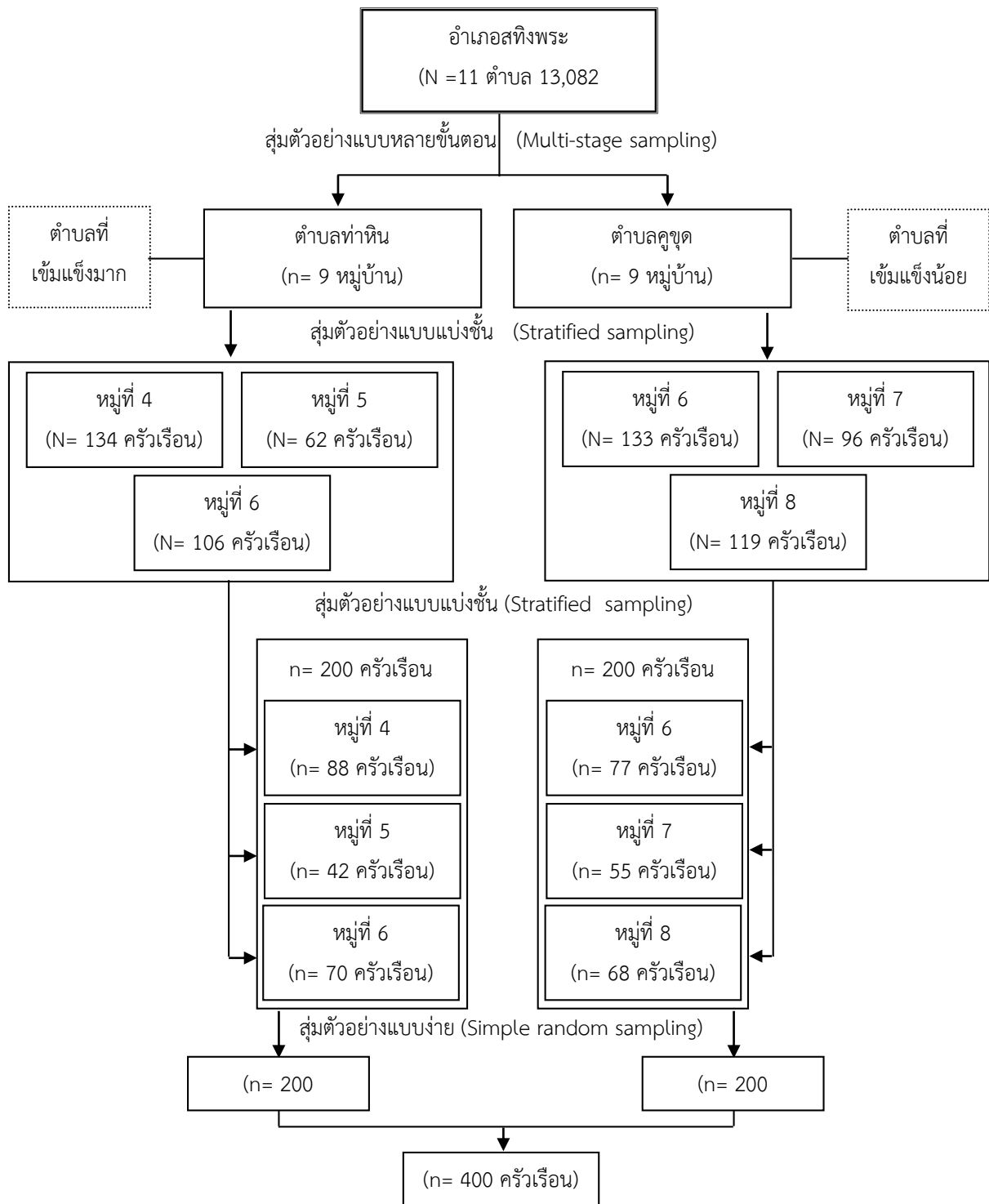
ส่วนตำบลคูชูด มี 9 หมู่บ้าน โดยเลือกมา 3 หมู่บ้าน ใช้วิธีจับสลากแบบไม่ใส่กลับคืนได้ หมู่ 6 จำนวน 133 ครัวเรือน หมู่ 7 จำนวน 96 หมู่บ้าน และหมู่ 8 จำนวน 119 หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น 348 ครัวเรือน (ตารางที่ 1)

ขั้นตอนที่สาม คำนวณกลุ่มตัวอย่างแต่ละหมู่บ้าน โดยการเทียบบัญชีผู้ติดต่อรายค้ตามสัดส่วนของแต่ละหมู่บ้านจากตำบลละ 200 ครัวเรือน หลังจากนั้นใช้วิธีใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) โดยการจับสลากเลขที่บ้านแบบไม่ใส่กลับคืน เพื่อให้ได้ตัวแทนครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดย 1 ครัวเรือนจะเลือกสอบถามตัวแทนครัวเรือนที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นที่สัมภาษณ์ได้เป็นอย่างดี 1 คน

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ตำบล	หมู่บ้าน	ประชากร (จำนวนครัวเรือน)	กลุ่มตัวอย่าง (จำนวนครัวเรือน)
ท่าหิน	4	134	88
	5	64	42
	6	106	70
	รวม	280	200
ตำบลคูขุด	6	133	77
	7	96	55
	8	119	68
	รวม	348	200

ภาพที่ 20 แสดงวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage sampling)

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างเครื่องมือ และการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้วิธีการเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามที่มีการพัฒนามาจากแนวคิดทฤษฎีเอกสารจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนทั้งในและต่างประเทศ และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้องค์ประกอบตัวชี้วัดจากบริบทชุมชนเพิ่มเติม ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่ประกอบด้วย 2 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว ได้แก่ อายุ เพศ ศาสนา การศึกษา การประกอบอาชีพ รายได้ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ

ตอนที่ 2 มิติชุมชนเข้มแข็ง ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) แบ่งเป็น 5 มิติดังนี้

มิติที่ 1 ผู้นำ

มิติที่ 2 เศรษฐกิจชุมชน

มิติที่ 3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการความรู้ชุมชน

มิติที่ 4 ชุมชนเกื้อกูล

มิติที่ 5 การสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน

ให้ค่าน้ำหนักถือเกณฑ์ให้คะแนนดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นแสดงลักษณะของชุมชนเข้มแข็งในมิตินั้น อยู่ในระดับมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นแสดงลักษณะของชุมชนเข้มแข็งในมิตินั้น อยู่ในระดับมาก

ระดับ 3 หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นแสดงลักษณะของชุมชนเข้มแข็งในมิตินั้น อยู่ในระดับปานกลาง

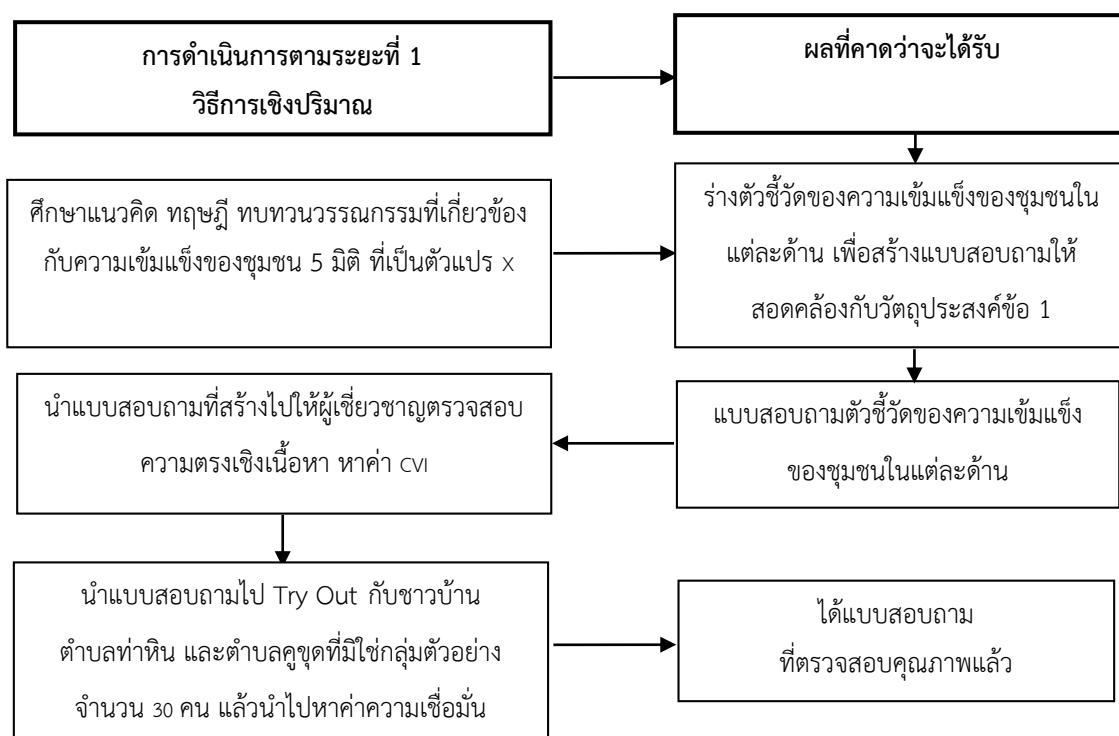
ระดับ 2 หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นแสดงลักษณะของชุมชนเข้มแข็งในมิตินั้น อยู่ในระดับน้อย

ระดับ 1 หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นแสดงลักษณะของชุมชนเข้มแข็งในมิตินั้น อยู่ในระดับน้อยที่สุด

1.2.2 การสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ศึกษาแนวคิดทฤษฎี ทบทวนวรรณกรรม ร่างแบบสอบถาม และนำแบบสอบถามไปหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัย โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาแล้ว ไปให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาว่าใช้เป็นตัวชี้วัดได้หรือไม่ มีความชัดเจนในการสื่อความหมายได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยอาศัยการตรวจสอบของผู้ทรงคุณวุฒิโดยใช้ดัชนี (Content Validity Index : CVI) ที่

พัฒนาโดย Waltz and Bausell (1981 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2555) ได้อธิบายว่าจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิควรอยู่ระหว่าง 5-10 คน ดัชนีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาเป็นรายข้อ (I-CVI) ไม่ควรต่ำกว่า 0.78 ในส่วนค่าดัชนีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาทั้งฉบับ (Content Validity Index for Scale) เรียกว่า S-CVI ค่านี้ไม่ควรต่ำกว่า 0.80 จึงเป็นที่ยอมรับได้ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน โดยมีคุณสมบัติเชี่ยวชาญด้านมาตรฐานชุมชน หรือเชี่ยวชาญด้านการสร้างชุมชนเข้มแข็ง และผลจากการทดสอบพบว่า ค่าดัชนีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาเป็นรายข้อ มีค่าตั้งแต่ .78 ขึ้นไป โดยนำเสนอเป็น flow chart ดังนี้

จาก flowchart ข้างบนพบว่าหลังจากที่มีการหาค่า CVI จากผู้เชี่ยวชาญ และปรับปรุงแล้ว จึงนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชาชน และแกนนำชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการวัดความสอดคล้องภายในของครอนบาค (Cronbach, L.J, 1951) โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ซึ่งจะต้องมีค่า .30 ขึ้นไป (Nunnally, J., & Bernstein, I, 1994) และผลจากการทดสอบพบว่า แบบสอบถามมีค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อผ่านเกณฑ์ทุกด้าน ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

n = 30

ตัวแปร	Corrected Item-Total Correlation	ผลการทดสอบ
มิติผู้นำ	.747-.958	ผ่านเกณฑ์
ด้านบริหารตนเอง	.852-.988	ผ่านเกณฑ์
ด้านบริหารสังคม	.909-.983	ผ่านเกณฑ์
ด้านบริหารงาน	.881-.962	ผ่านเกณฑ์
มิติเศรษฐกิจชุมชน	.674-.971	ผ่านเกณฑ์
ด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต	.790-.943	ผ่านเกณฑ์
ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม	.935-.967	ผ่านเกณฑ์
ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน	.788-.977	ผ่านเกณฑ์
มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้	.875-.986	ผ่านเกณฑ์
ด้านการกำหนดองค์ความรู้	.975-.987	ผ่านเกณฑ์
ด้านการสร้างองค์ความรู้	.911-.973	ผ่านเกณฑ์
ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้	.890-.993	ผ่านเกณฑ์
ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	.962-.984	ผ่านเกณฑ์
ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์	.840-.971	ผ่านเกณฑ์
มิติชุมชนเกื้อกูล	.841-.973	ผ่านเกณฑ์
มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	.680-.980	ผ่านเกณฑ์
ด้านสวัสดิการชุมชน	.901-.983	ผ่านเกณฑ์
ด้านสามารถพึ่งตนเองได้	.743-.901	ผ่านเกณฑ์
ด้านเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน	.902-.981	ผ่านเกณฑ์
ด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชุมชน	.896-.959	ผ่านเกณฑ์
ด้านสุขภาพอนามัยชุมชน	.715-.943	ผ่านเกณฑ์

หลังจากนั้นผู้วิจัยนำคำถามที่ผ่านเกณฑ์ไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม ซึ่งค่าความเชื่อมั่นจะต้องมีค่าตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (Burns, N. and Grove, S.K, 1997) และผลจากการทดสอบพบว่า แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นผ่านเกณฑ์ทุกด้าน ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา
ของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

n = 30

ตัวแปร	Cronbach's Alpha	N of Items	ผลการ ทดสอบ
มิติผู้นำ	.993	34	ผ่านเกณฑ์
ด้านบริหารตนเอง	.986	11	ผ่านเกณฑ์
ด้านบริหารสังคม	.991	14	ผ่านเกณฑ์
ด้านบริหารงาน	.984	9	ผ่านเกณฑ์
มิติเศรษฐกิจชุมชน	.983	16	ผ่านเกณฑ์
ด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต	.963	6	ผ่านเกณฑ์
ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม	.981	4	ผ่านเกณฑ์
ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริม คุณธรรมชุมชน	.965	6	ผ่านเกณฑ์
มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ ความรู้	.996	27	ผ่านเกณฑ์
ด้านการกำหนดองค์ความรู้	.993	4	ผ่านเกณฑ์
ด้านการสร้างองค์ความรู้	.987	8	ผ่านเกณฑ์
ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ ความรู้	.985	6	ผ่านเกณฑ์
ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	.990	5	ผ่านเกณฑ์
ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์	.970	4	ผ่านเกณฑ์
มิติชุมชนก่อกูล	.980	7	ผ่านเกณฑ์
มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	.992	30	ผ่านเกณฑ์
ด้านสวัสดิการชุมชน	.986	7	ผ่านเกณฑ์
ด้านสามารถพึ่งตนเองได้	.931	5	ผ่านเกณฑ์
ด้านเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน	.980	5	ผ่านเกณฑ์
ด้านการจัดการทรัพยากรละ สิ่งแวดล้อมชุมชน	.981	7	ผ่านเกณฑ์
ด้านสุขภาพอนามัยชุมชน	.946	6	ผ่านเกณฑ์

นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้ (Try Out) มาปรับปรุงแก้ไขในประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ความชัดเจน ภาษาที่ใช้มีความกะทัดรัด เข้าใจง่าย แล้วจึงนำเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความสมบูรณ์เป็นครั้งสุดท้าย ก่อนนำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยต่อไป

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.3.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยผู้วิจัยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคูขุด อำเภอสงขลียง จังหวัดสงขลา ตลอดจนศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเข้มแข็งเพื่อนำมาวิเคราะห์ประเด็นของการวิจัย และตัวแปรที่ศึกษา ตลอดจนนำมาเป็นข้อมูลในการสร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับตัวแปร X ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเข้มแข็ง

1.3.2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแล้ว ไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างในตำบลท่าหิน 200 ชุด และตำบลคูขุด จำนวน 200 ชุด ซึ่งผู้วิจัยนำไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง หลังจากนั้นนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามพบว่า แบบสอบถามที่ได้กลับคืนมามีความสมบูรณ์ จำนวน 400 ชุด ผู้วิจัยจึงใช้แบบสอบถามตามจำนวน แล้วนำไปลงรหัส เพื่อเตรียมคีย์ข้อมูล

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและวิธีการทางสถิติที่ใช้

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการโดยนำแบบสอบถามที่ได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ นำมาลงรหัส คีย์ข้อมูล และนำมาหาค่าต่าง ๆ ดังนี้

1.4.1 วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลนำมาคำนวณค่าความถี่ ค่าร้อยละ และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง

1.4.2 วิเคราะห์ข้อมูลตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนเป็นการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความคิดเห็นที่มีต่อความเข้มแข็งของชุมชนใน 5 มิติ จากนั้นนำค่าเฉลี่ยไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ตามแนวคิดของการแบ่งช่วงค่าเฉลี่ยของ ชูศรี วงศ์รัตนะ (2553, น.69) โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์การแปลความหมาย ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49 หมายความว่า ตัวชี้วัดนั้นแสดงลักษณะความเข้มแข็งชุมชนในมิตินั้น อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49 หมายความว่า ตัวชี้วัดนั้นแสดงลักษณะความเข้มแข็งชุมชนในมิตินั้น อยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49 หมายความว่า ตัวชี้วัดนั้นแสดงลักษณะความเข้มแข็งชุมชนในมิตินั้น อยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49 หมายความว่า ตัวชีวิตนั้นแสดงลักษณะความเข้มแข็งชุมชนในมิตินั้น อยู่ในระดับมาก

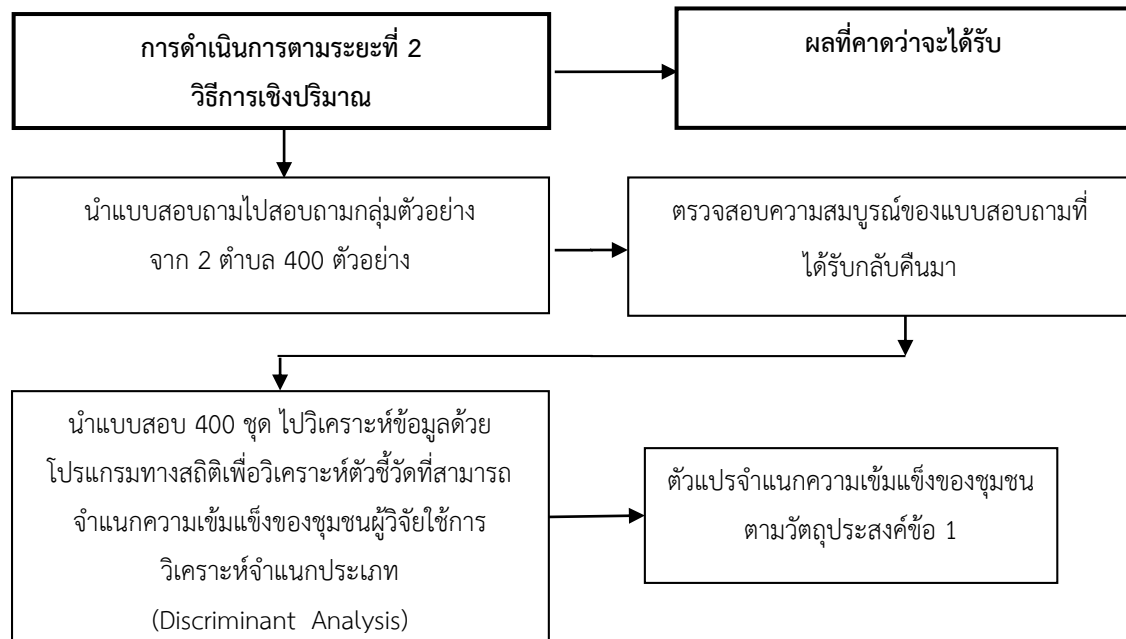
ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00 หมายความว่า ตัวชีวิตนั้นแสดงลักษณะความเข้มแข็งชุมชนในมิตินั้น อยู่ในระดับมากที่สุด

1.4.3 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนกับความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Correlation Analysis) (Hinkle, William, and Stephen, 1998, p.118) ดังนี้

ค่า r ระดับของความสัมพันธ์	.90 - 1.00 มีความสัมพันธ์กันสูงมาก
	.70 - .90 มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง
	.50 - .70 มีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง
	.30 - .50 มีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำ
	.00 - .30 มีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำมาก

1.4.4 การวิเคราะห์ปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขลักษณะของตัวแปรสำหรับการใช้เทคนิคการวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis) ซึ่งกำหนดให้ตัวแปรเป็นตัวแปรเชิงกลุ่ม นั่นคือเป็นข้อมูลชนิดนามบัญญัติ (Nominal Scale) หรือเรียงอันดับ (Ordinal Scale) ซึ่งตัวแปรความเข้มแข็งชุมชน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มชุมชนเข้มแข็งมาก และกลุ่มชุมชนเข้มแข็งน้อยโดยกำหนดให้ตัวแปรเป็นตัวแปรเชิงกลุ่มในลักษณะชนิดเรียงอันดับ (Ordinal Scale) เพื่อให้ได้ค่าความแปรปรวนและความแปรปรวนร่วมของ 2 กลุ่มเท่ากันหรือไม่แตกต่างกัน จึงสามารถใช้ วิเคราะห์ Discriminant ต่อไปได้นอกจากนี้ยังดูการแจกแจงของข้อมูลโดยดูจากค่าความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis) ซึ่งข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ในครั้งนี้ต้องมีการกระจายแจกแจงเป็นโค้งปกติ เพื่อให้การวิเคราะห์มีความถูกต้องน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตรวจสอบผลการแจกแจงแบบปกติด้วยข้อมูลสุดโต่งแบบหลายตัวแปร (Multivariate Outliers) ด้วย Mahalanobis Distances (ตารางที่ 5) พบว่า มีจำนวนตัวอย่างที่มีค่าไควสแควร์เกินค่าวิกฤต จำนวน 15 ตัวอย่าง ผู้วิจัยจึงได้ตัดตัวอย่างนั้นออกจากกระบวนการวิเคราะห์ หลังจากนั้นนำมาทดสอบอีกครั้ง พบว่า ค่าสูงสุดของ Mahalanobis Distances เท่ากับ 40.691 เมื่อนำมาเทียบกับค่าวิกฤตของค่าไควสแควร์ $\chi^2 = 40.790$ ที่ $df = 17, p = .001$ ปรากฏว่า มีค่าต่ำกว่าค่าวิกฤต แสดงว่า ในภาพรวมแล้วไม่มีข้อมูลสุดโต่งแบบหลายตัวแปร สรุปได้ว่า ตัวแปรอิสระน่าจะมีการแจกแจงแบบปกติหลายตัวแปร จึงเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น ดังนั้นจากแบบสอบถามที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติสำหรับงานวิจัยนี้เดิมมีจำนวนทั้งสิ้น 400 ตัวอย่าง จึงเหลือเพียง 385 ตัวอย่างที่สามารถนำมาวิเคราะห์ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาได้

2. วิธีการเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ข้อ 1

2.1 ผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ได้แก่ ตำบลท่าหิน จำนวน 45 คน ตำบลคูซุด จำนวน 45 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ

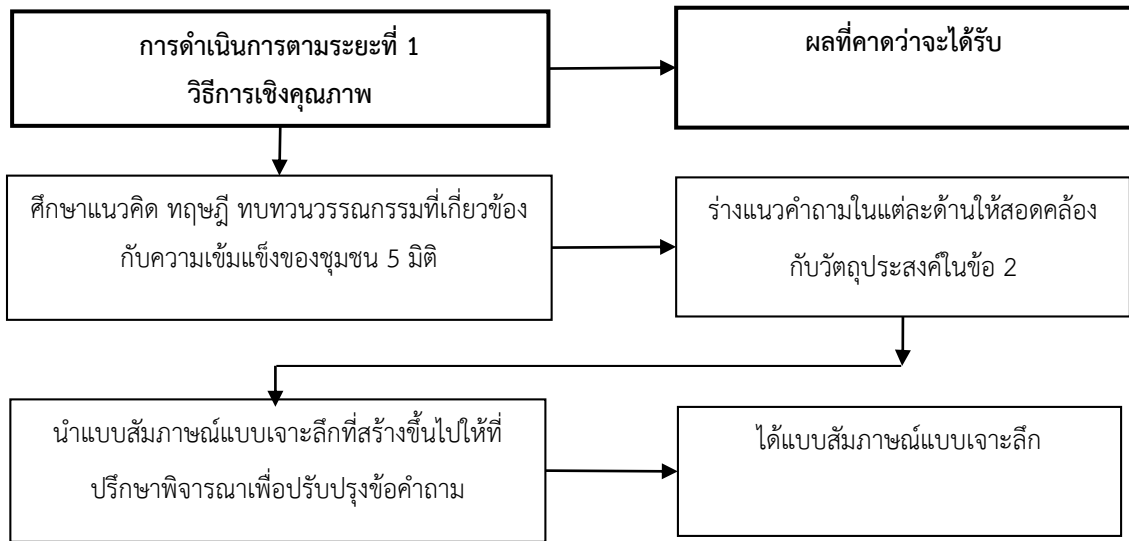
- 1) กลุ่มแกนนำชุมชน จำนวนตำบลละ 5 คน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. อบต.
- 2) กลุ่มชาวบ้าน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคูซุด และมีประสบการณ์การดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่มาไม่น้อยกว่า 5 ปี เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชน และเป็นผู้ที่ดำรงชีพในวิถีผลิตจากทรัพยากรของชุมชนในวิถีโหนด นา เล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยหรือองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งมากหรือเข้มแข็งน้อย จำนวนตำบลละ 20 คน

3) กลุ่มสมาชิกและผู้นำกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ได้แก่ กลุ่มอาชีพ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กลุ่มการดำรงชีพภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล กลุ่มจักสาน กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จำนวนตำบลละ 20 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

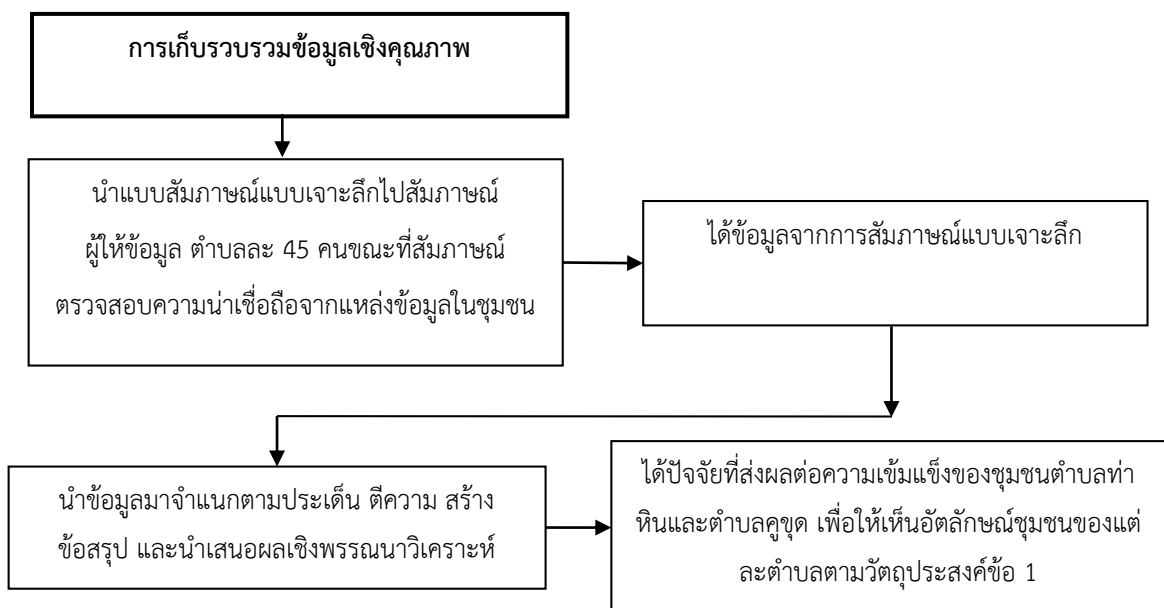
ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎี ทบทวนวรรณกรรม ร่างแนวคำถามมีประเด็นทั้ง 5 มิติให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นแนวคำถามที่ต้องการวัดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ได้ปัจจัยจำแนกชุมชนเข้มแข็ง เพื่อนำมาเสริมหรือยืนยันข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม หลังจากนั้นนำไปให้ที่ปรึกษาพิจารณาและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ เพื่อให้ได้แบบสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ตาม flowchart ดังนี้

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นประชาชนในพื้นที่ตำบลท่าหิน จำนวน 45 คน และตำบลคูซูด จำนวน 45 คน ที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ในแต่ละตำบลไปพร้อมกันด้วย เพื่อนำมาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในตำบลท่าหิน และตำบลคูซูดว่าใน 5 มิตินั้น ทั้งสองตำบลมีการดำเนินกิจกรรมอย่างไร เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงความเข้มแข็งของชุมชนในแต่ละตำบล ตาม flowchat ดังนี้

2.4 การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพ

นำข้อมูลที่ได้มาจำแนกประเภทข้อมูลตามประเด็นของวัตถุประสงค์การวิจัย ี่ความ และสร้างข้อสรุป นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ระยะที่ 2 ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ข้อ 2

การดำเนินการวิจัยในระยะที่ 2 เป็นการหารูปแบบและแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งชุมชน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่นำมาสนทนากลุ่มย่อย 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ตำบลคูขุด ผู้สนทนากลุ่มประกอบด้วย กลุ่มแกนนำชุมชนทางธรรมชาติ ประกอบด้วย คณะกรรมการกลุ่มทำนา คณะกรรมการกลุ่มทำตาลโตนด คณะกรรมการกลุ่มประมง คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคณะกรรมการกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน คณะกรรมการกลุ่มสวัสดิการชุมชน และประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ และเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน จำนวน 12 คน

กลุ่มที่ 2 ตำบลท่าหิน ผู้สนทนากลุ่มประกอบด้วย กลุ่มแกนนำชุมชนทางธรรมชาติ ประกอบด้วย คณะกรรมการกลุ่มทำนา คณะกรรมการกลุ่มทำตาลโตนด คณะกรรมการกลุ่มประมง คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคณะกรรมการกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน คณะกรรมการกลุ่มสวัสดิการชุมชน และประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ และเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน จำนวน 12 คน

กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อสม เจ้าหน้าที่ อบต.จำนวน 7 คน

1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการสนทนากลุ่มใหญ่ ผู้วิจัยเลือกจากตัวแทนชุมชน และตัวแทนภาครัฐ จากกลุ่มย่อยที่สนทนา 3 กลุ่มแล้ว และนำมารวมกัน จำนวน 15 คน เพื่อสะท้อนสิ่งที่แต่ละกลุ่มนำเสนอในการสนทนากลุ่มไปแล้วว่าเห็นด้วยหรือไม่อย่างไร และสนทนากลุ่มเพื่อหาว่าปัจจัย หรือตัวแปรดังกล่าว มีรูปแบบและแนวทางการสร้างความเข้มแข็งอย่างไร

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อหารูปแบบและแนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ผู้วิจัยใช้เครื่องมือคือการสนทนากลุ่ม โดยนำประเด็นการสนทนาจากข้อมูลเชิงปริมาณที่มีการประมวลผลแล้ว และข้อมูลเชิงคุณภาพที่สร้างข้อสรุปในแต่ละมิติแล้ว เพื่อให้การสนทนากลุ่มโฟกัสตรงตามเป้า

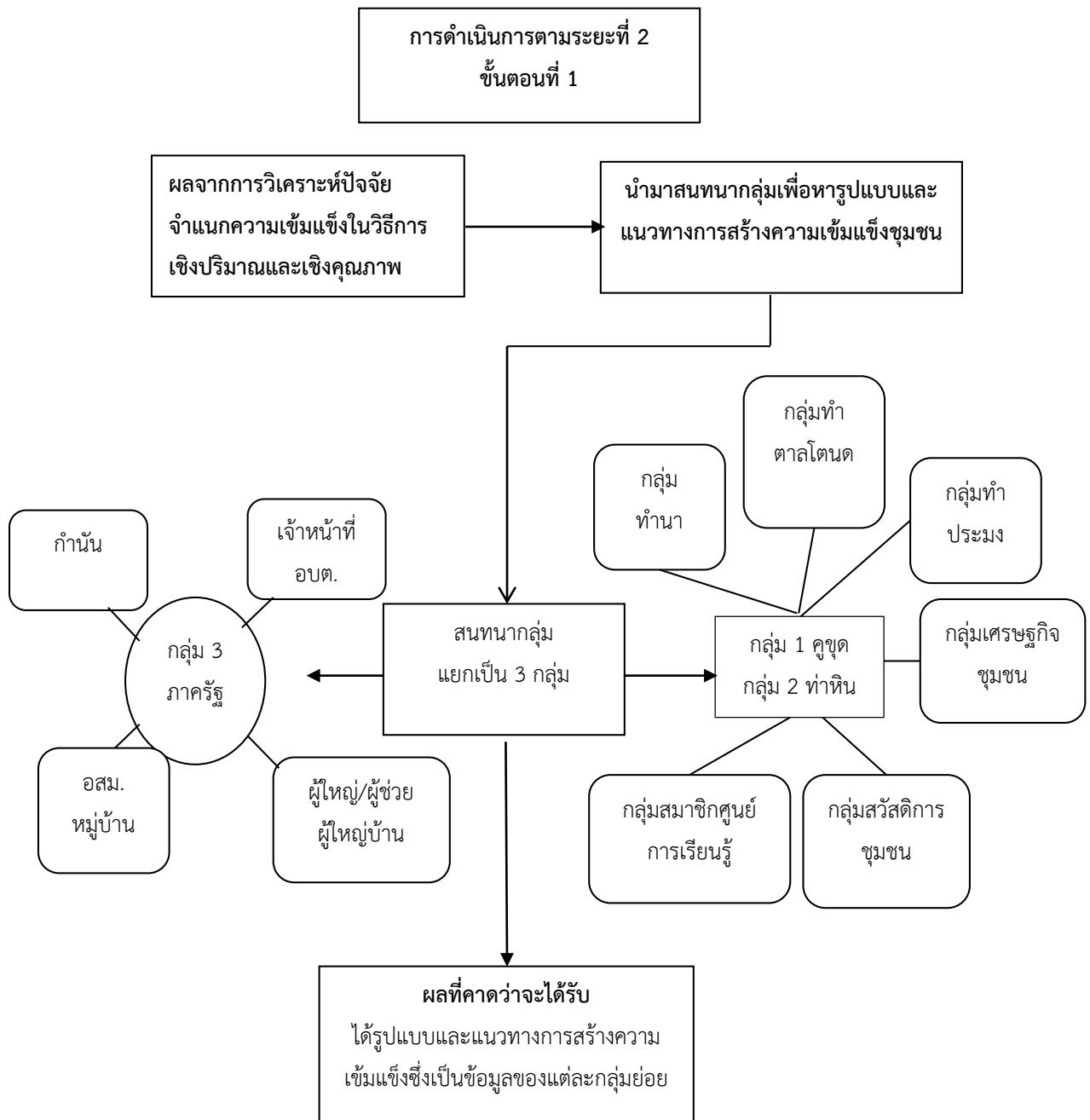
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการสนทนากลุ่มผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน เพื่อให้ได้รูปแบบและแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 โดยมีขั้นตอนดังนี้

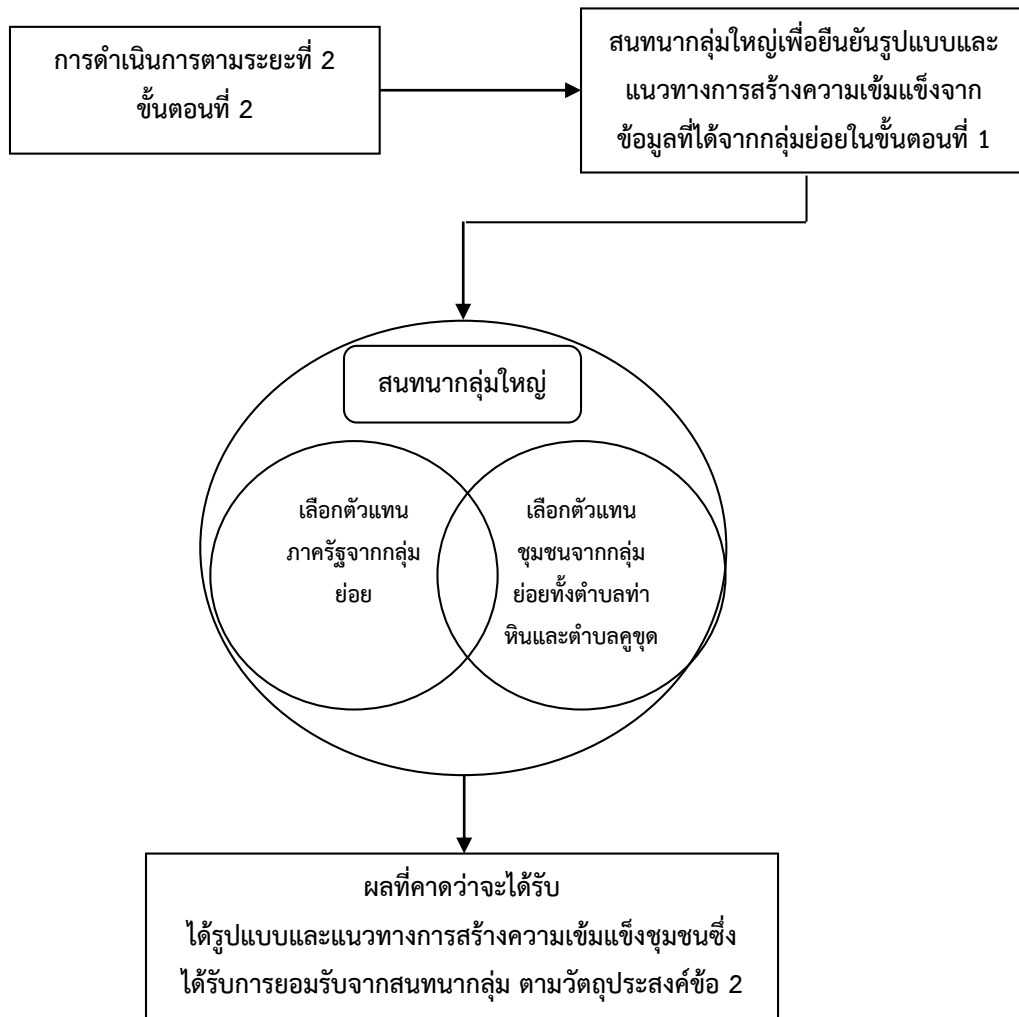
ขั้นตอนที่ 1 สันทนากลุ่มย่อย โดยผลที่ได้จากการวิเคราะห์ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งในวิธีการเชิงปริมาณมาให้ผู้สนทนากลุ่มช่วยกันวิพากษ์ และวิเคราะห์ว่าผลการวิเคราะห์ที่ได้จากข้อมูลเชิงปริมาณเห็นด้วยหรือไม่อย่างไร ในประเด็นตัวชี้วัด หรือปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน การสนทนากลุ่มดังกล่าว ได้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 ตำบลคูซุด กลุ่มที่ 2 ตำบลท่าหิน กลุ่มละ 12 คน ส่วน กลุ่มที่ 3 ตัวแทนภาครัฐ และกลุ่มผู้นำแบบเป็นทางการของตำบลท่าหิน และตำบลคูซุด จำนวน 7 คน

เมื่อเลือกผู้ให้ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยขออนุญาตใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของชุมชนจากกำนันตำบลท่าหิน และกำนันตำบลคูซุด ตลอดจนถึงวันเพื่อสนทนากลุ่ม โดยแยกการสนทนากลุ่มของแต่ละตำบลเป็นคนละวัน โดยผู้วิจัยจะกำหนดประเด็นในการสนทนาจากข้อมูลที่ได้มาจากรีการเก็บข้อมูลในระยะที่ 1 เพื่อหารูปแบบและแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ตาม flowchart

ในขณะที่สนทนากลุ่มย่อย ผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลจากการสนทนาซักถามประเด็นเดียวกันจากหลาย ๆ คนในวงสนทนาเพื่อให้ข้อมูลที่ให้เกิดความน่าเชื่อถือ หลังจากสนทนากลุ่มได้ข้อมูลแล้วจะนำข้อมูลมาจำแนกเป็นประเด็นว่า รูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งควรเป็นลักษณะอย่างไร และแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งควรมีวิธีการหรือกลไกในการขับเคลื่อนอย่างไร หลังจากนั้นนำข้อมูลไปสร้างข้อสรุป

ขั้นตอนที่ 2 สนทนากลุ่มใหญ่ โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลเพื่อนำมาสนทนากลุ่มใหญ่จากกลุ่มย่อย 3 กลุ่มในขั้นตอนที่ 1 จากตำบลทำหีน ตำบลคุชูด และหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มตัวแทนชุมชนและกลุ่มตัวแทนภาครัฐ จำนวน 15 คน เพื่อยืนยันและตรวจสอบข้อมูลรูปแบบและแนวทางการสร้างความเข้มแข็งชุมชนที่จะนำไปใช้ ตาม flowchart

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มในขั้นตอนที่ 2 มาสร้างเป็นโมเดลรูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็ง และหาแนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยมีกลไกการขับเคลื่อนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง เขียนผลการวิจัยสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการ

บทที่ 4

ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยในส่วนนี้โดยใช้วิธีการเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยข้อมูลเชิงปริมาณ แบ่งเนื้อหาการนำเสนอออกเป็น 2 ตอนคือ ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ตำบลท่าหิน และตำบลคูชูด อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ตอนที่ 2 ปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis) ซึ่งผู้วิจัยเน้นศึกษาในพื้นที่ 2 ตำบลคือ ตำบลท่าหินและตำบลคูชูด แต่ในการนำเสนอปัจจัยจำแนกผู้วิจัยจะนำเสนอในภาพรวมของทั้ง 2 ตำบล ทั้งนี้เนื่องจากการจำแนกกลุ่มจะต้องมี 2 กลุ่มขึ้นไป ซึ่งจะต้องมีค่าของทั้งสองตำบลที่นำเข้าสู่ข้อมูลเพื่อประมวลผล ส่วนวิธีการเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้วิจัยจะนำเสนอเป็น 2 ตอนคือ ตอนที่ 3 ความเข้มแข็งชุมชนตำบลท่าหิน และ ตอนที่ 4 ความเข้มแข็งชุมชนตำบลคูชูด โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ในส่วนนี้ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลสถานภาพทั่วไปของประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ตำบลท่าหิน และตำบลคูชูด อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ดังตารางที่ 4

ตาราง 4 จำนวน และร้อยละของข้อมูลสถานภาพทั่วไปของประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมและจำแนกรายตำบล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

ข้อมูลส่วนบุคคล	ตำบล		รวม
	คูชูด	ท่าหิน	
1. เพศ			
ชาย	82 (41.0)	84 (42.0)	166 (41.5)
หญิง	118 (59.0)	116 (58.0)	234 (58.5)
2. อายุ			

ข้อมูลส่วนบุคคล	ตำบล		รวม
	คุชูด	ท่าหิน	
40 ปีลงมา	49 (24.5)	47 (23.5)	96 (24.0)
41-50 ปี	40 (20.0)	32 (16.0)	72 (18.0)
51-60 ปี	46 (23.0)	60 (30.0)	106 (26.5)
61 ปีขึ้นไป	65 (32.5)	61 (30.5)	126 (31.5)
3. ศาสนา			
พุทธ	198 (99.0)	200 (100.0)	398 (99.5)
อิสลาม	2 (1.0)	0 (0.0)	2 (0.5)
4. ระดับการศึกษา			
ไม่ได้รับการศึกษา	0 (0.0)	4 (2.0)	4 (1.0)
ประถมศึกษา	100 (50.0)	99 (49.5)	199 (49.8)
มัธยมศึกษาตอนต้น	24 (12.0)	9 (4.5)	33 (8.3)
มัธยมศึกษาตอนปลาย	32 (16.0)	49 (24.5)	81 (20.3)
ปวช.	7 (3.5)	9 (4.5)	16 (4.0)
ปวส.	13 (6.5)	7 (3.5)	20 (5.0)
ปริญญาตรี	23 (11.5)	23 (11.5)	46 (11.5)
ปริญญาโท	1	0	1

ข้อมูลส่วนบุคคล	ตำบล		รวม
	คุชชุด	ท่าหิน	
	(0.5)	(0.0)	(0.3)
5. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน			
5,000 บาทลงมา	72 (36.0)	99 (49.5)	171 (42.8)
5,001-10,000 บาท	67 (33.5)	68 (34.0)	135 (33.8)
10,001-15,000 บาท	38 (19.0)	17 (8.5)	55 (13.8)
15,001 บาทขึ้นไป	23 (11.5)	16 (8.0)	39 (9.8)
6. อาชีพ			
ทำนา	105 (52.5)	112 (56.0)	217 (54.3)
ทำสวน	14 (7.0)	12 (6.0)	26 (6.5)
ขึ้นตาลโตนด	1 (0.5)	0 (0.0)	1 (0.3)
ทำประมง	7 (3.5)	19 (9.5)	26 (6.5)
ค้าขาย	21 (10.5)	2 (1.0)	23 (5.8)
แรงงานรับจ้าง	27 (13.5)	32 (16.0)	59 (14.8)
เลี้ยงกุ้ง	2 (1.0)	0 (0.0)	2 (0.5)
เลี้ยงสัตว์	12 (6.0)	9 (4.5)	21 (5.3)

ข้อมูลส่วนบุคคล	ตำบล		รวม
	คุชูด	ท่าหิน	
รับราชการ	11 (5.5)	14 (7.0)	25 (6.3)
7. จำนวนสมาชิกในครอบครัว			
1 คน	7 (3.5)	24 (12.0)	31 (7.8)
2 คน	54 (27.0)	34 (17.0)	88 (22.0)
3 คน	46 (23.0)	58 (29.0)	104 (26.0)
4 คน	60 (30.0)	34 (17.0)	94 (23.5)
5 คน	25 (12.5)	25 (12.5)	50 (12.5)
6 คนขึ้นไป	8 (4.0)	25 (12.5)	33 (8.3)
8. หมู่บ้าน			
หมู่ที่ 6 บ้านแหลมวัง	77 (38.5)	-	77 (19.3)
หมู่ที่ 7 บ้านดอนคั่นเหนือ	55 (27.5)	-	55 (13.8)
หมู่ที่ 8 บ้านดอนคั่นใต้	68 (34.0)	-	68 (17.0)
หมู่ที่ 4 บ้านท่าหินใต้	-	88 (44.0)	88 (22.0)
หมู่ที่ 5 บ้านท่าหิน	-	42 (21.0)	42 (10.5)
หมู่ที่ 6 บ้านท่าหิน	-	70 (35.0)	70 (17.5)

ข้อมูลส่วนบุคคล	ตำบล		รวม
	คุซุด	ท่าหิน	
รวม	200	200	400
	(100.0)	(100.0)	(100.0)

จากตารางที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 234 คน คิดเป็นร้อยละ 58.5 เป็นเพศชาย จำนวน 166 คน คิดเป็นร้อยละ 41.5 มีอายุ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 126 คน คิดเป็นร้อยละ 31.5 รองลงมา มีอายุระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 26.5 นับถือศาสนาพุทธ จำนวน 398 คน คิดเป็นร้อยละ 99.5 นับถือศาสนาอิสลาม จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.5 สำเร็จระดับการศึกษา ประถมศึกษา จำนวน 199 คน คิดเป็นร้อยละ 49.8 รองลงมา สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 20.3 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,000 บาทลงมา จำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 42.8 รองลงมา มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 5,001-10,000 บาท จำนวน 135 คน คิดเป็นร้อยละ 33.8 ประกอบอาชีพทำนา จำนวน 217 คน คิดเป็นร้อยละ 54.3 รองลงมา ประกอบอาชีพแรงงานรับจ้าง จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 14.8 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 3 คน จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 26.0 รองลงมา มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4 คน จำนวน 94 คน คิดเป็นร้อยละ 23.5 และอาศัยอยู่ในตำบลคุซุด จำนวน 200 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 อาศัยอยู่ในตำบลท่าหิน จำนวน 200 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 โดยเท่ากัน ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งของชุมชนตำบลท่าหินและตำบลคุซุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

จากตัวแปรที่นำมาศึกษา ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคุซุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis) โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้ 1) การตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นทางสถิติของข้อมูล ตามตารางที่ 5 และ 2) วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งของชุมชน ตำบลท่าหิน และตำบลคุซุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis) ตามตารางที่ 6 โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นทางสถิติของข้อมูล

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอการทดสอบเพื่อให้ข้อตกลงเบื้องต้น ของตัวแปรที่นำมาศึกษา ก่อนที่จะนำมาวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis) ว่าข้อมูลเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นหรือไม่ โดยนำเสนอตามตารางที่ 5 ดังนี้

ตารางที่ 5 วิเคราะห์ตรวจสอบผลการแจกแจงแบบปกติหลายตัวแปรด้วยข้อมูลสุดโตรงแบบหลายตัวแปร (Multivariate Outliers) ด้วย Mahalanobis Distances

Residuals Statistics	ก่อนตัดข้อมูล (n=400คน)				หลังตัดข้อมูล (n=385คน)			
	Min	Max	Mean	S.D.	Min	Max	Mean	S.D.
Predicted Value	-0.664	1.157	0.500	0.389	-0.579	1.186	0.519	0.390
Std. Predicted Value	-2.994	1.690	0.000	1.000	-2.819	1.711	0.000	1.000
Standard Error of Predicted Value	0.023	0.123	0.066	0.019	0.024	0.106	0.067	0.017
Adjusted Predicted Value	-0.744	1.163	0.499	0.392	-0.632	1.195	0.519	0.392
Residual	-0.945	0.991	0.000	0.315	-0.949	0.963	0.000	0.314
Std. Residual	-2.931	3.075	0.000	0.978	-2.958	3.002	0.000	0.978
Stud. Residual	-2.998	3.186	0.001	1.001	-3.041	3.115	0.000	1.001
Deleted Residual	-0.989	1.064	0.001	0.330	-1.003	1.037	0.000	0.329
Stud. Deleted Residual	-3.030	3.225	0.001	1.004	-3.076	3.153	0.000	1.005
Mahal. Distance	1.056	57.505	16.958	10.313	1.132	40.691	16.956	8.765
Cook's Distance	0.000	0.042	0.003	0.005	0.000	0.041	0.003	0.005
Centered Leverage Value	0.003	0.144	0.042	0.026	0.003	0.106	0.044	0.023

จากตารางที่ 5 พบว่า ค่าสูงสุดของ Mahalanobis Distances เท่ากับ 57.505 เมื่อนำมาเทียบกับค่าวิกฤตของค่าไคร้สแควร์ $\chi^2 = 40.790$ ที่ $df = 17$, $p = .001$ ปรากฏว่า มีค่ามากกว่าค่าวิกฤต แสดงว่า ในภาพรวมแล้วมีข้อมูลสุดโตรงแบบหลายตัวแปร จึงสรุปได้ว่า ตัวแปรอิสระน่าจะมีการแจกแจงแบบไม่ปกติหลายตัวแปร (ไม่เป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น) ดังนั้นผู้วิจัยได้ตรวจสอบกลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีจำนวนตัวอย่างที่มีค่าไคร้สแควร์เกินค่าวิกฤต จำนวน 15 ตัวอย่าง ผู้วิจัยจึงได้ตัดตัวอย่างนั้นออกจากกระบวนการวิเคราะห์ หลังจากนั้นนำมาทดสอบอีกครั้ง พบว่า ค่าสูงสุดของ Mahalanobis Distances เท่ากับ 40.691 เมื่อนำมาเทียบกับค่าวิกฤตของค่าไคร้สแควร์ $\chi^2 = 40.790$ ที่ $df = 17$, $p = .001$ ปรากฏว่า มีค่าต่ำกว่าค่าวิกฤต แสดงว่า ในภาพรวมแล้วไม่มีข้อมูลสุดโตรงแบบหลายตัวแปร

สรุปได้ว่า ตัวแปรอิสระน่าจะมีการแจกแจงแบบปกติหลายตัวแปร จึงเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น ดังนั้นจากแบบสอบถามที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติสำหรับงานวิจัยนี้เดิมมีจำนวนทั้งสิ้น 400 ตัวอย่าง เหลือเพียง 385 ตัวอย่าง และสามารถนำมาวิเคราะห์ปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลาได้

ตารางที่ 6 วิเคราะห์ตรวจสอบขนาดความความสัมพันธ์เชิงเส้นตรง (Linearity of Relationships)
ระหว่างตัวแปรอิสระกับความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 385

ตัวแปร	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปร (r)
มิติผู้นำ	
ด้านบริหารตนเอง	.243**
ด้านบริหารสังคม	.197**
ด้านบริหารงาน	.209**
มิติเศรษฐกิจชุมชน	
ด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต	.312**
ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม	.471**
ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน	.617**
มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้	
ด้านการกำหนดองค์ความรู้	.424**
ด้านการสร้างองค์ความรู้	.448**
ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้	.613**
ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	.373**
ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์	.481**
มิติชุมชนเกื้อกูล	.149**
มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	
ด้านสวัสดิการชุมชน	.153**
ด้านสามารถพึ่งตนเองได้	.368**
ด้านเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน	.373**
ด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชุมชน	.214**
ด้านสุขภาพอนามัยชุมชน	.162**

**p < .01

จากตารางที่ 6 พบว่า ตัวแปรอิสระทุกตัวแปรมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีค่าขนาดความสัมพันธ์ระหว่าง .149 - .617 เมื่อพิจารณาเป็นรายมิติในแต่ละด้าน พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระมิติผู้นำด้านบริหารตนเอง ด้านบริหารสังคม ด้านบริหารงาน มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชนใน

อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีค่าอยู่ระหว่าง .197 - .243 ส่วนมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีค่าอยู่ระหว่าง .312 - .617

มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้ ด้านการสร้างองค์ความรู้ ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีค่าอยู่ระหว่าง .149 - .613 ส่วนมิติชุมชนเกื้อกูลมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีค่าเท่ากับ .149

มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสวัสดิการชุมชน ด้านสามารถพึ่งตนเองได้ ด้านเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน ด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชุมชน และด้านสุขภาพอนามัยชุมชนมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีค่าอยู่ระหว่าง .153 - .373

สรุปได้ว่า ตัวแปรทุกตัวแปรมีความความสัมพันธ์เชิงเส้นตรง (Linearity of Relationships) จึงเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น สามารถนำมาวิเคราะห์หาปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาได้

ตารางที่ 7 วิเคราะห์ตรวจสอบตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์ร่วมเชิงพหุเชิงเส้น (Multicollinearty) ด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ

n = 385

	BA	BB	BC	CA	CB	CC	DA	DB	DC	DD	DE	E	FA	FB	FC	FD	FE
BA	1	.750**	.631**	.441**	.464**	.546**	.544**	.407**	.290**	.460**	.347**	.496**	.489**	.565**	.465**	.508**	.480**
BB		1	.798**	.494**	.471**	.610**	.564**	.523**	.356**	.584**	.477**	.632**	.696**	.577**	.587**	.595**	.521**
BC			1	.557**	.493**	.604**	.561**	.630**	.537**	.657**	.574**	.597**	.647**	.615**	.667**	.637**	.462**
CA				1	.727**	.601**	.466**	.399**	.390**	.420**	.409**	.336**	.466**	.449**	.431**	.416**	.283**
CB					1	.715**	.574**	.443**	.497**	.422**	.489**	.414**	.377**	.571**	.468**	.431**	.325**
CC						1	.641**	.587**	.651**	.597**	.619**	.524**	.495**	.658**	.596**	.528**	.471**
DA							1	.708**	.569**	.585**	.598**	.584**	.515**	.654**	.593**	.584**	.337**
DB								1	.651**	.716**	.780**	.600**	.600**	.608**	.708**	.642**	.400**
DC									1	.651**	.676**	.422**	.437**	.577**	.632**	.468**	.274**
DD										1	.768**	.616**	.590**	.575**	.687**	.604**	.374**
DE											1	.595**	.561**	.608**	.691**	.616**	.379**
E												1	.691**	.626**	.602**	.624**	.512**
FA													1	.636**	.656**	.686**	.525**
FB														1	.743**	.662**	.552**
FC															1	.742**	.510**
FD																1	.524**
FE																	1

**p < .01

จากตารางที่ 7 การตรวจสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่า ตัวแปรอิสระประกอบด้วย ตัวแปรมิติผู้นำด้านบริหารตนเอง ด้านบริหารสังคม ด้านบริหารงาน มิติเศรษฐกิจชุมชน ด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ ด้านการกำหนดองค์ความรู้ ด้านการสร้างองค์ความรู้ ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ มิติชุมชนเกื้อกูล มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสวัสดิการชุมชน ด้านสามารถพึ่งตนเองได้ ด้านเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน ด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชุมชน ด้านสุขภาพอนามัยชุมชนมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง ($r = .274$ ถึง $.798$)

สรุปได้ว่า ตัวแปรทุกตัวแปรไม่มีความสัมพันธ์ร่วมเชิงพหุเชิงเส้น (Multicollinearity) จึงเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น สามารถนำมาวิเคราะห์หาปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลาได้

ตารางที่ 8 วิเคราะห์ตรวจสอบตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์ร่วมเชิงพหุเชิงเส้น (Multicollinearity) โดยใช้สถิติ Collinearity ด้วยวิธีหา Tolerance และ VIF

n = 385

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน		Collinearity Statistics	
		Tolerance	VIF
มิติผู้นำ			
	บริหารตนเอง	.359	2.789
	บริหารสังคม	.189	5.298
	บริหารงาน	.241	4.148
มิติเศรษฐกิจชุมชน			
	การดำเนินกิจกรรมการผลิต	.366	2.735
	กิจกรรมการรวมกลุ่ม	.303	3.301
	กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน	.272	3.678
มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้			
	การกำหนดองค์ความรู้	.328	3.045
	การสร้างองค์ความรู้	.252	3.969
	การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้	.335	2.988
	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้	.289	3.455
	การนำความรู้มาใช้ประโยชน์	.257	3.885

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน		Collinearity Statistics	
		Tolerance	VIF
มิติชุมชนเกื้อกูล		.370	2.705
มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน			
	สวัสดิการชุมชน	.295	3.384
	สามารถพึ่งตนเองได้	.283	3.528
	เชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน	.257	3.890
	การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน	.335	2.983
	สุขภาพอนามัยชุมชน	.542	1.845

จากตารางที่ 8 พบว่า ตัวแปรอิสระแต่ละคู่ค่า Tolerance มีค่ามากกว่า .10 อยู่ระหว่าง .132 – .395 และค่า VIF ของตัวแปรอิสระทุกตัวมีค่าน้อยกว่า 10 อยู่ระหว่าง 2.529 – 7.567 ซึ่งตรวจสอบโดยใช้สถิติ Collinearity โดยการวิเคราะห์ Tolerance ไม่เข้าใกล้ 0 ควรมีค่ามากกว่า 0.10 และค่า VIF ของตัวแปรอิสระทุกตัวควรมีค่าน้อยกว่า 10 (Hair et al., 2006)

สรุปได้ว่า ไม่เกิดสถานการณ์ความสัมพันธ์ร่วม (Multicollinearity) จึงเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น สามารถนำมาวิเคราะห์หาปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ได้

2. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์จำแนกประเภท

ผู้วิจัยนำเสนอการวิเคราะห์ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ใช้ Discriminant Analysis ดังแสดงตามตารางที่ 9

ตารางที่ 9 แสดงผลการคัดเลือกตัวแปรจำแนกกลุ่มของตัวแปรอิสระในแต่ละกลุ่มความเข้มแข็งของชุมชน
ในอำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 385

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	ค่าเฉลี่ยกลุ่มชุมชน ($\bar{X}$)			Wilks' Lambda	F	Sig.
	ตำบล คูขุด (185)	ตำบล ท่าหิน (200)	รวม (385)			
1. มิติผู้นำ						
1.1 บริหารตนเอง	3.86	4.13	4.00	.941	23.949	.000
2.2 บริหารสังคม	3.79	4.04	3.92	.961	15.527	.000
1.3 บริหารงาน	3.76	3.99	3.88	.956	17.562	.000
2. มิติเศรษฐกิจชุมชน						
2.1 การดำเนินกิจกรรมการผลิต	3.85	4.17	4.02	.903	41.312	.000
2.2 กิจกรรมการรวมกลุ่ม	3.75	4.28	4.02	.778	109.211	.000
2.3 กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรม ชุมชน	3.47	4.21	3.85	.619	235.688	.000
3. มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้						
3.1 การกำหนดองค์ความรู้	3.71	4.27	4.00	.820	83.941	.000
3.2 การสร้างองค์ความรู้	3.69	4.29	4.00	.800	95.971	.000
3.3 การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้	3.19	4.12	3.67	.624	230.615	.000
3.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้	3.78	4.29	4.04	.861	61.906	.000
3.5 การนำความรู้มาใช้ประโยชน์	3.54	4.14	3.85	.769	115.008	.000
4. มิติชุมชนเกื้อกูล	3.92	4.09	4.01	.978	8.693	.003
5. มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน						
5.1 สวัสดิการชุมชน	3.77	3.93	3.85	.977	9.152	.003
5.2 สามารถพึ่งตนเองได้	3.80	4.23	4.02	.864	60.098	.000
5.3 เชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน	3.64	4.16	3.91	.861	61.831	.000
5.4 การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชุมชน	3.85	4.12	3.99	.954	18.457	.000
5.5 สุขภาพอนามัยชุมชน	3.69	3.86	3.78	.974	10.356	.001

**p < .01, ***p < .001

จากตารางที่ 9 พบว่า มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสวัสดิการชุมชนสามารถจำแนกความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนมิติผู้นำด้านบริหารตนเอง ด้านบริหารสังคม ด้านบริหารงาน มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้ ด้านการสร้างองค์ความรู้ ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสามารถพึ่งตนเองได้ ด้านเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน และด้านสุขภาพอนามัยชุมชนสามารถจำแนกความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 แสดงว่า ตัวแปรทั้ง 5 มิติ 17 ตัวแปร มีความเหมาะสมในการนำไปจำแนกกลุ่ม

ตารางที่ 10 แสดงผลการวิเคราะห์การจำแนกกลุ่มความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา แบบหลายขั้นตอน

n = 385

Step	Action Entered	Removed	Wilks' Lambda	F	Sig
1	มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน		.619	235.688	.000
2	มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้		.542	161.722	.000
3	มิติผู้นำด้านบริหารงาน		.463	147.055	.000
4	มิติชุมชนเกื้อกูล		.443	119.332	.000
5	มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้		.423	103.439	.000
6	มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง		.415	88.690	.000
7	มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน		.410	77.552	.000
8	มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์		.403	69.690	.000

***p < .001

จากตารางที่ 10 พบว่า ตัวแปรทั้ง 17 ตัวแปร มีเพียง 8 ตัวแปร ได้แก่ มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะ

แสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ มิติผู้นำด้านบริหารงาน มิติชุมชนเกื้อกูล มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้ มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชุมชน และมีมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ ได้ถูกคัดเลือกเข้าไปในสมการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยตัวแปรทั้ง 8 ตัวแปรสามารถนำมาสร้างสมการจำแนกประเภท ซึ่งการพิจารณารูปแบบการวิเคราะห์การจำแนกประเภทโดยการแสดงค่าสัมประสิทธิ์การจำแนกสามารถพิจารณาได้ ตารางที่ 10-

ตารางที่ 11 ค่าสถิติที่ใช้ในการประเมินสมการจำแนกกลุ่มความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา (Canonical Discriminant Function) แบบขั้นบันได

n = 385

Function	Eigenvalue	Canonical Correlation	Wilks' Lambda	Chi-square	df	Sig.
1	1.483	.773	.403	344.651	8	.000

***p < .001

จากตารางที่ 11 พบว่า ฟังก์ชันจำแนกกลุ่มมีเพียงฟังก์ชันเดียวที่สามารถจำแนกกลุ่มได้ ซึ่งมีค่าไอแกน (Eigenvalue) เท่ากับ 1.483 ค่าสหสัมพันธ์คาโนนิกอล (Canonical Correlation) เท่ากับ .773 ค่าวิลค์ แลมบ์ดา (Wilks' Lambda) .403 และมีค่าไค-สแควร์ (Chi-square) เท่ากับ 344.651 อย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 แสดงว่า มีอำนาจในการแบ่งกลุ่ม และตัวแปรในสมการสามารถจำแนกกลุ่มความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลาได้ ซึ่งสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตามได้ร้อยละ 59.75

ตารางที่ 12 ค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิกอลที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ (Unstandardized Coefficients) และคะแนนมาตรฐาน (Standardized) ของตัวแปรในสมการจำแนกกลุ่ม discriminant function

n = 385

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	ค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิกอล	
	คะแนนดิบ (Unstandardized Coefficients)	คะแนนมาตรฐาน (Standardized Coefficients)
1. มิติผู้นำ		
1.1 บริหารตนเอง	.545	.297
1.2 บริหารงาน	-1.347	-.732
2. มิติเศรษฐกิจชุมชน		
2.1 กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน	1.722	.812

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	ค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอล	
	คะแนนดิบ (Unstandardized Coefficients)	คะแนนมาตรฐาน (Standardized Coefficients)
3. มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้		
3.1 การสร้างองค์ความรู้	.584	.352
3.2 การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้	1.014	.609
3.3 การนำความรู้มาใช้ประโยชน์	.494	.273
4. มิติชุมชนเกื้อกูล	-953	-516
5. มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน		
5.1 การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน	-420	-259
(ค่าคงที่)	-6.052	
ค่ากลางของกลุ่มคะแนนจำแนกฟังก์ชัน (Group Centroids)		
กลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งน้อย = -1.263		
กลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งมาก = 1.168		

จากตาราง 12 ค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอลที่อยู่ในรูปแบบคะแนนดิบ (Unstandardized Canonical Function Coefficients) และคะแนนมาตรฐาน (Standardized Canonical Function Coefficients) เป็นค่าที่แสดงความสามารถในการจำแนกกลุ่ม หรือในที่นี้คือ การพยากรณ์ความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา โดยที่ถ้าค่าสัมประสิทธิ์มีค่าต่ำ แสดงว่าตัวแปรดังกล่าวสามารถจำแนกกลุ่มได้ไม่ดี และถ้าค่าสัมประสิทธิ์มีค่าสูง แสดงว่าตัวแปรดังกล่าวสามารถจำแนกกลุ่มได้ดี ทั้งนี้ในการพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ จะไม่คำนึงถึงเครื่องหมายบวก (-, +)

ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์รูปแบบคะแนนดิบ และคะแนนมาตรฐาน เมื่อเรียงตามลำดับจากค่าสูงไปต่ำในตาราง 35 พบว่า มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนมีอิทธิพลต่อการจำแนกกลุ่มมากที่สุด (ค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอลที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ 1.722 , ค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอลที่อยู่ในรูปมาตรฐาน .812) ซึ่งประกอบด้วย มิติผู้นำด้านบริหารงาน (ค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอลที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ -1.347 , ค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอลที่อยู่ในรูปมาตรฐาน -.732) มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ (ค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอลที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ 1.014 , ค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอลที่อยู่ในรูปมาตรฐาน .609) มิติชุมชนเกื้อกูล (ค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอลที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ -.953 , ค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอลที่อยู่ใน

ในรูปมาตรฐาน -.516) มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้ (ค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิคอลที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ .584 , ค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิคอลที่อยู่ในรูปมาตรฐาน .352) มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง (ค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิคอลที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ .545 , ค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิคอลที่อยู่ในรูปมาตรฐาน .297) มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ (ค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิคอลที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ .494 , ค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิคอลที่อยู่ในรูปมาตรฐาน .273) มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน (ค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิคอลที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ -.420 , ค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิคอลที่อยู่ในรูปมาตรฐาน -.259) ตามลำดับ

ชุมชนที่มีมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน มิติผู้นำด้านบริหารงาน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้ มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ และมีมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชนมาก จะมีแนวโน้มที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

เมื่อพิจารณาจากค่ากลางของแต่ละกลุ่ม (Group Centroids) ฟังก์ชันจำแนกกลุ่มของความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งน้อย มีค่ากลางจำแนก (Group Centroids) เป็นลบ เท่ากับ -1.263 และกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งมาก มีค่ากลางจำแนก (Group Centroids) เป็นบวก เท่ากับ 1.168 พบว่า ค่ากลางของกลุ่ม 2 กลุ่มต่างกัน แสดงว่าชุมชนที่อยู่ใน 2 กลุ่มค่อนข้างแตกต่างกัน สามารถเขียนสมการจำแนกกลุ่มได้ ดังนี้

สมการในรูปคะแนนดิบ คือ

$$Y = -6.052 + .545 (\text{มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง}) - 1.347 (\text{มิติผู้นำด้านบริหารงาน}) + 1.722 (\text{มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน}) + .584 (\text{มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้}) + 1.014 (\text{มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้}) + .494 (\text{มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์}) - .953 (\text{มิติชุมชนเกื้อกูล}) - .420 (\text{มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน})$$

สมการในรูปคะแนนมาตรฐาน คือ

$$Z = .297 (\text{มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง}) - .732 (\text{มิติผู้นำด้านบริหารงาน}) + .812 (\text{มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน}) + .352 (\text{มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้}) + .609 (\text{มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้}) + .273 (\text{มิติภูมิปัญญา}$$

ท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์) - .516 (มิติชุมชน
 เกื้อกูล) - .259 (มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
 ชุมชน)

ตารางที่ 13 แสดงสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจำแนก (Discriminating Variate) หรือตัวแปรอิสระแต่ละ
 ตัวกับตัวแปรฟังก์ชันการจำแนกคาโนนิคัลมาตรฐานความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสติง
 พระ จังหวัดสงขลา โดยการจัดลำดับจากมากไปน้อย

n = 385

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
1. มิติเศรษฐกิจชุมชน	
1.1 กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน	.644
2. มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้	
2.1 การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้	.637
2.2 การสร้างองค์ความรู้	.411
3. มิติผู้นำ	
3.1 บริหารตนเอง	.205
4. มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	
4.1 การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชุมชน	.180
5. มิติผู้นำ	
5.1 บริหารงาน	.176
6. มิติชุมชนเกื้อกูล	.124

จากตารางที่ 13 พบว่า ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจำแนก (Discriminating Variate) หรือตัวแปรอิสระแต่ละตัวกับตัวแปรฟังก์ชันการจำแนกคาโนนิคัลมาตรฐานความเข้มแข็งของชุมชนที่มีค่า
 สูงตั้งแต่ .4 ขึ้นไปพบอยู่ 3 ตัวแปร คือกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน การเสาะแสวงหาและ
 จัดเก็บองค์ความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ ทั้ง 3 ตัวแปรเรียกชื่อใหม่ว่า “การจัดการความรู้และเศรษฐกิจ
 ชุมชนคู่คุณธรรม”

ตาราง 14 ค่าสัมประสิทธิ์ (ค่าน้ำหนัก) และค่าคงที่ของสมการจำแนกโดยแยกเป็นกลุ่ม ตามวิธีของ Fisher's (Fisher's linear discrimination function)

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	ค่าสัมประสิทธิ์	
	ตำบลคูซุด	ตำบลท่าหิน
1. มิติผู้นำ		
1.1 บริหารตนเอง	7.641	8.966
1.2 บริหารงาน	-1.043	-4.318
2. มิติเศรษฐกิจชุมชน		
2.1 กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน	5.735	9.922
3. มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้		
3.1 การสร้างองค์ความรู้	.757	2.176
3.2 การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้	2.514	4.980
3.3 การนำความรู้มาใช้ประโยชน์	3.761	4.962
4. มิติชุมชนเกื้อกูล	3.815	1.497
5. มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน		
5.1 การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชุมชน	-409	-1.431
(ค่าคงที่)	-42.157	-56.753
-19.386	-29.999	

จากตารางที่ 14 พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ (ค่าน้ำหนัก) และค่าคงที่ของสมการจำแนกโดยแยกเป็นกลุ่ม ตามวิธีของ Fisher's (Fisher's linear discrimination function) และสามารถสร้างสมการได้ดังนี้

กลุ่มชุมชนเข้มแข็ง สมการ คือ

$$Y_{\text{ชุมชนเข้มแข็งมาก}} = -56.753 + 8.966 (\text{มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง}) - 4.318 (\text{มิติผู้นำด้านบริหารงาน}) + 9.922 (\text{มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน}) + 2.176 (\text{มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้}) + 4.980 (\text{มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้}) + 4.962 (\text{มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์}) + 1.497 (\text{มิติชุมชนเกื้อกูล}) - 1.431 (\text{มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชุมชน})$$

ตารางที่ 15 ผลการจำแนกกลุ่มที่เป็นจริงและกลุ่มพยากรณ์ และอัตราส่วนที่ทำการจำแนกความถูกต้องของความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

กลุ่มที่เป็นจริง	จำนวน	กลุ่มพยากรณ์	
		ต่ำบลคูซุด	ต่ำบลทำหีน
ต่ำบลทำหีน	200	26 (13.0)	174 (87.0)
ต่ำบลคูซุด	185	161 (87.0)	24 (13.0)

ร้อยละของการพยากรณ์ได้ถูกต้องจากสมการ เท่ากับ 87.0

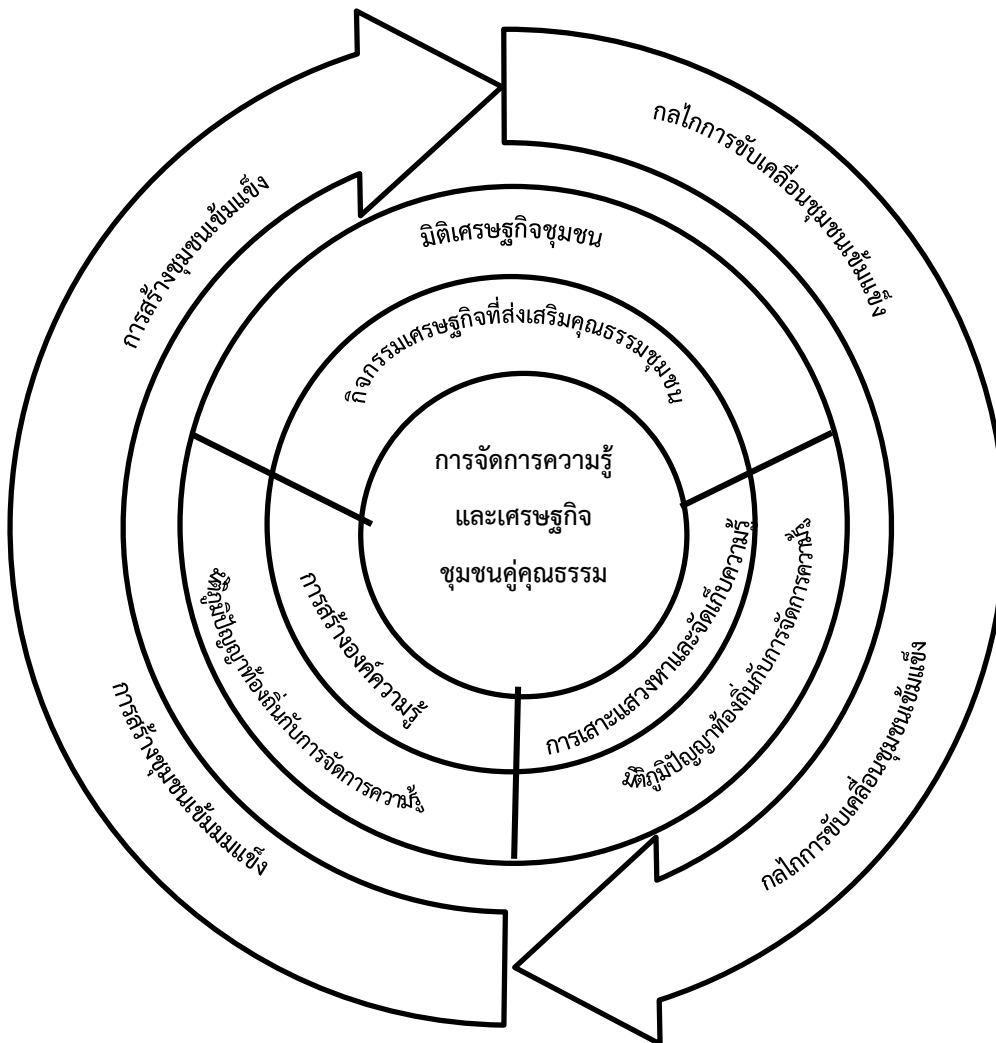
จากตารางที่ 15 เมื่อนำฟังก์ชันการจำแนกที่ได้มาทดสอบความถูกต้องของการจำแนกกลุ่มพบว่า กลุ่มชุมชนเข้มแข็งมาก เดิมมี 200 คน แต่ทำนายโดยใช้สมการจำแนกกลุ่มได้ถูกต้อง 174 คน คิดเป็นร้อยละ 87.0 (174 คน ใน 200 คน) ส่วนในกลุ่มชุมชนเข้มแข็งน้อย เดิมมีจำนวน 185 คน แต่การทำนายโดยใช้สมการจำแนกกลุ่ม พบว่า ทำนายได้ถูกต้อง 161 คน คิดเป็นร้อยละ 87.0 (161 คน ใน 185 คน) เมื่อพิจารณาในภาพรวมทั้งหมด (385 คน) พบว่า สมการจำแนกกลุ่มสามารถพยากรณ์ความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลาได้ถูกต้องร้อยละ 87.0 (335 คน ใน 385 คน)

บทสรุปปัจจัยจำแนกการสร้างความเข้มแข็งชุมชน

การวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจำแนก (Discriminating Variate) หรือตัวแปรอิสระแต่ละตัวกับตัวแปรฟังก์ชันการจำแนกคานอนิโคลมาตรฐานความเข้มแข็งของชุมชนที่มีค่าสูงตั้งแต่ .4 ขึ้นไปพบอยู่ 3 ตัวแปร คือกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน การเสาะแสวงหาและจัดเก็บ

องค์ความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ทั้ง 3 ตัวแปร เรียกชื่อใหม่ว่า “การจัดการความรู้และเศรษฐกิจชุมชนคู่คุณธรรม” ผู้วิจัยนำมาสร้างโมเดลการสร้างชุมชนเข้มแข็งได้ดังนี้

ภาพที่ 21 ตัวแปรจำแนกความเข้มแข็ง “การจัดการความรู้และเศรษฐกิจชุมชนคู่คุณธรรม”

ตอนที่ 3 ความเข้มแข็งของชุมชนตำบลท่าหิน

การวิเคราะห์ความเข้มแข็งของชุมชนตำบลท่าหิน จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกใน 5 มิติ เพื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ชุมชน จึงต้องวิเคราะห์ถึงมิติชุมชนจากแกนนำชุมชน วิถีผลิต การรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และการแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดภาวะวิกฤติ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาขับเคลื่อนให้เกิดพลังชุมชน การเกื้อกูลกันผ่านกิจกรรม และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน รวมทั้งการพึ่งตนเองตามสภาพการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนกระบวนการขับเคลื่อนของชุมชนดังนี้

1. มิติผู้นำชุมชนตำบลท่าหิน

ในพื้นที่ตำบลท่าหินแกนนำที่มีบทบาทมากที่สุดเห็นจะไม่เกินป่าลม ทั้งนี้เนื่องจากป่าลมได้รับการหนุนเสริมจากทั้งหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ หลายสถาบันทั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล สงขลา ซึ่งได้ส่งนักศึกษาไปฝึกงาน ให้ความช่วยเหลือในการสร้างนวัตกรรมให้กับกลุ่มของป่าลม เช่น การจัดทำแบบพิมพ์สบู่จากตาลโตนด และแบบพิมพ์น้ำตาลแว่นให้สะดวกต่อการจัดทำ และการป้อนส่วนผสมเพื่อให้ได้สบู่ออกมาเป็นสูตรต่าง ๆ หรือการทำน้ำตาลผง น้ำตาลแว่น จนกระทั่งป่าลมเป็นบุคคลที่มีศักยภาพสูงในพื้นที่

1.1 ผู้นำด้านการบริหารตนเอง

ด้านการบริหารตนเองนำมาเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญเป็นหนึ่งใน 3 ด้านที่มองว่าสามารถจำแนกความเข้มแข็งได้ นั่นคือ การบริหารจัดการตนเองให้มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม จึงเป็นสิ่งที่ควรทำก่อนเป็นอันดับแรก ทั้งนี้ชาวบ้านมีความเชื่อว่าหากบุคลิกภาพไม่เหมาะสมแล้วก็จะทำให้การเป็นผู้นำด้านการทำงาน หรือด้านอื่น ๆ ลดน้อยลง เพราะขาดความน่าเชื่อถือ นอกจากนั้นชาวบ้านยังสะท้อนทัศนะอีกว่าผู้นำที่ดีจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับครอบครัวและสังคม และแต่งกายเหมาะสมกับกาลและเทศะ

สิ่งที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นตัวชี้วัดด้านผู้นำคือป่าลม ซึ่งเป็นแกนนำแบบไม่เป็นทางการ เป็นแกนนำตั้งแต่เริ่มทำแผนชุมชน ศึกษาสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน การเป็นแกนนำกลุ่มแม่บ้านทำดอกไม้จันทน์เมื่อมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาหนุนเสริม เป็นแกนนำกลุ่มอาชีพ และแกนนำกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตำบลท่าหิน จนกระทั่งปัจจุบันเป็นแกนนำศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล และแกนนำการป้องกันและรับมือกับภัยพิบัติของตำบลท่าหิน ซึ่งมีสมาชิกในตำบลท่าหินเข้าร่วมกลุ่มหลายคน มีการขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ครบวงจร

ด้านการบริหารตนเองของป้าลม สังกัดได้จากการประชุมกลุ่ม การทำกิจกรรมกลุ่มในชุมชน และนอกชุมชนมักจะพบเสมอว่า ป้าลมจะแต่งกายด้วยชุดผ้าไทย เสื้อสีขาวเป็นลูกไม้ลายฉลุ นุ่งผ้าซิ่น ไม่ว่าจะไปเป็นวิทยากรประจำกลุ่มหรือเป็นวิทยากรในสถาบันการศึกษาป้าลมจะพูดจาดีมีหลักการ ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...พอพูดถึงท่าหินต้องนึกถึงป้าลม บุคลิกดี เวลาพูดจามีจังหวะจะโคนเหมือนถูกฝึกมาดี แต่ด้วยที่แกทำงานต่อเนื่องทำให้ป้าลมเป็นแบบนี้จริง ๆ เวลาจะไปบรรยายที่ไหนก็ต้องแต่งชุดไทย เห็นจนชินตา ” (สุพร, สัมภาษณ์วันที่ 15 เมษายน 2561 ที่ท่าหิน)

“...ป้าลมเป็นคนอารมณ์ดีนะ บางครั้งป้าลมมีอะไรมากระทบที่แรงสุดก็คือเจ็บไปสักพัก ก็อารมณ์อยู่ สุดท้ายก็ทำงานต่อได้ไม่พูดอะไรมาก อย่างดีก็บ่นออกไปทางเฟสบ้าง...” (สุภาวดี, สัมภาษณ์วันที่ 16 เมษายน 2561 ท่าหิน)

“ป้าลมวางตัวดีนะใครขอช่วยอะไรก็ช่วย ใครให้อะไรมาก็แบ่งปัน อย่างน้อยก็ได้ความรู้จากป้าลม มีเด็ก ๆ มาฝึกงานที่ป้าลมหลายรุ่นเป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล...” (วิเชต, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2560 ที่ท่าหิน)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ป้าลมซึ่งเป็นแกนนำชุมชนวางตัวได้อย่างเหมาะสม ปรับบุคลิกภาพทั้งด้านการแสดงความเป็นตัวตนป้าลมออกมาให้กับคนภายนอกได้สัมผัสทั้งในด้านการเป็นวิทยากร หรือการทำงานในชุมชนนอกจากนั้นป้าลมยังเป็นคนที่อารมณ์เย็น และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนได้ดี หรือสามารถสื่อสารกับคนในชุมชนแล้วเข้าใจตรงกัน ซึ่งถือว่าเป็นการบริหารสังคมและบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 22 “ป้าลม” กับผู้วิจัย ป้าลมเป็นผู้นำกิจกรรมกลุ่มศูนย์เรียนรู้วิถีไหนดนาเลในพื้นที่ตำบลท่าหิน

ที่มา : ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 31 กันยายน 2560

ภาพที่ 23 นักเรียนโรงเรียน ม.อ.ว. หาดใหญ่มาเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเลในพื้นที่ตำบลท่าหิน
ที่มา : ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 31 กันยายน 2560

1.2 ด้านการบริหารงานของผู้นำชุมชน

ชาวบ้านได้สะท้อนมุมมองว่าตัวชี้วัดความเข้มแข็งด้านการบริหารงาน กรณีศึกษาป่าลมพบว่า ป่าลมรู้จักการบริหารจัดการที่อย่างไรก็ได้ให้ชาวบ้านอยู่ดีกินดี สามารถเพิ่มรายได้ให้กับคนในตำบลท่าหิน ให้สามารถพึ่งตนเองได้ ตั้งแต่สมัยเป็นแกนนำกลุ่มแม่บ้านทำดอกไม้จันทน์ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และแกนนำศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล ซึ่งจะต้องบริหารจัดการให้มีการขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ครบวงจร ไม่ใช่ทำแล้วหายไปพร้อมกับหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาส่งเสริม โดยป่าลมเน้นไปที่การให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการลงมือทำจริงจึงจะได้ผลตอบแทนกลับมา และสามารถส่งเสริมให้ชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการทุกคนหรือเป็นส่วนใหญ่ และที่สำคัญคือป่าลมจะสามารถนำกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันมาทำงานร่วมกันได้ ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งในชุมชน และเสียงครหาของคนในชุมชนได้ โดยให้ใครที่ชำนาญด้านใดก็ให้ทำอันนั้น ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะมาทำงานร่วมกับป่าลมคอยทำน้ำตาลแว่น เคี้ยวน้ำตาลผง ทำสบู่จากตาลโตนด สบู่จากนม และสบู่จากถ่านตามส่วนผสมที่คิดไว้แล้ว นำสบู่มาห่อด้วยผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นงานถนัดของผู้หญิง ส่วนผู้ชายก็จะขึ้นต้นตาลโตนดเอาวัตถุดิบมาให้ผู้หญิงทำ หรือเข้าไปเกี่ยวข้าวในนาเอาข้าวสารมาส่งป่าลมที่ศูนย์เรียนรู้ ดังคำให้สัมภาษณ์ดังนี้

“...ป่าลมสามารถประสานการทำงานได้กับคนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย มาทำงานร่วมกันได้ เช่น ผู้หญิงก็ให้เข้ามาช่วยที่ศูนย์เรียนรู้โดยเคี้ยวน้ำตาลแว่น น้ำตาลผง ทำสบู่จากตาลโตนด ผู้ชายก็ขึ้นต้นตาลเอาน้ำตาลโตนดลงมาให้ ก็จะได้รับค่าตอบแทนตามสมควร...”
(สมชาย, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่ท่าหิน)

“...พอมีกิจกรรมป่าลมก็จะให้ทุกคนที่มีความเชี่ยวชาญแตกต่างกันเป็นคนสาคิดแต่ละอย่างให้คนที่มาศึกษาดูงานบ้านเราดู...” (สมศักดิ์, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่ท่าหิน)

“...เวลามีงานเราก็พร้อมใจกันช่วยงานป่าลมก็จะประชุมก่อนว่าใครว่างสามารถมาทำงานได้ มีคนข้างนอกมาศึกษาดูงาน ป่าลมก็จะแจกงานให้ทุกคน ได้ทำงานตามหน้าที่ และมีเงินค่าตอบแทนให้ และจะเตรียมมาให้เอาอะไรมาบ้าง ให้แต่งตัวอย่างไรเวลาทำกิจกรรมกลุ่ม...” (สุณี, สัมภาษณ์วันที่ 2 มิถุนายน 2561 ที่ท่าหิน)

“...มีคนจากข้างนอกมาถามนะว่ากลุ่มไหนที่เข้มแข็งที่สุดในท่าหินเขาก็ชี้มาที่ป่าลม...” (ไหม, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2561 ที่ท่าหิน)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ตัวชี้วัดด้านความเข้มแข็งชุมชนในมิติการบริหารงานของป่าลมพบว่า เป็นคนที่สามารถรับมือกับชาวบ้านในชุมชนได้ นั่นคือสามารถประสานงานได้กับคนทุกคนเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกลุ่มและพัฒนาชุมชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็น แม้จะแตกต่างทางความคิดก็ให้ถือว่าเป็นจุดเด่นที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยกระดับไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เพราะถ้าหากทุกคนมีความเห็นคล้อยตามกันหมดก็จะไม่เกิดความสร้างสรรค์ งานที่ออกมาจะเป็นแบบเดิม ๆ ซึ่งกิจกรรมที่จัดในชุมชนควรคำนึงถึงความสมดุลและความเหมาะสมกับพื้นที่และบริบทชุมชน

นอกจากนั้นยังพบว่า ป่าลมซึ่งเป็นแกนนำคนสำคัญเกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดกิจกรรมกลุ่ม ได้ส่งผลต่อการคัดสรรผู้นำที่มีความโดดเด่น ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมองเห็นผู้เข้าร่วมกลุ่มที่มีคุณสมบัติผู้นำ หรือมีภาวะผู้นำตามคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ก่อนหน้านี้อยู่ในชุมชนด้วยกันก็เฉย ๆ ไม่คิดว่าจะช่วยอะไรเราได้ แต่พอทำกิจกรรมกลุ่มกลับส่งให้คนบางคนราศีจับ พุดจาตีมีหลักการ บางกลุ่มรวมตัวกันเพื่อต่อรองราคาข้าวกับรัฐบาล หรือนายทุน บางกลุ่มตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม บางกลุ่มตั้งขึ้นมาเพื่อผลิตอาหารที่ส่งผลดีต่อสุขภาพ เช่น กลุ่มการทำนาเกษตรอินทรีย์ การปลูกข้าวสังข์หยด ข้าวไรท์เบอร์รี่ กลุ่มอนุรักษ์ทะเลสาบ อนุรักษ์ป่าชายเลน กลุ่มสุขภาพชุมชน กลุ่มतालโตนด กลุ่มประมง ป่าลมเป็นคนจ้างงานแล้วไม่ปล่อย ยิ่งได้รับการหนุนเสริมจากสถาบันการศึกษายิ่งทำให้ป่าลมเป็นแกนนำศูนย์เรียนรู้วิถีไหนตนาเล คนทั่วไปรู้จักบ้านท่าหินก็เพราะป่าลม...” (อ่วม, สัมภาษณ์วันที่ 30 มีนาคม 2560 ที่ท่าหิน)

“...การรวมกลุ่มกันแรก ๆ ก็เริ่มจากญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านก่อน เป็นกลุ่มแม่บ้านทำดอกไม้จันทน์ เมื่อเห็นมีรายได้เข้ามาเพื่อนบ้านในชุมชนก็จะเข้าร่วมขยายกลุ่มใหญ่ขึ้น ป่าลมที่เป็นแกนนำกลุ่มก็จะเข้มแข็งขึ้น จัดตั้งกลุ่มอื่น ๆ เพื่อเพิ่มรายได้ให้ชุมชน...” (ชานนท์, สัมภาษณ์วันที่ 13 พฤษภาคม 2560 ที่ท่าหิน)

“...ป่าลมมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีจิตสาธารณะ ใครชวนไปพัฒนาหมู่บ้านก็เข้าร่วมทุกครั้ง ไม่ว่าจะขุดลอกคูคลองที่ตื้นเขิน การสร้างถนนในหมู่บ้าน แถมยังเป็นตัวตั้งตัวตี ชวนทุกคนให้เข้าร่วมกิจกรรม ร่วมงานกับหน่วยงานภาครัฐ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกักขังชวนชาวบ้าน หมู่อื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงให้เข้าร่วมกันทำกิจกรรมต่อเนื่องในการพัฒนาชุมชน...” (สุณี, สัมภาษณ์วันที่ 2 มิถุนายน 2561 ที่ท่าหิน)

“...ป่าลมประสานงานเก่ง ทั้งภายในภายนอกชุมชน รู้จักคนเยอะ เป็นคนที่รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น บางครั้งก็ดึงภาคีเครือข่ายภายนอกให้เข้ามาช่วยเหลือชุมชน เวลาพัฒนาหมู่บ้านก็จะพูดคุยกับแกนนำบางคนวางแผนการทำงานก่อนล่วงหน้า เป็นคนมีความรู้ ก็ดีนะคนแบบนี้...” (วิเชต, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2560 ที่ท่าหิน)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมกลุ่มในชุมชนก่อเกิดความเป็นผู้นำได้เป็นอย่างดี สามารถมองเห็นได้จากการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันนั่นคือ เป็นญาติพี่น้องกัน และมองเห็นว่าพูดเก่งและมีหลักการ มีความสามารถที่โดดเด่น บุคลิกภาพดี มีมนุษยสัมพันธ์ สามารถประสานงานเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชน และภาคีเครือข่ายได้ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมช่วยสร้างคน จะเห็นได้ว่ากิจกรรมกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นที่มีอยู่หลายกลุ่มชาวบ้านต้องการผู้นำมาช่วยชี้แนวทางให้พ้นจากภาวะความยากจน ป่าลมกลายเป็นคนที่เป็นตัวตั้งตัวตี ซึ่งหน่วยงานภาครัฐต้องการคนอาสาทำงานอยู่แล้ว และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาหนุนเสริมก็จะต้องหาคนที่คอยให้ความช่วยเหลือคอยเป็นผู้ที่ขับเคลื่อนในชุมชน ก็จะเบาแรงได้และคิดว่ากิจกรรมจะไม่หยุดชะงักหากต้องถอนตัวไปช่วยชุมชนอื่น

จากข้อมูลภาวะผู้นำดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า ป่าลมได้ถูกเลือกโดยชาวบ้านให้เป็นแกนนำศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล ในการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ของชุมชน ตำบลท่าหิน จนกระทั่งปัจจุบันสามารถรวบรวมสมาชิกเข้าร่วมทำกิจกรรมได้ 178 คน เมื่อมีนักเรียน นักศึกษามาจากสถาบันการศึกษาแจ้งความประสงค์เพื่อเข้ารับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ป่าลมจะจัดกิจกรรมเป็น 3 ฐาน คือ ฐานที่ 1 เป็นฐานการขึ้นต้นตาลโตนด ก็จะทำสาธิตการขึ้นต้นตาลโตนด และแบ่งเป็นกลุ่มย่อย โดยให้เด็กได้ดูวิธีการสาธิตการทำสับจากตาลโตนด การทำน้ำตาลแว่น การทำน้ำตาลผง ฐานที่ 2 เป็นฐานการทำนาก็จะฝึกให้นักเรียน นักศึกษาทดลองดำนาในแปลงที่นาของชาวบ้าน ฐานที่ 3 เป็นฐานการทำประมง จะมีสมาชิกที่ทำประมงนำเรือพานักเรียน นักศึกษาออกไปดูการใช้เครื่องมือประมงในการจับปลาที่ทะเลสาบสงขลา

ในการบริหารงานของศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเลป่าลมสามารถทำให้ผลงานของศูนย์ดังกล่าวได้รับการกล่าวถึง และมีชื่อเสียงจนได้รับรางวัลนวัตกรรมสีเขียว (Green Innovation) เป็นรางวัลชมเชยระดับพื้นที่ภาคใต้ ระดับประชาชนและชุมชนที่ป่าลมเป็นแกนนำกลุ่มได้รับจากสำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี STI-Thailand Award 2012 เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2555

ภาพที่ 24 รางวัลนวัตกรรมสีเขียว (Green Innovation) กับผลิตภัณฑ์ชุมชนท่าหินที่ป่าลมเป็นแกนนำ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 2 กรกฎาคม 2561

ภาพที่ 25 กิจกรรมกลุ่มการทำสบู่จากตาลโตนดในชุมชน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 2 กรกฎาคม 2561

3) ด้านการบริหารสังคมของผู้นำ

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านได้สะท้อนมุมมองว่า ผู้นำที่ดีควรมีความเอื้ออาทร มีจิตสาธารณะ เกื้อกูลต่อบุคคลอื่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน มีความสามารถประสานความร่วมมือกับคนภายในชุมชน ฟังเสียงข้างมากในการทำกิจกรรมกลุ่ม ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากคนในชุมชน และเป็นที่พึ่งของคนในชุมชน ซึ่งป่าลมเป็นแกนนำที่ชาวบ้านให้การยอมรับมาโดยตลอด ทั้งตำบลท่าหินหากมีคนถามว่า กลุ่มกิจกรรมของใครเข้มแข็งมากที่สุด ชาวบ้านมักจะตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าเป็นกลุ่มป่าลม สังเกตได้จากป่าลมสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม และสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ป่าลมเป็นผู้นำที่ดี ถึงแม้จะเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการก็สามารถประสานคนในชุมชนให้มาร่วมทำกิจกรรมได้ เป็นที่พึ่งของคนในชุมชน และชักชวนชาวบ้านให้มาร่วมกิจกรรมกลุ่ม แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นผู้หญิงที่มาร่วมกับป่าลม...” (ประยูร, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2561 ที่ท่าหิน)

“...ผู้ชายก็เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มกับป่าลมเหมือนกันนะไม่ได้ออกหน้า แต่ใช้แรงงาน เช่น เวลาทำป่าลมบอกให้ปลูกข้าวหอมนิล ข้าวไรท์เบอร์รี่ คนที่ทำนาก็จะปลูกข้าวตามป่าลม...” (ป่าลม, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2561 ที่ท่าหิน)

“...ป่าลมได้รับรางวัลหลายอย่างมากทั้งรางวัลส่วนตัว และรางวัลของชุมชนในระดับพื้นที่ ส่วนใหญ่ได้จากที่ป่าลมไปร่วมกิจกรรมกับสถาบันทางวิชาการ บางทีก็ไปเป็นวิทยากร...” (สุวรรณ, สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2561 ที่ท่าหิน)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การที่ผู้นำจะสามารถเป็นผู้นำและสามารถนำชุมชนให้เข้มแข็งได้จะต้องมีความสามารถบริหารสังคมได้ด้วยนั่นคือ จะต้องเป็นผู้ที่มีความรักความเมตตา เอื้ออาทร ช่วยเหลือคนที่เดือดร้อนทุกกลุ่ม และเป็นคนที่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สร้างภูมิคุ้มกันชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถเผชิญกับปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนจนเกิดการวิกฤตได้ รู้เท่าทันโลก รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ทันทคน ทันทข่าวสารบ้านเมือง เวลาที่มีกระแสการบริโภคอาหารที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ แคนนาก็สามารถที่จะชี้้นำให้คนในชุมชนหันมาผลิตข้าวตามกระแสคนรักสุขภาพ และเมื่อหมู่บ้านเกิดภัยพิบัติน้ำท่วม พายุมาทำให้ชุมชนเสียหายก็สามารถประสานงานกับคนในชุมชนให้เตรียมพร้อมรับสถานการณ์ได้ ป่าลมยังเป็นผู้ที่คอยประสานงานในตำบลท่าหินเพื่อรับมือภัยพิบัติของจังหวัดสงขลาอีกด้วย

ภาพที่ 26 โล่รางวัล และใบเกียรติบัตรที่ชุมชนตำบลท่าหินได้รับจากการทำกิจกรรมของป่าลม

ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 16 พฤษภาคม 2561

2. มิติเศรษฐกิจชุมชนตำบลท่าหิน

จากการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นมิติสำคัญเป็นหัวใจของชุมชน เนื่องจากส่งผลกระทบต่อปัญหาเรื่องปากเรื่องท้องของประชาชนในชุมชน ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นอยู่ หน่วยงานภาครัฐมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างบูรณาการ มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และยึดพื้นที่เป็นหลัก เพื่อให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน และสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามเมื่อหน่วยงานภาครัฐออกจากพื้นที่แล้ว ชาวบ้านก็จะดำเนินชีวิตตามปกติ ที่จะสานต่อกันเองภายในชุมชนจะต้องอาศัยกลุ่มแกนนำที่มีความเข้มแข็งจริง ๆ ที่สามารถประสานความร่วมมือเพื่อให้เรื่องปากเรื่องท้องของชาวบ้าน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจเป็นวาระแห่งชาติของชุมชน ด้วยการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมตามลักษณะของผลผลิตที่ผลิตได้ เมื่อรวมกลุ่มกันแล้ว ชาวบ้านจึงจะมีการสร้างภาคีและเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อประสาน “พลังสร้างสรรค์” ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน โดยมีองค์กรชุมชนเป็นแกนกลางจริง ๆ จึงจะทำให้เศรษฐกิจระดับชุมชนอยู่รอดได้ ส่วนภาคีอื่นๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้น โดยเน้นกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน ดังนี้

2.1 ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน

การดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจในระบบการผลิตของชุมชนตำบลท่าหิน ในส่วนที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนเป็นตัวชี้วัดความเข้มแข็ง พบว่า ชาวบ้านในตำบลท่าหินมีกลไกขับเคลื่อนการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมผ่านคลองเหมืองฝาย ชาวบ้านหันมาปลูกข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมโดยมีการปลูกข้าวแบบนาอินทรีย์ และปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเป็นส่วนใหญ่ เช่น ข้าวไรท์เบอร์รี่ ข้าวหอมนิล และข้าวพันธุ์ กข. ข้าวเหนียว แต่ก็ยังมีบางหมู่บ้านยังปลูกข้าวหอมประทุม เพราะขายได้ราคาดีกว่า พันธุ์ข้าวได้มาจากสำนักงานเกษตรอำเภอ ส่วนหนึ่งได้จากการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้เมื่อปีก่อนซึ่งเป็นข้าวหนัก ข้าวเบาจะเก็บไม่ได้ จะต้องซื้อจากที่อื่น ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะทำไร่นาสวนผสมใช้ปุ๋ยชีวภาพ ส่งผลให้ระบบการผลิตและแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชนเอื้อต่อระบบนิเวศและสุขภาวะของชุมชนให้มีอาหารเพียงพอปราศจากสารที่เป็นอันตรายและสอดคล้องกับวัฒนธรรมบริโภคในระยะยาวได้ เช่นเดียวกับนาอินทรีย์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ชาวนาไม่ใช้สารเคมี แต่จะใช้ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยคอก ซึ่งส่งผลดีต่อสุขภาพของคนทำนา นอกจากนั้นยังพบว่า ที่ตำบลท่าหินมีคลอง เหมืองผ่านหลายสายที่สำคัญคือ คลองห้วยลาด คลองท่าหิน คลองมีไร คลองพรวน คลองระฆัง เหมือง กสข. คลองพลเอกอาทิตย์ กำลิ่งเอก คลองลำห้วย ดังนั้นการทำนาหรือปลูกพืชจึงไม่ค่อยเป็นปัญหามากนัก แต่จะมีบางฤดูที่แล้งมากกลุ่มแกนนำ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้าน ร่วมกับเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินจึงต้องมีการจัดสรรน้ำเพื่อการทำนาด้วยความเกื้อกูลกัน มีกฎกติการ่วมกัน เป็นต้นว่า ถ้าหากช่วงฤดูได้น้ำแห้งขอตกก็จะประชุมพูดคุยกันให้ทำนาปี ไม่ต้องทำนาปรัง ทุกคนก็จะเชื่อ และทำอย่างอื่นแทน เช่น ทำไร่ข้าวโพด ปลูกพริก ผักอย่างอื่นที่ใช้น้ำน้อยลงเพื่อความอยู่รอด และมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นในการ

รับมือกับภัยแล้ง และหอยเชอรี่ที่ระบาดในนาข้าว รวมทั้งกลไกตลาดที่ทำให้ชาวนาต้องมีหนี้สินมากขึ้น นอกจากนั้นป่าลมซึ่งเป็นแกนนำกลุ่มของศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเลยยังได้เชิญชวนให้ชาวบ้านทำนา ปลูกข้าวไรท์เบอร์รี่ และข้าวสังข์หยด ซึ่งอยู่ในกระแสข่าวเพื่อสุขภาพ และรับซื้อหลังจากเก็บเกี่ยวจะช่วยให้ชุมชนหันมาผลิตข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และเป็นผลดีต่อสุขภาพมากยิ่งขึ้น (สุภาวดี, สัมภาษณ์ วันที่ 5 มกราคม 2561 ที่ท่าหิน)

นอกจากนั้นยังพบว่า ตำบลท่าหินมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเลย ซึ่งหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เกษตรอำเภอก และพัฒนากรชุมชนมีบทบาทในการเป็นพี่เลี้ยงให้ความรู้แก่ชาวบ้านในตำบลท่าหินในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ มาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์จริง เช่น การปลูกพืชชนิดใด ต้องใช้เหตุผลคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และตรงกับการส่งเสริมพื้นที่เพาะปลูก โดยใช้หลักของความพอประมาณ เพื่อได้ผลผลิตที่เหมาะสม (บุญโชค และสุณี, สัมภาษณ์วันที่ 6 มกราคม 2561) นอกจากนี้ในการหาเลี้ยงชีพได้มีการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในการปลูกพืชผสมผสาน หรือการเลี้ยงสัตว์ควบคู่กันไปในพื้นที่เพิ่มเติม เพื่อให้มีรายได้ทดแทนกัน ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...ที่หมู่บ้านเราพยายามรณรงค์ให้ชาวนาปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง แต่ราคามันตก ให้ปลูกข้าวไรท์เบอร์รี่ก็ยิ่งพอได้ราคา ส่วนอีกหมู่บ้านเขาทำนาอินทรีย์กัน อบต.เขารณรงค์ให้ปลูกข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทั้งคนทำ คนกินไม่ได้รับสารเคมี...” (สุณี, สัมภาษณ์วันที่ 2 มิถุนายน 2561 ที่ท่าหิน)

“...คลองผ่านตำบลเราหลายคลองทำให้มีน้ำทำนา ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และทำประมง มีการจัดสรรน้ำให้กับทุกคนที่ต้องการ มีกฎกติการ่วมกันในชุมชน แกนนำชุมชนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม.ก็จะช่วยกันดูแลให้ความเป็นธรรมกับพวกเราทุกคน...” (อ่วม, สัมภาษณ์วันที่ 30 มีนาคม 2560 ที่ท่าหิน)

“...เราช่วยกันแก้ไขปัญหามุมชน แต่ถ้าไม่มีปัญหาดูเหมือนต่างคนต่างอยู่ แต่พอมีปัญหาทุกคนก็ช่วยกันให้ความเป็นธรรมกันทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นเรื่องปากเรื่องท้องหรือเรื่องอื่น ๆ ป่าลมจะช่วยชาวบ้านได้มากให้มีรายได้ถึงแม้เศรษฐกิจจะตกต่ำ ลำบาก แต่ป่าลมก็จะทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องชาวบ้านมีงานทำมีเงินใช้...” (ชาญ, สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2561 ที่ท่าหิน)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า คนในตำบลท่าหินมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมเนื่องจากการรณรงค์และแบ่งปัน จัดสรรน้ำหรือการปลูกข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยการทำนาอินทรีย์ ที่ไม่ใช้สารเคมีซึ่งส่งผลดีต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค และยังมีกิจกรรมจากศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล่ที่ช่วยขับเคลื่อนให้มีรายได้ตลอดเวลา ทั้งการปลูกข้าวที่ตลาดต้องการ และการจัดกิจกรรมที่ทำให้รายได้เข้ามาในครัวเรือน ซึ่งทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของแต่ละครัวเรือนของคนตำบลท่าหิน

2.2 ด้านกิจกรรมการผลิตตามวิถีชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีระบบการผลิตด้วยการทำเกษตรแบบไร่นาสวนผสม มีการลดค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้ด้วยการทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมงเวียนตามฤดูกาล ชาวบ้านมีการกระจายผลผลิตในตลาดภายในชุมชน และดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักชุมชนพึ่งตนเอง และส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือน สามารถอ้างอิงได้จากคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...ส่วนใหญ่ก็ทำนาอะที่ท่าหิน หลังจากฤดูเก็บเกี่ยวบางคนขยันหน่อยก็ปลูกพืชอย่างอื่นเพื่อให้มีรายได้ เช่น พวกแตงโม ถั่วฝักยาว แตงกวา บวบ ฟักทองก็มีคนมารับซื้อถึงบ้านเลยได้ใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียน น้ำก็ได้จากน้ำฝน ถ้าฝนไม่ตกก็ชักน้ำเข้านาบ้านเรามีคลองผ่านหลายสาย...” (สา, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2561 ที่ท่าหิน)

“...บางคนพอทำไร่นาสวนผสม ว่าง ๆ ก็ออกเรือหาปลาได้มาเยอะเหลือกินก็เอาไปขายที่ตลาดชุมชน บางครั้งชาวบ้านใกล้ ๆ ก็มาขอแบ่งปันกันกิน พึ่งตนเองได้ ให้คนในชุมชนพึ่งกันได้ บางคนก็เลี้ยงเป็ดไล่ทุ่งขายไข่เป็ดจนตั้งเป็นกลุ่ม...” (ชาญ, สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2561 ที่ท่าหิน)

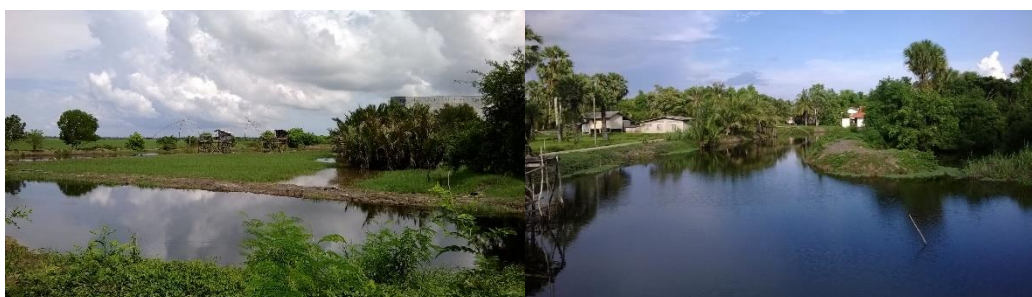
“...บ้านเรามีคลองหลายคลองอีกทั้งพื้นที่ส่วนหนึ่งติดทะเลสาบสงขลาตอนใน บางคนมีเรือก็ออกหาปลา ทำประมงพื้นบ้านกันจับมาพอได้กินเหลือก็ขาย ตอนนี้ทะเลสาบตื่นเขิน ถ้ามีการขุดลอกก็จะดี เรือจะได้ออกง่ายหน่อย บางทีก็ออกตรงคลองมีไร...” (พงษ์พันธ์, สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2561 ที่ท่าหิน)

“...มันเวียนกันนะพอปลูกข้าวเสร็จเราก็ขึ้นต้นตาล พอฝนมาขึ้นต้นตาลไม่ได้เราก็ไปดูแลต้นข้าว หรือไม่ก็ออกหาปลา ก็อยู่ได้นะไม่ถึงกับลำบาก...” (สุชาย, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2560 ที่ท่าหิน)

“...เดี๋ยวนี้อาจมีคนไม่มีทุนก็ปลูกข้าวใช้วัวควายไถนา แต่บางคนก็ใช้รถไถ หรือจ้างรถมาไถนา ให้ เวลาเกี่ยวข้าวคนแก่ก็ยังเกี่ยวด้วยมือเกี่ยวข้าวกันเอง แต่บางคนก็จ้างรถจักรมาเกี่ยวข้าว มันไถได้ไม่เหนียว ก็มันมีอะไรสมัยใหม่เข้ามาเราก็อใช้ทุนแรง แต่ก็ต้องหาเงินมาจ่าย...” (ตามัน , สัมภาษณ์วันที่ 15 มกราคม 2560 ที่ท่าหิน)

“...ต้นตาลในทุ่งนาก็มีเยอะบ้านเราบางคนรับซื้อลูกตาลแบบเหมาเหมือนเหมาสวน รับซื้อ เป็นปี และเขาก็มาขึ้นตาลเอง เห็นเก็บลูกไปขายส่งมีรถมารับซื้อถึงบ้าน น้ำตาลก็เอามา เก็บไว้ทำเป็นน้ำส้ม บางคนก็เอามาเคี้ยวเป็นน้ำตาลโตนดได้เกลลอนเป็นพันกว่า ราคา ดีกว่าทำอย่างอื่น ส่งลูกเรียนจนจบปริญญา...” (วิเชต, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2560 ที่ท่าหิน)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า คนในตำบลท่าหินมีระบบการผลิตด้วยการ อาศัยทุนทรัพยากรของชุมชนนั่นคือ การทำนา ทำสวน ทำไร่ ขึ้นต้นตาลโตนด และทำประมง จะอาศัยฝน ในการทำนา และคลองที่มีหลายสาย เช่น เหมือนอาทิตย์ และทะเลสาบสงขลาตอนใน นำมาใช้ประโยชน์ โดยการหาปลา ชักน้ำเข้านาและพืชผักสวนครัว การประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีการพึ่งพิง ทรัพยากรธรรมชาติชุมชน ทุนความรู้จากภูมิปัญญาดั้งเดิม และทุนทางสังคมของชุมชน แต่อาจมีการ ปรับเปลี่ยนเพื่อให้สามารถเข้ากับวิถีสมัยใหม่ที่ความทันสมัยเข้ามามีบทบาทในสังคมชนบทไทยในปัจจุบัน จึงทำให้การดำเนินชีวิตต้องอาศัยเทคโนโลยีการผลิตที่เป็นเครื่องจักรเข้าช่วยในการทำนา ทำสวน ทำไร่ แต่ ก็ยังดำเนินชีวิตด้วยการทำประมงพื้นบ้านที่ยังไม่มีการใช้เครื่องมือทำลายล้างเพราะยังมองเห็นคุณค่าของ ทะเลสาบสงขลาที่คอยหล่อเลี้ยงชุมชน

ภาพที่ 27 คลองมีไรชาวบ้านสามารถทำประมงและนำน้ำมาทำนา ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ได้ตลอดทั้งปี

ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 16 พฤษภาคม 2561

ภาพที่ 28 วิธีการผลิตของชาวบ้านตำบลท่าหินคือการทำนา ทำตาลโตนด

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 31 พฤศจิกายน 2561

ภาพที่ 29 วิธีเลี้ยง การทำประมงพื้นบ้านยกยอตามแม่น้ำลำคลอง และประมงทะเลสาบสงขลาคลองมิไร

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 19 พฤษภาคม 2561

2.3 ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม

ชาวบ้านในชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน เช่น การเข้าร่วมกลุ่มอาชีพการเลี้ยงสัตว์ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เงินทุนก็จะหมุนเวียนเข้ามาให้กับชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกและร่วมรับผลประโยชน์ในการนำผลผลิตของชุมชนมาแปรรูปจำหน่ายจากศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเลหรือศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...ชาวบ้านที่นี่เขามีการรวมกลุ่มกันหลายกลุ่ม แรก ๆ ก็ตามนโยบายรัฐ หน่วยงานภาครัฐ จากสำนักงานประมงจังหวัด ประมงอำเภอ สำนักงานเกษตร สำนักงานพัฒนาชุมชนก็เข้ามาให้ชาวบ้านช่วยกันตั้งกลุ่มอาชีพ หลากหลายกลุ่มมาก เช่น กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มรักษ์โหนด กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มคนรักสุขภาพ พอหน่วยงานภาครัฐกลับไปกิจกรรมก็ไม่เคลื่อนไหว ยกเว้นกลุ่มป่าลมนี่กิจกรรมต่อเนื่องตลอด...” (สุนิษา, สัมภาษณ์วันที่ 18 พฤษภาคม 2561 ที่ท่าหิน)

“...ป่าลมนี่กิจกรรมตลอดเวลาเดี๋ยวก็ให้สมาชิกมาทำสบู่ตาลโตนดไปร่วมออกบู๊ที่งานโอท็อปที่ ม.อ. ที่สงขลา บางทีก็ไปออกงานถึงกรุงเทพฯ เมื่อเขาทำหนังสือเชิญมา เดี่ยวก็ไปเป็นวิทยากรที่โน่นที่นี้บ้าง หมู่บ้านเราก็มีชื่อเสียง คนก็พานักเรียนมาศึกษาดูงานให้เราจัดกิจกรรมให้.. เราก็มึงงานมีรายได้ ขายสินค้าได้...” (ตามัน, สัมภาษณ์วันที่ 15 มกราคม 2560 ที่ท่าหิน)

ภาพที่ 30 กิจกรรมการรวมกลุ่มการสอนเยาวชนทำนาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของตำบลท่าหิน
ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 31 กันยายน 2560

3. มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ชุมชนตำบลท่าหิน

จากการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเป้าหมายสำคัญ อีกประการหนึ่งของการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนได้กำหนดองค์ความรู้ว่ามีปราชญ์ชาวบ้านด้านอะไรบ้าง แล้วใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ด้านนั้นจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อไม่ให้องค์ความรู้เหล่านั้นสูญหายไปจากท้องถิ่นหรือชุมชนของตนเอง หากท้องถิ่นหรือ ชุมชนใดสามารถมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมให้เกิดการสืบทอดให้รุ่นลูกรุ่นหลานได้จะช่วยทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่สูญหายไป และสามารถนำมาใช้ให้เกิดความยั่งยืนได้ ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความรู้ในตัวตน (Tacit Knowledge) และความรู้ในกระดาษ (Explicit Knowledge) ซึ่งต้องอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่าคนที่ทำงานได้อยู่ คนนั้นย่อมมีความรู้เรื่องนั้นๆ เป็นอย่างดี การจัดการความรู้ที่ดีควรมีลักษณะเป็นวงจรมุขไปเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ถ้ามีจุดสิ้นสุดไม่ถือเป็นการจัดการความรู้ เมื่อมีการจัดการความรู้ที่ดีในหน่วยงานหรือชุมชนใด คนจะเกิดความสามัคคี มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมมือกันบรรลุผลสำเร็จของหน่วยงานหรือชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับตำบลท่าหิน ชาวบ้านมีภูมิปัญญาดั้งเดิมสั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วอายุคน เช่น ภูมิปัญญาการทำนา การขึ้นต้นตาลโตนด การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด การทำประมง ภูมิปัญญาการรักษาความเจ็บป่วย หมออุ หมอน้ำมัน การใช้สมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ของชุมชน โดยมีข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

3.1 ด้านการกำหนดความรู้ของชุมชนตำบลท่าหิน

จากการศึกษาพบว่า การกำหนดความรู้ของชุมชนตำบลท่าหิน เป็นการกำหนดความรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิต ที่ชาวบ้านใช้ทรัพยากรชุมชนในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นที่มาของการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มอาชีพ กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มแกนนำ และประชาชนในตำบลท่าหิน หลังจากที่มีการทบทวนถอดบทเรียนเหตุการณ์ที่ผ่านมาพบว่า ชาวบ้านต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เอื้อต่อการทำนา ขึ้นต้นตาลโตนด และทำประมง จึงได้มีการกำหนดความรู้ของชุมชนว่าจะต้องให้มีความรู้ของชุมชนภายใต้วิถีโหนดนาเล เพราะการทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพของชุมชนในแถบตำบลท่าหินเป็นเรื่องของการทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมง จึงได้ร่วมกันก่อตั้งศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเลของตำบลท่าหิน

จากการศึกษาความรู้ชุมชนในวิถีนา พบว่า ชุมชนยังมีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาการทำนาแบบดั้งเดิมอยู่ แต่อาจมีการนำนวัตกรรมใหม่มาประยุกต์ใช้เพื่อให้การทำนาได้ผลผลิตสูงขึ้น และมีข้าวหลากหลายมากขึ้น มีการใช้วัว ควายในการไถนาบางครั้งรอบคร้ว แต่คนส่วนใหญ่จะใช้รถไถนา เพื่อความสะดวกรวดเร็ว พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกจะมีทั้งพันธุ์ข้าวพื้นเมือง เช่น ข้าวเหนียว ข้าวเล็บนก ข้าวที่สำนักงานเกษตรอำเภอมาส่งเสริมจะมีหลายพันธุ์ เช่น ข้าวหอมปทุม ซึ่งชาวบ้านจะเรียนรู้ว่าข้าวชนิดใดแข็งแรง ข้าวชนิดใดอ่อนแอต้องดูแลอย่างใกล้ชิด เช่น การปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองข้าวจะแข็งแรง แต่ขายได้ราคาถูกเพราะสู้ข้าวหอมมะลิที่มาจากต่างถิ่นไม่ได้ จึงทำให้ชาวนามีการนำพันธุ์ข้าวที่สามารถปลูกได้ในท้องถิ่นและราคาดี โดยปลูกข้าวให้มีความหลากหลายสายพันธุ์มากขึ้น และปลูกข้าวที่มากับกระแสการกินเพื่อสุขภาพ นั่นคือการปลูกข้าวไรต์เบอร์รี่ ข้าวสังข์หยด ข้าวหอมนิล

สำหรับภูมิปัญญาการขึ้นต้นตาลโตนด การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เช่น ทำน้ำตาลแว่น ทำน้ำผึ้งผง ทำน้ำส้มโหนด การนำไม้เคี่ยมมาทำให้น้ำตาลสดเพิ่มความหวาน การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดจัดเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม แต่เมื่อมีนักวิชาการ หน่วยงานภาครัฐเข้ามาหนุนเสริม ได้มีการคิดค้นประยุกต์ใช้นวัตกรรมที่เป็นความรู้ใหม่เพิ่มเติม โดยพัฒนาสูตรของสบู่จากตาลโตนดให้มีประสิทธิภาพในด้านการใช้งาน สีส่น และบรรจุภัณฑ์ นอกจากพัฒนาสูตรที่มีส่วนผสมจากตาลโตนด ก็ได้คิดค้นพัฒนาเพิ่มเติมโดยการทำสบู่จากจมูก้านมข้าว

ส่วนการทำประมง เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องมือประมง การสังเกตน้ำขึ้นน้ำลง การสังเกตการวางเครื่องมือประมง และสังเกตฤดูกาลวางไข่ของสัตว์น้ำ ชาวประมงก็จะไม่จับสัตว์น้ำ โดยชุมชนจะร่วมกันพิจารณาว่าภูมิปัญญาที่มีอยู่เป็นความรู้ดั้งเดิมหรือความรู้ใหม่ที่ประยุกต์จากภูมิปัญญาเดิม ซึ่งจะกำหนดให้จัดเก็บไว้ในศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล ซึ่งนอกจากจะทำให้มีศูนย์สำหรับจัดเก็บ และเผยแพร่ภูมิปัญญาการทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมงแล้ว ศูนย์ดังกล่าวยังเป็นการพัฒนาภาวะผู้นำ

และกิจกรรมที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนเป็นประโยชน์กับชุมชนอื่นที่ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

นอกจากนั้นยังพบว่าด้านการกำหนดองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา พบว่า ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน มีการยกย่องให้คุณค่าปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละด้าน และมีส่วนร่วมในการกำหนดชนิดและประเภทของภูมิปัญญา ดังคำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...บ้านผมคนเฒ่าคนแก่ก็มีภูมิปัญญาเรื่องหมอกระดุก หมอตำแย หมอเริม หมอจับเส้น หมอนวดที่เป็นปวดเมื่อยนวดแล้วหาย หมอต่อเนื้อ เดี่ยวนี้หมอตำแยไม่มีแล้วคนส่วนใหญ่ไปเกิดลูกที่โรงพยาบาล แต่ก็ยังมีภูมิปัญญาทางเกษตร เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การปลูกพืชไร่นาสวนผสม ชาวบ้านก็มีส่วนร่วมในการกำหนดประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน มาถามว่าแบ่งแบบไหน เราก็ไม่เคยแบ่งแค่บอกว่ามีภูมิปัญญาอะไรบ้าง ส่วนใหญ่ก็เกี่ยวกับอาชีพ....”
(พงษ์พันธ์, สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2561 ที่ท่าหิน)

“...ส่วนใหญ่แล้วหน่วยงานภาครัฐมาสำรวจแล้วก็กำหนดให้มีปราชญ์ชาวบ้านแต่ละด้าน เช่น ด้านการแพทย์แผนไทย สมุนไพร หมอพื้นบ้าน ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ด้านการงานฝีมือต่างๆ เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างแกะ หัตถกรรม จักรสาน ทอผ้า ด้านการเกษตร เช่น การเพาะปลูก ขยายพันธุ์ การปรับใช้เทคโนโลยี ด้านการถนอมอาหาร การจัดทำอาหาร ด้านพิธีกรรมทางศาสนา/ ขนบธรรมเนียมประเพณีในหมู่บ้านก็ปราชญ์ชาวบ้านรับการยกย่อง คนในชุมชนก็จะได้รับใบวุฒิบัตร ปราชญ์ชาวบ้านของชุมชนเราก็ไม่ครบอย่างที่ทางการเขากำหนดหรอก...”(สุชาย, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2560 ที่ท่าหิน)

“...เรากำหนดว่าเราจะตั้งศูนย์เรียนรู้ตามวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ท่าหินว่าเรามีทรัพยากรอะไร เราพึ่งพิงอะไร อย่างเช่น การทำนา การขึ้นตาลโตนด การทำประมง เพราะเรามีนา มีตาล และก็มีทะเลสาบสงขลา ดังนั้นเราจึงกำหนดความรู้ของเราเป็นวิถีไหนดนาเล ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของเรา พอกระแสการจัดการภูมิปัญญาเข้ามาเขาก็ส่งเราไปอบรมที่ มทร.สุวรรณภูมิที่อยู่ยา ได้ความรู้มาก็เอามาใช้กับหมู่บ้านเรา จึงเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้เพื่อใช้จัดเก็บและเผยแพร่ภูมิปัญญาบ้านเรา...” (ป้าลม, สัมภาษณ์วันที่ 28 มกราคม 2560 ที่ท่าหิน)

ภาพที่ 31 ใบเกียรติบัตรการเข้าร่วมประชุมการจัดการความรู้ชุมชนของตำบลท่าหิน
ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 31 สิงหาคม 2561

ป่าลมเป็นกลุ่มแกนนำสามารถทำให้ชุมชนมีการจัดการความรู้ชุมชน และได้นำชาวบ้านเข้าร่วมโครงการประชุมเครือข่ายการจัดการความรู้ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล สถาบันพลศึกษา และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ “การบูรณาการการจัดการความรู้สู่ชุมชนและประชาคมอาเซียน” เมื่อวันที่ 12-13 กุมภาพันธ์ 2559 ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ศูนย์ทันตรา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มแกนนำตำบลท่าหินนำโดยป่าลมมีการเข้าร่วมเครือข่ายของการจัดการความรู้ชุมชน และมีความเข้าใจในการดำเนินงานด้วยชุมชนเองโดยที่ไม่ต้องให้มีหน่วยงานภายนอกมาหนุนเสริมมาก ถือได้ว่าเป็นการพึ่งตนเองของชุมชนสูง

3.2 ด้านการสร้างองค์ความรู้ตำบลท่าหิน

การสร้างองค์ความรู้ของตำบลท่าหินพบว่า ป่าลมจะรวมทีมเพื่อพัฒนาอาชีพจากภูมิปัญญาไหนตนาเล โดยจะรวมกลุ่มให้คนที่มีความรู้ในเรื่องที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตมารวมกลุ่มกัน เช่น คนที่มีความรู้ในการทำนา ขึ้นตาลโตนต ทำประมง ก็จะชักชวนเข้าร่วมกลุ่มจัดเก็บบันทึกข้อมูลไว้ว่าใครเก่งด้านไหน เช่น คนที่มีความรู้เป็นหมอนวด หมอเริ่ม ก็พยายามหาคนมาถ่ายทอด เพราะส่วนใหญ่ก็จะอายุมากแล้ว ดั่งคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...จะต้องรวมคนที่อยากจะเข้าร่วมกลุ่มกับเรา เพราะส่วนใหญ่คนที่นี่ก็มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการทำนา ขึ้นต้นตาลโตนต การเกี่ยวน้ำฝั้งผง ทำน้ำตาลแว่นเขาก็ทำเป็นอยู่แล้ว คนที่หาปลาเราก็ดึงมาเข้าร่วมกลุ่มกับเรา...” (ป่าศรี, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2560 ที่ท่าหิน)

“...การแสวงหาความรู้จากภายในเราก็แค่รวมตัวคนที่มีความเชี่ยวชาญ 3 กลุ่ม เช่น ทำนา ขึ้นตาลโตนด ทำประมง และก็คนที่เป็นหมอน้ำมัน หมอนวด หมอเริ่ม คนเหล่านี้เป็นคนที่มี ความรู้ที่ติดตัวอยู่แล้ว พ่อแม่ปู่ย่าตายายเขาก็สอนกันมา เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มี อยู่ในถิ่นนี้อยู่แล้ว เราก็ช่วยกันให้เด็ก ๆ บ้านเราเก็บข้อมูลบันทึกข้อมูลไว้ หากมีใครสนใจ เราก็สามารถส่งต่อข้อมูลไปที่อำเภอได้...” (ปาลม, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561 ที่ท่า หิน)

“...การแสวงหาความรู้จากภายในเราก็มีการปรับตัว เวลามีปัญหาเกิดขึ้นก็พยายาม แก้ปัญหา เช่น เมื่อก่อนทำนาได้ 2 ครั้ง มีน้ำให้ทำ แต่เดี๋ยวนี้อาณาปรงฝายก็ไม่มี น้ำเราก็เปลี่ยนไปปลูกผัก หรือไม่ก็ไปหาปลา ขึ้นตาลโตนด มาได้ก็ลองเอามาทำขนมดู เอามาเคี้ยวเก็บไว้กินเวลาขึ้นตาลไม่ได้ เอามาสร้างบ้านหรือทำคอกวัว เราก็เรียนรู้จาก ปู่ย่าตายายสอนกันมาอย่างนั้นก็ทำต่อ ๆ กัน และเรียนรู้จากธรรมชาติเราก็พยายาม ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับธรรมชาติ เวลาปลูกก็สอนต่อ แต่ลูกมันไม่เอา มันเรียนหนังสือ เราก็ เลยช่วยกันรวมกลุ่มตั้งเป็นศูนย์เผื่อจะช่วยกันเผยแพร่ให้คนอื่นได้บ้าง...” (ปู่หยัด, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2560 ที่ท่าหิน)

นอกจากนั้นยังพบว่า การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนโหนดนาเล ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มอาชีพ กลุ่มตาลโตนด ยังมีการสร้างฐานข้อมูลให้มีแหล่งเรียนรู้ได้แลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันให้กับ ผู้คนภายในกลุ่มโดยเฉพาะเยาวชนที่เป็นกำลังของชุมชนในอนาคต การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายนอกกลุ่ม ทำโดยการหาความรู้เพิ่มเติมจากการไปศึกษาดูงานการอบรมในพื้นที่อื่น และการเสวนา และใช้การ พุดคุยกับสมาชิกในกลุ่มให้มีความรู้สมัยใหม่เพิ่มขึ้นหน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการศึกษา เช่น สถาบัน เทคโนโลยีราชชมงคลจังหวัดสงขลา ส่งนักศึกษา มาทำโครงการนวัตกรรมที่ช่วยให้การทำน้ำตาลแว่น หรือ สบู่จากตาลโตนดมีรูปแบบที่หลากหลายสวยงามมากขึ้น และมาให้ความรู้ ตลอดจนสร้างสรรค์ เทคโนโลยีประยุกต์ใช้เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เพิ่มมูลค่า ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...มีไปดูงานที่จังหวัดมั่ง ที่ ม.อ. มั่งบางที่ก็ไปถึงต่างประเทศ ส่วนใหญ่คนได้ไปก็เป็นกลุ่ม แกนนาคคนเดิม ๆ สมาชิกไม่ค่อยได้ไป บางทีไปก็กลับมาเล่าประสบการณ์ให้ฟังบ้าง บางที ก็ไม่ได้เล่าอะไรให้ฟัง เราก็แค่สมาชิกที่ทำตามที่เขาไปเอาความรู้มาบอก...” (ตามั่น, สัมภาษณ์วันที่ 15 มกราคม 2560 ที่ท่าหิน)

ภาพที่ 32 ความรู้จากภายในตัวคนที่มีประสบการณ์การทำอาหารมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 31 กันยายน 2560

3.3 ด้านการแสวงหาความรู้และยึดกุมความรู้ที่มาจากภายใน และภายนอกผ่าน ศูนย์เรียนรู้และกระบวนการกลุ่มตำบลท่าหิน

ด้านการแสวงหาความรู้ ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้จากภายนอกด้วยการประชุมสัมมนากิจกรรมเสริมเพิ่มความรู้กับหน่วยงานภาครัฐ มีส่วนร่วมในการจัดบันทึกภูมิปัญญาจากคนเฒ่าคนแก่เก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แสวงหาความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติมจากสื่ออื่น เช่น หนังสือ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต มีส่วนร่วมในการรวบรวมจัดเก็บบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเอกสาร และชาวบ้านในชุมชนหรือคนนอกชุมชนสามารถค้นหาภูมิปัญญาชุมชนที่จัดเก็บไว้ได้สะดวกและรวดเร็ว ตำบลท่าหินมีนักศึกษาเข้ามาฝึกงานที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน และมาช่วย

“...มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลมาช่วยทำบล็อกรูปแบบน้ำตาลแวนให้สวยงาม พอเราหยอดน้ำตาลแวนลงบล็อกก็จะได้รูปหัวใจบ้างรูปดอกไม้บ้าง แต่ก่อนใช้ใบตาลโดนด แต่เด็ก ๆ มาทำ project ก็จะมีบล็อกรูปต่าง ๆ มาให้ใช้ และมาสอนวิธีใช้ที่ศูนย์เรียนรู้...” (สุวรรณ, สัมภาษณ์วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ท่าหิน)

ภาพที่ 33 ความรู้จากภายนอกที่เข้ามาด้วยการนำนวัตกรรมมาช่วยเหลือแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 1 กันยายน 2561

3.4 ด้านการจัดเก็บความรู้และการค้นคืนความรู้ชุมชน

จากการศึกษา พบว่า การจัดเก็บความรู้เป็นการนำความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนออกมาเพื่อให้อยู่ในรูปแบบเอกสาร แผ่นซีดีรอม ฐานข้อมูลที่พร้อมในการสืบค้น พบว่าศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลมีการจัดเก็บความรู้แล้ว แต่ยังคงต้องพัฒนาให้เป็นระบบมากขึ้น การจัดเก็บความรู้ที่ช่วยกันทำก็คือ การเขียนความรู้ลงบนป้ายไวเนล และจุลสาร โดยอธิบายความรู้เกี่ยวกับการทำนา ขั้นตอนการทำนา ฤดูกาลทำนา พันธุ์ข้าวที่ใช้ทำนา การเก็บเกี่ยวข้าวแบบดั้งเดิม และพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับการทำนา เช่น พิธีกรรมรับเทียมดา ส่วนการขึ้นตาลโตนด และทำผลิตภัณฑ์จากน้ำตาลโตนดจะเขียนถึงประโยชน์จากต้นตาลโตนด ขั้นตอนการทำน้ำตาลแว่น การทำน้ำผึ้งง การทำน้ำตาลสด การทำน้ำส้มโหนด ส่วนการทำประมงจะอธิบายถึงการทำประมงแบบไม่ทำลายล้าง การใช้เครื่องมือประมงทั้งแบบประจำที่และไม่ประจำที่ ฤดูกาลจับสัตว์น้ำที่เอื้อต่อฤดูกาลวางไข่ การอนุรักษ์ป่าชายเลนซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน การจัดเก็บความรู้ในส่วนนี้ คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้โหนดนาจะมีทุนหมุนเวียนที่ได้จากการจัดกิจกรรมของศูนย์ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ หลังจากปันผลให้สมาชิกแล้ว จะมีเงินส่วนหนึ่งไว้สำหรับบริหารจัดการ ซึ่งสามารถนำเงินทุนมาใช้ในการทำสื่อโดยปรับจากข้อมูลมาเป็นสารสนเทศและความรู้ในรูปแบบแผ่นพับ และทำเป็นไวเนลจัดเก็บความรู้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถนำไปเผยแพร่ในวงกว้างได้อีกเวลาไปจัดแสดงนิทรรศการตามพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลา และงานวันลูกโหนด¹ที่จัดขึ้นในอำเภอสทิงพระ

ในส่วนการจัดเก็บความรู้ดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเลได้มีแนวคิดที่จะมีการจัดบันทึกความรู้ในรูปแบบของหนังสือ จุลสาร แต่ยังคงขาดทักษะทางด้านการใช้ภาษาในการเขียน ทำให้การจัดเก็บความรู้และการค้นคืนความรู้ยังไม่สามารถทำได้ดีเท่าที่ควร แต่อย่างไรก็ตามยังได้จัดทำแผ่นพับจัดเก็บความรู้เพื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ ความรู้ที่มีอยู่ถูกจัดเก็บในตัวคนที่ในกลุ่มแกนนำ ประชาชนชาวบ้าน คนเฒ่าคนแก่ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดาย หากกลุ่มแกนนำ ประชาชนชาวบ้าน คนเฒ่าคนแก่เหล่านี้ได้ล้มหายตายจากไปจะขาดคนสืบทอด ซึ่งทางกลุ่มแกนนำศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาให้แก่เยาวชนในลักษณะการสร้างสำนึกรักบ้านเกิดการสร้างตระหนักรู้ถึงความจำเป็นในการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบเอกสาร โดยการบันทึกความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงาน เป็นการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานไว้ในคอมพิวเตอร์เป็นไฟล์ เวลาจะใช้ก็จะนำออกมาทำเป็น Power Point เพื่อใช้ในการนำเสนอ แต่ยังไม่สามารถทำเป็นฐานข้อมูล หรือจัดทำเว็บไซต์ดังกล่าวจากผู้ให้ข้อมูลดังนี้

¹ การจัดงานวันลูกโหนดของอำเภอสทิงพระ จัดในช่วงเดือนมิถุนายน เป็นงานใหญ่ประจำปีที่จัดขึ้นต่อเนื่องมาเป็นเวลา 32 ปี (พ.ศ.2529-2561) เพื่อสืบสานวัฒนธรรมและการดำรงวิถีชีวิตแบบ "โหนด นา เล" ของประชาชนในคาบสมุทรสทิงพระ กิจกรรมหลักคือการประกวดผลผลิตและผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ทั้งลูกตาลโตนด น้ำผึ้งโหนดและน้ำส้มโหนด การประกวดลูกตาลโตนดจะดูจากสภาพหลาย ขนาดผล ความสม่ำเสมอและความสมบูรณ์ของเปลือกเนื้อ จำนวนเมล็ด รวมทั้งรสชาติของตาลโตนด

“...ส่วนใหญ่จัดเก็บข้อมูลเป็นไฟล์ไว้ในคอมพิวเตอร์ อยากทำฐานข้อมูล ทำเว็บไซต์แต่ทำไม่เป็น คงต้องรออนุญาตหน่วยงานข้างนอกมาทำให้ เวลาจะใช้ก็เอาไฟล์ออกมาทำพาวเวอร์พอยท์ เอามาทำเป็นแผ่นพับ หรือทำป้ายฉลากติดขวด ติดกล่องเวลาเราทำบรรจุภัณฑ์ขาย ผลผลิตของเรา...” (สุวรรณ, สัมภาษณ์วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ท่าหิน)

“...ยังเก็บข้อมูลไม่เป็นระบบ ไม่มีฐานข้อมูล ส่วนใหญ่ทำเป็นแผ่นพับประชาสัมพันธ์ ผลิตภัณฑ์ของศูนย์ มีบ้างที่ทำเป็นเอกสารเล่มเล็ก ๆ แจก...” (ลุงสว่าง, สัมภาษณ์วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ท่าหิน)

ภาพที่ 34 การจัดเก็บความรู้ที่อยู่ในรูปฉลากบอกส่วนประกอบ คุณค่าและประโยชน์ของผลิตภัณฑ์
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2560

3.5 ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ และสืบทอด

การนำความรู้มาใช้ประโยชน์ถูกถ่ายทอดความรู้ผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของตำบลท่าหิน และผ่านกระบวนการกลุ่มของชุมชนตำบลคูซุด สำหรับชาวบ้านบางคนยังมีความรู้ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมอยู่ และชาวบ้านก็ยังมีเชื่อและศรัทธา จึงทำให้มีบางหมู่บ้านยังประกอบพิธีกรรมรักษาคนป่วยอยู่ ตามคำสัมภาษณ์ดังนี้

นอกจากนั้นจากการสัมภาษณ์ยังพบว่า การถ่ายทอดความรู้ของชุมชนท่าหินผ่านศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลจะมีการถ่ายทอดความรู้โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ นับว่าเป็นประโยชน์สำหรับการเผยแพร่ความรู้ ทางศูนย์จะใช้การสาธิตให้ดูเพื่อเป็นการเพิ่มความสามารถในการจดจำ มีการเปิดศูนย์การเรียนรู้ถ่ายทอดวิถีโหนดนาเลให้กับผู้ที่สนใจจากคนภายนอกชุมชน เพื่อเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียน นักศึกษาจากสถาบันทางการศึกษา มหาวิทยาลัย เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ให้สามารถเข้ามาเรียนรู้และเข้าถึงความรู้โดยใช้ฐานการเรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

ภาพที่ 35 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงกับเยาวชนภายนอกชุมชน

ที่มา : ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 31 กันยายน 2560

การถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์ส่วนหนึ่งเกิดจากแกนนำศูนย์การเรียนรู้ได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรตามสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เยาวชนได้รู้จักภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นฐานรากของชุมชน การเดินสายไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อบรรยายจะช่วยให้ภาครัฐ เอกชน และคนรุ่นหลังได้รับรู้ และตระหนักถึงภูมิปัญญาโหนดนาเล อันเป็นการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้อาชีพ และวิธีการผลิตยังคงอยู่อย่างยั่งยืน ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ของชุมชน พบว่า ชาวบ้านในชุมชนสามารถนำความรู้และภูมิปัญญาไปเป็นข้อมูลในการเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กับเยาวชนและชุมชนอื่น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับนวัตกรรม ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มคุณค่า และมีส่วนร่วมในการนำภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ รูปแบบใหม่ ไปปฏิบัติในกลุ่มเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ่านศูนย์เรียนรู้ หรือกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนชาวบ้านได้นำความรู้มาพัฒนาศักยภาพเพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงเครือข่าย

ในส่วนการถ่ายทอดให้กับเยาวชนในชุมชนได้มีการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการทำนา ขึ้นต้นตาลโตนด และทำประมงในชุมชน โดยมีวิธีการดังนี้

1) การถ่ายทอด เผยแพร่วิธีการทำนา ชาวบ้านที่เป็นคณะกรรมการศูนย์ได้จัดเตรียมแปลงสาธิตการทำนาไว้ให้นักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นมาเรียนรู้ โดยการให้ลงหว่านข้าวนาถม ดำนา หรือเกี่ยวข้าว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่นักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นจะติดต่อมาทำกิจกรรมก่อนที่จะจัดกิจกรรมดังกล่าว คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเล และสมาชิกจะแบ่งงานกันทำโดยร่วมกันเตรียมที่นาโดยการปล่อยน้ำให้เข้านา เตรียมพันธุ์ข้าว ให้สามารถหว่านข้าวนาถมได้ หรือกล้าข้าวไว้สำหรับดำนา ถ้านักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นมาในช่วงที่ต้นข้าวออกรวงพร้อมที่จะเก็บเกี่ยวก็จะให้

ทำกิจกรรมเกี่ยวข้าว นำข้าวมาสีหรืออบโดยใช้เครื่องสีข้าวแบบดั้งเดิม และเรียนรู้วิธีการมัดข้าวด้วย กระดิ่ง เรียนรู้พันธุ์ข้าวด้วยการสังเกตว่าข้าวชนิดไหน เรียกชื่อว่าอะไร สังเกตลักษณะ และสีของพันธุ์ข้าวแต่ละชนิด อธิบายประโยชน์และคุณค่าของข้าวแต่ละชนิด หลังจากนั้นก็นำข้าวที่เป็นที่ต้องการของตลาด เช่น ข้าวไรท์เบอร์รี่ ข้าวสังข์หยด ข้าวหอมนิล บรรจुใส่ถุง ตัดฉลาก เพื่อนำไปจำหน่ายในตลาดชุมชน เงินที่ได้ก็จะกลับคืนสู่สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมศูนย์เรียนรู้หนองนาเลเป็นการกระจายรายได้ และช่วยให้ชุมชนมีความมั่นคงในเรื่องอาหาร และความรู้จากการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง

2) การถ่ายทอดเผยแพร่วิธีการขึ้นต้นตาลโตนด และการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด คณะกรรมการศูนย์ และสมาชิกจะร่วมกันเตรียมปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการขึ้นต้นตาลโตนด และรู้ว่าเอาน้ำตาลจากวงตาลที่เป็นตัวผู้หรือตัวเมีย มาต้มเป็นน้ำตาลสด หรือนำมาใส่ไม้เคี่ยมเพื่อให้น้ำตาลโตนดสด หรือจะนำมาทำเป็นน้ำส้มโหนด ในส่วนนี้จะมียุทธศาสตร์ถ่ายทอดโดยการสาธิตให้ดูวิธีการขึ้นต้นตาลด้วยพะอง² บางคนจะสามารถปีนต้นตาลได้โดยไม่ต้องใช้พะอง เมื่อขึ้นไปจนถึงยอดตาล สมาชิกศูนย์เรียนรู้หนองนาเลที่มีความรู้เกี่ยวกับการทำตาลโตนด จะอธิบายให้ฟังถึงขั้นตอนการเล็องวงตาลที่สามารถให้น้ำตาลสดได้ ซึ่งจะต้องเทใส่กระบอกไม้ไผ่ การนำลูกตาลลงมาเพื่อกินลูกตาลสด หรือนำมาผสมทำขนม มาทำสบู่จากตาลโตนด การทำน้ำตาลแว่น การทำน้ำผึ้งผง โดยจะมีการสาธิตในแต่ละฐานให้นักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ฐานต่าง ๆ โดยมีผู้รู้มาสาธิตวิธีการทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ลงมือปฏิบัติ หลังจากนั้นเมื่อสาธิตแล้วก็จะมีผลิตภัณฑ์ที่ใส่บรรจุภัณฑ์มาจำหน่าย เพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน มีกิจกรรมปลูกต้นกล้าตาลโตนด ซึ่งทางศูนย์ได้มีการเพาะต้นกล้าไว้สำหรับปลูกร่วมกับโรงเรียน นอกจากนั้นการถ่ายทอดความรู้ยังออกมาในรูปแบบของการอธิบายคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ผ่านบรรจุภัณฑ์

² พะอง เป็นบันไดที่ทำขึ้นไว้เพื่อให้ขึ้นต้นตาลได้สะดวก ปกติพะองจะตอกติดไว้กับต้นตาล เพราะสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจากต้นตาลได้ตลอดเวลากลางวันในบางฤดู

ภาพที่ 36 การนำมาใช้ประโยชน์ด้วยการนำผลผลิตมาบรรจุไว้ในบรรจุภัณฑ์ ติดตาสัญลักษณ์ และจำหน่ายให้ความรู้ผ่านฉลากความรู้ข้างขวดและกล่อง
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2560

3) การถ่ายทอดเผยแพร่วิธีการทำประมง โดยสมาชิกของศูนย์เรียนรู้วิโหนดนาเล จะพานักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นที่มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นั่งเรือออกไป และอธิบายเครื่องมือประมงชนิดต่าง ๆ ซึ่งมีเครื่องมือประมงทั้งแบบประจำที่ และแบบเคลื่อนที่ เครื่องมือประมงแบบไหนเรียกชื่อว่าอะไร จับสัตว์น้ำชนิดใดได้บ้าง เพราะเครื่องมือประมงแต่ละชนิดจะจับสัตว์น้ำได้แตกต่างกัน หลังจากนั้นจะให้นักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นที่มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ทดลองจับปลาด้วยเครื่องมือประมงลองดู เช่น ยอ เบ็ด แห อวน และยังได้อธิบายถึงป่าชายเลน ต้นโกงกาง ต้นลำพู ที่เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนว่ามีประโยชน์อย่างไร และควรจะดูแลรักษาอย่างไร

นอกจากนั้นยังได้พยายามสร้างนักจัดการความรู้ให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนผ่านโรงเรียนในชุมชนโดยการให้นักเรียนมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ศูนย์เรียนรู้วิโหนดนาเล เพื่อจะให้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตซึ่งเป็นอาชีพของพ่อแม่ของชุมชนท้องถิ่น ได้อนุรักษ์และสืบทอดต่อไปอย่างยั่งยืน เป็นรูปแบบหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนดังกล่าว สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...มีเด็กจากโรงเรียน มอ.วิทยานุสรณ์ มาร่วมกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้วิโหนดนาเล ป้าลมจัดคนมาสาธิตขึ้นต้นตาลมั่ง ปอกลูกตาลมั่ง สาธิตการทำนา การทำสบู การทำน้ำตาลแว่น แบ่งเด็กออกเป็น 4 กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มแยกเรียนรู้แต่ละฐาน สมาชิกกลุ่มที่เป็นแกนนำ คณะกรรมการ มาสาธิตให้ดู แล้วก็ให้นักเรียนลองทำดู...” (ยายชั้น, สัมภาษณ์วันที่ 30 มีนาคม 2561 ที่ท่าหิน)

“...เด็ก ๆ จากสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล สงขลา มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ก็มาศึกษาภาษาอังกฤษแก่นำ แล้วเขาก็เอาไปเขียนเป็นรายงานส่งอาจารย์...”(เป็ล, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤศจิกายน 2561 ที่ท่าหิน)

“...มีคนจากหมู่บ้านอื่นก็มาดูงานจากเรา ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เราก็เป็นวิทยากรบรรยาย บางทีก็ให้เข้าฐานเรียนรู้แต่ละฐานสาธิตให้ดู และให้ลองทำ บางทีก็มานอนโฮมสเตย์ที่ท่าหิน ตื่นเช้าก็นั่งเรือไปเอาปลาที่วางอวนไว้ก็เอามาทำกินกัน...”(ป่าสมัย, สัมภาษณ์วันที่ 5 เมษายน 2560 ที่ท่าหิน)

ภาพที่ 37 การถ่ายทอดเผยแพร่วิถีโหนดนาเลให้กับเยาวชนโดยแกนนำศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 31 กันยายน 2560

จากข้อมูลกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การที่ชุมชนจะสามารถพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งได้จะต้องผ่านกระบวนการจัดการทั้ง 5 ขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดความรู้ให้สัมพันธ์กับวิถีดำรงชีวิตที่พึงพิงกับธรรมชาติ การแสวงหาความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้ของชุมชนพบว่า ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ต่อยอดภูมิปัญญาการทำนา การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด และการทำประมงแบบดั้งเดิม เช่น การพัฒนาเครื่องมือการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด การขึ้นต้นตาลโตนดที่ปลอดภัยมากกว่าเดิม การทำประมงที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนและจัดทำแผนชุมชน และชาวบ้านในชุมชนมีการสร้างศูนย์เรียนรู้ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ของชุมชน พบว่า ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการประชุมสัมมนากิจกรรมเสริมเพิ่มความรู้จากหน่วยงานภาครัฐ มีส่วนร่วมในการจัดบันทึกภูมิปัญญาจากคนเฒ่าคนแก่เก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติมจากสื่ออื่น เช่น หนังสือ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรวบรวมจัดเก็บบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเอกสาร และชาวบ้านในชุมชน

หรือคนนอกชุมชนสามารถค้นหาภูมิปัญญาชุมชนที่จัดเก็บไว้ได้สะดวกและรวดเร็ว เพื่อนำมาสร้างความรู้ระบบการจัดเก็บ การค้นคืนความรู้ที่สามารถเข้าถึงได้สะดวกรวดเร็ว และการถ่ายทอดเผยแพร่ และนำไปใช้ประโยชน์ จะช่วยให้ความรู้ที่อยู่ในตัวคนถูกดึงออกมาใช้ประโยชน์ โดยการจัดการความรู้ที่เป็นรากฐานมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิถีผลิิตของคนในชุมชนจะส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เนื่องจากการรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน แต่กลไกสำคัญคือการสืบทอดจากเยาวชนซึ่งจะต้องสร้างความตระหนักและสำนึกกรักบ้านเกิดให้เกิดขึ้นกับเยาวชนจะทำให้เกิดการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากวิถีชีวิตของคนต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติชุมชน การฟื้นฟูทรัพยากรประมง การฟื้นฟูการทำนา การใช้ประโยชน์จากต้นตาลโดนดซึ่งเป็นทรัพยากรอันมีค่าของชุมชน และดูแลรักษา ก็จะช่วยให้ชุมชนสามารถสร้างความเข้มแข็งจากภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตได้

ภาพที่ 38 ป้าลมกับการจัดการความรู้ชุมชนผ่านศูนย์เรียนรู้วิถีไหนตนาเลตำบลท่าหิน

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 1 เมษายน 2561

4. มิติชุมชนเกื้อกูลตำบลท่าหิน

ชุมชนเกื้อกูลตามความหมายของกรมการพัฒนาชุมชน หมายถึงที่มีการอุดหนุน เจือจาน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ระหว่างคนในชุมชน ระหว่างกิจกรรมการผลิต ระหว่างคนกับ สาธารณสมบัติและสภาพแวดล้อมในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน ชุมชนเกื้อกูลประกอบไปด้วยประชาชนมีจิตสาธารณะ ชุมชนรู้จัก สามัคคี และชุมชนมีความเข้มแข็ง

จากการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า มิติชุมชนเกื้อกูลที่จะนำมาใช้เป็นตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชน จะต้องประกอบไปด้วยความรักความเอื้ออาทรต่อกัน การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนโดยการจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือและแบ่งปัน การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกกรักบ้านเกิด การเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณ ประโยชน์ของส่วนรวม และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง โดยมีประเด็นที่ได้จากคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ชาวบ้านในชุมชนได้พาลูกหลานมาร่วมงานด้วยนะ เพราะบางทีเดินไม่ไหวก็ให้ลูกหลานมาเป็นเพื่อน ก็ช่วยได้มากในเรื่องปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด พอถึงเวลาทำบุญเดือนสิบลูกที่ไปมีครอบครัวที่อื่นก็พาหลานกลับมาทำบุญนะ...” (สิตา, สัมภาษณ์วันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 ที่ท่าหิน)

“...ชาวบ้านในชุมชนมีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน มีอะไรก็บอกต่อ ๆ กัน ชาวบ้านทุกคนก็จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมมีการทำตามประเพณีของศาสนา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษาออกพรรษาส่วนใหญ่ก็คนเฒ่าคนแก่เข้าร่วม แต่ถ้าเป็นกิจกรรมพัฒนาชุมชนคนหนุ่มสาว เด็กก็จะเข้าร่วม...” (เปิ้ล, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤศจิกายน 2561 ที่ท่าหิน)

“...เวลาที่ท่าหินทำบุญอะไร บ้านเราก็ไปทำบุญกัน เวลาใครเสียชีวิตก็ไปช่วยกันคนละไม้คนละมือ ผู้ใหญ่ให้ทำอะไรทำ...” (เล็ก, สัมภาษณ์วันที่ 21 ธันวาคม 2561 ที่ท่าหิน)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านยังคงดำรงชีพแบบดั้งเดิม มีวัฒนธรรมประเพณีที่สานต่อกันมาอย่างยาวนาน มีความเอื้ออาทรต่อกัน และยังคงเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงความเกื้อกูลกันยังคงมีอยู่ในชุมชนที่ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง

5. มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนตำบลท่าหิน

การสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนในตำบลท่าหิน การฟื้นฟูค่านิยมการทำงานร่วมกัน เช่น ประเพณีรับเทียนตา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันทะริศรือญาติโดยเฉพาะคนยากจน การเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กและเยาวชน อนุรักษ์สร้างจิตสำนึกสาธารณะให้คนในชุมชนเป็นพลเมืองดีมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ รักและภาคภูมิใจในบ้านเกิด รวมทั้งสนับสนุนการเป็นอาสาสมัครชุมชน สำหรับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน มีดังนี้

5.1 ด้านสวัสดิการชุมชน

การสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นการจัดสวัสดิการองค์กรการเงิน เช่น กลุ่มสัจจะกลุ่มอาชีพ สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน การจัดบริการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน การให้ความช่วยเหลือ เด็ก สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาสที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ รวมทั้งการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชนนำผู้ให้สะอาด สงบ สะดวก ปลอดภัย และมีระเบียบวินัย ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...บ้านเรามีสวัสดิการชุมชน..มีเงินช่วยค่าทำศพ เงินการศึกษาของบุตรหลาน คนพิการ ...” (สุธาสินี, สัมภาษณ์วันที่ 5 ธันวาคม 2561 ที่ท่าหิน)

“...หมู่บ้านเราก็มีสวัสดิการเจ็บป่วย การตาย บางทีก็กู้เงินค่าเทอมให้ลูกได้ แต่ต้องเป็นสมาชิก มีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์วันละบาทด้วย แต่ส่วนหนึ่งก็ต้องพึ่งหน่วยงานภาครัฐ เช่น ใครไม่สบายก็จะใช้บัตรสวัสดิการ 30 บาท รักษาทุกโรค บัตรคนจน คนสูงอายุ และคนพิการ ที่มีเงินเยียวยาทุกเดือน...” (สุวรรณ, สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2561 ที่ท่าหิน)

“...บ้านเราก็เกือบล้วนนะ เวลาบัตรคนจนที่รัฐบาลแจกก็ช่วยกันให้ได้กันทุกคน หรือ คนไหนที่เป็นคนพิการ ด้อยโอกาสก็ให้ความช่วยเหลือ มีกลุ่มสัจจะ กลุ่มดูแลคนแก่ คนพิการ มีกองทุนวัว กองทุนอาชีพ ส่วนใหญ่ก็จะกู้เงินไปใช้ประกอบอาชีพ หรือส่งลูกหลานไปโรงเรียนเป็นค่าเทอม...” (ไหม, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2561 ที่ท่าหิน)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าในตำบลท่าหินยังมีกลุ่มต่าง ๆ ที่คอยดูแลให้ความช่วยเหลือคนยากจน คนสูงอายุ คนพิการ โดยมีการก่อตั้งกลุ่มในชุมชนซึ่งถือว่าการพึ่งตนเองระดับหนึ่งที่จะสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน ส่วนหนึ่งชาวบ้านก็ยังคงต้องพึ่งหน่วยงานภาครัฐ เช่น เงินช่วยเหลือผู้สูงอายุ บัตรคนจน บัตรสามสิบบาทรักษาทุกโรค สถานการณ์โควิดก็จะพึ่งเงินช่วยเหลือเกษตรกรจากภาครัฐในการเยียวยา

5.2 ด้านการพึ่งตนเองได้ของชุมชน

ชาวบ้านตำบลท่าหินทุกคนจะพึ่งตนเองสูง เนื่องจากวิถีชีวิตของชุมชนที่มีมาแต่แรกแล้วจะพึ่งพิงทรัพยากรชุมชน เช่น การทำนา หาปลา ขึ้นต้นตาลโตนด พอกอยู่พอกกินไม่เดือดร้อนมากนัก แต่เนื่องจากวิกฤติความทันสมัยที่เข้ามาทำให้ต้องซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้น เช่น รถไถนา เครื่องมือประมง รถจักรยานยนต์เพื่อเป็นพาหนะ โทรศัพท์ พัดลม จึงทำให้ต้องทำงานเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้ชีวิตแบบเดิม ลูกหลานถ้าไม่ออกไปเรียนหนังสือ ก็ออกไปทำงานในโรงงาน แต่อย่างไรก็ตามก็ยังกลับมาจนเจือทางบ้าน จึงทำให้สามารถพึ่งตนเองได้

“...ตาลโตนดแถวนี้ขึ้นกันทุกบ้าน เด็ก ๆ บ้านเราไปเรียนกันหมด พ่อแม่ขึ้นตาลโตนดส่งลูกเรียนจบปริญญาหลายคนแล้ว ราคาแพง เก็บไว้กินบ้าง ขายให้เพื่อนบ้านกันบ้าง บางทีก็มีคนมารับซื้อราคาดี ก็พอกอยู่ได้...” (เล็ก, สัมภาษณ์วันที่ 21 ธันวาคม 2561 ที่ท่าหิน)

“...ทำนากันเกือบทุกบ้าน ที่ไม่ทำนาก็ซื้อข้าวกิน แต่ทำงานอย่างอื่น...บางคนทำไร่นาสวนผสม ทำนาเสร็จก็ปลูกแตงโมขาย ปลูกผักผลไม้ขาย...” (สมชาย, สัมภาษณ์วันที่ 20 ธันวาคม 2561 ที่ท่าหิน)

“...ก็ต้องพึ่งตนเอง เพราะลูกหลานไปทำงานในโรงงาน แต่ก็กลับมาช่วยส่งเงินให้บ้างเวลาขาดเงิน เวลามาทำบุญเดือนสิบก็มีของกิน มีเงินมาให้ ราคาข้าวตกต่ำบ้าง แต่ราคาตาลโตนดอยดีอยู่ อยู่ได้เพราะทำน้ำตาลโตนด...” (ยงยุทธ, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ท่าหิน)

ภาพที่ 39 คนขึ้นตาล

ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 2 พฤษภาคม 2562

5.3 ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน

จากการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการประชุมหารือกับเครือข่ายภายนอกชุมชนเพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ กลุ่มแกนนำในชุมชนมีส่วนร่วมในการเชื่อมโยงภาคีและเครือข่ายภายนอกชุมชน ตลอดจนแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มการผลิต กลุ่มแปรรูป กลุ่มนาอินทรีย์ กลุ่มไข่เปิดโล่ง กลุ่มไข่เค็ม ฯลฯ ร่วมกับชุมชนอื่น หรือหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นวิทยากรให้ความรู้กับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน และมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็นเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนตามคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...หน่วยงานภาครัฐมาให้ความช่วยเหลือในการรวมกลุ่มแปรรูป หรือกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน หลังจากนั้นชุมชนก็สามารถรวมกลุ่มกันทำงานกันต่อเนื่อง...” (สอง, สัมภาษณ์วันที่ 5 มกราคม 2562 ที่ท่าหิน)

“...บ้านเราบางคนก็เลี้ยงเปิดโล่งให้หากินตามธรรมชาติได้ไข่มาก็ขายไข่สดบ้าง ไข่เค็มบ้าง บางคนยังอะไรก็ทำอันนั้น คนก็มารับซื้อเออะ...คนบ้านเราไปทำไข่เค็มขาย...” (ยายดา, สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน)

“...กลุ่มที่เข้ามาหนุนเสริมหลายกลุ่มนะ หน่วยงานภาครัฐมาบ่อย นักวิชาการก็เข้ามาเรียนรู้กับเรา อาจารย์มหาวิทยาลัยหลายกลุ่มก็มาสัมภาษณ์ กลุ่มเอ็นจีโอจะเข้ามาก็เป็นเครือข่ายรักษ่มนั้ทะเลสาบสงขลา มาจัดกิจกรรมก็ไปร่วม กลุ่มภัยพิบัติก็มาเชิญเป็นวิทยากรร่วมเสวนา การเฝ้าระวังน้ำท่วมขนาดใหญ่ สงขลา...” (ป้าลม สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน)

“...ชาวบ้านได้รับการหนุนเสริมจากภาครัฐและ NGO รวมกลุ่มแม่บ้านทำดอกไม้จันทร์ แต่พอหลังจากนั้นกลุ่มแม่บ้านก็มีงานเข้ามาเรื่อย ๆ มีคนมาให้ทำดอกไม้จันทร์ มีกลุ่มอื่นจากหมู่บ้านอื่นมาดูงานเหมือนกัน...” (ยงยุทธ, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ท่าหิน)

“...มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคีภายนอกชุมชน เช่น กลุ่ม รักษาทะเลสาบ กลุ่มประมง กลุ่มแปรรูป จนกลายเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ หัวหน้าศูนย์อย่างป้าลมก็ไปเป็นวิทยากรให้กับนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตลอดเวลา บางทีกลุ่ม อบต. กลุ่มแม่บ้านจากพื้นที่อื่น ๆ ก็มาดูงานที่ชุมชนเรา ทุกคนก็มีส่วนร่วมเป็นวิทยากร เช่น การทำน้ำตาลแว่น การทำสบู่จากตาลโตนด เดียวนี้พัฒนาใช้ส่วนผสมอื่น ๆ เพิ่มขึ้น เช่น สบู่จากถ่าน สบู่จากน้ำมันข้าว สบู่จากน้ำผึ้ง...” (สอง, สัมภาษณ์วันที่ 5 มกราคม 2562 ที่ท่าหิน)

“...บางหมู่บ้านก็ปลูกข้าวนาอินทรีย์ ปลูกข้าวไรท์เบอร์รี่ ข้าวสังข์หยด ส่งไปขายที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน และเมื่อมีงานโอทอปที่จังหวัดก็จะไปออกบูท ขายสินค้าของชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชน...” (ไร่ไพ, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ท่าหิน)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชนเริ่มแรกอาศัยหน่วยงานภาครัฐกับองค์กรพัฒนาเอกชนมาหนุนเสริมให้เกิดความเข้มแข็งหลังจากนั้นชุมชนจะสามารถทำงานต่อยอดเองได้ ด้วยการสามารถนำผลผลิตของชุมชนมาแปรรูปผลิตภัณฑ์ จนสามารถตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน และมีกลุ่มอื่น ๆ ภายนอกชุมชนมาศึกษาดูงาน และบางครั้งก็ไปเป็นวิทยากรในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นตัวชี้วัดที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้สูง และมีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงจากประสบการณ์ที่เคยผ่านมา

5.4 ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน

จากการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ต้นลำพู หรือวิถีประมง มีส่วนร่วมในการวางแผนจัดสรรทรัพยากรชุมชน (น้ำ ป่า) อนุรักษ์น้ำเพื่อใช้ในการเกษตร ร่วมกำหนดกติกาในการจัดสรรทรัพยากรชุมชน และร่วมกันปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างต่อเนื่องตามคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ในการจัดการป่าชายเลนชุมชนเราทุกคนจะช่วยกัน เพราะรู้ว่าป่าชายเลนเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาตัวเล็กตัวน้อย กันคลื่นลมอีกด้วย แต่บ้านเราไม่มีป่าชายเลนมีแต่ต้นลำพูกับต้นบัวอะไรที่รก ๆ ...” (ราไฟ, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ท่าหิน)

“...ในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มของเยาวชนเป็นกลุ่มอนุรักษ์การท่องเที่ยวชุมชนของเครือข่ายเยาวชน ร่วมกันปลูกป่า และร่วมกันวางแผนจัดเป็นแนวเขตอนุรักษ์ ทำบ้านปลา ทำฟาร์มทะเลชุมชน มีการวางแผนร่วมกันหลายหมู่บ้าน มีการวางกฎกติการ่วมกัน เพื่อดูแลสิ่งแวดล้อมชุมชน แรก ๆ ก็หน่วยงานภาครัฐมาให้ความรู้และช่วยกันรวมกลุ่มอนุรักษ์ แต่เมื่อพอเราสามารถช่วยตนเองได้เจ้าหน้าที่ก็จะปล่อยให้เราดูแลกันเอง...” (สัมพันธ์, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ท่าหิน)

“...บ้านเราไม่ค่อยมีป่าชายเลน ส่วนใหญ่เป็นต้นลำพู ซึ่งบางครั้งต้นลำพูมีรากออกมาหายใจ พอไปหาปลามันก็ติดอวน บางที่มีเศษใบไม้รากไม้ก็หาปลาลำบากอยากให้ขุดลอกแถวชายทะเลให้เป็นร่องน้ำให้เรือออกไปได้สะดวก เวลามีกลุ่มนักศึกษามาดูงาน กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็จะให้พาออกไปดูเขาทำประมง...” (สอง, สัมภาษณ์วันที่ 5 มกราคม 2562 ที่ท่าหิน)

“...ส่วนใหญ่ที่ใช้ร่วมกันก็คลองส่งน้ำที่ใช้ในการเกษตร ชาวบ้านสามารถใช้น้ำในคลองได้ทุกคน ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้อย่างไร หากมีการทำนา หรือทำไร่นาสวนผสมต้องอาศัยน้ำจากคลองก็จะหาเครื่องสูบน้ำมาใช้เองซึ่งก็สามารถทำได้ ก็ช่วยกันดูแลคลองเหมือง...” (ยงยุทธ, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ท่าหิน)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มชาวบ้านและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มจากการเข้ามาของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ทรัพยากรธรรมชาติชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นแม่น้ำลำคลอง ทะเลสาบสงขลา ชาวบ้านทำประมง และรวมกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยอาศัยทะเลสาบ

สงขลาเป็นพื้นที่ในการนำเที่ยวเพื่อดูวิถีประมง มีกลุ่มรักษาลำพูนด้วย ซึ่งหน่วยงานภาครัฐมาอบรมให้เห็นประโยชน์ของต้นลำพูน รวมทั้งการจัดสรรน้ำจากลำคลอง เหมือน ทำประโยชน์ด้านการเกษตร

5.5 ด้านสุขภาพอนามัยของชุมชน

ชาวบ้านตำบลท่าหินเวลาไม่สบายจะไปสถานีอนามัยประจำตำบล และไปที่โรงพยาบาลสุขภาพประจำอำเภอสทิงพระ หรือไม่ก็ไปโรงพยาบาลสงขลาโดยใช้บัตรสามสิบบาทรักษาทุกโรคของรัฐบาล แต่ส่วนใหญ่จะมี อสม.ประจำหมู่บ้านดูแลเก็บข้อมูลสถิติที่หน่วยงานภาครัฐต้องการ เช่น จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร จำนวนคนที่เป็นโรคเมื่อเกิดโรคระบาด ด้านสุขภาพอนามัยไม่ใช่แต่เพียงสุขภาพของคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการดูแลสุขภาพสะอาดการจัดเก็บขยะมูลฝอยของแต่ละครัวเรือนอีกด้วย

“...เวลาไม่สบายก็ไปหาหมอที่อนามัยหรือไม่ก็โรงพยาบาลสทิงพระ บางคนก็อาจไม่สบายเพราะฟ้าฝน บางคนไม่สบายเพราะทำงานในไร่นา อาจเป็นเพราะใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงในการทำนา...มันก็มีบ้างข่าวในนาถ้าไม่ใช้ยาฆ่าแมลงก็ถูกศัตรูข้าวลงหมด...” (โอม, สัมภาษณ์วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ท่าหิน)

“...ทำนา ทำสวน ทำไร่ก็แข็งแรงเพราะมันเหมือนออกกำลังกาย ทางหมู่บ้านก็ให้ไปเดินแอโรบิกแต่ไม่ค่อยมีใครไปเดิน มีแต่ครูที่โรงเรียนให้เด็ก ๆ เดินกัน ไ้เราทำนา ทำสวนทำไร่ก็เหนื่อยแล้ว...” (ผึ้ง, สัมภาษณ์วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ท่าหิน)

“...ก็ดูแลบ้านเรือนให้สะอาดขยะก็ทิ้งหน้าบ้านมี อปต.เอาถังขยะมาวางหน้าบ้านเป็นระยะ เราอยู่ใกล้ตรงไหนก็ทิ้งตรงนั้น เวลาเมื่อมีโรคระบาด เช่น ไข้เลือดออกก็จะไปหาหมออนามัย อสม.ก็จะมากคอยจดโน่นจดนี่ถามโน่นถามนี่ บางทีก็มาแนะนำให้คุณดูแลอย่าให้มีน้ำขังเดี๋ยวจะเป็นโรคไข้เลือดออก บางช่วงก็จะดูทีวีว่าตอนนี้มีโรคระบาด โรคโควิดเราก็จะดูแลตนเอง...” (รำไพ, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ท่าหิน)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ตำบลท่าหินมีการดูแลสุขภาพอนามัยในระดับครัวเรือนและระดับตำบล ทั้งดูแลในเรื่องของสุขภาพส่วนตัว และสุขภาพอนามัยของชุมชน การระวังโรคระบาด การให้ความรู้กับคนในชุมชนโดย อสม.ประจำหมู่บ้าน และการรับทราบข่าวสารจากสื่อมวลชนที่ได้รับได้

ตอนที่ 4 ความเข้มแข็งของชุมชนตำบลคูขุด

1. มิติผู้นำชุมชนตำบลคูขุด

ชุมชนตำบลคูขุดในพื้นที่ศึกษา หมู่ 8 มีแกนนำชุมชนที่สามารถนำมาเป็นตัวชี้วัดความเข้มแข็งได้คือ ครูปราณี ที่ทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกับคนในชุมชนเป็นประธานกลุ่มคนรักซ์โหนด และหมู่ 8 ก็ยังมีกำนันอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านนี้ด้วย ซึ่งทั้งครูปราณีและกำนันต่างได้เข้าร่วมในกิจกรรมและมีส่วนในการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มนารวม กลุ่มคนรักซ์สุขภาพ กลุ่มคนรักซ์โหนด

1.1 ผู้นำด้านบริหารตนเอง

การบริหารจัดการตนเองจากการศึกษาพบว่า ครูปราณีเป็นคนที่สามารถรวมกลุ่มชาวบ้านให้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันโดยพื้นฐานเคยเป็นครูโรงเรียนวัดธรรมประดิษฐ์ ซึ่งอยู่ในหมู่ 7 ทำงานเป็นครูหลายปี ซึ่งเป็นผู้ที่นับหน้าถือตาของคนในหมู่บ้านทั้งหมู่ 6 หมู่ 7 และหมู่ 8 เป็นคนที่มีบุคลิกภาพดี พูดจาดีมีหลักการ มีบุคลิกภาพเหมาะสม ส่วนกำนันตำบลคูขุดก็เป็นคนที่แต่งกายดีเวลาจะไปทำงานหรือมีประชุมแต่เมื่ออยู่บ้านจะแต่งกายเรียบง่าย นิสัยก็ชอบช่วยเหลือคน เอื้อเพื่ออารมณ์ดี ดั่งคำให้สัมภาษณ์

“...การแต่งกายก็สำคัญมีส่วนเสริมบุคลิกภาพ..ครูปราณีปกติแก็เป็นครูก็แต่งกายดีอยู่แล้ว สมกับเป็นครูเวลาจะประชุมกลุ่มก็ดี แต่ถ้าอยู่บ้านครูปราณีก็จะนุ่งกางเกงขาสวมส่วน เสื้อยืด ง่าย ๆ สบาย ๆ.” (ละไม, สัมภาษณ์วันที่ 20 เมษายน 2561 ที่คูขุด)

“...วางตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะทำให้ผู้นำดูดีน่าเชื่อถือ ไม่เข้าบ่อนไม่เล่นการพนัน ไม่ฉ้อโกง ครอบครวั ชาวบ้านเอาเป็นแบบอย่างไม่ได้ เพราะจ้้นผู้นำควรเป็นแบบอย่างที่ดี ให้กับ ครอบครวั และคนรอบข้าง ถ้าผู้นำเมาตลอดก็ไม่ไหวเหมือนกัน...แต่ก็เคยเห็นนะกำนันเลี้ยงไก่ชน วันๆ ก็ไม่ค่อยไปไหนขลุกอยู่กับไก่ เลี้ยงไก่ รักยังกะลูก...อันนี้ก็อาจจะถือว่าเป็น ความชอบส่วนตัวนะ แต่ก็มิข้อดีที่กำนันรู้จักคนเยอะเป็นผู้กว้างขวาง ใคร ๆ ก็เชื่อถือ เป็นคนใจดี ชอบช่วยเหลือคน...” (ป่าณี, สัมภาษณ์วันที่ 29 มีนาคม 2560 ที่คูขุด)

“...บางทีกำนันหายไปหลายวันไปประชุมจังหวัด หรืออำเภอบางทีก็ขลุกกับการเลี้ยงไก่ ส่วนใหญ่บ้านกำนันเลี้ยงไก่เยอะมีทั้งไก่บ้าน ไก่ชน เวลาชาวบ้านเดือดร้อนถามว่ากำนันช่วยเหลือไหมก็ช่วยเหลือนะ ที่หมู่ 8 บ้านดอนคันไม่มีผู้ใหญ่บ้าน มีแต่กำนัน เป็นมานานแล้ว...” (สุทธิพงษ์, สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด)

“...ปกติบ้านเราต่างคนต่างอยู่ ถ้าไม่มีกิจกรรมก็ไม่ค่อยเห็นครูปราณีเท่าไร แะจะไปโน่นไปนี่ บางทีก็อยู่ในบ้าน แต่เวลาไปงานแกก็แต่งตัวดีนะ พุดจาดีนะ...” (สุธรรม, สัมภาษณ์วันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 ที่ตำบลคูซูด)

“...จะบอกว่าผู้นำที่ดีต้องถ่ายทอดหรือสื่อสารกับคนในชุมชนได้ดี ถ้าสื่อสารพลาดก็เรียบร้อย ได้ข้อมูลมาจากอำเภอ แล้วถ่ายทอดไม่ถูกก็ทำให้คนในชุมชนเสียผลประโยชน์ได้ บางครั้งพุดไม่รู้เรื่องชาวบ้านไม่เข้าใจก็ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ความซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมาก็สำคัญ อย่ามีการเมือง ให้เป็นคนใสๆ ชาวบ้านจะชอบ แต่เท่าที่ดูนะเวลาไปประชุมมาก็ไม่ค่อยมาบอกชาวบ้าน...” (ชัย, สัมภาษณ์วันที่ 16 เมษายน 2561 ที่คูซูด)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าแกนนำที่เป็นทางการอย่างเช่นกำนันเป็นคนที่มีบุคลิกดีพุดจาดี มีคนชอบมากมาย ชอบช่วยเหลือคน ส่วนครูปราณีก็จะพุดจาดี บุคลิกดี การแต่งกายดี การสื่อสารระหว่างสมาชิกกลุ่มก็จะเป็นไปอย่างชัดเจน มีความเป็นตัวของตัวเอง

ภาพที่ 40 กำนันตำบลคูซูดกับการพัฒนาตำบลคูซูด

ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 16 เมษายน 2561

1.2 ด้านผู้นำบริหารงาน

ด้านการบริหารงานทั้งกำนันและครูปราณีเป็นคนที่ชาวตำบลคูซูดให้ความไว้วางใจในการทำงาน กำนันจะทำงานดูแลทั้งตำบล ส่วนครูปราณีจะเป็นประธานกลุ่มคนรักสุขภาพ ซึ่งสามารถรวมกลุ่มชุมชนได้ แต่กิจกรรมยังไม่ได้ทำอย่างต่อเนื่อง ต่อยอดกิจกรรมออกเป็นหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มนารวม กลุ่มคนรักสุขภาพ ซึ่งการจัดตั้งกลุ่มได้ทำตามที่หน่วยงานภาครัฐต้องการให้จัดแต่ยังไม่เห็นการเคลื่อนไหวของกลุ่ม มีเพียงอาคารที่เก็บสิ่งของที่สัมพันธ์กับผลิตภัณฑ์ การแปรรูปหัตถกรรมตาลโตนด จากคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ด้านการบริหารงาน กำนันเป็นผู้นำแบบเป็นทางการที่ชาวบ้านก็โอเคนะ ทำงานนัดชาวบ้านประชุมพัฒนาหมู่บ้านเราชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือดี แต่อาจจะทำเป็นครั้งคราว ส่วนใหญ่กำนันจะไปรับนโยบายจากอำเภอ จังหวัดไปประชุม แต่เวลาถ่ายทอดจะเป็นลักษณะการประชุมให้ชาวบ้านไปปฏิบัติตาม...” (ครูปราณี, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่คุซุด)

“...ครูปราณีก็จะประชุมจะมีการรวมกลุ่มทำสบู่มั่ง ทำน้ำยาล้างจานมั่งก็ชักชวนชาวบ้านมาช่วยกันทำ แต่ไม่ได้เอาไปขาย ทำเสร็จก็แจกให้ชาวบ้านเอากลับมาใช้ที่บ้าน...” (สุธรรม, สัมภาษณ์วันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 ที่ตำบลคุซุด)

“...จะทำอะไรเขาก็รู้เรื่องทุกอย่าง แต่งกายก็สุภาพ บุคลิกดี ดูจากข้างนอกเป็นคนไม่ค่อยพูด แต่พอทำงานกลุ่มร่วมกันมีแววเป็นผู้นำ...” (สาย, สัมภาษณ์วันที่ 5 เมษายน 2560 ที่คุซุด)

“...ครูปราณีแรก ๆ ก็มีการรวมกลุ่มทำสบู่อัดซื้อกลุ่มว่าคนรักสะอาด แต่พอทำไปสักพักของที่ทำก็ไม่มีตลาด ส่วนใหญ่เราทำเสร็จก็เก็บไปใช้เองที่บ้าน อุปกรณ์ต่าง ๆ ก็เก็บไว้ในอาคาร น่าจะเรียกว่าที่เก็บของหรือพิพิธภัณฑสถาน อยู่ใกล้ ๆ กับที่ประชุม นาน ๆ จึงจะเปิดให้คนมาดูเวลามีใครมาดูงานบ้านเรา...” (ศนิ, สัมภาษณ์วันที่ 2 พฤษภาคม 2560 ที่คุซุด)

“...กลุ่มนารวมที่ตั้งไว้ก็ยังเป็นนารวมเหมือนเดิมไม่มีกลไกการขับเคลื่อนว่าจะต้องทำอะไรต่อชาวบ้านก็ทำงานหนักหาปุ๋ยหาปลา ขึ้นตาลทุกวันอยู่แล้ว พอไม่มีการขับเคลื่อนอะไรชาวบ้านก็ไม่ได้ทำอะไร ทำมาหากินตามปกติ...” (อภิไทย, สัมภาษณ์วันที่ 6 ธันวาคม 2561 ที่ตำบลคุซุด)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าทั้งครูปราณีและกำนันทำหน้าที่แกนนำชุมชนคนละบทบาท แต่การขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่องยังไม่เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ ครูปราณีที่มีการก่อตั้งกลุ่มหรือทำผลิตภัณฑ์อะไรขึ้นมาจะสามารถชักชวนให้ชาวบ้านร่วมประชุมและร่วมออกแรงทำงานร่วมกันได้ แต่ยังไม่เป็นลักษณะครบวงจร เมื่อทำผลิตภัณฑ์บางอย่างขึ้นมา เช่น สบู่จากตาลโตนดก็ไม่สามารถขับเคลื่อนสู่ระบบตลาดได้ ยังคงเป็นการทำใช้ในชุมชน ให้ชาวบ้านมีความรู้ที่จะทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เท่านั้น ส่วนกำนันในการทำงานจะเป็นลักษณะรับนโยบายมาประชุมและให้ชาวบ้านทำตามนโยบาย ซึ่งทั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านจะมาประชุมร่วมกัน แต่คนที่ช่วยในการทำงานก็จะเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อสม. ซึ่งจะเป็นคนที่ช่วยประสานงานต่อจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ภาพที่ 41 ครุปรากเป็นประธานกลุ่มคนรักขีโหนดในหมู่บ้านดอนคั้น ตำบลคูชุด
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 25 พฤษภาคม 2561

ภาพที่ 42 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลคูชุด
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 25 พฤษภาคม 2561

ภาพที่ 43 ผู้นำกลุ่มคนรักสุขภาพโดยชายไข่เปิดจากการเลี้ยงเปิดไล่ทุ่ง
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 25 พฤษภาคม 2561

1.3 ด้านการบริหารสังคม

สำหรับด้านการบริหารสังคมผู้วิจัยจะดูจากตัวชี้วัดของผู้นำว่าเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสังคม ให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เอื้ออาทร เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน รับฟังเสียงข้างมาก และความคิดเห็นและข้อวิพากษ์จากคนในชุมชน เป็นที่ฟังของคนในชุมชน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถให้คำปรึกษา สามารถประสานความร่วมมือกับคนภายในและภายนอกชุมชนได้หรือไม่ ซึ่งเมื่อพิจารณาผู้นำที่เป็นกำนันและครุปรากชาวบ้านจะให้ความเห็นว่า

“...เวลามีใครเดือดร้อนก็จะให้ความช่วยเหลือหรือมาร้องเรียนก็จะไกลเกลี่ย ปกติกำนันก็ทำแบบนั้นอยู่แล้ว...” (สุธรรม, สัมภาษณ์วันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 ที่ตำบลคูซูด)

ส่วนใหญ่ครูปราณีก็จะรับงานมาจากหน่วยงานภาครัฐเวลาไปประชุม เสร็จแล้วก็มาประชุมชาวบ้านใครว่างก็ไป ให้มีการทำน้ายาล้างจานบ้าง ทำแชมพูบ้าง ทุกคนที่ไปเข้าร่วมส่วนใหญ่ก็เป็นกลุ่มแม่บ้านที่ว่างก็มาประชุมดูว่าเขาพูดอะไรบ้างให้ทำอะไร ใครทำได้ก็ลองทำดู ใครทำไม่ได้ก็นั่งดูคนอื่นทำกัน เสร็จแล้วก็แจกกลับคืนให้คนทำนากลับไปใช้ (สุณี, สัมภาษณ์วันที่ 22 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลคูซูด)

“...งานส่วนใหญ่ที่ทำก็ไม่ค่อยได้ต่อยอดทำใช้กันเอง แต่ก็รู้ว่าครูปราณีได้ไปดูงานที่โน่นที่นี้ บางทีเขาไปต่างประเทศเขาก็ได้ไป เราไม่ค่อยรู้อะไร...” (ไหมมูเนาะ, สัมภาษณ์วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ตำบลคูซูด)

“...ถามว่ามีมนุษยสัมพันธ์ไหม ทั้งกำนันและครูปราณีก็เป็นคนดีมีมนุษยสัมพันธ์นะ แต่ถ้าถามว่าการทำงานกลุ่มไปถึงไหนก็คิดว่ามันไม่มีการต่อยอด ทำเป็นพัก ๆ แล้วก็หยุด พอทางอำเภอให้ทำก็จะมาประชุมให้ทำโน่นที่ทำนี่ทีไรแล้วก็เงียบไม่มีอะไรต่อเนื่องเลย...” (อนุสรณ์, สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2561 ที่ตำบลคูซูด)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าด้านบริหารสังคมของกำนันและครูปราณีโดยรวมแล้วถือว่าสามารถทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ เพียงแต่กลไกในการจัดการของแกนนำทั้ง 2 ท่าน ยังไม่เพียงพอที่จะกระตุ้นให้กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง หากสามารถสร้างกลไกขับเคลื่อนกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องในชุมชนก็จะดีมาก

2. มิติเศรษฐกิจชุมชนตำบลคูซูด

เศรษฐกิจชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนตำบลคูซูดต่างก็ต้องพึ่งพิงพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนเพื่อดำรงชีพให้สามารถอยู่รอดได้ จากการศึกษาพบว่าตำบลคูซูดชาวบ้านจะมีอาชีพทำนา ทำไร่ นาสวนผสม ขึ้นตาลโตนด และทำประมงในทะเลสาบตอนใน แต่เป็นลักษณะจับปลามาเพื่อเป็นอาหาร เพื่อนบ้านใกล้เคียงที่ไม่สามารถจับปลาได้ก็จะแบ่งปันหรือซื้อขายกันในราคาไม่แพงเท่าในตลาด นอกจากนั้นก็จะมีเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงวัว เลี้ยงเป็ด ไก่ ไก่กินเนื้อและกินไข่

2.1 กิจกรรมเศรษฐกิจส่งเสริมคุณธรรมชุมชน

กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนพบว่า ชุมชนคุชูดมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามที่มีอยู่ เช่น การหาปลาในทะเลสาบตอนในก็จะหาปลาโดยใช้เครื่องมือที่ไม่ทำลายล้าง วางแหอวนเนื่องจากในพื้นที่มีเครือข่ายรักษ์ทะเลสาบสงขลาอยู่หมู่ 4 คนที่ทำประมงก็จะช่วยกันดูแล อนุรักษ์ทะเลสาบสงขลา มีกฎกติกาชุมชน การทำนาก็จะปลูกข้าวหนัก เพื่อเก็บพันธุ์ไว้ใช้ในฤดูถัดไป แต่ก็มีบางบ้านที่ปลูกข้าวพันธุ์หอมประทุมเพราะได้ราคาดี ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และใช้ปุ๋ยเคมี แต่มีบางคนปลูกผักอินทรีย์ แต่ก็ไม่มากนัก ซึ่งถือว่า ระบบการผลิตบางอย่างยังคำนึงถึงการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและผู้บริโภค

“...เวลาเราทำนาถ้าเป็นนาปีก็จะได้น้ำจากน้ำฝน แต่ถ้านาปรังก็ได้น้ำจากเหมืองอาทิตยก็สามารถทำนาได้ตลอดนะ แต่ทางการเขาจะขอร้องให้ทำเฉพาะนาปี แต่เราก็อยากจะทำนาปรัง ก็สามารถซักน้ำเข้านาได้ บ้านไหนจะทำนาก็สามารถซักน้ำเข้านาได้ กลุ่มที่ไม่ได้ทำนาเพราะน้ำไม่พามาไม่ถึง เขาก็จะปลูกพืชผัก พวกแตงโม ถั่วฝักยาว ใบกะเพราขายดีกำลังเป็นที่ต้องการของตลาดก็จะซักน้ำเข้าที่สวนได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกำลังความสามารถของแต่ละครัวบางคนก็ไม่ได้ทำ แต่เท่าที่ดูน้ำในมือไม่เคยหมดมีอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่ลดระดับลง...” (อนุสรณ์, สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2561 ที่คุชูด)

“...บ้านผมปลูกข้าวแล้วก็มีปลูกผักอินทรีย์กันมันก็ช่วยได้เยอะนะปุ๋ยอินทรีย์ สุขภาพก็ดีทั้งคนปลูกคนกิน...และก็เป็นสมาชิกกลุ่มนารวมของหมู่บ้านมีกิจกรรมการรวมกลุ่มของสมาชิกได้กู้เงินซื้อพันธุ์ข้าว...” (สมพงษ์, สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2561 ที่คุชูด)

“...เราทำประมงพื้นบ้านไม่หาปลาแบบทำลายล้าง ใช้เครื่องมืองายหาได้ แหก็ตาห่างหน่อยไม่จั่นก็ไม่มีปลาเหลือให้จับอีก...” (จุลพล, สัมภาษณ์วันที่ 16 พฤษภาคม 2561 ที่คุชูด)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าตำบลคุชูดมีการผลิตโดยคำนึงถึงคุณธรรมชุมชนอยู่บ้างในการทำประมงพื้นบ้านไม่ทำลายล้าง และยังมีการปลูกพืชผักโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งถือว่าเป็นตัวชี้วัดของความเข้มแข็งชุมชนในระดับหนึ่งของเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน

ภาพที่ 44 เรือชาวประมงกับร่องน้ำของหมู่ 8 ไปยังทะเลสาบสงขลาตอนในเพื่อหาปลา
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 10 มกราคม 2562

2.2 ด้านกิจกรรมการผลิตตามวิถีชุมชน

กิจกรรมการผลิตของชุมชนตำบลคูขุดก็เช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ นั่นคือ ทำนาปลูกข้าว ทำไร่นาสวนผสม ปลูกผักผลไม้ ขึ้นต้นตาลโตนด เลี้ยงสัตว์ และทำประมง และมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ทำน้ำตาลแว่น น้ำส้มโหนด ปลาแดดเดียว กุ้งส้ม กุ้งหวานจำหน่าย เมื่อขายปลาขายกุ้งไม่หมด แต่บางครั้งก็จะรับซื้อกุ้งสดมาทำกุ้งหวาน หรือกุ้งส้ม เนื่องจากขายได้ดี บางครั้งก็จะขึ้นตาลปอกลูกตาลขายส่ง ถุงละ 10 บาท คนจะพารถกระบะมารับซื้อถึงบ้านนำไปขายที่อื่น ถุงละประมาณ 25 บาท ได้กำไรหลายเท่าตัว

“...ที่บ้านตัวเองก็ปลูกพวกผักสวนครัวไว้กินเอง แต่ก็ปลูกอย่างอื่นอีก เช่น กล้าย มะม่วง มะพร้าว น้ำหอม. บางทีเหลือก็ขายนะ...” (ใหญ่, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2561 ที่คูขุด)

“...ส่วนใหญ่ที่คูขุดคนก็จะทำนาและไร่นาสวนผสมอยู่แล้ว บางครั้งก็ขึ้นตาลโตนด ออกเรือหาปลามากิน...ก็อยู่ได้ด้วยการพึ่งตนเอง ใครว่างก็ช่วยกันทำงาน...” (ส้ม, สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤษภาคม 2561 ที่คูขุด)

“...ปกติก็ขึ้นตาลเอาลูกมันมาปอกเปลือกขายส่งมีคนมารับซื้อถึงบ้าน เป็นงานที่ทำหลังจากที่ว่างต้นกล้าไปแล้ว...” (ป่าไม้, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่คูขุด)

“...แถวนี้คนทำนาเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว บางบ้านก็เลี้ยงหมู คนแก่หาปลาเป็นกันทุกคน.. ผักก็ปลูกนะบางคนใช้ปุ๋ยคอก มีวัวควายก็ไปเลี้ยงทุ่งนา” (พีร์ส, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่คูขุด)

วิถีชาวบ้านตำบลลุมพุกส่วนใหญ่ทำนาขึ้นตาลโตนด ออกทะเลหาปลา มีวิถีชีวิตแบบนี้ไปเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่คนที่อยู่เป็นคนแก่กับเด็กคนหนุ่มสาวมีไม่กี่ครัวเรือนนอกนั้นออกไปทำงานโรงงานหมด เด็กบางคนก็ออกไปเรียนหนังสือ

ภาพที่ 45 กิจกรรมการผลิตวิถีนา การปักดำ การตากข้าวของชาวบ้านตามถนนในหมู่บ้าน
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 20 มีนาคม 2561

ภาพที่ 46 การเกี่ยวข้าวของชาวบ้านยังคงใช้เคียวเกี่ยว
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 20 มีนาคม 2561

ภาพที่ 47 วิธีการผลิต การทำไร่นาสวนผสมเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 15 สิงหาคม 2561

ภาพที่ 48 กิจกรรมการผลิตวิถีโหนดของชาวบ้าน
ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 20 กันยายน 2561

ภาพที่ 49 การขึ้นต้นตาลโตนดโดยใช้พะองเพื่อเอาน้ำตาลสด
ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 20 กันยายน 2561

ภาพที่ 50 การขึ้นต้นตาลของชาวบ้านคุชุตเพื่อนำลูกตาลมาจำหน่าย
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 20 มีนาคม 2561

2.3 ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม

หมู่ 8 ตำบลคุชุตจะมีการรวมกลุ่มหลายกิจกรรม เช่น กลุ่มนารวม ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มคนรักสุขภาพ กลุ่มคนรักสุขภาพ แต่ก็ยังไม่สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง บางกลุ่มก็จะเป็นเพียงชื่อกลุ่ม มีประธานกลุ่ม แต่กิจกรรมไม่มีการเคลื่อนไหว ซึ่งถือว่ายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ส่วนกลุ่มที่สามารถมีกิจกรรมต่อเนื่องเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเงินชุมชน เช่น กลุ่ม สัจจะ กลุ่มวัว เป็นกลุ่มที่มีการกู้เงินของสมาชิก และสมาชิกจะต้องคืนเงินให้กับกลุ่มทุกเดือน แต่ไม่มีกิจกรรมที่เคลื่อนไหวในลักษณะที่ต่อยอดเชื่อมโยงกับการจัดการความรู้ชุมชน

“...ที่หมู่บ้านก็มีการตั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มนารวม กลุ่มออมทรัพย์สัจจะวันละบาท กลุ่มเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง กลุ่มตาลโตนด กลุ่มแม่บ้านก็ทำดอกไม้จันทร์มีคนมาสั่งเรื่อย ๆ ก็ได้ปันผลบ่อยสำหรับคนที่เข้าร่วมกลุ่มดีกว่าอยู่ว่างๆ...” (ป่าไผ่, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่คุชุต)

“...ที่มีกลุ่มวัยรุ่นชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มก็จะมาร่วมทำกิจกรรมประชุมกันเดือนละครั้ง เราสามารถกู้เงินไปซื้อวัว หรือไปทำอาชีพได้...” (ลุงลพ, สัมภาษณ์วันที่ 16 พฤษภาคม 2561 ที่คุชูด)

“...ที่หมู่บ้านก็มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แต่ก็ยังไม่เห็นมีการขับเคลื่อนอะไรเลยปิดเงียบอยู่ แขนงที่เป็นครูประณีก็มักจะทำตามที่ทางหน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมเป็นเรื่อง ๆ เช่น ทำน้ำยาล้างจาน ก็ได้แจกคนที่มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเท่านั้น...” (เสาวรส, สัมภาษณ์ วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่คุชูด)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า คนในตำบลคุชูดมีการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม การเงินชุมชน และกลุ่มอาชีพเป็นส่วนใหญ่ แต่ละกลุ่มที่จัดตั้งแล้วส่วนใหญ่ก็จะมีไม่มีการขับเคลื่อนกิจกรรมให้ต่อเนื่อง เพียงแต่เมื่อหน่วยงานภาครัฐมีโครงการหรือสิ่งให้ทำอะไรก็จะรับมาทำแล้วก็หายไป

3. มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ชุมชนตำบลคุชูด

เป้าหมายของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง เน้นความเข้มแข็งของชุมชน และอยู่ภายใต้การพัฒนาที่ยั่งยืนบนรากฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่กับความรู้ท้องถิ่นไทยดั้งเดิมและความรู้ของโลก โดยธรรมชาติของการจัดการความรู้ท้องถิ่น เน้นการร่วมมือไม่ใช่การแข่งขัน เน้นการแบ่งปัน ไม่ใช่การผูกขาด เน้นมิติด้านคน ไม่ใช่เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งผลที่ได้รับของการจัดการความรู้ดังกล่าวคือเครื่องมือให้บรรลุความเข้มแข็งชุมชน หมายถึง การมีคุณภาพชีวิตที่ดี และความสำเริงร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม ธรรมชาติของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องตระหนักเสมอว่าความรู้ทุกอย่างต้องมีการตรวจสอบตามหลักวิชาการไม่มีการผูกขาดความรู้ และต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนในการจัดการความรู้ ยกระดับความรู้ และนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน ซึ่งความรู้ที่เกี่ยวข้องในการทำงาน ต้องเป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติเท่านั้น ซึ่งในชุมชนตำบลคุชูดจะมีปราชญ์ชาวบ้าน หลายคน ส่วนใหญ่ก็จะเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นด้านการทำมาหากิน ด้านสมุนไพร

3.1 การกำหนดองค์ความรู้

ตำบลคุชูดมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละด้านที่ได้รับการถ่ายทอด จากบรรพบุรุษ จะมีการสำรวจปราชญ์ชาวบ้านว่ามีด้านอะไรบ้าง พบว่า มีปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นหมอตำแย หมอน้ำมัน แต่ปัจจุบันหมอน้ำมันอายุมากแล้ว คนส่วนใหญ่จะไปคลอดที่โรงพยาบาลกับหมอสมัยใหม่ ส่วนหมอนวดหมอน้ำมัน หมอกระดูกก็ยังมีคนนิยมหาหมอน้ำมันที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งได้มีการสำรวจ จัดเก็บ บันทึกเป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานภาครัฐ

“...พอเรารู้ว่าภูมิปัญญาดั้งเดิมคือภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตที่เราถนัด เราก็เริ่มหาว่าใครควรจะมาช่วยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมทำวางแผนกัน การที่จะให้คนเข้าร่วมเป็นสมาชิกก็ไม่ยาก แต่ที่ยากกว่าเราจะนำความรู้นี้ไปเผยแพร่บอกต่ออย่างไร เราจะดึงความรู้จากตัวคนมาได้อย่างไร เราอาศัยสิ่งที่เราทำในชีวิตประจำวัน ปัญหาหนัก ๆ คือทุกคนรู้ ทุกคนมีภูมิปัญญา แต่การจัดเก็บและเผยแพร่ก็ลำบาก...” (ลุงวุฒิ, สัมภาษณ์วันที่ 5 เมษายน 2560 ที่คุชูด)

“...ต้องอาศัยเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการที่จะมาช่วยหนุนเสริม เราคิดกันได้ วางแผนกันได้ เราทำกันได้ แต่จะทำอย่างไรให้เป็นรูปธรรม และใช้ประโยชน์จากคนเฒ่าคนแก่ที่มีภูมิปัญญาดั้งเดิมมาช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง ช่วยให้เรามีรายได้เพียงพอ สามารถพึ่งตนเองได้ ช่วยให้มีการสืบทอดวิถีไหนดนาเล แต่อย่างว่าเด็ก ๆ ไม่เอา เพราะไม่ทันสมัย ไปเรียนหนังสือได้งานทำก็ไม่กลับมาทำไร่ทำนาแล้ว...” (ลุงสมศักดิ์, สัมภาษณ์วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2560 ที่คุชูด)

“...องค์ความรู้ส่วนหนึ่งได้จากการประกอบอาชีพ การหาอยู่หากิน แต่ส่วนหนึ่งก็จะมีปราชญ์ชาวบ้านด้านการรักษาอาการเจ็บป่วย เช่น ฤกษ์กุด เป็นโรคเมื่อย ปวดหลัง หกล้ม แขนขาเคล็ด ซัน หมอน้ำมันจึงเป็นที่นิยมในสมัยก่อนปัจจุบันก็ยังนิยม...” (ยายสุพร, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2560 ที่คุชูด)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การกำหนดความรู้โดยชุมชน เพื่อนำมาจัดการความรู้เป็นการกำหนดจากวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการทำมาหากิน นอกจากนั้น ก็จะเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการดูแลสุขภาพ ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านจะต้องมีคนที่มีความรู้ดูแลสุขภาพของคนในชุมชน และสามารถให้ความช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย

3.2 ด้านการสร้างองค์ความรู้ชุมชนตำบลคุชูด

การสร้างองค์ความรู้ในชุมชนคุชูดได้จากความรู้ที่เกิดจากภายในฝังอยู่ในตัวคน โดยได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีการสั่งสมประสบการณ์ และมีการปรับเปลี่ยนลองถูกลองผิดในอดีตจนถึงปัจจุบันที่ช่วยให้สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ นอกจากนั้นองค์ความรู้ยังได้จากการแสวงหาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับคนอื่นภายนอกชุมชน

ชุมชนตำบลคูขุดสร้างองค์ความรู้จากการดำรงชีวิตประจำวัน การทำนา ปลูกข้าว การดูแลไม่ให้ศัตรูข้าวทำลายพืชผลทางการผลิต หรือการใส่ปุ๋ยเพื่อให้ข้าวงอกงาม การขึ้นตาลโตนดเพื่อที่จะเอาผล หรือน้ำตาลมาแปรรูปทำอะไรหลายอย่างก็ถือเป็นการสร้างองค์ความรู้ หรือการที่เอาไม้เคี่ยมมาจุ่มในน้ำตาลโตนดโดยให้สามารถใช้ได้นานก็ถือเป็นการสร้างองค์ความรู้ การผสมผสานระหว่างความรู้สมัยใหม่มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันก็ถือเป็นการประยุกต์ใช้หรือบูรณาการองค์ความรู้ดั้งเดิมกับความรู้สมัยใหม่มาทำให้เกิดนวัตกรรมและปรับใช้ให้เหมาะกับท้องถิ่น เช่นเดียวกับประชาชนชาวบ้านที่อาศัยการปฏิบัติการในชีวิตประจำวันและปรับตามสถานการณ์

“...ยายปลูกข้าวเป็นก็เพราะพ่อแม่ปู่ย่าตายายสอนว่าช่วงไหนหวานไกล ปักดำ ช่วงไหนข้าวตั้งท้อง ช่วงไหนจึงจะใส่ปุ๋ยเร่งข้าว ศัตรูพืช เช่น พวกหอยเชอร์รี่ เพลี้ย ตั๊กแตนมาลงกินข้าวทำให้ข้าวเสียหายเราจะต้องรู้จักวิธีการดูแลข้าว เรียนรู้และปรับไปเรื่อย ๆ แก้ไขปัญหาตามสถานการณ์...” (ยายละม้าย, สัมภาษณ์วันที่ 10 มกราคม 2560 ที่คูขุด)

“...ไม้เคี่ยมหายากนะ แต่ถ้าไม่ใช่ไม้เคี่ยมก็ไม่ได้ ทำมาในสมัยปู่ย่าตายายแล้ว ต้องเอาแช่ในน้ำตาลสด เพื่อให้สามารถอยู่ได้นาน น้ำส้มโหนดก็ทำเป็น พ่อแม่ทำให้ดู (อภิไทย, สัมภาษณ์วันที่ 6 ธันวาคม 2561 ที่คูขุด)

“...ปัจจุบันนี้หมอตายไม่มีแล้วคนไปเกิดโรงพยาบาลรัฐกันหมด จะเหลืออยู่บ้างก็หมองหมอต้อเนื้อ...เพราะเคยเห็นคนเฒ่าคนแก่เขาทำกันมีคนให้มารักษา ต้อเนื้อใช้กะลาตาเดียวเอากะลามาคกรอบตรงที่ตาเป็นเนื้องอกใช้เนื้อหมูเนื้อไก่มาตั้งที่ตาเอาไม้ดัดเนื้อไก่เนื้อหมูให้ขาดโดยบริกรรมมนต์คาถา โดยให้คนป่วยนั่งจากบันไดชั้นบนตัดที่ละชั้น จนลงมาถึงบันไดชั้นล่าง ถ้าเป็นสมัยก่อนการตัดเนื้อหมูเนื้อไก่คนที่เป็นให้นั่งครกตำข้าว หลัง ๆ ให้คนป่วยนั่งตรงบันได จากชั้นบนแล้วถัดลงมา 3 ชั้นบันไดจนถึงชั้นสุดท้ายตัดเนื้อแต่ละชั้น คนที่ตัดต้อเนื้อต้องเป็นน้องคนสุดท้อง ก็จะทำให้ต้อเนื้อหลุดซึ่งไม่น่าเชื่อก็ต้องเชื่อ...” (ยายพลอย, สัมภาษณ์วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2560 ที่คูขุด)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนคูขุดส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และด้านการแพทย์แผนโบราณ ปัจจุบันภูมิปัญญาบางอย่างจะหายไปเพราะวิทยาศาสตร์และการแพทย์สมัยใหม่มาแทนที่ แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างยังคงอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนคูขุด

ภาพที่ 51 ความรู้ฝังอยู่ในตัวบุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การขึ้นตาลโตนด การทำประมงถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 25 มกราคม 2560

3.3 ด้านการแสวงหาความรู้และยึดกุมความรู้ที่มาจากภายใน และภายนอกผ่านศูนย์เรียนรู้และกระบวนการกลุ่มตำบลคูซูด

การแสวงหาความรู้ของชาวบ้านจะได้จากประสบการณ์จากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เมื่อเหตุการณ์ของโลกมีการเปลี่ยนแปลง ปัญหาสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์หนองครุปรานีและสมาชิกคนอื่น ๆ กล่าวว่ามีปัญหาในการแสวงหาความรู้และการได้รับความรู้เพิ่มเติมแต่ครั้งจะมีอุปสรรคในเรื่องงบประมาณที่จะต้องให้คนส่วนใหญ่เดินทางไปศึกษาดูงานยังพื้นที่อื่น ส่วนใหญ่จะมีเฉพาะกลุ่มแกนนำเท่านั้นที่จะได้มีโอกาสไปแสวงหาความรู้ในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ จึงทำให้กลุ่มแกนนำมีโอกาสในการแสวงหาความรู้ได้มากกว่าสมาชิกของกลุ่ม ดังนั้นกลุ่มแกนนำควรเปิดโอกาสให้มีการหมุนเวียนสมาชิกไปศึกษาดูงาน จึงจะทำให้การดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์หนองครุปรานีไม่ได้อยู่ในมือของกลุ่มแกนนำเท่านั้น เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและมีการส่งต่อให้กับกลุ่มคนรุ่นใหม่

“...ไปศึกษาดูงานหมู่บ้านอื่น อบต.พาไป บางทีก็ไปดูว่าเรามีความรู้อะไรบ้างที่เราไม่มี เราก็จำความรู้ที่ได้รับพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มันทันสมัยขึ้น แต่เราก็ไม่ทิ้งภูมิปัญญาที่มีอยู่ ของเราน้ำตาลแว่นของแท้ไม่มีน้ำตาลทรายปน ไม่เหมือนบ้านอื่น เป็นน้ำตาลจากต้นโหนด พอไปดูงานก็เอามาคุยกันปรึกษาหารือกัน ประชุมกันว่าจะทำพันธุ์หรือให้มันดีขึ้น...” (ยายสุพร, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2560 ที่คูซูด)

“...ปกติความรู้ที่อยู่ในตัวคนจากคนเฒ่าคนแก่ก็ถูกถ่ายทอดให้ลูก ๆ ทำตามอยู่แล้ว เช่น การหาปลาที่ต้องสอนการทำเครื่องมือ การใช้เครื่องมือประมงก่อน..สอนให้พายเรือ ว่ายน้ำ เด็ก ๆ ก็ทำเป็น พอโตขึ้นก็หาปลาเป็น ทำนาก็ต้องสอน การทำน้ำมันมาวดก็เป็นทักษะความรู้เฉพาะตัว ขึ้นอยู่กับเด็กจะเอาด้วยไหม...” (สายบัว, สัมภาษณ์วันที่ 6 มกราคม 2562 ที่ตำบลคูซูด)

“...หมอนวดก็ต้องนวดให้ถูกวิธีไม่งั้นจะเป็นอันตรายกับเส้นเอ็นได้ แต่ถ้าเป็นหมอกระดูก หมองูก็อันตรายสักนิด เพราะจะต้องอาศัยความชำนาญ หมอตำแยก็ไม่มีแล้ว เดียวนี้ทุกคนไปโรงพยาบาลกันหมด..” (ยายพลอย, สัมภาษณ์วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2560 ที่คุซุด)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในคุซุดเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่ยังคงสืบทอด เช่น ภูมิปัญญาการทำนา ทำประมง ขึ้นตาลโตนด การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดมาใช้ในการดำรงชีพ ส่วนภูมิปัญญาทางการแพทย์พื้นบ้านเป็นเรื่องเฉพาะตัวจะถ่ายทอดผ่านตระกูลหรือญาติพี่น้อง ซึ่งอาจสูญหายไปกับตัวคนที่ครอบครองภูมิปัญญานั้น หากไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงกับภายนอกชุมชน

3.4 ด้านการจัดเก็บความรู้และการค้นคืนความรู้ชุมชน

การจัดเก็บความรู้ส่วนใหญ่ในตำบลคุซุดจะจัดเก็บความรู้ในตัวคน แต่ที่มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรก็จะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติของปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละชุมชนซึ่งทางการให้จัดเก็บบันทึกไว้ แต่ก็ไม่ได้นำมาเผยแพร่ทำเป็นแผ่นพับหรือใช้เพื่อต่อยอดให้ความรู้ และจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านดอนคันใต้ หมู่ 8 ตำบลคุซุด เกิดจากการรวมกลุ่มกันเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น และภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้คิดค้นและสืบทอดมาเพื่อความอยู่รอดความมีกินมีใช้จากอดีตสู่ปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสถานที่รวบรวมภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นให้เยาวชนได้เรียนรู้ เพื่อให้ผู้รู้ในท้องถิ่นได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ลูกหลาน และเพื่อทบทวนและเรียนรู้การทำขนมพื้นบ้านจากวัสดุที่มีในท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้ จำนวนสมาชิกทั้งหมด 15 คน เพื่อจัดเก็บองค์ความรู้ของชุมชน เอกสาร ผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมของชุมชนเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ หรือให้คนที่มาดูงานได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้

“...ก็จดบันทึกไว้บ้าง เช่น ประวัติหมู่บ้าน การจัดทำแผนชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากร ประมง จำนวนควัวเรือน จำนวนประชากร จำนวน ชนิดประเภทของเครื่องมือประมงส่วนใหญ่ก็เป็นบันทึกประวัติโดยสรุปของปราชญ์ชาวบ้าน...” (ยายพลอย, สัมภาษณ์วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2560 ที่คุซุด)

“...ถ้าจะค้นข้อมูลหรือให้ชุมชนอื่นได้เรียนรู้ก็มีแต่ในสมุดบันทึกไว้ หรือไม่ก็ไปดูเว็บไซต์ของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา ซึ่งมีการจัดเก็บข้อมูลไว้บ้าง หรือในส่วนของอบต.ที่เป็นเว็บกล่าวถึงว่าใครเป็นเจ้าของผลผลิต ผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่อยู่สำหรับติดต่อ...” (ลุงวัต, สัมภาษณ์วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2560 ที่คุซุด)

“...จัดเก็บไว้ บันทึกไว้นะหลายครั้งแต่ไม่ทราบว่าจะทาง อบต. หรือสำนักงานพัฒนาชุมชน เขาจะเอาไปทำอะไรต่อบ้าง เราอยู่ในหมู่บ้านเราจะรู้ว่าใครเก่งหรือมีภูมิรู้ด้านใด แต่อีกไม่นานอาจหายไปพร้อมกับคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งเราบางทีก็ไม่ได้คิดอะไรมาก เพราะทำเป็นกิจวัตรประจำวันจนชินแล้วเลยคิดว่าไม่สำคัญ ถ้าใครอยากรู้อะไรก็ถามคนแก่ก็จะบอก แต่เราก็อาจจะทำไม่เป็นถ้าไม่ได้ลงมือทำตาม...” (ใหญ่, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2561 ที่ตำบลคูซูด)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าคนในชุมชนคูซูดมีการจัดเก็บและค้นคืนความรู้ชุมชนอยู่ที่ปราสาทชาวบ้าน เมื่อคนเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือก็จะมาที่ปราสาทชาวบ้าน หรือจากคนเฒ่าคนแก่ ส่วนหนึ่งก็จะจัดเก็บไว้บันทึกในสมุดให้ลูกหลานได้เรียน แต่หน่วยงานภาครัฐที่จัดเก็บข้อมูลจะเป็นลักษณะบันทึกว่าแต่ละหมู่บ้านมีปราสาทชาวบ้านด้านใดบ้าง อยู่ที่บ้านเลขที่อะไร แสดงชื่อประวัติโดยสรุป ความชำนาญ และที่อยู่ แต่ไม่มีรายละเอียดในความรู้ของปราสาทชาวบ้าน ซึ่งหากใครต้องการทราบก็ต้องไปถามปราสาทชาวบ้านเอง

ภาพที่ 52 ศาลาประชาคมในหมู่ 8 ตำบลคูซูดที่ประกอบด้วยป้ายกลุ่มต่าง ๆ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 25 มกราคม 2560

3.5 ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ และสืบทอด

การนำความรู้มาใช้ประโยชน์โดยการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และมีการสืบทอดให้กับรุ่นลูกรุ่นหลาน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นกลุ่มคนที่มีอาชีพทำนา ขึ้นต้นตาลโตนต ทำประมง ได้นำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการทำมาหากิน และสืบทอดให้กับลูกหลานหรือคนภายนอกชุมชนมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะช่วยให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่หายไปหรือล่มสลายไป บางครั้งจะมีหน่วยงานภายนอกมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มาหนุนเสริมเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการมาขอข้อมูลจากชาวบ้าน

“...เด็ก ๆ หมู่บ้านเราต้องสร้างความตระหนักสร้างสำนึกรักบ้านเกิดเอามาเข้าโครงการเยาวชนรักบ้านเกิดก็จะทำให้อะไรๆ มันดีขึ้นบ้าง มีคนสืบทอดภูมิปัญญา หมู่บ้านเราก็จะเข้มแข็ง หมู่บ้านอื่นมาดูบ้านเราเอากลับไปปรับใช้เขาก็สร้างชุมชนเข้มแข็งได้...” (ลุงวัด, สัมภาษณ์วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2560 ที่คุชุด)

“...ลูก ๆ ก็สืบทอดการทำนาจากพ่อแม่ ใครใจกล้าหน่อยก็ลองปีนต้นตาลดู หัดดูว่าตาลเป็นตั้มเมียหรือตั้มผู้ จะเอาน้ำตาลสดลงมาอย่างไร ต้องเรียนรู้จากคนแก่หมด เราเอาความรู้มาใช้ประโยชน์พยายามทำให้มันดีขึ้น...” (สาว, สัมภาษณ์วันที่ 5 ธันวาคม 2561 ที่คุชุด)

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นการนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ที่วิถีชีวิตพึ่งพิงกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การสืบทอดก็จะเป็นการฝึกปฏิบัติให้ลูกหลานช่วยพ่อแม่ทำนา ขึ้นต้นตาลพ่อแม่ก็จะสอน แต่ในปัจจุบันก็จะทำให้ขึ้นต้นตาลได้ง่ายขึ้น เช่นทำบันไดยึดติดกับต้นตาลไว้เลยทุกต้น สะดวกต่อการเก็บเกี่ยวผลผลิต การทำประมงก็เช่นเดียวกันพ่อแม่จะสอนให้ลูกพายเรือ ว่ายน้ำ ทำเครื่องมือง่าย ๆ เพื่อจับปลา สอนวิธีดูทิศทางน้ำ ร่องน้ำที่เรือผ่านได้ สิ่งเหล่านี้บางคนมองว่าต้องสร้างสำนึกรักบ้านเกิดให้เกิดกับเยาวชน ไม่เช่นนั้นเมื่อเติบโตแล้วก็ทิ้งถิ่นฐานไปทำงานที่อื่น

4. มิติชุมชนเกื้อกูลตำบลคุชุด

มิตินี้พิจารณาจากตัวชีวิตในเรื่องของการเอื้ออาทรกัน การแบ่งปัน การร่วมแรงร่วมใจกันในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เช่น การทำบุญเดือนสิบจะพบว่าทุกคนร่วมแรงร่วมใจกันมาทำบุญให้บรรพบุรุษเนื่องจากมีความเชื่อเรื่องบาปบุญ คุณโทษ เรื่องโลกนี้โลกหน้า ตายแล้วเกิดใหม่ ที่ต้องทำบุญไปให้กับบรรพบุรุษ และวิญญาณเร่ร่อนเพื่อให้อยู่ในภพภูมิที่ดี การเกื้อกูลกันเมื่อมีภัยพิบัติจากน้ำท่วม พายุพัดหลังคาบ้านเรือน หน่วยงานภาครัฐ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็จะให้ความช่วยเหลือเยียวยาเฉพาะหน้าแบบเร่งด่วน และเยียวยาในระยะยาว

“...ทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมให้ความช่วยเหลือกัน มีอะไรก็เอามาแบ่งกันกิน เอามาแบ่งกันใช้ เวลาเมื่อมาแจกจากทางการก็เรียกกันให้ออกมาเอา ไปตั้งแถวกันที่วัดรับของแจก น้ำท่วมพายุพัดหลังคาบ้านเรือนเสียหายก็ให้เราไปที่วัด...” (สุธรรม, สัมภาษณ์วันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 ที่คุชุด)

“...ที่หมู่บ้านมีกิจกรรมด้านประเพณีวัฒนธรรมสืบสานกันมาอย่างต่อเนื่องทุกปี ทั้ง สงกรานต์รดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ บุญกฐิน บุญผ้าป่า วันสารทเดือนสิบ...” (ชัย, สัมภาษณ์ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 ที่คุซุด)

“...วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ชาวบ้านจะมีส่วนร่วม ถ้าเป็นประเพณีวันสำคัญทางศาสนา วันออกพรรษา แห่งเรือพระ ชาวบ้านกับพระจะมีส่วนร่วมในการทำเรือพระไปร่วมขบวนแห่งที่ สงขลา ส่วนใหญ่ก็ไปทำกันที่วัด ชาวบ้านคนไหนว่างก็ไปช่วยกัน เขาก็มาบอกต่อ ๆ เฉพาะ คนชาย ส่วนคนหญิงก็จะเป็นเรื่องทำบุญ หรือเวลาไม่มีใครเป็นอะไรงานศพ งานแต่ง งานบวชก็ จะช่วยกัน งานพัฒนาหมู่บ้านก็มาช่วยกันนะจะสร้างสะพาน ถนนเก็บขยะหน้าบ้าน ...” (สาว , สัมภาษณ์วันที่ 5 ธันวาคม 2561 ที่คุซุด)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าในตำบลคุซุดมีการแบ่งปันเกื้อกูลกันโดยอาศัยทุน ทางสังคม นั่นคือ การทำกิจกรรมผ่านวัฒนธรรม ประเพณี การช่วยเหลือแบ่งปันผ่านวิถีจากภัยพิบัติโดย การรับสิ่งของบริจาคจากหน่วยงานภาครัฐ กำหนดผู้ใหญ่บ้าน จะเป็นคนจัดระบบ นอกจากนี้ยังมีการทำ กิจกรรมร่วมกันในการพัฒนาชุมชน

5. มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนตำบลคุซุด

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนที่ผู้วิจัยใช้ในการวิเคราะห์ตำบลคุซุดคือ การที่ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงด้วยการส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัวมีสัมพันธ์ที่ดี มีความเข้มแข็งทางคุณธรรมจริยธรรมในครอบครัว การจัดบริการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝังค่านิยมที่ดี งาม การสร้างระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชุมชนและระหว่างชุมชนอย่างเท่าเทียม ด้วยบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงการเฝ้าระวังช่วยเหลือเยียวยาเมื่อชุมชนเผชิญกับภัย พิบัติ โดยจัดกิจกรรมปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง พบว่า ชุมชนตำบลคุซุดมีการสื่อสารให้ชาวบ้านทราบในการ กระจายเสียงออกอากาศทุกเช้า 7.00-8.00 น. บางครั้งอาจมีเหตุการณ์สำคัญจากภาครัฐมาบอกกล่าวให้ ชาวบ้านได้รู้ข่าวความเคลื่อนไหว และการบอกต่อ ๆ กันเมื่อมีความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ที่เข้ามาในชุมชนผ่าน ทางผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และ อสม. ซึ่งเป็นแกนนำชุมชน ข่าวสารที่ชาวบ้านต้องรับรู้เพื่อร่วมกันเผชิญกับปัญหา เช่น โรคระบาด ยุบปลาย ฉีหนู โควิด-19 ชาวบ้านก็จะให้ความร่วมมือกับ อสม.ในการดูแลตนเองและ ครอบครัว มิติการสร้างภูมิคุ้มกันจะแบ่งออกเป็นหลายด้านเป็นต้นว่าด้านสวัสดิการชุมชน ด้านการ พึ่งตนเอง ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการเชื่อมโยงกับภายนอกชุมชน และด้านสุขภาพชุมชนดังนี้

5.1 ด้านสวัสดิการชุมชน

สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของหมู่ 6 หมู่ 7 และหมู่ 8 ส่วนใหญ่หมู่บ้านใดจัดตั้งกลุ่มอะไรก็จะทำเหมือน ๆ กัน คนส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกองทุนการเงินของชุมชน เพื่อไว้ใช้ในการเป็นทุนสำรองยามขัดสน และมีเงินเยียวยาจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น ได้รับการช่วยเหลือด้านภัยพิบัติน้ำท่วม พายุพัด หน่วยงานภาครัฐก็จะให้คนนำเงินมาเยียวยาโดยให้จดรายชื่อบ้านใครหลังคาบ้านได้รับความเสียหายก็จะเอากะเบื้องมาให้หรือมีเงินเยียวยาหลังละเท่ากัน มีกลุ่มสัจจะ ที่สามารถกู้เงินได้ กลุ่มวัวก็จะกลุ่มของอาชีพเลี้ยงวัว ใครเข้าร่วมเป็นสมาชิกก็จะสามารถกู้เงินได้ นอกจากนั้นเมื่อมีคนในครอบครัวเสียชีวิตก็จะได้รับเงินช่วยเหลือ แต่ไม่มากมาย ชาวบ้านจะช่วยกันจัดงานศพ และทำบุญอยู่แล้ว คนพิการก็เช่นเดียวกัน จะได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่ม และเมื่อคนในครอบครัวเจ็บป่วย สมาชิกก็จะได้รับการช่วยเหลือซึ่งการได้รับสวัสดิการต่าง ๆ ถือเป็น การสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดกับชุมชนให้ชุมชน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นเพียงเงินเยียวยาหรือเงินช่วยเหลือที่มีมากนัก ตามคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...เวลาน้ำท่วมก็มีของมาแจกที่วัด คนในหมู่บ้านก็ต้องไปที่วัด บางทีก็พายเรือเข้ามาแจกถึงที่บ้าน...” (สาว, สัมภาษณ์วันที่ 5 ธันวาคม 2561 ที่คุซุด)

“...กลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นกลุ่มการเงินชุมชนก็จะมีสวัสดิการให้กับสมาชิก เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าทำศพคนในครอบครัวที่เสียชีวิต บางทีก็สามารถกู้ไปซื้อรถ ไปทำอาชีพได้...ก็อยู่ในกลุ่มวัว ด้วยก็เหมือนกัน เอาไปซื้อปุ๋ย ดอกเบี้ยต่ำกว่าที่อื่น...” (อภิไทย, สัมภาษณ์วันที่ 6 ธันวาคม 2561 ที่คุซุด)

“...คนในหมู่บ้านเราเวลามีอะไรก็ช่วยกันอยู่แล้ว ไม่สบายก็มาดูแลกัน มาเยี่ยมกัน เวลามีหน่วยงานภาครัฐให้ไปประชุมอะไรก็ร้องเรียกกันไปได้ หรือมีของมาแจก มีสวัสดิการอะไรก็จะบอกกัน...” (อภิรักษ์, สัมภาษณ์วันที่ 6 ธันวาคม 2561 ที่คุซุด)

จะช่วยในการฉาปนกิจสงเคราะห์ หรือค่าเล่าเรียนลูกหลาน...” ...” (สุธรรม, สัมภาษณ์วันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 ที่คุซุด)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มการเงินชุมชน และกลุ่มอาชีพมีส่วนช่วยในการเยียวยาเมื่อชาวบ้านในกลุ่มเกิดภัยพิบัติ หรือเกิดความเจ็บป่วย หรือเสียชีวิต นอกจากชาวบ้านจะช่วยในการทำศพเพื่อนบ้านแล้ว กองทุนต่าง ๆ ยังมีสวัสดิการส่วนหนึ่งมอบให้ในเรื่องการทำศพและการรักษาพยาบาล ตลอดจนสามารถกู้เงินจากกองทุนที่เราเป็นสมาชิกได้ ซึ่งมีดอกเบี้ยต่ำ

5.2 ด้านความสามารถพึ่งตนเองได้ของชุมชน

จากการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า ชาวบ้านในชุมชนสามารถพึ่งตนเองโดยปลูกข้าวไว้กิน สามารถจับสัตว์น้ำไว้กินเพียงพอ หากเหลือจึงจะนำไปจำหน่าย แต่ละครัวเรือนที่ขึ้นต้นตาลโตขนาดได้ก็จะทำน้ำส้มโหนด น้ำตาลโหนด ไปขายได้เงินมาเลี้ยงชีพ และดำเนินชีวิตตามปกติ แต่ก็มีหลายคนยังมีหนี้สินจากกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านเพื่อประกอบอาชีพ ตามคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

ชาวบ้านส่วนใหญ่จะพึ่งตนเองทำมาหากินตามที่ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมีให้ เช่น ออกเลสาบทำประมงพื้นบ้านกัน หากุ้ง หากปลา ก็ยังดีกว่าอยู่ในเมืองหาอะไรกินไม่ได้ต้องออกไปรับจ้าง ถ้าไม่ไปทำงานก็อด แต่บ้านเราออกไปในนา ในเลก็มีของกินแล้ว เพียงแต่ถ้าคนเราทำให้เลเสื่อมโทรมลงมันก็ไม่เหลืออะไรให้กิน (หลวงโชค, สัมภาษณ์วันที่ 21 ธันวาคม 2561 ที่คุซุด)

ส่วนใหญ่ก็หากปลาไว้กิน เหลือก็ขายให้คนในชุมชนเดียวกันได้กิน คนที่ออกเลไม่ได้ก็อยากจะกินปลามาขอแบ่งปันบางทีก็ให้ บางทีก็ขาย (หลวงชาย, สัมภาษณ์วันที่ 20 ธันวาคม 2561 ที่คุซุด)

“...ขึ้นต้นตาลโตเอามาทำน้ำตาล ทำน้ำส้มมีคนมาขอซื้อก็ขาย ไม่มีก็เก็บไว้ทำกินในครัวบ้านโน้นเขาขึ้นเอาลูกตาลมาปอกเปลือก ส่งให้คนมารับซื้อเขามีกระบะมาถึงบ้าน หมดฤดูทำนาเราก็ปลูกผักกิน เวียนแบบนี้ไปตลอดก็ไม่อดตาย ถ้าอยู่ในเมืองอดตายไปนานแล้ว ...” (พา, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่คุซุด)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ เนื่องจากทรัพยากรชุมชนยังมีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ทะเลสาบก็สามารถทำประมงได้ ส่วนคนที่ไม่มีที่ดินชาวบ้านก็สามารถทำนา และขึ้นตาลโตขนาดได้ รวมทั้งการทำไร่สวนผสม ปลูกพืชผักไว้กิน

ภาพที่ 53 สภาพที่อยู่อาศัยของหมู่บ้านดอนคั้น ตำบลคุซุดเมื่อฤดูน้ำหลาก
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 20 มกราคม 2562

ภาพที่ 54 การเก็บข้าวหลังจากตากให้แห้งกับการเลี้ยงวัวของคนในชุมชน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 20 มกราคม 2562

5.3 ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน

ส่วนใหญ่ในชุมชนคุณชุดจะมีกลุ่มที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนจะเข้ามาในการร่วมกันทำกิจกรรมเครือข่ายรักษะเลสาบสงขลา มาจัดกิจกรรมที่หมู่ 4 อบต. และหน่วยงานห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ชาวบ้านแต่ละหมู่จะมาร่วมกิจกรรมด้วย และหน่วยงานภาครัฐเกษตรอำเภอ ประมงอำเภอ ก็จะเข้ามาให้ความรู้กับคนในพื้นที่เป็นระยะเมื่อมีปัญหาหรือมีการพัฒนาในแต่ละประเด็น

“...ชาวบ้านได้รับการหนุนเสริมจากภาครัฐและ NGO รวมกลุ่มแม่บ้านทำดอกไม้จันทร์ แต่พอหลังจากนั้นกลุ่มแม่บ้านก็มีงานเข้ามาเรื่อย ๆ มีคนมาให้ทำดอกไม้จันทร์ มีกลุ่มอื่นจากหมู่บ้านอื่นมาดูงานเหมือนกัน เวลาประชุมกับเกษตรอำเภอหรือประมงเขาก็มาบอกชาวบ้านให้ไปที่วัดกัน...” (ยี่สุน, สัมภาษณ์วันที่ 5 มกราคม 2562 ที่คุชุด)

“...มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคีภายนอกชุมชน เช่น กลุ่ม รักษะเลสาบ กลุ่มประมง กลุ่มแปรรูป จนกลายเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ หัวหน้าศูนย์อย่างครูปราณีก็ไปศึกษาดูงานที่อื่นเรื่อย ๆ มีอะไรก็มาประชุมให้ทำหลายอย่าง...” (สายบัว, สัมภาษณ์วันที่ 6 มกราคม 2562 ที่คุชุด)

“...บางหมู่บ้านก็ปลูกข้าวนาอินทรีย์แต่บางหมู่บ้านก็ยังไม่ใช้สารเคมีเหมือนเดิม เคยไปที่ อบต. คุชุด ไปร่วมประชุมกับกลุ่มรักษะเลสาบแต่ก็ไม่ได้กลับมาทำอะไร ได้ความรู้เล่าสู่เพื่อนบ้านฟัง...” (รส, สัมภาษณ์วันที่ 6 มกราคม 2562 ที่คุชุด)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ามีการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐและ NGO เวลาเมื่อเหตุการณ์สำคัญหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ต้องการให้ชาวบ้านได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากหน่วยงานภาครัฐก็จะมาที่วัดและมีการประชุมเพื่อทำความเข้าใจในการทำอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน

5.4 ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนตำบลคูขุดเป็นการจัดการตามสถานการณ์ ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ จะจัดการก็ต่อเมื่อมีการขับเคลื่อนจากเครือข่ายรักษ์ทะเลสาบสงขลา แต่ก็ไม่จริงจังมากนัก การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรจะวางกฎกติกาชุมชนก็ต่อเมื่อถึงหน้าแล้งน้ำในคลองแหลมวังแห้งลงไม่พอใช้ ส่วนเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา น้ำตื้นเขิน เรือไม่สามารถล่องไปตามร่องน้ำได้ ทำให้ลำบากในการหาปลา

“...เวลาภาครัฐมีกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชาวบ้านก็เข้ามาช่วยในการอนุรักษ์ทะเลสาบ เป็นครั้งคราวไป...” (สุภาภรณ์, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤศจิกายน 2561 ที่คูขุด)

“...มีชุดลอกคลองแหลมวังชาวบ้านก็ช่วยกัน หน่วยงานภาครัฐเอาเครื่องมือมาช่วย คลองมีพวกผักตบชวยะ บางทีก็ช่วยกันชุดลอกร่องน้ำที่ช่วยให้เรือวิ่งผ่านเข้าไปหาปลาในทะเลสาบได้ นานๆต้นไม้ทับถมกันทะเลตื้นเขินก็ต้องช่วยกันลอกคลอง ร่องน้ำ...” (สายบัว, สัมภาษณ์วันที่ 6 มกราคม 2562 ที่คูขุด)

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นการจัดการทะเลสาบสงขลา และคลองแหลมวังที่ไหลผ่านหมู่ 7 การจัดการคือชาวบ้านช่วยกันชุดลอกคูคลอง เพื่อให้เรือสามารถออกทะเลเพื่อหาปลาได้

5.5 ด้านสุขภาพอนามัยของชุมชน

จากการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสุขภาพอนามัย ชาวบ้านในชุมชนได้รับการด้านดูแลสุขภาพจากหน่วยงานหรือกลุ่มอสม.อย่างต่อเนื่อง และเข้าร่วมหลักประกันสุขภาพ ตลอดจนได้รับบริการพื้นฐานจากหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวบ้านในชุมชนได้รับการป้องกันการระบาดของโรคต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้รับความรู้เกี่ยวกับสุขภาพจากหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสุขภาพอย่างต่อเนื่อง เช่น การออกกำลังกาย บางชุมชนได้มีการรวมกลุ่มและมีการจัดทำธรรมนูญสุขภาพชุมชนและ

นำมาปฏิบัติเนื่องจากเห็นความสำคัญของสุขภาพอนามัยของชุมชนที่จะช่วยให้คนในชุมชนตระหนักถึงสิ่งที่เป็นภัยคุกคามต่อสุขภาพ นั่นคือสารเคมีที่เป็นวัฏจักรอยู่ในชีวิตประจำวัน การใช้สารเคมีในการเกษตร การปนเปื้อนสารเคมีในแหล่งน้ำ หลายคนในชุมชนจึงหันมาทำเกษตรอินทรีย์ นาข้าวอินทรีย์ การปลูกพืชอินทรีย์ เพื่อให้เกิดผลดีต่อสุขภาพของคนทำนา และคนบริโภค ตามคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ในอำเภอเรายังไม่มีธรรมชาติสุขภาพชุมชนเหมือนที่ชะแล้ แต่เราก็ตระหนักในความสำคัญของสุขภาพนะ เรามี อสม.ที่คอยถามทุกข์สุข เขาก็ถามทุกเดือน แต่พอมียุงลายระบาดก็มีผู้ใหญ่บ้านมาประกาศเสียงตามสายให้ความรู้ชาวบ้าน...” (สมบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562 ที่คุซุด)

“...บางคนก็ปลูกข้าวนาอินทรีย์ เพื่อลดการใช้สารเคมีซึ่งส่งผลดีต่อสุขภาพ และสภาพแวดล้อม แต่เมล็ดพันธุ์ก็ต้องคัดเลือกพันธุ์พื้นเมืองจึงจะทน ถ้าพวกหอมปทุมก็ต้องอาศัยปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงอีก แต่ก็พยายามป้องกัน และใช้อย่างระวัง...” (ไหมมูเนาะ, สัมภาษณ์วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562 ที่คุซุด)

“...ในหมู่บ้านเราก็มีถังขยะหน้าบ้าน บ้านใครบ้านมันก็ช่วยกันทำความสะอาดกันเอง เก็บขยะกันเอง บางคนก็เผาขยะ แต่ขยะไม่ค่อยเยอะเท่าไร เวลาเผาก็ไม่ค่อยมีปัญหาต่อสุขภาพ เวลาผู้ใหญ่บ้านขอความร่วมมืออะไรชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือ...” (พา, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่คุซุด)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านมีความตระหนักถึงสุขภาพอนามัยทั้งของตนเองและชุมชน มีการดูแลความสะอาดหน้าบ้านจัดเก็บขยะไว้ในที่ทิ้งขยะหน้าบ้าน ได้รับความรู้จากหน่วยงานภาครัฐ และ อสม.ที่อยู่ในหมู่บ้าน มีความรู้ความเข้าใจถึงผลกระทบของสารเคมี ยาฆ่าแมลงที่ใช้ในการเกษตร แต่ก็ยังคงใช้อยู่เพราะมีความเชื่อว่าหากไม่ใช้พืชที่ปลูกจะไม่งอกงามเท่าที่ควร และก็พยายามป้องกันศึกษาวิธีการใช้อย่างระมัดระวัง ในการดูแลสุขภาพส่วนใหญ่จะมีความคิดว่าการประกอบอาชีพ เช่น การทำสวน ทำนา ทำไร่ ทำประมงซึ่งเป็นงานหนักต้องใช้แรงงานก็ถือเป็นการออกกำลังกายแล้ว และช่วยให้ร่างกายแข็งแรง

บทที่ 5

รูปแบบและแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็ง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

ในส่วนนี้ผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบชุมชนเข้มแข็ง และแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยภาพรวมของตำบลท่าหิน และตำบลคูซูด อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา จากการนำข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้มาสนทนากลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

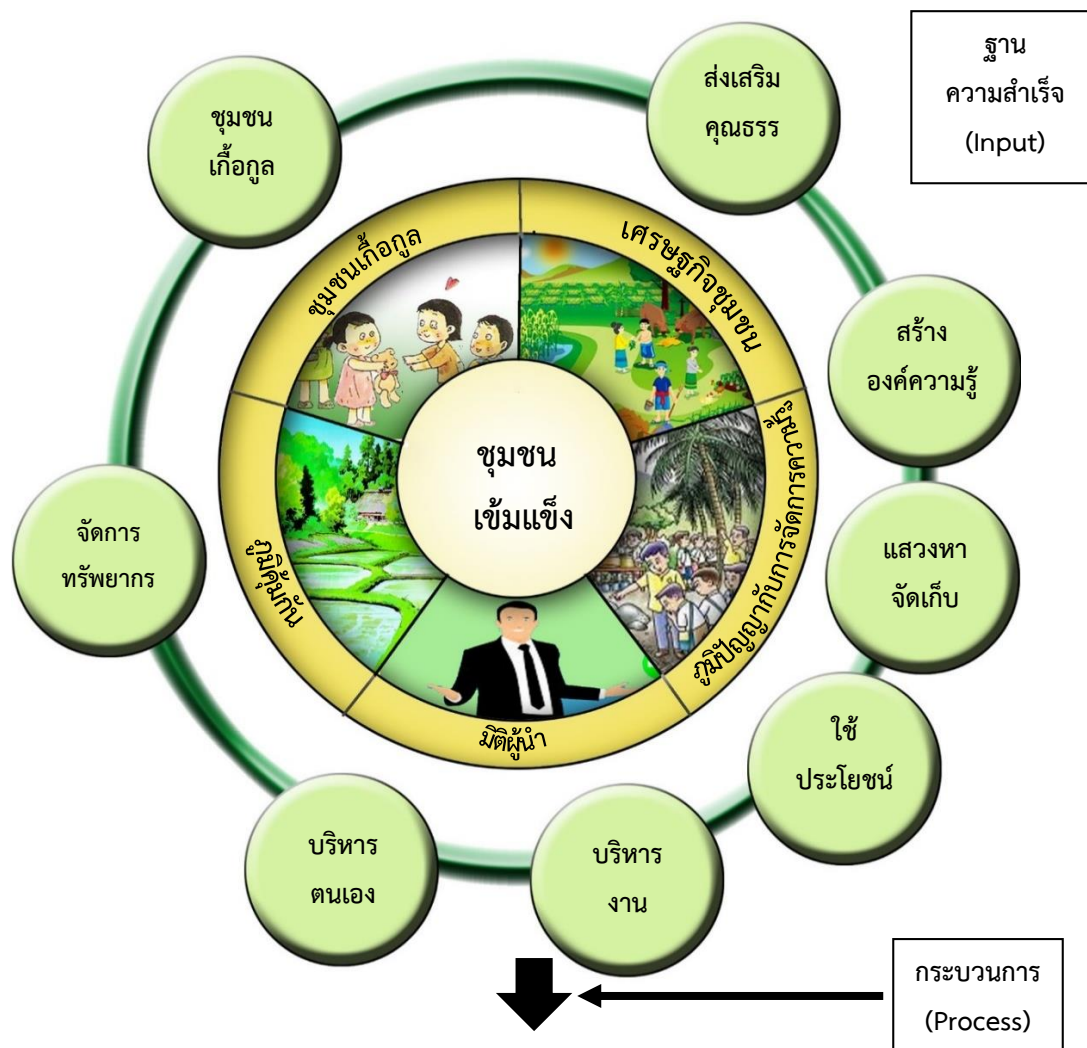
รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยในส่วนนี้เป็นโมเดล และอธิบายประกอบตามตัวชี้วัดใน 5 มิติ ที่สามารถจำแนกชุมชนเข้มแข็ง โดยอธิบายผ่านกระบวนการทำงานของชุมชนเชิงระบบคือ รูปแบบชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ฐานความสำเร็จ (Input) กระบวนการ (process) และ ผลที่ได้ (Output) โดยในส่วนนี้จะทำการวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเข้ารหัส key ข้อมูล และประมวลผลตามวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน แล้วนำผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณจากตารางที่ 12 นำมาสนทนากลุ่ม

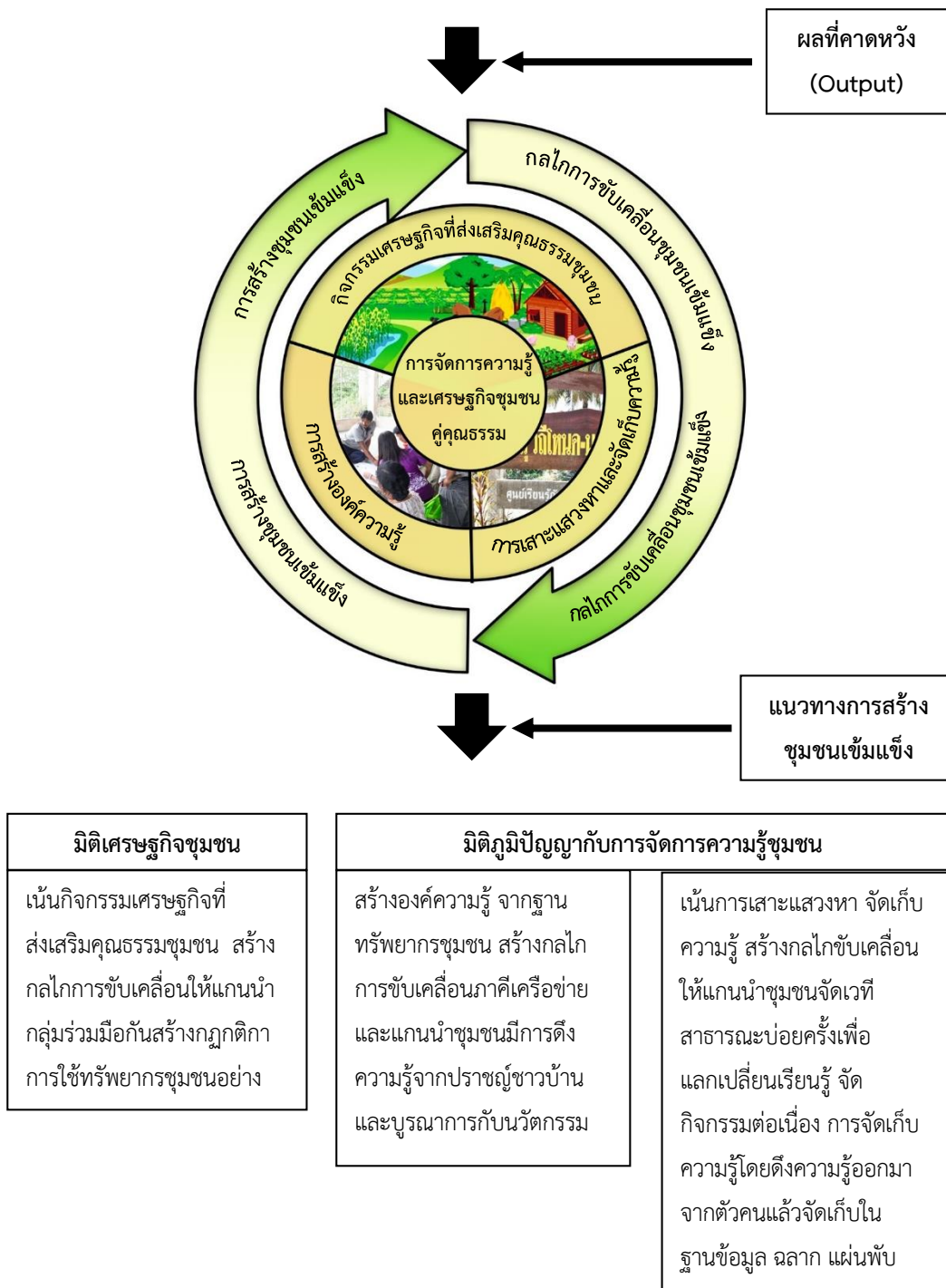
ขั้นตอนที่ 2 สนทนากลุ่มย่อย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มตัวแทนภาครัฐ ประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ พัฒนาการชุมชนเกษตรอำเภอ จำนวน 7 คน กลุ่มที่ 2 ตัวแทนแกนนำชุมชนจากตำบลคูซูด และกลุ่มที่ 3 ตัวแทนแกนนำชุมชนจากตำบลท่าหิน ประกอบด้วย กลุ่มทำนา กลุ่มทำตาลโตนด กลุ่มทำประมง กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มทำสบู่ กลุ่มสวัสดิการชุมชน ตัวแทนจากศูนย์เรียนรู้ชุมชนกลุ่ม ตำบลละ 12 คน

ขั้นตอนที่ 3 ได้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มย่อยทั้ง 3 กลุ่ม นำมาสนทนากลุ่มใหญ่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นรูปแบบและแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยนำผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มทั้ง 3 กลุ่มมาสนทนากลุ่มใหญ่ จำนวน 15 คน เพื่อมาพิจารณาประเด็นรูปแบบชุมชนเข้มแข็งเป็นโมเดลตามภาพที่ 55 ดังนี้

กระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบชุมชนเข้มแข็ง	
ด้านกระบวนการชุมชน 1. การเตรียมคน พัฒนาแกนนำ วิเคราะห์ศักยภาพของคน เพื่อให้เห็นถึงมิติผู้นำชุมชน 2. เตรียมความพร้อมชุมชน ใน 5 มิติ 1) มิติผู้นำ 2) มิติเศรษฐกิจชุมชน 3) มิติภูมิปัญญา 4) มิติการจัดการความรู้ 5) มิติชุมชนเกื้อกูล 3. กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สร้างระบบความสัมพันธ์ ดำเนินกิจกรรมสาธารณะร่วมกัน อย่างมีส่วนร่วมและต่อเนื่อง 4. ระบบเครือข่ายขยายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน เน้นเกิดการรวมตัวทำกิจกรรมต่อเนื่อง ปรับกระบวนการทัศนคติของคนในชุมชน ส่งเสริมการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม เน้นรับผิดชอบต่อสาธารณะ	ด้านสภาพแวดล้อมที่หล่อหลอมชุมชน 1. ด้านสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมชุมชน 1) ด้านสังคม วางอยู่บนฐานหลักความเท่าเทียม และคุณธรรม 2) ด้านเศรษฐกิจฐานรากตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน กระจายรายได้ที่เป็นธรรม 3) สิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและการรักษาสต็อกของธรรมชาติ 2. ด้านทุนชุมชน 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนทางสังคม 3) ทุนกายภาพ 4) ทุนเงินตรา 5) ทุนธรรมชาติ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติชุมชน ดิน น้ำ ป่า

ภาพที่ 55 รูปแบบและแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสทิงพระ

ส่วนที่ 1 ฐานความสำเร็จ (Input)

จากการศึกษาตัวชี้วัดที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งพบว่า มี 5 มิติที่สำคัญคือ 1) มิติผู้นำ ประกอบด้วย การบริหารตนเอง บริหารสังคม และบริหารงาน 2) มิติเศรษฐกิจชุมชน ประกอบด้วย กิจกรรมการผลิต กิจกรรมกลุ่ม และกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมชุมชน 3) มิติภูมิปัญญากับการจัดการความรู้ ประกอบด้วย การกำหนดองค์ความรู้ การสร้างองค์ความรู้ การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ 4) มิติชุมชนเกื้อกูล ประกอบด้วย การอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน การปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิด เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือและแบ่งปัน มีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน 5) มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน ประกอบด้วย การจัดสวัสดิการชุมชน สามารถพึ่งตนเองได้ เชื่อมโยงเครือข่าย จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัยชุมชน

1. มิติผู้นำ

พิจารณาจากคะแนนมาตรฐาน (Standardized Coefficients) ของตัวแปรในสมการ พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิคอล (ตาราง 12) ค่าที่มีคะแนนสูงที่สุดด้านนี้ ได้แก่ ด้านการบริหารงาน แต่ค่ากลับติดลบ นั้นหมายความว่า ชาวบ้านไม่ชอบให้ผู้นำมีการบริหารงานที่ตึงเกินไป ควรมีการยืดหยุ่น ซึ่งการบริหารงานประกอบด้วย ความสามารถในการบริหารจัดการ ความสามารถในการวิเคราะห์และวางแผนการทำงาน ความสามารถในการแก้ปัญหาของชุมชนได้ รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง การพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง ให้เสรีทางความคิดในการทำกิจกรรม ได้รับการยอมรับจากผู้ร่วมงาน มีความสามารถส่งเสริมให้ชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการ สามารถนำกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันมาทำงานร่วมกันได้ ซึ่งชาวบ้านมองว่าความสามารถในการบริหารงานดังกล่าวข้างต้นผู้นำควรมี แต่ผู้นำจะต้องบริหารงานที่สามารถยืดหยุ่นได้ไม่เข้มจนเกินไปก็จะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง ส่วนการบริหารตนเองพบว่า ถึงแม้จะได้ค่าน้อยกว่า แต่ก็ยังมีความสำคัญเช่นกัน ทั้งนี้ผู้นำควรบริหารตนเองในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ การทำตนเองให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพ ใจ สติปัญญาและสังคมดี การพัฒนาบุคลิกภาพให้ดีเพื่อความน่าเชื่อถือศรัทธาของประชาชน โดยการแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลและเทศะ อีกทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับครอบครัวและสังคม และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนได้

นอกจากนั้นยังได้นำผลจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลทั้งกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่มาวิเคราะห์ พบว่า ต้องเน้นที่การบริหารงาน และบริหารตนเอง แต่อย่างไรก็ตามการที่จะทำให้รูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งมีความเป็นไปได้ถึงแม้จะเน้นไปที่การบริหารงาน และบริหารตนเอง ก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วควรคำนึงถึงการบริหารสังคมของผู้นำด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการที่จะลดความขัดแย้งสามารถนำคนที่มีความคิดแตกต่างกันมาทำงานร่วมกันได้ ผู้นำชุมชนควรมีการบริหารสังคมด้วย และควรมีการขับเคลื่อนให้เข้าไปสู่ระดับกลไก โดยการสร้างกลไกให้ผู้นำแถวแรก สร้างผู้นำแถวสอง โดยวางตัวคนเหล่านี้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ไม่รวบอำนาจไว้แต่เพียงผู้เดียว เพื่อให้สืบทอดความเป็นผู้นำ

กิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนได้ เพราะเยาวชนเป็นคนรุ่นใหม่อาจมีหัวก้าวหน้า และให้มีการเชื่อมประสานระหว่างผู้นำแถวแรกกับผู้นำแถวสองให้บ่อยครั้ง ผ่านกิจกรรมชุมชน เพื่อสร้างศักยภาพภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นกับคนอื่น ๆ

2. มิติเศรษฐกิจชุมชน ในการพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอล โดยพิจารณาจากคะแนนมาตรฐาน (Standardized Coefficients) ของตัวแปรในสมการสามารถจำแนกกลุ่มหรือพยากรณ์ความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลาได้ ซึ่งพบว่ามิติเศรษฐกิจ มีอยู่ 3 ด้าน คือ ด้านกิจกรรมการผลิตของชุมชน ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่มของชุมชน และด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรม ค่าที่ได้พบตัวชี้วัดความเข้มแข็งตัวเดียวคือ (ตารางที่ 12) กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรม ชุมชน ทั้งนี้การที่จะสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนจะต้องเน้น กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรม ซึ่งประกอบด้วย การให้ชาวบ้านได้รับสวัสดิการจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน ให้ชาวบ้านหันมาปลูกข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง เน้นให้ความสำคัญกับการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมผ่านคลองเหมืองฝายเพื่อการเกษตร ดำเนินกิจกรรมการผลิตเอื้อต่อระบบนิเวศและสุขภาพของชุมชนโดยใช้สารที่ไม่เป็นอันตราย ดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และควรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ได้รับทราบกฎ กติกา และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

3. มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ชุมชน พิจารณาจากคะแนนมาตรฐาน (Standardized Coefficients) ของตัวแปรในสมการ พบว่าค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอล (ตาราง 12) ค่าที่มีคะแนนสูงที่สุดด้านนี้ ได้แก่ 1) ด้านการสร้างองค์ความรู้ วิเคราะห์จากการที่ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมการสร้างความรู้ชุมชน มีการนำภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ให้ทันต่อเหตุการณ์ มีการสร้างศูนย์เรียนรู้ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนและจัดทำแผนชุมชน และนำแผนชุมชนไปปฏิบัติ ร่วมคิดค้นนวัตกรรมใหม่ต่อยอดภูมิปัญญาการทำประมง การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด และการทำนาแบบดั้งเดิม เช่น การพัฒนาเครื่องมือประมงที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน การพัฒนาการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด และการทำนาข้าวปลอดสารพิษ 2) ด้านการแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ วิเคราะห์จากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแสวงหาความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นจากสื่ออื่นเพิ่มเติม การประชุมสัมมนากิจกรรมเสริมเพิ่มความรู้กับหน่วยงานภาครัฐ การจัดบันทึกภูมิปัญญาจากคนเฒ่าคนแก่เก็บซึ่งถูกฝังในตัวคนออกมาเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จัดเก็บภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบในรูปแบบเอกสาร แผ่นพับ ฐานข้อมูล คอมพิวเตอร์ และชาวบ้านหรือคนนอกชุมชนสามารถค้นหาภูมิปัญญาชุมชนที่จัดเก็บไว้ได้สะดวกและรวดเร็ว และ 3) ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ ในกรณีนี้จะพิจารณาจากการที่ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับนวัตกรรม ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มคุณค่าผ่านศูนย์เรียนรู้ สามารถนำความรู้และภูมิปัญญาไปเป็นข้อมูลในการเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กับเยาวชนและชุมชนอื่น และนำความรู้มา

พัฒนาศักยภาพเพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ ควรเน้นไปที่การให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับนวัตกรรม ออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มคุณค่า และมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ่านศูนย์เรียนรู้ หรือกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ควรเน้นให้ชาวบ้านในชุมชนได้นำความรู้มาพัฒนาศักยภาพเพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงเครือข่าย

4. มิติชุมชนเกื้อกูล พิจารณาจากคะแนนมาตรฐาน (Standardized Coefficients) ของตัวแปรในสมการ พบว่าค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอล (ตาราง 12) มีค่าสูงแต่ค่าที่ได้ติดลบ พิจารณาจากการจัดกิจกรรมสาธารณะที่มีการใช้ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ทูทางสังคมมารวมกลุ่มของชุมชนถึงความรักความเอื้ออาทรความสามัคคีและมีจิตสำนึกห่วงหาเหวนความเป็นชุมชนของตนร่วมกัน ส่งเสริมให้เยาวชนปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง ร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาและเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5. มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน พิจารณาจากคะแนนมาตรฐาน (Standardized Coefficients) ของตัวแปรในสมการ พบว่าค่าสัมประสิทธิ์คานอนิคอล (ตาราง 12) ค่าที่มีคะแนนสูงที่สุดด้านนี้ ได้แก่ ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดสรรทรัพยากรชุมชนน้ำ ป่า กำหนดกฎกติกาการจัดการจัดสรรทรัพยากรชุมชน การอนุรักษ์ป่าชายเลน อนุรักษ์น้ำเพื่อใช้ในการเกษตร มีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ส่วนที่ 2 กระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบชุมชนเข้มแข็ง (Process)

ผู้วิจัยวิเคราะห์กระบวนการสร้างความเข้มแข็งชุมชนโดยวิเคราะห์จาก 2 ประเด็นคือ

1. ด้านกระบวนการชุมชน ประกอบด้วย การเตรียมการและดำเนินการดังนี้

1.1 การเตรียมคน

การเตรียมคนเริ่มต้นจากการค้นหาผู้นำ แล้วหาวิธีการพัฒนาผ่านกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชน เป็นการวิเคราะห์ศักยภาพของคน เพื่อให้เห็นถึงมิติผู้นำชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรบุคคลเป็นหัวใจสำคัญของชุมชน การเตรียมคนจึงเป็นปัจจัยสำคัญในความสำเร็จของการพัฒนาในระดับชุมชน บุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำหรือแกนนำมักสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มีความสามารถในการบริหารจัดการ ทั้งการจัดการตนเอง จัดการสังคม และจัดการงาน เท่าทันเหตุการณ์ มีวิธีการถ่ายทอดความรู้

1.2 เตรียมความพร้อมชุมชน

การเตรียมความพร้อมชุมชนจะคำนึงถึง 5 มิติ คือ มิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญา กับการจัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล มิติการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยการวิเคราะห์ชุมชนพัฒนาทางเลือก เพื่อดำเนินกิจกรรม และดำเนินกิจกรรมสาธารณะชุมชน การเตรียมความพร้อมชุมชนจะมีกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนทั้งด้านคน ทรัพยากรชุมชน สภาพสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิ่งที่หล่อหลอมชุมชน สิ่งเหล่านี้ชุมชนควรคำนึงถึงเนื่องจากจะอยู่ภายใต้บริบทหรือกระแสที่ชุมชนต้องเผชิญอยู่ตลอดเวลา

ไม่ได้แยกตัวออกมาแบบโดดเดี่ยว การช่วยให้ชาวบ้านรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกจะช่วยให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกัน

1.3 กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยการวิเคราะห์ชุมชนเรียนรู้เรื่องราวของชุมชนร่วมกัน วางแผนร่วมกัน สร้างระบบความสัมพันธ์ ดำเนินกิจกรรมสาธารณะร่วมกันอย่างมีส่วนร่วมและต่อเนื่อง ในขั้นตอนกระบวนการการสร้างการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งจำเป็น ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในระดับครอบครัว ระดับกลุ่มกิจกรรม กลุ่มอาชีพ กลุ่มอมทรัพย์ ระดับชุมชน และระดับเครือข่ายภาคี อาจผ่านระบบการปรึกษาหารือ การประชุมร่วมกัน แสดงความคิดเห็นในการทำกิจกรรม ตั้งแต่การวางแผน การคิดวิเคราะห์ ปัญหา ค้นหาสาเหตุของปัญหา การตัดสินใจร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การร่วมดำเนินกิจกรรม การร่วมใช้ประโยชน์ และร่วมประเมินผลกิจกรรมต่าง ๆ ทุกขั้นตอนถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม

1.4 ระบบเครือข่าย ขยายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน

การสร้างระบบเครือข่าย ขยายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน วิเคราะห์โดยใช้ทุนชุมชน ทุนทางสังคม ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชน เน้นให้เกิดการรวมตัวทำกิจกรรมต่อเนื่อง ส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มเกษตรกร กลุ่มอาชีพ กลุ่มสิ่งแวดล้อม กลุ่มรับมือภัยพิบัติ กลุ่มจิตอาสา ปรับกระบวนการทัศน์ของคนในชุมชน เชื่อมความสัมพันธ์ภาคีนอกชุมชนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนส่งเสริมการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม เน้นรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะพลเมือง สร้างสำนึกของความเป็นพลเมือง

2. ด้านสภาพแวดล้อมที่ห่อหุ้มชุมชน

ผู้วิจัยมีความเชื่อว่าชุมชนไม่ได้แยกตัวเองออกมาอย่างโดดเดี่ยว เพราะฉะนั้นกระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งความเข้มแข็งชุมชนจะต้องมีสภาพแวดล้อมที่ห่อหุ้มชุมชนอยู่ ทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ ท้องถิ่น ภูมิลักษณ์ที่ชุมชนจะต้องเผชิญ นอกจากนั้นด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนที่จะต้องนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

2.1 ด้านสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมชุมชน

ประเด็นนี้เป็นแนวคิดที่สำคัญ เนื่องจากหากต้องการเห็นชุมชนมีความเข้มแข็งจะต้องมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สมดุล ทั้ง 3 ด้าน เป็นการพัฒนาที่ต้องบรรลุเป้าหมายทั้งสามองค์ประกอบนี้ให้ได้ดีที่สุด และโดยที่สังคมไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่สูงสุดในทุกส่วนประกอบได้ จึงจำเป็นต้องยอมลดเป้าหมายในบางองค์ประกอบ เพื่อให้เป้าหมายในองค์ประกอบอื่นเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดลำดับความสำคัญระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ว่าจะให้องค์ประกอบใดมีลำดับความสำคัญที่สูงกว่าองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ถ้าให้ลำดับความสำคัญทางด้านการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอันดับแรก ก็

อาจต้องชดเชยด้วยการให้เป้าหมายทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลง ซึ่งในแต่ละด้านจะมีองค์ประกอบ

- 1) ด้านสังคม การพัฒนาจะต้องวางอยู่บนฐานหลักความเท่าเทียมและยุติธรรม
- 2) ด้านเศรษฐกิจ วางอยู่บนฐานของการเพิ่มขึ้นของการผลิตสินค้าและบริการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน และกระจายรายได้ที่เป็นธรรม
- 3) สิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและการรักษาสต็อกของธรรมชาติ การที่จะส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งเราต้องมีแนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืนนำเข้ากระบวนการวิเคราะห์ชุมชนด้วย ทั้งนี้เนื่องจากจะทำให้เราเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยไม่กีดกันบริบทออกจากชุมชน

2.2 ด้านทุนชุมชน ประกอบด้วย 1) ทุนมนุษย์ ภูมิปัญญา ความรู้ 2) ทุนทางสังคม เครือข่ายและการเชื่อมโยง สืบสานภูมิปัญญา เกื้อกูล สร้างจิตสำนึก 3) ทุนกายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน 4) ทุนเงินตรา ได้จากวิถีผลิต กิจกรรมกลุ่ม 5) ทุนธรรมชาติ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติชุมชน ดิน น้ำ ป่า

ส่วนที่ 3 ผลที่ได้ (Output)

การวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจำแนก (Discriminating Variate) หรือตัวแปรอิสระแต่ละตัวกับตัวแปรฟังก์ชันการจำแนกคาโนนิคอลมาตรฐานความเข้มแข็งของชุมชนที่มีค่าสูงตั้งแต่ .4 ขึ้นไปพบอยู่ 3 ตัวแปร คือกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ทั้ง 3 ตัวแปร เรียกชื่อใหม่ว่า “การจัดการความรู้และเศรษฐกิจชุมชนคุณธรรม” โดยอธิบายได้ดังนี้

1. มิติเศรษฐกิจชุมชนที่ส่งเสริมคุณธรรม

ผลจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลทั้งกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่มาวิเคราะห์ พบว่า ถึงแม้ในการประมวลผลการวิเคราะห์ตัวชี้วัดหาค่าสัมประสิทธิ์คาโนนิคอล โดยพิจารณาจากคะแนนมาตรฐาน (Standardized Coefficients) ของตัวแปรในสมการสามารถจำแนกกลุ่มหรือพยากรณ์ความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งผลออกมาว่า ต้องเน้นที่กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรม แต่อย่างไรก็ตามในการสนทนากลุ่มกลับมีมุมมองว่า หัวใจหลักด้านเศรษฐกิจของชุมชนคือวิถีผลิต ดังนั้นรูปแบบความเป็นไปได้ในการสร้างความเข้มแข็งชุมชนควรคำนึงถึงระบบการผลิตของชุมชน และกิจกรรมการรวมกลุ่มของชุมชน เพราะเป็นวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนมาเนิ่นนาน และช่วยให้เกิดรายได้ในครัวเรือน เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต และยังให้ข้อเสนอแนะอีกว่าควรมีการขับเคลื่อนให้ไปถึงระดับกลไกภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างกลไกที่ส่งเสริมคุณธรรมด้านเศรษฐกิจ ควรให้มีการตั้งกลุ่มการส่งเสริมคุณธรรมชุมชนขึ้น เมื่อชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิถีการผลิต หรือกิจกรรมการรวมกลุ่ม ก็อาจมีการกำหนดเป็นมาตรการ กฎ กติกาใช้ในชุมชน ให้มีกรรมการกลุ่มช่วยกันดูแลความเป็นธรรมทั้งเรื่องการใช้น้ำ ดิน ป่า และสุขภาพของคนในชุมชนในการเปลี่ยนวิถีผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

2. มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้

มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ เป็นการให้ความสำคัญกับทุนมนุษย์

การสร้างองค์ความรู้ ควรเน้นการให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ต่อยอดภูมิปัญญาการทำนาการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด และการทำประมงแบบดั้งเดิม มีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนและจัดทำแผนชุมชน ตลอดจนการสร้างศูนย์เรียนรู้ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนว่ามีภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมอย่างไร มีการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ต่อยอดภูมิปัญญาเดิมอย่างไร เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังหรือชาวบ้านได้มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การเสาะแสวงหาจัดเก็บองค์ความรู้ พบว่า ชุมชนจะต้องเน้นในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการประชุมสัมมนากิจกรรมเสริมเพิ่มความรู้กับหน่วยงานภาครัฐ การจดบันทึกภูมิปัญญาจากคนเฒ่าคนแก่เก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้เนื่องจากความรู้หรือภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะถูกฝังไว้ในตัวบุคคลเป็น tacit of knowledge ยังไม่ค่อยมีการดึงออกมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจึงต้องมีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติมจากสื่ออื่น เช่น หนังสือ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต เพิ่มเติมเพื่อนำมาบูรณาการให้ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของโลก ทั้งนี้ควรให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรวบรวมจัดเก็บบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเอกสาร ตลอดจนชาวบ้านหรือคนนอกชุมชนสามารถค้นหาภูมิปัญญาชุมชนที่จัดเก็บไว้ได้สะดวกและรวดเร็ว

นอกจากนี้ยังได้นำผลจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลทั้งกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่มาวิเคราะห์ พบว่า ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิมและการคิดค้นต่อยอดนวัตกรรมใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาต่าง ๆ บางครั้งไม่ได้เกิดเพียงในชุมชนเท่านั้น แต่ยังมาจากสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชนอีกด้วยนั่นคือ ภัยพิบัติ น้ำท่วม ฝนแล้ง โรคระบาด ชาวบ้านในชุมชนควรได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการรับมือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในชุมชน การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน การพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน และการพัฒนาอาชีพ ตลอดจนการนำชาวบ้านไปสู่ภาคประชาสังคม โดยการกระตุ้นให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในเวทีเสวนาคำความรู้ที่หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนดำเนินการจัดกิจกรรม และควรมีการขับเคลื่อนให้เข้าไปสู่ระดับกลไก โดยการสร้างกลไกให้แกนนำชุมชนจัดเวทีสาธารณะให้บ่อยครั้งไม่ว่าจะมีการนำโครงการจากหน่วยงานภาครัฐเข้ามาในชุมชนก็ควรจัดให้มีเวทีการไต่สวนสาธารณะ เพื่อฝึกให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ทุนมนุษย์ได้สะสม และสร้างความรู้ผ่านเวทีสาธารณะในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

แนวทางที่ควรจะเป็นในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

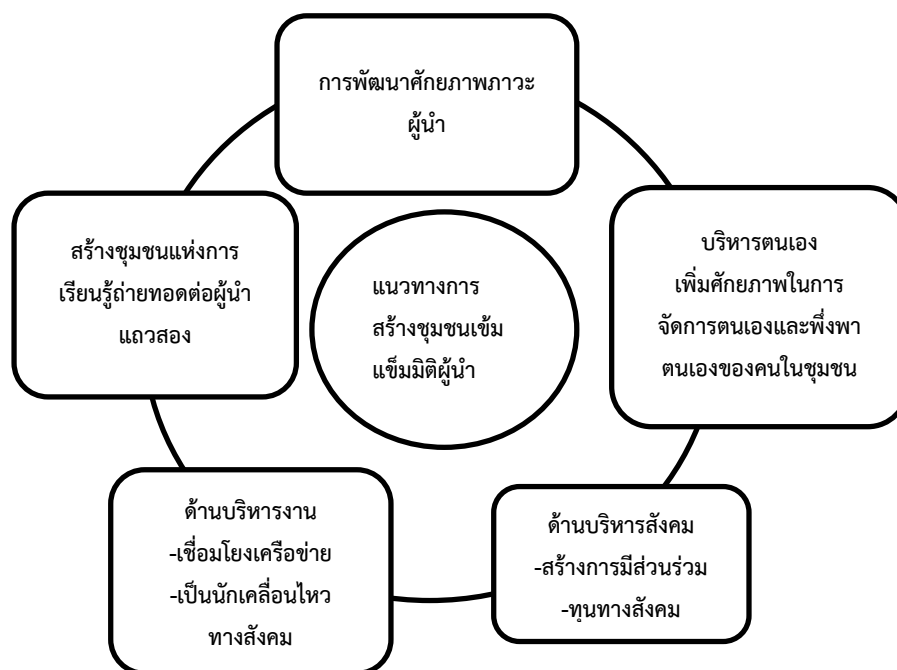
การเสนอแนวทางการสร้างความเข้มแข็ง ทั้ง 5 มิติ ได้จากการสนทนากลุ่มย่อย 3 กลุ่ม ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 สนทนากลุ่มย่อย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มตัวแทนภาครัฐ ประกอบด้วย กำนันผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. อสม. หมูบ้าน จำนวน 7 คน กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มแกนนำชุมชนจากตำบลคูชูด จำนวน 12 คน กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มแกนนำตำบลท่าหิน จำนวน 12 คน

ขั้นตอนที่ 2 ได้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มทั้งตำบลคูชูดและตำบลท่าหินจากทั้งที่เป็นตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนชุมชน ทั้ง 3 กลุ่ม แล้วนำประเด็นที่ได้มาเข้าวงสนทนากลุ่มใหญ่ โดยเลือกตัวแทนภาครัฐจากกลุ่มย่อย ทั้งตำบลท่าหินและตำบลคูชูด กับตัวแทนชุมชนของกลุ่มย่อยตำบลท่าหินและตำบลคูชูด มาสนทนากลุ่มใหญ่ จำนวน 15 คน เพื่อมาพิจารณาประเด็นในการหาแนวทางที่ควรจะเป็นในการสร้างชุมชนเข้มแข็งทั้ง 5 มิติ โดยข้อมูลที่ได้เป็นแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 จาก 3 กลุ่มย่อย โดยมีข้อค้นพบในแต่ละมิติดังนี้

1. แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติผู้นำ

มิติผู้นำได้มีการสนทนากลุ่ม และสังเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปของแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งพบว่า มีประเด็นที่มีความเห็นร่วมกันที่สำคัญดังนี้

ภาพที่ 56 แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติผู้นำ

ที่มา: จากการสนทนากลุ่มย่อย และการสังเคราะห์ข้อมูลแบบมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูล

วันที่ 15 มีนาคม 2562, 17 มีนาคม 2562 และวันที่ 20 มีนาคม 2562

1.1 การพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน ผ่านกิจกรรมชุมชนที่ท้าทายต่อการบริหารจัดการจัดการชุมชน การรวมกลุ่มทบทวนปัญหาตนเองจะทำให้มองเห็นศักยภาพผู้นำ

1.2 ขับเคลื่อนภาวะผู้นำผ่านกิจกรรมสาธารณะ ใช้เวทีชุมชน เพื่อให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน การประสานชุมชนเข้าด้วยกันด้วยการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม รวมทั้งประสานความร่วมมือกับคนภายนอกชุมชน มีความเอื้ออาทร มีจิตสาธารณะ ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ เกื้อกูลต่อบุคคลอื่น เป็นที่พึ่งของคนในชุมชนได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เสียสละเพื่อส่วนร่วม และยอมรับฟังความคิดเห็นและวิพากษ์จากคนในชุมชน

1.4 เชื่อมโยงเครือข่าย เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม สร้างศักยภาพผ่านการทำกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน ด้วยการแสดงความสามารถในการบริหารจัดการ วิเคราะห์และวางแผนการทำงาน การแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง พยายามสร้างการยอมรับจากคนในชุมชนสื่อถึงการทำงานด้วยความจริงใจ และจริงจัง

1.5 สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ถ่ายทอดต่อผู้นำแถวสอง ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม การเปิดโอกาสให้มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำเสนอผลงาน ให้มีการรวมกลุ่มหลากหลายรูปแบบ หลากหลายกิจกรรมในชุมชน สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนได้

1.6 ผู้นำจะต้องแสวงหาความรู้ และสารสนเทศเพิ่มเติม เพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้จากภูมิปัญญาชาวบ้านให้มีประสิทธิภาพ พัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และแพคเกจให้ทันสมัย การจัดทำแผนพับหรือป้ายบอกคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ชุมชน

1.7 การเปิดโอกาสให้มีเวทีในการนำเสนอผลงาน การเป็นวิทยากรในสถานที่ต่าง ๆ และการศึกษาดูงาน พบว่า หลังจากที่ป้าลมผู้นำกลุ่มได้กลายเป็นผู้นำศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเลแล้ว ป้าลมมักถูกเชิญให้ไปเป็นวิทยากรในประเด็นของการทำผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีโหนดนาเล จากการเป็นผู้นำด้านนี้แล้ว เมื่อมีปัญหาภัยพิบัติน้ำท่วม ป้าลมมักถูกเชิญให้เข้าร่วมเป็นผู้ที่เฝ้าระวังภัยพิบัติน้ำท่วม ได้เป็นตัวแทนของหมู่บ้าน และตัวแทนของตำบลท่าหิน มีวิทยุสมัครเล่นที่สามารถใช้ในยามฉุกเฉินเมื่อเกิดภัยพิบัติ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถที่จะรวบรวมสมาชิกให้ร่วมมือกันให้ความรู้กับบุคคลทั่วไปที่สนใจเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีโหนดนาเล นอกจากนั้นป้าลมยังได้ไปศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวบ้านในหมู่บ้านอื่น ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นประจำ จากที่ป้าลมเป็นคนที่ไม่ค่อยพูดเริ่มที่จะพูดเก่ง คิดเก่งขึ้น คิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคน ความรู้ และทรัพยากร ทำให้ป้าลมมีภาวะผู้นำที่มีศักยภาพสูง รู้เรื่องราวในหมู่บ้านของตนเอง และรู้เรื่องราวของหมู่บ้านอื่น และความเป็นไปของโลก จากกรณีดังกล่าว สะท้อนเห็นได้ว่าการเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาทรัพยากรบุคคลเป็นแนวทางที่จะช่วยให้เกิดการสร้างชุมชนเข้มแข็งได้เช่นกัน

1.8 การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ โดยการสืบทอดทายาทแกนนำให้กับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ เป็นการขยายศักยภาพภาวะผู้นำไปสู่คนรุ่นใหม่ พบว่า มีการก่อตั้งกลุ่มเยาวชนวัยใส ใส่ใจสิ่งแวดล้อม มี

หน่วยงานภาครัฐร่วมให้การสนับสนุน และชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการก่อตั้งกลุ่มเยาวชนวัยใส เช่น กิจกรรมการคัดแยกขยะมูลฝอย จัดตั้งธนาคารขยะ (รับขยะรีไซเคิล) ช่วยกันเก็บขยะส่วนตัว ขยะที่เป็นเศษผัก ผลไม้เก็บไว้ ทำน้ำหมักชีวภาพสำหรับขยะบางส่วนที่ไม่สามารถนำมาทำปุ๋ยได้ นำไปเผาทำลาย ตลอดจนการให้ความรู้เกี่ยวกับป้าชายเลน เพื่อให้ผู้นำรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนอันเป็นพื้นที่แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ

2. แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชน

แนวทางที่ควรจะเป็นในการสร้างความเข้มแข็งชุมชน ควรมีกลไกดังนี้

2.1 สร้างกลไกการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจชุมชนผ่านระบบการผลิตวิถีไหนดนาเล จากภูมิปัญญาซึ่งเป็นทุนมนุษย์ด้านการทำนา การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด และการทำประมง โดยอาศัยทุนทางทรัพยากรธรรมชาติกิจกรรมการรวมกลุ่มต่อยอด เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ มีการบริหารจัดการกลุ่มโดยชุมชน ชาวบ้านนอกจากจะมีรายได้เข้าครัวเรือนแล้วยังเป็นการให้ความรู้กับนักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่น ซึ่งถือว่าเป็นการถ่ายทอดและเผยแพร่ภูมิปัญญาชุมชนให้ดำรงอยู่และมีการสืบทอดในวงกว้างต่อไปอีกชื่อเสียงที่ได้รับกลับคืนมาจะทำให้ชุมชนสามารถอยู่ได้ด้วยพึ่งตนเองและนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งชุมชน

2.2 การปรับตัว เพื่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า การกระจายผลผลิตด้วยตลาดชุมชนถือเป็นการกระจายอาหารให้กับชุมชน เป็นการดึงเอาทุนทางสังคมของชุมชนมาใช้ในการสร้างความเข้มแข็งในการบริหารจัดการเศรษฐกิจชุมชนผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งการนาระบบเครือข่าย และระบบอุปถัมภ์ของชุมชนมาช่วยให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเกิดความเอื้ออาทรต่อกันมากขึ้น

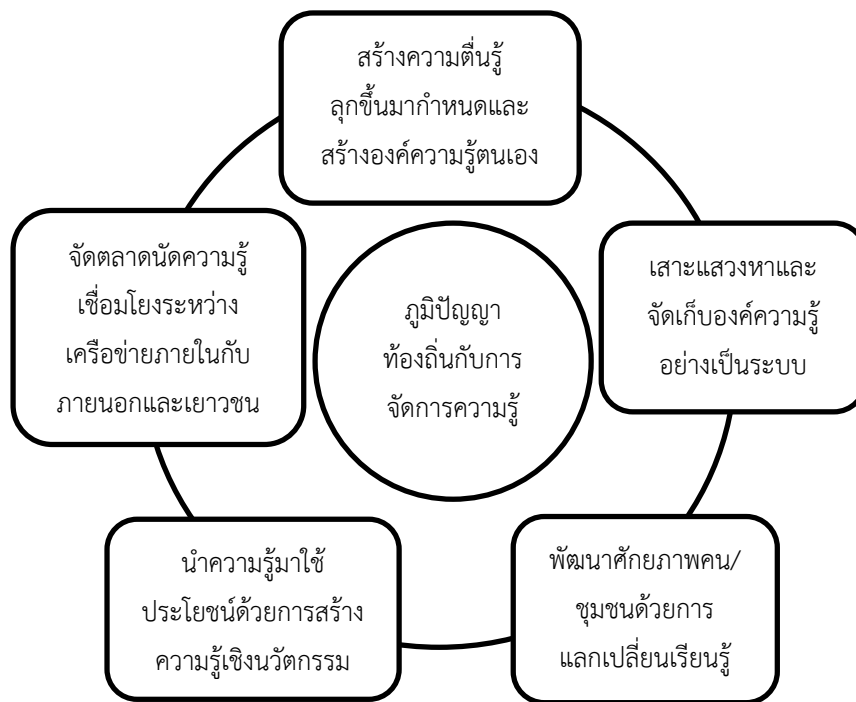
2.3 สร้างกลไกการดำเนินกิจกรรมการผลิต ให้เอื้อต่อระบบนิเวศของชุมชน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การทำเกษตรอินทรีย์ การทำไร่นาสวนผสม ชาวบ้านยังต้องพึ่งพาตลาดภายนอก แนวทางการพึ่งพาตลาดคือการรู้เท่าทันด้วยการรวมกลุ่มกันผลิต รวมกลุ่มกันขาย เพื่อต่อรองกับตลาด

2.4 สร้างกลไกการขยายเป้าหมายของการรวมกลุ่มกิจกรรมการผลิต กลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนไปสู่กิจกรรมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรให้เกิดมูลค่าเพิ่มในชุมชน และจะต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

2.5 กำหนดกฎกติกาในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นธรรม เช่น การใช้น้ำในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร ได้แก่ คลองห้วยลาด คลองท่าหิน คลองมีไร คลองพรวน คลองสกสข. คลองพลเอกอาทิตย์กำลังเอก ที่ช่วยให้สามารถทำนาได้ตลอดปี และหากบางปีน้ำไม่มากก็อาจต้องคุยกับชาวบ้านในชุมชนให้ทำเฉพาะนาปี และให้หันไปทำกิจกรรมการผลิตอย่างอื่นแทน เช่น การรวมกลุ่มทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ส่งเสริมด้านการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง ข้าวที่มีลักษณะพิเศษ เช่น ข้าวไรท์เบอร์รี่ ข้าวสังข์หยดที่มาพร้อมกับกระแสการบริโภคข้าวเพื่อสุขภาพ เพื่อเพิ่มมูลค่า และคุณค่า เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน

3. แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชน

การจัดการความรู้ในชุมชนถือเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้ชุมชนตำบลท่าหินและตำบลคูซูด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลามีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น กำหนดและสร้างองค์ความรู้ตนเอง นำไปสู่แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชนดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 57 แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชน
ที่มา: จากการสนทนากลุ่มย่อย 3 กลุ่ม และการสังเคราะห์ข้อมูลแบบมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูล
วันที่ 15 มีนาคม 2562, 17 มีนาคม 2562 และวันที่ 20 มีนาคม 2562

จากภาพที่ 57 ข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชนควรมีกลไกดังนี้

3.1 สร้างความตื่นรู้ของชุมชน การตระหนักถึงปัญหาและความต้องการของชุมชน ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง และพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน โดยถอดบทเรียน เพื่อจะได้จัดเวที ร่วมกันพูดคุย ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมกันกำหนดองค์ความรู้ของชุมชนซึ่งเมื่อมีการพูดคุยกันและสำรวจภูมิปัญญาชุมชน พบว่าภูมิปัญญาชุมชนหรือองค์ความรู้ชุมชนขึ้นอยู่กับภูมินิเวศ และวิธีการผลิตของชุมชน การนำความรู้ดั้งเดิมมาบูรณาการกับนวัตกรรม เพื่อให้รับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ชุมชนมีการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ต่อยอด เช่น มีเครื่องมือประมงที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและหลากหลายขึ้น การต่อยอดภูมิ

ปัญหาในการนำตาลโตนดมาเพิ่มมูลค่า คิดค้นพัฒนาลูกตาลโตนดมาเป็นส่วนผสมของสบู่ เพื่อให้มีคุณค่าต่อสุขภาพของผู้ใช้มากขึ้น การนำน้ำตาลโตนดมาเคี้ยวจนกลายเป็นน้ำผึ้งผง และการเคี้ยวน้ำตาลโตนดเพื่อทำน้ำตาลแว่น สามารถเก็บไว้ได้นาน เพื่อใช้ในการประกอบอาหารอย่างอื่นได้อีก การทำนาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนในชุมชน มีความพยายามในการรวมกลุ่มกันจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน การที่คนในชุมชนได้ร่วมคิด และร่วมลงมือปฏิบัติ ย่อมนำไปสู่ความเข้มแข็งชุมชน

3.2 การให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ แสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมออย่างต่อเนื่อง การรวบรวมความรู้ที่กระจัดกระจายให้เป็นระบบ หรือความรู้ที่ฝังในตัวคน (Tacit Knowledge) ดึงออกมาให้เป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) คือการนำความรู้ที่ฝังในตัวคนถ่ายทอดออกมาและนำมาบันทึกในรูปแบบต่างๆ อย่างเป็นระบบ สามารถค้นคืนความรู้ได้สะดวกรวดเร็ว เช่นเดียวกับความรู้ที่เกิดจากวัฒนธรรม (Culture Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากความเชื่อ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่สืบทอดซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ชุมชนควรมีการเก็บรวบรวมให้เป็นระบบ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร รูปแบบหนังสือ จุลสาร วารสาร แผ่นพับ วนิล ซีดโรม ฐานข้อมูล จัดเก็บในรูปแบบไฟล์ word ในคอมพิวเตอร์ การจัดเก็บและสามารถค้นคืนองค์ความรู้ยังสามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเพื่อนำไปสู่การจัดตั้งการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนได้อีกด้วย เป็นการเพิ่มคุณค่าและสร้างรายได้ให้กับชุมชน

3.3 ควรพัฒนาศักยภาพคน/ชุมชนด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การพัฒนาศักยภาพของคนและชุมชนด้วยการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีเวทีให้ทุกคนใช้สำหรับเป็นที่ต่อรองได้ อย่างน้อยต้องทำให้ทุกคนรู้สึกว่ามีสิทธิที่จะต่อรอง มีการจัดลำดับความสำคัญ ความเร่งด่วนว่าอะไรจะทำก่อนหลัง และทำอย่างไรภายใต้ทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่อย่างจำกัด

3.4 ควรนำความรู้มาใช้ประโยชน์ด้วยการสร้างความรู้เชิงนวัตกรรม เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ พัฒนาศักยภาพสมาชิกในกลุ่มหรือศูนย์เรียนรู้ เพื่อให้สามารถนำมาสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มและชุมชนได้ นั่นคือทำอะไรผลิตภัณฑ์ของชุมชนจะสามารถนำไปขายได้ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การแปรรูปสินค้า การขนส่ง การตลาด การวางจำหน่าย การสื่อสารและ การประชาสัมพันธ์ที่น่าสนใจ

3.5 ควรให้มีการจัดตลาดนัดความรู้เชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายภายในกับเครือข่ายภายนอกชุมชน และเยาวชน เป็นการจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การเสวนา การจัดนิทรรศการ การเล่าเรื่อง ประสพการณ์ต่าง ๆ หรือความสำเร็จเพื่อแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ ประสานความเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่าง ๆ

4. แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งในมิติชุมชนเกื้อกูล

4.1 สร้างสำนึกรักบ้านเกิดผ่านการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างคนสามวัย คือวัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา ให้มีกิจกรรมทำร่วมกันทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณีสำคัญของไทย เช่น การ

จัดกิจกรรมรำลึกถึงบุญคุณของข้าว พระแม่โพสพ จัดให้มีพิธีรับเทียมดา ให้ทั้ง 3 วัยเข้ามาร่วมกิจกรรม อย่างน้อยเด็กจะได้เข้าใจความหมายของกิจกรรมที่จัด ได้เห็นคุณค่าของข้าว หรือการจัดกิจกรรมการ ลอยกระทงในชุมชนให้เห็นความสำคัญของแม่น้ำลำคลองที่มีในชุมชน การกำหนดกฎกติกาการลอย กระทง ไม่ให้แหล่งน้ำสาธารณะเกิดผลกระทบ เป็นการดึงดูดให้ลูกหลานกลับมาลอยกระทงที่บ้าน แทนที่จะไปลอยกระทงในเมือง การปลูกป่าชายเลนชุมชนเป็นการสร้างสำนึกรักษ์ป่าชายเลนอันเป็น สัตว์ของปลา ทำให้เด็กและเยาวชนได้เห็นความสำคัญของป่าชายเลน ตั้งกลุ่มเยาวชนรักษ์ป่าชายเลน ส่วนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ให้ลูกช่วยพ่อแม่ทำกิจกรรมกลุ่มของชุมชน แขนงนำชุมชน แขนงนำกลุ่มควร ดึงเด็กและเยาวชนให้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป การจำหน่าย การทำ เอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

4.2 สร้างความรักหวงแหนในสารณะสมบัติให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและ ใช้ประโยชน์ร่วมกันของสมบัติที่เป็นส่วนรวม เช่น ศาลากลางบ้าน วัด โรงเรียน มีการสร้างจิตสำนึกผ่าน กิจกรรมสาธารณะ เอื้ออาทรต่อกัน เกื้อกูลกันทั้งด้านสารณะสมบัติที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ ธรรมชาติ แม่น้ำลำคลอง ป่าชายเลน ป่าไม้ในชุมชน

4.3 สร้างจิตสาธารณะต่อสิ่งแวดล้อม โดยการสร้างกฎกติกาชุมชน เพื่อให้ทุกคน เคารพธรรมชาติ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ผ่านกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้ ตลอดจน กิจกรรมบวชป่า เป็นแนวทางที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันแก้ปัญหาชุมชน หรือการเกาะเกี่ยวกับคนนอก ชุมชนที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกันขยายความร่วมมือเป็นเครือข่าย เป็นการสร้างให้ชุมชนดำรงตนได้ (Self-contained) อย่างมั่นคง มีสันติสุข มีความสามัคคีอันเป็นรากฐานของความเข้มแข็งของชุมชน

5. แนวทางการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งผ่านมิติการสร้างภูมิคุ้มกัน

5.1 สร้างเสริมชาวบ้านในชุมชนให้เป็นผู้มีจิตสำนึกประชาสังคม โดยตระหนักว่าตน เป็นเจ้าของปัญหาชุมชน และพร้อมที่จะเข้าไปแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน ด้วยการให้ทุกคนมีส่วนร่วมใน การพูดคุยหรือดำเนินกิจกรรมสาธารณะร่วมกัน

5.2 กลไกกลุ่มสวัสดิการชุมชน มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์ เพื่อให้สามารถสร้างภูมิคุ้มกัน ในการพึ่งตนเองของชาวบ้านในชุมชน เช่น กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในชุมชน กลุ่ม ประมงทะเลสาบสงขลา กลุ่มเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง กลุ่มทำขนมจากตาลโตนด กลุ่มนารวม

5.3 ส่งเสริมให้ชุมชนจัดระบบและแบ่งสรรทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และ เป็นธรรมแก่สมาชิกของชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถสร้างระบบการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ สูงสุดแก่ชุมชนได้

5.4 ส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มต่างๆ เพื่อเป็นเครือข่ายความ ร่วมมือในสังคมกว้างที่ต่อยอดจากชุมชนท้องถิ่น เช่น กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วิถีไหนดนาเล หากมี การรวมตัวในแต่ละหมู่บ้านในระดับตำบลจะสามารถเกาะเกี่ยวเครือข่าย เพื่อขยายความสามารถและ

ศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน และชุมชนได้ในวงที่กว้างขึ้น เป็นการร่วมมือกันในการนำทรัพยากรธรรมชาติ และทุนความรู้ของชุมชนมาใช้ประโยชน์จัดเป็นเส้นทาง การท่องเที่ยวระดับตำบล และการเกาะเกี่ยวกันด้วยทุนทางสังคมของชุมชนจะเสริมให้ความเข้มแข็งของ ชุมชนสูงขึ้น

5.5 สร้างภูมิคุ้มกันทางความคิด โดยการส่งเสริมความเคลื่อนไหว “ประชาสังคม” เน้น ความเป็นประชาคม คือ เป็นความร่วมมือ และรับผิดชอบต่อสาธารณะ โดยมีแรงจูงใจจากความ รับผิดชอบที่มีต่อสังคมในฐานะพลเมือง ก็จะทำให้ชุมชนสามารถเกาะเกี่ยวกันได้อย่างเหนียวแน่น นำไปสู่ การสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งตามมา และทำให้ชุมชนมีวิถีคิดในการพึ่งตนเองมากกว่าพึ่งหน่วยงาน ภาครัฐ ก็จะทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

5.6 สร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ จัดกิจกรรมการรวมกลุ่ม การผลิต แปรรูป การสร้าง แปรนตร์ชุมชน การประชาสัมพันธ์ ทำให้ครบวงจร แล้วหาตลาดให้คนในชุมชน เช่น การนำผลิตภัณฑ์ ชุมชนมาจำหน่ายในงานเทศกาล มีการส่งเสริมการตลาด การให้ข่าวสารความรู้ต่าง ๆ และสร้างพลัง ต่อรอง กลุ่มนารวมและปราชญ์ชาวบ้านได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวฯ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

5.7 จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อเป็นกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชนด้าน ต่าง ๆ เช่น ด้านอาชีพ ด้านสุขภาพ

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยมีดังนี้ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอ สทิงพระ จังหวัดสงขลา 2) รูปแบบและแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง อำเภอ สทิงพระ วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ระยะที่ 1 ใช้วิธีการผสมวิธี (Mixed Method) ในการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 ผู้วิจัยใช้ทั้งวิธีการเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ส่วนระยะที่ 2 ผู้วิจัยใช้วิธีการเชิงคุณภาพในการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

ระยะที่ 1 ใช้วิธีการผสมวิธี (Mixed Method) ในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 วิธีการเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เป็นประชาชนตำบลท่าหิน และตำบลคูชูด โดยการกำหนดขนาดตัวอย่างด้วยวิธีการของ Hair, Blak, Barbin, Anderson, & Tatham (2010) และ Tabachnick and Fidell (2007) โดยตำบลท่าหิน ได้ขนาดตัวอย่าง จำนวน 200 คน ตำบลคูชูด ได้ขนาดตัวอย่างจำนวน 200 คน รวมทั้งหมด จำนวน 400 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยสุ่มแบบชั้นภูมิเลือกตำบลที่เข้มแข็งมาก ได้ตำบลท่าหิน และตำบลที่เข้มแข็งน้อย ได้ตำบลคูชูด หลังจากนั้นสุ่มแบบชั้นภูมิเพื่อให้ได้หมู่บ้านมาตำบลละ 3 หมู่บ้าน ซึ่งในตำบลท่าหินได้หมู่ที่ 4, 5 และ 6 ส่วนตำบลคูชูดได้หมู่ที่ 6, 7 และ 8 ขั้นตอนสุดท้ายใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย โดยการจับฉลากเลขที่บ้านแบบไม่ใส่กลับคืน เพื่อให้ได้ตัวแทนครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแล้ว ไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างในตำบลท่าหิน และตำบลคูชูดด้วยตนเอง หลังจากนั้นนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามพบว่า แบบสอบถามที่ได้กลับคืนมา มีความสมบูรณ์จำนวน 400 ชุด แล้วนำไปลงรหัสคีย์ข้อมูล วิเคราะห์หา 1) ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างนำมาคำนวณค่าความถี่ ค่าร้อยละ 2) การวิเคราะห์ปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชน วิเคราะห์ Discriminant พิจารณาการแจกแจงของข้อมูลโดยดูจากค่าความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis) ซึ่งข้อมูลที่วิเคราะห์ในครั้งนี้อาจจะมีการกระจายแจกแจงเป็นโค้งปกติ เพื่อให้การวิเคราะห์มีความถูกต้องน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

วิธีการเชิงคุณภาพในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ได้แก่ ตำบลท่าหิน จำนวน 45 คน ตำบลคูชูด จำนวน 45 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ 1) กลุ่มแกนนำชุมชน จำนวนตำบลละ 5 คน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. อบต. 2) กลุ่มชาวบ้าน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคูชูด และมีประสบการณ์การดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่มาไม่น้อยกว่า 5 ปี เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชน และเป็นผู้ที่ดำรงชีพในวิถีผลิตจากทรัพยากรของ

ชุมชนในวิถีไหนดี นา เล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยหรือองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งมาก หรือเข้มแข็งน้อย จำนวนตำบลละ 20 คน 3) กลุ่มสมาชิกและผู้นำกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ได้แก่ กลุ่มอาชีพ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กลุ่มการดำรงชีพภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มศูนย์เรียนรู้วิถีไหนดีนาเล กลุ่มจักสาน กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จำนวนตำบลละ 20 คน

ระยะที่ 2 ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่นำมาสนทนากลุ่ม 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 สนทนากลุ่มย่อย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มแกนนำชุมชน คณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ตำบลคูขุด จำนวน 12 คน กลุ่มที่ 2 กลุ่มแกนนำชุมชน คณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ตำบลท่าหิน จำนวน 12 คน กลุ่มที่ 3 กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. และ อสม.หมู่บ้าน จำนวน 7 คน หลังจากนั้นนำผลที่ได้มาสนทนากลุ่มใหญ่โดยเลือกจากตัวแทนของกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มมาสนทนากลุ่มใหญ่ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบ และแนวทางการสร้างความเข้มแข็งชุมชน จำนวน 15 คน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสนทนากลุ่มนำมาจำแนกประเภทข้อมูลตามประเด็นของวัตถุประสงค์การวิจัย ดีความ และสร้างข้อสรุป นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยสามารถสรุปได้เป็น 4 ประเด็นดังนี้

1 ปัจจัยที่จำแนกความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis) พบว่า การวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจำแนก (Discriminating Variate) หรือตัวแปรอิสระแต่ละตัวกับตัวแปรฟังก์ชันการจำแนกคานอนิคอลมาตรฐานความเข้มแข็งของชุมชนที่มีค่าสูงตั้งแต่ .4 ขึ้นไปพบอยู่ 3 ตัวแปร คือ กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ทั้ง 3 ตัวแปร เรียกชื่อใหม่ว่า “การจัดการความรู้และเศรษฐกิจชุมชนคู่คุณธรรม”

2. ความเข้มแข็งของชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคูขุด

จากการศึกษาพบว่า ตำบลท่าหินมีความเข้มแข็งมากกว่าตำบลคูขุด โดยพิจารณาปัจจัยจาก 5 มิติ ซึ่งในตำบลท่าหิน มิติผู้นำที่เป็นกลุ่มแกนนำแบบไม่เป็นทางการคือ ป่าลมสามารถขับเคลื่อนจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งที่การแสวงหาความรู้ การจัดเก็บ ค้นคืน และการใช้ประโยชน์เห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนโดยการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนวิถีไหนดีนาเล มีกิจกรรมเชื่อมโยงกับชุมชนภายนอก สามารถผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่ระบบตลาดได้จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นสามารถพึ่งตนเองได้สูง ทั้งจากวิถีผลิต การทำนา การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด และการทำประมง วิถีผลิตซึ่งเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนในประเด็นของการวางกฎกติกาในการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรม การทำนาที่เป็นมิตรต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ตลอดจนการทำประมงพื้นบ้านที่ใช้เครื่องมือไม่ทำลายล้าง นอกจากนั้นยังพบว่าระบบความสัมพันธ์ในชุมชนมีลักษณะเอื้ออาทรแบ่งปัน และมีภูมิคุ้มกันชุมชนในประเด็นของการสามารถพึ่งตนเองได้สูง ในขณะที่ครูปราณีมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน กลุ่มคน

รักษิเหนด กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน กลุ่มนารวม แต่ยังไม่เห็นการขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จะจัดกิจกรรมนาน ๆ ครั้ง เมื่อมีการหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ผลผลิตของกิจกรรมเมื่อทำเสร็จแล้วกลุ่มสมาชิกสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ภายในกลุ่มเท่านั้น ศูนย์เรียนรู้เป็นลักษณะของการจัดเก็บสิ่งของ ไม่มีการต่อยอดกิจกรรม สมาชิกภายในกลุ่มยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้จากกิจกรรมที่ครูปราณีจัด

3. รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสทิงพระ

รูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ฐานความสำเร็จ (Input) กระบวนการ (process) และ ผลที่ได้ (Output) โดยสรุปได้ดังนี้

3.1 ฐานความสำเร็จ (Input) นำเข้า 5 มิติที่สำคัญคือ

- 1) มิติภาวะผู้นำ พบว่ามี 2 ด้านคือ ด้านการบริหารงาน และด้านบริหารตนเอง
- 2) มิติเศรษฐกิจชุมชน พบว่ามี 1 ด้านคือ ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรม
- 3) มิติภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความรู้ พบว่ามี 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการสร้างองค์ความรู้ ด้านการเสาะแสวงหาจัดเก็บองค์ความรู้ และด้านการใช้ประโยชน์
- 4) มิติชุมชนเกื้อกูล เน้นการดำเนินกิจกรรมให้ภายในชุมชนเข้มแข็งก่อนที่จะเชื่อมโยงไปสู่ภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชน
- 5) มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน พบ 1 ด้านคือ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.2 กระบวนการ (Process) เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 1) ด้านกระบวนการชุมชน มีการเตรียมคนเริ่มต้นจากการค้นหาผู้นำ แล้วหาวิธีการพัฒนาผ่านกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชน การเตรียมความพร้อมชุมชนจะคำนึงถึง 5 มิติ มีกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการสร้างระบบเครือข่าย ขยายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน 2) ด้านสภาพแวดล้อมที่หล่อหลอมชุมชน ได้แก่ สภาพสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมชุมชน ทุนชุมชน

3.3 ผลที่ได้ (Output) พบว่าการสร้างชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย 2 มิติคือ มิติเศรษฐกิจชุมชน ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน และมิติภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความรู้ชุมชน พบว่ามีด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ และก้านการสร้างองค์ความรู้ “การจัดการความรู้และเศรษฐกิจชุมชนคู่คุณธรรม”

มิติเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวชี้วัดที่พบว่าได้คะแนนสูงสุด พบตัวชี้วัดความเข้มแข็งตัวเดียวคือ กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน เน้นการดำเนินกิจกรรมการผลิตเอื้อต่อระบบนิเวศและสุขภาพของชุมชน แนวทางสร้างกลไกขับเคลื่อนด้วยการให้แกนนำกลุ่มร่วมมือกันสร้างกฎกติกาการใช้ทรัพยากรชุมชนอย่างเป็นธรรม มุ่งเน้นขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ให้ใช้ในทุกกิจกรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์และเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน และสามารถปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบการค้า

มติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ เป็นการให้ความสำคัญกับทุนมนุษย์ เน้นการเสาะแสวงหาจัดเก็บองค์ความรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเสริมเพิ่มความรู้

4. แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

4.1 สร้างกลไกขับเคลื่อนด้วยส่งเสริมความเคลื่อนไหวให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน และตระหนักว่าตนเป็นเจ้าของปัญหาและพร้อมที่จะเข้าไปแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน สามารถพึ่งตนเองได้ สร้างกลไกการขับเคลื่อนโดยให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้โดยการให้ชาวบ้านหันมาปลูกพืชที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เน้นให้ความสำคัญกับจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมผ่านคลองเหมืองฝายเพื่อการเกษตร ดำเนินกิจกรรมการผลิตเอื้อต่อระบบนิเวศและสุขภาพของชุมชนโดยใช้สารที่ไม่เป็นอันตราย ดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีกฎ กติกา และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

4.2 สร้างองค์ความรู้ จากฐานทรัพยากรชุมชน กลไกการขับเคลื่อน ภาศิเครือข่ายและแกนนำชุมชนมีการดึงความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านและบูรณาการกับนวัตกรรม

4.3 สร้างกลไกขับเคลื่อนด้วยการคิดค้นนวัตกรรมต่อยอดภูมิปัญญาดั้งเดิมให้ทันสมัยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีอยู่เพิ่มมูลค่า ควรมีการจัดตลาดนัดความรู้เชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายภายในกับเครือข่ายภายนอกชุมชน และเยาวชน และควรมีศูนย์เรียนรู้เพื่อใช้เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผู้นำมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก หากชุมชนมีมติภาวะผู้นำสูงก็จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งของชุมชนสูง นอกจากนั้นยังพบว่าภาวะผู้นำด้านการบริหารตนเองมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชนมากกว่าภาวะผู้นำด้านการบริหารสังคม และด้านการบริหารงาน ดังนั้นจึงควรเน้นเสริมสร้างภาวะผู้นำด้านการบริหารตนเองให้มากขึ้น อาทิเช่น ส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนได้รับการฝึกฝนตนเองให้เป็นคนที่มีสุขภาพกาย ใจ สติปัญญา และสังคมดี ยิ้มแย้มแจ่มใส ตลอดเวลา ถึงแม้จะมีเรื่องที่ทำให้เครียด ควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนฝึกฝนความมีวินัยในตนเองเป็นคนตรงต่อเวลา ควรส่งเสริมกิจกรรมที่ส่งเสริมที่ทำให้เป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรม ฝึกฝนบุคลิกภาพที่ดีทั้งด้านการแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลและเทศะ และด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับครอบครัวและสังคม มีทักษะในการพูดสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนได้ มีการเรียนรู้และจัดการความรู้ด้วยตนเอง พึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นมติภาวะผู้นำด้านการบริหารตนเองที่ชาวบ้านมีความต้องการมาก ซึ่งจะช่วยสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง

จากการศึกษาพบว่า การก่อเกิดและกลายเป็นผู้นำกลุ่มในพื้นที่ตำบลท่าหินพบว่าเริ่มจากการรวมกลุ่มแม่บ้านทำดอกไม้จันทน์เพื่อเสริมรายได้ โดยเลือกกลุ่มแม่บ้านที่ว่างงานในช่วงกลางวัน ในการเลือกคนเข้ากลุ่มครั้งแรกจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการจะตั้งคนมาร่วมกลุ่มกัน ส่วนใหญ่แล้วญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านใกล้ชิดจึงจะมีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมากกว่า กลุ่มที่อยู่รอบนอก แต่เมื่อกลุ่มประสบความสำเร็จก็จะมีบุคคลรอบนอกเข้าร่วมกลุ่มด้วย เนื่องจากยังสงวนท่าที ดังนั้นการรวมกลุ่มที่ใช้ระบบเครือข่ายจึงจะรู้ว่าใครมีภาวะผู้นำที่โดดเด่นที่สมควรจะได้เป็นผู้นำกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง และมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของสมบุญธรรมลังกา (2556) ได้ศึกษาถึงรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงรายพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งเป็นสังคมแบบเครือญาติ นอกจากนั้นยังพบว่า ภาครัฐและองค์กรเอกชนได้เข้ามาหนุนเสริมกระตุ้นให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลพื้นที่พืชนานาปลูก จัดเวทีเสวนาพูดคุยกันพยายามค้นหาสาเหตุความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา ร่วมกันทำแผนแม่บทชุมชน จนกระทั่งกลุ่มแกนนำและชาวบ้านได้มองเห็นถึงทรัพยากรในชุมชนว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมโหนด-นา-เล การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้เนื่องจาก การจัดกิจกรรมกลุ่มของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนได้มาหนุนเสริมให้คนในชุมชนได้ตระหนักในทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนตำบลท่าหินได้อาศัยในการดำรงชีพ ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรม อันจะส่งผลถึงการสร้างให้เกิดภาวะผู้นำในกระบวนการจัดกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งจะเห็นได้ว่าลักษณะผู้นำที่โดดเด่นจากคนในกลุ่มกิจกรรมด้วยกัน จะถูกเจ้าหน้าที่ภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนดึงศักยภาพออกมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Howell-Chisolm (2006) ได้ศึกษาถึงผู้นำโดยตรง นั่นคือ ผู้นำที่มีจุดแข็ง 5 ประการ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้ประสบผลสำเร็จได้นั้นคือ มีพลังสูง มีความคิดสร้างสรรค์ มีแรงจูงใจสูง ให้คุณค่ากับทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และผู้นำจะต้องมีความอดทน

ในการพัฒนาศักยภาพภาวะผู้นำพบว่า หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการได้เข้ามาหนุนเสริมในการกระบวนการกลุ่มและดึงศักยภาพภาวะผู้นำออกมาเพื่อเป็นผู้นำกลุ่ม ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการทำกิจกรรมภายในชุมชน เมื่อมีความเป็นญาติพี่น้องเพื่อนบ้านร่วมกันทำมักเคารพผู้อาวุโส แต่ในขณะที่เดียวกันผู้อาวุโสอาจไม่ได้มีภาวะผู้นำ ดังนั้นการที่หน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชนมาหนุนเสริมกิจกรรมเพื่อดึงศักยภาพของคนในการทำกิจกรรมกลุ่มออกมาจะช่วยให้ค้นพบผู้นำได้เร็วขึ้น และไม่เป็นที่กังขาของคนในชุมชน นอกจากนั้นยังพบว่าการศึกษาดูงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ การเป็นวิทยากรในสถานที่ต่าง ๆ ตลอดจนการแสวงหาความรู้ และสารสนเทศเพิ่มเติม เพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงยังเป็นการสร้างศักยภาพภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นอย่างโดดเด่น และมีศักยภาพที่จะนำกลุ่มไปสู่ความเข้มแข็งได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถ

นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัย เป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอีกทางเลือกหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของวารุณี สารีเครือ และวิเชียร วรพุทธพร (2556) ที่ศึกษาถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งกลุ่มอาชีพขององค์การบริหารส่วน ตำบลตะปาย อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า 1) ด้านการดำเนินงานมีการสนับสนุนให้กลุ่มอาชีพในพื้นที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการของกลุ่มอาชีพโดยมีโครงสร้างการทำงานและอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจนและมีการบริหารจัดการภายในกลุ่มอาชีพด้วยความโปร่งใสอาศัยการมีส่วนร่วมจากสมาชิกภายในกลุ่มอาชีพการดำเนินงานด้านการผลิตควรมีการตรวจสอบคุณภาพของสินค้าให้ได้มาตรฐานและมีคุณภาพที่อยู่เสมอโดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิตและกระบวนการต่างๆ ในการผลิตสินค้าของกลุ่มมีการฝึกอบรมก่อนที่จะมีการผลิตเพื่อให้สมาชิกได้มีความรู้ความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน 2) แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งกลุ่มอาชีพควรจัดให้มีการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการผลิตสินค้าสถานที่ที่ได้รับรางวัลและได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่างๆ

การพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนต้องมีการศึกษาหาความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนเอง และเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนเรียนรู้ที่จะเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลงสู่การพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองได้โดยการศึกษาหาความรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับหน่วยงานที่มีองค์ความรู้ตรงตามความต้องการที่จะพัฒนาตนเองของผู้นำหรือลักษณะการเรียนรู้จากชุมชนต้นแบบที่มีรูปแบบการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับสำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร (2556 : 46) ได้กำหนดแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร 12 ปี ระยะที่ 2 (พ.ศ.2556 - 2559) ในยุทธศาสตร์ที่ 4 ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว สังคม และสวัสดิ์ ดิการสังคมสงเคราะห์โดยการสร้างและพัฒนา ศักยภาพความเป็นผู้นำ การฝึกฝนทักษะความเป็นผู้นำอย่างยั่งยืน เพื่อเร่งขับเคลื่อนชุมชนให้เข้มแข็งด้วยตนเอง และยังสอดคล้องกับสถาบันเพื่อความเข้มแข็งให้ชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวรพิษณุโลก (2552, น. 40) ได้สรุปกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไว้ คือ มีการเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคลอันเป็นหัวใจที่สำคัญต่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน มีการวิเคราะห์ปัญหา ค้นหาทางเลือกและดำเนินกิจกรรมตามทางเลือกที่กำหนด มีการประเมินผลของกิจกรรมพัฒนาโดยชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

ภาวะผู้นำโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ภาวะผู้นำทุกด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน ผลจากการวิจัยปรากฏเช่นนี้เนื่องจากผู้นำมีส่วนทำให้เกิดการมีเสถียรภาพทางการเงินหรือความมั่นคงขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชนโดยรวมซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพขององค์กรต่าง ๆ ของชุมชนในการพึ่งตนเองและเป็นที่พึ่งพิงของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งการทำเช่นนี้ได้ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน ช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาสโดยไม่ต้องรอให้ร้องขอ และที่สำคัญในด้านการบริหารงานนั้น ผู้นำชุมชนมีความสามารถใน

การบริหารจัดการองค์กรในชุมชนที่จะคิด วิเคราะห์ วางแผนการทำงาน รู้เท่าทันสถานการณ์ต่อการเปลี่ยนแปลง แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน มีการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา มีเสรีทางความคิดในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน สร้างโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ และสามารถนำกลุ่มคนในชุมชนมาทำงานร่วมกันได้ ทำให้เกิดการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน สอดคล้องกับงานศึกษาของกรมการพัฒนาชุมชน (2559) ที่มองว่าการที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ด้านเศรษฐกิจจะขึ้นอยู่กับความมั่นคงขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะแกนนำชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนหรือปัจจัยถึงศักยภาพของผู้นำในชุมชนที่ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนจนบรรลุวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับงานวิจัยของขวัญกมล ดอนขวา (2555) ที่พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านการพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสมาชิกกลุ่ม และการพัฒนาเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มีผลต่อการเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายในชุมชน โดยรายได้จากการจำหน่ายของกลุ่มอาชีพจะมีผลต่อการจัดสรรกำไรไปช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคมในชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

2. มิติเศรษฐกิจชุมชนโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก หากชุมชนมีมิติเศรษฐกิจชุมชนที่สูงก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมาก นอกจากนี้ยังพบว่ามิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งมากกว่ามิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต และด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม ดังนั้นจึงควรเน้นเสริมสร้างด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนให้มากขึ้น อาทิเช่น การที่ ส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมาปลูกข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง ควรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมผ่านคลองเหมืองฝายเพื่อการเกษตร ส่งเสริมให้ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการผลิตที่เอื้อต่อระบบนิเวศและสุขภาพของชุมชนโดยใช้สารที่ไม่เป็นอันตราย และให้มีการดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ให้มีการกำหนดกฎ กติกา และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม หมายถึงการให้ชาวบ้านได้รับสวัสดิการจากกิจกรรมกลุ่มชุมชนด้วย

การสร้างความเข้มแข็งชุมชนผ่านมิติเศรษฐกิจชุมชนเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ในพื้นที่ศึกษาพบว่า วิธีการผลิต มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นลักษณะเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยอาศัยทุนทางทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นระบบการผลิตวิถีโหนดนาเล การพัฒนาชุมชนจากภูมิปัญญาซึ่งเป็นทุนมนุษย์ด้านการทำนา การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด และการทำประมง นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการรวมกลุ่มต่อยอดกิจกรรมอื่นอีก เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ มีการบริหารจัดการกลุ่มโดยชุมชน ชาวบ้านนอกจากจะมีรายได้เข้าครอบครัวแล้วยังเป็นการให้ความรู้กับนักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่น ซึ่งถือว่าการถ่ายทอดและเผยแพร่ภูมิปัญญาชุมชนให้ดำรงอยู่และมีการสืบทอดในวงกว้างต่อไปอีกชื่อเสียงที่ได้รับกลับคืนมาจะทำให้ชุมชนสามารถอยู่ได้ด้วยพึ่งตนเอง

และนำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งชุมชน การปรับตัวของชุมชนในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า การกระจาย ผลผลิตด้วยตลาดชุมชนถือเป็นการกระจายอาหารให้กับชุมชน เป็นการดึงเอาทุนทางสังคมของชุมชนมาใช้ ในการสร้างความเข้มแข็งในการบริหารจัดการเศรษฐกิจชุมชนผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งการนำ ระบบเครือข่าย และระบบอุปถัมภ์ของชุมชนมาช่วยให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเกิดความเอื้อ อำนวยกันมากขึ้น

3. ข้อค้นพบในประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้

3.1 ประเด็นการกำหนดความรู้ การแสวงหา และการสร้างความรู้ จากผลการศึกษา พบว่า สมาชิกในศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลตำบลท่าหินมีความรู้ในด้านการทำนา การขึ้นตาลโตนด การ ทำประมง และการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เช่น การทำน้ำผึ้งผง การทำน้ำตาลแว่น การทำสบู่จาก ตาลโตนด ส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์จากภูมิปัญญา การศึกษาดูงานและนำ ความรู้ที่ได้นั้นเข้ามาปรับให้เข้ากับการทำงานของศูนย์และยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่มทำ ให้บุคคลอื่น ๆ ในกลุ่มที่ยังไม่มีความรู้ได้เข้าถึงความรู้นั้นเป็นการดึงความรู้ที่ฝังลึกในคนให้ออกมา และ อีกส่วนหนึ่งก็อาศัยประสบการณ์จากการผลิตการทำน้ำตาลผง น้ำตาลแว่น และสบู่จากตาลโตนด โดยเฉพาะการพัฒนาแพ็คเกจจิ้ง จนมีความชำนาญและสามารถถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้กับคนที่ยังไม่รู้ ได้ มีความต้องการที่จะสร้างความรู้ให้กับผู้ที่ยังไม่รู้และต้องการจะต่อยอดความรู้ให้กับผู้ที่มีความรู้อยู่ บ้างบางส่วนเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการในการผลิตซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชุมชนดั้งเดิม เป็นการนำความรู้ ที่มีอยู่ในตัวคนออกมา และผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อจะเผยแพร่ความรู้นั้นให้เป็นความรู้ที่ ชัดแจ้ง ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า สมาชิกในกลุ่มต้องการให้ผู้อื่นได้เกิดการเรียนรู้ และรวบรวมจัดเก็บความรู้ นั้นให้เป็นระบบเพื่อง่ายต่อการเข้าถึงความรู้และนำความรู้ที่มีอยู่นั้นเข้ามาปรับใช้ให้เหมาะกับงานรวม ไปถึงการรู้จักแบ่งปันความรู้ต่าง ๆ ให้กับสมาชิกในชุมชนเพื่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกใน ชุมชน สมาชิกในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโหนดนาเล และผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมชุมชนซึ่งสามารถสร้างความรู้ ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นหรือยกระดับความรู้เดิมที่มีอยู่และความรู้ไปปรับใช้ให้เหมาะกับงานได้ต่อไป สอดคล้อง กับ Panich (2005) ได้ให้มุมมองว่า การจัดการความรู้เด่นชัดและความรู้ที่ซ่อนเร้นจะแตกต่างกัน ตรงที่ การจัดการ “ความรู้เด่นชัด” จะเน้นไปที่การเข้าถึงแหล่งความรู้ ตรวจสอบ และตีความได้ เมื่อนำ ไปใช้แล้วเกิดความรู้ใหม่ ก็นำมาสรุปไว้ เพื่อใช้อ้างอิง หรือให้ผู้อื่นเข้าถึงได้ต่อไป ส่วนการจัดการ “ความรู้ซ่อนเร้น” นั้นจะเน้นไปที่การจัดเวทีเพื่อให้มีการแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวผู้ปฏิบัติทำให้เกิดการ เรียนรู้ร่วมกันอันนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ ที่แต่ละคนสามารถ นำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ต่อไปใน ชีวิตจริง ความรู้ 2 ประเภทนี้จะเปลี่ยนสถานภาพ สลับปรับเปลี่ยนไปตลอดเวลา บางครั้งความรู้ในตัว บุคคลก็ออกมาเป็นความรู้ที่ชัดแจ้งและบางครั้งความรู้ที่ชัดแจ้งก็เปลี่ยนไปเป็นความรู้ในตัวบุคคล

สมาชิกในชุมชนตำบลท่าหินได้ไปศึกษาดูงานจากหลาย ๆ พื้นที่ จึงได้รวมกลุ่มกับสมาชิก ในชุมชนคนอื่น ๆ ร่วมกันจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเล เนื่องจากโหนดนาเลมีความเกี่ยวข้องกับการ

ดำเนินชีวิตประจำวันของคนในตำบลท่าหินที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นยังเป็นการสร้างอาชีพในชุมชนและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในชุมชนตำบลท่าหิน เมื่อมีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง มีการลองผิดลองถูก จึงเกิดประสบการณ์ในการผลิตน้ำผึ้งฝง น้ำตาลแว่น และสบู่จากตาลโตนด ทำให้เกิดเป็นภูมิปัญญาที่มาจากท้องถิ่นเนื่องจากต้องปรับรูปแบบการทำน้ำผึ้งฝง การทำน้ำตาลแว่น และการทำสบู่จากตาลโตนดนั้นให้เป็นรูปแบบเดียวกับที่ชาวบ้านในตำบลท่าหินได้ใช้อยู่ทำให้เกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและยังเป็นอัตลักษณ์ของคนตำบลท่าหินอีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ในชุมชนตำบลท่าหิน ก่อนที่จะมีการรวมกลุ่มกันผลิตน้ำผึ้งฝง น้ำตาลแว่น และสบู่จากตาลโตนดนั้น วิถีชีวิตของคนในชุมชนได้มีการผลิตใช้ในครัวเรือนในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว เมื่อมีการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพในชุมชนโดยพัฒนากร ชาวบ้านจึงใช้การผลิตนี้เป็นเป็นวิธีหนึ่งที่จะถ่ายทอดและเผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนตำบลท่าหินด้วยการทำน้ำผึ้งฝง น้ำตาลแว่น และสบู่จากตาลโตนดนี้ จากเหตุผลดังกล่าวทำให้เกิดการรวมกลุ่มที่เกิดจากวิถีชีวิตจึงเกิดเป็นอาชีพท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลท่าหิน สอดคล้องกับงานศึกษาของ Chareanset, 2010) กล่าวไว้ว่า อาชีพท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะอาชีพท้องถิ่นเป็นวิถีชีวิตของคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษ ลักษณะของอาชีพท้องถิ่นแบ่งได้ 2 ประเภทคือ อาชีพเกษตรกรรมที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรตามฤดูกาลและหัตถกรรมท้องถิ่น ที่มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาเป็นวัสดุในการผลิต ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์แต่ละท้องถิ่น ซึ่ง Department of Agricultural Extension (2012) ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาไทยมีหลายรูปแบบและที่สอดคล้องกับชุมชนตำบลท่าหินคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญหาและตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง จัดว่าเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวผู้รู้เอง จึงควรมีการสืบค้น รวบรวม ศึกษา ถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Chaichotechang (2004) ที่ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของชาวบ้านที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา และเกิดจากประสบการณ์ด้วยตนเองประสานกับความรู้ใหม่ ผสมผสานความกลมกลืนระหว่าง ศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และกระบวนการ ทางสังคม เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถนำมาแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต แม้ว่าการผลิตน้ำผึ้งฝง น้ำตาลแว่น และสบู่จากตาลโตนดเป็นการสร้างอาชีพจากหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชนมาหนุนเสริม การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การปรับส่วนผสม การให้มีรูปแบบที่หลากหลาย และการทำบรรจุภัณฑ์ที่มีสีสัน สวยงาม มีข้อมูลส่วนประสมที่ให้ผู้บริโภคสามารถรับรู้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือในการนำไปใช้ประโยชน์

นอกจากนั้นยังพบว่า ศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลยังทำหน้าที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตประจำวันให้กับบุคคลในพื้นที่อื่น ๆ ได้เข้ามารู้จักตำบลทำหีน ด้วยประสบการณ์และความรู้ที่สั่งสมมานั้นจากความเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนนี้ทำให้ศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลได้รับการยอมรับจากหลาย ๆ หน่วยงานทั้งที่เป็นหน่วยงานรัฐบาลและหน่วยงานของเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลได้แสวงหาความรู้ด้านต่าง ๆ จากแหล่งภายในและภายนอกศูนย์ การศึกษาดูงาน เริ่มด้วยการไปศึกษาดูงานในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นกลุ่มที่มีลักษณะเดียวกัน หรือกลุ่มที่มีความคล้ายคลึงกันในการหาความรู้ในการรวมกลุ่มตั้งศูนย์การเรียนรู้ แสดงให้เห็นว่าทางศูนย์ได้เล็งเห็นความสำคัญในการหาความรู้ในหลาย ๆ ด้านเพื่อช่วยส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพในศูนย์ และเสริมสร้างความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้เกิดกับสมาชิกอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับงานศึกษาของ Marquardt (1996) ที่กล่าวไว้ว่า การแสวงหาความรู้ต้องมาจากแหล่งต่าง ๆ ที่มาจากภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งการแสวงหาความรู้จากภายในชุมชน ความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคลส่วนใหญ่กลายเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการเพิ่มคุณค่าให้แก่ศูนย์ เพื่อปรับปรุงผลงานและสร้างความคิดใหม่ ๆ อย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นความสำคัญของการแสวงหาความรู้ ไม่ได้มีเพียงแต่การหาความรู้จากภายนอกเท่านั้น ทุก ๆ ส่วนที่เกี่ยวข้องก็สามารถเป็นแหล่งข้อมูลในการหาความรู้ได้ทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับว่าผู้รับความรู้นั้นจะแสวงหาความรู้และนำมาใช้ประโยชน์ได้มากเพียงใด ศูนย์เรียนรู้ได้แสวงหาความรู้ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้การพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในศูนย์ ซึ่งเป็นการเรียนรู้งานเพื่อให้เกิดการพัฒนา รวมไปถึงการปรับปรุงการดำเนินงาน เป็นการนำความรู้ที่มีอยู่ในในกลุ่มผนวกกับความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่น ๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะทางกลุ่มเห็นว่าการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือความรู้การทำงานด้านใด ๆ นั้น จะต้องอาศัยความรู้จากหลาย ๆ ส่วนมาผนวกเข้าด้วยกันไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลหรือความรู้เด่นชัด ซึ่งความรู้ต่าง ๆ ถ้านำมาถ่ายทอดความรู้ด้วยกัน ทำให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ ๆ ได้ ความรู้นั้นสามารถพัฒนาเป็นองค์ความรู้ที่สามารถทำประโยชน์ให้กับกลุ่มได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Nonaka & Takeuchi (1995) กล่าวไว้ว่า การแลกเปลี่ยนความรู้เป็นกระบวนการของการปรับเปลี่ยนความรู้ฝังลึกในตัวบุคคลผ่านการแบ่งปันประสบการณ์ เนื่องจากความรู้ฝังลึกในตัวบุคคลเป็นสิ่งที่ยากที่จะจัดการ ซึ่งได้มาโดยการแบ่งปันประสบการณ์ ในส่วนการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบเอกสาร ได้มีการจัดเก็บข้อมูลในด้านบุคคลากร แต่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ในทุกด้าน ในด้านวิธีการผลิต

3.2 ประเด็นการจัดเก็บและค้นคืนความรู้ และการเผยแพร่ความรู้ จากการศึกษาพบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนโหนดนาเล ได้พยายามเก็บรวบรวมความรู้ในรูปของเอกสาร แต่ก็ยังไม่เต็มรูปแบบ เป็นเพียงแผ่นพับประชาสัมพันธ์ ไลน์ให้ความรู้ในเรื่องการทำนา การขึ้นต้นตาลโตนด และทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ตลอดจนการทำประมง นอกจากนี้ยังพบว่า ส่วนหนึ่งของการจัดเก็บความรู้ จะอยู่ที่ป้ายฉลากที่มีส่วนประกอบ และวิธีการใช้ผลิตภัณฑ์ ซึ่งยังไม่ถือว่าเป็นความรู้ที่จัดเก็บแบบ

สมบุรณ์ ยังเป็นความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคล เนื่องจากสมาชิกแต่ละคนมีความรู้ความเชี่ยวชาญในแต่ละด้านแตกต่างกันออกไปจึงเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่ยังไม่มีการเก็บในรูปแบบของเอกสาร แต่สมาชิกในกลุ่มก็มีแนวคิดที่จะจัดเก็บความรู้ให้เป็นในรูปแบบเอกสารแต่ขาดความพร้อมในเรื่องของการจัดบันทึกที่เป็นเช่นนี้เพราะ สมาชิกยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับการบันทึกความรู้ดังกล่าวให้ออกมาเป็นรูปแบบของเอกสาร แต่สมาชิกในกลุ่มก็ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับการบันทึกความรู้แสดงให้เห็นว่า ศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลนนั้น มีความตระหนักเกี่ยวกับการบันทึกความรู้ให้อยู่ในรูปแบบของเอกสาร แต่ขาดความพร้อม หากมีผู้เข้ามาส่งเสริมหรือชี้แนะแนวทางในการบันทึกความรู้ทางกลุ่มก็สามารถบันทึกความรู้ ซึ่งความรู้ที่มีอยู่หากอยู่ในรูปแบบเอกสารนั้นจะง่ายต่อการสืบค้นและการใช้ประโยชน์หรือเป็นข้อมูลสารสนเทศที่สะดวกในการเก็บรักษาอีกด้วย สอดคล้องกับ Marquardt (1996) ที่มองว่า การจัดการความรู้ต้องกำหนดเกี่ยวกับสิ่งที่สำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้ และจะต้องพิจารณาถึงวิธีการเก็บรักษา และการนำมาใช้ประโยชน์ตามความต้องการ ในส่วนของการถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์ มีการให้ความรู้ให้แก่สมาชิกในศูนย์โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้และให้ความรู้แก่ผู้มาศึกษาดูงานโดยการสาธิตให้ดู และลองให้ผู้ที่มาศึกษาดูงานปฏิบัติจริง เช่น การดำนา การนั่งเรือเรียนรู้เกี่ยวกับการทำประมง และเครื่องมือประมง การทดลองหยอดน้ำตาลแว่น หรือทดลองทำสบู่จากตาลโตนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้ามาได้รู้จริงและสามารถทำได้จริง สะท้อนให้เห็นว่าศูนย์เรียนรู้ใช้วิธีเรียนรู้แบบเกิดขึ้นได้จากการกระทำ (Learning by Doing) ตามทฤษฎีการศึกษาแนวปฏิบัตินิยม Pragmatism ซึ่งเป็นการเรียนรู้ ผ่านการพูดคุยกันระหว่างผู้เรียนรู้และผู้ถ่ายทอดการทดลองปฏิบัติ ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวยังสามารถนำความรู้ที่มีอยู่ไปปรับใช้ใหม่เพื่อจะสร้างความรู้ และเกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้นั้นผู้ถ่ายทอดจะต้องมีใจที่พร้อมในการถ่ายทอดเช่นเดียวกันกับผู้รับความรู้จะต้องพร้อมเช่นกัน เพื่อการใช้ประโยชน์ความรู้นั้นจะได้ใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Chimplee. (2012) ที่กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้มีรูปแบบทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้วสามารถย้อนกลับไปกำหนดความรู้ในรูปแบบอื่น ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ไม่ว่าจะความรู้จะถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบใดก็ตาม ความรู้ก็จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ หากทุก ๆ ส่วนพร้อมที่ดำเนินการให้ความรู้ที่มีอยู่นั้น ได้ประยุกต์หรือปรับปรุงให้อยู่ในรูปแบบที่พร้อมต่อการใช้งานและพร้อมต่อการใช้ประโยชน์แม้ว่าการถ่ายทอดจะอยู่ในรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ หากผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดนั้นรู้จักที่จะนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์และทันทั่วทั้งที่ จากที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับ Nonaka & Takeuchi (1995) ที่ได้เสนอรูปแบบของเกลียวความรู้ว่า (Knowledge Spiral) เป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ ซึ่งเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้หรือพรสวรรค์ต่าง ๆ ที่พัฒนาและแบ่งปันกันได้ เป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลสามารถรวบรวมและถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือ คู่มือ เอกสาร และรายงานต่าง ๆ ซึ่งทำให้คนสามารถเข้าถึงได้ง่าย การแลกเปลี่ยนความรู้ การสกัด

ความรู้จากบุคคล การจัดระบบความรู้ และการดึงความรู้ไปใช้ ดังนั้นเกลียวความรู้ลักษณะเป็นวงเกลียวที่ไม่บรรจบกันแสดงให้เห็นถึงความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอไม่มีวันเต็ม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งความรู้ดังกล่าวจะมีการสะสมในตัวบุคคลออกมาเรื่อย ๆ ไม่สิ้นสุด และนำความรู้นั้นไปปรับใช้ให้เหมาะกับกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้ชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งสามารถนำไปสร้างให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้ เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของความรู้ที่เรียกว่า ภูมิปัญญาที่เป็นรากฐานของชุมชน

3.3 ประเด็นของการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในการจัดการความรู้ของชุมชนผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลไม่ได้เป็นเรื่องไกลตัว เพราะการกำหนดความรู้ของชุมชนอยู่ภายใต้ระบบนิเวศที่ชุมชนใช้ทรัพยากรที่พึ่งพิงในการประกอบอาชีพ ดังนั้นความรู้ที่ฝังในตัวบุคคล หรือถูกดึงออกมาจัดเก็บจะเป็นภูมิปัญญาด้านอาชีพและวิถีชีวิตที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติอยู่แล้ว การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านภูมิปัญญาและการนำภูมิปัญญามาจัดการความรู้ให้เป็นระบบมากขึ้น และยังเพิ่มเติมด้วยนวัตกรรมใหม่ที่สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ในวิถีผลิต เป็นการเพิ่มพูนปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นการเรียนรู้ในระดับที่กว้างขวางขึ้นไปอีก เรียกว่ารู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ชุมชนมองเห็นการพึ่งพากันด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่เมื่อทุกคนตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนก็จะทำให้เกิดการรื้อฟื้นวิถีการผลิตที่ไม่ทำลายระบบนิเวศ ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางด้านสังคม และวัฒนธรรมมีความรัก ความสามัคคี มีจิตสำนึกรักบ้านเกิด ส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Sunyawiwat, 1998, pp.14-17) ได้อธิบายไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนเรียนรู้ (Learning Organization) มีการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวคราวทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม และการเมืองของประเทศ รวมทั้งการเพิ่มความรู้ที่จำเป็นให้แก่ชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การลงมือทำร่วมกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ Hawanon, Jeradechakul, Padthisong, Sukwattana, and Ongkasing. (2007) ได้เสนอมุมมองว่าชุมชนที่มีความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจคือความสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า การเพิ่มแหล่งรายได้ให้มีความหลากหลาย มิติทางด้านสังคมคือชุมชนมีความสามัคคีอันเป็นรากฐานของความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนมิติด้านวัฒนธรรมมีการสืบสานภูมิปัญญาความรู้ชุมชน

4. มิติชุมชนเกื้อกูลมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชนชุมชน ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากหากชุมชนมีความเข้มแข็งมาก ดังนั้นจึงควรเน้นส่งเสริมกิจกรรมชุมชนเกื้อกูลให้มากขึ้น อาทิเช่น ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน นั่นคือให้มีส่วนร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนโดยการจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือและแบ่งปัน เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ของส่วนรวม และเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนส่งเสริมให้มีการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้าน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิด

5. มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก หากชุมชนมีการสร้างภูมิคุ้มกันที่สูงก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมาก นอกจากนั้นยังพบว่า มิติการสร้างภูมิคุ้มกันด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชนมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งมากกว่ามิติการสร้างภูมิคุ้มกันด้านสวัสดิการชุมชน ด้านสามารถพึ่งตนเองได้ ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน และด้านสุขภาพอนามัยชุมชน ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก ในชุมชนมีอสม.ในการดูแลสุขภาพชุมชน มีกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนที่คนส่วนใหญ่เป็นสมาชิก เมื่อขัดสนได้อาศัยกลุ่มการเงินชุมชน เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ช่วยค้ำจุน นอกจากนั้นยังพบว่า การสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนยังสามารถสร้างได้จากการรวมตัวเป็นประชาคมสุขภาพของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยการทำเกษตรผสมผสานให้มีกินตลอดปี การใช้สมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นทดแทนการใช้สารเคมีและเพื่อความปลอดภัยของอาหาร ควบคู่กับการเสริมสร้างให้ชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพและเฝ้าระวังสุขภาพของชุมชนทั้งโรคอุบัติใหม่ โรคระบาดซ้ำ การมีสุขภาพอนามัยที่ดีและสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ปลอดภัย เตรียมความพร้อมและยกระดับการพัฒนาคุณภาพบริการ

ดังนั้นจึงควรเน้นส่งเสริมกิจกรรมด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชนให้มากขึ้น อาทิ เช่น ควรส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็นเครือข่ายความร่วมมือ ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประชุมหารือกับเครือข่ายภายนอกชุมชนเพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ และให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มผลิต กลุ่มแปรรูป ฯลฯ กับชุมชนอื่น หรือหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นวิทยากรให้ความรู้กับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานนอกชุมชน

การใช้สื่อชุมชนและสื่อสาธารณะให้ข้อมูลข่าวสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น ความรู้ด้านโภชนาการ ค่าบริการการใช้ชีวิตสมรสและการเป็นพ่อแม่ที่ดี วิธีการเข้ารับบริการจากรัฐ ราคาค่าผลิตภัณฑ์การเกษตร ช่องทางการตลาด ฯลฯ รวมถึงการสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านบทบาทชายหญิง การจัดกิจกรรมเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถานศึกษา และสถาบันทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ

นอกจากนั้นควรมีการเสริมสร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์สาธิตของหน่วยงานรัฐ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ฯลฯ รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ภายนอกอย่างสม่ำเสมอด้วยสาระและเครื่องมือที่หลากหลายในราคาถูก เช่น การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม รายการวิทยุโทรทัศน์ที่สร้างสรรค์ อินเทอร์เน็ตประจำชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ ส่วนการเสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิต สวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย การคุ้มครองผู้บริโภค และความ

มั่นคงในสิทธิมนุษยชน ด้วยการสนับสนุนการระดมทุนในชุมชนเพื่อการออมทรัพย์ในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ การออมวันละบาท ฯลฯ เพื่อเป็นแหล่งทุนในการพัฒนาอาชีพ และจัดสวัสดิการขั้นต้นของชุมชน ควบคู่กับการสร้างวินัยในการใช้จ่าย รวมไปถึงการส่งเสริมให้มีการออมทรัพย์สินอื่นๆ ของคนในชุมชน เพื่อช่วยลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต เช่น การออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า พืชผัก ผลไม้ และสัตว์

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการจัดการความเสี่ยงภัยของชุมชน เช่น ผลกระทบของการเปิดการค้าเสรีหรือการลงทุนขนาดใหญ่ของรัฐ อาชญากรรมข้ามชาติ ที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายคนโดยเสรี โดยเฉพาะประเด็นการค้ามนุษย์ ยาเสพติดและการฟอกเงิน ฯลฯ รวมไปถึงการเฝ้าระวังความเสี่ยงจากภัยพิบัติจากธรรมชาติ ความเสี่ยงจากราคาผลิตภัณฑ์การเกษตร ความเสี่ยงจากโรคอุบัติใหม่และโรคระบาดซ้ำ โดยมีระบบการให้ความช่วยเหลืออย่างครบวงจรและมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อให้ชุมชนได้มีการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงขอเสนอแนะแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

1.1 การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนควรใช้กระบวนการเครือข่ายองค์กรชุมชน และก่อให้เกิดการขับเคลื่อนเครือข่าย และควรจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนที่มีมาตรฐานและมีความสามารถในการให้คำปรึกษา ถ่ายทอดความรู้และให้ข้อมูลต่างๆ ที่ควรทราบแก่ประชาชนให้มากยิ่งขึ้น ส่งเสริมศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนหรือแหล่งข้อมูลของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะต้องเป็นแหล่งการจัดการความรู้ของชุมชน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

1.2 ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างหลากหลาย ซึ่งการมีส่วนร่วมในทางการเมืองนี้หมายถึง การกระทำใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นมาจากความสมัครใจ เพื่อให้มีอิทธิพลในการเลือกสรรนโยบายสาธารณะและการบริหารนโยบายของรัฐ มาปฏิบัติในชุมชนเชื่อมโยงเป็นภาคีเครือข่าย อย่างน้อยจะช่วยพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีสำนึกรับผิดชอบในฐานะพลเมืองของชุมชน

1.3 ควรมีข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในทุกๆ ด้าน เพราะจะทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้ถึงจุดแข็งและจุดอ่อน เพื่อจะได้มองเห็นปัญหาของชุมชน เข้าใจความเชื่อมโยงภายในสังคมของตนเอง อันเป็นรากฐานสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้คนเข้ามาร่วมกันคิดแก้ปัญหา

1.4 ควรมีเทคนิคและวิธีการประชุมเพื่อระดมความคิด และเวทีชาวบ้านอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ซึ่งการประชุมระดมความคิดเป็นกิจกรรมที่สร้างโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วม และเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกิจกรรมสาธารณะ ดังนั้นการมีเทคนิคและกระบวนการในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับ จึงถือเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญอย่างมาก ซึ่งจะก่อให้เกิดความสามัคคีและเกิดความร่วมมือในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมากขึ้น

1.5 ควรมีระบบการติดต่อและการสื่อสารอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง เนื่องจากระบบการสื่อสารมีความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นช่องทางที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและสร้างความเข้าใจต่อกัน เช่น วิทยุชุมชน จะนำไปสู่การดำเนินวิถีชีวิต และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ หนึ่ง สื่อของชุมชนควรมีความสามารถที่จะลดอิทธิพลของสื่อโฆษณาในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการบริโภคของชุมชนอย่างฟุ่มเฟือยจนก่อให้เกิดหนี้สินของครัวเรือนและชุมชน และใช้ทรัพย์สินสำรองของชุมชนที่มีอยู่จนชุมชนไม่สามารถดำรงความเข้มแข็งและเป็นตนเองได้ ทั้งนี้ การส่งวิทยุกระจายเสียง เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

1.6 จัดให้สถาบันการศึกษาที่ทำงานร่วมกับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน มหาวิทยาลัย ราชภัฏ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เพื่อเป็นสถาบันที่คอยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีการระบุปัญหา วางแผนการแก้ไข และนำไปสู่การปฏิบัติในชุมชน รวมไปถึงระบบประเมินผลการทำงานโดยใช้การวิจัย การมีส่วนร่วมและการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

1.7 ควรเปิดโอกาสให้ผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจกรรมอื่นร่วมกับชุมชนอื่น และหน่วยงานอื่นเพื่อเพิ่มศักยภาพภาวะผู้นำ

1.8 ควรจัดให้มีการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ ระบบการตลาด เพื่อสร้างศักยภาพผู้นำให้สามารถจำหน่ายสินค้าในตลาดนอกชุมชน และต่างประเทศ

1.9 ส่งเสริมให้มีการจัดเก็บความรู้ และเผยแพร่ความรู้ผ่านกิจกรรมของชุมชนโดยให้ชุมชนทำด้วยตนเอง เพื่อลดการพึ่งพาจากหน่วยงานภายนอก

1.10 ชุมชนร่วมมือกันจัดการความรู้ร่วมกับโรงเรียน วัด จัดให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นในการให้นักเรียนเรียนรู้วิธีการจัดเก็บความรู้และเผยแพร่ความรู้โดยฝึกให้นักเรียนสัมภาษณ์และจดบันทึกความรู้จากคนในครอบครัวเครือข่าย เพื่อให้นำความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนออกมาเผยแพร่และสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป

1.11 การสร้างสำนึกรักบ้านเกิดให้เกิดขึ้นกับเยาวชน โดยให้เยาวชนที่กำลังเรียนหนังสือในชุมชนได้มีกิจกรรมจัดเก็บความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน ฟังเรื่องเล่าจากคนเฒ่าคนแก่ที่มีภูมิปัญญาด้านการทำนา การขึ้นตาลโตนด และการทำประมง เพื่อให้เยาวชนได้รับรู้ตระหนักใน ความสำคัญของภูมิปัญญาเหล่านี้เพื่อไม่ให้สูญหายไปกับตัวบุคคล

1.12 เป็นข้อมูลเสนอแนะแนวทางให้กับผู้นำชุมชน และ อบต.ขับเคลื่อนชุมชนให้มีการรวมกลุ่มการสืบสานประเพณี ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถนำทุนทางสังคมมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกลไกในการนำทุนทางสังคม ระบบ เครือญาติ และระบบอุปถัมภ์ในชุมชนมาจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชนเพื่อนำมาสร้างความเข้มแข็งชุมชน

2.2 ควรวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนในด้านการสร้างธรรมณูญ สุขภาพชุมชนเนื่องจากการจะสร้างความเข้มแข็งได้ ทั้งนี้เนื่องจากการที่จะสร้างความเข้มแข็งชุมชนได้ กิจกรรมเศรษฐกิจจะต้องเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนนั่นคือการส่งเสริมให้ชาวบ้านตระหนักต่อระบบนิเวศ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุระหว่างสังคม เศรษฐกิจ และ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงควรศึกษาว่า ทำอย่างไรจะให้ชาวบ้านมีความตระหนักต่อสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความเชื่อมโยงกับสุขภาพของคนในชุมชนจนกระทั่งจัดทำเป็นธรรมณูญสุขภาพชุมชน

2.3 ควรศึกษาถึงการรวมกลุ่มกันเป็นภาคประชาสังคมของชุมชน เพื่อสร้างสำนึกสาธารณะในฐานะความเป็นพลเมืองในการที่จะนำชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง

บรรณานุกรม

- กนกพร นิมพลี. (2555). *รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2559). *มาตรฐานชุมชน (มชช.)* กรุงเทพฯ: สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน.
- กรมส่งเสริมการเกษตรสำนักพัฒนาเกษตรกร. (2555). *ภูมิปัญญาท้องถิ่น*. ค้นเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2559. จาก <http://tkagri.doae.go.th/temp.php?gpg=title02>
- กฤตภาค ทองสุพิมพ์. (2553). *การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจเชิง สร้างสรรค์ กลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูปสุกร ในเขตเทศบาลนครนครปฐม*. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจ มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ
- กฤตยาวิที เกตุวงศา. (2555). *การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงด้วยวิธี วิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานราก : กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนชานนา*. วิทยานิพนธ์ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาการบัญชี คณะการบัญชีและการจัดการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- กฤษณา วงษาสันต์ และคณะ. (2542). *วิถีไทย*. กรุงเทพฯ : บริษัทคอมฟอร์มจำกัด.
- กวี รัชชพลอรียคุณ. (2546). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนย่านตลาดพลู*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, กรุงเทพฯ.
- กัลยา วานิชย์บัญชา.(2551). *สถิติสำหรับงานวิจัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์
- กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2530). *การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาของ ชนบท*. กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2540). *องค์กรชุมชน: กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กาญจนา บุญยัง และคณะ (2552) *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การบริหารส่วนตำบล* กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา
- กัญเกียรติ ญาติเสมอ. (2559). *การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM)*. สถาบันการพัฒนา ชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. สืบค้นเมื่อ 26 ก.ค.2559 จาก www.train.cdd.go.th
- เก็ดถวา บุญปรากฏ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เจตน์สฤกษ์ สังกพันธ์ และนันทรัฐ สุริโย. (2556) เมื่อปลา หายไปจากทะเลสาบสงขลาชาวประมงพื้นบ้านมีกลวิธีในการต่อสู้ เพื่อความอยู่รอดภายใต้ ภาวะขาดแคลนอย่างไร, *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*. 5(2), 87-101.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- โกวิท พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของ ชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.). (2558). *แผนพัฒนาจังหวัดสงขลา 4 ปี พ.ศ. 2561 - 2564*. สงขลา.
- คมสัน ไชยโชติช่วง. (2547). *การศึกษากระบวนการและการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านหัตถกรรมการทำถังไม้ เพื่อวิถีชีวิตชุมชนเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, กรุงเทพฯ.
- ครอบครัวนักกิจกรรมภาคใต้ (2553) *เศรษฐกิจชุมชนกรอบความคิด*. ค้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561, จาก: <http://oknation.nationtv.tv/blog/SouthernFamilyActivists>
- เครย์ตัน, เจมส์ แอล. (2545). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- จามะรี เชียงทอง. (2549). *สังคมวิทยาการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- จิตรี โพธิามามกะ และคณะ. (2553). *การวิเคราะห์ตัวแปรจำแนกอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ในโครงการส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. กรุงเทพฯ: คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- จूरรัตน์ ราภา. (2539). *การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการพัฒนาสตรี หมู่บ้านในการป้องกันโรคเอดส์กรณีศึกษาอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ เกิดถวา บุญปรากฏ สุภาวดี ธรรมรัตน์ และนันทรัฐ สุริโย (2558) กระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดวิถีโหนด-นา-เลผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าหิน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา. ใน *การประชุมวิชาการวิจัยสถาบัน มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปี 2558 หัวข้อ “การวิจัยสถาบันเพื่อการพัฒนาองค์กรสู่ความเป็นเลิศ” วันที่ 8 สิงหาคม 2558 ณ อาคารพจน์ สารสิน มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ เกิดถวา บุญปรากฏ สุภาวดี ธรรมรัตน์ บุญโชค สุบินรัตน์ สุภาพร สุบินรัตน์ และสุรพล พาณิชกรณ. (2559). *โครงการแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนภายใต้วิถีโหนด-นา-เลในคาบสมุทรสติงพระ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เจตนัสฤกษ์ สักขพันธ์ ชิดชนก เขิงเขาว์ และเกษตรชัย และหิม. (2561). การจัดการความรู้ชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา, *วารสารไทยคดีศึกษา* 15(2), 249-300.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2526). *การบริหารการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ :โอเดียนสโตร์.
- ฉวีวรรณ หลิมวัฒนา. (2552). *การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างองค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านและด้านการเรียนการสอนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (2551). *ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชมภูนุช หุ่นนาค ศิริวัฒน์ เปลี้นบางยาง และวรรณรัตน์ อัสวเดชาชาญยุทธ์ (2559) ศึกษาการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
- ชำนาญ ยิงวัฒนา. (2556). *ศึกษารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้นในภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย*. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์เขาวลิตกุล, นครราชสีมา.
- ชูศรี วงศ์รัตน์. (2553). *เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. (2542). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2546). ชุมชนในวาทกรรมการพัฒนา. ใน *อำนาจชุมชน รวมบทความว่าด้วยอำนาจ ชุมชน ประชาสังคม และสิ่งแวดล้อม*. (หน้า 46-68). สงขลา: ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2531). *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ณรัชชอร์ ศรีทอง. (2558). *กระบวนการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
- ทวีศักดิ์ นพเกษตร. (2542). *วิกฤตสังคมไทย 2540 กับบทบาทวิทยาการกระบวนการ*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ทศพร ทองเที่ยง. (2546, บรรณาธิการ). *การเรียนรู้สู่การทำแผนงานและสร้างเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและบริการอุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมชีวเคมี สำนักวิจัยและบริการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- ทศพล กฤตยพิสิฐ. (2537). *การมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เขตหนองจอกที่มีต่อโครงการกิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง บรม และบวร เพื่อสร้างสรรค์อุดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอก*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ
- ทัศนีย์ ลักขณาภิชนชัช. (2548). *การบริหารสังคมกับโครงสร้างสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : มิสเตอร์ก๊อปปี.
- ทัศนีย์ อารมย์เกลี้ยง. (2556). *เส้นทางการสืบสานภูมิปัญญาอาหารล้านนาสู่ความยั่งยืน*. ดุษฎีนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไทยตำบลดอทคอม. (2559). *ข้อมูลตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ*. ค้นเมื่อ 25 เมษายน 2559, จาก: <http://www.thaitambon.com/tambon/900208>
- ธนากร สังเขป. (2556) *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธันยาภรณ์ โพธิกาวิณ. (2553). *กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีประเภทขลุ่ยและแคน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2544). *กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2543ก). *กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ประชาคม ประชาสังคม*. ขอนแก่น: โครงการจัดตั้งมูลนิธิเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ชมรมนักวิชาการสาธารณสุขภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2543ข). *ทศวรรษใหม่การสาธารณสุขมูลฐานการสัมมนาสุขภาพเพื่อมวลชน*. ขอนแก่น : ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- นภาพรณี หะวานนท์ และคณะ. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นภาพรณี หะวานนท์ (2548). *โครงการพัฒนาดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บรรณานุกรม (ต่อ)

- นภาพกรณ์ หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล (2549) เรียนรู้กระบวนการสร้างทุนทางสังคมของชุมชน. กรุงเทพฯ: ศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2538). *การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง*. เชียงใหม่: ศิริลักษณ์การพิมพ์.
- นิชนันท์ พุ่งลดดา. (2548.) *การวิเคราะห์ตัวแปรจำแนกกลุ่มพยาบาลวิชาชีพที่คงอยู่ในงานโรงพยาบาลรัฐบาลและโรงพยาบาลเอกชนเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- นิตยาภรณ์ หิรัญนิรมล. (2543). *ฝ่าวิกฤตด้วยพลังชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมประชาสัมพันธ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). *ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย: ความสำคัญภูมิปัญญา*. ค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2560, จาก: <http://www.ipesp.ac.th/learning/thaistory/content3.html>
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร ทิศทางไท*. กรุงเทพฯ: สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้.
- นิวัต เรืองแก้ว. (2537). *การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีอนันต์.
- นิตากร ธรฤทธิ์. (2541). *ภูมิปัญญาที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำแม่แดง*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- บัณฑิต อ่อนคำ และวิริยา น้อยวงศ์ยางค์. (2533). *ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท : ประสบการณ์ของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญธรรณ วิงวอน (2557) ศึกษาถึงศักยภาพและรูปแบบผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแบบองค์รวมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลปงคางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ* 7(1), 8-26
- ปทุมพร ศรีอิสาน. (2555). *การวิเคราะห์จำแนกประเภทปัจจัยที่มีความเสี่ยงต่อการบาดเจ็บในการออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาของประชาชนในจังหวัดอุดรธานี*. การศึกษาค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์ (2541). *เศรษฐกิจชุมชน: ความหมาย ฐานคิด แนวทางปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพลังเวชและชุมชน

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ปรียา โสภณา (2553) ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อความเข้มแข็งของหมู่บ้านชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา ยุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ปติณัช ไสลบาท. (2550) การจัดการฐานทรัพยากรและโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาบ้านนาผาย ตำบลหัวเรือ อำเภอบ้านดุง จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม
- ปิยานุช ปันยังสุพรชัย ศิริโวหาร และจุไรรัตน์ จุลจักรวัฒน์ (2557) ศึกษาเรื่องการเสริมสร้างให้กองทุนสวัสดิการชุมชนมีความเข้มแข็งจังหวัดลำพูน. วารสารบัณฑิตวิจัย. 5(1), 103-110
- พัชรชาติ ตรีชัย. (2552) การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลางดงตำบลศิลาลอย อำเภอสามร้อยยอดจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต โครงการรัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, กรุงเทพฯ.
- มณีวรรณ ยังปลื้มจิตต์. (2547). วิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของผู้เรียนผ่านระบบออนไลน์ (e - Learning) ในสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและประเมินผลการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2555) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ค้นเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2561, จาก <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/01-01-01.html>
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2560) ส่วนประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน. ค้นเมื่อ 3 มกราคม 2560, จาก: <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Lom12/04-05.html>
- ยากาเรีย เจโดและคณะ. (2551). ปัจจัยจำแนกผลการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ คณะพยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- เยาวนิจ กิตติธรรกุล ศิริมาศ ภูเจริญพงศ์ วิจิตรา อุดมะมะณี และยุรี แก้วชูช่วง. (2557) การจัดการความรู้โครงการเพิ่มศักยภาพการปรับตัวของชุมชนชายฝั่งที่เสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (INCA) สงขลา: สถาบันทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ระบบสถิติทางการทะเบียน.(2560) สถิติจำนวนประชากรและบ้าน ฐานข้อมูลปัจจุบัน. ค้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2560, จาก: http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_m.php
- รัชณี เพ็ชรช่าง (2556) ศึกษาถึงรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแก่ทราียงาม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนบ้านทราียงาม ตำบลน้ำหมัน อำเภอกำปาศ จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 6(1), 34-48
- รัฐพล พรหมสะอาด. (2547). *การวิเคราะห์ปัจจัยจำแนกที่ส่งผลต่อการได้รับตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน*.ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ
- รุ่งรัตน์ บุญเรือง. (2552). *การวิเคราะห์ปัจจัยจำแนกกลุ่มความสามารถในการอ่านภาษาไทยของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงรายเขต 2*.วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, เชียงราย.
- วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล และธีระพงษ์ มาลัยทอง (2550, มกราคม-มีนาคม) การพัฒนาดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา* 1, 40-47.
- วรวุฒิ โรมรัตน์พันธ์. (2548). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
- วรรษยา ธรรมกิตติภาพ พีรพงศ์ ทิพนาค และวิทยา เบ็ญจาธิกุล. (2558). กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการธุรกิจชุมชนเพื่อการสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชน. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*. 4 (1), 200-212
- วารุณี สารีเครือ และวิเชียร วรพุทธพร. (2556) การเสริมสร้างความเข้มแข็งกลุ่มอาชีพขององค์กรบริหารส่วน ตำบลตะบาย อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น*. 10(1), 38-43
- วิจิตา นินวน และชนิษฐา ชูสุข. (2557). ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลหนองแรด อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. 33(5), 110-121
- ศิริชัย กาญจนวาสี.(2550). *การวิเคราะห์พหุระดับ: Muti-level Analysis*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ศูนย์การศึกษาอนุกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลท่าหิน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา. (2561) ข้อมูลพื้นฐานตำบลท่าหิน. ค้นเมื่อ 6 มกราคม 2561, จาก: <http://sk.nfe.go.th/stp03/index.php>
- ศูนย์จัดการข้อมูลเพื่อการวิจัยและพัฒนาศักยภาพชุมชน. (2557). *การพัฒนาศักยภาพชุมชน*. ค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2557, จาก: <http://dmdc.rmutl.ac.th/principles.php>
- สมบัติ ท้ายเรือคำ. (2552). *ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กภาพสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2555) *รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, เชียงราย
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556, เมษายน-มิถุนายน) *รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย*. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ 15 (2), 58-66.
- สยาม อรุณศรีมรกต ชุมพร ยูวรี อนงคนธ์ หัมพานนท์ และรัฐพล ศรประเสริฐ. (2556) รูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาตำบลคลองต๋าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารร่วมฤกษ์*. 31(1), 157-172.
- สัมฤทธิ์ พงษ์วิวัฒน์. (2552). *ทุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านหินกอง หมู่ที่ 8 ตำบลหนองขาม อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี*. วิทยานิพนธ์ชุมชนมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สามารถ จันทร์สุรย์. (2534). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สาร สารทัศนันทน์. (2544). การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน, *วัฒนธรรมไทย*. 38(2), 15-18
- สาวิณี รอดสิน (2554) *ชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านบางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- สำนักงาน ก.พ.ร.และ สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. (2548). *คู่มือการจัดทำแผนการจัดการความรู้: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ก.พ.ร.และ สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.
- สำนักงานกองทุนเพื่อชุมชน. (2543). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดสงขลา (2562) แผนที่จังหวัดสงขลา. ค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2562, จาก: https://www.ect.go.th/songkhla/ewt_news.php?nid=79&filename=index
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *ภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2551). *จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: บริษัท เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มูลนิธิพัฒนาไทย และธนาคารโลก. (2546). *การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548). *แนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา. (2560). การพัฒนาตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง. ใน *การประชุมเชิงปฏิบัติการระบบมาตรฐานการพัฒนาชุมชน (มชช.) ประจำปี 2560 วันที่ 15 มีนาคม 2560 ณ โรงแรมกรีนเวสต์พาเลซ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา*. สงขลา: กลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา. (2562). *ประวัติความเป็นมาของอำเภอสทิงพระ*. ค้นเมื่อ 15 มกราคม 2562, จาก: <http://district.cdd.go.th/sathingphra/>
- สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสทิงพระ. (2562). *แผนที่อำเภอสทิงพระจำแนกเป็นรายตำบล*. ค้นเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2562, จาก: <https://sites.google.com/site/sathingpradho/Download/home/keiyw-kab-ssx>
- สิทธิพร สุนทรวัชรินทร์ สุทธิศักดิ์ พงศ์หอมหวาน และอรณพ โปธิสุข. (2558). การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*. 7(13), 65-78

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สิริสุตา เนียงขวา. (2553). *การวิเคราะห์ตัวแปรจำแนกกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและต่ำ*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัย และประเมินผลการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2548). *การประเมินโครงการ: หลักการและการประยุกต์*. กรุงเทพฯ:เฟื่องฟ้า.
- สุธิวรงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2548). ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้, ใน สถาพร ศรีสังข์จ้ง (บรรณาธิการ), *รู้จัก ทักซิณ*. (หน้า 10-12). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทตาดตา พับลิเคชั่น จำกัด.
- สุนทรียา ไชยปัญญา เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร และสัญญา เคณาภูมิ (2557) รูปแบบการ เสริมสร้างความเข้มแข็งกลุ่มทอผ้าไหมตำบลกุดรัง อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*. 8(1), 239-247
- สุปราณี จันทร์ส่ง บุญทัน ดอกไธสง สอาด บรรเจิดฤทธิ์ และบุญเรือง ศรีเหรียญ.(2558, กันยายน- ธันวาคม) การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง. *วารสารวิจัยและพัฒนามาตรฐาน อลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 10 (3), 273-283.
- สุพัตรา คงขำ และนรินทร์ สังข์รักษา. (2558). ศึกษาเรื่องการพัฒนาารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิ ปัญญาพื้นบ้านหนังตะลุง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่น. *วารสาร ศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 7 (1), 242-255
- สุพยาน แวบือชา. (2556). *การวิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของครูโรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานี*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัย และวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ปัตตานี.
- สุภาวดี เจริญเศรษฐมมท. (2553). การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ขององค์กรอาชีพท้องถิ่น. คุษฎี นิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยรามคาแหง, กรุงเทพฯ.
- เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. (2555). *รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาการคงอยู่ในอาชีพของผู้สำเร็จ อาชีวศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *ฐานคิด: จากแผนแม่บทสู่วิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.
- เสาวรส ไพจิตร (2556) *ศึกษาการจัดการความรู้ชุมชนเพื่อสืบสานอาชีพท้องถิ่นกรณีศึกษา: กลุ่ม อาชีพสตรีทำผ้าปาเต๊ะบ้านคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตร ศาสตร์, กรุงเทพฯ.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- หทัยรัตน์ รัตน์สร้อย. (2552). *พลวัตทางสังคมกับความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง*. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- องค์การบริหารส่วนตำบลคูขุด (2561) *ข้อมูลทั่วไปของตำบลคูขุด*. ค้นเมื่อ 20 มกราคม 2561, จาก: <http://www.kukud.go.th/content/information>
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าหิน. (2559) *ข้อมูลพื้นฐานตำบลท่าหิน*. ค้นเมื่อ 25 เมษายน 2559, จาก: <http://www.tahin.go.th/content/structure>
- อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) *สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง: การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ
- อนุชาติ ทองเกลี้ยง. (2553). *การสืบสานประเพณีการทำขวัญข้าวขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดปัตตานี*. การศึกษาอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น,ขอนแก่น
- อนุวัฒน์ คุณแก้ว. (2555). *การวิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการเรียนสูงและต่ำของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, เพชรบูรณ์.
- อเนก บุญสวน. (2554). *การวิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์สูงและต่ำของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดเพชรบูรณ์*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์,เพชรบูรณ์.
- อินทร พิชิตตานนท์ และเตชพล ฐิตยารักษ์. (2547, มกราคม – กันยายน). ชุมชนเข้มแข็ง: หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*. 3, 35.
- อินทรี ปากันทะ และคณะ. (2557). *ตัวแปรจำแนกการสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร,พิษณุโลก.
- อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงษ์. (2540). ชุมชนเข้มแข็ง: หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน, *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*. 2547(3), 35
- อรุณี เจริญเรือง. (2554). *แนวทางในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- อุษณีย์ เสือดี. (2549). การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกระเบื้องดินเผาในจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2554). ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.
- Aromkhang, T and Chatraphorn, S. (2014, May-August) Sustainability of local wisdom transferring on Lanna Food. *Kasetsart Journal : Social Sciences* 35(2), 189-205.
- Barbier, E.B. (1987). The Concept of Sustainable Economic Development.. *Environmental Conservation*. 14, 110-116.
- Bunyakit, B. , Prasobsukchokechai, N. , Pornchanoknat, D. and Kanduan, P. (2006) Knowledge management from theory to practice. (3 rd ed.)] Bangkok: Thailand Productivity Institute
- Chaichotechang, K. (2004). A study of the operational process and wisdom transmission in making wooden barrels for community life of Sampanthawong District, Bangkok. (Master' Thesis, Graduate school, Dhonburi Rajabhat University)
- Chareanset, S. (2010). The development of a knowledge management model for local vocational organizations. (Doctoral Thesis, Ramkhamhaeng University)
- Chimplee, K. (2012). Knowledge management models for local wisdom in wickerwork handicrafts: A case study of local community enterprises in Nakhon Ratchasima Province. (Doctoral Thesis, National Institute of Development Administration)
- Choo, Chun Wei. (2000). Working in Knowledge: How Information Professionals Help Organizations Mange What They Know. *Library Mangement* 21(8), 395-403.
- Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. 94, S95-120.
- Creswell, J. W. (2013). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches.(2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage publications.
- Cronbach, L. J. (1 9 5 1). Coefficient Alpha and The Internal Structure of Tests. *Psychometrika*, 16(3), 297-334.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Cvijanović, Drago Jonel Subić, & Marko Jeločnik. (2013) *Strategic Developmental Priorities of Sustainable Agriculture and Rural Development of Local Rural Communities within the Danube Region in Republic of Serbia*. Kragujevac, Serbia: Faculty of Economics, University of Kragujevac.
- Department of Agricultural Extension (2012) local knowledge. Retrieved March 28, 2017, from: <http://tkagri.doae.go.th/temp.php?gpg=title02>
- Dunyakasem, U. and Ngamwittayapong, O. (1997). *Community education: conceptual framework and research*. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF)
- Hair, J., Blak, W. C., Barbin, B. J., Anderson, R. E. & Tatham, R. L.. (2010). *Multivariate Data Analysis (7th ed.)*. Upper Sandle. River, New Jersey: Prentice Hall.
- Hall, Bruce W., L. Carolyn Pearson & Delos Carroll. (2010). *Teachers' Long-Range Teaching Plans: A Discriminant Analysis*. Retrieved August 25, 2015 from: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00220671.1992.9941119>
- Hawanon, N., Jeradechakul, P., Padthisong, S., Sukwattana, J. and Ongkasing, C. (2007). *Foundation theory in strength community*. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF)
- Howell-Chisolm, Robin R. (2006). *Rural Leadership: A Case Study of the Factors that Influence Economic Development in Two Rural Communities in South Carolina*. A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy, Capella University
- Knack, S. & Keefer, P. (1997, November). Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross Country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics*, 1251-1288.
- Koolnaphadol, Pennapha. (2012) *Innovative Participation of Family and Community for Enhancing Family Strength in Eastern Province, Thailand*. Chonburi, Thailand: Faculty of Education, Department of research and applied psychology, Burapha University.
- Kruza, T. (2001). Knowledge Management Process Model. Retrived on Jan 20, 2019, from: <http://www.inf.vttfi/pdf/publications/2001/p455.pdf>

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Kunpluem, P., and Sowanpreecha, R. (2016) Knowledge management for local wisdom. *Sripatum Chonburi Journal* 12(6), 89-97
- Lily Neumann & Yoram Neumann. (2015). *Determinants of Students' Instructional Evaluation: A Comparison of Four Levels of Academic Areas –A*. Retrieved August 25, 2015, from: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00220671.1985.10885591>
- Marquardt, M. J. (1996). *Buiding the learning organization: system approach to quantum improvement and global success*. New York: McGraw-Hill.
- Naimsanit, R. (2017) Knowledge management process in local wisdom. Retrieved March 18, 2017, from: <http://poompunya.com/index.php/km>
- Narayan, D., & L. Pritchett. (1997). *Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania. In Policy Research Working Paper 1796*. Washington, DC: The World Bank.
- Ngowroongrueng, U (2011) Guidelines for the protection of local wisdom. Bangkok: National Defence College of Thailand
- Nonaka, I & Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Create the Dynamics of Innovation*. New York: Oxford.
- Office of the National Economics and Social Development Board (2011) The eleventh national economic and social development plan (2012-2016). Bangkok: Office of the National Economics and Social Development Board, Office of the Prime Minister.
- Office of the National Education Commission (2002) *Thai wisdom*. Bangkok: Office of the National Education Commission
- Panich, W. (2005) Knowledge management for practice. Bangkok: The Knowledge Management Institute Foundation.
- Phothikawin, T (2010) *Learning and transmitting process of music local wisdom Khlui and Khaen of Kubua Community Empowerment Muang District, Ratchaburi Province*. (Master's Thesis, Silpakorn University)

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Pongphailboon, S. (2005) Southern folk wisdom. In S. Srisatchang. (Ed.) *Know the south*. Songkhla: The Institute for Southern Thai Studies
- Pongpinyo, W. (2002) *The application of popular wisdom for community empowerment a case study of Ban Umphawam Moo 8 Tambon Sampan Amphoe Muang Changwat Khon Kaen*. (Master's Thesis, Rajabhat Institute Loei)
- Putnam, R. D, Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Raj, Madhu (1996). *Encyclopedias Dictionary of Psychology and Education V.3 (M-Z)*. New Delhi: Almon Publications PVT.
- Ristic, Lela (2013, September-December). Strategic Management of Sustainable Rural Development in the Republic of Serbia. *Economic Horizons*.15(3), 233 –248.
- Rovinelli, R. J., & Hambleton, R. K. (1977). On the use of content specialists in the assessment of criterion- referenced test item validity. *Dutch Journal of Educational Research*, 2, 49-60.
- Sangkapan, J., Boonprakarn, K., Thammarat, S, Subinrat, B., Subinrat, S., and Phanichakorn, S. (2016). *Directions in development potential of community for growing a community food security under the lifestyle of Nod-Na-Lae in Sating-Pra Peninsular*. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF)
- Sillis, E. and Jones G. (2002) *Knowledge Management in Education*. London: Kogan.
- Sinad Treevanchai.(2003). *Social Capital and the Performances of Savings Groups: A Case Study in Songkhla*. Master Degree Thesis, Faculty of Economics (English Program), Thammasat University. Retrieved November 15, 2016, from: <http://www.worldbank.org/poverty/scapital/>
- Sunyawiwat, S. (1998). *Community development*. Bangkok: Chulalongkorn University
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics*, (5th ed.) Boston: Pearson Education

บรรณานุกรม (ต่อ)

Tajuddin, Rosita Mohd. (2011). *Social capital and rural community self-development: Understanding community satisfaction and its impact on entrepreneurial climate and community outcomes*. A dissertation submitted to the graduate Faculty in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. Iowa State University.

Tamlungka, S. (2013, April-June) Local wisdom-Based model to build up community strength in Chiang Rai Province. *Journal of Education Naresuan University* 15(2), 58-66.

Tannenbaum, S. I. & Alliger, G. M. (2000). *Knowledge management: Clarifying the key issues*. Burlington, MA : IHRIM.

Waltz, C.W., & Bausell, R. B. (1981). *Nursing Research: Design, Statistics, and Computer Analysis*. Philadelphia, PA: F.A. Davis.

Wongsasan, K. (1999) *Thai ways*. Bangkok: Comfort Co. Ltd.

บุคลากรกรม

ครูปราณี, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 แต้ก, สัมภาษณ์วันที่ 20 มิถุนายน 2562 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ชัย, สัมภาษณ์วันที่ 16 เมษายน 2561 และวันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขaling พระ
 จังหวัดสงขลา

ชาญ, สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ชานนท์, สัมภาษณ์วันที่ 13 พฤษภาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ชานนท์, สัมภาษณ์วันที่ 13 พฤษภาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ตามัน, สัมภาษณ์วันที่ 15 มกราคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 นฤพนธ์, สัมภาษณ์วันที่ 18 พฤษภาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 บังเทิด, สัมภาษณ์วันที่ 22 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 บุญโชค, สัมภาษณ์วันที่ 6 มกราคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ประยูร, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ปราณี, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ปราณี, สัมภาษณ์วันที่ 22 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ป้าแจ่ม, สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ป้าณี, สัมภาษณ์วันที่ 29 มีนาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ป้าเปี้ยว, สัมภาษณ์วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ป้าแมว, สัมภาษณ์วันที่ 20 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ป้าไม, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ป้าเรไร, สัมภาษณ์วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ป้าลม, สัมภาษณ์วันที่ 28 มกราคม 2560 และวันที่ 5 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ
 จังหวัดสงขลา

ป้าลม, สัมภาษณ์วันที่ วันที่ 25 มกราคม 2560, 25 เมษายน 2560, 19 พฤษภาคม 2560 และวันที่ 10
 มีนาคม 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา

ป้าละม้าย, สัมภาษณ์วันที่ 21 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ป้าศรี, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ป้าสมัย, สัมภาษณ์วันที่ 5 เมษายน 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 ปู่หยัด, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา
 เปิ้ล, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤศจิกายน 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขaling พระ จังหวัดสงขลา

บุคลากรกรม (ต่อ)

ผิ้ง, สัมภาษณ์วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2561, สัมภาษณ์วันที่ 20-21 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร
จังหวัดสงขลา

พงษ์พันธ์, สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

พา, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

พีรส, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

มาลา, สัมภาษณ์วันที่ 20 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ยงยุทธ, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ยายชั้น, สัมภาษณ์วันที่ 30 มีนาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ยายดา, สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ยายพลอย, สัมภาษณ์วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ยายไม, สัมภาษณ์วันที่ 21 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ยายละม้าย, สัมภาษณ์วันที่ 10 มกราคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ยายสม, สัมภาษณ์วันที่ 20 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ยายสุพร, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ยี่สุน, สัมภาษณ์วันที่ 5 มกราคม 2562 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

รส, สัมภาษณ์วันที่ 6 มกราคม 2562 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

จำเริญ, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ละไม, สัมภาษณ์วันที่ 10 พฤษภาคม 2560 และวันที่ 20 เมษายน 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร
จังหวัดสงขลา

ลุงมี, สัมภาษณ์วันที่ 20 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ลุงลพ, สัมภาษณ์วันที่ 16 พฤษภาคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ลุงวัต, สัมภาษณ์วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ลุงวุฒิ, สัมภาษณ์วันที่ 5 เมษายน 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ลุงสมศักดิ์, สัมภาษณ์วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ลุงสว่าง, สัมภาษณ์วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

เล็ก, สัมภาษณ์วันที่ 21 ธันวาคม 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

วิเชต, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ศนิ, สัมภาษณ์วันที่ 2 พฤษภาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ส้ม, สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤษภาคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

บุคลากรกรม (ต่อ)

สมชาย, สัมภาษณ์วันที่ 6 ธันวาคม 2560, วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 และวันที่ 20 ธันวาคม 2561 ที่
ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สมบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สมพงษ์, สัมภาษณ์วันที่ 22 ธันวาคม 2560 และวันที่ 1 มิถุนายน 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ
จังหวัดสงขลา

สมศักดิ์, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สอง, สัมภาษณ์วันที่ 5 มกราคม 2562 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สัมพันธ์, สัมภาษณ์วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สา, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สาย, สัมภาษณ์วันที่ 5 เมษายน 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สายบัว, สัมภาษณ์วันที่ 6 มกราคม 2562 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สาลี, สัมภาษณ์วันที่ 26 เมษายน 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สาว, สัมภาษณ์วันที่ 5 ธันวาคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สิตา, สัมภาษณ์วันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุชาติ, สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุชาย, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุณี, สัมภาษณ์วันที่ 2 มิถุนายน 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุทธิพงษ์, สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุธรรม, สัมภาษณ์วันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุธาสินี, สัมภาษณ์วันที่ 5 ธันวาคม 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุนิษา, สัมภาษณ์วันที่ 18 พฤษภาคม 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุนี, สัมภาษณ์วันที่ 6 มกราคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุพร, สัมภาษณ์วันที่ 15 เมษายน 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุภาพร, สัมภาษณ์วันที่ 22 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุภาพรณ์, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤศจิกายน 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุภาวดี, สัมภาษณ์วันที่ 16 เมษายน 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

สุวรรณ, สัมภาษณ์วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560 และวันที่ 1 มิถุนายน 2561 ตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ
จังหวัดสงขลา

เสาวรส, สัมภาษณ์วันที่ 22 ธันวาคม 2560 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

บุคลากรกรม (ต่อ)

หลวงชาย, สัมภาษณ์วันที่ 20 ธันวาคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา
หลวงโชค, สัมภาษณ์วันที่ 21 ธันวาคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา
ใหญ่, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา
ไหม, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2561 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา
ไหมมูเนาะ, สัมภาษณ์วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา
อนุสรณ์, สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา
อภิไทย, สัมภาษณ์วันที่ 6 ธันวาคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา
อภิรักษ์, สัมภาษณ์วันที่ 6 ธันวาคม 2561 ที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา
อ่วม, สัมภาษณ์วันที่ 30 มีนาคม 2560 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา
โอม, สัมภาษณ์วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ตำบลท่าหิน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถาม

แบบสอบถามเรื่อง การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

คำชี้แจง

แบบสอบถามการวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา” ผู้ให้ข้อมูลคือแกนนำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ชาวบ้านในอำเภอสังขละบุรี แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ศาสนา ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพหลัก

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งของชุมชน 5 ระดับ แต่ละคะแนนมีช่วงคะแนนที่เท่ากันจากคะแนนเต็ม 5 มากที่สุดถึงคะแนน 1 น้อยที่สุดประกอบด้วยข้อคำถามจากปัจจัย 5 มิติ คือ มิติผู้นำชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน

นายเจตน์สุภษฎ์ สังขพันธ์
นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อที่ตรงกับสถานภาพของท่าน

1. เพศ

- ชาย หญิง

2. อายุ .....ปี

3. นับถือศาสนา

- พุทธ อิสลาม
 คริสต์ ศาสนาอื่นระบุ.....

4. ระดับการศึกษาสูงสุด

- ไม่ได้รับการศึกษา ประถมศึกษา
 มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย
 ปวช. ปวส.
ปริญญาตรี ปริญญาโท
ปริญญาเอก อื่น ๆ โปรดระบุ.....

5. รายได้.....บาท (ต่อเดือนโดยประมาณ)

6. อาชีพหลัก

- ทำนา ทำสวน
 ขึ้นตาลโตนด ทำประมง
 ค้าขาย แรงงานรับจ้าง
 เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงสัตว์
 ราชการ อื่น ๆ โปรดระบุ.....

7. จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....คน

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งของชุมชนอำเภอสิงหนาท จังหวัดสงขลา

คำชี้แจง

โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน ระดับความคิดเห็นที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด
ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

- 5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด
4 หมายถึง เห็นด้วยมาก
3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง
2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย
1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
	มิติผู้นำ					
	1. ด้านบริหารตนเอง					
1	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีบุคลิกภาพดี					
2	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีสุขภาพ ใจ สติปัญญาและสังคมดี					
3	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่แต่งกายเหมาะสมกับกาลและเทศะ					
4	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับครอบครัวและสังคม					
5	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีทักษะในการพูด					
6	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรม					
7	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถดูแลและรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัวได้อย่างเหมาะสม.					
8	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีการเรียนรู้และจัดการความรู้ด้วยตนเอง					
9	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนได้					
10	ชุมชนของท่าน มีผู้นำที่มีวินัยในตนเองเป็นคนตรงต่อเวลา					
11	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง					
	2. ด้านบริหารสังคม					
12	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน					
13	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม และสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม					
14	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสโดยไม่ต้องรอให้ร้องขอ					
15	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความเอื้ออาทร มีจิตสาธารณะ เกื้อกูลต่อบุคคลอื่น					
16	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากคนในชุมชน					

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
17	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่รับฟังเสียงข้างมากในการทำกิจกรรมกลุ่ม					
18	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่เป็นที่พึ่งของคนในชุมชน					
19	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สร้างโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม					
20	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถให้คำปรึกษา แนะนำ และให้กำลังใจคนในชุมชนในการแก้ปัญหาได้					
21	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมทางสังคม					
22	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถประสานความร่วมมือกับคนภายในชุมชน					
23	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถประสานความร่วมมือกับคนภายนอกชุมชน					
24	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม					
25	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ยอมรับฟังความคิดเห็นและการวิพากษ์จากคนในชุมชน					
	3. ด้านบริหารงาน					
26	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ					
27	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการวิเคราะห์และวางแผนการทำงาน					
28	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการแก้ปัญหาของชุมชนได้					
29	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง					
30	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง					
31	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ให้เสรีทางความคิดในการทำกิจกรรม					
32	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากผู้ร่วมงาน					
33	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถส่งเสริมให้ชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการ					
34	ชุมชนของท่าน มีผู้นำที่สามารถนำกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันมาทำงานร่วมกันได้					
	มิติเศรษฐกิจชุมชน					
	1. ด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต					
1	ชุมชนของท่านชาวบ้านทำเกษตรแบบไร่นาสวนผสม					
2	ชุมชนของท่านชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักชุมชนพึ่งตนเอง					
3	ชุมชนของท่านชาวบ้านมีการลดค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้โดยการทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมงเวียนตามฤดูกาล					
4	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการกระจายผลผลิตในตลาดภายในชุมชน					

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
5	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือน					
6	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านที่เป็นวัยแรงงานมีการอพยพออกไปทำงานนอกชุมชนลดลง					
	2. ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม					
7	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกและร่วมรับผลประโยชน์การนำผลผลิตในวิถีโหนด-นา-เลมาแปรรูปจำหน่าย					
8	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกและร่วมรับผลประโยชน์กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน					
9	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกและร่วมรับผลประโยชน์จากศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลหรือศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง					
10	ชาวบ้านในชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน					
	3. ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน					
11	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับสวัสดิการจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน					
12	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านหันมาปลูกข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง					
13	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมผ่านคลองเหมืองฝายเพื่อการเกษตร					
14	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการผลิตเอื้อต่อระบบนิเวศและสุขภาพของชุมชนโดยใช้สารที่ไม่เป็นอันตราย					
15	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง					
16	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ได้รับทราบกฎ กติกา และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม					
	มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้					
	1. ด้านการกำหนดองค์ความรู้					
1	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน					
2	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดชนิดและประเภทของภูมิปัญญา					
3	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดให้มีปราชญ์ชาวบ้านด้านต่าง ๆ					
4	ชุมชนของท่าน มีการยกย่องให้คุณค่าปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละด้าน					
	2. ด้านการสร้างองค์ความรู้					

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
5	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมการสร้างความรู้ชุมชน					
6	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการนำภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน					
7	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการสร้างศูนย์เรียนรู้ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน					
8	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนและจัดทำแผนชุมชน					
9	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้นำแผนชุมชนไปปฏิบัติ					
10	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ที่ต่อยอดภูมิปัญญาการทำประมงแบบดั้งเดิม เช่น การพัฒนาเครื่องมือประมงที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน					
11	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ที่ต่อยอดภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดแบบดั้งเดิม					
12	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ที่ต่อยอดภูมิปัญญาการทำนาแบบดั้งเดิม					
	3. ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้					
13	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติมจากสื่ออื่น เช่น หนังสือ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต					
14	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประชุมสัมมนากิจกรรมเสริมเพิ่มความรู้กับหน่วยงานภาครัฐ					
15	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจดบันทึกภูมิปัญญาจากคนเฒ่าคนแก่เก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร					
16	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการรวบรวมจัดเก็บบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเอกสาร					
17	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดเก็บภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบในรูปแบบฐานข้อมูล คอมพิวเตอร์					
18	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านหรือคนนอกชุมชนสามารถค้นหาภูมิปัญญาชุมชนที่จัดเก็บไว้ได้สะดวกและรวดเร็ว					
	4. ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้					
19	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านการพัฒนาอาชีพ					
20	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน					
21	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการรับมือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในชุมชน					

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
22	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน					
23	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในเวทีเสวนาความรู้ที่หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนดำเนินกิจกรรม					
	5. ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์					
24	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับนวัตกรรม ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มคุณค่า					
25	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการนำภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ ไปปฏิบัติในกลุ่มเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ่านศูนย์เรียนรู้ หรือกลุ่มต่าง ๆ					
26	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถนำความรู้และภูมิปัญญาไปเป็นข้อมูลในการเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กับเยาวชนและชุมชนอื่น					
27	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้นำความรู้มาพัฒนาศักยภาพเพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงเครือข่าย					
	มิติชุมชนเกื้อกูล					
1	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน					
2	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนโดยการจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอย่างต่อเนื่อง					
3	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือและแบ่งปัน					
4	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง					
5	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านในชุมชนได้ส่งเสริมให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิด					
6	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณ ประโยชน์ของส่วนรวม					
7	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง					
	มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน					
	1. ด้านสวัสดิการชุมชน					
1	ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านการประกอบอาชีพ					
2	ชุมชนของท่าน บุตรของสมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา					

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
3	ชุมชนของท่าน ผู้สูงอายุได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มสวัสดิการชุมชน					
4	ชุมชนของท่าน ผู้พิการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มสวัสดิการชุมชน					
5	ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชนได้รับการช่วยเหลือเมื่อคนในครอบครัวเจ็บป่วย					
6	ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชนได้รับการช่วยเหลือเมื่อคนในครอบครัวเสียชีวิต					
7	ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านภัยพิบัติ					
	2. ด้านการพึ่งตนเองได้					
8	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง					
9	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถปลูกข้าวไว้กินเพียงพอ หากเหลือจึงจะนำไปจำหน่าย					
10	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำไว้กินเพียงพอ หากเหลือจึงจะนำไปจำหน่าย					
11	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด นำไปขายได้เงินมาเลี้ยงชีพอย่างเพียงพอ					
12	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่เป็นหนี้					
	3. ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน					
13	ชุมชนของท่าน กลุ่มแกนนำมีส่วนร่วมในการเชื่อมโยงภาคีและเครือข่ายภายนอกชุมชน					
14	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็นเครือข่ายความร่วมมือ					
15	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประชุมหารือกับเครือข่ายภายนอกชุมชนเพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ					
16	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มผลิต กลุ่มแปรรูป ฯลฯ กับชุมชนอื่น หรือหน่วยงานภาครัฐ					
17	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นวิทยากรให้ความรู้กับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานนอกชุมชน					
	4. ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน					
18	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดสรรทรัพยากรชุมชน (น้ำ ป่า)					
19	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎกติกาในการจัดสรรทรัพยากรชุมชน					

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
20	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน หรือวิถีประมง					
21	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์น้ำเพื่อใช้ในการเกษตร					
22	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีแหล่งน้ำอุปโภค/บริโภคเพียงพอ					
23	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดระบบการจัดการขยะถูกสุขอนามัยอย่างต่อเนื่อง					
24	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง					
	5. ด้านสุขภาพอนามัยชุมชน					
25	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับบริการด้านดูแลสุขภาพจากหน่วยงานหรือกลุ่ม อสม.อย่างต่อเนื่อง					
26	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดทำธรรมนูญสุขภาพชุมชนและ นำมาปฏิบัติ					
27	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมหลักประกันสุขภาพและได้รับบริการ พื้นฐานจากหน่วยงานภาครัฐ					
28	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการป้องกันการระบาดของโรคต่าง ๆ จาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง					
29	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสุขภาพอย่างต่อเนื่อง เช่น การออกกำลังกาย					
30	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับความรู้เกี่ยวกับสุขภาพจากหน่วยงานภาครัฐ อย่างต่อเนื่อง					

ภาคผนวก ข ทดสอบคุณภาพเครื่องมือ
หาค่า Content Valid Index (CVI)

คำชี้แจง

ขอให้ท่านพิจารณาข้อความถามว่ามีความตรงตามเนื้อหาหรือมีความสอดคล้องกับคำนิยามเชิงปฏิบัติการมากน้อยเพียงใดตามความเป็นจริงโดยใช้เครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับคะแนน ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

- 4 หมายถึง คำถามมีความสอดคล้องกับคำนิยามอยู่ในระดับมากที่สุด
- 3 หมายถึง คำถามมีความสอดคล้องกับคำนิยามอยู่ในระดับมากหรือต้องปรับปรุงเล็กน้อยจึงสอดคล้องกับคำนิยาม
- 2 หมายถึง คำถามมีความสอดคล้องกับคำนิยามอยู่ในระดับน้อยหรือต้องปรับปรุงอย่างมากจึงสอดคล้องกับคำนิยาม
- 1 หมายถึง คำถามมีความสอดคล้องกับคำนิยามอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนที่					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เห็นสอดคล้อง	CVI
		1	2	3	4	5		
	มิติผู้นำ							
	1. ด้านบริหารตนเอง							
1	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีบุคลิกภาพดี	4	4	4	3	3	5	1.00
2	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีสุขภาพะ กาย ใจ สติปัญญา และสังคมดี	4	4	4	4	4	5	1.00
3	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่แต่งกายเหมาะสมกับกาลและเทศะ	3	3	4	3	4	5	1.00
4	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับครอบครัวและสังคม	4	4	4	4	4	5	1.00
5	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีทักษะในการพูด	4	4	4	4	4	5	1.00
6	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรม	4	4	4	4	4	5	1.00
7	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถดูแลและรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัวได้อย่างเหมาะสม.	4	4	4	4	4	5	1.00
8	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีการเรียนรู้และจัดการความรู้ด้วยตนเอง	4	3	2	3	4	4	0.80
9	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนได้	4	4	4	4	4	5	1.00
10	ชุมชนของท่าน มีผู้นำที่มีวินัยในตนเองเป็นคนตรงต่อเวลา	4	4	4	4	4	5	1.00

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนที่					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เห็นสอดคล้อง	CVI
		1	2	3	4	5		
11	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	4	4	4	4	4	5	1.00
	2. ด้านบริหารสังคม							
12	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
13	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมและสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม	4	4	4	4	4	5	1.00
14	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสโดยไม่ต้องรอให้ร้องขอ	4	4	4	4	4	5	1.00
15	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความเอื้ออาทร มีจิตสาธารณะ เกื้อกูลต่อบุคคลอื่น	4	4	4	4	4	5	1.00
16	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากคนในชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
17	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่รับฟังเสียงข้างมากในการทำกิจกรรมกลุ่ม	4	4	4	4	4	5	1.00
18	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่เป็นที่พึ่งของคนในชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
19	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สร้างโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม	4	4	4	4	4	5	1.00
20	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถให้คำปรึกษา แนะนำ และให้กำลังใจคนในชุมชนในการแก้ปัญหาได้	4	4	4	4	4	5	1.00
21	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมทางสังคม	4	4	4	4	4	5	1.00
22	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถประสานความร่วมมือกับคนภายในชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
23	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถประสานความร่วมมือกับคนภายนอกชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
24	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม	4	4	4	4	4	5	1.00
25	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ยอมรับฟังความคิดเห็นและการวิพากษ์จากคนในชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
	3. ด้านบริหารงาน							

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนที่					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เห็นสอดคล้อง	CVI
		1	2	3	4	5		
26	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ	4	4	4	4	4	5	1.00
27	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการวิเคราะห์และวางแผนการทำงาน	4	4	4	4	4	5	1.00
28	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการแก้ปัญหาของชุมชนได้	4	4	4	4	4	5	1.00
29	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง	4	4	4	4	4	5	1.00
30	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง	4	4	4	4	4	5	1.00
31	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ให้เสรีทางความคิดในการทำกิจกรรม	4	4	4	4	4	5	1.00
32	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากผู้ร่วมงาน	4	4	4	4	4	5	1.00
33	ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถส่งเสริมให้ชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการ	4	4	4	4	4	5	1.00
34	ชุมชนของท่าน มีผู้นำที่สามารถนำกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันมาทำงานร่วมกันได้	4	4	4	4	4	5	1.00
	มิติเศรษฐกิจชุมชน							
	1. ด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต							
1	ชุมชนของท่านชาวบ้านทำเกษตรแบบไร่นาสวนผสม	4	4	4	4	4	5	1.00
2	ชุมชนของท่านชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักชุมชนพึ่งตนเอง	4	4	4	4	4	5	1.00
3	ชุมชนของท่านชาวบ้านมีการลดค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้โดยการทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมงเวียนตามฤดูกาล	4	4	4	4	4	5	1.00
4	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการกระจายผลผลิตในตลาดภายในชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
5	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือน	4	4	4	4	4	5	1.00
6	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านที่เป็นวัยแรงงานมีการอพยพออกไปทำงานนอกชุมชนลดลง	4	4	4	4	4	5	1.00

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนที่					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เห็นสอดคล้อง	CVI
		1	2	3	4	5		
	2. ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม							
7	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิก และร่วมรับผลประโยชน์การนำผลผลิตในวิถีโหนด-นา-เลมาแปรรูปจำหน่าย	4	4	4	4	4	5	1.00
8	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิก และร่วมรับผลประโยชน์กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
9	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิก และร่วมรับผลประโยชน์จากศูนย์เรียนรู้โหนดนา เลหรือศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	4	4	4	4	4	5	1.00
10	ชาวบ้านในชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
	3. ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน							
11	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับสวัสดิการจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
12	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านหันมาปลูกข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง	4	4	4	4	4	5	1.00
13	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมผ่านคลองเหมืองฝายเพื่อการเกษตร	4	4	4	4	4	5	1.00
14	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการผลิตเอื้อต่อระบบนิเวศและสุขภาพของชุมชนโดยใช้สารที่ไม่เป็นอันตราย	4	4	4	4	4	5	1.00
15	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	4	4	4	4	4	5	1.00
16	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ได้รับทราบกฎ กติกา และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม	4	4	4	4	4	5	1.00
	มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้							
	1. ด้านการกำหนดองค์ความรู้							
1	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนที่					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เห็นสอดคล้อง	CVI
		1	2	3	4	5		
2	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดชนิดและประเภทของภูมิปัญญา	4	4	4	4	4	5	1.00
3	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดให้มีปราชญ์ชาวบ้านด้านต่าง ๆ	4	4	4	4	4	5	1.00
4	ชุมชนของท่านมีการยกย่องให้คุณค่าปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละด้าน	4	4	4	4	4	5	1.00
	2. ด้านการสร้างองค์ความรู้							
5	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมการสร้างความรู้ชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
6	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการนำภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน	4	4	4	4	4	5	1.00
7	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการสร้างศูนย์เรียนรู้ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
8	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนและจัดทำแผนชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
9	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้นำแผนชุมชนไปปฏิบัติ	4	4	4	4	4	5	1.00
10	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ต่อยอดภูมิปัญญาการทำประมงแบบดั้งเดิม เช่น การพัฒนาเครื่องมือประมงที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน	4	4	4	4	4	5	1.00
11	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ต่อยอดภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดแบบดั้งเดิม	4	4	4	4	4	5	1.00
12	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ต่อยอดภูมิปัญญาการทำนาแบบดั้งเดิม	4	4	4	4	4	5	1.00
	3. ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้							
13	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติมจากสื่ออื่น เช่น หนังสือ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต	4	4	4	4	4	5	1.00

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนที่					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เห็นสอดคล้อง	CVI
		1	2	3	4	5		
14	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประชุมสัมมนากิจกรรมเสริมเพิ่มความรู้กับหน่วยงานภาครัฐ	4	4	4	4	4	5	1.00
15	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดบันทึกภูมิปัญญาจากคนเฒ่าคนแก่เก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร	4	4	4	4	4	5	1.00
16	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการรวบรวมจัดเก็บบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเอกสาร	4	4	4	4	4	5	1.00
17	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดเก็บภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบในรูปแบบฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์	4	4	4	4	4	5	1.00
18	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านหรือคนนอกชุมชนสามารถค้นหาภูมิปัญญาชุมชนที่จัดเก็บไว้ได้สะดวกและรวดเร็ว	4	4	4	4	4	5	1.00
	4. ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้							
19	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านการพัฒนาอาชีพ	4	4	4	4	4	5	1.00
20	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
21	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการรับมือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
22	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
23	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในเวทีเสวนาความรู้ที่หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนดำเนินกิจกรรม	4	4	4	4	4	5	1.00
	5. ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์							
24	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับนวัตกรรมออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มคุณค่า	4	4	4	4	4	5	1.00

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนที่					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เห็นสอดคล้อง	CVI
		1	2	3	4	5		
25	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการนำภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ไปปฏิบัติในกลุ่มเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ่านศูนย์เรียนรู้หรือกลุ่มต่างๆ	4	4	4	4	4	5	1.00
26	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถนำความรู้และภูมิปัญญาไปเป็นข้อมูลในการเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กับเยาวชนและชุมชนอื่น	4	4	4	4	4	5	1.00
27	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้นำความรู้มาพัฒนาศักยภาพเพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงเครือข่าย	4	4	4	4	4	5	1.00
	มิติชุมชนเกื้อกูล							
1	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน	4	4	4	4	4	5	1.00
2	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนโดยการจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอย่างต่อเนื่อง	4	4	4	4	4	5	1.00
3	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือและแบ่งปัน	4	4	4	4	4	5	1.00
4	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง	4	4	4	4	4	5	1.00
5	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านในชุมชนได้ส่งเสริมให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิด	4	4	4	4	4	5	1.00
6	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณ ประโยชน์ของส่วนรวม	4	4	4	4	4	5	1.00
7	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง	4	4	4	4	4	5	1.00
	มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน							
	1. ด้านสวัสดิการชุมชน							
1	ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านการประกอบอาชีพ	4	4	4	4	4	5	1.00

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนที่					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เห็นสอดคล้อง	CVI
		1	2	3	4	5		
2	ชุมชนของท่าน บุตรของสมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา	4	4	4	4	4	5	1.00
3	ชุมชนของท่าน ผู้สูงอายุได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มสวัสดิการชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
4	ชุมชนของท่าน ผู้พิการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มสวัสดิการชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
5	ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชนได้รับการช่วยเหลือเมื่อคนในครอบครัวเจ็บป่วย	4	4	4	4	4	5	1.00
6	ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชนได้รับการช่วยเหลือเมื่อคนในครอบครัวเสียชีวิต	4	4	4	4	4	5	1.00
7	ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านภัยพิบัติ	4	4	4	4	4	5	1.00
	2. ด้านการพึ่งตนเองได้							
8	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	4	4	4	4	4	5	1.00
9	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถปลูกข้าวไว้กินเพียงพอ หากเหลือจึงจะนำไปจำหน่าย	4	4	4	4	4	5	1.00
10	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำไว้กินเพียงพอ หากเหลือจึงจะนำไปจำหน่าย	4	4	4	4	4	5	1.00
11	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด นำไปขายได้เงินมาเลี้ยงชีพอย่างเพียงพอ	4	4	4	4	4	5	1.00
12	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่มีหนี้	4	4	4	4	4	5	1.00
	3. ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน							
13	ชุมชนของท่าน กลุ่มแกนนำมีส่วนร่วมในการเชื่อมโยงภาคีและเครือข่ายภายนอกชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
14	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็นเครือข่ายความร่วมมือ	4	4	4	4	4	5	1.00

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนที่					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เห็นสอดคล้อง	CVI
		1	2	3	4	5		
15	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประชุมหารือกับเครือข่ายภายนอกชุมชนเพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ	4	4	4	4	4	5	1.00
16	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มผลิต กลุ่มแปรรูป ฯลฯ กับชุมชนอื่น หรือหน่วยงานภาครัฐ	4	4	4	4	4	5	1.00
17	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นวิทยากรให้ความรู้กับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานนอกชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
	4. ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน							
18	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดสรรทรัพยากรชุมชน (น้ำ ป่า)	4	4	4	4	4	5	1.00
19	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎกติกาในการจัดสรรทรัพยากรชุมชน	4	4	4	4	4	5	1.00
20	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน หรือวิถีประมง	4	4	4	4	4	5	1.00
21	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์น้ำเพื่อใช้ในการเกษตร	4	4	4	4	4	5	1.00
22	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีแหล่งน้ำอุปโภค/บริโภคเพียงพอ	4	4	4	4	4	5	1.00
23	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดระบบการจัดการขยะมูลฝอยอย่างต่อเนื่อง	4	4	4	4	4	5	1.00
24	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง	4	4	4	4	4	5	1.00
	5. ด้านสุขภาพอนามัยชุมชน							
25	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับบริการด้านดูแลสุขภาพจากหน่วยงานหรือกลุ่ม อสม.อย่างต่อเนื่อง	4	4	4	4	4	5	1.00
26	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดทำธรรมนูญสุขภาพชุมชนและนำมาปฏิบัติ	4	4	4	4	4	5	1.00
27	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมหลักประกันสุขภาพและได้รับการฟื้นฟูจากหน่วยงานภาครัฐ	4	4	4	4	4	5	1.00

ที่	ปัจจัยจำแนกความเข้มแข็งชุมชน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนที่					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เห็นสอดคล้อง	CVI
		1	2	3	4	5		
28	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการป้องกันการระบาดของโรคต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	4	4	4	4	4	5	1.00
29	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสุขภาพอย่างต่อเนื่อง เช่น การออกกำลังกาย	4	4	4	4	4	5	1.00
30	ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับความรู้เกี่ยวกับสุขภาพจากหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง	4	4	4	4	4	5	1.00

หมายเหตุ 3 หรือ 4 แทนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ให้คะแนนในระดับที่สอดคล้อง

1 หรือ 2 แทนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ให้คะแนนในระดับที่ไม่สอดคล้อง

ภาคผนวก ค ทดสอบคุณภาพเครื่องมือ
หาค่า Corrected Item-Total Correlation

ผลการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ
(Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง

ตารางที่ 16 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งภาพรวมมิติผู้นำของชุมชนในอำเภอ สทิงพระ จังหวัดสงขลา

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติผู้นำ	Scale	Scale	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
	Mean if Item Deleted	Variance if Item Deleted		
1. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีบุคลิกภาพดี	113.467	1523.223	.908	.993
2. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีสุขภาพะ ภาย ใจ สติปัญญาและสังคมดี	113.400	1516.386	.956	.993
3. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่แต่งกายเหมาะสมกับกาล และเทศะ	113.433	1527.289	.921	.993
4. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับ ครอบครัวและสังคม	114.000	1527.586	.846	.993
5. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีทักษะในการพูด	113.600	1523.972	.872	.993
6. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรม	113.733	1513.857	.945	.993
7. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถดูแลและรับผิดชอบ ต่อตนเองและครอบครัวได้อย่างเหมาะสม.	113.533	1526.051	.908	.993
8. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีการเรียนรู้และจัดการ ความรู้ด้วยตนเอง	113.700	1517.597	.930	.993
9. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้กับคนในชุมชนได้	113.833	1518.833	.890	.993
10. ชุมชนของท่าน มีผู้นำที่มีวินัยในตนเองเป็นคนตรง ต่อเวลา	113.533	1516.395	.923	.993
11. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถพึ่งตนเองได้ตาม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	113.533	1508.533	.925	.993
12. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนใน ชุมชน	113.800	1530.510	.873	.993
13. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับ สังคม และสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม	113.800	1530.510	.873	.993

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติผู้นำ	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
14. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสโดยไม่ต้องรอให้ร้องขอ	114.000	1496.345	.941	.993
15. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความเอื้ออาทร มีจิต สาธารณะ เกื้อกูลต่อบุคคลอื่น	113.900	1507.197	.933	.993
16. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับและศรัทธา จากคนในชุมชน	113.900	1506.714	.956	.993
17. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่รับฟังเสียงข้างมากในการทำ กิจกรรมกลุ่ม	113.933	1492.271	.944	.993
18. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่เป็นที่พึ่งของคนในชุมชน	114.100	1503.472	.951	.993
19. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สร้างโอกาสให้คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม	113.967	1501.689	.954	.993
20. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถให้คำปรึกษา แนะนำ และให้กำลังใจคนในชุมชนในการแก้ปัญหา ได้	114.233	1496.185	.958	.993
21. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กิจกรรมทางสังคม	114.100	1495.817	.926	.993
22. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถประสาน ความร่วมมือกับคนภายในชุมชน	113.933	1507.651	.930	.993
23. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถประสาน ความร่วมมือกับคนภายนอกชุมชน	113.800	1518.510	.874	.993
24. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม	114.167	1501.799	.926	.993
25. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ยอมรับฟังความคิดเห็นและ การวิพากษ์จากคนในชุมชน	113.933	1511.030	.915	.993
26. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการ บริหารจัดการ	114.000	1512.345	.925	.993
27. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการ วิเคราะห์และวางแผนการทำงาน	114.233	1509.013	.886	.993
28. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการ แก้ปัญหาของชุมชนได้	114.100	1521.059	.910	.993
29. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่รู้เท่าทันสถานการณ์ที่ เปลี่ยนแปลง	114.200	1517.614	.847	.993

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติผู้นำ	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
30. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีการพัฒนาศักยภาพตนเอง อย่างต่อเนื่อง	114.233	1519.220	.855	.993
31. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ให้เสรีทางความคิดในการทำ กิจกรรม	113.900	1520.438	.747	.994
32. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจาก ผู้ร่วมงาน	113.933	1516.547	.917	.993
33. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถส่งเสริมให้ชุมชนเข้า ร่วมในกิจกรรมหรือโครงการ	113.867	1528.533	.848	.993
34. ชุมชนของท่าน มีผู้นำที่สามารถนำกลุ่มคนที่มี ความแตกต่างกันมาทำงานร่วมกันได้	114.200	1525.821	.817	.993

ตารางที่ 17 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารตนเองของชุมชน ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30				
ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีบุคลิกภาพดี	37.033	130.654	.895	.986
2. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีสุขภาพกาย ใจ สติปัญญาและสังคมดี	36.967	127.620	.988	.984
3. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่แต่งกายเหมาะสมกับ กาลและเทศะ	37.000	132.345	.888	.986
4. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับ ครอบครัวและสังคม	37.567	131.357	.852	.987
5. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีทักษะในการพูด	37.167	129.178	.925	.985
6. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรม	37.300	128.148	.926	.985
7. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถดูแลและ รับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัวได้อย่าง เหมาะสม.	37.100	130.231	.948	.985
8. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีการเรียนรู้และจัดการ ความรู้ด้วยตนเอง	37.267	128.409	.942	.985
9. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถถ่ายทอดองค์ ความรู้ให้กับคนในชุมชนได้	37.400	128.800	.898	.986
10. ชุมชนของท่าน มีผู้นำที่มีวินัยในตนเองเป็นคน ตรงต่อเวลา	37.100	127.472	.957	.984
11. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถพึ่งตนเองได้ตาม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	37.100	124.852	.969	.984

ตารางที่ 18 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารสังคมของชุมชน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 30				
ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติผู้นำด้านบริหารสังคม	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน	43.567	294.254	.909	.991
2. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม และสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม	43.567	294.254	.909	.991
3. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสโดยไม่ต้องรอให้ร้องขอ	43.767	279.564	.964	.990
4. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความเอื้ออาทร มีจิตสาธารณะ เกื้อกูลต่อบุคคลอื่น	43.667	284.368	.956	.990
5. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากคนในชุมชน	43.667	285.954	.938	.990
6. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่รับฟังเสียงข้างมากในการทำกิจกรรมกลุ่ม	43.700	278.493	.952	.990
7. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่เป็นที่พึ่งของคนในชุมชน	43.867	283.775	.951	.990
8. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สร้างโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม	43.733	283.168	.950	.990
9. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถให้คำปรึกษาแนะนำ และให้กำลังใจคนในชุมชนในการแก้ปัญหาได้	44.000	279.448	.983	.990
10. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมทางสังคม	43.867	279.982	.934	.990
11. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถประสานความร่วมมือกับคนภายในชุมชน	43.700	285.734	.926	.990
12. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถประสานความร่วมมือกับคนภายนอกชุมชน	43.567	288.599	.914	.991
13. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม	43.933	281.857	.952	.990
14. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ยอมรับฟังความคิดเห็นและการวิพากษ์จากคนในชุมชน	43.700	286.355	.930	.990

ตารางที่ 19 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารงานของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติผู้นำด้านบริหารงาน	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถ ในการบริหารจัดการ	26.000	95.931	.919	.983
2. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถ ในการวิเคราะห์และวางแผนการ ทำงาน	26.233	93.013	.962	.981
3. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถ ในการแก้ปัญหาของชุมชนได้	26.100	98.024	.908	.983
4. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่รู้เท่าทัน สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง	26.200	95.407	.912	.983
5. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีการพัฒนา ศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง	26.233	94.944	.962	.981
6. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ให้เสรีทาง ความคิดในการทำกิจกรรม	25.900	93.955	.881	.985
7. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ได้รับการ ยอมรับจากผู้ร่วมงาน	25.933	95.857	.961	.981
8. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถส่งเสริม ให้ชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมหรือ โครงการ	25.867	98.257	.921	.983
9. ชุมชนของท่าน มีผู้นำที่สามารถนำกลุ่ม คนที่มีความแตกต่างกันมาทำงาน ร่วมกันได้	26.200	96.166	.944	.982

ตารางที่ 20 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งภาพรวมมิติเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชน	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่านชาวบ้านทำเกษตรแบบ ไร่นาสวนผสม	51.900	358.162	.711	.984
2. ชุมชนของท่านชาวบ้านดำเนินกิจกรรม การผลิตตามหลักชุมชนพึ่งตนเอง	51.900	350.714	.805	.983
3. ชุมชนของท่านชาวบ้านมีการลด ค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้โดยการทำนา ขึ้น ตาลโตนด และทำประมงเวียนตาม ฤดูกาล	51.800	337.890	.955	.981
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการกระจาย ผลผลิตในตลาดภายในชุมชน	52.033	338.447	.909	.982
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็น แรงงานในครัวเรือน	51.900	348.576	.857	.983
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านที่เป็นวัย แรงงานมีการอพยพออกไปทำงานนอก ชุมชนลดลง	52.267	336.685	.924	.982
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การเป็นสมาชิกและร่วมรับ ผลประโยชน์การนำผลผลิตในวิถี โหนด-นา-เลมาแปรรูปจำหน่าย	51.933	339.444	.959	.981
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การเป็นสมาชิกและร่วมรับ ผลประโยชน์กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน	51.867	337.016	.971	.981

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชน	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การเป็นสมาชิกและร่วมรับ ผลประโยชน์จากศูนย์เรียนรู้โหนดนา เลหรือศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	51.733	340.202	.950	.982
10. ชาวบ้านในชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนใน การประกอบอาชีพจากกิจกรรมกลุ่ม ชุมชน	51.733	346.340	.874	.983
11. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับ สวัสดิการจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน	52.000	341.034	.926	.982
12. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านหันมาปลูก ข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ ข้าวพันธุ์พื้นเมือง	52.033	335.137	.911	.982
13. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ จัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมผ่านคลอง เหมืองฝายเพื่อการเกษตร	52.400	318.455	.945	.982
14. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนิน กิจกรรมการผลิตเอื้อต่อระบบนิเวศ และสุขภาพของชุมชนโดยใช้สารที่ไม่ เป็นอันตราย	51.867	339.982	.873	.983
15. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนิน กิจกรรมการผลิตตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง	51.533	353.982	.674	.985
16. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ได้รับทราบกฎ กติกา และการแบ่งปัน ผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม	52.100	330.093	.926	.982

ตารางที่ 21 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิตของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนิน กิจกรรมการผลิต	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่านชาวบ้านทำเกษตรแบบ ไร่นาสวนผสม	17.100	37.679	.790	.966
2. ชุมชนของท่านชาวบ้านดำเนินกิจกรรม การผลิตตามหลักชุมชนพึ่งตนเอง	17.100	35.266	.883	.956
3. ชุมชนของท่านชาวบ้านมีการลด ค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้โดยการทำนา ขึ้น ตาลโตนด และทำประมงเวียนตาม ฤดูกาล	17.000	32.483	.943	.949
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการกระจาย ผลผลิตในตลาดภายในชุมชน	17.233	32.944	.868	.958
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็น แรงงานในครัวเรือน	17.100	34.783	.924	.952
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านที่เป็นวัย แรงงานมีการอพยพออกไปทำงานนอก ชุมชนลดลง	17.467	31.982	.916	.953

ตารางที่ 22 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมการรวมกลุ่มของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมการ รวมกลุ่ม	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การเป็นสมาชิกและร่วมรับ ผลประโยชน์การนำผลผลิตในวิถี โหนด-นา-เลมาแปรรูปจำหน่าย	10.867	14.257	.950	.975
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การเป็นสมาชิกและร่วมรับ ผลประโยชน์กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน	10.800	13.752	.967	.970
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การเป็นสมาชิกและร่วมรับ ผลประโยชน์จากศูนย์เรียนรู้โหนดนา เลหรือศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	10.667	14.299	.955	.973
4. ชาวบ้านในชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนใน การประกอบอาชีพจากกิจกรรมกลุ่ม ชุมชน	10.667	15.057	.935	.979

ตารางที่ 23 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจ ที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับ สวัสดิการจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน	17.067	53.237	.828	.965
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านหันมาปลูก ข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ ข้าวพันธุ์พื้นเมือง	17.100	48.921	.932	.954
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ จัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมผ่านคลอง เหมืองฝายเพื่อการเกษตร	17.467	42.395	.977	.952
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนิน กิจกรรมการผลิตเอื้อต่อระบบนิเวศ และสุขภาพของชุมชนโดยใช้สารที่ไม่ เป็นอันตราย	16.933	50.478	.910	.956
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนิน กิจกรรมการผลิตตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง	16.600	54.524	.788	.969
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ได้รับทราบกฎ กติกา และการแบ่งปัน ผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม	17.167	46.971	.948	.952

ตารางที่ 24 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งภาพรวมมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ ความรู้	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน	83.167	1405.040	.967	.996
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดชนิดและประเภทของภูมิปัญญา	83.200	1395.407	.986	.996
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดให้มีปราชญ์ชาวบ้านด้านต่าง ๆ	83.133	1401.706	.980	.996
4. ชุมชนของท่าน มีการยกย่องให้คุณค่าปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละด้าน	83.300	1392.424	.984	.996
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมการสร้างความรู้ชุมชน	83.167	1411.592	.951	.996
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการนำภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน	83.300	1422.286	.931	.996
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการสร้างศูนย์เรียนรู้ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน	83.200	1424.166	.915	.996
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนและจัดทำแผนชุมชน	83.200	1421.959	.937	.996
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้นำแผนชุมชนไปปฏิบัติ	83.367	1417.826	.937	.996

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ ความรู้	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การคิดค้นนวัตกรรมใหม่ต่อยอดภูมิ ปัญญาการทำประมงแบบดั้งเดิม เช่น การพัฒนาเครื่องมือประมงที่สอดคล้อง กับสถานการณ์ปัจจุบัน	83.333	1407.195	.954	.996
11. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การคิดค้นนวัตกรรมใหม่ต่อยอดภูมิ ปัญญาการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด แบบดั้งเดิม	83.267	1402.064	.962	.996
12. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การคิดค้นนวัตกรรมใหม่ต่อยอดภูมิ ปัญญาการทำนาแบบดั้งเดิม	83.233	1417.289	.937	.996
13. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ในการแสวงหาความรู้หรือภูมิปัญญา ท้องถิ่นเพิ่มเติมจากสื่ออื่น เช่น หนังสือ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต	83.300	1426.838	.921	.996
14. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การประชุมสัมมนากิจกรรมเสริมเพิ่ม ความรู้กับหน่วยงานภาครัฐ	83.033	1421.689	.944	.996
15. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ในการจัดบันทึกภูมิปัญญาจากคนเฒ่า คนแก่เก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร	83.233	1397.633	.983	.996
16. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ในการรวบรวมจัดเก็บบันทึกภูมิปัญญา ท้องถิ่นเป็นเอกสาร	83.300	1403.183	.970	.996

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ ความรู้	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
17. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การจัดเก็บภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ ในรูปแบบฐานข้อมูล คอมพิวเตอร์	83.400	1398.731	.946	.996
18. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านหรือคนนอก ชุมชนสามารถค้นหาภูมิปัญญาชุมชนที่ จัดเก็บไว้ได้สะดวกและรวดเร็ว	83.267	1407.926	.952	.996
19. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ด้านการพัฒนาอาชีพ	83.400	1411.490	.956	.996
20. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกี่ยวกับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน	83.233	1415.633	.952	.996
21. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกี่ยวกับการรับมือภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ในชุมชน	83.100	1415.817	.938	.996
22. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน การพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน	83.233	1416.461	.944	.996
23. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน เวทีเสวนาความรู้ที่หน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชนดำเนินกิจกรรม	83.167	1410.489	.962	.996
24. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ในการตัดสินใจในการนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาผสมผสานกับนวัตกรรม ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มคุณค่า	83.333	1417.816	.947	.996

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ ความรู้	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
25. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การนำภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ รูปแบบใหม่ ไปปฏิบัติในกลุ่มเพื่อเพิ่ม มูลค่าผลิตภัณฑ์ผ่านศูนย์เรียนรู้ หรือ กลุ่มต่าง ๆ	83.333	1417.954	.946	.996
26. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถนำ ความรู้และภูมิปัญญาไปเป็นข้อมูลใน การเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กับ เยาวชนและชุมชนอื่น	83.300	1403.045	.971	.996
27. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้นำความรู้ มาพัฒนาศักยภาพเพื่อนำไปสู่การ เชื่อมโยงเครือข่าย	83.633	1428.033	.875	.996

ตารางที่ 25 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ ความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน	9.767	24.737	.975	.993
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การกำหนดชนิดและประเภทของภูมิ ปัญญา	9.800	23.614	.987	.989
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การกำหนดให้มีปราชญ์ชาวบ้านด้าน ต่าง ๆ	9.733	24.340	.987	.989
4. ชุมชนของท่านมีการยกย่องให้คุณค่า ปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละด้าน	9.900	23.266	.981	.991

ตารางที่ 26 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ ด้านการสร้างองค์ความรู้	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริม การสร้างความรู้ชุมชน	22.367	96.723	.973	.984
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการนำภูมิ ปัญญาจากบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ให้ ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน	22.500	99.224	.966	.985
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการสร้างศูนย์ เรียนรู้ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน	22.400	100.179	.930	.986
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ ถอดบทเรียนและจัดทำแผนชุมชน	22.400	100.455	.919	.987
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้นำแผนชุมชน ไปปฏิบัติ	22.567	99.564	.911	.987
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ คิดค้นนวัตกรรมใหม่ที่ต่อยอดภูมิปัญญา การทำประมงแบบดั้งเดิม เช่น การพัฒนา เครื่องมือประมงที่สอดคล้องกับ สถานการณ์ปัจจุบัน	22.533	95.844	.964	.985
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ คิดค้นนวัตกรรมใหม่ที่ต่อยอดภูมิปัญญา การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดแบบ ดั้งเดิม	22.467	94.740	.965	.985
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ คิดค้นนวัตกรรมใหม่ที่ต่อยอดภูมิปัญญา การทำนาแบบดั้งเดิม	22.433	98.392	.951	.985

ตารางที่ 27 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ ความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บ องค์ความรู้	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ในการแสวงหาความรู้หรือภูมิปัญญา ท้องถิ่นเพิ่มเติมจากสื่ออื่น เช่น หนังสือ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต	16.100	59.748	.890	.988
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การประชุมสัมมนากิจกรรมเสริมเพิ่ม ความรู้กับหน่วยงานภาครัฐ	15.833	58.282	.939	.983
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ในการจัดบันทึกภูมิปัญญาจากคนเฒ่า คนแก่เก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร	16.033	53.275	.993	.978
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ในการรวบรวมจัดเก็บบันทึกภูมิปัญญา ท้องถิ่นเป็นเอกสาร	16.100	54.438	.975	.980
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การจัดเก็บภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ ในรูปแบบฐานข้อมูล คอมพิวเตอร์	16.200	53.200	.964	.981
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านหรือคนนอก ชุมชนสามารถค้นหาภูมิปัญญาชุมชนที่ จัดเก็บไว้ได้สะดวกและรวดเร็ว	16.067	55.375	.954	.982

ตารางที่ 28 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ ความรู้ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ด้านการพัฒนาอาชีพ	13.133	33.637	.962	.989
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกี่ยวกับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน	12.967	34.033	.976	.987
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกี่ยวกับการรับมือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น ในชุมชน	12.833	34.006	.962	.989
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน การพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน	12.967	34.171	.966	.988
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน เวทีเสวนาความรู้ที่หน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชนดำเนินกิจกรรม	12.900	33.266	.984	.986

ตารางที่ 29 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ ความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ในการตัดสินใจในการนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาผสมผสานกับนวัตกรรม ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มคุณค่า	9.133	17.844	.966	.950
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การนำภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ รูปแบบใหม่ ไปปฏิบัติในกลุ่มเพื่อเพิ่ม มูลค่าผลิตภัณฑ์ผ่านศูนย์เรียนรู้ หรือ กลุ่มต่าง ๆ	9.133	18.120	.936	.958
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถนำ ความรู้และภูมิปัญญาไปเป็นข้อมูลใน การเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กับ เยาวชนและชุมชนอื่น	9.100	16.438	.971	.949
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้นำความรู้ มาพัฒนาศักยภาพเพื่อนำไปสู่การ เชื่อมโยงเครือข่าย	9.433	19.357	.840	.984

ตารางที่ 30 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติชุมชนเกื้อกูลของชุมชนในอำเภอ สทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติชุมชนเกื้อกูล	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน	21.533	56.395	.900	.979
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมกัน อนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนโดยการจัด กิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณี อย่างต่อเนื่อง	21.167	57.523	.841	.983
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วม กิจกรรมกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือและ แบ่งปัน	21.367	53.413	.958	.975
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วม กิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง	21.300	55.183	.898	.979
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านในชุมชนได้ ส่งเสริมให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของ ชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อปลูกฝัง จิตสำนึกรักบ้านเกิด	21.333	53.057	.958	.975
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วม กิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่ง ที่เป็นสาธารณประโยชน์ของส่วนรวม	21.333	51.402	.973	.974
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วม กิจกรรมพัฒนาชุมชนด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างต่อเนื่อง	21.367	51.757	.971	.974

ตารางที่ 31 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งภาพรวมมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการ ของชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านการ ประกอบอาชีพ	100.633	1315.068	.955	.992
2. ชุมชนของท่าน บุตรของสมาชิกกลุ่ม สวัสดิการของชุมชนได้รับการ ช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา	100.867	1315.292	.931	.992
3. ชุมชนของท่าน ผู้สูงอายุได้รับความ ช่วยเหลือจากกลุ่มสวัสดิการชุมชน	100.733	1305.168	.932	.992
4. ชุมชนของท่าน ผู้พิการได้รับความ ช่วยเหลือจากกลุ่มสวัสดิการชุมชน	100.700	1301.734	.944	.992
5. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการ ของชุมชนได้รับการช่วยเหลือเมื่อคนใน ครอบครัวเจ็บป่วย	100.800	1308.855	.909	.992
6. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการ ของชุมชนได้รับการช่วยเหลือเมื่อคนใน ครอบครัวเสียชีวิต	100.700	1301.321	.918	.992
7. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการ ของชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านภัย พิบัติ	100.500	1319.362	.889	.992
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนินชีวิต ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	100.700	1333.803	.838	.992

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถปลูกข้าวไว้กินเพียงพอ หากเหลือจึงจะนำไปจำหน่าย	99.600	1349.076	.766	.993
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำไว้กินเพียงพอ หากเหลือจึงจะนำไปจำหน่าย	99.833	1333.592	.813	.992
11. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด นำไปขายได้เงินมายังชีพอย่างเพียงพอ	100.133	1309.154	.881	.992
12. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่เป็นหนี้	100.467	1288.189	.974	.992
13. ชุมชนของท่าน กลุ่มแกนนำมีส่วนร่วมในการเชื่อมโยงภาคีและเครือข่ายภายนอกชุมชน	100.333	1297.264	.928	.992
14. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็นเครือข่ายความร่วมมือ	100.367	1296.447	.980	.992
15. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประชุมหารือกับเครือข่ายภายนอกชุมชนเพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ	100.200	1300.855	.957	.992
16. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มผลิต กลุ่มแปรรูป ฯลฯ กับชุมชนอื่น หรือหน่วยงานภาครัฐ	100.733	1286.547	.928	.992

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
17. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นวิทยากรให้ความรู้กับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานนอกชุมชน	100.600	1287.559	.964	.992
18. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดสรรทรัพยากรชุมชน (น้ำ ป่า)	100.367	1316.309	.956	.992
19. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎกติกาในการจัดสรรทรัพยากรชุมชน	100.600	1293.490	.950	.992
20. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน หรือวิถีประมง	100.367	1301.964	.927	.992
21. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์น้ำเพื่อใช้ในการเกษตร	100.367	1304.861	.962	.992
22. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีแหล่งน้ำอุปโภค/บริโภคเพียงพอ	100.467	1288.189	.974	.992
23. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดระบบการจัดการขยะถูกสุขอนามัยอย่างต่อเนื่อง	100.133	1318.326	.867	.992
24. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง	100.233	1317.633	.922	.992
25. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับบริการด้านดูแลสุขภาพจากหน่วยงานหรือกลุ่ม อสม.อย่างต่อเนื่อง	99.667	1347.057	.886	.992
26. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดทำธรรมนูญสุขภาพชุมชนและนำมาปฏิบัติ	100.467	1361.292	.680	.993

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
27. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วม หลักประกันสุขภาพและได้รับบริการ พื้นฐานจากหน่วยงานภาครัฐ	99.833	1336.213	.782	.993
28. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ ป้องกันการระบาดของโรคต่าง ๆ จาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	100.100	1332.921	.895	.992
29. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน กิจกรรมเพื่อสุขภาพอย่างต่อเนื่อง เช่น การออกกำลังกาย	100.367	1312.930	.897	.992
30. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับความรู้ เกี่ยวกับสุขภาพจากหน่วยงานภาครัฐ อย่างต่อเนื่อง	100.300	1308.079	.913	.992

ตารางที่ 32 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสวัสดิการชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้าน สวัสดิการชุมชน	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการ ของชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านการ ประกอบอาชีพ	18.700	67.321	.912	.986
2. ชุมชนของท่าน บุตรของสมาชิกกลุ่ม สวัสดิการของชุมชนได้รับการ ช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา	18.933	66.271	.945	.984
3. ชุมชนของท่าน ผู้สูงอายุได้รับความ ช่วยเหลือจากกลุ่มสวัสดิการชุมชน	18.800	63.752	.957	.983
4. ชุมชนของท่าน ผู้พิการได้รับความ ช่วยเหลือจากกลุ่มสวัสดิการชุมชน	18.767	62.737	.983	.981
5. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการ ของชุมชนได้รับการช่วยเหลือเมื่อคนใน ครอบครัวเจ็บป่วย	18.867	63.982	.962	.983
6. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการ ของชุมชนได้รับการช่วยเหลือเมื่อคนใน ครอบครัวเสียชีวิต	18.767	62.185	.975	.982
7. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการ ของชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านภัย พิบัติ	18.567	67.151	.901	.987

ตารางที่ 33 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านความสามารถพึ่งตนเองได้ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้าน ความสามารถพึ่งตนเองได้	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนินชีวิต ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	15.300	23.528	.743	.930
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถปลูก ข้าวไว้กินเพียงพอ หากเหลือจึงจะ นำไปจำหน่าย	14.200	23.959	.853	.917
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถจับ สัตว์น้ำไว้กินเพียงพอ หากเหลือจึงจะ นำไปจำหน่าย	14.433	22.116	.862	.909
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถทำ ผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด นำไปขายได้ เงินมายังชีพอย่างเพียงพอ	14.733	19.926	.836	.914
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถ พึ่งตนเองได้โดยไม่เป็นหนี้	15.067	17.926	.901	.905

ตารางที่ 34 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชนของชุมชนในอำเภอสิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการ เชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน กลุ่มแกนนำมีส่วนร่วม ในการเชื่อมโยงภาคีและเครือข่าย ภายนอกชุมชน	13.433	38.392	.902	.981
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการ รวมตัวกันของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็น เครือข่ายความร่วมมือ	13.467	37.982	.981	.970
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การประชุมหารือกับเครือข่ายภายนอก ชุมชนเพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชนใน ด้านต่าง ๆ	13.300	39.045	.934	.976
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนิน กิจกรรมกลุ่มผลิต กลุ่มแปรรูป ฯลฯ กับชุมชนอื่น หรือหน่วยงานภาครัฐ	13.833	36.075	.931	.977
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็น วิทยากรให้ความรู้กับชุมชนอื่นหรือ หน่วยงานนอกชุมชน	13.700	36.355	.968	.971

ตารางที่ 35 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการ จัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การวางแผนจัดสรรทรัพยากรชุมชน (น้ำ ป่า)	20.833	69.040	.959	.977
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การกำหนดกฎกติกาในการจัดสรร ทรัพยากรชุมชน	21.067	63.857	.951	.977
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การอนุรักษ์ป่าชายเลน หรือวิถีประมง	20.833	65.868	.920	.978
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การอนุรักษ์น้ำเพื่อใช้ในการเกษตร	20.833	67.109	.931	.978
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีแหล่งน้ำ อุปโภค/บริโภคเพียงพอ	20.933	63.375	.946	.977
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การจัดระบบการจัดการขยะถูก สุขอนามัยอย่างต่อเนื่อง	20.600	68.800	.896	.980
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชน อย่างต่อเนื่อง	20.700	69.183	.931	.978

ตารางที่ 36 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสุขภาพอนามัยของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสุขภาพ อนามัย	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับบริการ ด้านดูแลสุขภาพจากหน่วยงานหรือ กลุ่ม อสม.อย่างต่อเนื่อง	18.100	29.955	.739	.948
2. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การจัดทำธรรมนูญสุขภาพชุมชนและ นำมาปฏิบัติ	18.900	30.369	.715	.951
3. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วม หลักประกันสุขภาพและได้รับบริการ พื้นฐานจากหน่วยงานภาครัฐ	18.267	26.064	.863	.933
4. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการ ป้องกันการระบาดของโรคต่าง ๆ จาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	18.533	26.189	.943	.924
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน กิจกรรมเพื่อสุขภาพอย่างต่อเนื่อง เช่น การออกกำลังกาย	18.800	23.545	.919	.927
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับความรู้ เกี่ยวกับสุขภาพจากหน่วยงานภาครัฐ อย่างต่อเนื่อง	18.733	23.030	.925	.927

ภาคผนวก ง ทดสอบคุณภาพเครื่องมือ
หาค่า Reliability

ผลการทดสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability)
โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)
ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

ตารางที่ 37 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติผู้นำ				
Reliability Statistics			Scale Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.993	34	117.333	1607.264	40.0907

ตารางที่ 38 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารตนเองของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง				
Reliability Statistics			Scale Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.986	11	40.900	155.886	12.4854

ตารางที่ 39 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารสังคมของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติผู้นำด้านบริหารสังคม				
Reliability Statistics			Scale Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.991	14	47.100	329.955	18.1647

ตารางที่ 40 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำด้านบริหารงานของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติผู้นำด้านบริหารงาน				
Reliability Statistics			Scale Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.984	9	29.333	120.920	10.9963

ตารางที่ 41 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติเศรษฐกิจชุมชน				
Reliability Statistics			Scale Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.983	16	55.400	387.283	19.6795

ตารางที่ 42 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิตของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.963	6	20.600	48.869	6.9906

ตารางที่ 43 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมการรวมกลุ่มของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.981	4	14.333	25.333	5.0332

ตารางที่ 44 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.965	6	20.467	70.671	8.4066

ตารางที่ 45 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.996	27	86.467	1521.982	39.0126

ตารางที่ 46 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.993	4	13.067	42.547	6.5228

ตารางที่ 47 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.987	8	25.667	127.954	11.3117

ตารางที่ 48 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.985	6	19.267	79.995	8.9440

ตารางที่ 49 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.990	5	16.200	52.717	7.2607

ตารางที่ 50 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.970	4	12.267	31.582	5.6198

ตารางที่ 51 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติชุมชนเกี่ยวกับของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติชุมชนเกี่ยวกับ				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.980	7	24.900	73.403	8.5676

ตารางที่ 52 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.992	30	103.833	1404.695	37.4793

ตารางที่ 53 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสวัสดิการชุมชน

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสวัสดิการชุมชน				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.986	7	21.900	87.955	9.3784

ตารางที่ 54 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านความสามารถพึ่งตนเองได้ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านความสามารถพึ่งตนเองได้				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.931	5	18.433	33.013	5.7457

ตารางที่ 55 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.980	5	16.933	58.409	7.6426

ตารางที่ 56 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.981	7	24.300	90.562	9.5164

ตารางที่ 57 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสุขภาพอนามัยของชุมชนในอำเภอสิงห์พระ จังหวัดสงขลา

n = 30

ตัวแปรตัวชี้วัดความเข้มแข็ง มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสุขภาพอนามัย				
Reliability Statistics		Scale Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	Mean	Variance	Std. Deviation
.946	6	22.267	37.789	6.1472

ภาคผนวก จ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

1. ดร.อุทัย ปริญาสุทธีรัตน์	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
2. ดร.อิศรัฎฐ์ รินไธสง	คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
3. รองศาสตราจารย์พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์	คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
4. ดร.รัชตา ธรรมเจริญ	คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
5. รองศาสตราจารย์ ดร.รพีพรรณ สุวรรณัฐโชติ	คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน งานบัณฑิตศึกษา คณะศิลปศาสตร์ โทร. 6721
 ที่ มอ 880/2445 วันที่ 9 พฤษภาคม 2560
 เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

เรียน ดร.อุทัย ปริญาสุทธีรัตน์

ด้วย นายเจตน์สฤกษ์ สังกพันธ์ รหัสนักศึกษา 5811130007 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนมานุษยและสังคม ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชนก เจริญเชาว์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และ รองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และทีม เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม นั้น โดยนักศึกษาได้พัฒนาเครื่องมือการวิจัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าวแล้ว นั้น

ในการนี้ หลักสูตรได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย และหากไม่เป็นการรบกวนจนเกินไป ขอความกรุณา ส่งกลับมายังหลักสูตร หรือส่งคืนนักศึกษาโดยตรง ภายในวันศุกร์ที่ 9 มิถุนายน 2560

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา จักเป็นพระคุณยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานดา จันทรัมย์)

คณบดีคณะศิลปศาสตร์

- สิ่งที่ส่งมาด้วย
1. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ชุด
  2. เครื่องมือการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์
 โทร 074-286721 / โทรสาร 074-286721
 หรือ นายเจตน์สฤกษ์ สังกพันธ์ โทร 085-595-9400

วิสัยทัศน์ คณะศิลปศาสตร์ เป็นคณะชั้นนำทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในระดับชาติและภูมิภาคเอเชีย
 ค่านิยม คณะศิลปศาสตร์ มุ่งพัฒนา (Development) รักษาคุณธรรม (Integrity) นำสังคม (Leadership)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน งานบัณฑิตศึกษา คณะศิลปศาสตร์ โทร. 6721
 ที่ มอ 880/2444 วันที่ 9 พฤษภาคม 2560
 เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

เรียน ดร.อิศรฤทธิ์ จินโธสง

ด้วย นายเจตน์สฤกษ์ สังข์พันธ์ รหัสนักศึกษา 5811130007 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชนก เจริญเชาว์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และ รองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และทีม เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม นั้น โดยนักศึกษาได้พัฒนาเครื่องมือการวิจัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าวแล้ว นั้น

ในกรณีนี้ หลักสูตรได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย และหากไม่เป็นการรบกวนจนเกินไป ขอความกรุณา ส่งกลับมายังหลักสูตร หรือส่งคืนนักศึกษาโดยตรง ภายในวันศุกร์ที่ 9 มิถุนายน 2560

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา จักเป็นพระคุณยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานดา จันทร์แยม)

คณบดีคณะศิลปศาสตร์

- สิ่งที่ส่งมาด้วย
1. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ชุด
  2. เครื่องมือการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์
 โทร 074-286721 / โทรสาร 074-286721
 หรือ นายเจตน์สฤกษ์ สังข์พันธ์ โทร 085-595-9400

วิสัยทัศน์ คณะศิลปศาสตร์ เป็นคณะชั้นนำทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในระดับชาติและภูมิภาคเอเชีย
 ค่านิยม คณะศิลปศาสตร์ มุ่งพัฒนา (Development) รักษาคุณธรรม (Integrity) นำสังคม (Leadership)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน งานบัณฑิตศึกษา คณะศิลปศาสตร์

โทร. 6721

ที่ มอ 880/2443

วันที่ 9 พฤษภาคม 2560

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์ พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์

ด้วย นายเจตน์สฤกษ์ สังกัพันธ์ รหัสนักศึกษา 5811130007 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนมนุษย์และสังคม ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชนก เชิงเขาว์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และ รองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และทีม เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม นั้น โดยนักศึกษาได้พัฒนาเครื่องมือการวิจัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าวแล้ว นั้น

ในการนี้ หลักสูตรได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย และหากไม่เป็นการรบกวนจนเกินไป ขอความกรุณา ส่งกลับมายังหลักสูตร หรือส่งคืนนักศึกษาโดยตรง ภายในวันศุกร์ที่ 9 มิถุนายน 2560

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา จักเป็นพระคุณยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานดา จันทรัมย์)

คณบดีคณะศิลปศาสตร์

- สิ่งที่ส่งมาด้วย
1. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ชุด
  2. เครื่องมือการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์
โทร 074-286721 / โทรสาร 074-286721
หรือ นายเจตน์สฤกษ์ สังกัพันธ์ โทร 085-595-9400

วิสัยทัศน์ คณะศิลปศาสตร์ เป็นคณะชั้นนำทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในระดับชาติและภูมิภาคเอเชีย
ค่านิยม คณะศิลปศาสตร์ มุ่งพัฒนา (Development) รักษาคุณธรรม (Integrity) นำสังคม (Leadership)

ที่ ศธ 0521.1.11/๒15

คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
15 ถนน กาญจนวณิชย์
อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90112

9 พฤษภาคม 2560

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

เรียน ดร.รัชดา ธรรมเจริญ

- สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ชุด
2. เครื่องมือการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ด้วย นายเจตน์สฤกษ์ สังกพันธ์ รหัสนักศึกษา 5811130007 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสร้งชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชนก เชิงเขาว เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และ รองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และทีม เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม นั้น โดยนักศึกษาได้พัฒนาเครื่องมือการวิจัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าวแล้ว นั้น

ในกรณีนี้ หลักสูตรได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย และหากไม่เป็นการรบกวนจนเกินไป ขอความกรุณา ส่งกลับมายังหลักสูตร หรือส่งคืนนักศึกษาโดยตรง ภายในวันศุกร์ที่ 9 มิถุนายน 2560

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา จักเป็นพระคุณยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานดา จันทร์แย้ม)

คณบดีคณะศิลปศาสตร์

ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์
โทร 074-286721 / โทรสาร 074-286721
หรือ นายเจตน์สฤกษ์ สังกพันธ์ โทร 085-595-9400

วิสัยทัศน์ คณะศิลปศาสตร์ เป็นคณะชั้นนำทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในระดับชาติและภูมิภาคเอเชีย
ค่านิยม คณะศิลปศาสตร์ มุ่งพัฒนา (Development) รักษาคุณธรรม (Integrity) นำสังคม (Leadership)

ที่ ศธ 0521.1.11/614

คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
15 ถนน กาญจนวณิชย์
อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90112

9 พฤษภาคม 2560

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.พรพรรณ สุวรรณณัฐโชติ

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ชุด
2. เครื่องมือการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ด้วย นายเจตนัสฤกษ์ สังข์พันธ์ รหัสนักศึกษา 5811130007 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.จิตชนก เชิงเขาว์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และ รองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และทีม เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม นั้น โดยนักศึกษาได้พัฒนาเครื่องมือการวิจัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าวแล้ว นั้น

ในการนี้ หลักสูตรได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย และหากไม่เป็นการรบกวนจนเกินไป ขอความกรุณา ส่งกลับมายังหลักสูตร หรือส่งคืนนักศึกษาโดยตรง ภายในวันศุกร์ที่ 9 มิถุนายน 2560

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา จักเป็นพระคุณยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานดา จันทร์แย้ม)
คณบดีคณะศิลปศาสตร์

ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์
โทร 074-286721 / โทรสาร 074-286721
หรือ นายเจตนัสฤกษ์ สังข์พันธ์ โทร 085-595-9400

วิสัยทัศน์ คณะศิลปศาสตร์ เป็นคณะชั้นนำทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในระดับชาติและภูมิภาคเอเชีย
ค่านิยม คณะศิลปศาสตร์ มุ่งพัฒนา (Development) รักษาคุณธรรม (Integrity) นำสังคม (Leadership)

ภาคผนวก ฉ

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

ผู้วิจัยนำเสนอตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมรายด้าน และเป็นรายชื่อ ดังตารางที่ 58-79 ดังนี้

1. ตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนโดยภาพรวม

ตารางที่ 58 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
มิติผู้นำ	3.93	0.55	มาก
มิติเศรษฐกิจชุมชน	3.92	0.54	มาก
มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้	3.86	0.66	มาก
มิติชุมชนเกื้อกูล	3.98	0.59	มาก
มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	3.88	0.55	มาก
รวม	3.90	0.51	มาก

2. ตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนมิติผู้นำ

การนำเสนอในส่วนตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนมิติผู้นำจะนำเสนอข้อมูลเชิงปริมาณแสดงผลออกมาเป็นตารางและอธิบายใต้ตารางที่ 59-62 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 59 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติผู้นำ	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
ด้านบริหารตนเอง	4.00	0.57	มาก
ด้านบริหารสังคม	3.92	0.62	มาก
ด้านบริหารงาน	3.87	0.61	มาก
รวม	3.93	0.55	มาก

ตารางที่ 60 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำ
 ด้านบริหารตนเองของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
1. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีบุคลิกภาพดี	4.11	0.76	มาก
2. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีสุขภาพ ใจ สติปัญญาและสังคมดี	4.14	0.70	มาก
3. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่แต่งกายเหมาะสมกับ กาลและเทศะ	4.11	0.70	มาก
4. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับ ครอบครัวและสังคม	4.01	0.79	มาก
5. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีทักษะในการพูด	3.92	0.78	มาก
6. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรม	3.98	0.74	มาก
7. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถดูแลและ รับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัวได้อย่าง เหมาะสม.	3.97	0.76	มาก
8. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีการเรียนรู้และจัดการ ความรู้ด้วยตนเอง	3.88	0.80	มาก
9. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถถ่ายทอดองค์ ความรู้ให้กับคนในชุมชนได้	4.00	0.80	มาก
10. ชุมชนของท่าน มีผู้นำที่มีวินัยในตนเองเป็นคน ตรงต่อเวลา	3.95	0.77	มาก
11. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถพึ่งตนเองได้ตาม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	3.97	0.77	มาก
รวม	4.00	0.57	มาก

ตารางที่ 61 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำ
ด้านบริหารสังคมของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติผู้นำด้านบริหารสังคม	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
15. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนใน ชุมชน	3.99	0.72	มาก
16. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับ สังคม และสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม	3.93	0.75	มาก
17. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสโดยไม่ ต้องรอให้ร้องขอ	3.95	0.85	มาก
18. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความเอื้ออาทร มีจิต สาธารณะ เกื้อกูลต่อบุคคลอื่น	3.97	0.82	มาก
19. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับและศรัทธา จากคนในชุมชน	4.00	0.79	มาก
20. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่รับฟังเสียงข้างมากในการทำ กิจกรรมกลุ่ม	3.96	0.83	มาก
21. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่เป็นที่พึ่งของคนในชุมชน	3.92	0.85	มาก
22. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สร้างโอกาสให้คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม	3.95	0.82	มาก
23. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถให้คำปรึกษา แนะนำ และให้กำลังใจคนในชุมชนในการแก้ปัญหาได้	3.82	0.81	มาก
24. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กิจกรรมทางสังคม	3.84	0.90	มาก
25. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถประสาน ความร่วมมือกับคนภายในชุมชน	3.92	0.84	มาก
26. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถประสาน ความร่วมมือกับคนภายนอกชุมชน	3.93	0.84	มาก
27. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม	3.87	0.85	มาก
28. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ยอมรับฟังความคิดเห็นและ การวิพากษ์จากคนในชุมชน	3.85	0.80	มาก
รวม	3.92	0.62	มาก

ตารางที่ 62 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติผู้นำ
ด้านบริหารงานของชุมชนในอำเภอสังขสิงห์ จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติผู้นำด้านบริหารงาน	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
10. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการ บริหารจัดการ	3.89	0.76	มาก
11. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการ วิเคราะห์และวางแผนการทำงาน	3.85	0.83	มาก
12. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีความสามารถในการ แก้ปัญหาของชุมชนได้	3.83	0.78	มาก
13. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่รู้เท่าทันสถานการณ์ที่ เปลี่ยนแปลง	3.78	0.73	มาก
14. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่มีการพัฒนาศักยภาพ ตนเองอย่างต่อเนื่อง	3.75	0.78	มาก
15. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ให้เสรีทางความคิดใน การทำกิจกรรม	3.93	0.72	มาก
16. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจาก ผู้ร่วมงาน	3.95	0.70	มาก
17. ชุมชนของท่านมีผู้นำที่สามารถส่งเสริมให้ ชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการ	3.95	0.70	มาก
18. ชุมชนของท่าน มีผู้นำที่สามารถนำกลุ่มคนที่มี ความแตกต่างกันมาทำงานร่วมกันได้	3.93	0.71	มาก
รวม	3.87	0.61	มาก

3. ตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนมิติเศรษฐกิจชุมชน

การนำเสนอในส่วนตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนมิติเศรษฐกิจชุมชนจะนำเสนอข้อมูลเชิง
ปริมาณแสดงผลออกมาเป็นตารางและอธิบายใต้ตาราง (ตารางที่ 63-66)

ตารางที่ 63 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชน	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
ด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต	3.99	0.55	มาก
ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม	3.98	0.62	มาก
ด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน	3.81	0.64	มาก
รวม	3.92	0.54	มาก

ตารางที่ 64 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิตของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนิน กิจกรรมการผลิต	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
7. ชุมชนของท่านชาวบ้านทำเกษตรแบบไร่นาสวนผสม	4.24	0.76	มาก
8. ชุมชนของท่านชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักชุมชนพึ่งตนเอง	3.95	0.68	มาก
9. ชุมชนของท่านชาวบ้านมีการลดค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้โดยการทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมงเวียนตามฤดูกาล	4.02	0.70	มาก
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการกระจายผลผลิตในตลาดภายในชุมชน	4.00	0.68	มาก
11. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือน	3.91	0.69	มาก
12. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านที่เป็นวัยแรงงานมีการอพยพออกไปทำงานนอกชุมชนลดลง	3.81	0.79	มาก
รวม	3.99	0.55	มาก

ตารางที่ 65 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติ
เศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมการรวมกลุ่มของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็น สมาชิกและร่วมรับผลประโยชน์การนำผลผลิต ในวิถีโหนด-นา-เลมาแปรรูปจำหน่าย	3.98	0.77	มาก
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็น สมาชิกและร่วมรับผลประโยชน์กลุ่มออมทรัพย์ ของชุมชน	3.96	0.75	มาก
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็น สมาชิกและร่วมรับผลประโยชน์จากศูนย์เรียนรู้ โหนดนาเลหรือศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	3.99	0.70	มาก
8. ชาวบ้านในชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนในการ ประกอบอาชีพจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน	4.02	0.68	มาก
รวม	3.98	0.62	มาก

ตารางที่ 66 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน			
มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับสวัสดิการจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน	3.89	0.73	มาก
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านหันมาปลูกข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง	3.90	0.82	มาก
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมผ่านคลองเหมืองฝายเพื่อการเกษตร	3.91	0.93	มาก
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการผลิตเอื้อต่อระบบนิเวศและสุขภาพของชุมชน โดยใช้สารที่ไม่เป็นอันตราย	3.88	0.75	มาก
11. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	3.77	0.74	มาก
12. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ได้รับทราบกฎกติกา และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม	3.54	0.97	มาก
รวม	3.81	0.64	มาก

4. ตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชน การนำเสนอในส่วนตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชนจะนำเสนอข้อมูลเชิงปริมาณแสดงผลออกมาตามตารางที่ 67- 79 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 67 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
ด้านการกำหนดองค์ความรู้	3.95	0.74	มาก
ด้านการสร้างองค์ความรู้	3.95	0.74	มาก
ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้	3.61	0.82	มาก
ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	3.99	0.75	มาก
ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์	3.80	0.71	มาก
รวม	3.86	0.66	มาก

ตารางที่ 68 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ ด้านการกำหนดองค์ความรู้	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ สำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน	3.98	0.79	มาก
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ กำหนดชนิดและประเภทของภูมิปัญญา	3.95	0.80	มาก
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ กำหนดให้มีปราชญ์ชาวบ้านด้านต่าง ๆ	3.92	0.77	มาก
8. ชุมชนของท่าน มีการยกย่องให้คุณค่าปราชญ์ ชาวบ้านในแต่ละด้าน	3.96	0.83	มาก
รวม	3.95	0.74	มาก

ตารางที่ 69 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการสร้างองค์ความรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ ด้านการสร้างองค์ความรู้	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมการสร้างความรู้ชุมชน	3.89	0.78	มาก
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการนำภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน	3.91	0.83	มาก
11. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีการสร้างศูนย์เรียนรู้ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน	3.94	0.91	มาก
12. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนและจัดทำแผนชุมชน	3.97	0.85	มาก
13. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้นำแผนชุมชนไปปฏิบัติ	3.85	0.89	มาก
14. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ที่สอดคล้องภูมิปัญญาการทำประมงแบบดั้งเดิม เช่น การพัฒนาเครื่องมือประมงที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน	3.95	0.89	มาก
15. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ที่สอดคล้องภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดแบบดั้งเดิม	4.05	0.91	มาก
16. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ที่สอดคล้องภูมิปัญญาการทำนาแบบดั้งเดิม	4.08	0.85	มาก
รวม	3.95	0.74	มาก

ตารางที่ 70 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งนิติภูมิ
 ปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ของชุมชนใน
 อำเภอสิงห์พระ จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน			
นิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการ แสวงหาความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติม จากสื่ออื่น เช่น หนังสือ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต	3.64	0.93	มาก
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ ประชุมสัมมนากิจกรรมเสริมเพิ่มความรู้กับ หน่วยงานภาครัฐ	3.93	0.79	มาก
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจด บันทึกภูมิปัญญาจากคนเฒ่าคนแก่เก็บไว้เป็น ลายลักษณ์อักษร	3.76	0.97	มาก
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการ รวบรวมจัดเก็บบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น เอกสาร	3.52	1.01	มาก
11. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ จัดเก็บภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบในรูปแบบ ฐานข้อมูล คอมพิวเตอร์	3.41	1.14	ปานกลาง
12. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านหรือคนนอกชุมชน สามารถค้นหาภูมิปัญญาชุมชนที่จัดเก็บไว้ได้ สะดวกและรวดเร็ว	3.43	1.12	ปานกลาง
รวม	3.61	0.82	มาก

ตารางที่ 71 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน			
มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านการพัฒนาอาชีพ	3.93	0.84	มาก
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน	4.03	0.86	มาก
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการรับมือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในชุมชน	4.05	0.83	มาก
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน	3.99	0.83	มาก
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในเวทีเสวนาความรู้ที่หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนดำเนินกิจกรรม	3.97	0.89	มาก
รวม	3.99	0.75	มาก

ตารางที่ 72 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ ด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
5. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับนวัตกรรม ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มคุณค่า	3.88	0.87	มาก
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการนำภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ รูปแบบใหม่ ไปปฏิบัติในกลุ่มเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ่านศูนย์เรียนรู้หรือกลุ่มต่าง ๆ	3.85	0.87	มาก
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถนำความรู้และภูมิปัญญาไปเป็นข้อมูลในการเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กับเยาวชนและชุมชนอื่น	3.89	0.92	มาก
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้นำความรู้มาพัฒนาศักยภาพเพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงเครือข่าย	3.60	0.77	มาก
รวม	3.80	0.71	มาก

5. ตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนมิติชุมชนเครือข่าย

การนำเสนอในส่วนตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนมิติชุมชนเครือข่ายจะนำเสนอข้อมูลเชิงปริมาณแสดงผลออกมาเป็นตารางและอธิบายใต้ตารางที่ 73 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 73 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติชุมชนเกื้อกูลของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติชุมชนเกื้อกูล	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีความรักความเอื้อ อาทรต่อกัน	3.96	0.70	มาก
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมกันอนุรักษ์ วัฒนธรรมชุมชนโดยการจัดกิจกรรมสืบสาน วัฒนธรรมประเพณีอย่างต่อเนื่อง	4.07	0.72	มาก
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือและแบ่งปัน	3.99	0.72	มาก
11. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรม สาธารณะอย่างต่อเนื่อง	3.91	0.77	มาก
12. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านในชุมชนได้ส่งเสริมให้ เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่าง ต่อเนื่องเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิด	4.01	0.78	มาก
13. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อ แก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณ ประโยชน์ของส่วนรวม	3.95	0.72	มาก
14. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรม พัฒนาชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง	3.98	0.77	มาก
รวม	3.98	0.59	มาก

6. ตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน

การนำเสนอในส่วนตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชนมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนจะนำเสนอข้อมูลเชิงปริมาณแสดงผลออกมาเป็นตารางที่ 74-79 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 74 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการ
สร้างภูมิคุ้มกันชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
ด้านสวัสดิการชุมชน	3.82	0.61	มาก
ด้านความสามารถพึ่งตนเองได้	3.99	0.63	มาก
ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน	3.86	0.75	มาก
ด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชุมชน	3.97	0.68	มาก
ด้านสุขภาพอนามัยชุมชน	3.76	0.56	มาก
รวม	3.88	0.55	มาก

ตารางที่ 75 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการ
สร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสวัสดิการชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน ด้านสวัสดิการชุมชน	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
8. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชน ได้รับการช่วยเหลือด้านการประกอบอาชีพ	3.96	0.77	มาก
9. ชุมชนของท่าน บุตรของสมาชิกกลุ่มสวัสดิการของ ชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา	3.56	0.75	มาก
10. ชุมชนของท่าน ผู้สูงอายุได้รับความช่วยเหลือจาก กลุ่มสวัสดิการชุมชน	3.67	0.74	มาก
11. ชุมชนของท่าน ผู้พิการได้รับความช่วยเหลือจาก กลุ่มสวัสดิการชุมชน	3.84	0.81	มาก
12. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชน ได้รับการช่วยเหลือเมื่อคนในครอบครัวเจ็บป่วย	3.76	0.75	มาก
13. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชน ได้รับการช่วยเหลือเมื่อคนในครอบครัวเสียชีวิต	3.95	0.74	มาก
14. ชุมชนของท่าน สมาชิกกลุ่มสวัสดิการของชุมชน ได้รับการช่วยเหลือด้านภัยพิบัติ	3.98	0.73	มาก
รวม	3.82	0.61	มาก

ตารางที่ 76 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการ
สร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านความสามารถพึ่งตนเองได้ของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัด
สงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน ด้านความสามารถพึ่งตนเองได้	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
6. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านดำเนินชีวิตตามหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	3.91	0.74	มาก
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถปลูกข้าวไว้กิน เพียงพอ หากเหลือจึงจะนำไปจำหน่าย	4.22	0.67	มาก
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำไว้ กินเพียงพอ หากเหลือจึงจะนำไปจำหน่าย	4.19	0.76	มาก
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถทำผลิตภัณฑ์ จากตาลโตนด นำไปขายได้เงินมาเลี้ยงชีพอย่าง เพียงพอ	4.07	0.86	มาก
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่เป็นหนี้	3.56	1.03	มาก
รวม	3.99	0.63	มาก

ตารางที่ 77 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการ
สร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขละ
จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน			
มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน			
6. ชุมชนของท่าน กลุ่มแกนนำมีส่วนร่วมในการ เชื่อมโยงภาคีและเครือข่ายภายนอกชุมชน	3.87	0.83	มาก
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ ส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมตัวกันของ กลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็นเครือข่ายความร่วมมือ	3.84	0.84	มาก
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ ประชุมหารือกับเครือข่ายภายนอกชุมชนเพื่อ หาแนวทางพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ	3.89	0.82	มาก
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มผลิต กลุ่มแปรรูป ฯลฯ กับชุมชนอื่น หรือหน่วยงาน ภาครัฐ	3.86	0.92	มาก
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นวิทยากร ให้ความรู้กับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานนอก ชุมชน	3.86	0.86	มาก
รวม	3.86	0.75	มาก

ตารางที่ 78 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการ
สร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชนของชุมชนในอำเภอสังขะ
พระ จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน			
มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน			
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดสรรทรัพยากรชุมชน (น้ำ ป่า)	4.08	0.80	มาก
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาในการจัดสรรทรัพยากรชุมชน	4.06	0.87	มาก
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน หรือวิถีประมง	4.10	0.83	มาก
11. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์น้ำเพื่อใช้ในการเกษตร	4.08	0.82	มาก
12. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีแหล่งน้ำอุปโภค/บริโภคเพียงพอ	3.65	0.95	มาก
13. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดระบบการจัดการขยะถูกสุขอนามัยอย่างต่อเนื่อง	3.88	0.83	มาก
14. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง	3.94	0.81	มาก
รวม	3.97	0.68	มาก

ตารางที่ 79 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับตัวชี้วัดความเข้มแข็งมิติการ
สร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสุขภาพอนามัยของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

n = 400

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน			
มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ
ด้านสุขภาพอนามัย			
7. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับบริการด้านดูแล สุขภาพจากหน่วยงานหรือกลุ่ม อสม.อย่าง ต่อเนื่อง	4.19	0.68	มาก
8. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดทำ ธรรมนูญสุขภาพชุมชนและนำมาปฏิบัติ	3.05	0.87	ปานกลาง
9. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมหลักประกัน สุขภาพและได้รับบริการพื้นฐานจากหน่วยงาน ภาครัฐ	3.97	0.67	มาก
10. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับการป้องกันการ ระบาดของโรคต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	3.87	0.68	มาก
11. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อสุขภาพอย่างต่อเนื่อง เช่น การออกกำลังกาย	3.73	0.84	มาก
12. ชุมชนของท่าน ชาวบ้านได้รับความรู้เกี่ยวกับ สุขภาพจากหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง	3.75	0.80	มาก
รวม	3.76	0.56	มาก

ภาคผนวก ข

ความสัมพันธ์ระหว่าง 5 มิติกับความเข้มแข็งชุมชน

โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Correlation Analysis)

ความสัมพันธ์ระหว่างมิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ มิติชุมชน
 เกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนกับความเข้มแข็งของชุมชน ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
 โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Correlation Analysis)

จากตัวแปรที่นำมาศึกษา ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจ
 ชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนกับ
 ความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์
 สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Correlation Analysis) โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

1. ทดสอบข้อตกลงเบื้องต้น ตัวแปรที่นำมาศึกษามีการแจกแจงเป็นโค้งปกติแบบตัวแปร
 เดียว (Univariate Normal Distribution)

2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการ
 จัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนกับความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสทิง
 พระ จังหวัดสงขลา

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญา
 ท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนกับความเข้มแข็งของชุมชน
 ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาตามขั้นตอน ซึ่งผลการวิเคราะห์ได้แสดงในตาราง 27-28 ดังนี้

1. ทดสอบข้อตกลงเบื้องต้น ตัวแปรที่นำมาศึกษา

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอการทดสอบเพื่อให้ข้อตกลงเบื้องต้น ของตัวแปรที่นำมาศึกษา
 ก่อนที่จะนำมาวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน ว่ามีการแจกแจงเป็นโค้งปกติแบบตัวแปร
 เดียว (Univariate Normal Distribution) หรือไม่ โดยนำเสนอตามตารางที่ 80 ดังนี้

ตารางที่ 80 ค่าความเบ้ (Skewness) ความโด่ง (Kurtosis) ของตัวแปร เพื่อทราบลักษณะการแจกแจงของตัวแปร

n = 400

ตัวแปร	ก่อนแปลงข้อมูล		หลังแปลงข้อมูล	
	ความเบ้ (Skewness)	ความโด่ง (Kurtosis)	ความเบ้ (Skewness)	ความโด่ง (Kurtosis)
1. มิติผู้นำ	-1.395	2.410	-.858	.875
1.1 บริหารตนเอง	-1.018	1.944	-.374	.785
1.2 บริหารสังคม	-1.358	2.738	-.636	.879
1.3 บริหารงาน	-1.165	2.150	-.490	.664
2. มิติเศรษฐกิจชุมชน	-1.025	3.171	-.218	.776
2.1 การดำเนินกิจกรรมการผลิต	-1.203	4.942	.551	1.065
2.2 กิจกรรมการรวมกลุ่ม	-.739	2.589	.094	.322
2.3 กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริม คุณธรรมชุมชน	-.627	.675	-.627	.675
3. มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ ความรู้	-1.258	2.353	-.561	.090
3.1 การกำหนดองค์ความรู้	-1.246	2.790	-.335	.389
3.2 การสร้างองค์ความรู้	-1.085	1.645	-.410	-.144
3.3 การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ ความรู้	-.504	-.336	-.504	-.336
3.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้	-.913	1.275	-.243	-.272
3.5 การนำความรู้มาใช้ประโยชน์	-1.034	2.038	-.255	-.133
4. มิติชุมชนเกื้อกูล	-.706	1.580	-.039	.381
5. มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน	-1.223	2.353	-.624	.431
5.1 สวัสดิการชุมชน	-1.566	3.826	-.742	.963
5.2 สามารถพึ่งตนเองได้	-.603	.346	-.603	.346
5.3 เชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน	-.654	.708	-.654	.708
5.4 การจัดการทรัพยากร สิ่งแวดล้อมชุมชน	-.766	1.108	-.141	-.119
5.5 สุขภาพอนามัยชุมชน	-.706	.732	-.706	.732
ภาพรวมทุกมิติ	-1.622	3.587	-.575	.298

Std. Error ก่อนแปลงข้อมูลค่าความเบ้ (Skewness)= 0.122019 ความโด่ง (Kurtosis)=0.243440

Std. Error หลังแปลงข้อมูลค่าความเบ้ (Skewness)= 0.122019 ความโด่ง (Kurtosis)=0.243440

จากตารางที่ 80 พบว่า ตัวแปรที่นำมาศึกษามีการแจกแจงเป็นโค้งปกติแบบตัวแปรเดียว (Univariate Normal Distribution) โดยค่าความเบ้และความโด่งหลายตัวแปรเกิน ± 1 ซึ่งตัวแปรที่มีข้อมูลสุดโด่งหลายตัวแปร และข้อมูลมีความเบ้ และความโด่งเป็นลบ อยู่ในระดับเล็กน้อยถึงมาก จึงสรุปได้ว่า ตัวแปรอิสระน่าจะมีการแจกแจงแบบไม่ปกติหลายตัวแปร (ไม่เป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้แปลงข้อมูลข้อมูลที่มีความเบ้ และความโด่งเป็นบวก อยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยใช้เทคนิค negative reciprocal root ข้อมูลที่มีความเบ้ และความโด่งเป็นบวก อยู่ในระดับปานกลาง ผู้วิจัยใช้เทคนิค log ข้อมูลที่มีความเบ้ และความโด่งเป็นบวก อยู่ในระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง ผู้วิจัยใช้เทคนิค square root ข้อมูลที่มีความเบ้ และความโด่งเป็นลบ อยู่ในระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง ผู้วิจัยใช้เทคนิค square และข้อมูลที่มีความเบ้ และความโด่งเป็นลบ อยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยใช้เทคนิค cube และหลังจากที่ได้แปลงข้อมูลเรียบร้อยแล้ว พบว่า ในภาพรวมแล้วไม่มีข้อมูลสุดโด่ง จึงสรุปได้ว่า ตัวแปรมีการแจกแจงแบบปกติ จึงเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างมิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์

ผลการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างมิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา ได้นำเสนอดังตารางที่ 28 ดังนี้

ตารางที่ 81 ความสัมพันธ์ระหว่างมิติผู้นำ มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ มิติชุมชนเกื้อกูล และมิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนกับ
ความเข้มแข็งของชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

	ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน																						
	BA	BB	BC	B	CA	CB	CC	C	DA	DB	DC	DD	DE	D	E	FA	FB	FC	FD	FE	F	TT	Y
BA	-	.710**	.615**	.861**	.389**	.419**	.488**	.493**	.488**	.346**	.270**	.409**	.314**	.401**	.459**	.478**	.532**	.449**	.529**	.501**	.584**	.693**	.208**
BB		-	.738**	.939**	.382**	.398**	.555**	.516**	.479**	.436**	.304**	.493**	.388**	.468**	.582**	.623**	.511**	.543**	.557**	.540**	.648**	.760**	.163**
BC			-	.863**	.479**	.447**	.575**	.576**	.498**	.560**	.509**	.602**	.540**	.620**	.544**	.586**	.560**	.645**	.613**	.507**	.686**	.802**	.187**
B				-	.464**	.472**	.609**	.593**	.547**	.498**	.394**	.557**	.458**	.550**	.594**	.636**	.594**	.608**	.628**	.582**	.714**	.841**	.211**
CA					-	.758**	.611**	.871**	.437**	.333**	.411**	.359**	.361**	.430**	.278**	.392**	.432**	.437**	.374**	.311**	.451**	.560**	.353**
CB						-	.735**	.905**	.569**	.419**	.543**	.409**	.468**	.546**	.384**	.354**	.554**	.505**	.391**	.369**	.498**	.635**	.493**
CC							-	.900**	.653**	.606**	.689**	.595**	.619**	.727**	.526**	.499**	.652**	.643**	.509**	.510**	.652**	.797**	.618**
C								-	.627**	.526**	.628**	.531**	.556**	.655**	.461**	.481**	.621**	.607**	.490**	.465**	.616**	.764**	.556**
DA									-	.679**	.610**	.569**	.575**	.769**	.569**	.528**	.674**	.621**	.559**	.411**	.653**	.747**	.438**
DB										-	.681**	.698**	.757**	.903**	.589**	.581**	.601**	.714**	.591**	.451**	.690**	.766**	.467**
DC											-	.673**	.699**	.876**	.446**	.476**	.623**	.684**	.469**	.344**	.609**	.720**	.616**
DD												-	.771**	.856**	.550**	.563**	.602**	.713**	.584**	.432**	.684**	.779**	.398**
DE													-	.869**	.566**	.543**	.623**	.713**	.585**	.445**	.684**	.747**	.491**
D														-	.616**	.609**	.710**	.798**	.631**	.469**	.758**	.865**	.573**
E															-	.656**	.582**	.587**	.598**	.548**	.696**	.737**	.156**
FA																-	.661**	.667**	.702**	.599**	.850**	.758**	.146**
FB																	-	.762**	.658**	.576**	.851**	.814**	.380**
FC																		-	.722**	.566**	.877**	.843**	.396**
FD																			-	.578**	.881**	.783**	.191**
FE																				-	.769**	.683**	.180**
F																					-	.916**	.299**
TT																						-	.443**

หมายเหตุ

B = มิติผู้นำ (BA=บริหารตนเอง BB=บริหารสังคม BC=บริหารงาน)

C = มิติเศรษฐกิจชุมชน (CA=การดำเนินกิจกรรมการผลิต CB=กิจกรรมการรวมกลุ่ม CC=กิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน)

D = มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ (DA=การกำหนดองค์ความรู้ DB=การสร้างองค์ความรู้ DC=การเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ DD=การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ DE=การนำความรู้มาใช้ประโยชน์)

E = มิติชุมชนเกื้อกูล

F = มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน (FA=สวัสดิการชุมชน FB=สามารถพึ่งตนเองได้ FC=เชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน FD=การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชุมชน FE=สุขภาพอนามัยชุมชน)

TT = ภาพรวมทุกมิติ Y = ความเข้มแข็งของชุมชน ** p < .01

จากตารางที่ 81 พบว่า 1) มิติผู้นำโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ($r = .211$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง ด้านบริหารสังคม และด้านบริหารงาน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ($r = .163 - .208$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สะท้อนให้เห็นว่าหากชุมชนมีภาวะผู้นำสูงก็จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งของชุมชนสูง นอกจากนั้นยังพบว่าภาวะผู้นำด้านการบริหารตนเองมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชนมากกว่าภาวะผู้นำด้านบริหารสังคม และด้านบริหารงาน ดังนั้นจึงควรเน้นเสริมสร้างภาวะผู้นำด้านการบริหารตนเองให้มากขึ้น อาทิเช่น ส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนได้รับการฝึกฝนตนเองให้เป็นคนที่มีสุขภาพกายใจ สติปัญญา และสังคมดี ยิ้มแย้มแจ่มใส ตลอดเวลา ถึงแม้จะมีเรื่องที่ทำให้เครียด ควรทำกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนฝึกฝนความมีวินัยในตนเองเป็นคนตรงต่อเวลา ควรส่งเสริมกิจกรรมที่ส่งเสริมที่ทำให้เป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรม ฝึกฝนบุคลิกภาพที่ดีทั้งด้านการแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลและเทศะ และด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับครอบครัวและสังคม มีทักษะในการพูดสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนได้ มีการเรียนรู้และจัดการความรู้ด้วยตนเอง พึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นมิติภาวะผู้นำด้านการบริหารตนเองที่ชาวบ้านมีความต้องการมาก ซึ่งจะช่วยสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง

2) มิติเศรษฐกิจชุมชนโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ($r = .556$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต ด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม และด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ($r = .353 - .618$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สะท้อนให้เห็นว่าหากชุมชนมีมิติเศรษฐกิจชุมชนที่สูงก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมาก นอกจากนั้นยังพบว่ามิติเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งมากกว่ามิติเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต และด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม ดังนั้นจึงควรเน้นเสริมสร้างด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชนให้มากขึ้น อาทิเช่น การที่

ส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมาปลูกข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง ควรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมผ่านคลองเหมืองฝายเพื่อการเกษตร ส่งเสริมให้ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการผลิตที่เอื้อต่อระบบนิเวศและสุขภาพของชุมชนโดยใช้สารที่ไม่เป็นอันตราย และให้มีการดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ให้มีการกำหนดกฎ กติกา และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม หมายถึงการให้ชาวบ้านได้รับสวัสดิการจากกิจกรรมกลุ่มชุมชนด้วย

3) มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ($r = .573$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้ ด้านการสร้างองค์ความรู้ ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ($r = .398 - .616$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สะท้อนให้เห็นว่าหากชุมชนมีมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ที่สูงก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมาก นอกจากนั้นยังพบว่ามิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ ด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งมากกว่ามิติภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ด้านการกำหนดองค์ความรู้ ด้านการสร้างองค์ความรู้ ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และด้านการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ ดังนั้นจึงควรเน้นส่งเสริมกิจกรรมด้านการเสาะแสวงหาและจัดเก็บองค์ความรู้ให้มากขึ้น อาทิเช่น ส่งเสริมให้ชาวบ้านทำกิจกรรมในการเสาะแสวงหาความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติมจากสื่ออื่น เช่น หนังสือ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต ส่งเสริมให้เข้าร่วมประชุมสัมมนา กิจกรรมเสริมเพิ่มความรู้กับหน่วยงานภาครัฐ ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจดบันทึกภูมิปัญญาจากคนเฒ่าคนแก่เก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร รวบรวมจัดเก็บบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเอกสาร และรูปแบบฐานข้อมูล คอมพิวเตอร์ เพื่อให้สามารถค้นหาภูมิปัญญาชุมชนที่จัดเก็บไว้ได้สะดวกและรวดเร็ว

4) มิติชุมชนเกื้อกูลมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ($r = .156$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สะท้อนให้เห็นว่าหากชุมชนมีมิติชุมชนเกื้อกูลที่สูงก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมาก ดังนั้นจึงควรเน้นส่งเสริมกิจกรรมชุมชนเกื้อกูลให้มากขึ้น อาทิเช่น ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน นั่นคือให้มีส่วนร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนโดยการจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือและแบ่งปัน เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ของส่วนรวม และเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนส่งเสริมให้มีการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิด

5) มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ($r = .299$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มิติการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนด้านสวัสดิการชุมชน ด้านสามารถพึ่งตนเองได้ ด้านเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน ด้านสุขภาพอนามัยชุมชน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชน ($r = .146 - .396$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สะท้อนให้เห็นว่าหากชุมชนมีมิติการสร้างภูมิคุ้มกันที่สูงก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมาก นอกจากนี้ยังพบว่า มิติการสร้างภูมิคุ้มกันด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชนมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งมากกว่ามิติการสร้างภูมิคุ้มกันด้านสวัสดิการชุมชน ด้านสามารถพึ่งตนเองได้ ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน และด้านสุขภาพอนามัยชุมชน ดังนั้นจึงควรเน้นส่งเสริมกิจกรรมด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชนให้มากขึ้น อาทิเช่น ควรส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มต่างๆ เพื่อเป็นเครือข่ายความร่วมมือ ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประชุมหารือกับเครือข่ายภายนอกชุมชนเพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ และให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มผลิต กลุ่มแปรรูป ฯลฯ กับชุมชนอื่น หรือหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นวิทยากรให้ความรู้กับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานนอกชุมชน

ภาคผนวก ซ
ภาพประกอบการลงพื้นที่

ภาพที่ 58 เก็บข้อมูลภาคสนามการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม
 ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 21 มกราคม 2562

ภาพที่ 59 เก็บข้อมูลภาคสนามการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัยวันที่ 21 มกราคม 2562

ภาคผนวก ฉ
บทความ Proceeding นำเสนอในที่ประชุมระดับนานาชาติ
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขอนแก่น

Acceptance/ Invitation Letter

The 4th NEU National and International Conference 2017 (NEUNIC2017)

JULY 21, 2017 Khon Kaen, Thailand

Dear JedsaridSangkapan,

We are very pleased to inform you that your manuscript, "The Development of Leadership Potential for Strengthening Communities in ThaHin Sub-District, SathingPhra District, Songkhla Province" has been accepted for Oral Presentation at the The 4th NEU National and International Conference 2017 (NEUNIC 2017) on July 21, 2017 in Khon Kaen, Thailand. Decisions were made based on a double-blind review process. The exact time of your presentation session will be specified in the NEUNIC 2017 Conference.

Please make sure your manuscripts conform to the writing format which is available on the conference website. Manuscripts conform to the format guidelines are required to be included in the proceedings.

If you have any further questions, please do not hesitate to contact the secretariat of NEUNIC2017 by sending your email to neunic2017@neu.ac.th with your manuscript information on all communications. Again, congratulations on the acceptance of your paper. On behalf of the Program Committee, we look forward to your full participation in the NEUNIC2017 Conference.

Yours Sincerely,

Assistant Professor Dr. Kanokon Boonmee

Vice President for Academic Affairs, North Eastern University

Organized by Office of Research and Development at North Eastern University, Khon Kaen, Thailand. Address: 199/19 Mittrapharb Rd., Muang Khon Kaen Thailand 40000 Tel: +6643222959
Website: <http://neunic2017.neu.ac.th/>

The Development of Leadership Potential for Strengthening Communities in Tha Hin Sub-District, Sathing Phra District, Songkhla Province.¹

Jedsarid Sangkapan² Chidchanok Chengchao³ and Kasetchai Laeheem⁴

¹This article is a part of PhD Thesis "Development of a Model for Strengthening Communities in Sathing Phra District, Songkhla Province"

²PhD Student in Doctor of Philosophy Program in Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hatyai Campus

³Assoc. Prof. Dr., Faculty of education, Prince of Songkla University, Pattani Campus

⁴ Assoc. Prof. Dr., Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hatyai Campus

*¹Corresponding Jedsarid Sangkapan: Address: Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai, Songkhla, Thailand ,Email: apichai@yahoo.com

Abstract

The purpose of this article is to study the formation of leadership and leadership potential development for strengthening communities in Tha Hin sub-district, Sathing Phra District. Data for this qualitative research were gathering through the observations and in-depth interviews with twelve key-informants. The data were categorized according to the topics in the study, interpreted, and presented with analytical description. The study found that the formation of leadership in the field of study begin with a group of housewives; make Chan Flower to earn extra income. Later on, both government and non-government organizations supported to organize discussion forums to find causes of the decline of Songkhla Lake. Together, make a community master plan. When learning together in group activities, these have resulted in a selection of prominent leaders. They were found out from participating in group activities, so they were selected as the leader of the Node Na Le Learning Center. In terms of leadership development for strengthening communities, the study found that there are guidelines for development by supporting the capacity of academics, government agencies and NGOs, organizing a presentation stage, making a field trip and seeking for more knowledge just in case for a change, making new generation of leadership by succession elder's skill inheritance to the young generation.

Keywords: Leadership, strengthening, leadership development

1. Introduction

The strengthen community is the communities which people can honorable depend on themselves without needing help from outsider. The community must be safe and sound for members to live on their way of life. There are visions to anticipate and solve each upcoming problem in the future. (Pongwiwat, 2009, p. 45) Moreover, the characteristics feature of strengthen community consisting of a strongly bond between each membership and aware of being part of the community. Community members must help each other cooperating activity and able to make a decision when they need to face a problem. In order to make wisdom of economy, management, government, and cultural, there is a learning process which continually developing of the self-sustaining potential community. (Sritong, 2015, pp.135-136)

The development of community potential is a new development based on "Potential" rather than "Ngo Chuan Cheb" (Stupid, Poor and Provoke). On the basis of understanding the "Potential", "Human, Knowledge, Resources". So that, the development of community potential can lead to the community empowerment by link it with "Human, Knowledge, Resources" then it becomes "New Development Paradigm". It consisting of "Learning

management and development” which describable as a well-self-managing and efficiently managing of community organization. The development of community potential has begun and focused on the process of learning (People relate to Knowledge). The process of efficient resource management is based on knowledge (People relate to Resources). The appropriate and effective capital development process of the community is a process of building capital, knowledge, intellectual capital and social capital, which from development experiences (Knowledge relate to Resources). (Pongpit, 2005)

In Thailand, the economic fundamentals are at a community level, in which the community development is a key. Ever since long time ago, there isn't any proper direction of development. The development direction lead on academics want rather than the community needs because of the lack of community information. If the academic or other relevant organization has gathered more information which is truly community-based, then it might be able to make a potential development community fit in a context of the previous community. It can also make the community live with the traditional way of ancestors does. The community strongly depend on themselves without any persuading based on a unreal informations from scholars or another organization, this lead the community to be a potential community. (Information Management Center for Community Research and Development, 2014)

To develop the community potential for strengthening community, community group leaders or the community leader is a key point. Leader is an important point to lead each groups in the community to become a stronger community. Likewise, the are in Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province has been grouped into various groups such as the housewives group, the local wisdom group, the farmer group, the local fishery group, Mangrove consevation group, Ecotourism Node-Na-Le group, Youth nurturing group and Node-Na-Le learning center to learn the community culture. The main activity is to welcome students from all other area. They arrage a field trip which support students to understand the area culture by learning how to grow Palmyra palm tree, making products from Palmyra palm tree sugar, farming and fishing is also provided as a base for students who interested in. This make capital flow in the community by selling each group of local products to the tourist. Some group have failed, beacuse of a non-continuous activity and lack of an effectively leader, this spectacle show how important of grouping. The grouping of people in community can lead to the strangthening community, at the same time, group processes will enable people in the community to discover potential leaders.

To strengthen community found that, there are many interested reserchers. For example, the study of Somboon Tumlangka (2013), he studies the model of community empowerment using local wisdom as a base in Chiang Rai Province. In the context of strengthen community, mostly be a kinship relation. The social structure is horizontal and vertical. Politically, there is a decentralization of division of the community into groups or communities. Factors that affect the strength of the community are community leader, community learning process, networking system, community relations system and local wisdom. The study of Howell-Chisol (2006) studied direct to the leadership strangthening. There are 5 key strengths that have contributed to successful community economic development: (1) Enthusiastic (2) creativity (3) High motication (4) Value for an interpersonal skills and (5) Leader must be tolerant. While Warunee Sareekuer and Vichien Woraputtaporn (2013) studied on strenthening of occupational groups of Sub-District Administrative Organization Tapaye Sub-distict, Srimuengmai District, Ubonratchathani Province. The study found that (1) the operation supported the occupational groups in the area to set up the committees of the occupational groups, with clearly structured work and authority. The management is managed with transparency. Paticipation by members within the occupational group, production oeparations should be monitored to ensure that the quality using modern technology in production and processes. In the production of products, the group is trained before prosuction to provide members with knowledge and understanding in the same

direction all together. (2) Strengthening the career path should provide a field trip about the production of a product. The field trip should be located on an award-winning place which is accepted by various agencies.

According to the above study, it reflects the important key for strengthening the community. That is, qualified leaders can persuade the members of the community to continue participating in group activities. Community Development Office, Songkhla (2017) described the qualities of good leaders as (1) self-management consisting of good personality, indicators of good health, dress appropriately, and well-speaking skills, live a life based on the Philosophy of sufficient economy. In terms of the development of knowledge, the main keys are self-learning and knowledge management. Importantly, the one must be able to share own knowledge to the community. (2) Social management consists of interpersonal relations. The indicators are, adaptation appropriately to society and situation, compassion, have a public mind, be supportive to others, accepted by society, have coordination skills, well integrate work with various agencies, able to provide advice, encourage members and manage any problem case in the communities. (3) Management, consists of a good project plan. The indicators are based on their own plans for promoting community development such as environmental issue, community resources and community occupation. Following the plan, is to promote the implementation of planned community activities, makes community members find their profitable career. Making a group of people as a team, let them lead their local communities to face with problems. So, Leadership is the relationship between one's leader and one's intended audience. Making change by reflecting in common objectives.

According to the above phenomena, the researcher aware of some questions that how leadership in Tha Hin Sub-District, Sathing Phra District, Songkhla Province, was forming from. How the formation of leadership and leadership potential development can lead to the strengthening of communities. Moreover, if there is a way for that to happen, then what a direction of the development should lean on. In order to apply the information that has been applied in the proposed approach to the community. This research might help government agencies and the private sector to bolster the capacity of the community through leadership, to lead to a strengthened communities in the future.

2. Purpose

To study the formation of leadership and leadership potential development for strengthening communities in Tha Hin Sub-District, Sathing Phra District, Songkhla Province.

3. Research Methodology

Data for this qualitative research were gathered through these following steps

3.1 Field of study, Tha Hin sub-district, Sathing Phra district, Songkhla province, Thailand was selected as a study field because of a Nod Na Le way of life. There are many activities were organized in this area, which supporting on getting multiple formatting of leadership data.

3.2 Key Informants, there are twelve key informants consisting of community group leader, community leader, community membership and people.

3.3 The data for this qualitative research were collected through documents, related researches and field of study. Using observations and in-depth interviews with key informants on a leadership and community issue. Checking the accuracy by using triangular inspection (triangulation) consisting of data source, field of study and time.

3.4 The data were analyzed and categorized by the purpose of a study, interpreted and presented with analytical description.

4. Results

The data presented following these topics

4.1 formation and Strengthening group leadership in Tha Hin Sub-district, Sathing Phra District, Songkhla Province.

The formation and strengthening leader of the group in the area of Tha Hin, starting from a group of housewives do make a bouquet of flowers to supplement income. It was started by choosing a group of unemployed during the day housewives. It also found that, the government and NGOs have encouraged the villagers to help restore Songkhla Lake. They arranged discussion forums on the causes of the degradation of Songkhla Lake. Together, make a community master plan. Until the lead groups and villagers have seen the resources in the community, it is time to share and preserve the Node Na Le culture, 3 occupations based on 3 food stabilities. So, the group of ecotourism Node Na Le was founded. Later on, the group was change to Tha Hin House Ecotourism Club, Tha Hin Sub-district, Sathing Phra district, Songkhla Province. There are 75 members all together. After participate in the learning process together, community leaders have organized training activities. They encourage youth to learn the Node Na Le culture, grouping them and name them as "Youth Rak Node Na Le Group". The Ecotourism Board is a mentor providing information on Node Na Le, so that young people can learn their own historical culture during the time semester close. They also encourage youth group to tell the story of their community to outsider, this might help increasing group members. In doing so, part of the activity is to raise awareness of homeland love. To tell about Node Na Le to the visitors, start with describing the history of Tha Hin Sub-district then, introduce important places and activities such as planting mangroves, releasing fish, releasing shrimp together with volunteer from fishing groups to conserve and conserve aquatic resources. Then, they will bring tourists to study fishermen way of life in the lake. After grouping with Ecotourism Club and Youth Rak Node Na Le Club, to learn local culture of Node Na Le, the group was expanded to a broader scope. As a learning center, the Node Na Le, a learning center of the community, has a variety of activities but the main activity is welcoming students. Students from various areas came to learn the way to grow Palmyra palm trees. Making products from Palmyra palm tree, farming and fishing is provided as a base for students who interested. Currently, there are about 120 members (Lom, Interviewed on April 25, 2017, Salee, Interviewed on April 26, 2017).

When learning together in group activities. This has resulted in a selection of prominent leaders which make the attendees see the qualified participants or qualified leader, based on the interviewer's remark:

"... Previously, we did not think she could help anything but when we did group activities together, she shines like a diamond. She speaks well. Some groups gathered to negotiate rice prices with the governments, or some capitalists set up to address environmental problems. Some groups are set up to produce healthy foods such as organic farming, Sangkot rice, Rice Berry rice, Brown rice and even Lake conservation group, Mangrove conservation, Community health group, Palmyra palm tree sugar group and fishery group ..." (Oum, interviewed on March 30, 2017)

"... to do something, he knows everything. She dresses appropriately. Her personality is good. Even though she seem quite but when working together, there is a leadership shine on her ..." (Sai, interviewed on April 5, 2017)

"... At the beginning it was started from grouping of relatives and neighbor. After everyone else see that we can earn income, then they interested to join with us. When a group becomes bigger, leader must be stronger as well ... " (Chanon, interviewed on May 13, 2017)

"... She has a good interaction relations and public mind. When someone invites her to participate in the village development plan, she never refuses, whether it is a shallow ditch or even building a village road. She dresses nicely. She loves to invite villagers to participate in the activities ... " (Sien, interviewed on May 2, 2017)

"... She is good at coordinating both inside and outside the communities. She knows a lot of people and she is someone who listens to other people's opinions. Sometimes she draws external network partners to help the community. When we making a village development plan, she will act as a leader, planning for a future plan. She is well educated. Well, this kind of people has the kind of leadership that will lead to the strengthening of the community ... " (Vichte, interviewed on May 15, 2017).

The above interviews reflect that, group activities in the community lead to a good leadership. It can be seen from the group activities that is, people admire someone who has the knowledge, ability, outstanding personality, good interaction relations, and can coordinating links between people in the community and network partners. These reflect that activities help build leader. It can be seen that to established group activities that involve multiple groups of villagers, need leaders to help guide them out of poverty. There are groups that provide community welfare. There are groups related to the way of life of people in the community, such as the Node Na Le group, to conduct group activities. To become a group leader, this position will be sought by government agencies, non-governmental organizations and villagers which agree that the person can be a leader.

According to the data above, the researcher found that, Lom was chosen by villagers to lead the Node Na Le Learning Center. In in terms of managing learning center, up until now, there are 178 participants which have been able to gather members for the event. When the time students come from educational institutes requesting for exchange knowledge, Lom will organize into 3 bases consisting of (1) How to climb up the Palmyra palm tree. There is a demonstration of how to climb up the Palmyra palm tree after divided student in to a small group. Then, there is a demonstration on how to make pieces of palm sugar and granulated palm sugar. (2) Farming base, this base will let student participate in the local grain scattering. The last base, (3) Fishing base. There will be members of the fishing boat taking the students out to see the use of fishing tools at Songkhla Lake.

Figure 1 Community mapping activities lead to leadership.

Figure 2 The activities of the Node Na Le Learning Center, which provides activities for students outside the community, to learn how to do farming.

Figure 3 becoming the leader who can continuously arrange activities

4.2 The Development of Leadership Potential

Leadership development, in order to contribute to the strengthening of the community, there are various development approaches consisting of:

4.2.1 Promoting Leadership Potential by Academics, Government agencies and NGOs

In developing the potential of community leaders, most government agencies will incorporate activities for villagers to form a group of housewives, group of Chan flowers, and a group of community product to tackle poverty. Moreover, to do this for housewives who are unemployed in the daytime, they can gather together to spend their free time while at the same time earning household income. There is some notice; a group which is formed by government agencies is often highly concentrated in the early stages, but later, no one interested. The only thing left behind is the group name and leader's name, no continuously activity. This might call as a failed development. However, there are some group leads by good group leaders. This kind of groups can continue supporting themselves along with group activities. There are some examples of the development provided by government agencies. (Lamai, interviewed on May 10, 2017).

For non-governmental organizations which have access to the local village, activities are organized to develop communities from the resource base by giving the community a review of past community development plans. Then find out the causes of the degradation of natural resources after that, encouraging the community to work together to make a community plan. They want to provide direct community-based activities to restore fisheries resources, organic farming, growing organic vegetables, and organic garden kitchen. While doing activities, they will be looking for leader who gradually emerges from the people attending the activity which reinforcing the leadership. Later when they found a qualified leader, they become mentor, trying to develop the potential of leadership. Finally, they will let newbie leader, walk on their own path, arranging activities without helping anymore. (Mai, interviewed on June 12, 2560)

The scholars who came into the community, most of them do research. They came to talk with the villagers discussing about community issues. The leading groups will adapted what the scholars talked within the

community, and then deployed to develop community products. Some scholars will give an instruction on the use of innovative technologies, such as making blocks for soap made from palm trees and even rehabilitation and succession of using fishing gear for fishing. The leaders introduced new innovations to adapt to folk wisdom (Pranee, interviewed on May 20, 2017).

Figure 4 Learning about the principle of health community which supported by academics.

Figure 5 Exchange of learning among group leaders in fisheries.

4.2.2 The opportunity to presenting on the stage, Being a lecturer at various locations and going on field trip. It was found that after Lom, the leader of the group became the leader of the Node Na Le Learning Center, she is often invited to be a speaker on the issue of making products related to the Node Na Le. On behalf of the representative of the village and Tha Hin Sub-district, as well as and an expert in this field, when there are flood disaster problems, she is often invited to join as flood watchers. There are amateur radios that can be used in emergencies when disaster strikes. At the same time, it is possible to gather members to cooperate to educate people who interested in learning about the Node na Le. In addition, Lom also went to exchange knowledge with villagers in other villages, both national and international level Lom seems quite but later on after participating in many activities, she becomes talkative and thoughtful. She has a good interaction relation with other people. All these things lead her to be a high potential leader. She knows her own village, others as well, along to the world situation. (Lom, interview on May 19, 2560)

Figure 6. The opportunity for group leaders and members to present their work and products to build a strong community.

4.2.3 The pursuing of knowledge and information In order to know the changes. To be a potential leader, the study found that, leader in Tha Hin Sub-District interested and aware of news. They use an up to date communication tools, as well they have a good computer skill. They can use computer to search through the internet and storage their data. When they go on meetings or exchange lessons with others, they are able to use the computer seeking additional knowledge. Due to the fact that information technology comes into everyday life, leaders need to learn it and use it fluently to develop products from the folk wisdom, make brochures or signs of community products. These must be effectively and up to date (Udom, interviewed on May 1, 2017).

Figure 7: The group's quest for additional knowledge by exchanging knowledge with students from Rajamongkol University of Technology, Songkhla to bring innovation to palmyra palm tree products.

4.2.4 Encouraging a new generation leaders by succession knowledge to the new generation of children and adolescents, extending the leadership capacity to the new generation. The study found that the youth environmentally conscious group (Yao Wa Chon Wai Sai) was founded, supported by government agencies. Villagers willing to participate in the learning exchange lesson with the youth group. The results of the activities have led to new group leaders, which are children and adolescent. The PMO recommends the knowledge of waste separation. They establish a waste bank (Get recyclable garbage). Friut and vegetable waste is stored for bio-fermentation. Some of the waste that can not be fertilized; it will be burned. The PNO also educated about mangroves. They allow new leaders to participate in mangrove conservation, which is the habitat area of aquatic animals (Narupon, interviewed on May 18, 2017).

Figure 8 Members exchange their knowledge with the Youth Rak Node Na Le group.

5. Conclusion and Discussion

According to studies, it has been found that the formation and development of leadership potential in Tha Hin Sub-district was found to be the result of the integration of unemployed during day time housewives who made Chan flower to earn extra income. At the beginning, group members were gathering through relatives and neighbor because they will have more opportunities to participate in group activities, than outsiders. Later on when a grouping succeeds, there will be outsiders joining the group. In order to strengthening a group and arrange activities,

Kinship-based integration was used to decide on who deserve to be a leader. The Kinship-based better use when grouping insider and outsider together, comply with the study of Tumlangka (2013), he studies the model of community empowerment using local wisdom as a base in Chiang Rai Province. In the context of strengthen community, mostly be a kinship relation. The government and NGOs have encouraged the villagers to help restore Songkhla Lake. They arranged discussion forums on the causes of the degradation of Songkhla Lake. Together, make a community master plan. Until the lead groups and villagers have seen the resources in the community, it is time to share and preserve the Node Na Le culture.

The results appear this way because of the activities arranged by government and non-government organization. They have encouraged people in the community to be aware of the natural resources that Tha Hin Sub-district residents live on. This will make villagers see the importance and cooperation in organizing activities. This will result in the creation of leadership in the process of group activities. It can be seen clearly during the activities. Government officials and NGOs will empower a qualified people and make them shine as a good potential leader who would develop their community later on. As in Howell-Chisolm (2006), he studied direct to the leadership strengthening. There are 5 key strengths that have contributed to successful community economic development consisting of studied direct to the leadership strengthening. There are 5 key strengths that have contributed to successful community economic development: (1) Enthusiastic (2) creativity (3) High motivation (4) Value for an interpersonal skills (5) Leader must be tolerant

In the development of leadership potential, it was found that Government agencies and Non-government organization along with academics have reinforced the process of grouping and leveraging leadership to lead the group. This is because in community activities, junior might respect to senior while senior might not be able to be a good leader. Thus, government agencies, academics, and NGOs supporting activities to draw people potential, so group activities will help them find qualified leaders faster without any doubt in the community. It also found that, going on a field trip to both domestic and international area along with being a lecturer in various places as well as seeking knowledge and more information just in case for changes, these lead to creating a unique leadership potential. Moreover these can lead to the next level of community efficiency by using a new technology and innovation to develop own product, make it up to date and strengthen up the community.

According to the study of Sareekrer & Woraputtaporn (2013), studied on strengthening of occupational groups of Sub-District Administrative Organization Tapaye Sub-district, Srimuengmai District, Ubonratchathani Province. The study found that (1) the operation supported the occupational groups in the area to set up the committees of the occupational groups, with clearly structured work and authority. The management is managed with transparency. Participation by members within the occupational group, production operations should be monitored to ensure that the quality using modern technology in production and processes. In the production of products, the group is trained before production to provide members with knowledge and understanding in the same direction all together. (2) Strengthening the career path should provide a field trip about the production of a product. The field trip should located on an award-winning place which accepted by various agencies.

6. Recommendations

6.1 It should be possible for leaders and members of different groups to share their learning activities with other communities and other agencies to enhance leadership.

6.2 It should have a study visit about public relations marketing system, to create a potential market leader in the market outside of the community, along with the international level.

7. References

- Community Development Office, Songkhla. (2560) Workshop on Community Development Standard System (MLU) 2017 March 15, 2016 at Green World Palace Hotel, Amphoe Mueang, Songkhla. Songkhla: Community Development Promotion Group Community Development Office, Songkhla.
- Howell-Chisolm, Robin R. (2006). Rural Leadership: A Case Study of the Factors that Influence Economic Development in Two Rural Communities in South Carolina. A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy, Capella University
- Information Management Center for Community Research and Development. (2014). Retrieved December, 25 2017, from: <http://dmdc.rmutl.ac.th/principles.php>
- Pongpit, Saree. (2005). Conceptual Basis: From master plan to community enterprise. Bangkok. Palang Punya.
- Pongwiwat, Samrit. (2009). Social Capital for Community Development at Hin Kong Village, Moo 8, Nong Kham Sub-district, Sriracha District, Chon Buri Province . M.A. Thesis of master of community, Faculty of Social Work, Thammasart University, Bangkok.
- Sareekuer, Warunee & Woraputtaporn, Wichein .(2013). strenthening of occupational groups of Sub-District Administrative Organization Tapaye Sub-distict, Srimuengmai District, Ubonratchathani Province. Academic Journal, Eastern University of Management and Technology. 10(1), 38-43
- Sritong, Nachaorn. (2015). The process of building a strong self-sustaining community. Bangkok: Odien Store
- Tumlangkan, Somboon. (2013). The model of community empowerment using local wisdom as a base in Chiang Rai Province. PhD thesis in Doctor of Philosophy Program in department of Education and Social Development, Faculty of Education, Rajabhat Ching Rai University.

8. Bibliography

- Chanon, interviewed May 13, 2017 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.
- Naruepon, interviewed May 18, 2017 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.
- Prenee, interviewed May 20, 2017 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.
- Lom, interviewed April 25, 2017 and May 19, 2016 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.
- Lamai, interviewed May 10, 2017 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.
- Wichet, interviewed May 15, 2017 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.
- Sani, interviewed May 2, 2017 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.
- Sai, interviewed April 5, 2017 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.
- Salae, interviewed April 26, 2017 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.
- Mai, interviewed June 12, 2017 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.
- Oum, interviewed March 30, 2017 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.
- Udom, interviewed May 1, 2017 at Tha Hin Sub-distict, Sathing Phra District, Songkhla Province.

ภาคผนวก ญ บทความนำเสนอ Proceeding ระดับนานาชาติ
ที่ฮานอย เวียดนาม

Hanoi, April 17th, 2018

Jedsarid Sangkapan
Assoc.Prof.Dr.Chidchanok Chengchao
Assoc.Prof.Dr.Kasetchai Laeheem
Prince of Songkla University, Songkhla Province, Thailand

Dear Colleague(s),

It is our pleasure to inform you that your paper

Community strengthening through the community economic dimension for sustainability in Sathing Phra District, Songkhla Province

is accepted by the conference organizing committee.

We would like to take this opportunity to invite you to participate in the

9th NEU - KKU INTERNATIONAL CONFERENCE
ON SOCIO-ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL ISSUES IN DEVELOPMENT
11th and 12th May 2018 in Viet Tri City, Phu Tho Province, Vietnam

The conference is co-organized by the National Economics University (NEU) of Vietnam, Hung Vuong University of Vietnam, and Khon Kaen Univeristy (KKU) of Thailand, and will take place at Hung Vuong University's Convention Hall in Viet Tri City, Phu Tho Province, Vietnam from 11th to 12th May 2018.

We would be very grateful that you would present your paper, share your expertise and experiences in this international event.

Please do not hesitate to contact us should you need further information or for any questions you may have.

Sincerely yours,

On behalf of the Conference Organizing Committee

Assoc. Prof. Dr. Le Thu Hoa
 Dean, Faculty of Urban and Environmental
 Economics & Management,
 National Economics University
 207 GiaiPhong Road, Hai Ba Trung District,
 Hanoi, Vietnam
 Email: lethuhoaneu@gmail.com
 Mobile: (84) 913043585
 Fax: (84) 2438698231

**COMMUNITY STRENGTHENING THROUGH THE COMMUNITY
ECONOMIC DIMENSION FOR SUSTAINABILITY IN SATHING
PHRA DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE¹**

Jedsarid Sangkapan

sapichai@yahoo.com

*PhD Student in Doctor of Philosophy Program in Liberal Arts, Prince of Songkla
University, Hatyai Campus*

Assoc.Prof.Dr.Chidchanok Chengchao

*Faculty of Education and Research Center for Educational Innovations and Teaching and
Learning Excellence, Prince of Songkla University, Pattani Campus*

Assoc.Prof.Dr.Kasetchai Laeheem

Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hatyai Campus

Abstract

The purpose of this article is to investigate community strengthening through the economic dimension of community for sustainability in Sathing Phra District, Songkhla Province using the qualitative research method. Data were gathered from related literature and through observations and in-depth interviews with 22 core community economic leaders who had organized themselves to establish learning centers and groups of processed products producers. Data obtained from the in-depth interviews were categorized into study issues, interpreted, concluded and presented using analytical description. The study found three aspects of operating activities through the economic dimension in Tha Hin and Khukhut sub-districts as follows. 1) Production activities: The communities have production systems that depend on natural resources under the Nod Na Le way of life consisting of rice farming, making palm sugar products, and fishing. Furthermore, the communities have mixed farming in which plants are grown and animals are raised in the same areas. 2) Group activities: The communities have Nod Na Le way of life learning centers, sufficiency economy learning centers, tourism clubs for preservation of the Nod Na Le way of life, and the processed products groups. 3) Community economic activities: The communities have activities that promote morals. They use compost fertilizers in farming and have fair agriculture water distribution that have resulted in production systems and natural food sources beneficial to the ecological system and wellbeing of the communities. People have sufficient chemical-free food, which is in congruence with their eating culture, that would last for a long period of time. These operating activities through the economic dimension would lead them to being strong and sustainable self-reliant communities according to the philosophy of sufficiency economy.

Keywords: Community economy, community strengthening, the Nod Na Le way of life

---

¹ This article is a part of PhD Thesis "Development of a Model for Strengthening Communities in Sathing Phra District, Songkhla Province"

1. Introduction

Recently, economic development had been managed by the government and all mechanisms of the economic development had also been controlled by the government. Emphases had been placed on individualism, competition, and increases in efficiency and effectiveness without taking into account possible consequences. In addition, management of fair benefits was missing. Presently, the situation indicates that as a result of such development, the economy is without stability; the resource base is deteriorated causing social problems. Thus, an alternative was sought so as to have more stable economy. Consequently, the 11th National Economic and Social Development Plan placed emphases on balancing all dimensions, mobilizing towards integrated practice, developing people and society for social justice and equality, and opening opportunities for participation from all sectors (Office of the Economics and Social Development Board, 2011). At the same time, strengthening the community has become a social demand for people to consider their own roots and to raise awareness of love for their own community, for their friends as well as for the environment; and networking has become ties and cooperation for social development (Rodsir, 2011). Therefore, community strengthening is a way towards sustainable development. Development strategies and methods would support and promote holistic activities for the community with a learning process and knowledge management participated by people in the community using the community's own resource capital and potential to produce enough for economically self-dependence.

Community economy is a relationship system of the resource bases (soil, water, forest, etc.), the production system, the consumption system, and capital management (monetary and non-monetary) using group activities to promote the learning process to develop potential or revive the environment, people, family, community and occupation to upgrade wellbeing and trading of the community for development of the quality of life. However, community economy has been obscured by the mainstream economy. Nevertheless, currently, community economy has been upgraded as an alternative for solving the critical problem faced by the country.

As economic development is a new alternative, social and environmental development needs to be taken into consideration in order to achieve the development goals (Barbier, 1987). Even though the emphasis is on economic self-reliance for the community, in the case of Sathing Phra District in Songkhla Province, especially in Tha Hin Sub-district and Khukhut Sub-district, in terms of community economy, their production systems still depend on natural resources and the environment in the Nod Na Le way of life. Villagers do rice farming, harvest palm sugar for production, and fishing. Because people in these communities earn enough income to raise their families, not many of them migrate to work elsewhere. They have formed groups to process products for sale, performed activities according to the philosophy of self-sufficiency economy, and established a one-baht-a-day savings group called Satcha Wan La Baht Group or a One-Baht-a Day Savings Group. Their social relationships are that of kinship systems reflecting a community economy with social relationships, and the environment is the important element of their being self-reliant communities that can lead them to being strong

communities. This phenomenon has prompted a question how local people of Tha Hin Sub-district and Khukhut Sub-district in Sathing Phra District, Songkhla Province strengthen their communities through the community economic dimension for sustainability.

2. Research objective

To investigate community strengthening through the community economic dimension sustainability

3. Related concepts, theories and literature

Community capital

According to the livelihoods approach, community strengthening in the economic dimension requires a great deal of community capital (Kittithonkun et.al, 2014) consisting of human capital, social capital, physical capital, financial capital and natural capital. **Human capital** refers to skills, knowledge and competency of individuals, who are core community leaders. **Social capital** refers to social resources with three related aspects: 1) Networks and connectedness which is, vertically, the patronage system, horizontally, the connectedness between individuals who share benefits which increase trust and ability in working together; 2) Members of formal groups who adhere to the same regulations and penalties; and 3) Relationships based on trust, returns and exchanges contributing to cooperation. **Physical capital** is infrastructure such as transportation, water sources, clean energy and information accessibility. **Financial capital** plays an important role in promoting activities; without it, activities cannot be carried out. Capitals can come from outside, savings operations or community business operations such as community stores, forming groups for agricultural products trading and agricultural production factors. Community business is only a means to community economy and better quality of life for the community. Last, **natural capital** is the source of natural resources which are needed for people to make their living. There are many types of natural resources from common-pool resources which are invisible such as atmosphere, bio-diversity, resource preservation, natural resources management to properties which can be allocated directly for agricultural use such as trees and land.

Self-reliant community economy

Important characteristics of community economy are that family is the production unit, labor of family members is most important as it is needed for family survival, family sufficiency and family self-reliance. According to the concept of community economy, the community is dynamic and able to survive by itself and develop along with the capitalist system (Southern Activist Families, 2010).

According to Wiraphathananiran (1998, 1), self-reliant community economy refers to a desirable community economy that is economic activities in the agricultural sector, the industrial sector and the service sector in which people in the community join in thinking, doing, receiving benefits and owning it. These economy activities are based on local potential to promote villagers in forming groups and creating the community organizational network for people in the community to participate in development, to use economic activities in construct learning and diverse occupations for people to choose from.

Self-reliant community economy according to the sufficiency economy philosophy

Office of the Economics and Social Development Board, Crown Property Bureau, Phattana Thai Foundation, and the World Bank (2003: 8-11) view that activities that make the community self-reliant and are in line with the sufficiency economy philosophy can be classified in three groups as follows. 1) Production activities such as making bio-fertilizers, growing chemical-free vegetables and rice, growing medicinal herbs, making insect repellents and biochar, fish breeding, crop processing and mixed farming. 2) Group forming activities for community members to do activities together such as establishing savings groups, welfare fund groups, vegetables growing groups, snack and sweet making groups, community stores, community master map making groups, natural resource and environmental preservation groups, cooperation groups for doing activities in Buddhist temples, learning groups through community learning centers or schools, and anti-drug groups. 3) Moral promotion activities such as activities to instill in community members caring for others rather than focusing on money or materials, activities to promote honest and transparent bookkeeping, activities to develop people in the community to have quality and awareness of commitment to the community, and activities to promote self-help before asking for help.

4. Research methodology

For this qualitative research, the study areas were in Sathing Phra District, Songkhla Province, particularly, Tha Hin Sub-district and Khukhut Sub-district because the way of life among people in these areas is that they have production systems of growing rice, making palm sugar products, and fishing. They can depend on natural resources and the environment of their communities. Data were collected from related documents and field data were collected from observations and in-depth interviews with 22 informants who were core community economic leaders that had formed groups to establish learning centers and groups for other activities. The data from in-depth interviews were analyzed by means of categorization, interpretation, and conclusion. Then the results were presented with analytical description.

5. Research results

5.1 Production activities operations: Community economic dimension of Tha Hin Sub-district and Khukhut Sub-district

Tha Hin Sub-district, Sathing Phra District, Songkhla Province has 9 villages, a population of 3,998, and 1,147 households on the area of 9,768 Rai (Office of the Non-formal and Informal Education, Tha Hin Sub-district, Sathing Phra District, Songkhla Province, 2018). The production system in all 9 villages in Tha Hin Sub-district depends on community natural capital as people in these areas do rice farming, making palm sugar products and fishing. This sub-district is adjacent to coast of the inner Songkhla Lake. For agricultural activities, there are water sources which are Khlong Huai Lat, Khlong Tha Hin, Khlong Mirai, Khlong Phruan, Khlong Soko.Socho., and Khlong Phon-ek Athit Kamlang-ek. These water sources make it possible for people to do rice farming all year round. Due to support and promotion by government organizations and non-government organizations in production that compliment community resources and environment, villagers in this area have tried to turn to production activities employing the self-

dependent community principles by being economical, increasing income and reducing expenses. They have turned to mixed farming planting fruit trees like banana, papaya, and coconut which enable them to have enough for year-round consumption. They raise native cattle, layer chickens, layer ducks, frogs and pigs (called Mu Lum-a pig raising method) for family consumption and sale in the community. Some people form groups to make organic fertilizers and use in rice, fruit and vegetable farming. Nevertheless, in their mixed farming, they also use rice breeds from other areas and use chemical fertilizers because they still need to depend on the marketing mechanism (Aunt Maeo, Uncle Mi and Grandma Som, personal communication, December 20, 2017). Consequently, they grow Khao Hom Pathum, Khao Riceberry, and Khao Sangyot, popular rice breeds for health, to add value and nutritional value to their products.

Regarding Khukhut Sub-district, it is located in Songkhla Lake area with an area of 7,825 Rai where 9 villages are situated with a population of 4,763 and 1,403 households; 95 percent of the populations are Buddhists and 5 percent Muslims. Houses are built on the coast of Songkhla Lake (Tambon Khukhut Administration Organization, 2018). The study found that most people in Khukhut do rice farming, making sugar palm related products, and fishing. Economically, most households have low income and they try to adapt themselves by following the concepts of sufficiency economy. They try to be economical, increase income, and reduce expenses. They increase their income by doing more farming in the same area and try to do other things such as selling snacks, growing vegetables and raising animals for sale (Grandma Mai, Aunt Lamai, and Teacher Prani, personal communication, December 21, 2018).

Furthermore, it was found that villagers have adapted their way of production using more machines to replace human labor. Most farmers use chemical fertilizers instead of manure or organic fertilizers, and use insecticides or chemicals to control other pests instead of traditional methods used by their ancestors. This has incurred more expenses which is not cost effective and increases debts resulting in some farmers eventually losing their agricultural land. However, many farmers get together to form cooperatives, farmers groups, and housewives groups to help each other in doing mixed agriculture, oil palm plantations and rubber plantations (Somphong, Bang Thoet and Suphaphon, personal communication, December 22, 2018).

5.2 Group forming activities operations: Community economic dimension of Tha Hin Sub-district and Khukhut Sub-district

In Tha Hin Sub-district, people have formed groups of housewives to make artificial funeral flowers and wreaths and share income and benefits among group members and allocate part of it for the groups. In 2001, a Nod Na Le eco-tourism club was established followed by palm sugar processed products groups in 2010 with the help from Thaksin University and Prince of Songkla University in conducting research related to properties of sugar palm texture that is used in making soap while Rajamangala University provides help related to packaging innovation.

During 2013-2015, students came to the Nod Na Le Learning Center to learn the way of Nod Na Le from group members who gave them knowledge about using resources

as bases for various products such as bases for rice growing, palm sugar harvesting, dessert making, lump sugar making, and soap making. They have a Nod Na Le Eco-tourism Club in Tha Hin Sub-district (Aunt Lom, personal communication, December 5, 2017). In addition, they have native cattle raising group, community enterprise group, organic fertilizer group, native chicken raising group, native snack and sweet making group, salted eggs group, ripe sugar palm group, sun-dried banana group, and anchovy group called Sathing Phra Peninsula Sufficiency Economy Community Enterprise with Mr. Somchai Monkhonbut as group chairman, and it has been a sufficiency economy learning center of Village 2 (Somchai, personal communication, December 6, 2017).

Assistant village headman of Village 3, Suchat Makchuchit is chairman of the chicken raising group, native cattle raising group, and Songkhla Lake fishing group. For Villages 4, 5 and 6, Phunsap Srichu is chairperson. Regarding group forming in Tha Hin Sub-district, group committees, rules and regulations, and benefit sharing are established which help villagers to have working capital. They have also formed a One-baht-a-day Satcha savings group which provides welfare for members for funerals, sickness, loans for occupations such as for the cattle raising group (Grandma Da, Suchat, Suthiphong and Aunt Chaem, personal communication, December 10, 2017).

For Khukhut Sub-district, most of the groups are related to the Nod Na Le way of life, fishing occupation and the local wisdom preservation group. The integrated rice farmers in Village 8 has Khru Prani or Teacher Prani as chairperson who formed a soap making group, layer ducks raising groups, and a rice farming group based on local wisdom. There are also groups related to social welfare like a one-baht-a day Satcha savings group, a savings group, and cattle raising group from which members can borrow money to invest in occupations or to buy cattle for farming. Another group is the sugar palm fruits with Mrs. Mala Phanitchakorn as chairperson (Mala and Khru Prani, personal communication, December 20, 2017).

Villagers who are members of the groups that produce community products sell their products in fairs and festivals. For group members, market promotion is carried out; information and knowledge is provided, and negotiation is initiated. Integrated rice farming group and local wise men have adopted the philosophy of sufficiency economy conceived and developed by the late King Bhumibol Adulyadej and applied in their daily life.

The community learning center of Ban Don Khan Tai in Village 8 and the community enterprise for health-loving group in Khukhut Sub-district have Khru Prani Manidun as chairperson and Mrs. Prani Nusong as secretary with an office located at No. 33 Village 8. The activities carried out by the groups include raising layer ducks using food from natural sources for good health of the community. At the Sub-district headman's place, native and other breeds of chickens are raised (Saowarot, Om and Prani, personal communication, December 22, 2017).

5.3. Moral promotion activities operations: Community economic dimension of Tha Hin Sub-district and Khukhut Sub-district

For, the community production systems in Tha Hin Sub-district and Khukhut Sub-district, bio-fertilizers are used in rice farming and mixed farming. As a result, the

ecological system of these communities could sustainably provide and allocate resources in relation to the production way of the communities. They have mangrove conservation, and water conservation for production and sustainability and self-reliance. They have fair water allocation for rice farming through canals and dams in their communities which contributes to the production systems and natural food sources that benefit the ecological system and wellbeing among local people. Furthermore, this provides sufficient toxic-free food that corresponds with the community way of food consumption culture in the long run and they can exchange knowledge with other communities for development in the future. In addition, the chairman has advised villagers to grow rice berry and Sangyot rice, and promised to buy these types of rice after harvested which help the community to grow environmentally-friendly rice that is good for health (Suphawadi, personal communication, January 5, 2018).

Furthermore, it was found that the two sub-districts had established centers for sufficiency economy and new theory of principle agricultural land management. At these centers, government organizations such as Tambon Administrative Organizations, Non-formal Education Centers, District Agriculture Office, and District Development Office play an important role in providing people knowledge in applying the principles of sufficiency economy and new theory agriculture in the actual situation. For example, in deciding what type of plant to grow, suitability of the area and whether it is promoted need to be considered together with the sufficiency principle to obtain suitable crops.

With regard to earnings, mixed farming has been introduced as economic immunity because growing plants and raising animals in the same area can earn farmers income that compensate each type of crops. Farmers can seek knowledge from related government organizations. For example, agricultural technology of the Ministry of Agriculture and Cooperatives has made people realize that they need to conduct their occupation with moral, honesty, perseverance, and using their intelligence in living and working together with unity (Bunchok and Suni, personal communication, January 6, 2018).

6. Conclusion

The study on community strengthening through the community economy for sustainability in the study areas found that in the production system people help each other as self-reliant community economy depending on natural capital using the Nod Na Le production system. Community development employs local wisdom, which is human capital, in rice farming, making sugar palm related products and fishing. Local people in the communities form groups to do extended activities such as Satcha savings groups, sufficiency economy learning centers, and homestay tourism groups. These groups are managed by the communities to earn income for families and to provide knowledge for students and other communities, which are considered transfer and dissemination of community wisdoms, so that these wisdoms continue to exist and to be extensively inherited. Community reputation gained by doing this would enable the communities to exist with self-reliance and to strengthen the communities at the same time. Community adaptation in the economic system for trade and products distribution with community markets are considered as food distribution for the communities and as application of

social capital in strengthening the communities through social interactions. Moreover, the kinship and the patronage systems in the communities contribute to making the economic operations in a more caring way.

7. References

1. Barbier, E.B. (1987). The Concept of Sustainable Economic Development. *Environmental Conservation*, 14, 110-116.
2. Kittithonkun, Y., Phuwacharoenphong, S., Uttama, W. & Chungchukaeo, Y. (2014). *Knowledge management on increasing coastal community capacity for climate change adaptation (INCA)*. Songkhla: Marine and Coastal Resources Institute, Prince of Songkla University.
3. Office of the National Economics and Social Development Board, Crown Property Bureau, Phattana Thai Foundation & World Bank. (2003). *Application of the philosophy of sufficiency economy*. Bangkok: Office of the National Economics and Social Development Board.
4. Office of the National Economics and Social Development Board. (2011). *The 11th National Economic and Social Development Plan*. Bangkok: Office of the National Economics and Social Development Board.
5. Office of the Non-formal and Informal Education, Tha Hin Sub-district, Sathing Phra District, Songkhla Province. (2018). *Basic information on Tha Hin Sub-district*. Retrieved January 6, 2018 from <http://sk.nfe.go.th/stp03/index.php>
6. Rodsin, S. (2011). *Strong community: A case study of Ban Bang Champi, Huaikaeo Sub-district, Mae-on District, Chiang Mai Province*. (Master's thesis). Silpakorn University, Bangkok.
7. Sukhothai Thammathirat Open University. (2012). *Concepts of sufficiency economy*. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University. Retrieved January 20, 2018 from <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/01-01-01.html>
8. Southern family activists. (2010). *Community economy: The framework*. Retrieved January 25, 2018 from <http://oknation.nationtv.tv/blog/SouthernFamilyActivists>
9. Tambon Khukhut Administrative Organization. (2018). *General information on Khukhut Sub-district*. Retrieved January 20, 2018 from <http://www.kukud.go.th/content/information>
10. Wiraphthananiran, P. (1998). *Community economy: Meaning, thoughts and practice*. Bangkok: Phalang Wet and Chumchon Foundation.

8. Interviewees

1. Aunt Chaem, Personal interview December 10, 2017. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
2. Aunt Lamai, December 21, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
3. Aunt Lom, December 5, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.

4. Aunt Maeo, December 20, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
5. Bang Thoet, December 22, 2017. Personal interview. Khukhut Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
6. Bunchok, January 6, 2018. Personal interview. Khukhut Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
7. Grandma Da, December 10, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
8. Grandma Mai, December 21, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
9. Grandma Som, December 20, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
10. Khru Prani, December 20-21, 2017. Personal interview. Khukhut Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
11. Mala, December 20, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
12. Om, December 22, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
13. Prani, December 22, 2017. Personal interview. Khukhut Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
14. Saowarot, December 22, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
15. Somchai, December 6, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
16. Somphong, December 22, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
17. Suchat, December 10, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
18. Suni, January 6, 2018. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
19. Suphaphon, December 22, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
20. Suphawadi, January 5, 2018. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
21. Suthiphong, December 10, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.
22. Uncle Mi, December 20, 2017. Personal interview. Tha Hin Sub-district, Sathing Phra, Songkhla Province.

ภาคผนวก ก บทความตีพิมพ์ลงในวารสาร TCI ฐาน 1
วารสารไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่ ศธ ๐๕๑๖.๓๖/๒๔๕

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ท่าพระจันทร์ กท ๑๐๒๐๐

๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารไทยคดีศึกษา

เรียน นายเจตน์สฤกษ์ สัจพันธ์ และคณะ

ตามที่ท่านได้เสนอบทความทางวิชาการ เรื่อง การจัดการความรู้ชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้
โหนดนาเล เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในอำเภอสังขละบุรี จังหวัด
สงขลา เพื่อตีพิมพ์ลงในวารสารไทยคดีศึกษา มาแล้วนั้น บัดนี้ คณะกรรมการวารสารไทยคดีศึกษาได้พิจารณา
บทความดังกล่าวแล้ว มีมติให้ตอบรับบทความของท่านเพื่อตีพิมพ์ลงในวารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒
(กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑) โดยสถาบันฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับเกียรติจากท่านอีกในโอกาสต่อไป
และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์กิติมา สุรสานธิ)

บรรณาธิการบริหาร (Executive Editor)

สถาบันไทยคดีศึกษา

โทรศัพท์ ๐-๒๖๑๓-๓๒๐๓-๕ ต่อ ๒๐ มือถือ ๐๘๑-๒๐๗๔๓๕๑

โทรสาร ๐-๒๒๒๖-๒๑๑๒

ผู้ประสานงาน นายวรานนท์ จงพูนผล

การจัดการความรู้ชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้
โนเดนาละ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในอำเภอ
สทิงพระ จังหวัดสงขลา*

(Community Empowerment Based on
Local Wisdom: A Case Study of the
Nodenalay Learning Center in Sathing-
phra District, Songkhla Province)

เจตน์สกุลย์ สังขพันธ์**

(Jedsarid Sangkaphan)

ชิตชนก เจริญเชาว์***

(Chidchanok Churngchow)

เกษตรชัย และหิม****

(Kasetchai Laeheem)

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง "การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็ง
ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา".

** นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (Ph.D. Student, Human and Social Development,
Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University).

*** รองศาสตราจารย์ ดร., คณะศึกษาศาสตร์ และสถานวิจัยนวัตกรรมทางการศึกษาและ
การเรียนการสอนที่เป็นเลิศ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (Associate Professor Dr.,
Faculty of Education and Research Center for Educational Innovations and
Teaching and Learning Excellence, Prince of Songkla University).

**** รองศาสตราจารย์ ดร., คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (Associate
Professor Dr., Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University).

บทความวิจัย

วิชาการ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ชุมชนตำบลท่าหินผ่านศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเล เพื่อสร้างความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สังเกต และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 15 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลมาจำแนกตามประเด็นของการศึกษา แล้วนำมาตีความ สร้างข้อสรุป นำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนได้กำหนดความรู้ภูมิปัญญาที่สัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านในการใช้ทรัพยากรชุมชนเพื่อประกอบอาชีพการทำนา ทำตาลโตนด และทำประมง ซึ่งเป็นที่มาของการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล การแสวงหาความรู้ภายในชุมชนเป็นการนำความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านการทำนา ขึ้นต้นตาลโตนด และการทำประมงมาใช้ประโยชน์ การแสวงหาความรู้ภายนอกได้จากการศึกษาดูงาน การอบรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การใช้นวัตกรรมมาช่วยในการพัฒนาความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

การจัดเก็บความรู้และการค้นคืนความรู้ พบว่าชุมชนได้พยายามนำความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลที่สั่งสมประสบการณ์เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนำมาจัดเก็บในรูปของสื่อแผ่นพับ วนิดล ส่วนการถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์พบว่า ศูนย์เรียนรู้ได้จัดกิจกรรมให้เยาวชนในชุมชนทำหิน และชุมชนอื่น ได้เรียนรู้ ตระหนักถึงความสำคัญในการฟื้นฟูวิถีโหนดนาเล และเป็นการสร้างสำนึกรักบ้านเกิดเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง และส่งต่อการจัดการความรู้สู่ลูกหลาน

การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลพบว่า สามารถสร้างความเข้มแข็งด้านสังคมโดยช่วยให้ความสัมพันธ์ของครอบครัวเครือญาติมีความเหนียวแน่น ช่วยลดช่องว่างระหว่างกันภายใน

ครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคี ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมพบว่า ชุมชนมีทุนทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีพิธีกรรมผ่านความเชื่อ ศาสนา หันมารื้อฟื้นประเพณีดั้งเดิมที่เคยมีอยู่ในชุมชนให้ฟื้นกลับมาเพื่อช่วยสร้างความเข้มแข็งชุมชนผ่านการทำกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ส่วนความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจพบว่า ชุมชนได้มีการพัฒนาภูมิปัญญาโดยใช้นวัตกรรมในวิถีการผลิตทำให้เพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนและชุมชน นำไปสู่การพึ่งตนเองได้

คำสำคัญ: การจัดการความรู้, การสร้างความเข้มแข็งชุมชน, ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน, ศูนย์การเรียนรู้

ABSTRACT

This article investigates how the Tha-Hin Sub-district, a local community in Sathingphra District, Songkhla Province, strengthens its community by using local wisdom as a base. Data was collected through a qualitative study, which included observation and in-depth interviews; it was then classified according to topics studied, interpreted, and presented.

The study found that the Tha-Hin Sub-district set up the Nodenalay Learning Center to be responsible for the management of local wisdom related to the ways of life of villagers in their use of community resources for farming, palm sugar making and fisheries. Local wisdom was retrieved by interviewing villagers specialized in those occupations, while innovation and external knowledge acquired through visit, training and exchange were applied to improve the effectiveness of traditional wisdom. Knowledge storage was recorded in the form of media, pamphlets, and vinyl. The Learning Center has organized activities for youth in Tha Hin community and other communities to learn and recognize the importance of traditional ways of life while cultivating a sense of loving hometown and self-reliance. The community empowerment helps generate social, cultural and economic strength by reducing gaps in family, kinship and community, revitalizing traditional

rituals, and making way for extra income for households and community.

Keywords: Knowledge Management, Community Empowerment, Local Wisdom, Learning Center

254 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

บทนำ

การพัฒนาประเทศที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมได้มีส่วนร่วม การพัฒนาที่ผ่านมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 – 10 (พ.ศ. 2540 - 2554) เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ประเทศได้หันมาเน้นการพัฒนาแบบองค์รวม โดยยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และสร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติเพื่อสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศอย่างรอบด้าน ขณะเดียวกัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) (Office of the National Economics and Social Development Board 2011) ได้กำหนด ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน โดยสร้าง ภูมิคุ้มกันให้คนไทยและสังคมไทยให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตระหนักถึงคุณค่า วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย รวมถึงการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ให้มีการอนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด และกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น บนหลักการพึ่งพาตนเองที่คำนึงถึงศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้ในชุมชนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ช่วยพัฒนาทักษะในการ ประกอบอาชีพ (Tamlungka 2013: 59 - 60)

คนไทยและสังคมไทยได้ถูกรอบงำด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทางความคิดและภูมิปัญญาตะวันตกจนตกเป็นทาสของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยม ตลอดจนกระแสความทันสมัยที่มาจากโลกตะวันตกและมี อิทธิพลครอบคลุมทั่วโลกผลักดันให้ปรับเปลี่ยนความคิด คุณค่า และความเชื่อ เกี่ยวกับชีวิต จนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมตามมาอย่าง หลีกเลี่ยงไม่ได้ พร้อมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ของโลกที่ผันแปรไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งล้วน มีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน จึงเป็นเหตุให้ “สังคมมีปัญหา การ พัฒนาไม่ยั่งยืน” ในขณะเดียวกันความรู้พื้นบ้าน ดังเช่นคนไทยสมัยก่อนมีภูมิปัญญา

หรือความรู้อันชาญฉลาดในการประดิษฐ์ คิดค้นสร้างสรรค์ เพื่อใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขสืบถึงปัจจุบัน โดยภูมิปัญญาและความรู้พื้นบ้านเหล่านี้ ได้เสริมสร้างคุณลักษณะแก่สังคมไทย ให้เกิดความมั่นคงทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองและยังคงรักษาเอกลักษณ์ที่น่าภาคภูมิใจ รวมทั้งวัฒนธรรมอันดีงาม ควบคู่ไปกับการพัฒนาให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) (Tamlungka 2013: 60)

ในการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพชุมชนหรือท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตามสภาพจริงที่เป็นอยู่ในสังคมนั้น ๆ จะมีวิถีชีวิตตามสภาพของแต่ละท้องถิ่นสามารถนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นนั้น ๆ มาใช้ได้อย่างมีคุณค่าเกิดประโยชน์และรู้จักวิธีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้อยู่กับชุมชนสิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงวิถีชีวิตที่แท้จริงนั้นคือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ได้สั่งสมจากประสบการณ์ของคนในชุมชนมาเป็นเวลานาน มีการเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มีถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการที่ง่ายและเหมาะสมตามสภาพของแต่ละท้องถิ่น ชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองได้อาศัยวัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรมความเชื่อและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีจิตวิญญาณผูกพันกัน มีความรักใคร่สามัคคีช่วยเหลือแบ่งปันกันสามารถควบคุมและจัดการปัญหาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ เป็นชุมชนที่เข้มแข็งพร้อมรับผลกระทบจากภายนอกได้ (Dunyakasem & Ngamwittayapong 1997: 8 - 10)

เช่นเดียวกับชุมชนตำบลท่าหิน อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา ผู้คนในชุมชนมีภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตด้วยวิถีการผลิตโหนดนาเล¹ อาศัยการพึ่งพิงทรัพยากรจาก

¹ โหนดนาเล หมายถึง วิถีชีวิตของชาวบ้านที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการขึ้นตาลโตนด ทำนา และทำประมง.

256 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

ระบบนิเวศโดยการทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมง เมื่อกระแสความทันสมัยเข้ามาในชุมชน ทำให้ชาวบ้านหันไปพึ่งพากลไกตลาด มีการใช้สารเคมีในการทำนา การใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง ประกอบกับการเกิดภัยภิบัติ น้ำท่วม และแห้งแล้งซ้ำซาก จึงทำให้ทรัพยากรชุมชนที่เคยดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์ เกิดวิกฤตการณ์และเสื่อมโทรมลง ชาวบ้านในวัยทำงานได้อพยพเข้าไปทำงานในเมือง คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นเพียงคนแก่กับเด็ก แต่เมื่อหน่วยงานรัฐ และกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือมีการทบทวนถอดบทเรียนชุมชน จัดทำแผนชุมชน จัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด และช่วยกันรื้อฟื้นวิถีโหนดนาเล ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Sangkapan, Boonprakarn, Thammarat, Subinrat, Subinrat & Phanichakorn (2016) ที่พบว่า ทำให้คนที่เข้าไปทำงานในเมือง กลับมายังบ้านเกิด พร้อมกับการรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิมให้กลับฟื้นคืนมาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงได้รวมกลุ่มกันก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนวิถีโหนดนาเล เพื่อจัดการความรู้ชุมชนให้เป็นระบบ มีกระบวนการในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาทุนมนุษย์ตามแนวคิดของ Naimsanit (2017) การจัดการความรู้จึงเป็นสิ่งที่ใช้เป็นแนวทางในการแลกเปลี่ยนและเสริมสร้างความรู้ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ สืบทอดและยั่งยืนต่อไป หากชุมชนขาดระบบการจัดการความรู้และขาดการนำความรู้ที่มีอยู่ออกมาใช้ ความรู้ที่มีอยู่นั้นจะไม่สามารถพัฒนาให้เกิดเป็นองค์ความรู้หรือเกิดประโยชน์กับชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นได้เลย

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ผู้เขียนเกิดคำถามว่า การจัดการความรู้ชุมชนทำหินผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนทำหินโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน และสามารถนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำไปจัดทำศูนย์เรียนรู้ชุมชน ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งในการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนอื่นต่อไป ดังนั้นผู้เขียนจึงสนใจศึกษาการจัดการความรู้ชุมชนตำบลทำหินผ่านศูนย์การ

เรียนรู้โหนดนาเล เพื่อสร้างความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้เขียนใช้แนวคิดภูมิปัญญาชาวบ้าน และแนวคิดการจัดการความรู้มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดภูมิปัญญาชาวบ้าน อธิบายโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) ได้อธิบายไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นการสะสมจากประสบการณ์ชีวิตของชาวบ้านเองหรือจากการได้สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ภูมิปัญญาแต่ละด้านได้รับการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานมีการสังเกตทดลองใช้ ปรับเปลี่ยน แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตประจำวันในแต่ละท้องถิ่นด้วยสติปัญญา ความสามารถ ความเชื่อของชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันตามสภาพทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน เป็นเหตุให้ชุมชนในท้องถิ่นสามารถดำเนินชีวิตสงบสุข สอดคล้องกับวิถีชีวิต อันประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการคือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ภูมิปัญญาชาวบ้านทำให้ชุมชนในท้องถิ่นในอดีตดำรงอยู่ด้วยความสุขร่มเย็น และสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Wongsasan (1999: 243) กล่าวถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า เป็นความรู้หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ หรือถ่ายทอดต่อกันจากสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน เช่น จากสถาบันครอบครัว ความเชื่อและศาสนา การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสถาบันทางสังคม

เช่นเดียวกับงานศึกษาของ Pongphai boon (2005) มองว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่ายิ่งและสืบทอดต่อกันมายาวนาน ภูมิปัญญาจะค่อย ๆ ซึมซาบเข้าสู่นิสัยการคิดและการกระทำจนกลายเป็นสามัญลักษณะ เป็นขนบนิยมหรือจริยวัตรปกติ

258 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

ของคนรุ่นหลัง รากเหง้าของภูมิปัญญาชาวบ้านมักเกี่ยวเนื่องกับสถานะตามธรรมชาติที่อยู่ใต้อิทธิพลที่จะจัดได้ หรือ การสร้างสรรค์ของคนรุ่นก่อนมาใช้ให้เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเหล่านั้นจะค่อย ๆ เติบโตเปลี่ยนแปลงเป็นภูมิปัญญาเพื่อจรรโลงจิตใจ เป็นเครื่องประเทืองอารมณ์ อันได้แก่ ภูมิปัญญาประเภทงานฝีมือ และศิลปกรรมพื้นบ้าน ตลอดจนคติชาวบ้านที่ถือว่าเป็นความดี ความงามตามคติชน

นอกจากนั้นจากการที่ผู้เขียนได้สำรวจงานวิจัยพบว่า Phothikawin (2010: 230 - 252) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีประเภทขลุ่ยและแคนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี พบว่า กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีขลุ่ยและแคนแบบดั้งเดิม แบ่งเป็น 3 ด้านคือ 1) ด้านครอบครัว การช่วยงานของสมาชิกในครอบครัวในการทำเครื่องดนตรี เป็นการถ่ายทอดโดยตรง และการเรียนรู้ในหมู่เครือญาติ 2) ด้านชุมชน การเป็นลูกมือช่วยงาน สังเกต จดจำ และฝึกปฏิบัติจริง 3) ด้านพิธีกรรม มีการต่อเพลงในชุมชน ทำให้มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีขลุ่ยและแคนในระบบโรงเรียน กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีขลุ่ยและแคนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคูบัว ประกอบด้วย 1) ความเข้มแข็งด้านสังคม ได้แก่ ระบบเครือญาติ พิธีกรรมทางสังคม ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน 2) ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณีของชุมชน ความสัมพันธ์ในพิธีกรรม 3) ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ พิธีกรรมการผลิต การช่วยเหลือเกื้อกูลในวิถีการผลิต การปรับตัวของชุมชนในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า การพัฒนาชุมชนจากภูมิปัญญาด้านดนตรี

เช่นเดียวกับภูมิปัญญาล้านนา Aromkliang & Chatraphorn (2014) พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา มี 3 วิธี คือ วัฒนธรรม ความเชื่อค่านิยม และทักษะวิธีการ แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาล้านนา มี 4 องค์ประกอบคือ 1) ด้านผู้ถ่ายทอด โดยใช้วิธีการจัดทำระบบฐานข้อมูล การสร้างโอกาสหรือจัดเวทีในการแสดงออก การเป็น

วิทยาการถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชน 2) ด้านผู้รับการถ่ายทอด ใช้วิธีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้คนในท้องถิ่น และการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญา อาหารล้านนา 3) ด้านกระบวนการถ่ายทอด ใช้การสาธิต การคิดร่วมกัน การสร้างสรรค์ และการแบ่งปัน 4) ด้านผลการถ่ายทอด เน้นการศึกษาค้นคว้า การอนุรักษ์ฟื้นฟู และ การพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาอาหารล้านนา

ขณะที่ Ngowroongrueng (2011) ได้ศึกษาแนวทางในการคุ้มครองภูมิปัญญา ท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้นเนื่องจากปัจจัยหลาย ประการ เช่น ประเทศไทยไม่มีกฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ครอบคลุมภูมิปัญญา ท้องถิ่นทุกประเภท ไม่มีการบริหารจัดการบูรณาการฐานข้อมูลให้ดีและมีระบบ ซึ่งเป็น ปัจจัยสำคัญทำให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม อาหาร และ วัฒนธรรม ทำให้ประเทศสูญเสียผลประโยชน์ ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางในการคุ้มครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ รัฐบาลควรผลักดันออกกฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีการบูรณาการฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการอ้างสิทธิความเป็นเจ้าของ และช่วยป้องกันผู้อื่นไม่ให้ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยมิชอบ ดังนั้น รัฐบาลจึงควร ผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อให้มีระบบการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มี ประสิทธิภาพ

จากการศึกษาแนวคิดภูมิปัญญาที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้นมีความสำคัญในด้านการสร้างสรรค์ขึ้นซึ่งเกิดจากความรู้และระบบความรู้ของ ชาวบ้านในท้องถิ่น ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาจากความคิดเพียงเท่านั้น แต่เป็นระบบ ความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนและได้สั่งสมและกระจาย ความรู้โดยมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ซับซ้อน ดังนั้นในการศึกษาการจัดการความรู้ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนจึงต้องนำแนวคิด ภูมิปัญญาในวิถีผลิตเหน็ดนาเลของชุมชนมาวิเคราะห์หรืออธิบายปรากฏการณ์ เพื่อให้ เข้าใจภูมิปัญญาดังกล่าวว่ามี การสร้างสรรค์ขึ้นและได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมา

260 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

อย่างไรบ้าง เพื่อให้เห็นถึงการดำรงความเป็นท้องถิ่นและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น

2. แนวคิดการจัดการความรู้ของชุมชน ผู้เขียนนำมาวิเคราะห์หรืออธิบายปรากฏการณ์ของศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลของชุมชนที่มีการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาของชุมชนที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งการจัดการความรู้ของชุมชนจากงานศึกษาของ Marquardt (1996) ได้อธิบายไว้ว่า เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชน เพื่อเป็นคลังแห่งความรู้และคลังแห่งปัญญาในการที่จะนำไปถ่ายทอดแก่ผู้คน ในและนอกชุมชน ด้วยองค์ความรู้นี้จะเองจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความยั่งยืน ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติต่อไป ตลอดจนเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งกระจุกกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในเชิงแข่งขันสูงสุด (Marquardt 1996) โดยที่ความรู้มี 2 ประเภท คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางครั้งจึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม และความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม

ฮิเดโอะ ยามาซากิ (Hideo Yamazaki) นักวิชาการชาวญี่ปุ่นให้คำจำกัดความของความรู้ในรูปแบบของปิรามิด เช่น ปิรามิดความรู้ ระดับชั้นของความรู้ หรือโครงสร้างของความรู้ สารสนเทศอาจมีข้อจำกัดในเรื่องช่วงเวลาที่ใช้และขอบเขตของงานที่จะนำมาใช้ ขณะที่ความรู้ (Knowledge) คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจ และนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและ

ตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้โดยไม่จำกัดช่วงเวลา หรือกล่าวได้ว่าเป็นสารสนเทศที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้งาน และปัญญา (Wisdom) คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ (Bunyakit, Prasobsukchokechai, Pornchanoknat & Kanduan 2006) ประเภทของความรู้ Michael Polanyi และ Ikujiro Nonaka ได้จำแนกความรู้เป็น 2 ประเภท คือ ความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวของแต่ละบุคคล เกิดจากประสบการณ์ การสังเกต การเรียนรู้ หรือพรสวรรค์ต่าง ๆ ซึ่งสื่อสารหรือถ่ายทอดในรูปของตัวเลข สูตร หรือลายลักษณ์อักษรได้ยาก ความรู้ชนิดนี้พัฒนาและแบ่งปันกันได้โดยการสังเกตและเลียนแบบ เป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดความได้เปรียบ ในการแข่งขัน ความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล สามารถรวบรวมและถ่ายทอด ออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น หนังสือ คู่มือ เอกสารและรายงานต่าง ๆ ทำให้สามารถเข้าถึงได้ง่าย (Bunyakit, Prasobsukchokechai, Pornchanoknat & Kanduan 2006)

กระบวนการถ่ายโอนความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ้าวิเคราะห์โดยแนวคิดของ Michael Polanyi และ Ikujiro Nonaka แล้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นเปรียบเหมือน Tacit Knowledge ที่ควรจะถอดองค์ความรู้ออกมาเป็น Explicit Knowledge เพื่อรวบรวมไว้ศึกษา พัฒนาต่อยอดต่อไป ซึ่งการถ่ายโอน Tacit Knowledge ของแต่ละท้องถิ่นให้ออกมาเป็น Explicit Knowledge ประกอบด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้ (Kunpluem & Sowanpreecha 2016)

1) ตั้งทีมงานที่มีความต้องการที่จะถอดองค์ความรู้ของท้องถิ่นนั้น ๆ สมาชิกควรประกอบด้วยผู้รู้ (Key Man) ของแต่ละท้องถิ่น

2) ทีมงานช่วยกันวิเคราะห์ว่าในท้องถิ่นของตนต้องการถ่ายโอนองค์ความรู้เรื่องใดบ้าง เรียงลำดับความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ง่ายในการสืบค้น ข้อมูล จากนั้นจึงช่วยกันตามหาผู้รู้หรือหลักฐานที่แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องนั้น เช่น ภูมิปัญญาเรื่องการทำน้ำตาลแว่น

262 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

จากतालโตนต เพื่อสอบถามว่าในปัจจุบันมีใครหรือกลุ่มใดที่มีฝีมือด้านการทำน้ำตาลแว่น ซึ่งนั่นเป็นเพียงวิธีการที่จะเข้าถึงกลุ่มที่สามารถถ่ายโอนภูมิปัญญาได้ บางภูมิปัญญาอาจมีกลุ่มเป้าหมายหลายกลุ่มที่มีวิธีการเฉพาะของตนเอง เช่น สูตรการทำสบู่จากतालโตนต อาจมีหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีสูตรที่แตกต่างกัน ทีมงานต้องตรวจสอบว่าสูตรของกลุ่มใดที่มีคุณค่าควรที่จะถอดองค์ความรู้ ซึ่งอาจไม่สามารถถอดองค์ความรู้ของทุกกลุ่มได้

3) จากนั้นพิจารณาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งแตกต่างกันไปตามกลุ่มเป้าหมาย จำแนกได้โดยการ 1) ใช้วิธีสอบถาม ควรเป็นการสอบถามด้วยบุคคลมากกว่าการใช้แบบสอบถาม วิธีการนี้ใช้เวลาน้อย สามารถสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมในกรณีที่สงสัยได้ 2) ใช้วิธีการสังเกต บางครั้งผู้ถ่ายทอดก็อธิบายหรือสอนใครไม่เป็น ก็อาจใช้วิธีการสังเกต กระบวนการ การผลิตองค์ความรู้นั้นตามขั้นตอน แล้วจดบันทึกหรือบันทึกโดยการถ่ายวิดีโอ อาจให้เขาสาธิตแล้วสังเกตวิธีการทำแต่ละขั้นตอน ระยะเวลา อุณหภูมิที่ใช้ 3) ใช้การฝึกปฏิบัติ โดยการเข้าไปเรียนรู้ตั้งแต่ต้นกระบวนการจนถึงสุด กระบวนการจนมีความชำนาญ แล้วนำมาสรุปเป็นข้อมูล 4) การถอดชิ้นงาน ในกรณีที่ไม่มีผู้รู้ที่เป็นตัวบุคคลทำหน้าที่ถ่ายทอด เหลือเพียงชิ้นงานที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมาถอดชิ้นงานเพื่อศึกษา กระบวนการผลิต วิธีการนี้อาจไม่ตรงกับกระบวนการจริง 100 % แต่ก็ใกล้เคียงกับความ เป็นจริง อย่างไรก็ตาม หลังจากสำรวจข้อมูลเบื้องต้นแล้วต้องวิเคราะห์ร่วมกันว่าควรใช้วิธีการใด หรืออาจใช้หลายวิธีการร่วมกันเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิผลมากที่สุด ปัจจัยที่ค่อนข้างมีผลต่อการเลือกวิธีการ คือ ความเต็มใจของเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเต็มใจที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้เพียงใด ทีมงานควรชี้แจงวัตถุประสงค์การดำเนินงานอย่าง ชัดเจนว่าต้องการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

4) เมื่อได้องค์ความรู้แล้วนำมารวบรวมในรูปแบบดั้งเดิม เหมือนเป็นภาพ ประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ ขณะเดียวกันก็ควรร่วมกันวิเคราะห์ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นใดที่ควรประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ยอมรับ และพัฒนาจนเป็นอาชีพและเกิดการคง

อยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เช่น หมู่บ้านแกะสลักไม้ในภาคเหนือ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของไทยที่ไม่แพ้ชาติอื่นประกอบกับภาคเหนือมีต้นไม้มาก ในอดีตต้องโค่นต้นไม้เพื่อมาแกะสลัก แต่ปัจจุบันได้ใช้ไม้จากโรงเลื่อยที่ไม่ได้ขนาดแล้วนำมาแกะสลัก สามารถขายผลิตภัณฑ์ได้และยังกระตุ้นนักท่องเที่ยวจนสร้างรายได้ให้กับหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก

ในงานศึกษาของ Chimplee (2012) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา พบว่าความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝังวิถีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ลูกหลานเพื่อปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การกำหนดความรู้เกี่ยวกับการกำหนดผลิตภัณฑ์ ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม จากนั้นนำไปสู่ 2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ที่มาจากภายในกลุ่มและภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่ม และนำไปสู่ 3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้น 4) การจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล และ 5) การถ่ายทอดความรู้ มีรูปแบบการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้วสามารถย้อนกลับไปกำหนดความรู้ในรูปแบบอื่นได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเงื่อนไขที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานประสบความสำเร็จ ได้แก่ ความรู้ด้านการจัดการความรู้ วัฒนธรรมองค์กร ภาวะผู้นำ และโครงสร้างพื้นฐานงานวิจัยนี้ทำให้ทราบว่าความรู้ประจำท้องถิ่นด้านจักสานถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนในปัจจุบันก็ยังคงสร้างอาชีพให้กับท้องถิ่นได้

264 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

โดยสรุปขั้นตอนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การค้นหาแหล่งข้อมูลแบบฝังลึกของภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วผ่านกระบวนการจนกลายเป็นความรู้แบบชัดแจ้ง จากนั้นเผยแพร่เพื่อให้บุคคลที่สนใจได้ทดลองใช้ หลายคนอาจกังวลว่าภูมิปัญญาของครอบครัวเมื่อมีการเผยแพร่แล้วจะกลายเป็นข้อมูลสาธารณะที่ใครก็รู้และทำได้ อันที่จริงแล้วในทางปฏิบัติมันไม่เป็นเช่นนั้น เพราะกว่าจะเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ต้องอาศัยการฝึกฝนมาเป็นระยะเวลายาวนาน ดังนั้น ผู้ที่ได้ข้อมูลเชิงองค์ความรู้ไปนั้นยังคงต้องไปต่อยอด คัดแปลง ปรับปรุงให้เหมาะสมกับบริบทของตน จึงเป็นการยากที่จะเลียนแบบจนเหมือนกันได้ เมื่อเผยแพร่ข้อมูลแล้วก็ให้ผู้ใช้ข้อมูลสะท้อนข้อมูลกลับมาด้วยว่านำไปใช้แล้วได้ผลอย่างไร พัฒนาอย่างไร ต้องเพิ่มหรือลดสิ่งใด เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงกระบวนการผลิตให้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้นผู้เขียนได้นำแนวคิดการจัดการความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์หรืออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับการจัดการความรู้ของศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน เพื่อจะนำมาทำความเข้าใจศูนย์เรียนรู้ชุมชนว่าคณะกรรมการศูนย์มีการกำหนดความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่สัมพันธ์กับวิถีโหนดนาเลผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม จากนั้นนำไปสู่การแสวงหาและยึดกุมความรู้ที่มาจากภายในกลุ่ม และภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่ม และนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่มเพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้น และเป็นที่มาของการจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล และการถ่ายทอดความรู้ ว่ามีรูปแบบอย่างไร และจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างไร

วิธีการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้เขียนเลือกพื้นที่อำเภอ สทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยเน้นศึกษาในพื้นที่ตำบลท่าหิน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ผู้คนมีวิถีชีวิตพึ่งพาการทำนา ขึ้นต้นตาลโตนต และทำประมง ชาวบ้านในตำบลท่าหิน อำเภอ สทิงพระ ได้สืบทอดภูมิปัญญาโหนดนาเลมานับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน จนได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาฐานรากของคนในชุมชน เมื่อเกิดวิกฤติความทันสมัย สภาพทรัพยากรเสื่อมโทรม ทำให้ผู้คนอพยพเข้าไปทำงานในเมือง เหลือแต่คนแก่กับเด็กอยู่ในชุมชน ชาวบ้านที่ยังคงสืบทอดวิถีโหนดนาเล ได้รวมกลุ่มกันทบทวนบทเรียนที่ผ่านมาของชุมชน มีกระบวนการหนุนเสริมจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้ชาวบ้านวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อการทำมาหากินของชุมชน จึงมีการรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล เพื่อใช้เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้เสริมสร้างความรู้ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ สืบทอดและให้สามารถพึ่งตนเองได้ การเข้าถึงชุมชนตำบลท่าหิน ผู้เขียนเข้าไปสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน โดยผ่านทางป้าลม ซึ่งเป็นผู้นำศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล และสังเกตกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์ฯ ว่ากิจกรรมการทำนาทำอะไรบ้าง กิจกรรมของกลุ่มท่องเที่ยว กิจกรรมที่มีนักเรียน และหน่วยงานจากภายนอกชุมชนมาร่วมเรียนรู้วิถีโหนดนาเล กิจกรรมการผลิต และออกแบบผลิตภัณฑ์ สบู่จากตาลโตนต การทำบรรจุภัณฑ์ กิจกรรมการทำประมงชาวบ้านมีการรวมกลุ่มเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์วิถีประมง ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการทำงาน การจัดการความรู้ของชุมชนผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล นอกจากนั้นผู้เขียนยังได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในประเด็นภูมิปัญญา ในการดำรงชีพวิถีโหนดนาเลกับการจัดการความรู้ ตั้งแต่การกำหนดความรู้ การรวบรวม จัดเก็บ และสืบทอด จากผู้ให้ข้อมูล โดยผู้เขียนกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลว่าควรจะเป็นกลุ่มแกนนำที่รวมกลุ่มกันก่อตั้งศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล มีประสบการณ์ในการดูแล ถ่ายทอดประสบการณ์กับกลุ่มเป้าหมายทั้งในและนอกชุมชนที่มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาโหนดนาเล และชาวบ้านที่ทำนา ขึ้นตาลโตนต และทำประมง จำนวน 15 คน

266 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้เขียนนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกมา
จำแนกตามประเด็นของการศึกษา แล้วนำมาตีความ สร้างข้อสรุป นำเสนอผลการศึกษา
ด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การจัดการความรู้ชุมชนตำบลท่าหินผ่านศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเล เพื่อสร้าง
ความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน มีกระบวนการในการจัดการ
ความรู้ดังนี้

1. การกำหนดความรู้ของชุมชนผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล

จากการศึกษาพบว่า การกำหนดความรู้ของชุมชนตำบลท่าหินเป็นการ
กำหนดความรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิต ที่ชาวบ้านใช้ทรัพยากรชุมชนในการ
ประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นที่มาของการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล ผ่านการคิดและ
ตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มแกนนำ และประชาชนในตำบลท่าหิน หลังจากที่มีการ
ทบทวนถอดบทเรียนเหตุการณ์ที่ผ่านมาพบว่า ชาวบ้านต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เอื้อต่อการทำนา ขึ้นต้นตาลโตนด และทำประมง จึงได้มีการ
กำหนดความรู้ของชุมชนว่าต้องให้มีความรู้ของชุมชนภายใต้วิถีโหนดนาเล เพราะ
การทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพของชุมชนในแถบตำบลท่าหินเป็นเรื่องของ
การทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมง จึงได้ร่วมกันก่อตั้งศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลซึ่ง
เป็นภูมิปัญญาฐานรากของชุมชน มีการสืบทอดภูมิปัญญาในวิถีโหนดนาเลด้วยการทำ
กิจกรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน

จากการศึกษาความรู้ชุมชนในวิถีนาพบว่า ชุมชนยังมีองค์ความรู้หรือ
ภูมิปัญญาการทำนาแบบดั้งเดิมอยู่ แต่อาจมีการนำนวัตกรรมใหม่มาประยุกต์ใช้
เพื่อให้การทำนาได้ผลผลิตสูงขึ้น และมีข้าวหลากหลายมากขึ้น มีการใช้วัว ควายใน
การไถนาบางครอบครัว แต่คนส่วนใหญ่จะใช้รถไถนา เพื่อความสะดวกรวดเร็ว พันธุ์

ข้าวที่ใช้ปลูกจะมีทั้งพันธุ์ข้าวพื้นเมือง เช่น ข้าวเหนียว ข้าวเล็บนก ข้าวที่สำนักงานเกษตรอำเภอมาส่งเสริมจะมีหลายพันธุ์ เช่น ข้าวหอมปทุม ซึ่งชาวบ้านจะเรียนรู้ว่าข้าวชนิดใดแข็งแรง ข้าวชนิดใดอ่อนแอต้องดูแลอย่างใกล้ชิด เช่น การปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองข้าวจะแข็งแรง แต่ขายได้ราคาถูกเพราะสู้ข้าวหอมมะลิที่มาจากต่างถิ่นไม่ได้ จึงทำให้ชาวนามีการนำพันธุ์ข้าวที่สามารถปลูกได้ในท้องถิ่นและราคาดี โดยปลูกข้าวให้มีความหลากหลายสายพันธุ์มากขึ้น และปลูกข้าวที่มากับกระแสการกินเพื่อสุขภาพ นั่นคือการปลูกข้าวไร้เบอร์รี่ ข้าวสังข์หยด ข้าวหอมนิล

สำหรับภูมิปัญญาการขึ้นต้นตาลโตนด การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เช่น ทำน้ำตาลแว่น ทำน้ำผึ้งผง ทำน้ำส้มโหนด การนำไม้เคี่ยมมาทำให้น้ำตาลสดเพิ่มความหวาน การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดจัดเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม แต่เมื่อมีนักวิชาการ หน่วยงานภาครัฐเข้ามาหนุนเสริม ได้มีการคิดค้นประยุกต์ใช้นวัตกรรมที่เป็นความรู้ใหม่เพิ่มเติม โดยพัฒนาสูตรของสบู่จากตาลโตนดให้มีประสิทธิภาพในด้านการใช้งาน สีสั่น และบรรจุภัณฑ์ นอกจากพัฒนาสูตรที่มีส่วนผสมจากตาลโตนด ก็ได้คิดค้นพัฒนาเพิ่มเติมโดยการทำสบู่จากจมน้ำนมข้าว

ส่วนการทำประมง เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องมือประมง การสังเกตน้ำขึ้นน้ำลง การสังเกตการวางเครื่องมือประมง และสังเกตฤดูกาลวางไข่ของสัตว์น้ำ ชาวประมงก็จะไม่จับสัตว์น้ำ โดยชุมชนจะร่วมกันพิจารณาว่าภูมิปัญญาที่มีอยู่เป็นความรู้ดั้งเดิมหรือความรู้ใหม่ที่ประยุกต์จากภูมิปัญญาเดิม ซึ่งจะกำหนดให้จัดเก็บไว้ในศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล ซึ่งนอกจากจะทำให้มีศูนย์สำหรับจัดเก็บ และเผยแพร่ภูมิปัญญาการทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมงแล้ว ศูนย์ดังกล่าวยังเป็นการพัฒนาภาวะผู้นำ และกิจกรรมที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนเป็นประโยชน์กับชุมชนอื่นที่ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

268 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

“...เรากำหนดว่าเราจะตั้งศูนย์เรียนรู้ตามวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ทำหินว่าเรามีทรัพยากรอะไร เราพึ่งพิงอะไร อย่างเช่น การทำนา การขึ้นตาลโตนด การทำประมง เพราะเรามีนา มีตาล และก็มีทะเลสาบสงขลา ดังนั้นเราจึงกำหนดความรู้ของเราเป็นวิถีไหนดนาเล ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของเรา...”

(Interview Aunt Lom 28 January 2017)

“...พอเรารู้ว่าภูมิปัญญาดั้งเดิมคือภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตที่เราถนัด เราก็เริ่มหาว่าใครควรจะมาช่วย แลกเปลี่ยนเรียนรู้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ วางแผนกัน การที่จะให้คนเข้าร่วมเป็นสมาชิกก็ไม่ยาก แต่ที่ยากกว่าเราจะนำความรู้นี้ไปเผยแพร่บอกต่ออย่างไร เราจะดึงความรู้จากตัวคนมาได้อย่างไร เราอาศัยสิ่งที่เราทำในชีวิตประจำวัน ปัญหาหนัก ๆ คือทุกคนรู้ ทุกคนมีภูมิปัญญา แต่การจัดเก็บและเผยแพร่ก็ลำบาก...”

(Interview Uncle Wut 5 April 2017)

“...ต้องอาศัยเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการที่จะมาช่วยหนุนเสริม เราคิดกันได้ วางแผนกันได้ เราทำกันได้ แต่จะทำอย่างไรให้เป็นรูปธรรม และใช้ประโยชน์จากศูนย์เรียนรู้ไหนดนาเลมาช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง ช่วยให้เรา มีรายได้

วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561) | 269

เพียงพอ สามารถพึ่งตนเองได้ ช่วยให้มีการสืบทอดวิถี
โหนดนาเล...”

(Interview Uncle Somsak 23 February 2017)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การกำหนดความรู้โดยชุมชน เพื่อนำมาจัดการความรู้เป็นการกำหนดจากวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการทำมาหากิน ผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล ดังนั้นจึงไม่ยากนักที่จะเก็บรวบรวมความรู้ซึ่งเป็นวิถีชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ถึงแม้ในช่วงแรกหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ และกลุ่มองค์กรเอกชน จะคอยเป็นที่เลี้ยงช่วยหนุนเสริมการทำงานของชุมชนจนสามารถทำงานด้วยตนเอง หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนได้ให้ชุมชนสานต่องานจนกระทั่งปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล นับว่าเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ชุมชนหนึ่ง

2. การแสวงหาความรู้และยึดกุมความรู้ที่มาจากภายใน และภายนอกผ่านศูนย์เรียนรู้วิถีโหนดนาเล

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนตำบลท่าหินมีการแสวงหาความรู้จากภายในและภายนอกชุมชน สำหรับภายในกลุ่มเป็นการดึงความรู้ที่ฝังในตัวบุคคลออกมาใช้ประโยชน์ ทำโดยกลุ่มแกนนำซึ่งนำโดยป้าลมจะรวมทีมเพื่อพัฒนาอาชีพจากภูมิปัญญาโหนดนาเล โดยจะรวมกลุ่มให้คนที่มีความรู้ในเรื่องที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตมารวมกลุ่มกัน เช่น คนที่มีความรู้ในการทำนา ขึ้นตาลโตนด ทำประมง ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

270 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

“...จะต้องรวมคนที่อยากจะเข้าร่วมกลุ่มกับเรา เพราะส่วนใหญ่คนที่นี้ก็มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการทำนา ขึ้นต้นตาลโตนด การเคียนน้ำฝั้งผง ทำน้ำตาลแว่นเขาก็ทำเป็นอยู่แล้ว คนที่หาปลาเราก็ดึงมาเข้าร่วมกลุ่มกับเรา...”

(Interview Aunt Sri 25 January 2017)

“...การแสวงหาความรู้จากภายในเราก็แค่รวมตัวคนที่มีความเชี่ยวชาญ 3 กลุ่ม เช่น ทำนา ขึ้นตาลโตนด ทำประมง คนเหล่านี้เป็นคนที่มีความรู้ที่ติดตัวอยู่แล้ว พ่อแม่ปู่ย่าตายายเขาก็สอนกันมา เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีอยู่ในถิ่นนี้อยู่แล้ว...”

(Interview Aunt Lom 25 January 2017)

“...การแสวงหาความรู้จากภายในเราก็มีการปรับตัว เวลามีปัญหาเกิดขึ้นก็พยายามแก้ปัญหา เช่น เมื่อก่อนทำนาได้ 2 ครั้ง มีน้ำให้ทำ แต่เดี๋ยวนี้ทำไม่ได้พอนาปรังฝายก็ไม่มีน้ำเราก็เปลี่ยนไปปลูกผัก หรือไม่ก็ไปหาปลา ขึ้นตาลโตนด มาได้ก็ลองเอามาทำขนมดู เอามาเคี้ยวเก็บไว้กินเวลาขึ้นตาลไม่ได้ เอามาสร้างบ้านหรือทำคอกวัว เราก้เรียนรู้จากบรรพบุรุษ และเรียนรู้จากธรรมชาติเราก็พยายามปรับเปลี่ยนให้เข้ากับธรรมชาติ เวลาผู้ใหญ่ก็สอนต่อ แต่ลูกมันไม่เอา มันเรียนหนังสือ

วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561) | 271

เราก็เลยช่วยกันรวมกลุ่มตั้งเป็นศูนย์เพื่อจะช่วยกัน
เผยแพร่ให้คนอื่นได้บ้าง...”

(Interview Grandpa Yud 25 January 2017)

ภาพที่ 1 และ ภาพที่ 2 ความรู้ฝังอยู่ในตัวบุคคลการขึ้นตาลโตนด
การทำประมงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

นอกจากนั้นพบว่า การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนโหนดนาเลยยังเป็นการสร้างฐานข้อมูลให้มีแหล่งเรียนรู้ได้แลกเปลี่ยนความรู้ต่าง ๆ ให้กับผู้คนภายในกลุ่ม โดยเฉพาะเยาวชนที่เป็นกำลังของชุมชนในอนาคต การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายนอกกลุ่ม ทำโดยการหาความรู้เพิ่มเติมจากการไปศึกษาดูงานการอบรมในพื้นที่อื่น และการเสวนา และใช้การพูดคุยกับสมาชิกในกลุ่มให้มีความรู้สมัยใหม่เพิ่มขึ้น หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการศึกษา เช่น สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลจังหวัดสงขลา ส่งนักศึกษามาทำโครงการนวัตกรรมที่ช่วยให้การทำน้ำตาลแว่น หรือสบูจากตาลโตนดมีรูปแบบที่หลากหลายสวยงามมากขึ้น และมาให้ความรู้ ตลอดจนสร้างสรรค์เทคโนโลยีประยุกต์ใช้เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เพิ่มมูลค่า ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

| วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

“...มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลมา ช่วยทำบล็อกรูปแบบน้ำตาลแว่นให้สวยงาม พอเรา หยอดน้ำตาลแว่นลงบล็อกก็จะได้รูปหัวใจบ้างรูป ดอกไม้บ้าง แต่ก่อนใช้ใบตาลโตนด แต่เด็ก ๆ มาทำ Project ก็จะมีบล็อกรูปต่าง ๆ มาให้ใช้ และมาสอน วิธีใช้ที่ศูนย์เรียนรู้...”

(Interview Grandma Mai 10 January 2017)

“...มีไปดูงานที่จังหวัดบึง ที่ ม.อ. บึง บางที่ก็ไปถึง ต่างประเทศ ส่วนใหญ่คนได้ไปก็เป็นกลุ่มแกนนำคน เดิม ๆ สมาชิกไม่ค่อยได้ไป บางที่ไปก็กลับมาแล้ว ประสบการณ์ให้ฟังบ้าง บางที่ก็ไม่ได้เล่าอะไรให้ฟัง เรา ก็แค่สมาชิกที่ทำตามที่เขาไปเอาความรู้มาบอก...”

(Interview Grandpa Mun 15 January 2017)

“...ไปศึกษาดูงานหมู่บ้านอื่น อบต. พาไป บางที่ก็ไปดู ว่าเขามีความรู้อะไรบ้างที่เราไม่มี เราก็จำความรู้ที่ได้รับ ฟังมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มันทันสมัยขึ้น แต่เราก็ไม่ทิ้ง ภูมิปัญญาที่มีอยู่ของเรา น้ำตาลแว่นของแท้ไม่มีน้ำตาล ทราายน ไม่เหมือนบ้านอื่น เป็นน้ำตาลจากต้นโหนด พอไปดูงานก็เอามาคุยกันปรึกษาหารือกัน ประชุมกัน ว่าจะทำพันธุ์หรือให้มันดีขึ้น...”

(Interview Grandma Sai 1 February 2017)

ภาพที่ 3 ความรู้จากภายนอกได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

การแสวงหาความรู้พบว่า ปัญหาสำคัญที่ทำให้ทางศูนย์มีปัญหาในการแสวงหาความรู้และการได้รับความรู้เพิ่มเติมแต่ละครั้งจะมีอุปสรรคในเรื่องงบประมาณที่จะต้องให้คนส่วนใหญ่เดินทางไปศึกษาดูงานยังพื้นที่อื่น ส่วนใหญ่จะมีเฉพาะกลุ่มแกนนำเท่านั้นที่จะได้มีโอกาสไปแสวงหาความรู้ในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ จึงทำให้กลุ่มแกนนำมีโอกาสในการแสวงหาความรู้ได้มากกว่าสมาชิกของศูนย์ ดังนั้นกลุ่มแกนนำควรเปิดโอกาสให้มีการหมุนเวียนสมาชิกไปศึกษาดูงาน จึงจะทำให้การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนไม่ได้อยู่ในมือของกลุ่มแกนนำเท่านั้น เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและมีการส่งต่อให้กับกลุ่มคนรุ่นใหม่

3. การแลกเปลี่ยนความรู้ของชุมชนผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล

จากการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่า การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้น ได้จากการที่หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนมาหนุนเสริม เริ่มต้นจากการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ปรึกษาหารือกันของสมาชิกภายในกลุ่ม มีการพูดคุยปรึกษาหารือเพื่อเพิ่มพูนความรู้ที่มีอยู่ให้เกิดการพัฒนา รวมไปถึงการทดลองทำด้วยตนเองทำให้ได้เทคนิคใหม่ ๆ รวมไปถึงการได้รับคำแนะนำจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับ

274 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

การดำเนินงาน เพื่อให้ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคลได้ถูกนำออกมาใช้และ
ประโยชน์แก่บุคคลอื่น รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ใช้การลอ
ลองถูกในการรวมกลุ่มกันหรือฟื้นฟูวิถีผลิตแบบดั้งเดิมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

“...ปกติเราก็มีความรู้จากพ่อแม่ที่สั่งสมกันและ
ถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน บาง
ทีก็เอามาพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนกันบ้าง ก็นำไปทดลอง
ทำ ปรับใช้เวลามีปัญหาคุยกันก็แก้ปัญหากันได้ บางทีก็
ได้ความรู้ใหม่ ๆ จากหน่วยงานภาครัฐบ้าง NGO
บ้าง...”

(Interview Aunt Rerai 20 February 2017)

“...กลุ่ม NGO กับหน่วยงานภาครัฐมาให้เราช่วยกัน
พูดคุยปรึกษาหารือปัญหาของหมู่บ้าน แล้วก็ช่วยกันทำ
แผนชุมชนจากการทบทวนบทเรียนที่ผ่านมา ตั้งกลุ่ม
ขึ้นเป็นกลุ่มอาชีพ กลุ่มท่องเที่ยว กลุ่มประมง กลุ่มนา
รวม ชาวบ้านก็อยู่ทุกกลุ่ม ลองผิดลองถูกกันไป มีการ
จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ไหนดนาเล มีการเอาความรู้ที่มีอยู่ใน
แต่ละคนมาพูดคุยกันว่าทำยังไงจะให้เราดูแลรักษา
ระบบนิเวศของเราให้ฟื้นคืนมา...”

(Interview Aunt Pure 22 February 2017)

“...เราสร้างความรู้จากความรู้ที่พ่อแม่ถ่ายทอด นำมา
ปรับใช้กับชีวิตประจำวัน พัฒนาอาชีพ พัฒนาผลผลิต
เช่น เราทำสบู่จากตาลโตนดเราก็ต้องมีความรู้ดั้งเดิม

วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561) | 275

*และเสริมความรู้ใหม่มาทำสบูให้มันดีขึ้นให้ถูกใจคนใช้
การทำแผนชุมชน การก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ก็ถือว่าเป็น
การสร้างความรู้เพื่อให้ต่อยอดคนอื่นมาเรียนรู้รับช่วง
ให้ลูกเด็กมารับช่วงต้องสร้างสำนักกรักบ้านเกิดเหมือนที่
อื่นเขาทำ...”*

(Interview Uncle Somsak 23 February 2017)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญในการแสวงหาความรู้ และสร้างความรู้ ส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่ติดตัว และฝังอยู่ในตัวคน การที่จะดึงความรู้ออกมาจากตัวคนได้จะต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เช่นกัน การสร้างความรู้ใหม่จำเป็นจะต้องอาศัยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการศึกษาดูงานนอกสถานที่ ซึ่งควรเปิดโอกาสให้ทุกคนที่เป็นสมาชิกได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดการสร้างความรู้ใหม่ได้มากขึ้นนอกเหนือจากความรู้เดิม

การทบทวนบทเรียนที่ผ่านมา และจัดทำแผนชุมชนร่วมกันจะช่วยให้ชุมชนรู้ว่าปัญหาคืออะไร และจะแก้ปัญหาอย่างไร ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างความรู้วิธีการหนึ่งหรือการสร้างความรู้จากวิถีผลิดที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม และพยายามแสวงหาความรู้ใหม่ นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในวิถีการผลิต การทำนา การขึ้นตาลโตนด นำน้ำตาลมาเคี้ยวเป็นน้ำผึ้งผง น้ำตาลแว่น น้ำส้มโหนด ทำสบู่จากตาลโตนด ขนมหจากตาลโตนด การทำประมงแบบไม่ทำลายล้าง มีการใช้อุปกรณ์เครื่องมือในการผลิตเป็นอีกอย่างหนึ่งที่จะต้องมีการสะสมความรู้ และสร้างความรู้ใหม่จากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้สามารถใช้อุปกรณ์ในการผลิตได้เหมาะสมกับวิถีผลิดออกมา ซึ่งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้เรียนรู้วิธีการใช้อุปกรณ์ เครื่องมือต่าง ๆ ในการผลิตมาจากการสั่งสมประสบการณ์จากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล จำเป็นจะต้องดึงความรู้ออกมา และการศึกษาดูงานเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำความรู้และ

276 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

ประสบการณ์จากพื้นที่อื่นมาประยุกต์ใช้ต่อยอดให้เหมาะสมกับภูมิปัญญาที่มีมาแต่ดั้งเดิม เพื่อให้รู้เท่าทันโลกแนวทางในการสร้างความรู้เพิ่มเติม และนำข้อเสนอแนะจากลูกค้า มาใช้เป็นแนวทางในการสร้างความรู้ใหม่ ๆ ทำให้การผลิตสบู่จากตาลโตนด การทำน้ำผึ้งผง น้ำตาลแว่นจากตาลโตนดให้ตรงกับความต้องการของลูกค้า ซึ่งความรู้เหล่านี้จะถูกรวมกลุ่มอยู่ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จะเป็นสื่อที่เชื่อมโยงระหว่างภาคีต่าง ๆ เพื่อให้ผู้คนสร้างความรู้โดยอาศัยเวทีในการพูดคุยกันภายในกลุ่ม การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดสัมมนาโดยการเชิญผู้เชี่ยวชาญในการให้ความรู้ จัดให้มีกิจกรรมเพื่อการสืบสานอาชีพท้องถิ่นต่อไป

ภาพที่ 4 และ ภาพที่ 5 การสร้างความรู้ผ่านนวัตกรรมการทำแบบพิมพ์น้ำตาลแว่นและแบบพิมพ์สบู่จากตาลโตนดพัฒนาโดยนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสงขลา

4. การจัดเก็บความรู้และการค้นคืนความรู้ชุมชนผ่านศูนย์เรียนรู้หนองนาเล

จากการศึกษาพบว่า การจัดเก็บความรู้เป็นการนำความรู้ที่มีออกมาเพื่อให้อยู่ในรูปแบบเอกสาร หรือเป็นข้อมูลที่ง่ายและพร้อมในการสืบค้น พบว่าศูนย์การเรียนรู้หนองนาเลมีการจัดเก็บความรู้แล้ว แต่ยังคงต้องพัฒนาให้เป็นระบบมากขึ้น การ

จัดเก็บความรู้ที่ช่วยกันทำก็คือ การเขียนวิถีผลิตโหนดนาเล โดยอธิบายความรู้เกี่ยวกับการทำนา ขั้นตอนการทำนา ฤดูกาลทำนา พันธุ์ข้าวที่ใช้ทำนา การเก็บเกี่ยวข้าวแบบดั้งเดิม และพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับการทำนา เช่น พิธีกรรมรับเทียมตา ส่วนการขึ้นตาลโตนด และทำผลิตภัณฑ์จากน้ำตาลโตนดจะเขียนถึงประโยชน์จากน้ำตาลโตนด ขั้นตอนการทำน้ำตาลแว่น การทำน้ำผึ้งผง การทำน้ำตาลสด การทำน้ำส้มโหนด ส่วนการทำประมงจะอธิบายถึงการทำให้ประมงแบบไม่ทำลายล้าง การใช้เครื่องมือประมงทั้งแบบประจำที่และไม่ประจำที่ ฤดูกาลจับสัตว์น้ำที่เอื้อต่อฤดูกาลวางไข่ การอนุรักษ์ป่าชายเลนซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน การจัดเก็บความรู้ คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลจะมีทุนหมุนเวียนที่ได้จากการจัดกิจกรรมของศูนย์ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ หลังจากปันผลให้สมาชิกแล้ว จะมีเงินส่วนหนึ่งไว้สำหรับบริหารจัดการ ซึ่งสามารถนำเงินทุนมาใช้ในการทำสื่อโดยปรับจากข้อมูลมาเป็นสารสนเทศและความรู้ในรูปแบบพับ และทำเป็นไวเนลจัดเก็บความรู้ ในขณะเดียวกันก็สามารถนำไปเผยแพร่ในวงกว้างได้อีก เวลาไปจัดแสดงนิทรรศการตามพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลา และวันลูกโหนด² ที่จัดขึ้นในอำเภอสทิงพระ

คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลได้มีแนวคิดที่จะมีการจัดบันทึกความรู้ในรูปแบบของหนังสือ จุลสาร แต่ยังคงขาดทักษะทางด้านการใช้ภาษาในการเขียน ทำให้การจัดเก็บความรู้และการค้นคืนความรู้ยังไม่สามารถทำได้ดีเท่าที่ควร แต่อย่างไรก็

² การจัดงานวันลูกโหนดของอำเภอสทิงพระ จัดในช่วงเดือนมิถุนายน เป็นงานใหญ่ประจำปีจัดขึ้นต่อเนื่องมาเป็นเวลา 32 ปี (พ.ศ. 2529 - 2561) เพื่อสืบสานวัฒนธรรมและการดำรงวิถีชีวิตแบบ “โหนด นา เล” ของประชาชนในคาบคาบสมุทรสทิงพระ กิจกรรมหลักคือการประกวดผลผลิตและผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ทั้งลูกตาลโตนด น้ำผึ้งโหนด และน้ำส้มโหนด การประกวดลูกตาลโตนดจะดูจากสภาพทะลาย ขนาดผล ความสม่ำเสมอและความสมบูรณ์ของเปลือก เนื้อจำนวนเมล็ด รวมทั้งรสชาติของตาลโตนด.

278 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

ตามยังได้จัดทำแผ่นพับจัดเก็บความรู้เพื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ ความรู้ที่มีอยู่ถูกจัดเก็บในตัวคนที่เป็นกลุ่มแกนนำ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายหากกลุ่มแกนนำเหล่านี้ได้ล้มหายตายจากไปจะขาดคนสืบทอด ซึ่งทางกลุ่มแกนนำศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเล ได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาให้แก่เยาวชนในลักษณะการสร้างสำนักรักบ้านเกิดการสร้าง ความตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดเก็บความรู้ในรูปเอกสาร โดยการบันทึก ความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงาน เป็นการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานไว้ใน คอมพิวเตอร์เป็นไฟล์ เวลาจะใช้ก็จะนำออกมาทำเป็น Power Point เพื่อใช้ในการ นำเสนอ แต่ยังไม่ได้ทำเป็นฐานข้อมูล หรือจัดทำเว็บไซต์ตั้งคำสัมภาษณ์จากผู้ให้ ข้อมูลดังนี้

*“...ส่วนใหญ่จัดเก็บข้อมูลเป็นไฟล์ไว้ในคอมพิวเตอร์
อยากทำฐานข้อมูล ทำเว็บไซต์แต่ทำไม่เป็น คงต้องรอ
หน่วยงานข้างนอกมาทำให้ เวลาจะใช้ก็เอาไฟล์ออกมา
ทำพาวเวอร์พอยท์ เอามาทำเป็นแผ่นพับ หรือทำป้าย
ฉลากติดขวด ติดกล่องเวลาเราทำบรรจุภัณฑ์ขาย
ผลผลิตของเรา...”*

(Interview Aunt Lom 4 February 2017)

*“...ยังเก็บข้อมูลไม่เป็นระบบ ไม่มีฐานข้อมูล ส่วนใหญ่
ทำเป็นแผ่นพับประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของคุณ มีบ้าง
ที่ทำเป็นเอกสารเล่มเล็ก ๆ แจก...”*

(Interview Uncle Sawang 5 February 2017)

“...ก็จัดบันทึกไว้บ้าง แต่ก็พยายามใช้คอมพิวเตอร์ เป็น

วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561) | 279

เพียงไฟล์ที่สามารถจัดเก็บและสะดวกในการค้นหา เช่น ประวัติหมู่บ้าน การจัดทำแผนชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรประมง จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร จำนวน ชนิดประเภทของเครื่องมือประมงบางที่ก็เอาข้อมูลจากไฟล์ไปปรับทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์...”

(Interview Grandma Ploy 5 February 2017)

ภาพที่ 6 และ ภาพที่ 7 การจัดเก็บความรู้ที่อยู่ในรูปหลากหลายส่วนประกอบ
คุณค่าและประโยชน์ของผลิตภัณฑ์

5. การถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์ของชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ โหนดนาเล

จากการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดความรู้ของชุมชนทำหินผ่านศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลจะมีการถ่ายทอดความรู้โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ นับว่าเป็นประโยชน์สำหรับการเผยแพร่ความรู้ ทางศูนย์จะให้การสาธิตให้ดูเพื่อเป็นการเพิ่มความสามารถในการจดจำ มีการเปิดศูนย์การเรียนรู้ถ่ายทอดวิถีโหนดนาเลให้กับผู้ที่สนใจจากคนภายนอกชุมชน เพื่อเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียน นักศึกษาจากสถาบันทางการศึกษา มหาวิทยาลัย เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ให้สามารถเข้ามาเรียนรู้และเข้าถึงความรู้โดยใช้ฐานการเรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

280 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

ต่อไป

การถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์ส่วนหนึ่งเกิดจากแกนนำศูนย์การเรียนรู้ ได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรตามสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เยาวชนได้รู้จักภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นฐานรากของชุมชน การเดินสายไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อบรรยายจะช่วยให้ภาครัฐ เอกชน และคนรุ่นหลังได้รับรู้ และตระหนักถึงภูมิปัญญาโหนดนาเล อันเป็นการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้อาชีพ และวิถีการผลิตยังคงอยู่อย่างยั่งยืน

ในส่วนการถ่ายทอดให้กับเยาวชนในชุมชนได้มีการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการทำนา ขึ้นต้นตาลโตนด และทำประมงในชุมชน โดยมีวิธีการดังนี้

1) การถ่ายทอด เผยแพร่วิธีการทำนา ชาวบ้านที่เป็นคณะกรรมการศูนย์ได้จัดเตรียมแปลงสาธิตการทำนาไว้ให้นักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นมาเรียนรู้ โดยการให้ลงหว่านข้าวนาตาม ดำนา หรือเกี่ยวข้าว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่นักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นจะติดต่อมาทำกิจกรรมก่อนที่จะจัดกิจกรรมดังกล่าว คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเล และสมาชิกจะแบ่งงานกันทำโดยร่วมกันเตรียมที่นาโดยการปล่อยน้ำให้เข้านา เตรียมพันธุ์ข้าว ให้สามารถหว่านข้าวนาตามได้ หรือกล้าข้าวไว้สำหรับดำนา ถ้านักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นมาในช่วงที่ต้นข้าวออกรวงพร้อมที่จะเก็บเกี่ยวก็จะให้ทำกิจกรรมเกี่ยวข้าว นำข้าวมาสีหรืออบโดยใช้เครื่องสีข้าวแบบดั้งเดิม และเรียนรู้วิธีการมัดข้าวด้วยกระดิ่ง เรียนรู้พันธุ์ข้าวด้วยการสังเกตว่าข้าวชนิดไหน เรียกชื่อว่าอะไร สังเกตลักษณะ และสีของพันธุ์ข้าวแต่ละชนิด อธิบายประโยชน์และคุณค่าของข้าวแต่ละชนิด หลังจากนั้นก็นำข้าวที่เป็นที่ต้องการของตลาด เช่น ข้าวไรท์เบอร์รี่ ข้าวสังข์หยด ข้าวหอมนิล บรรจुใส่ถุง ตัดฉลาก เพื่อนำไปจำหน่ายในตลาดชุมชน เงินที่ได้ก็จะกลับคืนสู่สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลเป็นการกระจายรายได้ และช่วยให้ชุมชนมีความมั่นคง

ในเรื่องอาหาร และความรู้จากการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง

2) การถ่ายทอดเผยแพร่วิธีการขึ้นต้นตาลโตนด และการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด คณะกรรมการศูนย์ และสมาชิกจะร่วมกันเตรียมปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการขึ้นต้นตาลโตนด และรู้ว่าจะเอาน้ำตาลจากงวงตาลที่เป็นตัวผู้หรือตัวเมีย มาต้มเป็นน้ำตาลสด หรือนำมาใส่ไม้เคี่ยมเพื่อให้น้ำตาลโตนดสด หรือนำมาทำเป็นน้ำส้มโหนด ในส่วนนี้จะมีวิธีการถ่ายทอดโดยการสาธิตให้ดูวิธีการขึ้นต้นตาลด้วยพะอง³ บางคนจะสามารถปีนต้นตาลได้โดยไม่ต้องใช้พะอง เมื่อขึ้นไปจนถึงยอดตาล สมาชิกศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลที่มีความรู้เกี่ยวกับการทำตาลโตนด จะอธิบายให้ฟังถึงขั้นตอนการเลือกงวงตาลที่สามารถให้น้ำตาลสดได้ ซึ่งจะต้องเทใส่กระบอกไม้ไผ่ การนำลูกตาลลงมาเพื่อกินลูกตาลสด หรือนำมาผสมทำขนม มาทำสบู่ จากตาลโตนด การทำน้ำตาลแว่น การทำน้ำผึ้งฝง โดยจะมีการสาธิตในแต่ละฐานให้นักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ฐานต่าง ๆ โดยมีผู้รู้มาสาธิตวิธีการทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ลงมือปฏิบัติ หลังจากนั้นเมื่อสาธิตแล้วก็จะมีผลิตภัณฑ์ที่ใส่บรรจุภัณฑ์มาจำหน่าย เพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน นอกจากนั้นอาจมีกิจกรรมปลูกต้นกล้าตาลโตนด ซึ่งทางศูนย์ได้มีการเพาะต้นกล้าไว้สำหรับปลูกร่วมกับโรงเรียน

3) การถ่ายทอดเผยแพร่วิธีการทำประมง โดยสมาชิกของศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล จะพานักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นที่มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นั่งเรือออกไปและอธิบายเครื่องมือประมงชนิดต่าง ๆ ซึ่งมีเครื่องมือประมงทั้งแบบประจำที่ และแบบเคลื่อนที่ เครื่องมือประมงแบบไหนเรียกชื่อว่าอะไร จับสัตว์น้ำชนิดใดได้บ้าง เพราะเครื่องมือประมงแต่ละชนิดจะจับสัตว์น้ำได้แตกต่างกัน หลังจากนั้นจะให้

³ พะอง เป็นบันไดที่ทำขึ้นไว้เพื่อให้ขึ้นต้นตาลได้สะดวก ปกติพะองจะตอกติดไว้กับต้นตาล เพราะสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจากต้นตาลได้ตลอดเวลา ยกเว้นในบางฤดู.

282 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

นักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นที่มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ทดลองจับปลาด้วย เครื่องมือประมงลองดู เช่น ยอ เบ็ด แห อวน และยังได้อธิบายถึงป่าชายเลน ต้น โกงกาง ต้นลำพู ที่เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนว่ามีประโยชน์อย่างไร และควร จะดูแลรักษาอย่างไร

นอกจากนั้นยังได้พยายามสร้างนักจัดการความรู้ให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชน ผ่านโรงเรียนในชุมชนโดยการให้นักเรียนมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ศูนย์เรียนรู้โหนด นานา เพื่อจะได้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตซึ่งเป็น อาชีพของท้องถิ่น เพื่อจะได้อนุรักษ์และสืบทอดต่อไปอย่างยั่งยืน เป็นรูปแบบหนึ่ง ใน การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนดังคำสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...มีเด็กจากโรงเรียน มอ.วิทยานุสรณ์ มาร่วมกิจกรรม ของศูนย์เรียนรู้โหนดนานา บ้าลมจัดคนมาสาธิตขึ้นต้น ตาลบ้าง ปอกลูกตาลบ้าง สาธิตการทำนา การทำสบู่ การทำน้ำตาลแว่น แบ่งเด็กออกเป็น 4 กลุ่ม ให้แต่ละ กลุ่มแยกเรียนรู้แต่ละฐาน สมาชิกกลุ่มที่เป็นแกนนำ คณะกรรมการ มาสาธิตให้ดู แล้วก็ให้นักเรียนลองทำ ดู...”

(Interview Grandma Chan 30 March 2017)

“...เด็ก ๆ จากสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคล สงขลา มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ก็มา ศึกษาดูงานมาสัมภาษณ์แกนนำ แล้วเขาก็เอาไปเขียน เป็นรายงานส่งอาจารย์...”

(Interview Aunt Nee 29 March 2017)

วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561) | 283

“...มีคนจากหมู่บ้านอื่นก็มาดูงานจากเรา ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เราก็เป็นวิทยากรบรรยาย บางทีก็ให้เข้าฐานเรียนรู้แต่ละฐานสาธิตให้ดู และให้ลองทำ บางทีก็มานอนโฮมสเตย์ที่ทำหินดินเซ้าก็นั่งเรือไปเอาปลาที่วางอวนไว้ก็เอามาทำกินกัน...”

(Interview Aunt Samai 2 April 2017)

“...เด็ก ๆ หมู่บ้านเราต้องสร้างความตระหนักสร้างสำนึกรักบ้านเกิดเอามาเข้าโครงการเยาวชนรักบ้านเกิดก็จะทำอะไรอะไร ๆ มันดีขึ้นบ้าง มีคนสืบทอดภูมิปัญญาหมู่บ้านเราก็จะเข้มแข็ง หมู่บ้านอื่นมาดูบ้านเราเอากลับไปปรับใช้เขาก็สร้างชุมชนเข้มแข็งได้...”

(Interview Uncle Wut 5 April 2017)

ภาพที่ 9 และ ภาพที่ 10 การถ่ายทอดเผยแพร่วิถีโหนดนาเลให้กับเยาวชน
โดยคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล

284 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

จากข้อมูลกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การที่ชุมชนจะสามารถพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งได้จะต้องผ่านกระบวนการจัดการทั้ง 5 ขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดความรู้ให้สัมพันธ์กับวิถีดำรงชีวิตที่พึงพิงกับธรรมชาติ การแสวงหาความรู้ เพื่อนำมาสร้างความรู้ ระบบการจัดเก็บ การค้นคืนความรู้ที่สามารถเข้าถึงได้สะดวกรวดเร็ว และการถ่ายทอดเผยแพร่ และนำไปใช้ประโยชน์ จะช่วยให้ความรู้ที่อยู่ในตัวคนถูกดึงออกมาใช้ประโยชน์ โดยการจัดการความรู้ที่เป็นรากฐานมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิถีผลิตของคนในชุมชนจะส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เนื่องจากการรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน แต่กลไกสำคัญคือการสืบทอดจากเยาวชนซึ่งจะต้องสร้างความตระหนักและสำนึกรักบ้านเกิดให้เกิดขึ้นกับเยาวชนจะทำให้เกิดการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากวิถีชีวิตของคนต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติชุมชน การฟื้นฟูทรัพยากรประมง การฟื้นฟูการทำนา การใช้ประโยชน์จากต้นตาลโตนดซึ่งเป็นทรัพยากรอันมีค่าของชุมชน และดูแลรักษาก็จะช่วยให้ชุมชนสามารถสร้างความเข้มแข็งจากภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตได้

6. การสร้างความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานผ่านศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเล

จากการศึกษาชาวบ้านตำบลท่าหิน อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่าชาวบ้านที่เป็นสมาชิกและเรียนรู้ผ่านศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเล สามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานที่สำคัญ ข้อมูลที่ได้รับกลับคืนมาชุมชนจะนำมาใช้ในการปรับตัว และปรับเปลี่ยนให้ดีขึ้นเพื่อให้ชุมชนสามารถเผยแพร่กิจกรรมที่สร้างสรรค์ และต่อยอดให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป ซึ่งประกอบด้วย

1) ความเข้มแข็งด้านสังคม ในการจัดการความรู้ผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล ช่วยให้เกิดการรื้อฟื้นความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่ในธรรมชาติ และวิถีชีวิตของผู้คน

และชุมชน เป็นส่วนที่สัมพันธ์กับการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ จะช่วยให้ชาวบ้านที่เป็นวัยแรงงานที่อพยพเข้าไปทำงานในเมืองกลับมาทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมงที่บ้านเกิด ครอบครัวเครือข่ายได้อยู่กันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างชุมชนเข้มแข็งผ่านพิธีกรรมทางสังคม ทั้งที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนา วันสำคัญ และพิธีกรรมที่หายไปได้ถูกรื้อฟื้นกลับมา ความสัมพันธ์ในครอบครัว ระบบเครือญาติ และชุมชนมีความเหนียวแน่น สามัคคีกันด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน และกิจกรรมสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดจะช่วยให้ชุมชนหันกลับมามองบ้านเกิด และต้องการให้บ้านเกิดมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น สุขอนามัยของชุมชนดีขึ้น ลดช่องว่างระหว่างกันภายในครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ช่องว่างระหว่างวัย ช่องว่างระหว่างอาชีพ และช่องว่างระหว่างความคิดให้กลับมามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2) ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม ชุมชนมีทุนทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีพิธีกรรม ผ่านความเชื่อ ศาสนา และประวัติความเป็นมาของชุมชนอยู่แล้ว ศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล เพียงแต่คอยกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการรวมตัวกันจัดกิจกรรมให้เป็นประเพณี หรือมีการรื้อฟื้นประเพณีดั้งเดิมที่เคยมีอยู่ในชุมชนให้ฟื้นกลับมาเพื่อช่วยสร้างความเข้มแข็งชุมชน ผ่านการทำกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ได้แก่ ประเพณีรับเทียนผา⁴ ของ

⁴ ประเพณีรับเทียนผา เป็นพิธีกรรมสำคัญอย่างหนึ่งของชาวบ้านจังหวัดสงขลา โดยเฉพาะอำเภอ สทิงพระ ตำบลท่าหินใต้มีการรื้อฟื้นและสืบทอดประเพณีขึ้นมา เกิดจากความเชื่ออันสืบเนื่องมาจาก สังคมเกษตรกรรมในสมัยโบราณชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติล้วน มีเทพเจ้ากำหนดขึ้นมาและเชื่อว่าในรอบปีเทวดาจะหมุนเวียนมาปกป้องรักษาคุ้มครองให้คนในหมู่บ้าน อยู่เย็นเป็นสุข และคุ้มครองให้การทำมาหากินการเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ก่อนการทำนา ฝนตกไม่ตรง ตามฤดูกาล ชาวนาจึงทำพิธีบูชาเทวดา โดยยกหลา (ศาลา) หรือร้านเทวดาที่กลางนา ยกเป็นเสา 16 เสา นำข้าวที่ออกรวงมาบูชา โดยดำเป็นข้าวเม่า เพื่อถวายบูชาเทวดา เอาปลาที่หาได้ในท้องถิ่น ซึ่งมีหัว มีหาง ขนมห้าว ขนมหาว ขนมหาง ข้าวตอก ดอกไม้ ที่หาได้ในท้องถิ่น นำมาบูชาเทวดา เพื่อให้ เทวดาได้ปกป้องรักษาข้าว ไม้ไผ่หนุ่ หนุ่ มากินข้าวโนนา และดลบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล.

286 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

ชุมชน ทางศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล ได้จัดให้มีพิธีรับเทียนตาขึ้น เพื่อให้เห็นความสำคัญของการทำนา ความสัมพันธ์ในพิธีกรรมจะช่วยให้ชาวบ้านในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันมากขึ้น ทั้งผู้ประกอบการพิธีกรรม และผู้ร่วมพิธีกรรมผ่านความเชื่อ และความเป็นสิริมงคลในการประกอบอาชีพที่เป็นเรื่องใกล้ตัวของชาวบ้าน และยังเป็นการเปิดใจชุมชนให้เกิดความไว้วางใจกัน เกื้อกูลกันในการที่จะหันมาทำกิจกรรมต่อยอดทางเศรษฐกิจเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนเพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง

3) ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ วิถีการผลิต การช่วยเหลือเกื้อกูลในวิถีการผลิต การปรับตัวของชุมชนในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า การพัฒนาชุมชนจากภูมิปัญญาด้านการทำนา การทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด และการทำประมง นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีการรวมกลุ่มต่อยอดกิจกรรมอื่นอีก เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มน้ำตาลแวน กลุ่มน้ำตาลผง กลุ่มหัตถกรรมใบตาล กลุ่มทำขนมจากตาลโตนด กลุ่มทำไข่เค็ม กลุ่มทำสบู่จากตาลโตนด กลุ่มทำสบู่จากจมูกข้าว น้ำมันข้าว สบู่จากสาหร่าย สบู่จากถ่าน มาร์คหน้าจากสาหร่าย กลุ่มการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์มีสมาชิกน้อยกว่าคน ชาวบ้านนอกจากจะมีรายได้เข้าครอบครัวแล้วยังเป็นการให้ความรู้กับนักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่น ซึ่งถือว่าเป็นการถ่ายทอดและเผยแพร่ภูมิปัญญาชุมชนให้ดำรงอยู่และมีการสืบทอดในวงกว้างต่อไปอีก ชื่อเสียงที่ได้รับกลับคืนมาจะทำให้ชุมชนสามารถอยู่ได้ด้วยพึ่งตนเองและนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งชุมชน

4) ความเข้มแข็งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบว่า การที่ชุมชนพึ่งพาวิถีการผลิตโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มีความรู้ ภูมิปัญญา ความเชี่ยวชาญในการทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะทำให้ชุมชนตระหนักถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศชุมชนให้สามารถจัดสรรทรัพยากรที่สัมพันธ์กับวิถีผลิตได้อย่างยั่งยืน ทั้งด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน การ

อนุรักษ์น้ำเพื่อการผลิตและการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนและสามารถพึ่งตนเองได้ มีการจัดสรรน้ำเพื่อการทำนาด้วยความเป็นธรรมผ่านคลอง เหมืองฝายของชุมชน

สรุปผล

1. ประเด็นการกำหนดความรู้ การแสวงหา และการสร้างความรู้ จากผลการศึกษาพบว่า สมาชิกในศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลตำบลท่าหินมีความรู้ในด้านการทำนา การขึ้นตาลโตนด การทำประมง และการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เช่น การทำน้ำผึ้ง การทำน้ำตาลแว่น การทำสบู่จากตาลโตนด ส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์จากภูมิปัญญา การศึกษาดูงานและนำความรู้ที่ได้นั้นเข้ามาปรับให้เข้ากับการทำงานของศูนย์และยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่มทำให้บุคคลอื่น ๆ ในกลุ่มที่ยังไม่มีความรู้ได้เข้าถึงความรู้นั้นเป็นการดึงความรู้ที่ฝังลึกในคนให้ออกมา และอีกส่วนหนึ่งก็อาศัยประสบการณ์จากการผลิตการทำน้ำตาลผง น้ำตาลแว่น และสบู่จากตาลโตนด โดยเฉพาะการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ จนมีความชำนาญและสามารถถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้กับคนที่ยังไม่รู้ได้ มีความต้องการที่จะสร้างความรู้ให้กับผู้ที่ยังไม่รู้และต้องการจะต่อยอดความรู้ให้กับผู้ที่มีความรู้อยู่บ้างบางส่วนเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการในการผลิตซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชุมชนดั้งเดิม เป็นการนำความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนออกมา และผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อจะเผยแพร่ความรู้นั้นให้เป็นความรู้ที่ชัดเจน ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า สมาชิกในกลุ่มต้องการให้ผู้อื่นได้เกิดการเรียนรู้ และรวบรวมจัดเก็บความรู้นั้นให้เป็นระบบเพื่อถ่ายทอดการเข้าถึงความรู้และนำความรู้ที่มีอยู่นั้นเข้ามาปรับใช้ให้เหมาะกับงาน รวมไปถึงการรู้จักแบ่งปันความรู้ต่าง ๆ ให้กับสมาชิกในชุมชนเพื่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน สมาชิกในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโหนดนาเล และผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมชุมชน ซึ่งสามารถสร้างความรู้ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นหรือยกระดับความรู้เดิมที่มีอยู่และนำความรู้ไปปรับใช้ให้เหมาะกับงานได้ต่อไป สอดคล้องกับ Panich (2005) ที่ได้ให้มุมมองว่า การ

288 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

จัดการความรู้เด่นชัดและความรู้ที่ซ่อนเร้นจะแตกต่างกันตรงที่ การจัดการ “ความรู้เด่นชัด” จะเน้นไปที่การเข้าถึงแหล่งความรู้ ตรวจสอบ และตีความได้ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดความรู้ใหม่ ก็นำมาสรุปไว้ เพื่อใช้อ้างอิง หรือให้ผู้อื่นเข้าถึงได้ต่อไป ส่วนการจัดการ “ความรู้ซ่อนเร้น” นั้นจะเน้นไปที่การจัดเวทีเพื่อให้มีการแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวผู้ปฏิบัติทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอันนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ ที่แต่ละคนสามารถ นำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ต่อไปในชีวิตจริง ความรู้ 2 ประเภทนี้จะเปลี่ยนแปลงสภาพ สลับปรับเปลี่ยนไปตลอดเวลา บางครั้งความรู้ในตัวบุคคลก็ออกมาเป็นความรู้ที่ชัดแจ้งและบางครั้งความรู้ที่ชัดแจ้งก็เปลี่ยนไปเป็นความรู้ในตัวบุคคล

สมาชิกในชุมชนตำบลท่าหินใต้ไปศึกษาดูงานจากหลาย ๆ พื้นที่ จึงได้รวมกลุ่มกับสมาชิกในชุมชนคนอื่น ๆ ร่วมกันจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเล เนื่องจากโหนดนาเลมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในตำบลท่าหินที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น ทั้งยังเป็นการสร้างอาชีพในชุมชนและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในชุมชนตำบลท่าหิน เมื่อมีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง มีการลองผิดลองถูก จึงเกิดประสบการณ์ในการผลิตน้ำผึ้งฝง น้ำตาลแว่น และสบู่จากตาลโตนด ทำให้เกิดเป็นภูมิปัญญาที่มาจากท้องถิ่นเนื่องจากต้องปรับรูปแบบการทำน้ำผึ้งฝง การทำน้ำตาลแว่น และการทำสบู่จากตาลโตนดนั้นให้เป็นรูปแบบเดียวกับที่ชาวบ้านในตำบลท่าหินได้ใช้อยู่ทำให้เกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและยังเป็นอัตลักษณ์ของคนตำบลท่าหินอีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ในชุมชนตำบลท่าหิน ก่อนที่จะมีการรวมกลุ่มกันผลิตน้ำผึ้งฝง น้ำตาลแว่น และสบู่จากตาลโตนดนั้นวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้มีการผลิตใช้ในครัวเรือนในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว เมื่อมีการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพในชุมชนโดยพัฒนากร ชาวบ้านจึงใช้การผลิตนี้เป็นวิธีหนึ่งที่จะถ่ายทอดและเผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนตำบลท่าหินด้วยการทำน้ำผึ้งฝง น้ำตาลแว่น และสบู่จากตาลโตนดนี้ จากเหตุผลดังกล่าวทำให้เกิดการรวมกลุ่มที่เกิดจากวิถีชีวิตจึงเกิดเป็นอาชีพท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลท่าหิน สอดคล้องกับงานศึกษา

ของ Chareanset (2010) กล่าวไว้ว่า อาชีพท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะอาชีพท้องถิ่นเป็นวิถีชีวิตของคนที่ยึดอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษ ลักษณะของอาชีพท้องถิ่นแบ่งได้ 2 ประเภท คือ อาชีพเกษตรกรรมที่สอดคล้องกับธรรมชาติและ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรตามฤดูกาลและหัตถกรรมท้องถิ่น ที่มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาเป็นวัสดุในการผลิต ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์แต่ละท้องถิ่น ซึ่ง Department of Agricultural Extension (2012) ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาไทยมีหลายรูปแบบและที่สอดคล้องกับชุมชนตำบลท่าหินคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคน ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง จัดว่าเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวผู้รู้เอง จึงควรมีการสืบค้น รวบรวม ศึกษา ถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Chaichotechang (2004) ที่ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของชาวบ้านที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา และเกิดจากประสบการณ์ด้วยตนเองประสานกับความรู้ใหม่ ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และกระบวนการทางสังคม เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถนำมาแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต แม้ว่าการผลิตน้ำผึ้ง ผงน้ำตาล แวน และสบู่ออกจากตาลโตนดเป็นการสร้างอาชีพจากหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชนมาหนุนเสริม การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การปรับส่วนผสม การให้มีรูปแบบที่หลากหลาย และการทำบรรจุภัณฑ์ที่มีสีสัน สวยงาม มีข้อมูลส่วนประสมที่ให้ผู้บริโภคสามารถรับรู้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือในการนำไปใช้ประโยชน์

290 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

นอกจากนั้นยังพบว่า ศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลย์ยังทำหน้าที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตประจำวันให้กับบุคคลในพื้นที่อื่น ๆ ได้เข้ามารู้จักตำบลท่าหิน ด้วยประสบการณ์และความรู้ที่สั่งสมมานั้นจากความเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนนี้ทำให้ศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลย์ได้รับการยอมรับจากหลาย ๆ หน่วยงานทั้งที่เป็นหน่วยงานรัฐบาลและหน่วยงานของเอกชนทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้โหนดนาเลย์ได้แสวงหาความรู้ด้านต่าง ๆ จากแหล่งภายในและภายนอกศูนย์ การศึกษาดูงาน เริ่มด้วยการไปศึกษาดูงาน ในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นกลุ่มที่มีลักษณะเดียวกัน หรือกลุ่มที่มีความคล้ายคลึงกัน ในการหาความรู้ในการรวมกลุ่มตั้งศูนย์การเรียนรู้ แสดงให้เห็นว่าทางศูนย์ได้เล็งเห็น ความสำคัญในการหาความรู้ในหลาย ๆ ด้านเพื่อช่วยส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพใน ศูนย์ และเสริมสร้างความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้เกิดกับสมาชิกอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับงานศึกษาของ Marquardt (1996) ที่กล่าวไว้ว่า การแสวงหาความรู้ ต้องมาจากแหล่งต่าง ๆ ที่มาจากภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งการแสวงหาความรู้ จากภายในชุมชน ความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคลส่วนใหญ่กลายเป็นปัจจัย สำคัญประการหนึ่งในการเพิ่มคุณค่าให้แก่ศูนย์ เพื่อปรับปรุงผลงานและสร้างความคิด ใหม่ ๆ อย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นความสำคัญของการแสวงหาความรู้ ไม่ได้มีเพียงแต่การ หาความรู้จากภายนอกเท่านั้น ทุก ๆ ส่วนที่เกี่ยวข้องก็สามารถเป็นแหล่งข้อมูลในการ หาความรู้ได้ทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับว่าผู้รับความรู้นั้นจะแสวงหาความรู้และนำมาใช้ ประโยชน์ได้มากเพียงใด ศูนย์เรียนรู้ได้แสวงหาความรู้ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดย ใช้การพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในศูนย์ ซึ่งเป็นการเรียนรู้งานเพื่อให้มีการ พัฒนา รวมไปถึงการปรับปรุงการดำเนินงาน เป็นการนำความรู้ที่มีอยู่ในกลุ่มผนวก กับความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่บุคคล อื่น ๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะทางกลุ่มเห็นว่าการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือความรู้การทำงานด้านใด ๆ นั้นจะต้องอาศัยความรู้จากหลาย ๆ ส่วนมาผนวกเข้าด้วยกันไม่ว่าจะ

เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลหรือความรู้เด่นชัด ซึ่งความรู้ต่าง ๆ ถ้านำมาถ่ายทอดความรู้ด้วยกัน ทำให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ ๆ ได้ ความรู้นั้นสามารถพัฒนาเป็นองค์ความรู้ที่สามารถทำประโยชน์ให้กับกลุ่มได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Nonaka & Takeuchi (1995) กล่าวไว้ว่า การแลกเปลี่ยนความรู้เป็นกระบวนการของการปรับเปลี่ยนความรู้ฝังลึกในตัวบุคคลผ่านการแบ่งปันประสบการณ์ เนื่องจากความรู้ฝังลึกในตัวบุคคลเป็นสิ่งที่ยากที่จะจัดการ ซึ่งได้มาโดยการแบ่งปันประสบการณ์ ในส่วนการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบเอกสาร ได้มีการจัดเก็บข้อมูลในด้านบุคลากร แต่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ในทุกด้าน ในด้านวิธีการผลิต

2. ประเด็นการจัดเก็บและค้นคืนความรู้ และการเผยแพร่ความรู้ จากการศึกษาพบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนโหนดนาเล ได้พยายามเก็บรวบรวมความรู้ในรูปแบบของเอกสาร แต่ก็ยังไม่เต็มรูปแบบ เป็นเพียงแผ่นพับประชาสัมพันธ์ โฉนดให้ความรู้ในเรื่องการทำนา การขึ้นต้นตาลโตนต และทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนต ตลอดจนการทำประมง นอกจากนี้ยังพบว่า ส่วนหนึ่งของการจัดเก็บความรู้จะอยู่ที่ป้ายฉลากที่มีส่วนประกอบ และวิธีการใช้ผลิตภัณฑ์ ซึ่งยังไม่ถือว่าเป็นความรู้ที่จัดเก็บแบบสมบูรณ์ ยังเป็นความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคล เนื่องจากสมาชิกแต่ละคนมีความรู้ความเชี่ยวชาญในแต่ละด้านแตกต่างกันออกไปจึงเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่ยังไม่มีการเก็บในรูปแบบของเอกสาร แต่สมาชิกในกลุ่มก็มีแนวคิดที่จะจัดเก็บความรู้ให้เป็นในรูปแบบเอกสารแต่ขาดความพร้อมในเรื่องของการจัดบันทึก ที่เป็นเช่นนี้เพราะสมาชิกยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับการบันทึกความรู้ดังกล่าวให้ออกมาเป็นรูปแบบของเอกสาร แต่สมาชิกในกลุ่มก็ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับการบันทึกความรู้แสดงให้เห็นว่า ศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลนั้น มีความตระหนักเกี่ยวกับการบันทึกความรู้ให้อยู่ในรูปแบบของเอกสาร แต่ขาดความพร้อม หากมีผู้เข้ามาส่งเสริมหรือชี้แนะแนวทางในการบันทึกความรู้ทางกลุ่มก็สามารถบันทึกความรู้ ซึ่งความรู้ที่มีอยู่หากอยู่ในรูปแบบเอกสารนั้น จะง่ายต่อการสืบค้นและการใช้ประโยชน์หรือเป็นข้อมูลสารสนเทศที่สะดวกในการ

292 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

เก็บรักษาอีกด้วย สอดคล้องกับ Marquardt (1996) ที่มองว่า การจัดการความรู้ต้องกำหนดเกี่ยวกับสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้ และจะต้องพิจารณาถึงวิธีการเก็บรักษา และการนำมาใช้ประโยชน์ตามความต้องการ ในส่วนของการถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์ มีการให้ความรู้ให้แก่สมาชิกในศูนย์โดยการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้และให้ความรู้แก่ผู้มาศึกษาดูงานโดยการสาธิตให้ดู และลองให้ผู้มาศึกษาดูงานปฏิบัติจริง เช่น การดำนา การนั่งเรือเรียนรู้เกี่ยวกับการทำประมง และเครื่องมือประมง การทดลองหยอดน้ำตาลแว่น หรือทดลองทำสบู่จากตาลโตนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้ามาได้รู้จริงและสามารถทำได้จริง สะท้อนให้เห็นว่าศูนย์เรียนรู้ใช้วิธีเรียนรู้แบบเกิดขึ้นได้จากการกระทำ (Learning by Doing) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ ผ่านการพูดคุยกันระหว่างผู้เรียนรู้และผู้ถ่ายทอดการทดลองปฏิบัติ ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวยังสามารถนำความรู้ที่มีอยู่ไปปรับใช้ใหม่เพื่อจะสร้างความรู้ และเกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ที่ผู้ถ่ายทอดจะต้องมีใจที่พร้อมในการถ่ายทอด เช่นเดียวกับกับผู้รับความรู้จะต้องพร้อมเช่นกัน เพื่อการใช้ประโยชน์ความรู้นั้นจะได้ใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Chimplee (2012) ที่กล่าวถึง การถ่ายทอดความรู้มีรูปแบบทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้วสามารถย้อนกลับไปกำหนดความรู้ในรูปแบบอื่น ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ไม่ว่าความรู้จะถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบใดก็ตาม ความรู้ก็จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ หากทุก ๆ ส่วนพร้อมที่ดำเนินการให้ความรู้ที่มีอยู่นั้น ได้ประยุกต์หรือปรับปรุงให้อยู่ในรูปแบบที่พร้อมต่อการใช้งานและพร้อมต่อการใช้ประโยชน์ แม้ว่าการถ่ายทอดจะอยู่ในรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ หากผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดนั้นรู้จักที่จะนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์และทันท่วงที จากที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับ Nonaka & Takeuchi (1995) ที่ได้เสนอรูปแบบของเกลียวความรู้ว่า (Knowledge Spiral) เป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ ซึ่งเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้หรือ

พรสวรรค์ต่าง ๆ ที่พัฒนาและแบ่งปันกันได้ เป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลสามารถรวบรวมและถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือ คู่มือ เอกสาร และรายงานต่าง ๆ ซึ่งทำให้คนสามารถเข้าถึงได้ง่าย การแลกเปลี่ยนความรู้ การสกัดความรู้จากบุคคล การจัดระบบความรู้ และการดึงความรู้ไปใช้ ดังนั้น เกลียวความรู้ลักษณะเป็นวงเกลียวที่ไม่บรรจบกันแสดงให้เห็นถึงความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอไม่มีวันเต็ม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งความรู้ดังกล่าวจะมีการสะสมในตัวบุคคลออกมาเรื่อย ๆ ไม่สิ้นสุด และนำความรู้ นั้นไปปรับใช้ให้เหมาะกับกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้ชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งสามารถนำไปสร้างให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้ เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของ ความรู้ที่เรียกว่าภูมิปัญญาที่เป็นรากฐานของชุมชน

3. ประเด็นของการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในการจัดการความรู้ของชุมชนผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเลไม่ได้เป็นเรื่องไกลตัว เพราะการกำหนดความรู้ของชุมชนอยู่ภายใต้ระบบนิเวศที่ชุมชนใช้ทรัพยากรพึ่งพิงในการประกอบอาชีพ ดังนั้น ความรู้ที่ฝังในตัวบุคคล หรือถูกดึงออกมาจัดเก็บจะเป็นภูมิปัญญาด้านอาชีพและวิถีชีวิตที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติอยู่แล้ว การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่าน ภูมิปัญญาและการนำภูมิปัญญาจัดการความรู้ให้เป็นระบบมากขึ้น และยังเพิ่มเติม ด้วยนวัตกรรมใหม่ที่สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ในวิถีผลิต เป็นการเพิ่มพูนปัญญา ซึ่งถือว่าเป็น การเรียนรู้ในระดับที่กว้างขวางขึ้นไปอีก เรียกว่ารู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ชุมชนมองเห็นการพึ่งพากันด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่เมื่อทุกคนตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนก็จะทำให้เกิด การรื้อฟื้นวิถีการผลิตที่ไม่ทำลายระบบนิเวศ ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม มีความรักความสามัคคี มีจิตสำนึกรักบ้านเกิด ส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ (Sunyawiwat 1998: 14 - 17) ได้อธิบายไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนเรียนรู้ (Learning Organization) มีการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวคราวทั้งด้าน

294 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ รวมทั้งการเพิ่มความรู้ที่จำเป็นให้แก่ชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การลงมือทำร่วมกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ Hawanon, Jeradechakul, Padthisong, Sukwattana & Ongkasing (2007) ได้เสนอมุมมองว่าชุมชนที่มีความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจคือความสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า การเพิ่มแหล่งรายได้ให้มีความหลากหลายมิติทางด้านสังคมคือชุมชนมีความสามัคคีอันเป็นรากฐานของความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนมิติด้านวัฒนธรรมมีการสืบสานภูมิปัญญาความรู้ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนที่ศึกษา

การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ พบว่าปัญหาสำคัญที่ทำให้ทางศูนย์มีปัญหาในการแสวงหาความรู้และการได้รับความรู้เพิ่มเติมแต่ละครั้งจากปัจจัยภายนอก พบว่ามีอุปสรรคในเรื่องงบประมาณที่จะต้องให้คนส่วนใหญ่เดินทางไปศึกษาดูงานยังพื้นที่อื่น ส่วนใหญ่จะมีเฉพาะกลุ่มแกนนำเท่านั้นที่จะได้มีโอกาสไปแสวงหาความรู้ในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ จึงทำให้กลุ่มแกนนำมีโอกาสในการแสวงหาความรู้ได้มากกว่าสมาชิกของศูนย์ ดังนั้นกลุ่มแกนนำควรเปิดโอกาสให้มีการหมุนเวียนสมาชิกไปศึกษาดูงาน จึงจะทำให้การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนไม่ได้อยู่ในมือของกลุ่มแกนนำเท่านั้น เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและมีการส่งต่อให้กับกลุ่มคนรุ่นใหม่ หรือหากมีการไปศึกษาดูงานกลับมาแล้วควรจัดให้มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลจากการไปศึกษาดูงาน เพื่อวิพากษ์สิ่งที่ได้เรียนรู้มาส่งต่อหรือถ่ายทอดให้กับคนในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนอื่น

ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนที่มีการจัดการความรู้และนำมาพัฒนาต่อยอดชุมชนตนเองให้มีการจัดการความรู้ชุมชนตามอัตลักษณ์ของชุมชน และสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนมากขึ้น หรือเป็นพี่เลี้ยงในการจัดการความรู้ให้กับชุมชนอื่น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานภาครัฐ

1. ส่งเสริมให้มีการจัดเก็บความรู้ และเผยแพร่ความรู้ผ่านกิจกรรมของชุมชนโดยให้ชุมชนทำด้วยตนเอง เพื่อลดการพึ่งพาจากหน่วยงานภายนอก

2. ชุมชนร่วมมือกันจัดการความรู้ร่วมกับโรงเรียน วัด จัดให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นในการให้นักเรียนเรียนรู้วิธีการจัดเก็บความรู้และเผยแพร่ความรู้โดยฝึกให้นักเรียนสัมภาษณ์และจดบันทึกความรู้จากคนในครอบครัวเครือข่าย เพื่อให้สามารถนำความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนออกมาเผยแพร่และสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป

3. การสร้างสำนึกรักบ้านเกิดให้เกิดขึ้นกับเยาวชน โดยให้เยาวชนที่กำลังเรียนหนังสือในชุมชนได้มีกิจกรรมจัดเก็บความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน ฟังเรื่องเล่าจากคนเฒ่าคนแก่ที่มีภูมิปัญญาด้านการทำนา การขึ้นตาลโตนด และการทำประมง เพื่อให้เยาวชนได้รับรู้ตระหนักในความสำคัญของภูมิปัญญาเหล่านี้เพื่อไม่ให้สูญหายไปกับตัวบุคคล

References

- Aromkliang, T & Chatraphorn, S. (2014). Sēnthāng kām sūp sām phūmpanyā ‘āhān lānnā sū khwāmyangyūn [Sustainability of local wisdom transferring on Lanna Food]. *Kasetsart Journal: Social Sciences*, 35(2), 189 - 205.
- Bunyakit, B., Prasobsukchokechai, N., Pornchanoknat, D. & Kandu-an, P. (2006). *Kānčhatkām khwāmrū...čhāk thritsadī sū kām patibat (Phim khrang thī sām)* [Knowledge management...from theory to practice (3rd ed.)]. Bangkok: Thailand Productivity Institute.
- Chaichotechang, K. (2004). *Kānsuksā krabūankām thā lāe kām thāithōt phūmpanyā chāobān dān hatthakām kāmtham thang mai phūa withī chīwit chumchon khēt samphantha wong Krung Thēp Mahā Nakhōn* [A study of the operational process and wisdom transmission in making wooden barrels for community life of Samphanthawong District, Bangkok] (Master Thesis, Graduate school, Dhonburi Rajabhat University).
- Chareanset, S. (2010). *Kānphatthanā rūpbāp kāmčhatkām khwāmrū khōng ‘ongkōn ‘āchīp thōngthin* [The development of a knowledge management model for local vocational organizations] (Doctoral Thesis, Ramkhamhaeng University).
- Chimplee, K. (2012). *Rūpbāp kāmčhatkām khwāmrū phūmpanyā thōngthin dān hatthakām khrūang čhaksān: kōranī suksā wisāhakit chumchon Changwat Nakhōn Rāthasīmā* [Knowledge management models for local wisdom in wicker-work handicrafts: A case study of local community enterprises in Nakhon Ratchasima Province] (Doctoral Thesis, National Institute of Development Administration).
- Department of Agricultural Extension. (2012). *Phūmpanyā thōngthin* [local knowledge] Retrieved March 28, 2017, from <http://tkagri.doe.go.th/temp.php?gpg=title02>.

- Dunyakasem, U. & Ngamwittayapong, O. (1997). *Rabop kānsuksā kap chumchon: krōp khwāmkhīt lā khōsanē phūa kānwičhai* [Community education: conceptual framework and research]. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF).
- Hawanon, N., Jeradechakul, P., Padthisong, S., Sukwattana, J. & Ongkasing, C. (2007). *Thritsadī thānrāk nai rūang khwāmkhēmkhæng khōng chumchon* [Foundation theory in strength community]. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF).
- Kunpluem, P. & Sowanpreecha, R. (2016). Kānčhatkān khwāmūrū dān phūmpanyā thōngthin [Knowledge management for local wisdom]. *Sripatum Chonburi Journal*, 12(6), 89 - 97.
- Marquardt, M. J. (1996). *Building the learning organization: system approach to quantum improvement and global success*. New York: McGraw - Hill.
- Naimsanit, R. (2017) *Krabūankān čhatkān khwāmūrū phūmpanyā thōngthin* [Knowledge management process in local wisdom]. Retrieved March 18, 2017, from <http://poompunya.com/index.php/km>.
- Ngowroongrueng, U. (2011). *Nāothāng nai kānkhumkhrōng phūmpanyā thōngthin* [Guidelines for the protection of local wisdom]. Bangkok: National Defence College of Thailand.
- Nonaka, I & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge - Creating Company: How Japanese Create the Dynamics of Innovation*. New York: Oxford.
- Office of the National Economics and Social Development Board. (2011). *Phān phatthanā sētthakit lā sangkhom hæng chāt chabap thī sip 'et* [The eleventh national economic and social development plan (2012 - 2016)]. Bangkok: Office of the National Economics and Social Development Board, Office of the Prime Minister.
- Office of the National Education Commission. (2002). *Phūmpanyā Thai* [Thai wisdom]. Bangkok: Office of the National Education Commission.

- Panich, W. (2005). *Kānchatkān khwāmṛū chabap nak patibat* [Knowledge management for practice]. Bangkok: The Knowledge Management Institute Foundation.
- Phothikawin, T. (2010). *Krabūankān rīanrū læ kān thāithōt phūmpanyā thōngthin dān dontrī praphēt khlui læ khēn phūa sēm-sāng khwāmkhēmkhæng khōng chumchon khū būa 'amphē mūang changwat rāt burī* [Learning and transmitting process of music local wisdom Khlui and Khaen of Kubua Community Empowerment Muang District, Ratchaburi Province] (Master's Thesis, Silpakorn University).
- Pongphaiboon, S. (2005). *Phūmpanyā chāobān phāk tai* [Southern folk wisdom]. In Srisatchang S. (ed.), *Rūchak thaksin* [Know the south]. Songkhla: The Institute for Southern Thai Studies.
- Pongpinyo, W. (2002). *Phūmpanyā chāobān tō kānsāng khwāmkhēmkhæng khōng chumchon: kōranī suksā bān 'Amphawan mū thī pēt tambon samrān 'amphē mūang changwat khōnkān* [The application of popular wisdom for community empowerment a case study of Ban Umphawam Moo 8 Tambon Sampan Amphoe Muang Changwat Khon Kaen] (Master's Thesis, Rajabhat Institute Loei).
- Sangkapan, J., Boonprakarn, K., Thammarat, S., Subinrat, B., Subinrat, S. & Phanichakorn, S. (2016). *Nēothāng kān sēm-sāng sakkayaphāp khōng chumchon phūa hai kēt khwāmmankhong thāng 'āhān khōng chumchon phāitai withī not - na - lē nai khāpsamut sathing phra* [Directions in development potential of community for growing a community food security under the lifestyle of Nod - Na - Lae in Sating - Pra Peninsular]. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF).
- Sunyawiwat, S. (1998). *Kānphatthanā chumchon bāp chatkān* [Community development]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Tamlungka, S. (2013). *Rūpbāp kān sēm-sāng khwāmkhēmkhæng khōng chumchon dōi chai phūmpanyā thōngthin pen thān nai changwat chīang rāi* [Local wisdom - Based model to build up community strength in Chiang Rai Province]. *Journal of Education Naresuan University*, 15(2), 58 - 66.

- Tannenbaum, S. I. & Alliger, G. M. (2000). *Knowledge management: Clarifying the key issues*. Burlington MA: IHRIM.
- Wongsasan, K. (1999). *Withi Thai* [Thai ways]. Bangkok: Comfort Co. Ltd.

Interviewees:

- Aunt Lom (alias). Node Na Le Learning Center, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 25, 28 January 2017 and 4 February 2017.
- Aunt Nee (alias). Node Na Le Learning Center, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla 29 March 2017.
- Aunt Pure (alias). Node Na Le Learning Center, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 22 February 2017.
- Aunt Rerai (alias). Node Na Le Learning Center, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 20 February 2017.
- Aunt Samai (alias). The temple in Ban Tha Hin, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 2 April 2017.
- Aunt Sri (alias). Node Na Le Learning Center, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 25 January 2017.
- Grandma Chan (alias). The temple in Ban Mirai, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 30 March 2017.
- Grandma Mai (alias). The temple in Ban Tha Hin, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 10 January 2017.
- Grandma Ploy (alias). The temple in Ban Mirai, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 5 February 2017.
- Grandma Sai (alias). The temple in Ban Tha Hin, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 1 February 2017.
- Grandpa Mun (alias). Node Na Le Learning Center, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 15 January 2017.
- Grandpa Yud (alias). Fishing Group, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 25 January 2017.
- Uncle Sawang (alias). Node Na Le Learning Center, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 5 February 2017.

- Uncle Somsak (alias). Node Na Le Learning Center, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 23 February 2017.
- Uncle Wut (alias). The temple in Ban Tha Hin, Tha Hin Sub - district, Sathing Phra, Songkhla Province. 5 April 2017.

ภาคผนวก ฐ บทความตีพิมพ์ลงในวารสาร TCI ฐาน 1
วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี

**วารสาร
อักษบริบริการ**
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ACADEMIC SERVICES JOURNAL
PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY

หนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความ

กองบรรณาธิการ "วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์" สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ขอรับรองว่า บทความเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างความสำเร็จชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา" โดย นายเจตน์สฤกษ์ สังกะพันธ์, รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชนก เชียงเซาว์, และ รองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และทีม ได้ผ่านการประเมินคุณภาพของบทความก่อนตีพิมพ์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิลงความเห็นว่าเป็นบทความดังกล่าวสมควรเผยแพร่แก่สาธารณชนได้ ดังนั้น กองบรรณาธิการ จึงได้พิจารณาตีพิมพ์บทความเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างความสำเร็จชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา" ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒ ซึ่งมีกำหนดเผยแพร่ฉบับพิมพ์ ประมาณเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๖๒ และฉบับออนไลน์ประมาณเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๒

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

(นายพิเชษฐ เพียรเจริญ)

บรรณาธิการวารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งชุมชน ในอำเภอสิงพระ จังหวัดสงขลา¹

The Relationship between Leadership and Community Economy to Lead to Strengthening the Community

เจดน์สฤกษ์² สังขพันธ์² ชิดชนก เจริญชาวี³ เกษตรชัย และหิมี⁴

Jedsarid Sangkaphan² Chidchanok Churngchow³ Kasetchai Laeheem⁴

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาแบบการสร้างความเข้มแข็งในอำเภอสิงพระ จังหวัดสงขลา”

¹This article is a part of PhD Thesis “Development of a Model for Strengthening Communities in Sathing Phra District, Songkhla Province”

²คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

² Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hatyai Campus, Songkhla

³คณะศึกษาศาสตร์ และสถานวิจัยนวัตกรรมทางการศึกษาและการเรียนการสอนที่เป็นเลิศ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

³ Faculty of Education and Research Center for Educational Innovations and Teaching and Learning Excellence, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Pattani

⁴คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

⁴ Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hatyai Campus, Songkhla

ติดต่อผู้เขียน E-mail: sapichai@yahoo.com

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชน และ 2) ภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งชุมชน ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน วิธีการเชิงปริมาณเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากประชาชนที่อาศัยในอำเภอสิงพระ จังหวัดสงขลา กำหนดขนาดตัวอย่างจากความเพียงพอของการวิเคราะห์ข้อมูล ได้กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ตำบลท่าหิน 200 คน และตำบลคูขุด 200 คน รวมทั้งสิ้น 400 คน ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือพบว่า มีค่าดัชนีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาเป็นร้อยละ ตั้งแต่ .78 ขึ้นไป มีค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นร้อยละตั้งแต่ .30 ขึ้นไป มีค่าความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ โดยใช้สถิติ Correlation ส่วนงานวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากการบทสนทนาแบบสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 14 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการนำข้อมูลมาจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็น ด้การสร้างข้อสรุป นำเสนอด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยมีดังนี้ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชน พบว่า ภาวะผู้นำโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ($r=.593$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ภาวะผู้นำทุกด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยภาวะผู้นำด้านบริหารงานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ($r=.576$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนภาวะผู้นำด้านบริหารสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ($r=.516$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และภาวะผู้นำด้านบริหารตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับต่ำ ($r=.493$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ 2) ภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งชุมชนพบว่า ด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต ผู้นำมีการขับเคลื่อนวิถีผลิตโหนด-นา-เล ดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักชุมชนพึ่งตนเอง ด้านกิจกรรมกลุ่ม ผู้นำมีการขับเคลื่อนให้ชุมชนจัดตั้งกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากการทำนา ขึ้นตลาดโหนด และการทำประมง ผ่านศูนย์เรียนรู้วิถีโหนด-นา-เล ผู้นำกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนมีการบริหารจัดการกลุ่ม

และองค์กรชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนได้มีการขับเคลื่อนให้เกิดกลุ่มสวัสดิการชุมชน และการจัดสรรน้ำในระบบการผลิตอย่างเป็นธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, เศรษฐกิจชุมชน, ชุมชนเข้มแข็ง

Abstract

This study aims to study 1) the relationship between leadership and community economy and 2) leadership and community economy leading to community strengthening. Use the mixed method, quantitative research was conducted using questionnaires from people living in Sathing Phra District, Songkhla Province, by specifying sample size from the adequacy of data analysis. The samples were 200 people in Tha Hin Sub-district and 200 people in Khu Khut Sub-district. There were 400 people using multi-stage sampling method. The quality of the instrument was evaluated with the content validity index from .78 and above. The coefficient of correlation between the total score of all items was 0.30 and the reliability was 0.70. The data analysis with correlation coefficient. Data were gathered from related literature and through observations and in-depth interviews with 14 key informants. Analyze the data by classifying the data by interpretation, constructing the conclusions presented by analytical descriptive method.

The research findings were as follows: 1) The relationship between leadership and the community economy was found to be positively correlated with the community economy at a medium level ($r = .593$) at the .01 level of significance. Leadership in all aspects was positively correlated with the community economy at a low level to a medium level, at the .01 level of significance. Leadership in management was positively correlated with the community economy at a medium level ($r = .576$) at the .01 level of significance. Leadership in social administration was positively correlated with the community economy at a medium level ($r = .516$) at the .01 level of significance and self-management leadership positively correlated with community economy. Low level ($r = .493$) at the .01 level of significance, respectively. 2) Leadership and community economy leading to community empowerment found that leadership activities were driven by mixed farming practices and self-reliant activities. In the group activities, leaders have driven the community to set up processing groups, from farming, to palm planting, and fishery through the Node-Na-Lay Learning Center and Sufficiency Economy Learning Center. Implementation of community economic activities revealed that leaders had effective group management. In terms of economic activity that promotes community morality, community leaders have driven the community welfare and water allocation in the production system fairly to lead to strengthening the community.

Keywords: Leadership, Community economy, Strengthening community

บทนำ

การสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนจึงต้องอาศัย “ชุมชนที่เข้มแข็ง” เป็นตัวช่วยในการขับเคลื่อน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนมีศักยภาพในการเลี้ยงตนเองพึ่งพาตัวเองได้ มีมาตรการการแก้ปัญหา จัดความยากจน และที่สำคัญต้องมีภูมิคุ้มกันทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรู้เท่าทัน (ภักดีฉวี ทาจันทร์, 2554) ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีกระบวนการในการจัดการของชุมชนเอง มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่า ทุนทางสังคม และเศรษฐกิจของคนในชุมชน มักจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน

เป็นเครือข่ายชุมชน และมีการขยายพันธมิตรออกไปนอกชุมชนในลักษณะสร้างความสัมพันธ์ ดังนั้นทุกชุมชนจึงต้องร่วมกันสร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน นอกจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแล้วตัวขับเคลื่อนหลักที่ขาดไม่ได้ในการพัฒนาคือ ผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง (กิจจา โพนแดน, 2557)

ภาวะผู้นำ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการอิทธิพลที่ช่วยให้กลุ่ม และชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายในกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับงานศึกษาของ Daft (1999) ที่มองว่าภาวะผู้นำเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน อันเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมที่ยั่งยืนในอนาคต ทั้งนี้ในงานศึกษาของวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (2554) มีมุมมองว่าการพัฒนาที่ผ่านมาเศรษฐกิจไทยมีรากฐานเปราะบางทางเทคโนโลยีและภาคอุตสาหกรรม เป็นการพัฒนายึดตัวเงินเป็นหลัก ประกอบกับการเดินทางตามแนวทางเกษตรกรรมเพื่อการพาณิชย์นำเอาเทคโนโลยีตะวันตกที่เน้นผลผลิตสูงมาใช้โดยละเลยการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพ จึงส่งผลกระทบต่อการพึ่งตนเองของชุมชนในชนบทไทย ซึ่ง ประดิษฐ์ โตปิ่นใจ และอัครา อัครนิธิ (2555) มองว่าผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพกับเศรษฐกิจชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

การที่จะเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งตัวจักรสำคัญคือการเพิ่มศักยภาพของชุมชน เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเป็นรากฐานการพัฒนาเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และการอนุรักษ์ฟื้นฟูใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นำไปสู่การพึ่งตนเองและลดปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2554) ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของอุทัย ปริญาสุทธินันท์ (2559) ได้อธิบายไว้ว่า การพัฒนาเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนนั้น ต้องตระหนักถึงบริบทและเงื่อนไขของชุมชน ซึ่งการทำให้เกิดความยั่งยืนได้นั้นต้องมีการพัฒนาที่มีความต่อเนื่อง ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชนไปสู่เป้าหมายนั้น คือ ทรัพยากรบุคคลที่อยู่ในชุมชนซึ่งเป็นที่หัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชน การจัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้และพัฒนาวิสัยทัศน์ “การพัฒนาทรัพยากรบุคคล” หรือ “การเตรียมคน” จึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญในความสำเร็จของการพัฒนาในระดับชุมชน โดยผู้นำหรือแกนนำที่ประสบผลสำเร็จและมักสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน เช่นเดียวกับธีระพงษ์ แก้วหา วงษ์ (2543) ที่อธิบายถึงภาวะผู้นำที่มีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีความสามารถในการวิเคราะห์ และวางแผนแก้ไขปัญหาในระยะสั้น ระยะยาว คิดรอบด้าน และบูรณาการสู่การปฏิบัติ ใฝ่รู้ จัดระบบการเรียนรู้ความสามารถในการบริหารและประสานงาน ตั้งใจจริงแสดงความเสียสละเพื่อส่วนร่วม นำเสนอทางเลือก และชีวิสัยทัศน์ให้กับสังคมมีความเข้าใจโลกเข้าใจธรรม เท่าทันเหตุการณ์ ควบคุมตนเองและยอมรับการวิพากษ์ วิจารณ์ด้วยใจที่เป็นธรรม ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน มีอุดมการณ์ เชื่อมมั่นและยึดมั่นหลักการ คุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นกล่าวได้ว่า เป็นภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง

สาวณี รอดสิน (2554) กล่าวถึงแนวคิดภาวะผู้นำไว้ว่า ภาวะผู้นำจะมีส่วนสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมที่เป็นองค์รวม มีกระบวนการเรียนรู้ และจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยทุนทางทรัพยากร ตลอดจนมีส่วนช่วยขับเคลื่อนชุมชนในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะเศรษฐกิจชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาชุมชน

เศรษฐกิจชุมชนเป็นอีกมิติหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ ดังที่ กรมการพัฒนาชุมชน (2559) ได้อธิบายไว้ว่า การที่ชุมชนจะมีความเข้มแข็งในมิติเศรษฐกิจได้นั้น ชุมชนต้องมีศักยภาพและขีดความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจสูง และคนในชุมชนมีงานทำมีรายได้ที่พอเพียงต่อการเลี้ยงชีพ

ของครอบครัว โดยไม่มีการอพยพออกไปหางานทำที่อื่น ตลอดจนสามารถประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถพึ่งตนเองได้ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้ความสำคัญต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นการพัฒนาที่เน้นกระบวนการมากกว่ารูปแบบ และต้องการความต่อเนื่องในการปฏิบัติ รวมทั้งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่เริ่มจากฐานทรัพยากรในท้องถิ่น (ทุนในชุมชน) ตลอดจนการมีส่วนร่วมของพหุภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน (ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์, 2541)

ในการศึกษาถึงภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยเลือกศึกษาพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ มีที่ตั้งอยู่ในตอนกลางของทะเลสาบสงขลา เป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรสทิงพระ ประชาชนประกอบอาชีพทางการเกษตรคือทำนา ขึ้นต้นตาลโตด และทำประมง ซึ่งอยู่ภายใต้วิถีโหนด-นา-เล (เจตน์สฤกษ์ สัจพันธ์, เก็ดถวา บุญปราการ, สุภาวดี ธรรมรัตน์, และนันทรัฐ สุริโย, 2558) แต่ในปัจจุบันเกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีการผลิตการดำรงชีพรวมทั้งความเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่เป็นผลมาจากกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ จึงส่งผลให้บทบาทในฐานะแหล่งผลิตอาหารหล่อเลี้ยงภูมิภาคนี้ลดลง

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า ภาวะผู้นำมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชุมชนอย่างไร และภาวะผู้นำและเศรษฐกิจชุมชน นำไปสู่ความเข้มแข็งชุมชนในอำเภอสังขละบุรีอย่างไร เพื่อสามารถนำข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่ได้มาพัฒนาชุมชน และปรับกลยุทธ์ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำด้านการบริหารตนเอง ด้านบริหารสังคม ด้านบริหารงานกับเศรษฐกิจชุมชน
2. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำและเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งชุมชน

สมมติฐานการวิจัย

ภาวะผู้นำด้านการบริหารตนเอง ด้านบริหารสังคม ด้านบริหารงานมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชุมชน

แนวคิดทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดภาวะผู้นำ

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา (2560) ได้จัดแบ่งมาตรฐานผู้นำชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชนรู้จักตนเองเกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างมีทิศทาง และต่อเนื่อง จนมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการสูงขึ้น ในระดับมาตรฐานได้รับการยอมรับจากสังคม ซึ่งมาตรฐานผู้นำประกอบด้วย

1. ภาวะผู้นำด้านการบริหารตนเอง ประกอบด้วย บุคลิกภาพดี ตัวชี้วัดดูได้จากมีสุขภาพดี แต่งกายเหมาะสม และมีทักษะการพูด เป็นครอบครัววิถีพอเพียงคือมีการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนการพัฒนาความรู้ ความสามารถ คือมีการเรียนรู้ และจัดการความรู้ด้วยตนเอง และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนได้ และมีความสงบเสงี่ยมไม่ถือตัว (Modesty) ผู้นำที่ดีจะต้องไม่หยิ่งโส ไม่จองหอง ไม่วางอำนาจและไม่ภูมิใจในสิ่งที่ไร้เหตุผล ความสงบเสงี่ยมนี้ ถ้ามีอยู่ในหัวหน้างานคนใดแล้วก็จะทำ

ให้ลูกน้องมีความนับถือและให้ความร่วมมือ มีความอดทน (Patience) ความอดทนจะเป็นพลังอันหนึ่งที่จะผลักดันงานให้ไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างแท้จริง ความระมัดระวัง ความสุขุมรอบคอบ ความไม่ประมาท ความกระฉับกระเฉง มีความฉับไวในการปฏิบัติงานทันต่อเหตุการณ์ คิดไตร่ตรองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รู้จักใช้ดุลยพินิจที่จะพิจารณาสิ่งต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง นั่นคือจะต้องรู้จักควบคุมตัวเองนั่นเอง (Self control)

2. ด้านบริหารสังคม ประกอบด้วย ความรักดีต่อหมู่คณะ ความมีมนุษยสัมพันธ์ การประสานงานที่ดีสำหรับความภักดี (Loyalty) การเป็นผู้นำหรือหัวหน้าที่ดีนั้น จำเป็นต้องมีความจงรักภักดีต่อหมู่คณะ ต่อส่วนรวม และต่อองค์กร ความภักดีนี้จะช่วยให้หัวหน้าได้รับความไว้วางใจ และปกป้องภัยอันตรายในทุกทิศได้เป็นอย่างดี ส่วนความมีมนุษยสัมพันธ์ตัวชี้วัดพิจารณาได้จาก มีการปรับตัวเข้ากับสังคม และสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม มีความเอื้ออาทร มีจิตสาธารณะ เกื้อกูลต่อบุคคลอื่น และเป็นที่ยอมรับจากชุมชน นอกจากนี้ผู้นำจะต้องมีทักษะในการประสานงาน และสามารถบูรณาการ การทำงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้ ส่วนการเป็นที่พึ่งของคนในชุมชน คือ สามารถให้คำปรึกษา แนะนำ และให้กำลังใจคนในชุมชนในการประกอบอาชีพ และปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้

3. ด้านบริหารงาน ประกอบด้วย ความรู้ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความกล้าหาญ และเด็ดขาด การมีแผนงานโครงการที่ดี ความยุติธรรม และซื่อสัตย์สุจริต สำหรับ ความรู้ (Knowledge) การเป็นผู้นำนั้น ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่สุด ทั้งที่เป็นความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่ และการเฝ้าหาความรู้เพิ่มเติมในด้านอื่น ๆ ด้วย การจะเป็นผู้นำที่ดีจึงต้องเป็นผู้รอบรู้ ยิ่งรอบรู้มากเพียงใดฐานะแห่งความเป็นผู้นำก็ยิ่งมั่นคงมากขึ้นเพียงนั้น ส่วนความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถที่จะปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดในขอบเขตอำนาจหน้าที่ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องคอยคำสั่งหรือสามารถแสดงความคิดเห็นที่จะแก้ไขสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้น หรือเจริญขึ้นได้ด้วยตนเอง มีความกระตือรือร้น คือมีใจจดจ่องานดี มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่มีพลังใจที่ต้องการความสำเร็จอยู่เบื้องหน้า

นอกจากนี้ยังพบว่าภาวะผู้นำควรมีความกล้าหาญและความเด็ดขาด (Courage and firmness) ผู้นำที่มีความกล้าหาญจะช่วยให้สามารถผจญต่องานต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ นอกจากความกล้าหาญแล้ว ความเด็ดขาดก็เป็นลักษณะอันหนึ่งที่จะต้องทำให้เกิดมีขึ้นในตัวของผู้นำเองต้องอยู่ในลักษณะของการ “กล้าได้กล้าเสีย” ด้วย สำหรับการมีแผนงานที่ดี ตัวชี้วัดภาวะผู้นำจะพิจารณาจากการมีแผนปฏิบัติงานของตนเองในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรชุมชน อาชีพของคนในชุมชน การปฏิบัติตามแผนคือ การส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติตามกิจกรรมตามแผนชุมชน และคนในชุมชนมีอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ และการสร้างทีมงานคือ มีทีมงานหรือกลุ่มแกนนำในระดับชุมชนที่สามารถให้ความช่วยเหลือแก้ไขปัญหามุมชนได้

ส่วนความยุติธรรมและซื่อสัตย์สุจริต (Fairness and Honesty) ผู้นำที่ดีจะต้องอาศัยหลักของความถูกต้อง หลักแห่งเหตุผล และความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น เป็นเครื่องมือในการวินิจฉัยสั่งการ หรือปฏิบัติงานด้วยจิตที่ปราศจากอคติปราศจากความลำเอียงไม่เล่นพรรคเล่นพวก

นอกจากนั้นในงานศึกษาของวอลล์และฮอคินส์ (Robert G.Wall and Hugh Hawkins) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำไว้ว่า ผู้นำควรเป็นนักบริหารที่ดี (Good Executive) เป็นผู้วางนโยบาย (Policy maker) เป็นผู้วางแผน (Planner) เป็นผู้เชี่ยวชาญ (Expert) เป็นผู้แทนของกลุ่มในการติดต่อภายนอก (External group representative) เป็นผู้รักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้ใต้บังคับบัญชากับผู้บังคับบัญชา (Control of internal relationship) เป็นผู้ให้คุณและโทษ (Purveyor rewards and punishments) เป็นอนุญาโตตุลาการ (Group symbol) เป็นแบบอย่างที่ดี (Exemplar) เป็นนักอุดมคติ (Ideologist) เป็นผู้ยอมรับในการปฏิบัติงานขององค์กร (Scapegoat)

งานศึกษาของพัชราวดี ตรีชัย (2552) พบว่า ปัจจัยสำคัญของการพลิกฟื้นจากสังคมที่มีปัญหาวิกฤติในด้านต่าง ๆ สามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เป็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญคือ 1) ภาวะผู้นำในชุมชนมีความโดดเด่นในด้านการสร้างกระบวนการประชาธิปไตยในการบริหารงาน เป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่น ศรีทธา การมีจุดยืนทางความคิด วิถีคิด เห็นคุณค่า และพลังในการพัฒนาชุมชน สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรู้จักพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เป็นผู้นำที่มีความมั่นใจในตนเองสูง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มุ่งมั่น และมีความสามารถในการถ่ายทอดอย่างชัดเจน 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการสร้างพลัง การทำงานเป็นทีม สร้างคนดี คนเก่ง คนมีความสามารถ สร้างผู้นำในชุมชนประสานผนึกกำลัง ร่วมคิด ร่วมทำ 3) การมีทุนทางสังคมในมิติต่าง ๆ ความสัมพันธ์เกื้อกูลภายในชุมชน ความรัก สามัคคี ผูกพันกัน สานสัมพันธ์กันในระบบอาวุโส ภูมิปัญญาชาวบ้าน เก่งคิด เก่งทำ เห็นผลได้ในทางปฏิบัติ 4) ทุนทางเศรษฐกิจสามารถพึ่งตนเองได้ มีการรวมกลุ่มทางอาชีพ นำภูมิปัญญาเพิ่มมูลค่า ผลผลิต (แปรรูป) ลดปัญหาการว่างงาน สร้างรายได้ชุมชนปลอดภัย สังคมมีความสุข

สำหรับงานศึกษาของอัญชลี ชูมนม และธรรมนิตย์ วราภรณ์ (2557) พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและการมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์ต่อการดำเนินงานของกองทุนหลักประกันสุขภาพ ระดับท้องถิ่น หรือพื้นที่ ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา และการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล สำหรับการมีส่วนร่วมของประธานกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่ ประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความร่วมมือในการทำงาน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ส่วนในงานศึกษาของธีระวัฒน์ จันทิก จิรวัด ศิริศักดิ์สมบุรณ์ และกนกอร เนตรชู (2559) ได้ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างผู้นำชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารชุมชนเข้มแข็ง ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อผู้นำชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารชุมชนเข้มแข็ง ในด้านทุนทางสังคมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการมีเครือข่าย ด้านภาวะผู้นำ และด้านชุมชนเข้มแข็งอยู่ในระดับมาก หากพิจารณาถึงการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลสมการโครงสร้างผู้นำชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารชุมชนเข้มแข็ง ที่พัฒนาขึ้น กับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่ามีความสอดคล้องกัน สำหรับการศึกษาน้ำหนักของอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพในการบริหารชุมชนเข้มแข็ง พบว่า ภาวะผู้นำ ได้รับอิทธิพลรวมสูงสุด รองลงมาคือทุนทางสังคม และการมีเครือข่าย

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มูลนิธิพัฒนาไทย และธนาคารโลก (2546) มองว่ากิจกรรมในชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจ มี 3 กลุ่มกิจกรรม ดังนี้

1. กิจกรรมการผลิต เป็นกิจกรรมของชุมชนที่อิงกับนิเวศภายใต้วิถีโหนดนาเล นั่นคือ การทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำประมง นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เช่น กิจกรรมทำปุ๋ยชีวภาพ การปลูกผัก และข้าวที่ปลอดภัย การทำสวนสมุนไพรของชุมชน การคิดค้นสารไล่แมลงสมุนไพร การทำถ่านชีวภาพ การรวมกลุ่มขายพันธุ์ปลา การแปรรูปผลผลิตและการทำการเกษตรผสมผสาน

2. กิจกรรมการรวมกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ การรวมกลุ่มเพื่อปลูกผัก การรวมกลุ่ม ทำขนมของแม่บ้าน การจัดตั้งร้านค้าที่เป็นของชุมชน การจัดทำแผนแม่บทชุมชน การรวมกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การร่วมมือร่วมใจ

ของสมาชิกในชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด กิจกรรมรวมกลุ่ม เพื่อเรียนรู้ร่วมกันผ่านศูนย์การเรียนรู้หรือโรงเรียนของชุมชน

3. กิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมของชุมชนในท้องถิ่น เช่น กิจกรรมที่ปลูกฝังสมาชิกในชุมชนให้มีความเอื้ออาทรต่อกันมากกว่าค่านึงถึงตัวเงินหรือวัตถุเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ กิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกทำบุญชื้ออย่างโปร่งใสและสุจริต กิจกรรมพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพและมีจิตสำนึกผูกพันกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ รวมทั้งกิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนพึ่งตนเอง ก่อนที่จะพึ่งหรือขอความช่วยเหลือจากคนอื่น

งานศึกษาของโสภณ สุภาพงษ์ (2541) กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชนว่าเป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ ซึ่งเศรษฐกิจชุมชน เน้นการพึ่งตนเองและการเติบโตโดยมีทุกอย่างพอเพียง ได้แก่ การแบ่งปันพอเพียง มีตลาดพอเพียง มีวัตถุประสงค์พอเพียง มีความรู้พอเพียง มีการผลิตพอเพียง และมีความดีพอเพียง ในสังคมชนบทนั้น มีพื้นฐานทางการเกษตร ดังนั้น ความพอเพียงในสังคมชนบทคือ การปลูกทุกอย่างกิน และกินทุกอย่างที่ปลูก ที่เหลือก็ขาย พอขายได้ก็มีเงินออม ซึ่งในระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้น ชุมชนสามารถร่วมมือกับองค์กรให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของจนสามารถกลายเป็นองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้ โดยองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้น มีพื้นฐานมาจากครอบครัว แต่ละครอบครัวและชุมชนที่มีการบริโภคพอเพียง ผลิตการค้าและสวัสดิการร่วมกัน

ดังนั้นสรุปได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นการทำงานเพื่อการดำรงชีพอยู่ร่วมกัน โดยสมาชิกในชุมชนสนใจในการรวมกลุ่ม

แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

การพิจารณาความเข้มแข็งของชุมชน ในงานศึกษาของกาญจนา แก้วเทพ (2540) กล่าวไว้ว่า ควรพิจารณาถึงขีดความสามารถของชุมชนในการควบคุมตัวแปรที่ควบคุมไม่ได้ เช่น การกำหนดราคาขาย การอยากให้ลูกหลานอยู่ในหมู่บ้าน กรรมสิทธิ์ที่ดิน และป่าชุมชน โดยมีความสามารถในการควบคุมได้มากขึ้น ตั้งแต่วิถีชีวิตของตนเอง ครอบครัว กลุ่ม หมู่บ้าน เครือข่าย และนโยบายของรัฐ จึงเห็นได้ว่าความเข้มแข็งของชุมชน เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มสมาชิก ตัวองค์กร และการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดกิจกรรม ผลประโยชน์ เกิดเครือข่าย และอุดมการณ์ ดังนั้นสามารถแยกพิจารณาชุมชนเข้มแข็งได้ 3 ประการ คือ ประการแรกพิจารณาถึงเฉพาะความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน หรือองค์กรชาวบ้าน ซึ่งมีบทบาทไม่มากนักในการเคลื่อนไหวภาคสาธารณะ เป็นเพียงความเคลื่อนไหวในระดับองค์กร กลุ่มของตน ประการที่สองพิจารณาความเป็นชุมชน เป็นลักษณะการรวมตัวที่หลากหลาย ทั้งเป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการในความร่วมมือเป็นประชาสังคม กล่าวคือ มีความร่วมมืออย่างกว้างขวางหลากหลาย เป็นพหุภาคีมีสำนึกการพึ่งพาตนเอง และยับยั้งประโยชน์จากเฉพาะกลุ่มสู่จิตสาธารณะมากขึ้น และประการสุดท้ายพิจารณาความเป็นชุมชนสาธารณะ เป็นสังคมของส่วนรวมที่ไม่ใช่การจัดการ โดยภาครัฐหรือภาคทุนที่แสวงหาประโยชน์ ซึ่งองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนภาคสาธารณะมีความเข้มแข็ง ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ และช่องทางการสื่อสาร กระบวนการที่สำคัญของชุมชนให้เกิดสำนึกสาธารณะ (เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้) ภาวะการณนำหรือผู้นำชุมชน ครอบคลุมแนวคิด หรือจินตนาการของตนในชุมชนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน สำนึกความเป็นชุมชน และรู้จักแบ่งปัน (ธีระพงษ์ แก้วหาญ, 2543)

ภาวะการณนำ และผู้นำชุมชน ลักษณะเด่นของชุมชนที่มีความเป็นประชาสังคม มิได้อยู่ที่จำนวนและแหล่งที่อยู่ของผู้นำ แต่อยู่ที่วิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับผู้อื่น ผู้นำต้องสร้างโอกาสให้แก่ผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วม และริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่ผูกขาดความคิด หรือการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน ชุมชนจะเต็มไปด้วย

ภาวการณ์ผู้นำจากผู้ที่หลากหลาย มีความสามารถแตกต่างกันมีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มองปัญหาชุมชนอย่างเชื่อมโยงพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลความคิดเห็น ผู้นำที่หลากหลายเหล่านี้จะไม่ค่อยแตกต่างกับชาวบ้านคนอื่นคือ ไม่มีชนชั้นผู้นำที่แยกจากผู้ตามและคอยปกป้องฐานะของตนเอง รวมทั้งการควบคุมการกระทำของผู้อื่นอย่างเข้มงวด ผู้นำที่ดีควรเป็นผู้นำที่ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่น และร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน

นอกจากนี้ในงานศึกษาของนภาภรณ์ หะวานนท์ (2550) ได้เสนอมิติความเข้มแข็งของชุมชนด้านเศรษฐกิจ ไว้ว่า เป็นศักยภาพของชุมชนในการจัดการระบบเศรษฐกิจที่สมาชิกในชุมชนสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบการผลิตเพื่อการค้า คือ มีกลไกในการระดมเงินทุนของชุมชน เพื่อเป็นสินเชื่อให้แก่สมาชิกในชุมชน มีการจัดระบบการผลิตสามารถลดต้นทุนการผลิตในเรื่องการใช้เครื่องมือ หรือเครื่องทุ่นแรงในการผลิตความสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า การเพิ่มแหล่งรายได้ให้มีความหลากหลาย

งานศึกษาของสมบูรณ์ ธรรมรงค์ (2556) ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนเป็นสังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ด้านการเมือง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชน ออกเป็นคุ้มต่าง ๆ ด้านวัฒนธรรม ชุมชนมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยที่สำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่างๆเหล่านั้นมา กำหนดรูปแบบ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด

การส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย กระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสวัสดิการสังคมและสวัสดิภาพของชุมชน การฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการ ของชุมชน รวมทั้งการสร้างประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชน

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยมีวิธีการดังนี้ (สรุปภาพรวมของขั้นตอนวิจัยตามภาพที่ 2)

1. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการศึกษา 2 ตำบล คือ ตำบลท่าหิน และตำบลคูซูด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ทั้งนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่แบบชนบท อยู่ห่างจากตัวอำเภอสทิงพระประมาณ 10 กิโลเมตร สภาพนิเวศของชุมชนมีลักษณะใกล้เคียงกัน เป็นพื้นราบลุ่มผู้คนส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการทำนา ขึ้นตาลโตนด และทำ

ประมงในทะเลสาบสงขลาตอนใน ในอดีตระบบการผลิตอาหาร และฐานทรัพยากรอาหารภายในระบบนิเวศมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตอาหารในพื้นที่เป็นแบบยังชีพเข้าสู่กลไกการตลาด ประกอบกับกระแสความทันสมัยเข้ามาในชุมชน ทำให้ชุมชนหันไปพึ่งพาปัจจัยภายนอกการผลิตเพื่อค้าขายจึงส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของชุมชนซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ทางการเกษตรของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจอีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีการเกิดอุทกภัยซึ่งมีโอกาและความเสี่ยงต่อระบบการผลิตอาหารของชุมชนพื้นที่ทะเลสาบสงขลาที่เคยอุดมสมบูรณ์เริ่มมีปัญหาเรื่องการลดลงของสัตว์น้ำ การผลิตข้าวและตาลโดนมีราคาตกต่ำ ขณะเดียวกันคนในชุมชนก็เริ่มเข้าเมืองเพื่อหางานทำโดยเฉพาะหนุ่มสาววัยแรงงาน ได้เข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมจากปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอ เพราะการพึ่งพาตนเองลดลงแรงงานชุมชนเคลื่อนย้ายออกไปภายนอกชุมชน ในช่วงเวลาที่ชุมชนเริ่มอ่อนแอ ประมาณปี 2541 หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาหนุนเสริมเพื่อให้ชุมชนรวมกลุ่มทำกิจกรรมอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ของชุมชน และถอดบทเรียนโดยการดึงเอาความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนออกมาเป็นฐานเพื่อสร้างความเข้มแข็งชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการทำแผนชุมชน ตลอดจนมีการบริหารจัดการกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชนอย่างเข้มแข็ง การรวมกลุ่มชุมชนจึงเป็นทางเลือกในการจัดการตนเองของชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งชุมชน อย่างไรก็ตามยังมีบางพื้นที่ควรได้รับการหนุนเสริมกลวิธีบางอย่างเพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ไปสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน จึงเป็นเหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ดังกล่าว

2. วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ

2.1 ประชากรและการกำหนดขนาดตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในอำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา 13,082 ครัวเรือน (ระบบสถิติทางการทะเบียน, 2560, ข้อมูลเดือนมีนาคม, 2560) ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตาม Hair, Blak, Barbin, Anderson, & Tatham (2010) และ Tabachnick and Fidell (2007) ได้เสนอว่าขนาดกลุ่มตัวอย่างควรจะมีอย่างน้อย 200 คน และในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดตัวอย่างจากตัวแทนครัวเรือน 1 คน เท่ากับ 1 ครัวเรือน โดยกำหนดขนาดตัวอย่างในพื้นที่ตำบลที่เข้มแข็งมาก 200 คน และตำบลที่เข้มแข็งน้อย 200 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 400 คน

2.2 การสุ่มตัวอย่าง

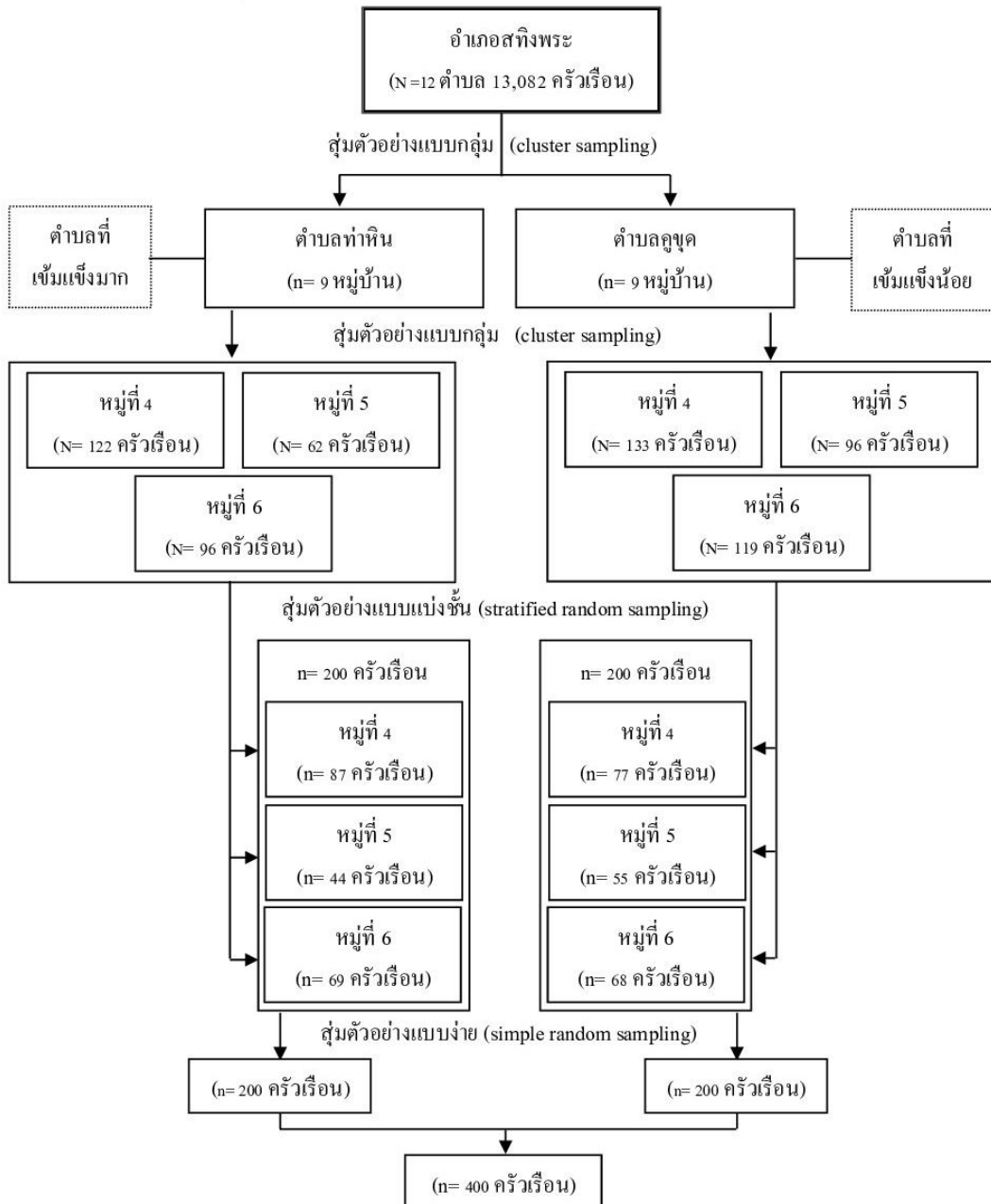
ผู้วิจัยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (multi-stage sampling) จากชุมชนในอำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ขั้นตอนการสุ่มตัวอย่างดังแสดง ภาพที่ 1 และจำนวนตัวอย่างตามสัดส่วนปรากฏในตารางที่ 1 ดังนี้

ขั้นตอนแรก ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (cluster sampling) โดยเลือกตำบลโดยการสุ่มตำบลที่เข้มแข็งมากกับตำบลที่เข้มแข็งน้อย มาอย่างละ 1 ตำบล ใช้วิธีจับสลากแบบไม่ใส่กลับคืน สำหรับตำบลที่เข้มแข็งมากได้ ตำบลท่าหิน ซึ่งมีจำนวน 1,155 ครัวเรือน ส่วนตำบลที่เข้มแข็งน้อย ได้ตำบลคูชูด ซึ่งมีจำนวน 1,486 ครัวเรือน (ระบบสถิติทางการทะเบียน, 2560; ข้อมูลเดือนมีนาคม 2560) นอกจากนั้นยังพบว่าทั้งสองตำบลเป็นตำบลที่มีลักษณะภูมินิเวศ และการดำรงชีพที่มีลักษณะใกล้เคียงกันคือ ทำนา ไร่นาสวนผสม เลี้ยงสัตว์ ขึ้นต้นตาลโตนด และทำประมงทะเลตอนใน

ขั้นตอนที่สอง ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (cluster sampling) จากตำบลท่าหิน และตำบลคูชูด ทั้ง 2 ตำบลมีตำบลละ 9 หมู่บ้าน ได้มาตำบลละ 3 หมู่บ้าน

ขั้นตอนที่สาม ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (stratified random sampling) ตำบลท่าหิน และ ตำบลคูซูด ทั้ง 2 ตำบล ตำบลละ 3 หมู่บ้าน จากจำนวนครัวเรือน

ขั้นตอนที่สี่ ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) โดยการจับฉลากเลขที่บ้าน แบบไม่ใส่กลับคืน เพื่อให้ได้ตัวแทนครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดย 1 ครัวเรือนจะเลือกสัมภาษณ์ตัวแทน ครัวเรือนที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นที่สัมภาษณ์ได้เป็นอย่างดี 1 คน

ภาพที่ 1 แสดงวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (multistage random sampling)

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ตำบล	หมู่บ้าน	ประชากร (จำนวนครัวเรือน)	กลุ่มตัวอย่าง (จำนวนครัวเรือน)
ท่าหิน	4	122	87
	5	62	44
	6	96	69
	รวม	280	200
ตำบลคูขุด	6	133	77
	7	96	55
	8	119	68
	รวม	348	200

2.2 เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ

2.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามที่มีการพัฒนามาจากแนวคิดทฤษฎีเอกสารจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนทั้งในและต่างประเทศและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้องค์ประกอบตัวชี้วัดจากบริบทชุมชนเพิ่มเติม ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (rating scale) ภาวะผู้นำ 3 ด้าน คือ 1) ด้านบริหารตนเอง 2) ด้านบริหารสังคม และ 3) ด้านบริหารงาน และเศรษฐกิจชุมชน มีด้านเดียว

2.2.2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัย โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบของอาจารย์ที่ปรึกษาแล้ว ไปให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาว่าใช้เป็นตัวชี้วัดได้หรือไม่ มีความชัดเจนในการสื่อความหมายได้มากน้อยเพียงใดซึ่งเป็นการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยอาศัยการตรวจสอบของผู้ทรงคุณวุฒิโดยใช้ดัชนี (content validity index : CVI) ที่พัฒนาโดย Waltz and Bausell (1981 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2555) ได้อธิบายว่าจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิควรอยู่ระหว่าง 5-10 คน ดัชนีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาเป็นรายข้อ (I-CVI) ไม่ควรต่ำกว่า 0.78 ในส่วนค่าดัชนีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาทั้งฉบับ (content validity index for scale) เรียกว่า S-CVI ค่านี้ไม่ควรต่ำกว่า 0.80 จึงเป็นที่ยอมรับได้ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน โดยมีคุณสมบัติเชี่ยวชาญด้านมาตรฐานชุมชน หรือเชี่ยวชาญด้านการสร้างชุมชนเข้มแข็ง และผลจากการทดสอบพบว่า ค่าดัชนีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาเป็นรายข้อ มีค่าตั้งแต่ .78 ขึ้นไป

หลังจากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (try out) กับประชาชน และแกนนำชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการวัดความสอดคล้องภายในของครอนบาค (Cronbach, 1951) โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (corrected item-total correlation) ซึ่งจะต้องมีค่า .30 ขึ้นไป (Nunnally & Bernstein, 1994) และผลจากการทดสอบพบว่า แบบสอบถามมีค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อผ่านเกณฑ์ทุกด้าน ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมของทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ (corrected item-total correlation) ของมิติภาวะผู้นำ และมิติเศรษฐกิจชุมชน

ตัวแปร	corrected item-total correlation	ผลการทดสอบ
มิติภาวะผู้นำ	.747-958	ผ่านเกณฑ์
1. ด้านบริหารตนเอง	.852-.988	ผ่านเกณฑ์
2. ด้านบริหารสังคม	.909-.983	ผ่านเกณฑ์
3. ด้านบริหารงาน	.881-.962	ผ่านเกณฑ์
มิติเศรษฐกิจชุมชน	.674-971	ผ่านเกณฑ์

หลังจากนั้นผู้วิจัยนำคำถามที่ผ่านเกณฑ์ไปหาค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถาม ซึ่งค่าความเชื่อมั่นจะต้องมีค่าตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (Burns, & Grove, 1997) และผลจากการทดสอบพบว่าแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นผ่านเกณฑ์ทุกด้าน ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) มิติภาวะผู้นำ และมิติเศรษฐกิจชุมชน

ตัวแปร	Cronbach's Alpha	N of Items	ผลการทดสอบ
มิติภาวะผู้นำ	.993	34	ผ่านเกณฑ์
1. ด้านบริหารตนเอง	.986	11	ผ่านเกณฑ์
2. ด้านบริหารสังคม	.991	14	ผ่านเกณฑ์
3. ด้านบริหารงาน	.984	9	ผ่านเกณฑ์
มิติเศรษฐกิจชุมชน	.983	16	ผ่านเกณฑ์

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชนตำบลท่าหิน และตำบลคูซุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ตลอดจนศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ และเศรษฐกิจชุมชน เพื่อนำมาวิเคราะห์ประเด็นของการวิจัย และตัวแปรที่ศึกษา ตลอดจนนำมาเป็นข้อมูลในการสร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับตัวแปรที่เกี่ยวข้อง ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแล้ว ไปสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างในตำบลท่าหิน 200 ชุด และตำบลคูซุด จำนวน 200 ชุด ซึ่งผู้วิจัยนำไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง หลังจากนั้นนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม แล้วนำไปลงรหัส เพื่อเตรียมคีย์ข้อมูล

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการโดยนำแบบสอบถามที่ได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ นำมาลงรหัส คีย์ข้อมูล และนำมาหาค่าต่าง ๆ ดังนี้

2.4.1 การตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นทางสถิติของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ในครั้งนี้ต้องมีการกระจายแจกแจงเป็นโค้งปกติ เพื่อให้การวิเคราะห์มีความถูกต้องน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น พิจารณาจากค่าความเบ้ (skewness) ความโด่ง (kurtosis) ของตัวแปร เพื่อทราบลักษณะการแจกแจงของตัวแปร โดยพิจารณาว่า ตัวแปรที่นำมาศึกษามีการแจกแจงเป็นโค้งปกติแบบตัวแปรเดียว (univariate normal distribution) โดยค่าความเบ้และความโด่งไม่ควรเกิน ± 1 (Stevens, & Jame, 1992) และในกรณีที่ข้อมูลมีการแจกแจงไม่เป็นปกติ ผู้วิจัยจะทำการแปลงข้อมูล (de Vaus, 2002) ดังนี้

ข้อมูลที่มีความเบ้ และความโด่งเป็นบวก อยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยใช้เทคนิค negative reciprocal root

ข้อมูลที่มีความเบ้ และความโด่งเป็นบวก อยู่ในระดับปานกลาง ผู้วิจัยใช้เทคนิค log

ข้อมูลที่มีความเบ้ และความโด่งเป็นบวก อยู่ในระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง ผู้วิจัยใช้เทคนิค square root

ข้อมูลที่มีความเบ้ และความโด่งเป็นลบ อยู่ในระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง ผู้วิจัยใช้เทคนิค square

ข้อมูลที่มีความเบ้ และความโด่งเป็นลบ อยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยใช้เทคนิค cube

ผลการแจกแจงแบบปกติในภาพรวมแล้ว พบว่า มีข้อมูลสุดโด่งเล็กน้อยบางตัวแปร และข้อมูลมีความเบ้ และความโด่งเป็นลบ อยู่ในระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง จึงสรุปได้ว่า ตัวแปรอิสระน่าจะมีการแจกแจงแบบไม่ปกติหลายตัวแปร (ไม่เป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น) ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้แปลงข้อมูลโดยใช้เทคนิค square และหลังจากที่ได้แปลงข้อมูลเรียบร้อยแล้ว พบว่า ในภาพรวมแล้วไม่มีข้อมูลสุดโด่ง จึงสรุปได้ว่า ตัวแปรมีการแจกแจงแบบปกติ จึงเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น ดังแสดงตารางที่ 4 ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 4 ค่าความเบ้ (skewness) ความโด่ง (kurtosis) ของตัวแปร เพื่อทราบลักษณะการแจกแจงของตัวแปร

ตัวแปร	ก่อนแปลงข้อมูล			หลังแปลงข้อมูล		
	ความเบ้ (skewness)	ความโด่ง (kurtosis)	ข้อตกลงเบื้องต้น	ความเบ้ (skewness)	ความโด่ง (kurtosis)	ข้อตกลงเบื้องต้น
มิติผู้นำด้านบริหารตนเอง	-1.018	1.944	ไม่ผ่านเกณฑ์	-0.374	0.785	ผ่านเกณฑ์
มิติผู้นำด้านบริหารสังคม	-1.358	2.738	ไม่ผ่านเกณฑ์	-0.636	0.879	ผ่านเกณฑ์
มิติผู้นำด้านบริหารงาน	-1.165	2.150	ไม่ผ่านเกณฑ์	-0.490	0.664	ผ่านเกณฑ์
มิติผู้นำภาพรวม	-1.395	2.410	ไม่ผ่านเกณฑ์	-0.858	0.875	ผ่านเกณฑ์
มิติเศรษฐกิจชุมชน	-1.025	3.171	ไม่ผ่านเกณฑ์	-0.218	0.776	ผ่านเกณฑ์

2.4.2 การวิเคราะห์ต่อวัตถุประสงค์การวิจัย

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ โดยใช้สถิติ Correlation ซึ่งผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการแปลความหมาย (Hinkle, William, & Stephen, 1998, p.118) ดังนี้

- ค่า r ระดับของความสัมพันธ์ .90 - 1.00 มีความสัมพันธ์กันสูงมาก
- .70 - .90 มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง
- .50 - .70 มีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง

.30 - .50 มีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำ

.00 - .30 มีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำมาก

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ

3.1 ผู้ให้ข้อมูล

ในการวิจัยเชิงคุณภาพผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มแกนนำ กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชนในตำบลท่าหินและ ตำบลคูขุด รวมทั้งสิ้นจำนวน 14 คน เพื่อนำมาสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในประเด็นภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

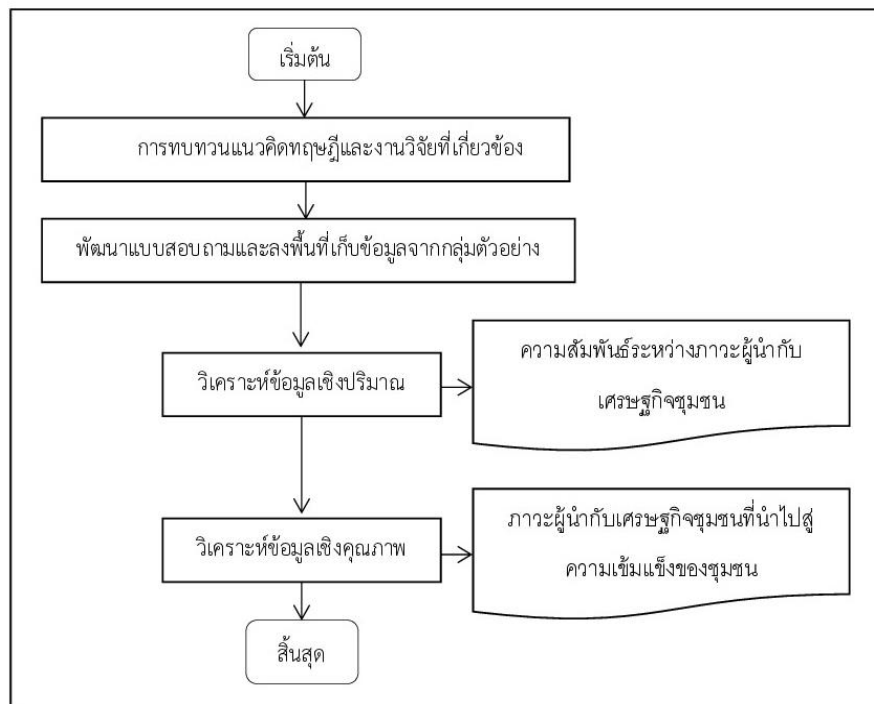
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นเพียงแนวคำถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ เศรษฐกิจชุมชน และความเข้มแข็งชุมชนที่ และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้นำที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มแกนนำเศรษฐกิจชุมชน เช่น กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ สมาชิกศูนย์เรียนรู้ชุมชน ในประเด็นภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งชุมชน นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนทั้งสองตำบล ในขณะที่เก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ประเด็นเดียวกันแต่สัมภาษณ์บุคคลหลาย ๆ คนจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกมาจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็นตีความ สร้างข้อสรุป และนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ภาพที่ 2 ภาพรวมขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยผู้วิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์ดังนี้

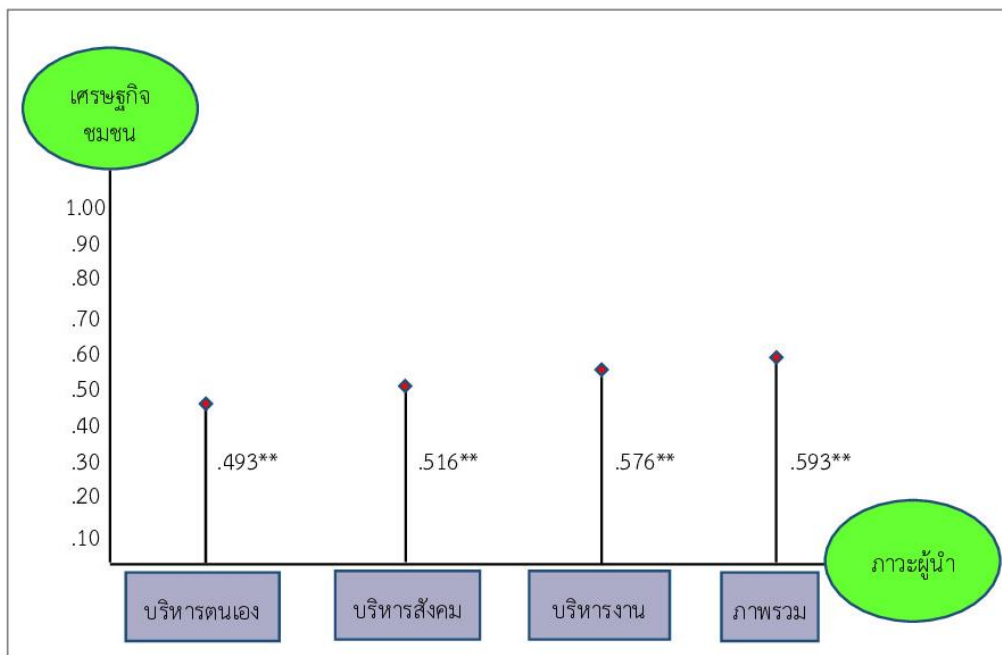
1. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

ภาวะผู้นำโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ($r=.593$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ภาวะผู้นำทุกด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยภาวะผู้นำด้านบริหารงานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ($r=.576$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนภาวะผู้นำด้านบริหารสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ($r=.516$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และภาวะผู้นำด้านบริหารตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับต่ำ ($r=.493$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ ดังตารางที่ 5 และภาพที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

ภาวะผู้นำ	ภาวะผู้นำ			เศรษฐกิจชุมชน
	บริหารตนเอง	บริหารสังคม	บริหารงาน	
ด้านบริหารตนเอง	-	.710** (สูง)	.615** (ปานกลาง)	.493** (ต่ำ)
ด้านบริหารสังคม		-	.738** (สูง)	.516** (ปานกลาง)
ด้านบริหารงาน			-	.576** (ปานกลาง)
ภาพรวม				.593** (ปานกลาง)

ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

2. ภาวะผู้นำและเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างความสำเร็จของชุมชนในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

ในส่วนนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลในประเด็นภาวะผู้นำ และเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างความสำเร็จของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า

2.1 ภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิตในพื้นที่อำเภอสังขละ ตำบลท่าหิน และตำบลคูซูด พบว่า ผู้นำในทั้งสองตำบลได้มีการฟื้นฟูวิถีโหนด-นา-เล โดยการจัดเวทีเสวนาในชุมชนร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาทำแผนชุมชน เพื่อให้ตระหนักถึงการฟื้นฟูทรัพยากรชุมชนให้เอื้อต่อการใช้ประโยชน์ หน่วยงานเกษตรอำเภอได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านทำเกษตรแบบไร่นาสวนผสม ดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักชุมชนพึ่งตนเอง มีการลดค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้โดยการทำนาขึ้นตาดโตนด และทำประมง และการดำเนินกิจกรรมการผลิตตามแผนการส่งเสริมวิถีผลิตแบบไร่นาสวนผสม เวียนไปตามฤดูกาล สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของภาวะผู้นำในการบริหารจัดการ ความสามารถในการ

วิเคราะห์และวางแผนการทำงาน แก้ปัญหาชุมชน รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งผู้นำชุมชนจะต้องช่วยให้ชุมชนรอดพ้นวิกฤติ และสามารถพึ่งตนเองได้ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งได้ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ผู้นำจะต้องช่วยสร้างให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรชุมชนที่จะต้องช่วยกันดูแล เพราะต่างยังต้องพึ่งพิงดิน น้ำ ป่าของชุมชนในการเลี้ยงชีพถ้าทำได้ ชุมชนก็เข้มแข็ง...” (ละม้าย, สัมภาษณ์วันที่ 12 พฤษภาคม 2561)

“...ผู้นำที่ดีจะต้องเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านประกอบอาชีพได้พอมีพอกินไม่เป็นหนี้สิน ก็เห็นมารณรงค์ให้ทำไร่นาสวนผสมกับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ นอกจากนั้นก็รณรงค์ให้ดูแลการทำประมงแบบยังชีพ ไม่ใช่เครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง การทำนาโดยใช้ปุ๋ยธรรมชาติถ้าทำได้ชุมชนก็เข้มแข็ง เพราะชาวบ้านไม่เป็นหนี้..ชุมชนก็เข้มแข็ง...” (ป่าโล, สัมภาษณ์วันที่ 29 พฤษภาคม 2561)

“...ออกเรือหาปลาเอามากินเหลือก็ขายให้กับคนแถวบ้าน บางทีก็ทำปลาต้ม ปลาตากแห้ง วาง ๆ ก็ขึ้นตาล ทำน้ำส้มโหนด ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันทำน้ำตาลแว่นเพื่อส่งขาย...หรือไม่ก็รวมกลุ่มกันทำสบู่จากตาลโตนด ผู้นำที่เข้มแข็งทำให้ชาวบ้านไม่เป็นหนี้สินจากการประกอบอาชีพ ชุมชนก็เข้มแข็ง ถือว่าพึ่งตนเองได้...” (หลวงชาย, สัมภาษณ์วันที่ 30 พฤษภาคม 2561)

“...คนในครอบครัวช่วยกันทำมาหากินไม่ไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เพราะทรัพยากรชุมชนดิน น้ำ ป่า ยังดีอยู่เราต้องช่วยกันอนุรักษ์ เราก็สามารถพึ่งตนเองได้ ครอบครัวอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา อันนี้ก็ต้องยกให้ผู้นำชุมชนทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาให้คำปรึกษา แนะนำ และให้กำลังใจคนในชุมชนในการแก้ปัญหาการทำมาหากินของพวกเรา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นำกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านเข้ามา...อันนี้จะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งได้...” (ยายไม, สัมภาษณ์วันที่ 18 มิถุนายน 2561)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงภาวะผู้นำที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชน อันเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนไปสู่ความเข้มแข็งชุมชน นั่นคือ ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้ร่วมกันพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง ผ่านการดำเนินกิจกรรมวิถีชีวิตของชุมชนให้มีความหลากหลายของการผลิตในชุมชน ช่วยแก้ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจในครัวเรือน จนกระทั่งชาวบ้านที่เป็นวัยแรงงานมีการอพยพออกไปทำงานนอกชุมชนอยู่บ้าง แต่ก็ลดลงกว่าแต่ก่อน สำหรับผลผลิตที่ได้มาจะนำมาบริโภคในครัวเรือนก่อน เมื่อเหลือจึงนำไปขายในตลาดนัดภายในชุมชน ซึ่งถือว่าการกระจายผลผลิตภายในชุมชน ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากผู้นำชุมชนได้สร้างประสบการณ์ให้กับชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรชุมชน สร้างจิตสำนึกและตระหนักต่อความสำคัญของทรัพยากรชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองลดการพึ่งพิงจากภายนอก การที่ผู้นำใส่ใจในวิถีการผลิตของชุมชนทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

2.2 ภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมการรวมกลุ่ม ในพื้นที่อำเภอสีทิงพระ พบว่า ตำบลท่าหินมีกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากการทำนา ขึ้นตาลโตนด และการทำประมง ผ่านศูนย์เรียนรู้วิถีโหนด-นา-เลในพื้นที่ตำบลท่าหิน หมู่ 6 ซึ่งชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกและร่วมรับผลประโยชน์ การนำผลผลิตในวิถีโหนด-นา-เลมาแปรรูปจำหน่าย และมีเครือข่ายจากภายนอกชุมชนมาเรียนรู้ 3 วิถี นอกจากนั้นยังตั้งกลุ่มการท่องเที่ยว ส่วนหมู่ 2 จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มไข่เค็ม ชาวบ้านเลี้ยงเป็ดและทำไข่เค็มเอง ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ ชาวบ้านมีเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน และกลุ่มยังดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องตลอด ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากผู้นำกลุ่มชุมชนได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรม สามารถนำกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันมาทำงานร่วมกันได้ และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนได้ ตลอดจนได้สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่นศรัทธา และชุมชนมองเห็นว่าผู้นำเป็นคนที่มีจุดยืนทางความคิด เห็นคุณค่า และพลังในการพัฒนาชุมชน โดยการรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากชุมชน เช่น กลุ่มตาลโตนด กลุ่มน้ำตาลแว่น กลุ่มกุ้งส้ม กลุ่มทำสบู่จากตาลโตนด กลุ่มข้าวสังข์หยด กลุ่มข้าวไรท์เบอร์รี่

ส่วนตำบลคูขุดมีการรวมกลุ่มกันทำสบู่จากตาลโตนด จัดตั้งกลุ่มนารวมโดยครูปราณี กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มเลี้ยงเป็ดไข่ กลุ่มน้ำตาลโตนดในหมู่ 8 และกลุ่มลูกตาลในหมู่ 7 กลุ่มประมง กลุ่มกุ้งแก้ว กุ้งส้ม กุ้งหวาน ในหมู่ที่ 4 ส่วนหมู่ที่ 5 จะมีการรวมกลุ่มทำไร่นาสวนผสม กลุ่มประมง นอกจากนั้นในทุกหมู่บ้านก็จะเป็นการทำไร่นาสวนผสมทำน้ำส้มจากน้ำตาลโตนด และทำประมงในระดับครัวเรือน

นอกจากนั้นแล้วทั้งสองตำบล ชาวบ้านยังมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เป็นสมาชิกและร่วมรับผลประโยชน์กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน เพื่อนำเงินทุนมาหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ การดำเนินกิจกรรมกลุ่มผู้นำกลุ่มได้ให้เสรีทางความคิดในการทำกิจกรรม สามารถส่งเสริมให้ชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรม โดยมีการพูดคุยกันถึงปัญหาทรัพยากรชุมชน ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน และสมาชิกกลุ่มการผลิต และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ในวิถีโหนด-นา-เล ซึ่งหากทำเช่นนั้นอย่างต่อเนื่องก็จะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จให้กับชุมชนได้ในที่สุด ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...การที่ชุมชนเข้มแข็ง ผมคิดว่าอยู่ที่ภาวะผู้นำและเศรษฐกิจชุมชน เรื่องปากเรื่องท้องการกินดี อยู่ดีของชุมชน หากทำให้ชาวบ้านในชุมชนกินอิ่มนอนหลับ และผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนก็จะเข้มแข็ง ตาม สามารถพึ่งตนเองได้...” (ลุงหวาง, สัมภาษณ์วันที่ 20 มิถุนายน 2561)

“...ผู้นำชุมชนจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน ทำอย่างไรจะพูดให้คนมาประชุมได้ ให้คนมารวมกลุ่มกันได้ และเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มอันนี้สำคัญ นอกจากนั้นผู้นำจะต้องสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม และสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม มีความเอื้ออาทร มีจิตสาธารณะ เกื้อกูลต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าคนนั้นจะยากดีมีเงิน ก็ให้เขามารวมกลุ่มทางเศรษฐกิจช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ...” (ครูปราณี, สัมภาษณ์วันที่ 21 มิถุนายน 2561)

“...ผู้นำกลุ่มก็เช่นเดียวกันอย่างเช่นป้าลม (พูนทรัพย์ ศรีชู) ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากคนในชุมชน รับฟังเสียงข้างมากในการทำกิจกรรมกลุ่ม เป็นที่พึ่งของคนในชุมชน สร้างโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม สามารถให้คำปรึกษา แนะนำ และให้กำลังใจคนในชุมชน

ในการแก้ปัญหาได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมทางสังคม จนเดี๋ยวนี้ป่าลมได้รับปริญญาตรี กิตติมศักดิ์จาก มทร.สงขลา...” (ไก่อ, สัมภาษณ์วันที่ 20 กันยายน 2561)

“...รวมกลุ่มจากแม่บ้านที่อยู่ว่าง ๆ มาทำดอกไม้จันทน์ หน่วยงานรัฐมาส่งเสริมรวมกลุ่มกันทำ เวลาถึงงานศพก็จะมีคนมาสั่ง เราก็แบ่งปันผลประโยชน์กัน บางหมู่บ้านก็เลิกทำแล้ว ตำบลท่าหิน ยังทำกันอยู่ทุกหมู่บ้าน แต่ตำบลอื่น ๆ ไม่แน่ใจ...เดี๋ยวนี้ก็จะมีการเลี้ยงสัตว์ กลุ่มเลี้ยงเป็ดไข่เป็น เป็ดไล่ทุ่ง กลุ่มประมง กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีโฮมสเตย์ กลุ่มลูกตาล กลุ่มทำกึ่งแห้ง กลุ่มไร่นาสวนผสม...” (ส้ม, สัมภาษณ์วันที่ 10 กรกฎาคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม นอกเหนือจากกิจกรรมวิถีผลิตของชุมชน เพื่อให้มีเงินทุนหมุนเวียนในกระบวนการกลุ่ม ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากความสามารถในการวิเคราะห์และวางแผนการทำงานของผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำศูนย์เรียนรู้วิถึโหนดนาเล ที่ตระหนักในความสำคัญของการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ได้มีการรวมกลุ่มแก้ปัญหาของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติชุมชน ซึ่งนับวันจะเสื่อมโทรมลง จึงได้มีการพัฒนาศักยภาพกลุ่มชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพผู้นำกลุ่มอย่างต่อเนื่องอันจะนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งชุมชนที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

2.3 ภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนด้านกิจกรรมเศรษฐกิจที่ส่งเสริมคุณธรรมชุมชน ในพื้นที่อำเภอ สทิงพระ ตำบลท่าหิน และตำบลคูขุด พบว่า กลุ่มผู้นำชุมชนได้มีการประชุมพูดคุยกันถึงสวัสดิการชุมชนที่ชาวบ้านหรือสมาชิกกลุ่มควรจะได้รับจากการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของชุมชน กลุ่มสัจจะวันละบาท และกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงเป็ดไข่ กลุ่มทำสบู่จากตาลโตนด กลุ่มเหล่านี้มีเงินทุนหมุนเวียนและสมาชิกสามารถกู้เงินมาลงทุนประกอบอาชีพได้ โดยแต่ละกลุ่มได้มีการบริหารจัดการกลุ่มโดยการวางแผนร่วมกัน การกำหนดกฎ กติกา และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ชาวบ้านได้รับสวัสดิการจากกิจกรรมกลุ่มชุมชน นอกจากนั้นผู้นำชุมชนได้ร่วมกับเกษตรอำเภอส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมาปลูกข้าวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง โดยการจัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มนารวม ซึ่งผลผลิตมีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษ และได้รับการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมผ่านคลองเหมืองฝายเพื่อการเกษตร ส่งผลให้มีการดำเนินกิจกรรมการผลิตเอื้อต่อระบบนิเวศและสุขภาพของชุมชนโดยใช้สารที่ไม่เป็นอันตราย ดำเนินกิจกรรมการผลิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งชาวบ้านในตำบลท่าหินได้ปลูกข้าวไรท์เบอร์รี่ และข้าวสังข์หยด นำผลผลิตมาขายให้กับศูนย์เรียนรู้วิถึโหนดนาเลของตำบลท่าหิน ส่วนในพื้นที่อื่น ๆ ก็จะมีการเลี้ยงเป็ดไข่จากธรรมชาติเป็นการเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง เพื่อให้คนที่มาซื้อไข่ไปรับประทานได้ไข่ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้บริโภคดังคำสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ผู้นำมีความโดดเด่นในด้านขีดความสามารถ มีกระบวนการประชาธิปไตยในการบริหารงาน เป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ช่วยให้ชาวบ้านมองถึงเศรษฐกิจชุมชนที่สัมพันธ์กับคุณธรรม หันมาจัดตั้งกลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ ทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากสารเคมีลดลง...” (สุปราณี, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561)

“...ป่าลมเชิญชวนชาวบ้านหลายคนให้หันมาปลูกข้าวสังข์หยด ข้าวไรท์เบอร์รี่ ซึ่งถือว่าให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศและสุขภาพของชาวบ้านเอง ชาวบ้านขายข้าวได้ราคาดีกว่าข้าวพันธุ์อื่น ๆ...” (สมคิด, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561)

“...ชาวบ้านที่อยู่ใกล้ทะเลสาบตอนใน ส่วนใหญ่ก็เลี้ยงเป็ดไข่ไล่ทุ่ง บางที่ก็จัดตั้งเป็นกลุ่ม บางที่ก็เลี้ยงเป็นครัวเรือนให้เปิดหากินกับธรรมชาติ ไข่ที่ออกมาก็จะไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนกิน ไข่ไข่ได้ก็มีเงินหมุนเวียนมาใช้จ่ายในครัวเรือน...” (สุภาพร, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561)

“...ในตำบลคูชูดชาวบ้านต้องการให้ขุดต้นลำพลูออกเพราะเวลาทำประมงโดนรากต้นลำพลูเกี่ยวอวนขาดหมด แต่ยั้งดีที่ผู้นำบ้านเราได้มาชี้แจงให้ฟังว่ารากต้นลำพลูจะช่วยให้สัตว์น้ำปลอดภัยจากเครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง ทำให้เรามีปลากินตลอดฤดูเป็นแหล่งหลบซ่อนของสัตว์น้ำวัยอ่อน นี่ถ้าผู้นำไม่อธิบายชาวบ้านก็ตำหนิและเพราะไม่เข้าใจ แต่บางคนก็รู้นะ แต่อยากได้มากกว่า ทำยังไงจะให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกอันนี้ผู้นำต้องสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ต้นลำพลู อนุรักษ์ป่าชายเลน...” (บังเทิด, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561)

“...การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ช่วยสวัสดิการชาวบ้านที่ลำบากในการทำมาหากิน การศึกษาของลูกสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลเจ็บป่วย และส่งเสริมการออมให้กับชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มคณะกรรมการต้องมีความโปร่งใส มีกฎกติกาที่ชัดเจน เป็นธรรมเป็นที่พึงของชาวบ้าน พุดจาเชื่อถือได้ ชุมชนจะเกิดความเข้มแข็ง...” (ป่าลม, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561)

“...ชาวบ้านทำนาใช้น้ำฝนหากทำตามฤดู แต่ถ้านอกฤดูไม่มีน้ำบางที่ทำไมไร่นาสวนผสม หรือทำนาปรังก็ต้องเป็นน้ำจากเหมืองพระอาทิตย์ ผู้นำชุมชนซึ่งมีอยู่หลายฝ่ายก็จะทำงานเป็นทีมร่วมกันปรึกษาหารือเพื่อจัดสรรน้ำให้ทั่วถึงเป็นธรรมกับทุกฝ่าย หรือถ้าช่วงไหนแล้งก็จะช่วยเจรจาให้งดทำนาปรัง ต้องอาศัยผู้นำที่มีความสามารถประสานความร่วมมือกับคนภายในชุมชน และต้องมีความสามารถประสานความร่วมมือกับคนภายนอกชุมชน มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ยอมรับฟังความคิดเห็นและการวิพากษ์จากคนในชุมชน...ตรงนี้ก็จะช่วยให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง...” (สมหมาย, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนที่ส่งเสริมด้านคุณธรรมชุมชนเกิดจากการที่ผู้นำมีทีมสร้างคนดี คนเก่ง มีความสามารถประสานผืนภักดิ์ ร่วมคิด ร่วมทำ ช่วยในการแก้ปัญหาชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ การประกอบอาชีพ การจัดสวัสดิการชุมชน ล้วนเป็นทุนทางสังคมในมิติต่างๆ ทั้งความสัมพันธ์เกื้อกูลกัน สานสัมพันธ์กัน และมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ผ่านการจัดสรรทรัพยากรชุมชนที่เป็นธรรม การคำนึงถึงระบบนิเวศ และสุขภาพของคนในชุมชน ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์ป่าชายเลน ต้นลำพลูอันเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนก็จะช่วยให้ชุมชน

มีสัตว์น้ำให้จับได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้ซึ่งถือว่าผู้นำมีการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชน มีข้อค้นพบคือ ภาวะผู้นำโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ภาวะผู้นำทุกด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน ผลจากการวิจัยปรากฏเช่นนี้เนื่องจากผู้นำมีส่วนทำให้เกิดการมีเสถียรภาพทางการเงินหรือความมั่นคงขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชนโดยรวมซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพขององค์กรต่าง ๆ ของชุมชนในการพึ่งตนเองและเป็นที่พักพิงของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งการทำเช่นนี้ได้ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน ช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาสโดยไม่ต้องรอให้ร้องขอ และที่สำคัญในด้านการบริหารงานนั้น ผู้นำชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรในชุมชนในการคิด วิเคราะห์ วางแผนการทำงาน รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน มีการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา มีเสรีทางความคิดในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน สร้างโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ และสามารถนำกลุ่มคนในชุมชนมาทำงานร่วมกันได้ ทำให้เกิดการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน สอดคล้องกับงานศึกษาของกรมการพัฒนาชุมชน (2559) ที่มองว่าการที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ด้านเศรษฐกิจจะขึ้นอยู่กับความมั่นคงขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะแกนนำชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนหรือปัจจัยถึงศักยภาพของผู้นำในชุมชนที่ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนจนบรรลุวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับงานวิจัยของขวัญกมล ดอนขวา (2555) ที่พบว่า การพัฒนาผู้นำกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน มีผลต่อการเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายในชุมชน โดยรายได้จากการจำหน่ายของกลุ่มอาชีพจะมีผลต่อการจัดสรรกำไรไปช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคมในชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนหมุนเวียนในชุมชนได้ต่อไป

นอกจากนั้นในงานศึกษาของ สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556) ที่มีมุมมองว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนประกอบไปด้วย ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ มีการศึกษาที่ดี มีการรับข้อมูลข่าวสาร มีความกระตือรือร้นในการศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง และการมีเครือข่ายของผู้นำจะช่วยในการเชื่อมโยงเครือข่ายทางวิชาการ ระหว่างองค์กรชุมชน และระหว่างหน่วยงานสนับสนุน เพราะผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่คอยติดต่อประสานงานกับ หน่วยงานต่างๆ ให้เกิดความร่วมมือกับภาคีในการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้เกิดความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

ภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนที่นำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่อำเภอสังขละบุรีพบว่า ภาวะผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนด้านการดำเนินกิจกรรมการผลิต การดำเนินกิจกรรมกลุ่ม และการดำเนินกิจกรรมด้านเศรษฐกิจในการส่งเสริมคุณธรรมชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชน ทั้ง 3 ด้านเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเกิดจากการที่ผู้นำมีทีมสร้างคนดี คนเก่ง มีความสามารถประสานพนักงาคลัง ร่วมคิด ร่วมทำ ช่วยในการแก้ปัญหาชุมชน ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตของชุมชน การรวมกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชน การประกอบอาชีพ และทรัพยากรธรรมชาติชุมชน ตลอดจนการจัดให้มีสวัสดิการชุมชนโดยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อช่วยในเรื่องอาชีพ ช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ อันจะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง นั่นคือการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และแรงงานในครัวเรือนออกไปทำงานนอกชุมชนลดลง ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของพัชราวดี ตรีชัย (2552) พบว่า ปัจจัยสำคัญของการพลิกฟื้นชุมชนจากสังคมที่มีปัญหาวิกฤติในด้านต่าง ๆ สามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เป็น

ลักษณะเฉพาะที่สำคัญคือ ภาวะผู้นำในชุมชนมีความโดดเด่นในด้านการสร้างกระบวนการประชาธิปไตยในการบริหารงาน เป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา การมีจุดยืนทางความคิด วิธีคิด เห็นคุณค่า และพลังในการพัฒนาชุมชน สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรู้จักพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนควรส่งเสริมการสร้างแกนนำให้เกิดภาวะผู้นำในด้านการบริหารงาน ในประเด็นความสามารถในการบริหารจัดการ การวิเคราะห์วางแผน แก้ปัญหาชุมชน เพื่อที่จะส่งเสริมให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น อันจะนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งชุมชน

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนควรส่งเสริมให้ผู้นำพัฒนาตนเองให้มากทั้งในด้านความรู้ มีการจัดเวทีเสวนาแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อฝึกการเป็นคนกล้าคิด กล้าทำ กล้าตัดสินใจ เพื่อที่จะนำไปสู่การบริหารสังคม และการบริหารงาน ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง

1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนควรพัฒนาศักยภาพผู้นำด้านการบริหารงาน เพื่อให้สามารถบริหารจัดการกลุ่มในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มทางเศรษฐกิจ สร้างเครือข่ายคนในชุมชนและนอกชุมชน เพื่อให้รู้เท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง ในการจัดทำแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนในระบบการผลิตของชุมชน ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในมิติเศรษฐกิจเพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 การที่จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งควรส่งเสริมการรวมกลุ่มการดำเนินกิจกรรมการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ หรือการนำนวัตกรรมมาบูรณาการผลิตภัณฑ์ ให้มีการแตกหน่อต่อยอดกลุ่มออกไปมากขึ้น เพื่อที่จะได้สร้างภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นกับกลุ่มอื่น ๆ เพิ่มขึ้น และส่งเสริมการบริหารจัดการกลุ่มได้มีประสิทธิภาพผ่านการมีส่วนร่วมของผู้นำและสมาชิกกลุ่มจะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ชุมชนอันนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งชุมชน

2.2 ควรส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มผ่านศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล และกลุ่มอื่น ๆ เพื่อสร้างผู้นำด้านเศรษฐกิจชุมชนให้มากขึ้น อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งชุมชนต่อไป

สรุป

ภาวะผู้นำมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะในเรื่องการบริหารงาน แสดงให้เห็นว่า ศักยภาพของผู้นำสามารถพัฒนาชุมชน และทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจที่ดีได้อย่างแท้จริง มิใช่เป็นเพียงการเข้ามารับตำแหน่ง เพื่ออำนาจบาบริมีเพียงเท่านั้น จะต้องสร้างแนวคิด ทศนคติใหม่ให้ชาวบ้านได้เห็นและเกิดการยอมรับ ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่ผู้นำชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรในชุมชน สามารถที่จะคิดวิเคราะห์ วางแผนการทำงาน รู้เท่าทันสถานการณ์ต่อการเปลี่ยนแปลง แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน มีการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา มีเสรีทางความคิดในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ แล้ว หรืออาจกล่าวได้ว่า ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งแล้ว ก็จะสามารถผลักดัน หรือกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้ อาทิเช่น ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ และการออมของคนในชุมชน โดยดำเนินกิจกรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นการที่คนในชุมชนจะ

อพยพออกไปทำงานนอกชุมชนจึงลดน้อยลง และหันมาพึ่งพาทรัพยากรชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด และสามารถนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2559). *มาตรฐานชุมชน (มชช.)*. กรุงเทพฯ: สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2540). *องค์กรชุมชน: กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กিজา โปแดน. (2557). *การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลลาดยาว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารจัดการคณะสงฆ์ บัณฑิตวิทยาลัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ขวัญกมล ดอนขวา. (2555). *รายงานการวิจัย การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- เจตน์สถิตย์ สังข์พันธ์, เก็ดถวา บุญปรากฏ, สุภาวดี ธรรมรัตน์, และนันทรัฐ สุริโย. (2558). กระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดวิถีโหนด-นา-เลผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. ใน *การประชุมวิชาการวิจัยสถาบัน มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปี 2558 หัวข้อ “การวิจัยสถาบันเพื่อการพัฒนาองค์กรสู่ความเป็นเลิศ” วันที่ 8 สิงหาคม 2558 ณ อาคารพจน์ สารสิน*. (น.274-278). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธีระพงษ์ แก้วทวงษ์. (2543). *กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ประชาคม ประชาสังคม*. ขอนแก่น: โครงการจัดตั้งมูลนิธิเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ชมรมนักวิชาการสาธารณสุขภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- ธีระวัฒน์ จันทิก, จิรวิธ ศิริศักดิ์สมบูรณ์, และกนกอร เนตรชู. (2559). การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างผู้นำชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารชุมชนเข้มแข็ง. *วารสารราชชมงคลล้านนา*, 4(2), 52-59.
- นภาพรณ์ หะวานนท์. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ประดิษฐ์ โตปิณใจ, และอัครา อัครนิธิ. (2555). *การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนในการบริหารชุมชน 113 ตามทัศนะของประชาชน ในเขตเทศบาลนคร เชียงราย*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สำนักศึกษาศิลปศาสตร์) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, เชียงราย.
- ประทีป วีรพัฒน์นิรันดร์. (2541, กันยายน 20). *เศรษฐกิจชุมชน: ความหมาย ฐานคิด แนวทางปฏิบัติ*. สืบค้นจาก http://www.banrainarao.com/column/commu_econ_02
- พัชรชาติ ตรีชัย. (2552). *การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลางดง ตำบลศิลาลอย อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต โครงการรัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย). มหาวิทยาลัยเกริก, กรุงเทพฯ.
- ภักดีณี ทาจันทร์. (2554). *แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนในด้านการจัดทำแผนชุมชนในเขตเทศบาล ตำบลแพรกษา อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ*. (การศึกษานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- ระบบสถิติทางทะเลเบียน. (2560, มีนาคม 25). *สถิติจำนวนประชากรและบ้าน ณ ฐานข้อมูลปัจจุบัน*. สืบค้นจาก http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_m.php
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. (2554). *ปฏิรูปเกษตรกรรมเพื่อความมั่นคงทางอาหาร: บทวิเคราะห์และการปฏิรูปงานนโยบาย*. สมุทรสาคร: พิมพ์ดี.
- สมบูรณ์ ธรรมลงกา (2556). รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในจังหวัดเชียงราย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 15(2), 58-66.
- สาวณี รอดสิน. (2554). *ชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านบางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, มูลนิธิพัฒนาไทย, และธนาคารโลก. (2546). *การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา. (2560). แนวทางการดำเนินงานระบบมาตรฐานการพัฒนาชุมชน (มชช.) พัฒนาผู้นำ สัมมาชีพชุมชน ระดับตำบล. ใน *การประชุมเชิงปฏิบัติการระบบมาตรฐานการพัฒนาชุมชน (มชช.) พัฒนา สัมมาชีพชุมชน ระดับตำบล ประจำปี 2560 วันที่ 15 มีนาคม 2560 ณ โรงแรมกรีนเว็ลด์พาเลซ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา*. (น.1-15). สงขลา: กลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2555). *รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาการคงอยู่ในอาชีพของผู้สำเร็จอาชีวศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- โสภณ สุภาพงษ์. (2541). เศรษฐกิจพอเพียง ทางรอดสังคมไทย. *นิตยสารสารคดี*. 14(163), 71-79.
- อัญชลี ชุมม, และธรรมนิตย์ วราภรณ์. (2557). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและการมีส่วนร่วมที่มีความสัมพันธ์ต่อการดำเนินงาน ของกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม*. 4(2), 37-43.
- อุทัย ปริญาสุทธีรัตน์. (2559). การพัฒนาชุมชน: ประเด็นทบทวนในสังคมที่เปลี่ยนแปลง. *วารสารพัฒนาสังคม*, 18(1), 124-137.
- Burns, N., & Grove, S. K. (1997). *The practice of nursing research: conduct critique and utilization*. (3rd ed.) Chicago: Rand McNally.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient Alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*. 16(3),297-334.
- Daft, R. L. (1999). *Leadership: theory and practice*. Forth Worth, TX: Dryen Press.
- de Vaus, D. (2002). *Surveys in social research*. London: Routledge.
- Hair, J., Blak, W. C., Barbin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2010). *Multivariate data analysis*. New Jersey: Upper Sandle River, Prentice Hall.
- Hinkle, D. E., William, W., & Stephen, G. J. (1998). *Applied statistics for the behavior sciences*. (4th ed.). New York: Houghton Mifflin.
- Nunnally, J., & Bernstein, I. (1994). *Psychometric theory*. New York: McGraw-Hill.
- Stevens, J. (1992). *Applied multivariate statistics for the social science*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson Education Company

บุคลากรกรม

- ไก่อ, สัมภาษณ์วันที่ 20 กันยายน 2561 ที่วัด ตำบลท่าหิน อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา
- ครูปราณี, สัมภาษณ์วันที่ 21 มิถุนายน 2561 ที่หมู่ 8 ตำบลคูขุด อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา
- บังเกิด, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่ศาลา ตำบลคูขุด อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา
- ป่าลม, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่ศูนย์เรียนรู้โหนดนาเล ตำบลท่าหิน อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา
- ป่าโล, สัมภาษณ์วันที่ 29 พฤษภาคม 2561 ที่วัด ตำบลท่าหิน อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา
- ยายไม, สัมภาษณ์วันที่ 18 มิถุนายน 2561 ที่ร้านค้า ตำบลท่าหิน อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา
- ละม้าย, สัมภาษณ์วันที่ 12 พฤษภาคม 2561 ที่ร้านน้ำชา ตำบลคูขุด อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา
- ลุงหวาง, สัมภาษณ์วันที่ 20 มิถุนายน 2561 ที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ ตำบลคูขุด อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา
- ส้ม, สัมภาษณ์วันที่ 10 กรกฎาคม 2561 ที่ร้านค้า ตำบลท่าหิน อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา
- สมคิด, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่วัด ตำบลท่าหิน อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา
- สมหมาย, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่ร้านค้า ตำบลท่าหิน อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา
- สุปราณี, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่กลุ่มนารวม ตำบลคูขุด อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา

สุภาพร, สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ที่ร้านค้า ตำบลคูชูด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
หลวงชาย, สัมภาษณ์วันที่ 30 พฤษภาคม 2561 ที่ศาลาประจำหมู่บ้าน ตำบลคูชูด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา